Irenæi
Fragmēta
Anecdota

S. IRENÆI
EPISCOPI LUGDUNENSIS
FRAGMENTA ANECDOTA,

Quæ
Ex *Bibliothecâ Taurinensi*
eruit,
Latinâ versione notisque donavit,
duabus *Dissertationibus*
De *Oblatione* & *Consecratione Eucharistiæ*
illustravit,
Denique
LITURGIA GRÆCA JO. ERN. GRABII
& *Dissertatione*
De
Præjudiciis Theologicis
auxit
CHRISTOPHORUS MATTHÆUS PFAFFIUS.

Hagæ Comitum,
Sumtibus HENRICI SCHEURLERII.
Anno M D C C X V.

SERENISSIMO PRINCIPI
AC
DOMINO,
DOMINO
EBERHARDO LUDOVICO,
DUCI WIRTEMBERGIÆ
AC TECCIÆ,
COMITI MONTISPELIGARDI,
DYNASTÆ HEIDENHEMII,
SACRÆ CÆSAREÆ MAJESTATIS
SACRIQUE ROMANI IMPERII
CIRCULIQUE ITIDEM SUEVICI
GENERALI CAMPI MARESCHALLO,
DOMINO SUO CLEMENTISSIMO
MUNUS
HOC LITTERARIUM
OFFERT
CONSECRATQUE
CHRISTOPHORUS MATTHÆUS PFAFFIUS.

SERENISSIME PRINCEPS,

DOMINE CLEMENTISSIME,

Vetustissimi Ecclesiæ primitivæ Patris S. Irenæi Fragmenta anecdota Annotationibus meis & Dissertationibus illustrata, *qui* Serenissimo Nomini TUO *dedicare audeo*, *id utique me agere præsumo*, *quod non solùm meâ in* TE *pietate dignum sit*, *sed & officii rerumque mearum ratio postulet. Quùm enim jam per quinque*, *& quod excurrit annos*, *à latere* Serenissimi *ejusque* unici Filii TUI Hæredis *sim*, *animum ipsius bonis litteris*, *&*, *quæ sanctior adhùc cura est*, *verâ in* DEUM *pietate & religione imbuere abs* TE *jussus*; *non solùm labores meos quotidianos & ordinarios* TIBI *consecrandos à me esse existimavi*, *sed & eos*, *qui*, *si quid secum frugis ferant*, *horis subsecivis ad reficiendas animi vires mihi subnati sunt. His verò si præsentis quoque libri scriptio accensenda sit quod arbitror*; *optimè me facturum esse reor*, *si quâ par est animi submissione eum nunc* TIBI *offeram*, *partim*, *ut pro collatis in me beneficiis gratias rependam*

maximas, partim ut hoc fidei meæ illibatæ & ad normam purioris illius, quæ & antiquior est, compositæ, studiique, quod in excolendâ sanctiore doctrinâ hactenùs collocavi, publicum TIBI *constituam documentum. Quod ut benigno vultu respicias gratioséque adprobes, eodemque adfectu me porrò digneris complecti, est quod submissâ animi veneratione plurimùm expeto. Quod restat,* DEUM O. M. *supplici prece invoco, ut in* TE, SERENISSIME PRINCEPS, *omnem veræ felicitatis copiam effundere, exoptatum* TIBI *ex omni ratione regimen largiri, pacem nuper datam conservare votisque* TUIS *eo cum effectu annuere ex alto velit, quo &* TUI *subditorumque* TUORUM *Ecclesiæque nostræ salus servetur inconcussa, & bonæ litteræ disjectis præjudiciorum ignorantiæque tenebris verâque stabilitâ pietate secundo semper exoptatoque fatorum fluxu promoveantur.* Vale. Dedi Hagæ Com. Cal. Mart. MDCCXV.

PRÆFATIO.

QUæ luci publicæ exponimus, S. Irenæi, Episcopi Lugdunensis Fragmenta hactenùs ἀνέκδοτα nostris Annotationibus adjectisque Dissertationibus explicata atque è Bibliotheca Regiâ Taurinensi eruta, ea non uno ex Codice extraximus, sed ex variis, qui à Græcis πατερικὰ, παράδεισοι, γεροντικὰ, λειμωνάρια, διηγήσεις, πανδέκται, κλίμακες, λαυσαϊκὰ, *a* aut voce Latinâ Catenæ, si nempe commentarium perpetuum in Librum quendam Sacri Codicis contineant, nuncupantur, diversa scilicèt SS. Patrum vel facta vel effata continentibus, ex quibus ea nobis præcipua visa sunt, quæ S. Irenæi nomen præferunt, eò magis etiam æstimanda, quòd ætatem aliquam ferant ii Codices, ex quibus ea extulimus. Nec tamen, viso Irenæi nomine, cœco quodam impetu eò statim processimus, ut sine prævio examine de ἀυθεντίᾳ istorum Fragmentorum illicò pronunciandum esse existimaverimus; sed limam potiùs Criticam adhibuimus, ut, quid de istis monumentis dicendum esset, liquidò & quidem sine oppositi formidine nobis constaret. Præcipuum verò quod suâ quâdam & nativâ luce oculos nostros perstrinxit,

a His quidem nominibus peculiares libri, acta vitasque & effata Veterum complexi communiter designantur. Sed generalia quoque eadem esse ex Codicibus Taurinensibus perspeximus, ubi idem Codex duo vel tria ejusmodi nomina sæpiùs inscripta habet.

fuit gravis illa & Irenæo digniſſima ſcribendi ratio, quam in Fragmentis hiſce obſervavimus, majeſtatem ſeculi, quo vixit, (fuit autem id ſecundum à nativitate Chriſti) omninò ferens; porrò inſignis quædam tùm ſtyli ipſius tùm rerum in iiſdem traditarum convenientia cum iis, quæ Irenæus in Libris contra hæreſes dixerat, quibus plurimam iſta lucem afferunt, maximè quod Oblationis & Conſecrationis Euchariſticæ rationem attinet; denique ipſa Codicum, ex quibus noſtra eruimus, fides, ad nauſeam uſque à nobis tentata, quam intemeratam omninò invenimus, cùm omnia Patrum loca, quæ in iſtis citata reperimus evolvimuſque, in editionibus impreſſis eâdem ferè ratione elata iiſdemque Autoribus adſcripta invenerimus, ſolis iis exceptis, quæ prælum hactenùs experta non ſunt, & queis ipſa hæc Fragmenta annumerare licet, cùm & in Libris adversùs hæreſes & in iis, quæ Feuardentius, Cotelerius, Halloixius, Sirmondus, Combefiſius, Grabius & Maſſuetus congeſſere, Fragmentis deſiderentur. Nec, ut arbitror, erit, qui Irenæo cuidam juniori, Epiſcopo Tyri, homini Neſtoriano, iſta adſcripſerit, cùm alius longè argumenti ſint, quæ hic ſcripſit, utpote ad hiſtoriam litis Neſtorianæ pertinentia; &, quæ in Fragmentis noſtris exſtant, calamum ſapiant magis orthodoxum magiſque pium, quàm qui ab Autore vitæ ſuæ pertæſo atque Epiſcopali dignitate privato tragœdiæ componendæ demùm fuit adhibitus. Si quis

tamen ſit, qui exiſtimaverit, gratis hæc omnia à nobis dici, argumentaque firmiora eſſe adhibenda; queis Irenæo noſtro iſta aſſerantur, ad demonſtrationum Mathematicarum vim aſſurgentia; cum eo quidem contentionis ſerram non reciprocabimus, nec de re, quæ limam Philoſophicam haud patitur, multum altercabimur. Ad *guſtum* etenim *Criticum* tota tandem lis devolvitur, ſeu ad judicium illud, quod de ſtylo Autorum eâque, quâ uſi ſunt, dicendi ſcribendive ratione fertur; quâ re nihil eſt magis delicatum majorique contradictioni obnoxium, (maximè ſi, qui diſſentiunt, depravato guſtûs laborent organo;) ſed & nihil, de quo minùs ſit diſputandum, cùm de omni guſtu diſputare vetet proverbium, hoc verò de nullo veriùs, quàm de Critico, utpote qui omnium eſt ſubtiliſſimus, pronunciari poſſit. Enimverò, ſi in diverſis ſcriptis eandem dicendi rationem, periodorum numerum æqualem, idearum ſimilem compoſitionem atque ordinem, expreſſionum item eandem vim eandemque ſententiam utrobique defenſam præfixumque ejuſdem Autoris nomen inveneris, quid quæſo impedit, quò minùs ea unius ejuſdemque Scriptoris eſſe aſſeras Criticamque hîc certitudinem jactes? Scilicet id de Fragmentis noſtris ſi aſſeruerimus, quæ cum impreſſis Irenæi egregiè utique conſpirant, quod in notis demonſtratum à nobis eſt; omne utique feremus punctum, dabimuſque id, quod in noſtram

trahere

dam esse putavimus, quâ difficilia enuclearentur, & obscura luci suæ, seposito partium studio, restituerentur. Hinc enatæ duæ illæ de Oblatione & Consecratione Eucharistiæ Dissertationes, ubi inde à primis Christianismi fontibus exorsi per omnia ferè secula ivimus, & quid à Christo institutum, quid à veteribus superadditum, quid à recentioribns mutatum fuerit, prout res tulit, enarravimus. Quod institutum cùm sine refutatione dissentientium haud exsequi possemus, primùm ea nobis refellenda sumsimus, quæ à Rev. Viro Georgio Hickesio S. T. P. & Anglicanæ Ecclesiæ Presbytero *d* ad oblationem panis & vini adstruendam allata fuisse noveramus; ita tamen, ut ex ipsâ, quâ usi fuimus, scribendi ratione colligere queat Vir doctissimus, cui multa debemus, quo affectu ipsum complectamur, & quanto æstimio ea omnia prosequamur, quæ ab ipsius manu proficiscuntur. Id verò rarissimum est & singulare, quòd, dum, quæ dixit, refellimus, ipsius tamen in sententiam eorumque, qui hanc adgressi sunt, tandem descendamus. Id quod fieri utique solet, ubi de verbis lis movetur. Ita enim statuimus, eos, qui oblationem panis & vini negant

d Sententiam Rev. Hickesii defendere nuper continuavit Jo. Johnsonius, A. M. & E. A. P. duobus libris, quorum unus ante quinquennium Londini prodiit sub titulo: *The propitiatory oblation in the holy Eucharist*, alter nuperrimè lucem vidit & inscribitur, *the unbloody sacrifice and Altar.*

negant in Euchariſtiæ celebratione fieri, eandem ipſo obſervare facto, atque verbo quidem à cæteris diſſentire, rem tenere; quam ſi aliter exprimerent ii, à quibus diſſentiunt, nulla amplius futura eſſet lis aut contentio. Non verò ita pronunciandum eſſe exiſtimavimus de iis, qui ſacrificium Corporis & Sanguinis Chriſti in Euchariſtiâ repetitum aſſerunt; inter quos noviſſimi Scriptoris pſeudonymi Zephyrini de Pace argumenta ex veteris Eccleſiæ monumentis petita diſſolvimus. Prodierant etenim jam ante tria ferè luſtra Articuli Unionis de Proteſtantibus ad Eccleſiam Romanam reducendis, diu jam anteà confecti ſed nondum impreſſi, Electoris Moguntini nomen præferentes, *e* qui & Inſtructionem Paſtoralem ad Proteſtantes hanc in rem ſcripſiſſe fertur in Actis Eruditorum Trevoltienſibus, quam tamen nobis videre hactenùs non contigit. Quamvis autem ipſe fateatur Zephyrinus, Articulos hos nec ab Electore Moguntino compoſitos, nec cum Romano Pontifice communicatos neque ab hoc approbatos fuiſſe, conſcripſit tamen ampliſſimum in eos commentarium, cujus nonniſi pars prima prodiit. Atque hîc de ſacrificio Miſſæ

e Vide *die auffgefangene Brieffe, die erſte Ravage, das zehende paquet, die 131ſte correſpondenz,* & *die Chur-Maynziſche Inſtruction, welche Ihro Chur-Fürſtliche Gnaden durch deren Raht von Blumen bey Ihrer Päbſtlichen Heiligkeit vortragen laſſen, wie die Evangeliſchen mit der Römiſch-Catholiſchen Kirche am füglichſten ſich vereinigen und in eins gebracht werden können. Offenbach MDCC.*

datâ agit operâ, & eâ quidem, quæ omninò laudari meretur, modestiâ, sed argumentis aliquando tàm invalidis, ut facilis oppidò nobis eorum exstiterit refutatio, quam hâc tamen ratione instituere conati fuimus, quæ modestiæ Zephyrini ex asse respondeat. Dissertationes de Oblatione & Consecratione Eucharistiæ insequitur Liturgia Græca Jo. Ern. Grabii, &, quæ finem huic opellæ imponit, Dissertatio de præjudicatis in Religione dijudicandâ opinionibus fugiendis. Quæ omnia cur addiderimus, enarrabunt Præfationes utrique præpositæ, ubi hujus instituti nostri causas prolixiùs exponemus. Atque ita finem hisce imponere poteramus, nisi dicenda quædam nobis essent ad ea, quæ Vir illustrissimus SCIPIO MAFFEJUS, Marchio Veronensis, nuper in Diario Eruditorum, quod Italico idiomate curante maximè Viro doctissimo Apostolo Zeno Venetiis imprimitur, monuit. *f* Huic cùm ἀνέκδοτα S. Irenæi Fragmenta, quæ damus, manu scripta notisque nostris brevioribus illustrata transmisissemus, non solùm pro eo, quo nos prosequitur, benevolentiæ studio laudato Diario ea inserenda curavit, sed & Epistolam ad Reverendum Virum BENEDICTUM BACCHINIUM, Abbatem S. Mariæ de Lacroma, O. S. B. Congreg. Casinensis, addidit, partim, ut dubia sua circa

f Vide *Giornale de' Letterati d'Italia* T. XVI. Art. IV. p. 226. seq.

circa αὐθεντίαν Fragmentorum horuncce exponeret, partim, ut, quæ in notis noſtris fidei Romanæ contraria eſſe crediderat, refelleret. Tàm polito autem & amicò dicendi genere erga nos utitur, laudemque inſuper haud vulgarem nobis ſcribit, ut non poſſimus non plurimùm exoſculari, quæ tàm benevolè noſtris annectere ipſi placuit. Sed hoc quidem nobis in præſenti haud ſufficit. Ea enim eſt Viri Nobiliſſimi eruditio, ea ingenii elegantia, ea judicii, quo pollet, perſpicacia, &, quam ſibi conciliavit, inter Eruditos Italos fama, ut omnino ad cauſam noſtram agendam videamur neceſſitate quâdam adſtricti eſſe. Facimus autem id eò lubentius, quod litis noſtræ arbitrum eſſe voluit celeberrimum BACCHINIUM, Virum in antiquitate Eccleſiaſticâ verſatiſſimum, *g* dignumque, qui ob eruditionem, quam poſſidet, ſummam in Purpuratorum ordinem referatur. Ait autem primo Maffejus, quæ ex Catenis Græcis depromantur, dubiæ fidei eſſe, maximè ſi liber non allegetur, ex quo Fragmentum ſit deſumtum, idque fateri ipſum Maſſuetum; *h* accedere porrò, quod in noſtris Fragmentis non exſtet Εἰρηναίου, Ἐπισκόπου Λουγδούνων, quod utique addendum fuiſſet, ſi hæc Irenæi eſſent. Sed notandum

g Patet id non ſolùm ex iis, quæ *de Origin. Hierarchiæ Eccleſiaſticæ* ſcripſit; ſed & ex editione Agnelli, cujus librum Pontificalem de vitis Pontificum Ravennatum ex Bibliothecâ Eſtenii eruit, ſuiſque diſſertationibus & obſervationibus illuſtravit Mutinæ MDCCVIII.

h In *admonitione de Fragmentis Irenæi.*

tandum eſt, aſſertionem hanc admitti non poſſe, ſi generalis ea eſſe debeat; partim, quòd, quæ in Catenis Græcis ſimilibuſque collectionibus, in quibus Patrum dicta in unum volumen congeſta reperiuntur, exſtant, utplurimùm genuina ſunt, id quod ex collatione Codicum MSS. cum impreſſis patet; partim quòd ea communis Catenarum methodus haud eſt, ut libri, ex quibus dicta Patrum trahuntur, ſemper allegentur, etſi eadem genuina ſint, nec diligentiam illius fugiant, qui ipſos libros, quibus ea debentur, evolverit. Unde nec neceſſarium nobis eſſe videtur additamentum illud Ἐπισκόπȣ Λȣγδȣ́νων, cùm non fuerit ferè niſi unus Irenæus, (alter enim, qui Epiſcopus Tyri fuit, vix attendi meretur, nec eam ſibi famam comparavit,) obſerveturque etiam in Catenis, Patrum, qui allegantur, nomina ſæpiſſimè ſolitaria poni atque etiam ſæpiùs ſolis literis initialibus vel unicâ ſaltem initiali (quâ maximè ratione Chryſoſtomi nomen, χ & ϱ unam in literam conjectis, exprimitur,) deſignari. Pergit Maffejus, & primum Fragmentum noſtrum ſollicitat, quòd contineat nonniſi textus Novi Teſtamenti ſecum invicem combinatos, quam addit antiquiorum Patrum conſuetudinem haud fuiſſe. Sed facilis hîc eſt reſponſio, omne contrarium ex libris eorum, qui exſtant, apparere. Nec opus eſt, ut prolixas hîc cumulemus allegationes. Sufficiat nobis ipſe Irenæus, qui in Libris adversùs hæreſes ad nauſeam uſque plurimis

mis in locis dicta Scripturæ mirum in modum cumulat; id quod ipsa docet inspectio. Secundum Fragmentum eapropter genuinum non esse existimat noster, quod Constitutiones Apostolicæ in eo allegentur, Irenæi ævo (quod omnes Eruditi fateantur) longè posteriores, maléque addit à nobis vocem δευτέραις verti, quæ non significet *ultimis* sed *secundis*. Quæ autem *secundæ* illæ διατάξεις τῶν Ἀποστόλων sint, vix divinari posse; si verò Constitutionum Apostolicarum L. VIII. intelligatur, hæc utique Irenæi ævum non ferre. Ast res est in vado. Neque enim hoc affirmamus, quòd Irenæus in Fragmento nostro eam Constitutionum Apostolicarum compilationem alleget, quæ hodie exstat, &, fatentibus omnibus, Irenæi seculum non fert, id quod & nos ipsi tùm in notis nostris tùm in Diss. de Oblatione Eucharistiæ diximus. *i* Ast eandem ex διδασκαλίαις Virorum Apostolicorum, Barnabæ, Clementis, Ignatii, Polycarpi, Hermæ, ipsius quoque Irenæi & Hippolyti factam esse multi sunt inter recentiores doctissimi Viri, qui asserant. *k* Quinimò & alibi sæpiùs Irenæus ad traditiones Seniorum sive Presbyterorum, qui ipsos Apostolos viderant & audierant, provo-

 cat.

i P. 10. seq. 39. 45. 58. 59. 122. 126. 131. 137. 138. 183. 282. 294. 295.

k Unicus hîc nobis sufficiat Gul. Cave in *Historia Litteraria Scriptorum Ecclesiasticorum* iis in titulis, quos nominavimus.

cat. Nec quæ Jo. Dallæus *l* profert, argumenta aliud probant, quàm Constitutionum Apostolicarum, quam habemus, collectionem corruptam esse & interpolatam, seculisque demùm sequioribus compositam, quod nemo negat; licèt in eo dissentiant Eruditi, quòd juxta communem sententiam corruptio ab hæreticis Arianisque maximè profecta esse dicatur, Gul. verò Whistonus arbitretur, eam orthodoxis attribuendam esse. Qui, cùm Veterum scripta cum Constitutionibus Apostolicis confert, & allusiones allegataque ex iisdem extracta è vetustissimis Scriptoribus Christianis sistit, *m* probat utique, Constitutiones Apostolicas antiquissima & genuina Christianæ Religionis monumenta continere. Cæterùm non opus erat, ut de voce δευτέραις dubia sibi crearet Illustriss. Maffejus. Si enim vertat *secundis*, per nos id licebit, etsi, quid per secundas διατάξεις intelligendum sit, nesciamus, cùm nulli dentur Constitutionum Apostolicarum recensendarum ordines. Δεύτερος verò & *ultimus* est; dicitur enim δεύτερος ἄλλων *omnium postremus*, ut in re liquidâ unicum saltem, quo tamen opus non erat,

l In Tr. *de Constitutionibus Apostolicis* Hardervici A. MDCLIII. impresso.

m Vide Vol. III. libri: *Primitive Christianity reviv'd*, ubi exstat *an essay on the Apostolical Constitutions*, London MDCCXI. Conferendum autem maximè est Caput IV. ubi sistitur *the* external evidence, *or testimonies for, Citations of, and allusions to these Apostolical Constitutions.*

erat, afferamus exemplum. Aſt, ſi placet, vertamus *poſterioribus*, (id enim, ut arbitror, optimum erit,) ne nodum in ſcirpo quærere habeamus neceſſe. Suſpecta quoque amiciſſimo Maffejo noſtro eſt vox ἀντίτυπα, quam, cùm de Euchariſtiâ adhibetur, ſeculis demùm ſequioribus natam eſſe credit. Nec diffitemur, inter ea, quæ exſtant, Seculi II. vel III. monumenta nullum inveniri, quod vocem ἀντιτύπων ſacramento Euchariſtiæ adplicet. Sed nec perſpicere poſſumus, cur primus eam hoc in argumento adhibere non potuerit S. Irenæus; quod utique probandum erat, ut huic argumentandi rationi vis aliqua daretur. Dogmaticam autem vocis ἀντιτύπων hiſtoriam in notis ad Fragmentum ſecundum dedimus. *n* Idem ferè dicendum eſt de ἐπικλήσει ad Spiritum Sanctum, quam Irenæi tempore nondum uſitatam vult noſter Maffejus. Quod primùm utique gratis dicitur. Nec enim diſſimulat idem, Irenæum ἔκκλησιν & ἐπίκλησιν memorare in editis, licèt negandum eſſe putet, Conſecrationem eâ perfici, quod tamen expreſſis verbis innuit Vir Sanctus: ὁ ἀπὸ γῆς ἄρτος προσλαμβανόμενος τὴν ἔκκλησιν τοῦ Θεοῦ οὐκέτι κοινὸς ἄρτος ἐστὶν ἀλλ᾽ εὐχαριστία. *o* Alibi & memorat, Marcum hæreticum, ad imitandos ſine dubio Catholicos, adhibuiſſe τὸν λόγον τῆς ἐπι-

n P. 131. ſeq.
o L. IV. Adv. Hær. C. XVIII. §. 5.

ἐπικλήσεως. *p* Eandem ferè in ſententiam fatur Theodotus hæreticus: ὁ ἄρτος ἁγιάζεται τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος. *q* Origenes quoque aut potiùs Maximus, ejuſdem Seculi Scriptor, hæreticum introducit fatentem, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τῆς εὐχαριστίας ἔρχεται. *r* Cyprianus *invocationem non contemtibilem* ſive *ſacramentum ſolitæ prædicationis* in conſecrandâ Euchariſtiâ mulierem hæreticam adhibuiſſe refert. *ſ* Denique Cyrillus Hieroſolymitanus, qui Sec. IV. vixit, ἐπίκλησιν ad Spiritum S. clariſſimis verbis effert; *t* quem omnes Græcæ Liturgiæ omneſque ferè Græcæ Eccleſiæ Patres, imò & antiquiores Miſſæ Latinæ ſequuntur, uti in Diſſertatione de Conſecratione Euchariſtiæ oſtendimus. Sed quî amabo accidit, ut nullus alius inter Irenæi coævos, ne quidem Juſtinus M. qui ritus Euchariſticos tàm prolixè exhibet, ἐπίκλησιν memoraverit? Aſt ſufficiant nobis & ipſe Irenæus, & Marcus, & Theodotus, & Maximus & Cyprianus, qui non longo pòſt tempore vixit. Ex horum enim teſtimoniis combinatis ſecum invicem conjunctiſque efficitur, ἐπίκλησιν ad Spiritum S. jam ævo S. Irenæi cognitam fuiſſe. Nec rejicienda hîc ſunt hæreticorum vel facta vel effata, cùm iſta quidem à Catholicis deſumſerint

p L. I. Adv. Hær. C. XIII. §. 2.
q In Opp. Clem. Alex. f. 800.
r Dial. cont. Marcion. Sect. II. p. 53.
ſ Epiſt. LXXV.
t Catech. Myſtag. V.

ſerint pravi homines, ut ſub ſpecie veritatis ſimplicioribus eò magis imponere poſſent. Hinc &, uti vidimus, Cyprianus *invocationem* mulieris hæreticæ vocat *non contemtibilem*, eandemque inſuper adpellat *SOLITÆ prædicationis ſacramentum.* Cæterùm prolixiora hîc argumenta pluraque antiquiorum teſtimonia poſtulari nequeunt, cùm defectus monumentorum Seculi II. quo laboramus, non patiatur, ut multos hîc Autores allegemus, qui eadem referant. Scilicet in ſcriptis nunc deperditis exſtitiſſe potuit ἐπίκλησις iſta, uti & ἀντιτύπων vox; nec, quia iſta nunc periere, aut, quid in iis exſtiterit, ignoratur, dici poteſt, hæc in iis non exſtitiſſe, maximè, cùm Seculi IV. Scriptoribus hæc omnia ſint familiaria, qui ſanè non primi (quod abſit,) ea excogitavere, ſed ab antiquioribus hauſere; niſi Eccleſiam Seculi IV. in Conſecratione Euchariſtiæ jam variâſſe dicere malis. Quod autem Juſtinus M. ἐπίκλησιν ad Sp. S. non habet, qui εὐχὰς tamen memorat, id nihil probat aliud, quàm Seculo II. in omnibus Eccleſiis Græcis ἐπίκλησιν nondum receptam fuiſſe, formulaſque precis conſecratoriæ tùm adhùc varias diverſaſque exſtitiſſe. Id quod & in Diſſertatione de Conſecratione Euchariſtiæ innuimus. *v* Tertii Fragmenti αὐθεντίαν eapropter dubiam eſſe exiſtimat Maffejus, quòd

 libertas

v §. 2. ſeq. & paſſim.

libertas in festis diebus jejuniisque observandis, quæ in eodem statuitur, Novatiano potiùs quàm Catholico Scriptori conveniat. Sed mallem, ut ea probâsset noster. Quæ enim hîc Irenæus dicit, post Paulum dicit Apostolum, cujus verba affert, ut in notis ostendimus. *x* Nec opus est, ut, quæ tùm forsan & in Ecclesiis quibusdam particularibus de jejuniis festisque agitabantur, contentiones ex monumentis Ecclesiasticis deducamus, quod postulare videtur Nobiliss. Maffejus, qui putat, Irenæi tempore nullam hâc de re litem fuisse. Cùm enim ea monumenta ferè omnia nunc perierint, dici utique nequit, nullam, cùm Irenæus viveret, controversiam hoc de argumento fuisse agitatam, quia in iis, quæ exstant, ea non memoretur. Sed nec hùc quoque nobis confugiendum est, cùm Vir Sanctus verbis longè clarissimis istam litem nobis descriptam det. Ait enim: οὐ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἡ ἀμφισβήτησις ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εἴδους τῆς νηστείας. οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας, οἱ δὲ τεσσαράκοντα κτλ. *y* Sopita tamen hæc lis postea fuit, nec in apertum schisma erupit, remanentibus licèt contentionis semel cœptæ reliquiis, quæ particulares ali-

x P. 149. 150,

y Vide Irenæi Epist. ad Victorem, Episcopum Romanum, cujus exstat fragmentum apud Eusebium L. V. Hist. Eccl. C. XXIV. & Nicephorum L. IV. Hist. Eccles. C. XXXIX.

aliquando, ut arbitror, committebat Ecclesias. Servabatur scilicet etiam inter dissentientes pax Ecclesiastica, etsi ritus diversi essent, nec *unionem fidei* scindebat, sed monstrabat potius *commendabatque jejunii diversitas*, quæ ipsa S. Irenæi verba sunt; z ex quibus & hoc liquet, non de festo saltem Paschatis die temporeque, quo is celebrandus sit, sed & de jejunio prævio tùm inter Ecclesias disputatum fuisse; id quod dissimulat ferè doctissimus noster Maffejus. Compescendo autem huic schismati, sæpius subinde gliscenti, ipse manum admovit Episcopus Lugdunensis, uti ex sola Epistola ad Victorem, Episcopum Romanum, constat; fateturque id Clariss. Massuetus, cujus verba damus: *Hæc proinde Irenæi laus fuit*, quòd *dissidentes Ecclesias, moxque fractis fœderibus sacris discindendas reconciliaverit: inde apud utrasque numquàm satis pro merito commendandus, quòd schismatis malum utrisque funestum averterit.* * Progreditur ad notas nostras Maffejus, carpitque, quòd dixerimus, veterem Ecclesiam Oblationem Consecrationi præposuisse, hancque ab illâ distinguendam esse, sacrificium altararis itidem à sacramento Eucharistiæ differre, celebrationemque Cœnæ Dominicæ à Veteribus sacrificium & oblationem haud nuncupatam fuisse;

z ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησι. loc. cit.

* Diss. II. in Iren. Art. I. §. 29. f. 90.

fuiſſe; quibus & addit, nos Oblationem laicam cum ſacerdotali confundere, id quod πρῶτον ψεῦδος noſtrum ipſi eſſe videtur. Sed hoc poſterius nemo quidem exiſtimaverit, qui notas noſtras Diſſertationemque de Oblatione Euchariſtiæ contulerit, ubi ſollicitè iſta, ut par erat, diſtinximus. † Conſecrationi autem Oblationem præpoſitam olim fuiſſe adeò perſpicuum ex Veterum dictis Liturgiiſque antiquiſſimis, maximè Græcis, eſſe arbitramur, ut nihil clarius eſſe poſſit. Obtulit enim primùm Sacerdos dona conſecranda, deinde conſecravit, unâ eâdemque prece, ita, ut dicere quoque poſſis, Oblationem in Conſecratione conſiſtere, ſi, quod Scholaſtici ajunt, Conſecrationis vocem *latè* accipias, quæ *ſtrictè* aliâs ſumta ab Oblatione omninò diſtinguenda eſt. Idem ferè de diſtinctione inter ſacrificium & ſacramentum Euchariſtiæ dicendum eſt, deque ſacrificii & Oblationis nomenclatione, à Veteribus κατὰ συνεκδοχὴν Cœnæ Dominicæ datâ, cùm, ſi accuratè res eloquenda ſit, iſta utique plurimùm differant, ſi verò generaliori termino totus Euchariſtiæ cultus ſit deſignandus, à præcipuâ quâdam ejus parte denominatio ſumi poſſit. Unicumque id erat, quod nos refellere conabamur, ſacrificium aut προσφορὰν in diſtributione aut μεταλήψει ſive communione olim conſtitiſſe, quod

† P. 38. 44. 109. 121. 183. 184. 187. 206. 254. 255. 259. 260. 261. 269. 283. 304. 308. 309. 314. 323. 335. 491. 528.

quòd quidam dixerunt. Hæc enim opinio valdè eſt inſipida, atque ex Can. Apoſtol. IX. quem allegavimus, egregiè utique refutatur, ubi προσφορὰ expreſsè à μεταλήψει diſtinguitur. a Sed de his quidem in Diſſertatione de Oblatiotione Euchariſtiæ notiſque noſtris latiùs egimus. Nec id quoque approbandum eſſe putat Illuſtriſſ. Maffejus, quòd diximus, *Conſecrationem in ἐπικλήσει ad Spiritum S. conſiſtere.* Sed nos ii non ſumus, qui, dum iſta dicimus, propriam ſententiam noſtram referamus, etſi, quid in ἐπικλήσει hâc conſecratoriâ mali lateat, hactenùs perſpicere non potuerimus. Nec Clariſſ. quoque Maſſuetus unquàm huic favit ſententiæ, à communi Eccleſiæ Romanæ fide abludenti, id quod innuere tamen videtur noſter Maffejus, cùm nec in notis ad L. IV. Irenæi adv. Hær. C. XVIII. §. 5. habeat, quod hùc ſpectet, nec alibi quoque, ſed affirmet ſaltem, *Irenæum,* ubi ſcribat: ὁ ἀπὸ γῆς ἄρτος προσλαμβανόμενος τὴν ἔκκλησιν τοῦ Θεοῦ, *manifeſtè alludere ad ſolemnem illam verborum formulam, quæ in antiquis omnibus Liturgiis Orientalibus occurrat, quamque Græci cum Irenæo κατ' ἐξοχὴν vocent* ἐπίκλησιν, invocationem. *Eam eſſe, quâ Deus oretur, ut mittat Spiritum Sanctum, qui ſuo in dona propoſita illapſu efficaciſſimâque operatione faciat ea Corpus & Sanguinem Chriſti.*

a Vide infrà & p. 312. ſeq.

Christi. [b] Scilicet, quod nos asserimus, est, Ecclesiam Græcam, consentientibus omnibus Liturgiis, ἐπικλήσει ad Spiritum Sanctum factâ Eucharistiam consecrare, id quod & suprà jam innuimus, & tùm in notis ad secundum Irenæi Fragmentum, [c] tùm in Dissertatione de Consecratione Eucharistiæ [d] luculentissimis argumentis probavimus, veritatemque hanc historicam contra dissentientes Bessarionem, Turrecrematam, Arcudium, Goarum, Allatium, Bonam, Corderium, Huetium aliosque ita adstruximus, ut, quid regeri nobis possit, omninò non videamus. Nec dica quoque hanc ob rem scribi potest doctissimo Massueto, cùm consentientem hoc in argumento habeat J. B. Bossuetum, Episcopum Meldensem. [e] Cæterùm, qui eadem nobiscum hìc senserit, nullâ tamen ratione dicet, Consecrationem Eucharistiæ necessariò ἐπικλήσει hâc peragendam esse; id enim est, quod negamus, cùm aliæ quoque preces hìc adhiberi possint, & libertati Ecclesiæ id relictum voluerit Christus, utpote cujus εὐλογία solo nomine designata, verbis autem, queis constitit, non exscripta in Evangelio reperiatur. [f] Ubi autem innuit Massejus, Justinum M. credidisse, quod in

[b] Diss. III. in Iren. Art. VII. §. 83. f. 142. 143.
[c] P. 64. seq. 76. seq. 96. 104. 109.
[d] §. 3. seq. & passim. Adde & p. 375. maximè verò §. 11. seq.
[e] Vide infrà p. 38 seq.
[f] Vide Diss. de Oblatione Eucharistiæ §. 42. p. 345. 346. & de Consecr. Euch. §. 1. p. 360. itemque p. 428. 434. & 485.

in verbis H. E. E. C. M. confiftat Confecratio; fcribere enim illum τὴν δι' εὐχῆς λόγυ εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν; mentem utique Juftini noftro judicio non affequitur, cùm fanctiffimus Martyr per εὐχὴν haud intellexerit verba, quibus id indicatur, quod porrigitur vel diftribuitur, fed *orationem* & *preces*, quibus gratiæ aguntur pro donis à Deo datis & hæc ipfa fanctificantur. Ea verò, quæ in Concilio Florentino hanc in rem gefta funt, luculenter in Differtatione de Confecratione Euchariftiæ *g* expofuimus, adeò, ut plura hìc addere non fit neceffe. Vehementer autem dolemus, *Prænotiones* Rev. Abbatis *Papadopoli*, quas laudat Maffejus nofter, hactenùs à nobis vifas haud fuiffe. In his enim ait, hæc omnia prolixius tractata effe, oftenfumque ex Patribus Græcis, Ecclefiam Græcam eandem cum Romanâ fententiam in articulo de Confecratione Euchariftiæ fovere, quod utique probatu admodùm difficile eft. Atque ita Illuftriff. MAFFEJUM non fine captatione benevolentiæ atque eo quo par eft, ut ipfum profequamur, amicitiæ venerationifque affectu dimittimus, Præfationique noftræ hìc terminum ponimus; cujus fi migraverimus limites, veniam nobis dabit Lector benevolus, quem in rem præfentem nunc fumus deducturi.

g §. 11. feq. p. 413. feq.

S. IRENÆI

S. IRENÆI
FRAGMENTA ANECDOTA
EX
CODICIBUS MANUSCRIPTIS BIBLIOTHECÆ REGIÆ TAURINENSIS ERUTA.

FRAGMENTUM PRIMUM.

Εἰρηναίου.

Ἔστι μὲν οὖν ἡ γνῶσις ἡ ἀληθινὴ ἡ κατὰ Χριστὸν σύνεσις, ἣν ὁ Παῦλος καλεῖ τὴν σοφίαν Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται, ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ, οὗ ἐάνπερ τις γεύσηται, οὐ μὴ ἂν προσελεύσεται ταῖς

Irenæi.

EST verò cognitio vera ea quæ ſecundum Chriſtum eſt ſcientia, quam Paulus appellat ſapientiam Dei in myſterio abſconditam, quam animalis homo non capit, ſermo de cruce, quem ſi quis guſtaverit,

ταῖς παραδιατριβαῖς καὶ λογομαχίαις τῶν τετυφωμένων καὶ φυσιουμένων, τῶν ἃ μὴ ἑωράκασιν ἐμβατευόντων. Ἀσχημάτιστος γὰρ ἡ ἀλήθεια καὶ ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὡς ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος λέγει, εὐμ ....* τοῖς πειθομένοις. Ὁμοίους γὰρ Χριστῷ ἡμᾶς ποιεῖ, εἰ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν αὐτοῦ παθημάτων γνῶμεν. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἐπιλογὴ τῆς Ἀποστολικῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἁγιωτάτης πίστεως τῆς ἡμῖν παραδοθείσης, ἣν οἱ ἰδιῶται

verit, non ſanè accedet ad diſputationes & quæſtiones de vocibus ſuperborum & inflatorum, ea ingredientium, quæ non viderunt. Veritas enim figura caret & propinquum tibi verbum eſt in ore tuo & in corde tuo, uti idem Apoſtolus dicit, quod facilè diſci poteſt ab obedientibus; nam ſimiles Chriſto nos reddit, ſi virtutem reſurrectionis ejus & communionem paſſionum ejus noverimus. Hoc enim eſt

* Ultimæ literæ in Codice litura abſorptæ ſunt. Cæterùm εὐμαθὲς legendum cenſemus.

ἰδιῶται δέχονται καὶ οἱ ὀλιγομαθεῖς ἐδίδαξαν, οἱ ταῖς γενεαλογίαις ταῖς ἀπεράντοις οὐ προσέχοντες ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τὴν τοῦ βίου ἐπανόρθωσιν σπουδάζοντες, ἵνα μὴ τοῦ θείου πνεύματος ἀποστερηθέντες ἀποτύχωσι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Τὸ γὰρ πρῶτον μὲν ἐστὶ τὸ ἀπαρνῆσαι σεαυτὸν καὶ τὸ ἀκολουθῆσαι τῷ Χριστῷ, καὶ οἱ ταῦτα ποιοῦντες εἰς τελειότητα φέρονται, πᾶν τὸ θέλημα τοῦ διδασκάλου πεπληρωκότες, υἱοὶ θεοῦ διὰ τῆς παλιγγενεσίας τῆς πνευματικῆς γινόμενοι καὶ τῆς βασλιείας τῶν οὐρανῶν κληρονόμοι, ἣν πρῶτον ζη-

est compendium doctrinæ Apostolicæ & sanctissimæ fidei nobis traditæ, quam illiterati capiunt & indocti dicerunt, genealogiis quæ finem non habent, non attendentes sed magis correctioni vitæ studentes, ne divino Spiritu privati amittant regnum cœlorum. Nam primum quidem est seipsum abnegare & Christum sequi, & qui hæc faciunt, ad perfectionem feruntur, omnem doctoris voluntatem implentes, Filii Dei per regenerationem spi-

ζητῦντες ὐκ ἀφεθήσονται.

ſpiritualem evadentes & regni cœleſtis hæredes, quod qui primùm quærunt, non deſerentur.

NOTÆ.

Ἐιρηναίυ] Cùm plures S. Irenæus libros ſcripſerit, qui injuriâ temporum periere, quæritur, cuinam hoc fragmentum ſit adſcribendum. Quod ſanè determinatu admodùm difficile eſt, ſiquidem quæ ex titulis depromi poſſunt, conjecturæ, demonſtrationis loco eſſe nequeunt. Non enim cum Henrico Dodwello viro alioquin doctiſſimo facimus, qui confidenter nimis de iis pronunciat quæ non ἑώρακε, dignuſque adeò viſus eſt Cl. Maſſueto, quem gravi, ut ſolet, ſtylo reprehendat. Ita enim in Diſſ. II. in Irenæum Art. III. §. 60. diſſerit doctiſſimus S. Benedicti ſequax: *Quis verò eſſet auctoris in his omnibus opuſculis ſeu libris ſcopus quodve conſilium, tacentibus veteribus dici non poteſt: ſoli ſagaciſſimo Dodwello dicere licet, qui plura de iis pro more diſputat, nec verbis nec conjecturis parcit; ſed Dodwellianæ conjecturæ ſunt, quas qui legerit, miratur & diſſertatorem multa dixiſſe, ut nihil diceret, lectorem verò multa legiſſe, ut nihil diſceret.* Si quis

quis tamen hîc conjecturæ locus eſt, cùm Codex MS. ex quo iſta depromſimus, titulum libelli non indicet ſed ſaltem nomen autoris τȣ͂ Ἐιρηνάιȣ, probabile nobis eſſe videtur, fragmentum hoc ex libro *διαλέξεων διαφόρων*, *variorum tractatuum*, ut vertit Hieronymus, vel diſputationum potius, quas nomine *ποικίλων ὁμιλιῶν* Sophronius inſignivit, aut ex *λόγῳ ἐις ἐπίδειξιν τȣ͂ ἀποςολικȣ͂ κηρύγματος* *de Apoſtolica prædicatione* eodem Hieronymo interpretante, petitum eſſe. Cæterùm Euſebius & Hieronymus hos librorum Irenæi deperditorum titulos nobis tradidere, qui ſaltem à materie fragmenti noſtri haud penitus ut arbitror abhorrent. Quæſiveram id primùm in editis Irenæi uti & cætera quæ mox dabo, ſed irrito planè conatu. Unde confidenter pronunciare audeo, ea & Grabio & Maſſueto fuiſſe incognita, digna eapropter, quæ ne pereant, luci exponantur. Librorum autem deperditorum Irenæi Catalogum nobis dedere Henricus Dodwellus in Diſſertationibus in Irenæum, itemque Jo. Ern. Grabe & R. Maſſuetus, uterque in nova Operum S. Irenæi editione.

ἡ γνῶσις] *Γνῶσιν* alio modo deſcribit S. Irenæus adv. hæreſes L. IV. C. 33. §. 8. ubi: *γνῶσις ἀληθὴς ἡ τῶν ἀποςόλων διδαχὴ καὶ τὸ ἀρχαῖον τῆς ἐκκλησίας σύςημα κατὰ παντὸς τȣ͂ κόσμȣ.* Sed hæc quidem uti arbitror, non contraria ſunt iis, quæ in fragmento noſtro ponuntur. Cæ-

 terùm

terùm Veteres Hæretici vocabulo γνώσεως eam insignivere Scientiam, quæ abstrusa de Deo ipsiusque essentia mysteria tradit, ab iis ipsis haud credo intellecta, qui eorum systema confecere. Quid enim quæso abstrusius est illo Æonum systemate, quod Valentiniani composuerunt? Hi sanè qui talia effingunt, ut gloriam divinioris cujusdam sibi adquirant Scientiæ, γνωστικῶν nomen omninò haud merentur, religionemque Christianam incredulis prostituunt. Mysteria etenim mysteriis non addenda sunt nec veritati mendacium. Unde arbitror, ipsa hæc verba Gnosticis opposuisse Irenæum.

σοφίαν θεοῦ] Hanc Sapientiam alibi Prophetis attribuit Irenæus, linguis quas non didicerant, iisque variis loquentibus. Vide L. V. C. 6. §. 1.

σοφίαν Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην] Irenæus hîc Paulum Apostolum citat, cujus hæc verba sunt. Vide 1. Cor. II. 7. Dicitur hæc σοφία consistere ἐν μυστηρίῳ, quâ voce non semper ea significantur quæ rationi sunt impervia, sed quæ ex naturali lumine non cognoscuntur. Est autem ἀποκεκρυμμένη, quia Judæi eam non noverant. Conf. l. c. comma 8. Plures in sequentibus rationes addit Irenæus.

οὐ δέχεται] Sunt verba Pauli 1. Cor. II. 14.

ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ] Vide 1. Cor. I. 18.

γεύσηται] Forsan ad loca Heb. VI. 4. 1. Pet. II. 3. heic respicit Irenæus. Quidquid autem

sit

ſit, requirere videtur Vir Sanctus non ſaltem, ut de veritate divina ſimus convicti, ſed & ut dulcedinem ipſius vimque ſupernaturalem, quam cordibus infundit, in intimis animorum viſceribus guſtemus. Hic certè guſtus internus fuit, qui homines tempore Chriſti & Apoſtolorum ad fidem convertit. Vis enim in ſermonibus eorum peculiaris quædam erat, non tàm animos quàm corda vertens. Inde eſt quod ὑπηρέται de Chriſto ajunt: οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος. Joh. VII. 46. Inde de eodem Petrus: κύριε, πρὸς τίνα ἐλευσόμεθα, ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις. Joh. VI. 68. Inde tanta vis in oratione Protomartyris Stephani, quæ corda diſſecabat Act. VII. 54. Atque hæc eſt illa ἀπόδειξις πνεύματος καὶ δυνάμεως, quam πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις opponit Paulus 1. Cor. II. 4. IV. 20. Quando itaque Theologi loquuntur de *veritate ſenſus* & de veritatis divinæ *guſtu* interno, Fanatica utique hæc opinio dici nequit, niſi arbitremur, ita ſtatuiſſe Deum, ſe nulla ratione hominibus ſeſe communicaturum niſi communi illa, quæ in lumine naturali conſiſtit. Quod nemo approbabit, niſi cui de Chriſtianiſmo interno generalis admodum notio eſt. Sed hoc de argumento infra pluribus agemus in diſſertatione *de præjudicatis in religione opinionibus fugiendis*.

προσελεύσεται ...... φυσιουμένων] Hæc de-

ſumta ſunt ab Irenæo ex 1. Tim. VI. 3. 4. 5. ubi: εἴτις ἑτεροδιδασκαλεῖ καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις..... τετύφωται & quæ ſequuntur. Celeberrimus Vir, Richardus Bentlejus feliciſſimus locorum corruptorum Reſtitutor hæc verba in mendo cubare arbitratur. Ita enim ille; *Quamvis ſenſus vocis* προσέρχεται *ita determinetur à verbis adjacentibus, ut nulla hîc verſio erraverit, omnes enim habent :* non conſentit vel non acquieſcit in verbis ſanis Domini noſtri, *attamen non apparet propria vocis ſignificatio in Origine, nec hujus* φράσεως *exemplum hactenus datum fuit. Si itaque inveniretur in Codice quodam MS.* προσέχεται vel προσίσχεται adhæret ſanis verbis, *quis quæſo malè ferret hanc variationem? Aſt expectaverim potius verbum* προσέχει, *quia* προσέχειν λόγοις *eſt notiſſima* φράσις *Sacrorum Profanorumque Autorum.* Vide Celeberrimi Viri Obſervationes in nuperum libellum de libertate cogitandi Anglica lingua ſcriptas p. 72, 73. Erudita hæc ſunt tantoque Viro digniſſima. Aſt receptam tamen lectionem, quam penitus haud rejicit Vir ſummus, defendi poſſe arbitramur, maximè cùm, quod deſideravit, exemplum ejus, imò allegatio hîc in S. Irenæi fragmento exſtet, & in ſecundo quoque, quod dabimus, occurrat. Cæterùm phraſes Novi

Teſta-

Teſtamenti ad puritatem Græcæ linguæ, quæ in profanis conſpicitur autoribus, exigendas eſſe nec ego exiſtimaverim, nec quivis alius, licet fuerint tùm ex veteribus tùm ex recentioribus, qui id ſibi operæ ſumſere, Seb. Pfochenius præcipuè, Jo. Vorſtius, Lamb. Bos, Horatius Vitringa, alii. Ea etenim ſcribendi ratio quæ in libris Novi Teſtamenti obſervatur, ad Hebraicæ affiniumque linguarum genium examinanda eſt, quò & hæc phraſis pertinet. Quinimo & *in ſententiam alicujus ire* latinè dicitur & vox *προσέρχεσθαι* hâc ratione idem exprimit quod *conſentire*. Id tamen certiſſimum, vocem *προσέχει* contextui omninò congruam fore, ſi in MS. Codice exſtaret. Eſt enim ea Sacris Scriptoribus uſitatiſſima. Exempla allegavit ipſe Cl. Bentlejus. 2. Pet. I. 19. Prov. I. 24. Jerem. VI. 19. Act. VIII. 6. XVI. 14. Hebr. II. 1. Tit. I. 14. 1. Tim. I. 4. Quod autem ſub finem Diſſertationis noſtræ Criticæ de variis Nov. Teſt. lectionibus p. 243. 244. exoptavimus, ut *Vir hic doctiſſimus ad interpretationem librorum Novi Teſtamenti* & corruptarum lectionum emendationem *ex ampliſſimo quem poſſidet, eruditionis Theſauro ſua conferat*, id heic repetitum omninò volumus.

ἐμβατευόντων] Hæc ex Coloſſ. II. 18. petita ſunt. Carpit S. Paulus, quem hîc Irenæus imitatur, eos, qui cultum religioſum defere-

 bant

bant Angelis atque de neſcio quibus myſteriis loquebantur, quæ non intelligebant, ad ſpeciem ſanctitatis conciliandam confictis. Nec incongrua noſtris quoque temporibus hæc cantela eſt. Animus enim noſter naturâ inclinat ad fingenda & credenda ea, quorum ideas evidentes atque conceptus formare ſibi nequit intellectus. In his ſibi mirè placet atque vehementer applaudit, imò & ſi ita ferat occaſio, ex ipſis his figmentis opinionibuſque, ſolis verbis non verò idoneo rei conceptu conſtantibus articulos fidei format, atque eos hominibus credendos proponit anathemate in diſſentientes vibrato. Hæc malorum in Chriſtianiſmo magna origo eſt & præcipua. Tota Scholaſticorum Theologia ferè huc trahi poteſt & abſtruſæ quoque illorum Myſticorum ideæ, qui ſpirituali quæ Myſticum format, experientia carentes verba ſola imitantur, veroſque Myſticos maleſano auſu ſimulant.

ἐγγύς σȣ τὸ ῥῆμά ἐςιν & cætera] Hæc Rom. X. 8. leguntur, petita ex Deut. XXX. 14.

δύναμιν τῆς ..... γνῶμεν] Vide Phil. III. 10.

ἐπιλογὴ] Ita malè librarius, ut arbitror. Ἐπιτομὴ enim legendum eſt, aut ſi mavis *ἐκλογὴ* hùc quadrat.

τῆς Αποςολικῆς διδασκαλίας] His verbis non alle-

allegari certum quendam librum, qui ſub titulo διδασκαλίας ἀποςολικῆς olim prodierit & ab Apoſtolis fuerit conſcriptus, quivis videt. Nec enim eam in opinionem deſcendimus, quod, ubicumque apud veteres διδασκαλία ἀποςολικὴ, τάξις, διατάξεις, διαταγαὶ, διατάγματα τῶν ἀποςόλων, ἐντολαὶ, προςάγματα, παράδοσις, παραδόσεις ἀποςολικαὶ, διατάξεις εὐαγγελικαὶ, παράδοσις εὐαγγελικὴ, εὐαγγελικὸν κήρυγμα, κήρυγμα τῶν ἀποςόλων, ἐκκλησιαςικὴ διδασκαλία, κανὼν τῆς ἀληθείας, κανὼν τῆς πίςεως, κανὼν τῆς λειτȣργίας, νόμιμα τȣ͂ δεσπότȣ, παραγγέλματα τῶν ἀποςόλων, διδαχαὶ & quæ alia ſunt, memorentur, certi quidam libri ſint intelligendi, ad quos reſpiciatur. Eſt hæc Viri doctiſſimi Guil. Whiſtoni ſententia, qui pleriſque his titulis Conſtitutiones Apoſtolicas putat inſigniri atque allegari. Vide ipſius tractatum de Conſtitutionibus Apoſtolicis C. IV. p. 269. ſeqq. Nec miror, hanc animo ejus opinionem penitus infixam eſſe. Quando enim primùm theſin quandam mordicus defendendam ſibi quis propoſuit, quod bona fide fieri poteſt, ubique credit ſe argumenta invenire, quibus veritatem à ſe repertam ſuffulciat. Hoc clariſſimo accidit Whiſtono, qui hunc in finem, quæ Philo de Therapeutis memorat & quæ in ſcriptis Apoſtolicis Novi Teſtamenti ex-

exſtant, cum Conſtitutionibus Apoſtolicis confert, quamvis candide fateatur ſe neſcire, num libri Novi Teſtamenti citent Conſtitutiones aut ab his citentur, vel num ea, in quibus conveniant, ex tertio quodam libro petita ſint nunc deperdito ſed primis Evangelii temporibus cognito. Confer l. c. p. 253. Hæc ad artis criticæ regulas, ut arbitror, haud pronunciantur, nec refutari hîc prolixè poſſunt, cùm de guſtibus (quod commune fert proverbium) maximè de Criticis, (quod addimus,) non ſit diſputandum. Cæterùm omninò dolendum eſt, Virum ſummum Jo. Erneſtum Grabium opus, quod moliebatur, de Conſtitutionibus Apoſtolicis perficere non potuiſſe, morte quippe præventum. Ibi enim demonſtraturus erat, verum eſſe quod didicerat à Joanne Pearſonio, Conſtitutiones Apoſtolicas circa tempora Epiphanii compilatas fuiſſe ex διδασκαλίαις Apoſtolorum Virorumque Apoſtolicorum, Clementis Romani, Barnabæ, Ignatii, Hippolyti aliorumque, aſt ab Ariano quodam ita depravatas atque interpolatas, ut propoſitiones negativæ ſæpius in affirmativas mutatæ fuerint & viciſſim. Vid. Spicil. Patr. Sec. I. p. 43 & 284. ſeqq. tract. de teſtimoniis Script. & Patrum Deitatem Filii & Sp. S. aſſerentibus contra Whiſtonum §. 4. p. 21. 22. Tr. de duobus Codd. MSS. Arabicis Bibliothecæ Bodlejanæ & Doctrina Apoſtolorum §. 12. p. 24. ſeqq. itemque D. Hickeſii relatio-

lationem de MSS. Grabianis p. 17. 18. Quæ omnia ut penitius intelligamus, ſciendum eſt, multos ex recentioribus & inter alios quoque præcipuè Henr. Dodwellum ſtatuiſſe, inter viros Apoſtolicos quemvis ferè ſuam compoſuiſſe *διδασκαλίαν* ſcriptoque conſignâſſe, quæ ex traditione acceperat. Has *διδασκαλίας* Apoſtolicas ajunt poſtmodum in unum corpus conflatas fuiſſe, quod in compendio Virorum Sanctorum *κηρύγματα*, *παραδόσεις* & *λειτεργίας* comprehenderit. Addunt has *διδαχὰς* atque *διδασκαλίας* citari in ſtichometriis, licet eas inſcitia librariorum ſubinde corruptas fuiſſe ſibique non ſemper conſtare fateantur, qui penitius hoc argumentum examinant. Pergunt, ipſum Barnabam ſuam indicare *διδαχὴν*, cùm ſcribat, *μεταβῶμεν δὲ καὶ ἐπὶ ἑτέραν γνῶσιν καὶ διδαχὴν*, quod præcipuè laudatus Dodwellus urget Diſſ. I. in Iren. n. 51. p. 56. quinimò & S. Irenæum ſæpius provocare ad traditiones Seniorum ſive Presbyterorum, qui ipſos Apoſtolos viderant, eundemque *ἐπίδειξιν ἀποστολικοῦ κηρύγματος* contexuiſſe, memorante Euſebio Hiſt. Eccl. L. 5. C. 26. Ita poſteriorem Clementis ad Corinthios Epiſtolam *διδαχὴν Κλήμεντος* eſſe, itemque partem poſteriorem Epiſtolæ S. Barnabæ hujus eſſe *διδασκαλίαν* inque

Lib.

Lib. VII. Conſt. Apoſt. exſtare cum viris doctiſſimis arguit idem Dodwellus. S. Ignatio διδασκαλίαν hæreticos ſuppoſuiſſe quidam ajunt, genuinam Conſtitutionibus Apoſtolicis inſertam. Διδαχὴ S. Polycarpi à Maximo, Beda, Adone aliiſque citata eandem cum Ignatiana ſortem nacta eſſe fertur, nec dubitandum eſt, plures olim ſanctorum virorum fuiſſe διδασκαλίας, quæ inter Apocrypha & Ψευδεπίγραφα referri meruerint. Celebratur & διδασκαλία Hippolyti, quam ajunt in Bibliothecis Vindobonenſi & Bodlejana aſſervari. Codicis Vindobonenſis ſpecimen Petrus Lambecius dedit in Comment. de Bibl. Cæſar. T. VIII. f. 429. adductis pauciſſimis, ex quibus tamen, quis iſte ſit, liquidum non eſt cognoſcere. Bodlejanum verò Codicem laudârunt Pearſonius, Millius, Caveus, Grabius, Whiſtonus. Hic partem libri VIII. Conſtitutionum Apoſtolicarum dicitur conficere. Conjiciunt viri docti, hanc Hippolyti διδασκαλίαν nihil aliud eſſe, quàm παράδοσιν ἀποςολικὴν inter Opera Hippolyti relatam in ſtatuâ marmoreâ Canonem ejuſdem Paſchalem cum titulis ſcriptorum, quæ compoſuit, repræſentante & A. MDLI. ex agro Verano haud procul Roma eruta atque à Scaligero, Grutero, Bucherio, Lemoynio, Caveo deſcripta. Codicis Bodlejani editionem promiſerant Joannes Millius, uti Gul. Caveus refert in Hiſtor. Liter. Scriptor.

Eccleſ.

Ecclef. eo loco, ubi de Hippolyto agit, & Jo. Erneftus Grabe, qui ex Cod. 26. Barocciano διδασκαλίαν Hippolyti fe daturum pollicitus erat in Spicilegio Patrum Sec. I. p. 285. 286. Refert quoque Vir Reverendus D. Georgius Hickefius, Codicem Baroccianum comparatum fuiffe à Grabio cum Vindobonenfi, verfionem concinnatam, additam quoque collationem Codicis Syriaci, quæ cùm omnia vel tertio Spicilegii Patrum Tomo vel tractatui de Conftitutionibus Apoftolicis inferenda fuiffent, ut conferventur & à viro quodam docto luci publicæ exponantur, utique Reipublicæ litterariæ intereft. Vide D. Hickefii relationem de MSS. Grabianis Anglicè fcriptam p. 17, feqq. Ex Theodoti διδασκαλίᾳ ἀνατολικῇ defumtum fragmentum confpicitur ad calcem operum Clementis Alexandrini, quod tamen hùc non pertinet, utpote ab hæretico profectum homine & inter fcripta Orthodoxorum haud referendum. Cæterùm Conftitutionum Apoftolicarum, Librorum nempe priorum quinque & partis fexti verfio Arabica habetur in Bibliotheca Bodlejana Oxonii, nifi quòd frequens ibi confpiciatur capitum tranfpofitio, prout ex verfione Virorum doctiffimorum Joannis Gagnierii & Simonis Ockleji judicare eft. Ita certè arbitratur J. E. Grabe in Tract. Anglicano de duobus Arabicis MSS. Bibliothecæ Bodlejanæ, libroque antiquo, cui nomen eft doctrina Apoftolorum,

lorum, quæ in iis exſtare dicitur, ubi D. Whiſtoni errores de utroque clariſſimè deteguntur. Crediderat quippe Vir Clariſſ. Gul. Whiſtonus, ſe novum planè librum, & quod hactenus pro deperdito habitum fuerit, in Bibliotheca Bodlejana inveniſſe, antiquiſſimam illam διδαχὴν τῶν ἀποςόλων, Patribus olim citatam, atque Novi Teſtamenti librum Canonicum primarium. Etſi enim ipſemet Arabicæ linguæ peritus non ſit, laudatum tamen Ocklejum, qui eandem linguam probè callet, habuit, qui Codicem Arabicum, cùm ambo in Bibliotheca Bodlejana verſarentur, interpretatus eſt. Apparuit autem, poſtquam à Grabio & Gagnierio res penitius eſt inquiſita, Arabicam hanc verſionem eſſe uti diximus Conſtitutionum Apoſtolicarum, porrò incertum adhuc eſſe, num διδαχὴ τῶν ἀποςόλων ſit liber genuinus nec ne. Saltem quia deperdita eſt hæc διδαχὴ, de eâ in utramque partem nihil poſſe determinari, eruditi credunt. Mutavit poſtea ſententiam Whiſtonus, crediditque Præfationem in Codice Arabico exſtantem eſſe Præfationem διδαχῆς, ipſumque hunc Codicem exhibere nonniſi compendium ex Conſtitutionibus Apoſtolicis extractum. Sed & hæc refutavit induſtria Grabii. Primò enim ipſa Præfationis hujus, quam Whiſtonus dedit, lectio docet, eam ab impoſtore confictam atque ſuppo-

po-

poſitam fuiſſe, quidquid in contrarium Vir doctiſſimus dicat. Porrò ex ipſa collatione docet Grabius, totos quinque libros Conſtit. Apoſt. cum parte ſexti in hoc Codice Arabico exſtare, uti ſupra diximus. Ex quibus tandem iſta concludimus, ex Arabico hoc monumento ad διδαχὴν vel διδασκαλίας Ἀποςόλων luci ſuæ reſtituendas aut accuratam Conſtitutionum Apoſtolicarum editionem dandam nihil egregii exſpectandum eſſe. Atque ipſa hæc prolixius enarravimus, quoniam, quæ Anglico idiomate heic diſputata fuere, ab iis, qui ejuſdem imperiti ſunt vel Anglica non vident, & hujus tamen diſputationis proceſſum ſcire avent, penitius perſpici hactenus non potuere. Cautè autem heic procedendum, ubi de antiquiſſimis atque anonymis Veteris Eccleſiæ monumentis diſſeritur, quivis videt, niſi qui neſcit, multa olim ſuppoſita Apoſtoliſque adſcripta fuiſſe, quæ ab impoſtoribus fuere conficta, & ſi ita loqui liceat, pia fraude pro genuinis venditata. Acceſſere poſtmodum interpolationes, quæ optimum quodvis corrupere & aliena à mente autoris in textum injecere, imo contraria, prout ex ſola Hippolyti διδασκαλίᾳ patet. Hæ autem interpolationes ut ubique ab eo quod genuinum eſt, ſeparentur & diſtinguantur, id quidem arduum eſt opus ne dicam vix poſſibile. Conjecturis enim hîc ſæpè agendum, quæ demonſtrationem non pariunt. Nec unquàm Critica Sacra lucem ſuam nanciſ-

cetur, nisi certa ab incertis, conjectura à demonstratione separetur. Ante omnia vero hîc observanda ea est regula, quam ipsæ ponunt Constitutiones Apostolicæ L. VI. C. 16. οὐ γὰρ τοῖς ὀνόμασι χρὴ ὑμᾶς προσέχειν τῶν Ἀποστόλων ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων καὶ τῇ γνώμῃ τῇ ἀδιαστρόφῳ. Ne itaque magnificis fidamus titulis, sed rem ipsam inspiciamus, num quadret in ea tempora, quibus adscribitur. Quod nisi fiat, non possumus non deduci in devia tanquàm ab igne fatuo. Denique id notandum quoque nobis est, esse Viros doctissimos, qui planè negent, superesse adhuc veteres illas διδασκαλίας, de quibus tanta hodie lis est & controversia, aut easdem in unum corpus Constitutionum Apostolicarum conflatas esse. Legi omninò merentur, quæ hanc in rem post Lud. El. Dupinium scripsit Vir celeberrimus Jacobus Basnagius in Historia Ecclesiæ T. I. L. IX. C. V. §. 6. f. 465. 466. ubi nullam Clementis, Ignatii, Polycarpi διδασκαλίαν agnoscit diversam ab Epistolis, quæ hodie adhuc exstant, aitque, antiquissimam διδασκαλίαν traditionumque, quod habeamus, compendium esse Hippolyti. Quo ipso tamen nemo est, qui neget, veteres, quæ ab Apostolis audiverant & didicerant, aut à Viris Apostolicis hauserant, scripto consignâsse; id solùm affirmatur, has διδασκαλίας non amplius

plius exſtare, ſed injuria temporum periiſſe, aut interpolatas atque aliam in formam transfuſas ad nos perveniſſe, ita ut autoris ſui opus vix ſint amplius ſed impoſtoris potius, qui interpolavit.

ἁγιωτάτης πίστεως] Eodem epitheto fidem inſignit Judas Apoſtolus Epiſtolæ commate 20. ubi: *τῇ ἁγιωτάτῃ ὑμῶν πίστει ἐποικοδομοῦντες ἑαυτοὺς.*

ἰδιῶται] Hoc nomine inſigniuntur indocti, illiterati, rudes. Ipſe ſanè Apoſtolus Paulus ſe *ἰδιώτην* eſſe fatetur, non quidem quoad ſcientiam, erat enim vir doctus & in Judaica litteratura verſatiſſimus Act. XXII. 3. ſed potius quoad artificioſum verborum ornatum, quem ignorabat. Ita enim de ſeipſo: *εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει.* 2. Cor. XI. 6. Adde Act. IV. 13. 1. Cor. I. 17. II. 1. 13. XIV. 16. 2. Cor. X. 10. Unde & ipſi Patres ſæpius fatentur, Apoſtolos fuiſſe idiotas, quia concinnè ſcribere haud didicerant. Unus inſtar omnium nobis ſit Euſebius, qui hunc in modum de iis ſcribit: *τὸν βίον ἄκρως κεκαθαρμένοι καὶ ἀρετῇ πάσῃ τὰς ψυχὰς κεκοσμημένοι, τὴν δὲ γλῶτταν ἰδιωτεύοντες, τῇ γε μὴν πρὸς τοῦ σωτῆρος αὐτοῖς δεδωρημένῃ θείᾳ καὶ παραδοξοποιῷ δυνάμει θαρσοῦντες, τὸ μὲν ἐν περινοίᾳ καὶ τέχνῃ λόγων τὰ τοῦ διδασκάλου μαθή-*

ματα πρεσβεύειν οὔτε ᾔδεσαν οὔτε ἐνεχείρουν. Quæ hoc modo interpretatur Henr. Valesius: *cùm essent vita quidem ac moribus castigatissimi & omnibus virtutibus ornati, sermone autem ipso rudes essent atque inculti, freti divina & mirifica virtute ipsis à Servatore concessa, artificioso verborum ornatu magistri sui præcepta exponere neque noverant, neque item conabantur.* Hist. Eccles. L. III. C. 24. Non itaque hîc *ἰδιώτης* ea in significatione sumitur, quæ hodie popularis est, nec eruditionis solùm sed & judicii defectum denotat. Disputatum nuper hâc de voce fuit in Anglia, cùm quidam A. Collins libellum de libertate cogitandi ederet, ubi id sibi operæ sumsit, ut subruta omni religione Deismi poneret fundamenta. Unde ante omnia corruptionem librorum Novi Testamenti probaturus locum Victoris Tununensis produxit, qui ita in Chronico: *Messalla Consule, Anastasio Imperatore jubente, Sancta Evangelia, tanquàm ab Idiotis Evangelistis composita, reprehenduntur & emendantur.* Hæc verba cùm ex *Liberati Diaconi Breviario* C. XIX. egregiè explicâsset laudatissimus Bentlejus, id maximè reprehendit in Collinsio, quòd vocem *ἰδιώτης* vel *idiota* pessimè transtulerit, & popularem sensum, qui hodie in usu est, genuino substituerit. Vide ipsius Observationes, quas sub Phileleutheri Lipsiensis nomine edidit

edidit p. 80. Cæterum antiqui Patres id præcipuè urgent, quòd illiterati atque indocti facilius ad Evangelium credendum moveri potuerint quàm docti & Philoſophi. Hi enim ambitione turgentes & ſapientia inflati, quam poſſidere ſe ſine ulteriore inquiſitione arbitrantur, ſpernunt *verbum de cruce*, quod *ſcandalum* ipſis eſt & *ſtultitia.* 1. Cor. I. 18. 23. Unde & *cœlum rapiunt indocti*, qui vera humilitate præditi Spiritus Sancti operationem internam carnali ſapientia non impediunt. Egregiè Irenæus alibi : *Qui ergo relinquunt præconium Eccleſiæ, imperitiam Sanctorum Presbyterorum arguunt, non contemplantes, quanto pluris ſit idiota religioſus à blaſphemo & impudente Sophiſta.* L. V. C. xx. §. 2.

ὀλιγομαθεῖς] Hæc in ruborem convertere debent ex doctis multos, qui eruditione ſua elati atque ſcientia tumentes omnia ad rationis ſuæ modulum exigere, & quæ futuro reſervantur ſeculo, comprehendere cupiunt, ignorantes, eos qui perſpecta intellectus humani imbecillitate ingredi in myſteria non audent & qua par eſt animi humilitate ea admirantur atque ignorantiam ſuam profitentur, divinæ fidei longè propiores eſſe. Atque his commendandum eſt præcipuè Caput XXVIII. L. II. adv. hær. ubi §. 3. ita Irenæus : *ἐι καὶ ἐπὶ τῶν τῆς κτίσεως ἔνια μὲν ἀνάκειται τῷ Θεῷ, ἔνια δὲ καὶ ἐις γνῶσιν ἐλήλυθε τὴν*

ἡμετέραν, τί χαλεπὸν, εἰ καὶ τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς ζητουμένων, ὅλων τῶν γραφῶν πνευματικῶν οὐσῶν, ἔνια μὲν ἐπιλύομεν κατὰ χάριν Θεοῦ, ἔνια δὲ ἀνακείσεται τῷ Θεῷ, καὶ οὐ μόνον αἰῶνι ἐν τῷ νυνὶ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἵνα ἀεὶ μὲν ὁ Θεὸς διδάσκῃ, ἄνθρωπος δὲ διὰ παντὸς μανθάνῃ παρὰ Θεοῦ.

γενεαλογίαις ταῖς ἀπεράντοις] Reſpicit Irenæus ad 1. Tim. I. 4. Sunt qui putent, rejici heic ab Apoſtolo inanes diſputationes Judæorum de Genealogiis in Vet. Teſt. occurrentibus. Alii ad ſyſtema αἰώνων Valentinianum putant digitum intendi, cujus prima jam fundamenta tempore Apoſtolorum jeciſſe potuerant hæretici. Conf. Cl. Vitringæ Obſerv. Sacr. L. I. C. II. p. 129. ſeqq. Nec dubito, huc ſaltem Iremæum reſpexiſſe. Quod ſi ita eſt, non ad Valentinianos ſolùm accommodari poſſunt γενεαλογίαι illæ ἀπέραντοι ſed & ad ipſam Judæorum Cabbalam, antiquiorem omninò quàm vulgò creditur. Hinc enim ſua hauſiſſe Gnoſticos & à Gnoſticis Valentinum arbitratur Vir doctiſſimus Jo. Franciſcus Buddæus in Diſſ. de Hæreſi Valentiniana §. 15. ſeqq. cujus quidem hypotheſin refutandam ſibi ſumſit Clariſſ. Maſſuetus Diſſ. I. in Iren. Art. 1. n. 5. §. 21. qui è Pythagoricis præſertim & Platonicis fontibus Valentini

tini *αἰῶνας* derivat §. 25. ubi & Ægyptios simul Philoſophos nominat, è quorum lacunis Valentinianum prodiiſſe ſyſtema cenſet Reverendiſſimus Georgius Hooperus, Epiſcopus Bathonienſis in conjecturis de Valentinianorum hæreſi Londini ante triennium excuſis. Quicquid autem hujus ſit; hanc enim controverſiam nunc examinare inſtituti noſtri non eſt; *γενεαλογίαι* illæ *ἀπέραντοι* vel maximè *ταῖς* כפירות arborique Cabbaliſticæ videntur congruere. Conf. Jo. Michaël Langius de Genealogiis Judæorum nunquàm finiendis. Cæterùm nos haud latet, Viros doctiſſimos magna in Theologia Cabbaliſtica myſteria quærere, maxime in iſto Sephirotarum ſyſtemate. Ingenioſa etenim oppidò ſunt, quæ poſt Henricum Morum & Chriſtianum Knorrium hanc in rem inter recentiores nobis dedere Viri Clariſſimi, Campegius Vitringa & Jo. Franc. Buddæus, ille in Obſervationibus Sacris, hic in elegantiſſima ad Philoſophiam Hebræorum Introductione. Sed hâc maxima difficultate laborant ipſorum explicationes, quòd Judæos non habent conſentientes, qui in alia omnia abeunt. Cæterùm hæc Cabbalæ myſteria naſo adunco ſuſpendit Thomas Burnetus in Archæol. Philoſoph. L. I. C. VI.

ἀποτύχωσι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν] Eundem ferè in modum Irenæus alibi ſcribit:

ἐπεὶ ἄνευ πνεύματος Θεοῦ σωθῆναι οὐ δυνάμεθα, προτρεπόμενος ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἁγνῆς ἀναστροφῆς συντηρεῖν τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ ἄμοιροι τοῦ θεοῦ πνεύματος γενόμενοι ἀποτύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐβόησε, μὴ δύνασθαι τὴν σάρκα καθ' ἑαυτὴν ἐν τῷ αἵματι βασιλείαν κληρονομῆσαι Θεοῦ. cont. hæref. L. v. C. 9. §. 3. Græca hæc ex Jo. Damafceni Parallelis exfcripta Halloixius in vita Irenæi edidit & Bafilius quoque habet de Spiritu Sancto C. 29. monente Maffueto p. 303. nifi quòd Bafilius ponat θείου πνεύματος, quod & in noftris exftat.

ἀκολουθῆσαι τῷ Χριστῷ] Hæc fanè lex Chriftianifmi fundamentalis eft, quam nifi obfervaverimus, dignitate Chriftianorum præmioque excidimus. Exftat in Pandectis Sacris paffim. Vide Matth. XVI. 24.

εἰς τελειότητα φέρονται] Conf. Hebr. VI. 1.

πρῶτον ζητοῦντες] Vide Matth. VI. 33.

οὐκ ἀφεθήσονται] Forfan alludit hîc Irenæus ad Luc. XVII. 34. feqq.

FRA-

FRAGMENTUM SECUNDUM.

Εἰρηναίȣ.	Irenæi.
Οἱ ταῖς δευτέραις τῶν ἀποςόλων διατάξεσι παρηκολȣθηκότες ἴσασι, τὸν Κύριον νέαν προσφορὰν ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ καθεςηκέναι κατὰ τὸ Μαλαχίȣ τȣ͂ προφήτȣ. Διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίȣ ϗ ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μȣ δεδόξαςαι ἐν τοῖς ἔθνεσι ϗ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ ὀνόματί μȣ ϗ θυσία καθαρὰ, ὥσπερ ϗ ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ ἀποκαλύψει λέγει. τὰ θυμιάματα ἐισὶν ἁι προσευχαὶ τῶν ἁγίων,	QUI ultimas Apoſtolorum conſtitutiones aſſecuti ſunt, ii norunt, Dominum in Novo Teſtamento novam inſtituiſſe oblationem ſecundum dictum Malachiæ Prophetæ. Propterea *ab ortu ſolis & uſque ad occaſum nomen meum glorificatum eſt in gentibus & in omni loco ſuffitus offertur nomini meo & victima munda*, uti & Johannes in Apocalypſi

ἁγίων, καὶ ὁ Παῦλος παρακαλεῖ ἡμᾶς παραστῆσαι τὰ σώματα ἡμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ἡμῶν. καὶ πάλιν. ἀναφέρωμεν θυσίαν αἰνέσεως τουτέστι καρπὸν χειλέων. Αὗται μὲν αἱ προσφοραὶ οὐ κατὰ τὸν νόμον εἰσὶ, οὗ τὸ χειρόγραφον ἐξαλείψας ὁ κύριος ἐκ τοῦ μέσου ἦρκεν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα, ἐν πνεύματι γὰρ καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν τὸν Θεόν. Διότι καὶ ἡ προσφορὰ τῆς εὐχαριστίας οὐκ ἔστι σαρκικὴ ἀλλὰ πνευματικὴ καὶ ἐν τούτῳ καθαρά. Προσφέρομεν γὰρ τῷ Θεῷ τὸν ἄρτον καὶ τὸ πο-

τήριον

lypſi dicit: *ſuffitus ſunt preces ſanctorum*, & Paulus hortatur, ut *ſiſtamus corpora noſtra victimam viventem, ſanctam, beneplacitam Deo, rationalem cultum noſtrum.* Et rurſus: *offeramus victimam laudis, hoc eſt fructum labiorum.* Nam hæ oblationes non ſecundùm legem ſunt, cujus chirographum delens Dominus è medio ſuſtulit, ſed ſecundùm ſpiritum, nam in ſpiritu & veritate oportet adorare Deum. Quapropter oblatio Euchariſtiæ etiam non

car-

τήριον τῆς εὐλογίας εὐχαριστοῦντες αὐτῷ, ὅτι τῇ γῇ ἐκέλευσε ἐκφῦσαι τοὺς καρποὺς τούτους εἰς τροφὴν ἡμετέραν καὶ ἐνταῦθα τὴν προσφορὰν τελέσαντες ἐκκαλοῦμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπως ἀποφήνῃ τὴν θυσίαν ταύτην καὶ τὸν ἄρτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ποτήριον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἵνα οἱ μεταλαβόντες τούτων τῶν ἀντιτύπων τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῆς ζωῆς αἰωνίου τύχωσιν. Οἱ οὖν ταύτας τὰς προσφορὰς ἐν τῇ ἀναμνήσει τοῦ Κυρίου ἄγοντες οὐ τοῖς τῶν Ἰουδαίων δόγμασι προσέρχονται ἀλλὰ πνευματικῶς λειτουργοῦντες τῆς σο-

carnalis ſed ſpiritualis eſt & in hoc munda. Offerimus enim Deo panem & poculum benedictionis, gratias agentes ipſi, quòd terræ mandaverit progignere hos fructus ad noſtrum nutrimentum, & poſtea finita oblatione, invocamus Spiritum S., ut exhibeat hanc victimam & panem Corpus Chriſti & poculum Sanguinem Chriſti, ut, qui hæc antitypa accipiunt, remiſſionem peccatorum & vitam æternam conſequantur. Illi itaque, qui has oblationes in

σοφίας υἱοὶ κληθήσονται.

recordatione Domini agunt, non ſanè Judæorum inſtitutis accedunt, ſed ſpiritualiter ſacra facientes ſapientiæ filii vocabuntur.

NOTÆ.

Εἰρηναίου] Hoc fragmentum quò pertineat, & quonam in libro S. Irenæi extiterit, determinare non auſim. Certè in libris contra hæreſes non exſtat. Unde idem hîc repeto, quod de priore fragmento pronunciavi.

ταῖς δευτέραις τῶν ἀποστόλων διατάξεσι] Hæc verba oſtendunt, niſi fallor, multa Apoſtolos in Eccleſia abs ſe plantata adornâſſe, quæ in Evangeliis litteriſque ad noſtra tempora conſervatis non exſtant. Quod uti de articulis fidei nullatenus affirmaverim, quorum ſufficiens datur in libris Novi Teſtamenti Canonicis notitia, ita ad ſolas cærimonias cultumque externum reſtringo. Qui quemadmodum pro ratione circumſtantiarum in diverſis Eccleſiis diverſus variuſque fuit, ita & credibile omninò eſt, ipſas has Apoſtolorum *διατάξεις* varias ſubinde diverſaſque exſtitiſſe. Alludit hùc, ut arbitror,

tror, D. Paulus I. Cor. XI. 34. ubi: Τὰ δὲ λοιπὰ ὡς ἂν ἔλθω, διατάξομαι. *Cætera verò ubi advenero, ordinabo.* Quænam autem hæ fuerint διατάξεις, id quidem incertiſſimum eſt. Si quid tamen conjecturæ dandum, δεύτεραι illæ τῶν Ἀποςόλων παραδόσεις ex Primitivæ Eccleſiæ monumentis quæ ſeculis tribus prioribus ab erecta Eccleſia Chriſtiana exarata ſunt, hauriri debent, ita tamen, ut certa ab incertis & conjectura probabilis à demonſtratione, nulla cum formidine oppoſiti conjuncta, omninè ſit diſtinguenda. Nemo neſcit, traditiones olim traditionibus fuiſſe oppoſitas. Quod non ſolùm ab hæreticis contra orthodoxos factitatum; hi enim ipſi quoque mutuis traditionibus ſe impugnârunt invicem. Quæ cum diſcernere difficile admodum ſit, id ſane videtur eſſe optimum & rationi maximè congruum, judicium ſuſpendere, ubi pronunciare aliquid atque pro certo venditare haud licet. Cæterum, ſi Patres conſulamus, ii mox ad Scripturam ſolam, mox ad traditionem provocant non ſcriptam Scripturæ adjungendam, ita, ut ex eorum effatis nihil certi derivari poſſit. Hæc in unum collecta Dionyſius Petavius præfixit egregio Theol. dogm. Operi Prolegom. C. I & II. inque eam nos deduxit opinionem, ut credamus, ex Patribus heic in utramque partem diſputari poſſe. Eſt inter Proteſtantes Henricus Dodwellus, qui in

Diſſert.

Differt. in Irenæum ſibi probandum ſumſit, traditiones Apoſtolorum puras conſervatas fuiſſe uſque ad tempora S. Irenæi, quia Epiſcopi Chriſtiani uſque ad Sec. II. Spiritu Prophetico & inſpiratione divina fuerint præditi. Hæc gratis dici quivis videt, vidiſſetque etiam Dodwellus, Vir doctiſſimus, ſed judicio non æquè pollens; ſi ſaltem conſiderâſſet, ipſum Irenæum falſas traditiones pro veris venditâſſe. Quod haud difficili opera, ut arbitror, poteſt demonſtrari. Ita L. II. C. 22. ſtatuit Vir Sanctus, Chriſtum jam ſeniorem, id eſt, ut ipſe explicat, quadragenario majorem imò prope quinquagenarium paſſum ac mortuum fuiſſe. Hoc ut probet, poſt alia traditionem S. Johannis & Apoſtolorum allegat. Aſt fictam hanc falſamque penitus eſſe nemo eſt qui ex ipſis traditionum propugnatoribus diffiteatur, candidéque heic ſententiam ſuam pronunciavit Clariſſ. Maſſuetus: *Nec illud cæteris validius argumentum eſt, quod ab auctoritate ſeniorum, qui Apoſtolos viderant, Irenæus repetit. Nam præterquam quod de nomine & auctoritate ſeniorum illorum non conſtat, & ab uno forte Papia, homine, ut ait Euſebius, pertenuis ingenii, nec eorum, quæ ab Apoſtolis audierat, ſenſum ſemper aſſequuti, cujus tamen fidei plus æquo tribuebat Irenæus, id accipere potuit, quod narrat: illud tantùm à ſenioribus illis, quicumque tandem ſint, audierat, non Chriſtum anno*

anno ætatis ferè quinquagesimo passum esse, sed declinantem jam in seniorem ætatem mortuum esse: quam senilem ætatem ex arbitrio & disputationis æstu paulò longius quàm par fuisset, ab hæreticorum sententia discedens, postmodùm interpretatus est. Diss. III. in Iren. Art. VI. §. 71. Cæterùm, uti fieri solet, semel arrepta falsa traditione, alii errores sequuntur. Irenæus enim, quem non latuit, Christum anno ætatis 30. baptismum suscepisse, triaque duntaxat à baptismo Paschata celebrâsse, aut traditioni suæ de anno Christi emortuali contradicere necessum habuit, aut statuere, Christum non statim post baptismum Doctoris munere functum, triaque illa Paschata demùm ab eo anno esse incipienda, quo docere cœpit, uti laudatus Massuetus arbitratur l. c. §. 72., qui Antonii Pagii infelicem conjecturam simul refellit, quam in Critica ejus Historico-Theologica in Annales Baronii T. I. p. 24. legere est. Existimat enim Vir doctus, *corrupta* esse & *insititia*, quæ apud Irenæum de seniore Christi ætate legantur. Quod si ita est, totum Caput XXII. Libri II. esset avellendum, & ipsius quoque Eusebii Græca essent spuria, quæ L. III. Hist. Eccl. C. 23. exstant: καὶ πάντες οἱ πρεσβύτεροι μαρτυροῦσιν οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἰωάννῃ τῷ τοῦ Κυρίου μαθητῇ συμβεβληκότες παραδεδωκέναι ταῦτα τὸν Ἰωάννην. Quinimò necessum erat,

ut

ut hæc diceret Irenæus, probaturus contra Gnosticos, Christum omnes ætates sanctificâsse, quod egregiè observatum fuit à Jac. Basnagio Hist. Eccl. L. IX. C. V. §. 8. f. 477. Hæc prima traditio falsa est, quæ ab Irenæo sit recensita. Succedat altera de die Paschatis, ubi Irenæus traditionem S. Johannis, Polycarpi, Melitonis Ecclesiæque Asiaticæ veram credidit, juxta quam ipsa decima quarta luna post æquinoctium vernum id celebrandum erat, in quamcunque demùm hebdomadis feriam incideret. Conf. Euseb. Hist. Eccl. L v. C. 24. Niceph. Hist. Eccl. L. IV. C. 39. Aliter Romana censuit Ecclesia, ne Judaicos ritus imitari videretur, diemque Dominicam Paschati destinabat, quæ decimam quartam lunam proximè sequeretur, traditione itidem Apostolica Petri & Pauli nixa. Jam qui Romanæ Ecclesiæ sunt addicti, Asiaticorum ipsiusque Irenæi traditionem vocabunt in dubium, ut Romanam amplectantur; qui verò penitius rem considerabunt, utriusque incertitudinem exinde potius concludent. Terrenum rursus justorum cum Christo regnum post resurrectionem statuit Irenæus, provocans ad traditionem Papiæ, qui fuerit Ἰωάννου μὲν ἀκουστής, Πολυκάρπου δὲ ἑταῖρος L. V. C. 32. seqq. Hanc traditionem & vetus rejecit Ecclesia & moderna universa rejicit, Romana ipsa, traditionum custos. Omne crimen conjicitur in Papiam, qui, ut Eusebius ait Hist. Eccl. L. III. C. 39.
Vir

Vir fuit σφόδρα σμικρὸς τὸν νȣ̃ν. Et huic Viro Irenæus credidit, his traditionibus olim fides data eſt, quæ à σφόδρα σμικροῖς τὸν νȣ̃ν fuere propagatæ. Unde Maſſuetus: *Iſta, ut & alia, quæ retuli, nævi ſunt, quos contraxit Irenæus ex nimia in Seniores illos, quos identidem citat, veneratione.* Diſſ. III. Art. XI. §. 122. Porrò L. IV. C. XVI. §. 2. & C. XXXVI. §. 4. itemque L. V. C. XXIX. §. 2. aſſerit idem, *Angelos tranſgreſſos decidiſſe in terram in judicium*, ibique hominibus commixtos hoc eſt mulierum captos ſpecie cum iis ſtupri conſuetudinem habuiſſe, quæ eadem ſententia monente Maſſueto Diſſ. III. Art. IX. §. 102. fuit Juſtini Martyris, Athenagoræ, Clementis Alexandrini, Tertulliani, Lactantii omniumque ferè aliorum, traditionem Eccleſiaſticam efficiens, ſi quidem conſenſus Patrum eam efficere poſſit, ſed talem inſuper traditionem, cujus falſitas extra omnem controverſiæ aleam eſt poſita. Unicum eſt, quod ex Irenæo adhuc addimus. Fabulam Ariſteæ de verſione LXX. Interpretum Græca adoptat Vir Sanctus. Hanc κατ' ἐπίπνοιαν τȣ̃ θεȣ̃ conſcriptam eſſe arbitratur L. III. C. 21. quæ opinio unanimi olim conſenſu apud omnes quatuor priorum ſæculorum Patres vetereſque Judæos recepta fuit, ab eruditis verò nunc ridetur exſibilaturque. In vanum nunc pro tuenda Ariſteæ hiſtoria allegaveris Juſtinos Martyres, Irenæos, Tertullianos,

lianos; Clementes Alexandrinos aliosque veteres, queis sua semper laus suaque autoritas manet. Unde egregiè hîc, si unquàm, Massuetus: *Satis est nobis, si vanæ credulitatis argui non possit Irenæus*; quod ut arbitror, nemo dicet, qui sacræ antiquitatis reverentia tangitur; *utpote, qui sententiam amplexus fuerit, quam suo tempore, re nondum ad* CRITICÆ LEGES *exacta, Christiani omnes tuebantur*. Diss. III. in Iren. Art. I. §. 9. f. cx. Itaque ad *Criticæ leges exigendæ sunt* Patrum traditiones, ut veritas earumdem cognosci queat. In quo utique omnes habebit consentientes Vir doctissimus, qui in re religionis discernenda judicio suo uti nôrunt. Atque hæc exempla monstrant, traditiones jam Seculo II. post C. N. fuisse dubias, incertas, falsas itidem pro veris admissas, non à plebe solùm sed & eruditis, imò ipsis Patribus & Irenæo. Si autem Sec. II. eædem incertæ jam exstitere, quid de nostris dicendum temporibus & de XVIII. Seculo, quod post C. N. agimus, ubi certe majorem incertitudinis gradum addidit antiquitas. Si autem traditiones sunt incertæ, non sunt necessariæ, non sunt fundamentum fidei, non pari pietatis affectu cum S. Scriptura sunt recipiendæ. Id quod erat demonstrandum. Ast ajunt, qui contrariam tenent sententiam, certa dari κριτήρια, ex quibus traditionum veritas queat demonstrari. Præcipuum est, quod ex Augustino allegant.

gant. Ita enim ille : *Quod universa tenet Ecclesia nec à Conciliis institutum sed semper retentum est, nonnisi autoritate Apostolica traditum rectissimè creditur.* L. IV. de baptismo contra Donat. C. 24. & L. V. C. 23. eadem ferè ponit : *Quæ universa tenet Ecclesia, & ob hoc ab Apostolis præcepta benè creduntur, quanquàm scripta non reperiantur.* Id quod ad nauseam usque repetit Vincentius Lirinensis in Commonitorio adversus hæreticos, homo Semipelagianus, qui, quæ Augustinus de ritibus & disciplina præcipuè dixit, ad dogmata fidei perverso sensu applicavit. Sed sufficit, Augustinum heic à nobis postulare id, quod nostris saltem temporibus factu est impossibile. Quùm enim Veteris Ecclesiæ paucissima omninò habeamus monumenta, quùm inter primitivos Patres scripserint paucissimi, quùm maximè in tribus prioribus seculis magni in Historiâ dogmatum dentur hiatus, quùm tot supposititia pro genuinis data nobis sint, ut certitudo historica heic plurimùm vacillet, quùm ipsis tribus post Christum natum seculis magna Patrum existat diversitas in explicandis articulis fidei, ex quibus solum de Deitate Christi ipsiusque ὁμοȣσίᾳ cum Patre atque æternitate nunc nominamus, quum denique haud sequatur, ea, in quibus Patres antiquissimi consentiunt, & ante eos semper credita atque observata fuisse, utpote quæ fingi & institui ab iis poterant, qui

 ipsos

ipſos anteceſſerunt, omninò arbitramur, ipſam hanc Auguſtini regulam certitudinem traditionum Apoſtolicarum haud firmare. Sunt præterea in Patribus & multa obſcurè poſita, quæ in utramque partem poſſunt explicari, & ex quibus nulla deduci poteſt traditio. Proinde in illorum libris incaſſum quærimus deciſiones controverſiarum, quæ hodie Chriſtianos ſeparant. Quî enim illi lites noſtras decidere potuere, qui noſtrarum Controverſiarum Statum, quem vocant Polemici ſcriptores, ignoraverunt? Inde & in utramque partem allegari Patres videmus à diſſentientibus, ſemperque his omnibus applicari poteſt, quod de Joanne Chryſoſtomo dixit S. Auguſtinus: *Vobis nondum litigantibus ſecurius loquebatur.* L. 1. cont. Julianum C. 6. Quinimò & ad ſucceſſionem doctrinæ provocare videmus tùm veteres tùm recentiores hæreticos, Arianos maximè, quorum numerum quotidie creſcere cum dolore animadvertimus. Non ſanè hæc arma ſunt, queis veritas ſuffulciri queat, non allegandi ſunt homines, quos falli potuiſſe omnes credunt, ut ex eorum conſenſu autoritas traditioque Apoſtolica conſletur. Fuerant ſanè olim, quæ non à Conciliis demum tradita ſed ſemper retenta erant creditaque ab omnibus, aſt ficta tamen erant traditionumque Apoſtolicarum nomen ementita. Errorem de regno millenario intelligo, fabulam illam de verſione LXX. Interpretum aliaque, quæ huc

huc transferre non attinet, ab omnibus olim & ubique credita, ſi ex iis, quæ nobis reſtant, monumemtis ita liceat concludere. Porrò juxta dictum Auguſtini quævis traditio incerta reddi poſſet, cui Eccleſia ſaltem particularis contradiceret. Id quod ipſa Eccleſia Romana haud admittit. Hâc etenim ratione omnes illi articuli incerti forent, de quibus inter Romanam Græcamque Eccleſiam controvertitur. Non enim ubique & ab univerſa Eccleſia retenti fuere. Cæterùm in verbis Auguſtini id notatu quoque dignum occurrit, quod traditiones Apoſtolicas ab inſtitutis Conciliorum videatur diſtinguere, cùm, quæ ab his deciſa fuere, in numerum Apoſtolicarum traditionum Romana referat Eccleſia. Sed tot reſponſionibus utique vix opus eſt, ut arbitror. Eſt enim, quæ totam rem conficit. Ait Auguſtinus, *quod univerſa teneat Eccleſia ſemperque retentum ſit, nonniſi autoritate Apoſtolica traditum rectiſſimè credi.* Hîc Eccleſiam primitivam, ipſoſque Apoſtolos eorundemque ſcripta excludi ab Auguſtino in mentem inducere meam haud poſſum. Si itaque in his nullum doctrinæ quæ traditur, inveniri queat veſtigium, aut ſi quæ iſti ſcripſere, diverſa ſint ab iis, quæ ſub nomine traditionis Apoſtolicæ proponuntur, evidens eſt, non dici poſſe, quòd hæc univerſa ſemper tenuerit Eccleſia. Atque hac ratione genuinus Auguſtini verbis ſenſus & ve-

 ritati

ritati congruus dari poteſt. Denique id unum loco omnium monemus. Univerſa olim Eccleſia oblationem donorum conſecrandorum à laicis faciendam tenuit; univerſa olim Eccleſia à fidelibus diſtinxit Catechumenos; univerſa olim Eccleſia Diſciplinam arcani tenuit, quæ abrogata poſtmodùm fuit, nec amplius ullibi ne in Eccleſia quidem Romana obſervatur, niſi cum quibuſdam in eam velimus deſcendere ſententiam, ad Diſciplinam arcani pertinere, quòd Miſſæ ſubmiſſa voce dicantur & quòd S. Scripturæ lectio laicis aut non permittatur aut ſaltem diſſuadeatur. Sed hoc poſterius quidem nemo cordatus faciet, prius verò in Eccleſia primitiva non fuit factitatum, quæ ſonora voce ſacra celebravit. Tenuit itaque olim univerſa Eccleſia & retinuit, quæ hodie abrogata ſunt & proſcripta. Aut itaque erravit S. Auguſtinus, aut Eccleſia Romana obſervare deſiit ea, quæ ſunt traditionis Apoſtolicæ. Quod cùm ita ſit, nulla tamen ratione affirmamus, traditiones hiſtoricas aut cultum externum cærimoniaſque Eccleſiaſticas ſpectantes haud dari, inde à primis temporibus uſque ad poſteriora ſæcula propagatas. Has, ubi è genuinis antiquitatis Eccleſiaſticæ documentis probatæ demonſtratæque fuerint, nec recentioris cujuſdam, quocunque in faſtigio is demùm poſitus fuerit, inventioni aut novellæ etiam multorum licet doctiſſimorum Virorum deciſioni ortum debeant,

beant, ambabus manibus amplectimur. Ut autem ad rem ipſam, de quâ nunc dicendum, perveniamus, ſi quid eſt, quod ad *διατάξεις Ἀποςολικὰς* referri poſſe arbitramur, ſunt ſanè ea, quæ in hoc Irenæi, quod damus, fragmento exſtant, & quæ duobus ferè capitibus comprehenduntur. Siſtit enim Sanctiſſimus Lugdunenſium Epiſcopus tùm Veteris Eccleſiæ Oblationem Euchariſticam tùm Conſecrationem Euchariſtiæ ob oculos verbis clariſſimis & penitiore conſideratione dignis. Confirmant quæ Irenæus hîc refert, illa, quæ in libris contra hæreſes poſuerat, quæ Conſtitut. Apoſtol. L. VIII. memorant, quæ Juſtinus item Martyr aliique veteres de Euchariſtia veterum tradidere. Id quod luculentum omninò veritatis eſt teſtimonium, haſque, quas ita vocare liceat, *διατάξεις* ab omni fraudis & ſuppoſitionis ſuſpicione vindicat.

παρηκολϑηκότες] Ubique Irenæus, ubi hactenus vidimus, *φράσιν* in Novi Teſtamenti libris uſitatam imitatur. Quod & hîc fit. Ita enim Lucas initio Evangelii: *ἔδοξε κἀμοὶ παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς.* Luc. I. 3.

νέαν προσφορὰν] *Novam oblationem.* Scilicet hæc S. Jrenæi veterumque doctrina eſt, quam in libris adverſus hæreſ. luculenter idem aſſerit. Ita enim L. IV. C. 17. §. 5. *Domi-*

nus noster suis discipulis dans Consilium primitias Deo offerre ex suis Creaturis non quasi indigenti, sed ut ipsi nec infructuosi nec ingrati sint, eum qui ex creatura panis est, accepit & gratias egit dicens: Hoc est Corpus meum: & Calicem similiter, qui est ex creatura, quæ est secundùm nos, suum sanguinem confessus est. Et Novi Testamenti NOVAM DOCUIT OBLATIONEM, *quam Ecclesia* AB APOSTOLIS (harum etenim δευτέραι διατάξεις in fragmento nostro allegantur) *accipiens in universo mundo offert Deo, ei qui alimenta nobis præstat, primitias suorum munerum in Novo Testamento, de quo in duodecim Prophetis Malachias sic præsignificavit: Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, & sacrificium non accipiam de manibus vestris; quoniam ab ortu solis usque ad occasum, nomen meum glorificatur inter gentes & in omni loco incensum offertur nomini meo & sacrificium purum, quoniam magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens. Manifestissimè significans per hæc, quoniam prior quidem populus cessabit offerre Deo: omni autem loco sacrificium offeretur ei & hoc purum; nomen autem ejus glorificatur in gentibus.* Et l. c. §. 6. hæc adjunguntur: *Quoniam nomen Filii proprium Patris est, & in Deo omnipotente per Jesum Christum offert Ecclesia; benè ait secundùm utraque, & in omni loco incensum offer-*

offertur nomini meo & sacrificium purum. Incensa autem Joannes in Apocalypsi Orationes esse ait sanctorum. Denique C. 18. §. 5. ista ponuntur: *Offerimus ei quæ sunt ejus, congruenter communicationem & unitatem prædicantes carnis & spiritus. Quemadmodum enim qui est à terra panis percipiens invocationem Dei, jam non communis panis est, sed Eucharistia, ex duabus rebus constans, terrena & cælesti; sic & corpora nostra percipientia Eucharistiam jam non sunt corruptibilia, spem resurrectionis habentia.* Hæc quæ prolixa sunt, eum in finem haud decurtata posuimus, ut Irenæi mens eò clarius pateret. Observamus autem *primò*, juxta Irenæum oblationem Eucharistiæ mandatam fuisse discipulis ab ipso Christo. Id quod in Evangeliis κατὰ ῥητὸν non exstat, nec in Epist. prima Pauli ad Cor. ubi traditionem Domini, plenam ut arbitror nullaque sui parte privatam dat Apostolus. Idem hoc videtur contrarium esse fragmento nostro, ubi sanctissimus Episcopus ad δευτέρας διατάξεις τῶν Ἀποστόλων perspicuè satis provocat. *Secundò* non oblationem solùm Eucharisticam à Domino mandatam fuisse discipulis ait Irenæus, sed & *oblationem primitiarum ex ejus Creaturis.* Hæc verba attentione digna sunt. Ex his enim sequitur, nec legem de primitiis in Veteri Testamento datam fuisse abrogatam in novo, sed vetus in-

ſtitutum retentum, nec confici poſſe Euchariſtiam niſi ex frugum primitiis, ſi literam Irenæi premas. Denique, ut omnem ſententiam noſtram heic exponamus, nôrunt, qui traditioni Eccleſiaſticæ dedere operam, à pluribus Conciliis ſtatutum fuiſſe, ne primitiæ aut alii fructus promiſcui ad altare offerrentur. Vide Can. Apoſt. III. & Can. XXVIII. Conc. Trullani, queis addi poteſt Concil. Carthag. A. CCCXCVII. habitum, ubi inter alia primitiarum quoque oblatio expreſſis terminis proſcribitur, uti videre eſt ex Cod. Can. Eccl. Afric. C. 37. p. 1067. & Martini Bracarenſis Collect. Can. c. 55. Conc. T. V. f. 911. Verba Canonis Apoſtolici intimant, quæ præter panem & vinum offerantur ad altare, offerri παρὰ τὴν ὑπὸ Κυρίȣ διάταξιν τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ. Additur tamen exceptio πλὴν νέων χιδρῶν ἢ ςάχυας σίτȣ ἢ ςαφυλῆς, quæ in altari offerri adhùc poterant, ad altare verò juxta Can. I. V. ἔλαιον εἰς τὴν ἁγίαν λυχνίαν ϗ θυμίαμα τῷ καιρῷ τῆς θείας ἀναφορᾶς. Aſt Can. V. expreſſè de primitiis hoc cautum eſt: ἡ δὲ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα εἰς οἶκον ἀποςελλέσθω, ἀπαρχὴ τῷ ἐπισκόπῳ ϗ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ θυσιαςήριον. δῆλον δὲ, ὡς ὁ ἐπίσκοπος ϗ οἱ πρεσβύτεροι ἐπιμερίζȣσι ϗ τοῖς διακόνοις ϗ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς. Hæc verba omninò videntur eſſe deciſiva, ut demonſtretur, creditum fuiſ-
ſe

ſe apud veteres, primitias in altari juxta Chriſti inſtitutionem haud offerendas eſſe. Conſentiunt Conſtit. Apoſt. L. VIII. C. 30. ubi recenſetur *διάταξις* Matthæi *περὶ ἀπαρχῶν καὶ δεκατῶν. ἔτι προστάσσω πᾶσαν ἀπαρχὴν προσκομίζεσθαι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ τοῖς διακόνοις εἰς διατροφὴν αὐτῶν, πᾶσαν καὶ δεκάτην προσφέρεσθαι εἰς διατροφὴν τῶν λοιπῶν κληρικῶν καὶ τῶν παρθένων καὶ τῶν χηρῶν καὶ τῶν ἐν πενίᾳ ἐξεταζομένων. ἁι γὰρ ἀπαρχαὶ τῶν ἱερέων εἰσὶ καὶ τῶν αὐτοῖς ἐξυπηρετουμένων διακόνων.* Eadem ferè exſtant Conſt. Apoſt. L. II. C. 25. *τὰ διδόμενα κατ' ἐντολὴν θεοῦ τῶν δεκατῶν καὶ τῶν ἀπαρχῶν ὡς Θεοῦ ἄνθρωπος ἀναλισκέτω.* Additur ratio, quia & *λευῖται τῇ σκηνῇ προσεδρεύοντες ἐκ τῶν εἰς τὴν προσφορὰν τοῦ Θεοῦ διδομένων ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ δώρων καὶ ἀφαιρεμάτων καὶ ἀπαρχῶν καὶ δεκατῶν καὶ θυσιῶν καὶ προσφορῶν μετεῖχον*, latiuſque hæc omnia explicantur ad finem capitis: *ἃ πρότερον ἐῤῥέθη, νῦν ἐνωτίζου. ἀφαιρέματα καὶ δεκάται ἀπαρχαὶ τῷ ἀρχιερεῖ Χριστῷ καὶ τοῖς λειτουργοῦσιν αὐτῷ. δεκάται σωτηρίου ἀρχὴ ὀνόματος.* His verbis antiquiſſima recenſetur traditio ſed myſterio involuta, quod intellectu difficile eſt. Sequitur: *ἁι τότε ἀπαρχαὶ καὶ δεκάται καὶ ἀφαιρέματα καὶ δῶρα, νῦν προσφοραὶ, ἁι διὰ τῶν ὁσίων ἐπισκόπων*

προσφερόμεναι Κυρίῳ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησȣ̃ Χριςȣ̃. Oſtendunt hæc, eum, qui iſta ſcripſit, hæc dum poſuit verba, credidiſſe, nullum omninò in Novo Teſtamento eſſe ſacrificium, ſed in locum ſacrificiorum Vet. Teſt. ſucceſſiſſe nonniſi preces, in locum primitiarum verò & decimarum oblationem Epiſcoporum, illam puto, quæ ad Sacramentum Euchariſtiæ pertinet. Addi poſſunt ea, quæ l. c. C. 27. exſtant: *προσήκει ȣ̃ν κ̀ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, τὰς θυσίας ὑμῶν ἤτοι προσφορὰς τῷ ἐπισκόπῳ προσφέρειν ὡς ἀρχιερεῖ ἢ δι' ἑαυτῶν ἢ διὰ τῶν διακόνων, ȣ̉ μὴν δὲ ἀλλὰ κ̀ τὰς ἀπαρχὰς κ̀ τὰς δεκάτας κ̀ τὰ ἑκȣ́σια αὐτῷ προσάγετε.* Cap. 28. de Agape ita: *ἀφοριζέσθω δὲ ἐν τῇ δοχῇ τὸ τῷ ποιμένι ἐθίμιον, λέγω δὲ τὸ τῆς ἀπαρχῆς, ὡς ἱερεῖ, κἂν μὴ παρῇ τῇ δοχῇ.* Et C. 34. *προσφέροντες αὐτῷ τὰς ἀπαρχὰς ὑμῶν κ̀ τὰς δεκάτας ὑμῶν κ̀ τὰ ἀφαιρέματα ὑμῶν κ̀ τὰ δῶρα ὑμῶν διδόντες αὐτῷ ὡς ἱερεῖ Θεȣ̃, ἀπαρχὴν σίτȣ, οἴνȣ, ἐλαίȣ, ὀπώρας, ἐρέας κ̀ πάντων, ὧν κύριος ὁ Θεὸς ἐπιχορηγεῖ ὑμῖν. κ̀ ἔςαι σοι ἡ προσφορά σȣ δεκτὴ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας κυρίῳ τῷ Θεῷ σȣ.* Harum deinde oblationum neceſſitas C. 35. urgetur. Hinc omninò liquet, primitias à laicis oblatas deſtinatas fuiſſe in primitiva Eccleſia in uſum Cleri, non autem ad conficiendam Euchariſtiam. Adde L. VII. C. 29. Certis tamen precibus

cædem ipſæ conſecrabantur. Formula etenim oblationis primitiarum hæc in Conſtit. Apoſt. L. VIII. C. 40. legitur: *εὐχαριστοῦμέν σοι, κύριε παντοκράτορ, δημιουργὲ τῶν ὅλων καὶ προνοητὰ, διὰ τοῦ μονογενοῦς σου παιδὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἐπὶ ταῖς προσενεχθείσαις σοι ἀπαρχαῖς οὐχ ὅσον ὀφείλομεν ἀλλ' ὅσον δυνάμεθα. τίς γὰρ ἀνθρώπων ἐπαξίως εὐχαριστῆσαι σοι δύναται, ὑπὲρ ὧν δέδωκας αὐτοῖς εἰς μετάληψιν..... ὁ πάντα τελεσφορήσας διὰ τοῦ λόγου σου καὶ κελεύσας τῇ γῇ παντοδαποὺς ἐκφῦσαι καρποὺς εἰς εὐφροσύνην καὶ τροφὴν ἡμετέραν, ὁ δοὺς..... ἡμῖν σῖτον πρὸς τροφὴν πρόσφορον καὶ κατάλληλον καὶ ἕτερα διάφορα, τὰ μὲν πρὸς χρῆσιν, τὰ δὲ πρὸς ὑγιείαν, τὰ δὲ πρὸς τέρψιν. ἐπὶ τούτοις οὖν ἅπασι ὑπερύμνητος ὑπάρχεις τῆς εἰς πάντας εὐεργεσίας.* Hæc dum ſcribimus, in mentem venit, S. Irenæum in ipſo hoc, quod damus, fragmento iiſdem ferè verbis uti in oblatione Euchariſtiæ ſive donorum Euchariſticorum, quibus utuntur Conſtitutiones Apoſtolicæ in oblatione primitiarum. Ita enim in ſequentibus: *προσφέρομεν γὰρ τῷ θεῷ τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας εὐχαριστοῦντες αὐτῷ, ὅτι τῇ γῇ ἐκέλευσε ἐκφῦσαι τοὺς καρποὺς τούτους εἰς τροφὴν ἡμετέραν.* Eadem propemodum eſt primitias offerendi formula, quæ

in

in S. Gregorii Libro Sacram. p. 250. obſervatur: *Domine, qui cœlum & terram & omnia creâſti, te ſupplices quæſumus, ut hunc fructum novum benedicere & ſanctificare digneris & multiplicare abundanter offerentibus tibi, ut repleas eorum cellaria cum fortitudine frumenti & vini, ut lætantes in eis referant tibi Deo omnipotenti laudes & gratias.* Haud itaque in dubium vocari poteſt primitiarum oblatio in Eccleſia primitiva cum precibus conjuncta. Pium certè fuiſſe primitias Deo offerendi inſtitutum arguit Gregor. Nazianz. ὅτι γὰρ αὐτȣ̃ κ̀ ἡμεῖς αὐτοὶ κ̀ τὰ ἡμέτερα. Epiſt. 80. ad Aërium & Alypium. Ita & Origenes contra Celſum L. VIII. p. 400. ᾧ δὲ τὰς ἀπαρχὰς ἀποδίδομεν, τȣ́τῳ κ̀ τὰς εὐχὰς ἀναπέμπομεν. Inde & in Euchologio Græcorum εὐχὴ περὶ τῶν προσφερόντων ἀπαρχὰς, εὐχὴ ἐπὶ τῶν καρποφορȣ́ντων, atque, ubi in Canone Apoſt. III. ſeqq. dicitur, non offerenda eſſe in altari niſi panem & vinum, alium omnem fructum in domum Epiſcopi mittendum, addit verſio Arabica: *& benedicat ei Sacerdos precibus ei præſcriptis.* Nec malè addit Scholiaſtes in Codice Anglicano, *hunc primitias & dona offerendi ritum è lege Moſaica petitum eſſe*, notante Beveregio. Id enim infra de omni oblationis ritu obſervabimus. Ita tamen hæc omnia ſunt intelligenda, ut oblatio primitiarum ab oblatione dono-

donorum Euchariſticorum ſemper diſtinguatur, cùm abuſum hunc abrogent, uti notavimus, Concilia, quo tùm primitiæ tùm ſacra Symbola in altari oblata fuere. Allegavimus Conc. Trullanum, quod C. 28. oblationem uvarum quoque prohibet & Can. 57. mel & lac offerre vetat. Textus autem Concilii Carthaginenſis Can. 37. ita habet: *Ut in Sacramento Corporis & Sanguinis Domini nihil offeratur, quàm quod ipſe Dominus tradidit h. e. panis & vinum aqua mixtum*, PRIMITIÆ *verò ſeu lac & mel, quod uno die ſolemniſſimo in infantum myſterio ſolet offerri, quamvis in altari offerantur, ſuam tamen habeant propriam benedictionem, ut à Sacramento Dominici Corporis & Sanguinis diſtinguantur, nec amplius in primitiis offeratur quàm de uvis & frumentis*. Ex his verbis patet, Concilii Carthaginenſis Patres oblationem primitiarum ſollicitè ab oblatione Euchariſtica diſtinxiſſe. Quod ſanè in citatis verbis non facit Irenæus, qui poſtquàm dixerat, *Dominum ſuis diſcipulis conſilium dediſſe primitias Deo offerre ex ſuis Creaturis*, ſtatim addit, *Chriſtum panem accepiſſe, gratias egiſſe & dixiſſe: hoc eſt Corpus meum.* Diximus ſupra, videri difficile, quòd aſſerat, ex mandato vel conſilio Domini primitias offerendas, & quidem in Euchariſtiæ celebratione. Utrumque nec ex inſtitutione Euchariſtiæ, quæ à Matthæo, Marco

co & Luca itemque Paulo nobis tradita eſt, nec ullo ex libro Novi Teſtamenti liquere aſſeruimus. Si verò primitiarum oblatio à Chriſto fuit inſtituta, (ad traditionem enim non ſcriptam recurrunt, quam demus pauliſper,) cur quæſo omnes, quotquot hodie ſunt, Eccleſiæ, & ipſa quoque Romana hunc ritum non amplius ſervant, uti plures alios, qui ex traditione Dominica vel Apoſtolica manaviſſe olim credebantur atque ubique obſervabantur? Si porrò oblatio primitiarum juxta conſilium à Domino datum pertinuit ad Euchariſtiam ritè celebrandam, uti innuere videtur Irenæus, qui iſta indivulſo nexu combinat; nec enim primitiarum earumque oblationis mentionem hîc facere potuiſſet, niſi Euchariſtiam ex iis faciendam credidiſſet; non peccant ſolùm omnes Eccleſiæ hodiernæ, quæ id non faciunt, ſed peccârunt quoque antiqua iſta Concilia, quæ memoravimus, peccavit quoque univerſa Eccleſia primitiva, quæ hunc morem certè ubique non tenuit. Id quod nemo affirmaverit. Sed nec S. Irenæo hîc contradicere poſſumus, pietatemque violare, quam debemus tanto Eccleſiæ primitivæ lumini. Nîl itaque reſtat, quàm ut dicamus, edoctum ita à ſuis fuiſſe Irenæum, licet autorem non nominet, à quo iſta hauſerit. Ita enim videtur, veteres Chriſtianos pia quâdam perſuaſione omnia ea ex traditione Domini vel Apoſtolorum fluxiſſe arbitratos, quæ in Eccleſia

qua-

quavis particulari tum obſervabantur, adeò, ut hæc quoque uſque ad minimos ſæpè ritus extenderint. Aſt hoc nondum ſufficit. Dicet enim quiſpiam, & hâc quoque ratione in dubium vocari quæ ſcripſerit Irenæus. Alia itaque ineunda via eſt. Nolim enim, ut mihi objiciatur, quod Irenæi cineres memoriamque, uti par eſt, haud venerer. *Primitias* dixit voce pro pane & vino quovis ſumta, ſive hæc primitiæ frugum vel vini ſint nec ne. Nec enim video, quid nos cogat, ut vocem *ſtrictè* accipiamus, quam *latè* accipere poſſumus. Porrò cùm eorum quæ proferimus teſtimoniorum Latinam ſolùm verſionem, non Græcum textum, qui periit, habeamus, forſan non ſine ratione conjicere poſſumus, Latinum Interpretem in hoc loco vertendo eſſe hallucinatum. Id quod Viris doctis tamen penitius inquirendum relinquimus, cùm hâc ratione textus latinus Irenæi totus redderetur dubius & incertus. Unde crediderim ferè, *primitias* hic ſumi pro eo quod *præcipuum* eſt. Nihil enim magis præcipuum inter omnia alimenta eſt quàm panis & vinum. Et in hâc explicatione, uti arbitror, acquieſcendum erit, maxime, cum in textu Irenæi *primitiæ* repetantur: *primitias ſuorum munerum in Novo Teſtamento.* Itemque Cap. ſeq. XVIII. §. 1. 4. Quod dum ponimus, id tamen ſemper videtur remanere, panem & vinum ante conſecrationem Deo prius

offerenda eſſe juxta mentem Irenæi, qui traditionem à Domino acceptam & per Apoſtolos propagatam allegat. Hanc autem oblationem cùm aboleviſſe omnes ferè Proteſtantes videantur, opponitur ipſis S. Irenæi autoritas. Quam pedibus conculcare & ſuſque déque habere, id verò maximum crimen foret; dicere etiam, veteres per oblationem & ſacrificium nihil intelligere aliud quàm preces, oppidò eſſet ridiculum oſtenderetque animum aut veritati non cedentem eandemque diſſimulantem, aut nulla Eccleſiaſticæ antiquitatis notitia imbutum. Itaque ad hanc ſacram anchoram nos haud confugiemus. Sincerè enim procedendum, dicendumque quod res eſt. Hanc ab ovo repetemus, totumque Irenæi contextum, qui L. IV. contra hæreſes C. XVII. & XVIII. juxta diviſionem à Renato Maſſueto inſtitutam complectitur, enucleabimus. Sub initium Cap. XVII. oſtendit Irenæus, Deum veteribus & typicis oblationibus ac ſacrificiis non indiguiſſe, nec per ea homines veram juſtitiam conſequi potuiſſe. Multa eapropter loca ex Vet. Teſt. adducit, ut probet, haud placuiſſe ipſi Judæorum ſacrificia, quia externo ritui confiſi mandata ejus neglexerint ſervare. Hinc ad Novum Teſtamentum progreditur, aitque, Dominum diſcipulis ſuis conſilium dediſſe, hoc eſt, ipſis mandâſſe, ut primitias Deo ex creaturis ſuis offerrent. Ita enim conſilium eodem capite explicatur §. 1. ubi:

ubi: *Consilium ei dans : immola Deo sacrificium laudis.* Hîc consilium pro mandato dicitur, aliter sanè ac γνώμη, quæ 1. Cor. VII. 25. 2. Cor. VIII. 8. 10. τῇ ἐπιταγῇ opponitur. Mandatum autem hoc non verbis quidem expressis dedisse Christum arbitratur Vir sanctus, sed ipso potius facto, quod præsentibus discipulis suis perfecerit, hoc fine, ut ipsum imitarentur eaque facerent postmodum, quæ ipsum fecisse vidissent. Scilicet, accepisse eum panem, gratias egisse & dixisse: *hoc est meum Corpus*, calicem quoque similiter sanguinem suum confessum esse. Diligenter hîc notandum est, S. Irenæum tot verbis non affirmare, quòd ipse Christus in prima Eucharistiæ institutione panem vinumque Deo Patri obtulerit. Hæc in Irenæo non leguntur, nisi per gratiarum actionem oblationem innui credas. Ast per gratiarum actionem Deo nihil offertur, sed pro iis gratiæ Deo aguntur donis, quæ nobis Deus offert. Itaque dicendum est, gratiarum actionem à Christo juxta receptam Judæorum consuetudinem factam conjunctam fuisse cum precibus & εὐλογίᾳ quâ panis vinumque sanctificata fuerint, ut essent Sacramentum Corporis & Sanguinis ipsius, quod hâc actione institutum fuit. Ast & ipsa hæc εὐλογία nondum vocari potest oblatio, nisi credamus, oblationem propriè sic dictam esse, quâ dona à Deo nobis data ipsi prece nostra

offerimus, rogamuſque, ut eis benedicere atque in uſus noſtros eadem ſanctificare velit. Hâc autem ratione omnia quibus utimur fruimurque & omnes cibi quibus veſcimur, Deo offeruntur, utpote ſanctificatione & benedictione divina opus habentia juxta mentem S. Pauli: *ὅτι πᾶν κτίσμα Θεȣ̃ καλὸν κ̀ȣ̓δὲν ἀπόβλητον, μετὰ εὐχαριςίας λαμβανόμενον, ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγȣ Θεȣ̃ κ̀ ἐντεύξεως.* I. Tim. IV. 4. 5. Si itaque panem & vinum Deo Patri obtulit Servator, cùm Euchariſtiam inſtituit, hâc ratione ea obtulit, quam indicamus. Alium certè modum vix excogitare poſſumus, qui novimus, primam Euchariſtiam haud in altari confectam, ſed cùm diſcipuli Paſcha comederent. Ajunt enim Evangeliſtæ, factum hoc eſſe, ipſis adhuc accumbentibus, *ἐσθιόντων ἀυτῶν* Matth. XXVI. 26. Marc. XIV. 22. Calicem verò demùm poſt finitam cœnam datum fuiſſe aſſerunt Lucas Ev. XXII. 20. & Paulus I. Cor. XI. 25. quod de pane haud legitur. Atque iſta omninò ratione nunc explicanda nobis venit mens Irenæi, ſi ad traditionem Evangelicam, quâ certior nulla datur aut magis authentica, ea ſit exigenda, cùm dicit, *Chriſtum* inſtituendo Sacramentum Corporis & Sanguinis ſui, *novam oblationem Novi Teſtamenti docuiſſe.* Pergit deinde & ait, *hanc oblationem accepiſſe Eccleſiam ab Apoſtolis*, dum *in univerſo mundo offerat*
Deo

Deo primitias ſuorum munerum in Novo Teſtamento. Duo ferè hîc nobis notanda veniunt. Primum eſt, quòd nullus in Apoſtolorum monumentis occurrit locus, in quo *nova* quædam *Novi Teſtamenti oblatio* inſtituta memoretur, oblatio nempe Euchariſtica, Sacramento Euchariſtiæ annexa. Ea enim, quæ pro oblatione hac demonſtranda ex ſcriptis Apoſtolicis afferuntur, ita comparata ſunt, ut rem haud conficere omninò videantur, quod oſtendemus in Diſſertatione *de Oblatione Euchariſtiæ in veteri Eccleſia uſitata.* Si verò ad traditionem non ſcriptam hîc recurrendum ſit, prout & ipſe Irenæus ad *δευτέρας τῶν Ἀποςόλων διατάξεις* in fragmento noſtro provocat, id, ut arbitror, optimum erit, dicere, ceremoniam hanc ritumque oblationis ab Apoſtolis inſtitutum eſſe, prout & alii ritus iidemque varii ab ipſis originem traxerint, quos indifferentes, utpote non ad fidem ſed ad diſciplinam pertinentes, fateri neceſſum ſit, cùm plurimi hodie nullibi amplius obſerventur & quia poſteris traditi non omnes fuere, notitiæ quoque noſtræ ſubtracti ſint. Alterum, quod notandum hîc occurrit, eſt, quòd S. Irenæus aſſerit, *Eccleſiam Novi Teſtamenti in univerſo mundo offerre munerum ſuorum primitias*, ita ab Apoſtolis edoctam. Cujus aſſertionis quæ ſit difficultas, jam ſuperius diximus. Sed non eſt, cur tantoperè in mente Irenæi explicanda hîc laboremus, cùm dictum

 jam

jam à nobis fuerit, hanc *oblationem novam* nihil aliud esse, quàm εὐλογίαν symbolorum Eucharisticorum, quâ fateamur, nos hæc dona à Deo accepisse, quâ pro ipsis gratias agamus Deo Creatori, eademque ipsi precibus nostris offeramus atque dedicemus, rogantes insuper, ut ista in usus nostros sancta reddere atque virtute sua omnipotente Corpus & Sanguinem Filii sui Jesu Christi præsentia nobis in iis sistere dignetur. Hæc certè oblatio, si isto quidem termino uti velimus, & pia est & menti Salvatoris congrua, cùm hac ratione, quicquid à Deo accipimus, acceptum ipsi referamus, omniaque illa dona, quæ Deus largiter in nos effundit, non nostra sed Dei esse fateamur, Deo itaque soli consecranda, in cujus honorem & juxta cujus mandatum iis uti debemus. Et cùm illa dona, quæ ad Eucharistiam celebrandam in Ecclesia proponuntur, mysterium summum redemtionis nostræ nobis exhibeant, omninò conveniens esse arbitramur, ut peculiari consecratione atque εὐλογίᾳ illa dedicentur & sanctificentur. Ita si explicentur Irenæi verba, uti ea explicanda esse arbitramur, non est quod vel ad traditiones non scriptas confugiendum sit, vel longa atque inutili disputatione res involvenda, cui nulla difficultas inest, si absque præjudicatis opinionibus eadem investigetur. Hac enim ratione, nemo est inter Protestantes, qui adversam velit ingredi sententiam, credatque,

que, *εὐχαριστίαν* & *εὐλογίαν* donorum Eucharisticorum haud esse necessariam, eademque precibus consecranda atque sanctificanda non esse. Num verò hæc oblatio propria sit & propitiatoria, aut spiritualis tantùm & impropria, in Diss. *de Oblatione Eucharistiæ* penitius inquiremus, ubi demonstrabimus, hoc argumentum tot logomachiis atque æquivocis expressionibus obfuscatum esse, ut Andabatarum more pugnare videantur, qui dissentiunt, longasque sibi lites movent. Sed pergamus in explicanda Irenæi sententia. Ait Vir sanctus, hanc oblationem in Veteri Testamento præsignificatam fuisse à Malachia, qui è duodecim Prophetis fuerit, loco illo plurimùm citato, qui extat C. I. comm. 10. 11. Hîc id unicum sufficiat monere, quod nemo, ut arbitror, Patrum explicationibus si assuetus sit, negabit, Sanctissimos Patres sæpius allegare dicta ex Scriptura, quæ ad institutum suum accommodent, etsi proprio strictoque, quem vocant, sensu applicari nequeant. Exempla adducere non attinet, cùm quævis ferè pagina scriptorum à Patribus nobis relictorum ea subministrare nobis possit. Ipsum verò hunc locum in sequentibus notis explicabimus, cùm & in fragmento nostro allegetur. Illa tamen verba *nomen meum clarificatur* vel *glorificatur inter gentes* hujus loci sunt, cùm ab Irenæo §. 6. Capitis hujus XVII. explicentur. Hîc enim ita infit: *Quod est autem aliud no-*

 men.

men, quod in gentibus glorificatur, quàm quod est Domini nostri, per quem glorificatur Pater & glorificatur homo? Et quoniam proprii Filii ejus est & ab eo factus est homo, suum illum vocat. Quemadmodum si quis Rex ipse filii sui pingat imaginem, juste suam illam dicit imaginem secundùm utrumque, quoniam & filii ejus est & quoniam ipse fecit eam: sic & Jesu Christi nomen, qnod per universum mundum glorificatur in Ecclesia, suum esse confitetur Pater, & quoniam Filii ejus est & quoniam ipse scribens id ad salutum dedit hominum. Quoniam ergo nomen Filii proprium Patris est, & in Deo omnipotente per Jesum Christum offert Ecclesia, benè ait secundùm utraque: Et in omni loco incensum offertur nomini meo & sacrificium purum. Incensa *autem Johannes in Apocalypsi* orationes *esse ait* Sanctorum. ,, Duo hîc nobis veniunt notanda. Primum est, quòd oblatio Novi Testamenti offeratur Deo Patri per Jesum Christum. Equidem veteres Liturgiæ docent, oblationem Deo Patri in primitiva Ecclesia factam fuisse. Quod tamen ita explicari nolim, ut Filius & Spiritus Sanctus ab hoc honore summo, qui oblatione defertur, excludantur, uti post veteres Arianos Guil. Whistonus arbitratur. Hos enim hanc ob rem graviter reprehendunt Vigilius Tapsensis adv. Varimadum C. LI. & Fulgentius de Sacrificii oblatione adv. Monimum C. II. IV.

V.

v. VIII. itemque de Veritate Prædeſtinationis & gratiæ adv. Fabianum L. IX. Fragm. 34. Profectò idem eſſe Patris Filiique nomen, cui offertur, aut quod oblatione glorificatur, claris admodum verbis hîc oſtendit Irenæus, qui quod probe obſervandum, dicit, Filium à Patre factum eſſe hominem, demonſtrans ſimul, Filium quoad divinitatem eſſentiamque cum Patre eundem eſſe, & quoad humanitatem ab ipſo factum. Alterum quod notandum nobis occurrit, eſt quòd *incenſum* Malachiæ Irenæus ex Apocalypſi explicet, dicatque eſſe *orationes ſanctorum*. Apoc. v. 8. Ex quibus patet, animam oblationis novæ, quæ in N.T. juxta Irenæum fit & à Chriſto inſtituta eſt, eſſe preces, queis dona offerantur. Ille enim externus ritus, quo altari menſæve panis vinumque apponitur Deoque ita offertur, cærimonia eſt, purum Novi Teſtamenti Sacrificium, quod ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ offerendum eſt, nondum abſolvens. Aſt accedentibus precibus, quibus nomen Dei glorificatur, ipſi gratiæ redduntur, donorumque ſanctificatio expetitur, perficitur utique ſpiritualis illa atque Euchariſtica oblatio. C. XVIII. Irenæus inſtitutum de oblatione ſermonem ulterius proſequitur, atque ad probandam hujus neceſſitatem affert locum Matth. v. 23. 24. Hîc non arbitror, illum credidiſſe, quòd Salvator noſter Oblationem Eu-

charisticam innuat, ubi dicit: ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον & quæ sequuntur. De re jam nota cultuque recepto Christus loquitur, non de Eucharistia, quæ nondum ininstituta tùm erat. Unde hæc *per anticipationem* dicta fuisse haud arbitramur, quod post multos alios regessit nuper Vir Reverendus Georgius Hickesius in Sacerdotio Christiano asserto C. II. §. 8. p. 43. Etenim de oblatione omni agit locus, de quo agimus, ipso Irenæo annuente, qui ait: *per munus enim erga Regem & honos & affectus ostenditur: quod in omni simplicitate & innocentia Dominus volens nos offerre, prædicavit dicens:* Cùm igitur offers munus tuum ad altare &c. *Offerre igitur oportet Deo primitias ejus creaturæ, sicut & Moyses ait:* Non apparebis vacuus ante conspectum Domini Dei tui. ,, Clarum itaque est & extra controversiam positum, textum Matthæi juxta Irenæum de oblatione Eucharisticâ per anticipationem haud agere. Id quod & ex verbis sequentibus patet, quæ statim producemus. Quod autem de Irenæo hîc affirmanus, de cæteris quoque, qui hæc verba allegant, Patribus dictum esto. Hi enim illa ad oblationem Eucharisticam applicant & accommodant, quæ de Judaicis oblationibus dixerat Christus, eò majore cum ἐμφάσει, quia oblatio Eucharistica cæteris omnibus nobilior est & sanctior. Hinc de omnibus precibus & gratiarum actionibus

nibus hunc locum explicat Autor Conſtit. Apoſt. L. II. C. 53. cùm ait: δῶρον δέ ἐςι Θεῷ ἡ ἑκάςε προσευχὴ ϗ εὐχαριςία. Unde & cùm olim oblatio celebraretur, à Diacono, qui Sacerdoti aſſiſtebat, hæc ad populum dicta fuiſſe eædem Conſtitutiones referunt: μή τις κατά τινος. μή τις ἐν ὑποκρίσει. L. II. C. 54. 57. Eadem ratione verba Chriſti ad oblationem Euchariſticam accommodat Tertullianus de patientia C. XII. *Nemo convulſus animum in fratrem ſuum munus apud altare perficiet, niſi prius reconciliando fratri reverſus ad patientiam fuerit*, quod & repetit de Oratione C. X. Ita & Cyprianus de Unitate Eccleſiæ: *Ad Sacrificium cum diſſenſione venientem revocat ab altari & jubet prius concordare cum fratre, tunc cum pace redeuntem munus offerre, quia nec ad Cain munera reſpexit Deus: neque enim pacatum Deum habere poterat, qui cum fratre pacem per zeli diſcordiam non habebat.* Et de Oratione Dominica: *Sic nec Sacrificium Deus recipit diſſidentis & ab altari revertentem prius fratri reconciliari jubet, ut pacificis precibus & Deus poſſit eſſe pacatus. Sacrificium Deo majus eſt pax noſtra & fraterna concordia.* Simili alluſione uſi ſunt & Patres alii, Euſeb. de vitâ Conſt. L. IV. C. 41. Cyrill. Hieroſ. Catech. Myſtag. V. Chryſoſt. Hom. XVI. in Matth. V. Hieron. in Matth. V. Auguſtinus

Serm. XVI. de verbis Domini & alibi passim, Optatus Milevit. L. VI. cont. Parmenianum, ut plures taceamus. De omni autem oblationum genere Christum hæc prolocutum esse, vel ex his Irenæi verbis patet, quæ sequuntur: *Et non genus oblationum reprobatum est; oblationes enim & illic, oblationes autem & hîc, sacrificia in populo, sacrificia in Ecclesia: sed species immutata est tantùm, quippe cùm jam non à servis sed à liberis offeratur.* Hîc oblationes Novi Testamenti cum oblationibus veteris conferre Irenæum quivis videt, ita tamen, ut has ab illis sollicitè distinguat, arguatque, oblationes N. T. non offerri vi legis cujusdam novæ ceremonialis, quæ in novo fœdere non datur, sed à liberis. Quemadmodum enim Vetus Testamentum typus novi est, ita in locum sacrificiorum, quæ primarium veteris cultum confecerant, succedere aliquid in Novo debuit, quod cum vetere lege potuit componi. Quum autem nihil ad sacrificia oblationesque exprimendas aptius in Novo Testamento exstet, quàm cultus Eucharisticus, sacrificium hunc primitiva nuncupavit Ecclesia. Sed continuemus explicationis nostræ filum. Progreditur Irenæus ad sacrificium Abelis, ostenditque, sacrificia externa, nisi offerat conscientia pura, nihil prodesse offerentibus. Quod ut probet, in medium affert dictum Domini ad Cainum: *Nonne si rectè offeras, rectè autem non dividas,*

das, peccasti? Quiesce. Ad te conversio ejus & tu dominaberis ejus. Genes. IV. 7. In aprico est, hanc versionem sensum clarum distinctumque haud fundere, & Hebraicæ itidem veritati haud congruere, quam nec consulere potuit nec consuluit quoque Irenæus, qui notitia linguæ Sanctæ haud tinctus fuisse videtur. Secutus itaque est versionem Græcam, quam κατ' ἐπίπνοιαν τȣ̃ Θεȣ̃ factam credebat, ut supra innuimus p.33. Ita autem illa habet: ȣ̓κ ἐὰν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες; ἡσύχασον, quæ alibi quoque ab Irenæo ita allegantur, Libro nempe III. adv. hæres. C. XXIII. §. 4. ubi: *Cain accepit consilium à Deo, uti quiesceret in eo, quòd non rectè divisisset eam, quæ erga fratrem erat, communicationem, sed cùm zelo & malitia suspicatus est posse dominari ejus, non solùm non acquievit sed & adjecit peccatum super peccatum.* Conf. & Constit. Apostol. L. I. C. XVI. Hinc patet, aliter legisse in suo Codice τȣ̀ς ό quàm nos hodie legimus, aliaque eos literis supposuisse puncta. Pro לפתח *lappætach* enim legerunt vel לפתח *lephatteach* aut לנתח *lenatteach* aut planè לפתת *liphttot*, porrò pro חטאת *chatthat* posuere חטאת *chathata* & pro participio רבץ verterunt imperativum רבץ Nihil itaque superest, quàm ut dicamus, vel corruptum τȣ̀ς ό habuisse Codicem vel malè eos vertisse. Nec corruptos potius nostros

Codices

Codices Hebraicos eſſe quis cum ratione dixerit, cum meliorem Hebræa ſenſum dent, licet explicatu difficilia, partim quia proprius vocis שאת ſignificatus neſcitur, partim quia חטאת cum רבץ malè videtur conſtrui, partim quia vox תשוקה eſt æquivoca, denique, quia connexio poſterioris hemiſtichii cum priore quæ ſit, & quò ſuffixa relativa ו'ו in תשוקתו & בו pertineant, vix divinari poteſt. Sed hæc quidem nunc digerere noſtri inſtituti non eſt. Sufficiat de Irenæi explicatione quædam dixiſſe. Vocem διέλης reſpicere putat Irenæus *diviſionem in corde*, ait enim: *ſi enim quis ſolummodò ſecundùm quod videtur, mundè & rectè & legitimè offerre tentaverit, ſecundùm autem ſuam animam non rectè dividat eam, quæ eſt ad proximum, communionem, neque timorem habeat Dei, non per id quod rectè foris oblatum eſt ſacrificium ſeducit Deum, intus habens peccatum.* Hæc ut arbitror, ſua luce non radiant, aut explicationem potius allegoricam quæ Patribus communis eſt, ſapiunt. De diviſione enim victimæ hîc agitur, in qua, ſi minimum ſaltem peccatum olim fuerat, ſacrificium reddebatur illegitimum. Aſt tranſeant hæc; nec enim ad vivum reſecari poſſunt omnia, quæ in veterum ſcriptis legimus. Ad ſpirituale aut improprium potius ſacrificium redit Irenæus, allegatque verba Pauli Phil. IV. 18. ut doceat, *Eccleſiam cum ſimplicitate offerre, munuſque*

ejus

ejus purum ſacrificium apud Deum deputari. Heic Apoſtolus eleemoſynas per Epaphroditum miſſas vocat ὀσμὴν ἐυωδίας, θυσίαν δεκτὴν, ἐυάρεςον τῷ θεῷ. Unde hanc concluſionem Noſter infert : *Oportet enim nos oblationem Deo facere, & in omnibus gratos inveniri fabricatori Deo, in ſententia pura & fide ſine hypocriſi, in ſpe firma, in dilectione ferventе, primitias earum, quæ ſunt ejus, creaturarum offerentes. Et hanc oblationem Eccleſia ſola puram offert fabricatori, offerens ei cum gratiarum actione ex creatura ejus. Judæi autem non offerunt : manus enim eorum ſanguine plenæ ſunt : non enim receperunt verbum, quod offertur Deo. Sed neque omnes hæreticorum Synagogæ.* His in verbis ex oblatione ſpirituali, quæ Deo accepta eſt, & in eleemoſynis conſiſtit, Irenæus argumentum depromit ad neceſſitatem oblationis primitiarum demonſtrandām, ubi id obſervandum, quòd ſæpius in Sanctorum Patrum libris argumenta inveniantur, quæ, ut more Scholaſtico loquar, haud ſtringunt, ſeculique hujus genio haud omninò accommodata ſunt, ubi connexa ſibique conſtans, clara & omni ex parte cohærens requiritur oratio. Id autem egregium eſt, quod hîc noſter dicit, *oblationem* præcipuè *in gratiarum actione* conſiſtere, aut çum eâ vel maximè conjunctam eſſe debere. In *ſola* autem *Eccleſia* ait *puram* Deo *offerri oblationem*,

tionem, quam Judæi non offerant, quia *verbum non receperint quod Deo offeratur*. Quid per *verbum* intelligatur, haud obscurè innuit Rev. Massuetus. *Verbum* nempe *incarnatum, veram novæ legis hostiam.* Hoc pace Viri doctissimi durum esse arbitramur. Dixerat enim paulo ante Irenæus, id quod Deo *offeratur*, esse *primitias earum quæ sunt ejus*, quod sæpius jam in antecedentibus dixerat. Crediderim itaque, meliorem esse lectionem, quæ communis est & cum MSS. Arund. & Merc. 2. convenit: *Verbum, per quod offertur Deo*, scilicet verbum consecrationis & invocationis sive ἐκκλήσεως, de quo infra. Hoc verbum, quia Judæi non recepere, ideò nec offerunt quoque arguente Irenæo. Adde Justini Mart. Dial. cum Tryph. p. 260. *Sed nec hæreticorum Synagogæ* offerunt, non quòd *verbum invocationis* eos lateat sed quòd vel Deum alieni cupidum esse credant, Patremque à Creatore distinguant, vel perversam de Filio fidem habeant, *cumque panem, in quo gratiæ actæ sunt, Corpus esse Domini sui & calicem sanguinis ejus* haud fateantur. Hos hæreticos suo jam tempore gravitur reprehendit Ignatius in literis ad Smyrnæos, ubi: Εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν τὴν εὐχαριστίαν σάρκα εἶναι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἡμῶν παθοῦσαν, ἣν τῇ χρη-

στότητι

ϛότητι ὁ πατὴρ ἤγειρεν. Οἱ ὖν ἀντιλέγοντες τῇ δωρεᾷ τοῦ Θεοῦ συζητοῦντες ἀποθνήσκουσιν ..... πρέπον οὖν ἐϛὶν ἀπέχεσθαι τῶν τοιούτων. Quæ cùm ex genuinis Ignatii literis petita ſint, anathema videntur iis infligere, qui præſentiam realem Corporis Chriſti in Sacramento Euchariſtiæ negant. Sed ad alia. Diximus, verbum conſecrationis atque invocationis hæreticos olim non latuiſſe. Exemplum nobis dabit Irenæus ipſe. Ita enim de Marco hæretico L. I. adv. hær. C. XIII. §. 2. narrat, quæ verba πρὸς ἔπος exſcripſit ſervavitque Epiphanius Hær. XXXIV. §. 2. ποτήρια οἴνῳ κεκραμένα προσποιούμενος εὐχαριϛεῖν καὶ ἐπὶ πλέον ἐκτείνων τὸν λόγον τῆς ἐπικλήσεως, πορφύρεα καὶ ἐρυθρὰ ἀναφαίνεσθαι ποιεῖ. ὡς δοκεῖν τὴν ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τὰ ὅλα χάριν τὸ αἷμα τὸ ἑαυτῆς ϛάζειν ἐν τῷ ἐκείνῳ ποτηρίῳ διὰ τῆς ἐπικλήσεως αὐτοῦ καὶ ὑπεριμείρεσθαι τοὺς παρόντας ἐξ ἐκείνου γεύσασθαι τοῦ πόματος, ἵνα καὶ εἰς αὐτοὺς ἐπομβρήσῃ ἡ διὰ τοῦ μάγου τούτου κληϊζομένη χάρις. Ipſa hæc ex Irenæo allegat quoque Nicetas Choniates L. IV. Theſauri C. 6. itemque Hieronymus in Cap. LXIV. Eſaiæ & Epiſt. 53. Cæterùm ex hâc de Marco hiſtoria tranſſubſtantiationem elicere conatur doctiſſimus noſter Maſſuetus Diſſ. I. in Irenæum Art. II. §. 6. p. L. LI. ubi hæc habet: *Sed illud non*

 omit-

omittendum ſceleris genus, quòd nedum Sacerdotium, nulla accepta ſecundum Eccleſiæ leges manuum impoſitione, ſibi arrogaret, ſed & mulieribus in proſtitutæ pudicitiæ pretium per ſummum nefas committeret. Nempe cùm probè conſcii eſſent ipſi etiam perditiſſimi quique eorum temporum hæretici, nullam ſine vero ſacrificio Chriſtianam ſocietatem eſſe poſſe, id utcumque adumbrare ſtudebat Marcus. Nam pocula vino (albo procul dubio) mixta conſecrare ſe fingens, prolatis ſolemnibus invocationis verbis efficiebat, ut rubicunda & purpurea apparerent: ut ſic exiſtimaretur ſuperna gratia ſanguinem ſuum per ipſius invocationem in poculum illud ſtillare. Quod & à mulieribus factitari poſtmodùm jubebat. Ubi facile adverterit, quiſquis tantiſper anticipatis Calvinianorum & Lutheranorum opinionibus animum exuere voluerit, tàm altè tunc temporis eorum qui Chriſtianum nomen, etiam ſpecie tenus, profitebantur, animis illud inſediſſe, ſacra dona, conſecratione facta, in verum Chriſti Corpus & Sanguinem converti, eo converſionis genere, quæ nunc tranſſubſtantiatio dicitur, ut ii, qui legitima auctoritate ac poteſtate deſtituti vinum in Chriſti ſanguinem inviſibili, vera tamen ratione convertere ſe non poſſe probe ſciebant, præſtigiis uterentur, ut id operari ſe perſuaderent. Age, quæſo, fac Marcum & ejus aſſeclas in Eucha-

riſtia

ristia nihil aliud agnovisse, quàm meram Christi Corporis & Sanguinis figuram, eâdem semper perseverante substantiâ panis & vini post consecrationem; ut quid tàm operosè studuisset, vinum album in rubrum colorem commutare sanguinemque desuper stillantem exhibere & prædicare, nisi Christianorum omnium ea tunc fuisset sententia, vinum consecratione factâ non manere, sed in verum sanguinem converti? Facinus hactenus in cœtibus Ecclesiasticis inauditum exhorruissent quique, nec fuisset, qui eo liquore, qui sanguinem retulisset, quemque verum esse sanguinem jactâsset impostor, labia cruentare non refugisset: cùm tamen ex Irenæo constet, nullum fuisse, qui ex eo gustare non gestiret. Adeò infixa erat omnium Christianorum animis ea sententia, Eucharistiam verum Christi Corpus & Sanguinem esse. Hactenus Massuetus, cujus verba licet prolixa, huc posuimus, ne argumento ipsius vis decedere videretur, si minus plena atque in angustum coarctata dare voluissemus. Cæterùm adeò placuit hæc argumentandi ratio Clarissimo Viro, ut Diss. III. Art. VII. §. 76. 77. p. CXXXIX. eadem ferè repetierit. Paria ferè habet doctissimus Nourrius in Appar. ad Biblioth. Maxim. Vet. Patrum L. II. Diss. VI. C. VIII. §. I. f. 604. Mirum est, in alia omnia abire celeberrimum Virum Jacobum Basnagium, qui arbitratur, transsubstantiationem Marco hæretico penitus

 inco-

incognitam fuiſſe. Quod ex eo arguit, quia miraculum perpetrare conatus fuerit Marcus, atque ab Eccleſia ſeſe diſtinguere operatione hac miraculoſa, quam ſuo in cultu illa haud agnoſceret. Si verò tranſſubſtantiationem Eccleſia credidiſſet, ſatis hoc miraculi fuiſſet juxta doctiſſ. Baſnagium, ita ut aliud & majus fingere haud fuiſſet neceſſarium. Vide Hiſtoriam Eccleſiæ Gallicè ab eo ſcriptam L. XIII. C. 3. §. 5. p. 796. Quicquid autem hujus ſit, ex præſtigiis Marci de Eccleſiæ primitivæ fide circa Euchariſtiam nihil omninò concludi poſſe arbitror, niſi id velis, præſentiam realem communiter olim creditam fuiſſe, quod ambabus manibus concedo. Ulteriorem majoremque miraculi gradum, ſi quidem miraculum dici poteſt, quod in ſenſus non incurrit, affectabat Marcus, utpote præſentiæ reali ſanguinis Chriſti mutationem aut annihilationem vini etiam additurus, nec vini ſaltem ſed & accidentium ejus, ut ſanguis Chriſti videri poſſet, quod teſtimonio ſenſuum omni verboque divino ex omni parte eſt contrarium. Quod autem de Marco memoratur, ipſum in Euchariſtia vinum album reddidiſſe rubrum, ut ſanguis Chriſti appareret, id ſimile ferè eſt miraculis, quæ ſcriptores quidam Sec. IX. referunt, panem conſecratum aliquoties in infantis formam mutatum, ut tranſſubſtantiationis fides divinitus ſtabiliretur. Ita ſanè Paſchaſius Radbertus in Matth. 1.

6.

6. & de Corp. Chr. C. xiv. p. 742. Paulus Diaconus in Vita Gregorii M. Amphiloch. in Vita Basilii C. vii. pag. 178. & Autor Apophthegm. Patrum apud Cotelerium in Monumentis Ecclesiæ Græcæ T. I. p. 421. Recenset hæc omnia Jo. Mabillonius in Veteribus Analectis T. I. p. 200. sed falsè ridet Basnagius Hist. Eccl. L. xvi. C. 3. §. 6. p. 911. seq. Video tamen, quæ sententiæ nostræ opponi queant, qua dicimus, invocationem Spiritus Sancti in Eucharistia veteribus hæreticis haud ignotam fuisse. Ita enim ad verba Irenæi τὸν λόγον τῆς ἐπικλήσεως commentatur Grabius: *Cæterùm Marcum hæreticum ab Apostolica Eucharistiam administrandi formula longè abiisse & propria protulisse deliria, nullum est dubium, ac ab ipso Irenæo in sequentibus memoriæ proditum.* Ast ex sequentibus nihil aliud concludi potest, quàm, quòd veræ ἐπικλήσει aliæ quoque magicæ ἐπικλήσεις ab ipso additæ fuerint, id quod nemo negat; & ipse fatetur Grabius, ἀπολύτρωσιν illam, de qua glorientur Marcosii apud Iren. L. I. C. xiii. §. 6. nihil esse aliud, quàm certam quandam precationis formulam, quâ Deum O. M. Vindicem suum & Redemtorem celebraverint, à Judæis גאולה appellatam. Conf. Jac. Rhenferdii disp. de redemtione Marcosiorum & Heracleonitarum §. 21. Itaque preces Marci non in nudis consistebant deliriis & figmentis,

 quod

quod Grabius poſuit, ſed in precibus quas ab aliis acceperat. Etenim gratiarum actionem complectebantur, nec malum fundunt ſenſum, quæ addebat Marcus: *ἡ πρὸ τῶν ὅλων, ἡ ἀνεννόητος καὶ ἄρρητος χάρις πληρῶσαι σου τὸν ἔσω ἄνθρωπον καὶ πληθύναι ἐν σοὶ τὴν γνῶσιν αὐτῆς, ἐγκαταστπείρουσα τὸν κόκκον τοῦ σινάπεως εἰς τὴν ἀγαθὴν γῆν.* Conf. Iren. adv. hær. L. I. C. XIII. §. 2. Porrò quod Irenæus hoc loco de Marco dixit, quod gratias egerit *ἐπὶ πλέον ἐκτείνων τὸν λόγον τῆς ἐπικλήσεως*, id ex Eccleſia tranſſumſiſſe potuit vafer hæreticus. Ita enim Juſtinus Martyr Apol. II. f. 97. de Sacerdote rem ſacram faciente: *καὶ εὐχαριστίαν ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ᾽ αὐτοῦ* ΕΠΙ ΠΟΛΥ *ποιεῖται.* Id adhuc addendum eſt, antequam Marcum hæreticum dimittamus, notare Cl. Maſſuetum exemplo Marci, quòd *ipſi etiam perditiſſimi eorum temporum hæretici conſcii fuerint, nullam ſine vero Sacrificio Chriſtianam ſocietatem eſſe poſſe.* Aſt in toto illo Capite, quo Irenæus de Marco agit, nihil de Sacrificio quodam vel oblatione Marci dicitur, niſi ipſam *ἐπίκλησιν* preceſque pro ſacrificio ſumſeris. Hæc dum ſcribimus, occurrit nobis Cypriani locus, qui itidem oſtendit, invocandi formulam olim ab hæreticis uſurpatam fuiſſe. Scribit enim enim hic Epiſt. LXXV. *Atqui illa mulier, quæ*

prius

prius per præſtigias ac fallacias dæmonis multa ad deceptionem fidelium moliebatur, inter cætera, quibus plurimos deceperat, etiam hoc frequenter auſa eſt, ut & invocatione non contemtibili ſanctificare ſe panem & Eucharìſtiam facere ſimularet & ſacrificium Domino non ſine Sacramento ſolitæ prædicationis offerret. Hîc cum *invocatio non contemtibilis* & *prædicatio ſolita* memorentur, in aprico eſt, preces conſecratorias ab eâ ex Eccleſia in uſum ſuum tranſſumtas fuiſſe. Cæterùm in explicanda ſua de Euchariſtia ſententia ita §. 5. progreditur Irenæus: προσφέρομεν δὲ αὐτῷ τὰ ἴδια, ἐμμελῶς κοινωνίαν καὶ ἕνωσιν ἀπαγγέλλοντες καὶ ὁμολογοῦντες σαρκὸς καὶ πνεύματος ἔγερσιν. ὡς γὰρ ἀπὸ γῆς ἄρτος προσλαμβανόμενος τὴν ἔκκλησιν τοῦ Θεοῦ, οὐκέτι κοινὸς ἄρτος ἐστὶν ἀλλ' εὐχαριστία, ἐκ δύο πραγμάτων συνεστηκυῖα ἐπιγείου τε καὶ οὐρανίου, οὕτως καὶ τὰ σώματα ἡμῶν μεταλαμβάνοντα τῆς εὐχαριστίας μηκέτι εἰσὶ φθαρτὰ, τὴν ἐλπίδα τῆς εἰς αἰῶνας ἀναστάσεως ἔχοντα. His verbis Eccleſiæ primitivæ de Euchariſtia ſententiam egregiè & clariſſimè exprimit Irenæus, quam utinam omnes, qui hodie in diverſa abeunt Eccleſiamque Chriſti infauſto Schiſmate ſcindunt, profiterentur, unionemque tàm diu deſideratam optatamque reſtituerent! Refutaverat in antecedentibus Irenæus eos, qui carnis

 negant

negant resurrectionem. *πῶς ..... τὴν σάρκα λέγουσιν εἰς φθορὰν χωρεῖν καὶ μὴ μετέχειν τῆς ζωῆς, τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τρεφομένην.* Ex eo itaque resurrectionem carnis quoque probat, quòd caro nostra Corpore Domini ac sanguine *alatur*, in Eucharistiæ Sacramento acceptis. Hæc difficilia ad modum anquisitu sunt, partim, quòd connexio harum propositionum haud omni ex parte firma esse videtur, partim, quòd nondum confectum esse arbitror, qua ratione Corpus & Sanguis Domini nostri carnem nostram alere queat, cùm hoc nutrimentum supernaturale sit & omnem cogitationem de crassa quadam & naturali nutritione transcendat. De corpore enim & sanguine glorificato hîc quæstio est, cujus quæ sit ratio quis modus quæ excellentia, nondum nobis datum est cognoscere. Cæterum repetit hæc noster L. v. adv. hær. C. 2. ubi §. 2. scribit: *τὸ ἀπὸ τῆς κτίσεως ποτήριον αἷμα ἴδιον ὡμολόγησε, ἐξ οὗ τὸ ἡμέτερον δεύει αἷμα, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς κτίσεως ἄρτον ἴδιον σῶμα διεβεβαιώσατο, ἀφ' οὗ τὰ ἡμέτερα αὔξει σώματα.* Additur §. 3. *Ὁπότε οὖν καὶ τὸ κεκραμένον ποτήριον καὶ ὁ γεγονὼς ἄρτος ἐπιδέχεται τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ γίνεται ἡ εὐχαριστία σῶμα Χριστοῦ, ἐκ τούτων δὲ αὔξει καὶ συνίσταται ἡ τῆς σαρκὸς ἡμῶν ὑπόστασις,*

ςασις, πῶς δεκτικὴν μὴ εἶναι λέγουσι τὴν σάρκα τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐςὶ ζωὴ αἰώνιος, τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου τρεφομένην καὶ μέλος αὐτοῦ ὑπάρχουσαν; quæ in ſequentibus ulterius diducuntur. Etenim luculentam propoſitionum Irenæi connexionem ex his omnibus deducit Rev. Maſſuetus, cùm ait: *Hîc carnis noſtræ reſurrectionem ex duplici propoſitione infert Irenæus, nimirum: Ea caro in corruptionem devenire non poteſt, quæ percipit vitam: ea caro percipit vitam, quæ corpore & ſanguine Domini alitur. Nam addita altera propoſitione; atqui caro noſtra corpore & ſanguine Domini alitur; fluit hinc ex ſe concluſio: ergo caro noſtra in corruptionem devenire non poteſt.* Fateor, ita argumentari Irenæum, ſed hujus argumentationis vim ego nondum percipio. Priores propoſitiones probat Maſſuetus ex Joh. VI. 54. 55. ubi de Euchariſtia, quæ nondum inſtituta tùm erat, loqui Chriſtus non potuit, qui ſpiritualem fidei manducationem ibi urget, quæ utique neceſſaria eſt omnibus ad vitam æternam adſpirantibus. Altera autem, quæ Euchariſtica eſt, tùm ut neceſſaria nondum commendari à Chriſto poterat, deficiente adhuc Euchariſtiæ celebrandæ mandato. Ad anticipationem quandam enim hîc confugere durum oppidò foret, ſi conſideremus, eos, qui verba Chriſti tùm audivere, ejus anticipationis

 ne-

neceſſitatem perſpicere haud potuiſſe, inſcios hactenus, quod Chriſtus Sacramentum corporis ac ſanguinis ſui inſtituturus eſſet. Sed nec priores ſolùm propoſitiones probatione egent, cùm demonſtrari etiam neceſſum ſit, ultimam ex iis firmo nexu ſequi. Cur enim morti obnoxius homo eſt, cujus caro corpore & ſanguine Chriſti alitur? Sed jampridem diximus, argumenta Patrum ad vivum reſecari non poſſe. Id unum hîc videtur addendum, eam ſententiam, quæ nutritionem Sacramento communeſque aliis cibis mutationes adſcribit, olim Stercoraniſtis attributam reprobatamque fuiſſe, quorum tamen cum placitis abſit ut ea conferam, quæ S. Irenæus ſcripſit. Qui enim Stercoraniſtæ apud veteres ſunt, præſentiam realem negavere, quam aſſerimus. Cæterum & corpus ſanguinemque Chriſti mutationes, quæ in nutritione fiunt, ſubire poſſe, mihi horrendum videtur aſſerere. Nemo hæc melius accuratiuſque determinaverit, quàm is, qui cum corpore & ſanguine Chriſti veris verum quoque panem & vinum in Euchariſtia accipi crediderit cum Irenæo. Hic enim aſſeret, panem vinumque eandem cum omnibus cibis ſortem ſubire, aſt de ſanctiſſimo corpore & ſanguine Domini id ne quidem cogitabit. Atque hæc, ut arbitror, fuit Irenæi mens. Nihil enim clarius evidentiuſque eſſe exiſtimo quam hoc: Irenæum in Sacramento tùm corpus ſanguinemque Domini tùm veram panis vinique ſub-

ſubſtantiam accipi crediditſſe. Quæ enim verba iſte in loco primùm allegato ponit, iis ſuam declarant ſententiam, qui Auguſtanæ Confeſſioni ſunt addicti. Ita enim hi in ſuis compendiis & ſyſtematibus Theologicis, quæ vocant: *Materia, ex quâ conſtat Sacramentum Euchariſtiæ, eſt res terrena & cœleſtis. Terrena eſt panis & vinum, cœleſtis eſt verum & ſubſtantiale Corpus Chriſti, & verus ac ſubſtantialis ejus ſanguis.* Videntur hæc ad verbum ferè exſcripta ex S. Irenæo, qui dicit, ἐυχαριςίαν ἐκ δύο πραγμάτων συνεςηκέναι, ἐπιγείȣ τε ϗ ȣρανίȣ. Ἐπίγειον vocat τὸν ἀπὸ γῆς ἄρτον, ȣράνιον verò τὸ σῶμα τȣ͂ Κυρίȣ, quod mediante ἐπικλήσει ſuperveniat. Operatur enim ἐπίκλησις, ut inter duo illa, inter τὸ ἐπίγειον & τὸ ȣράνιον fiat κοινωνία & ἕνωσις, unio ſacramentalis, quam ἀπαγγέλλεσθαι in Euchariſtia ait Irenæus. Hinc & L. v. C. II. §. 2. addit, *Calicem Euchariſtiæ communicationem ſanguinis Chriſti eſſe, panemque, quem frangamus, communicationem Corporis ejus eſſe*, quæ ipſiſſima S. Pauli verba ſunt I. Cor. x. 16. Hæc autem intelligi nequeunt, niſi dicamus, in Sacramento tùm panis vinique ſubſtantiam manere, tùm corpus ſanguinemque Domini adeſſe. Si enim inter utraque intercedit κοινωνία, res confecta eſt, quum κοινωνία eſſe nequeat niſi inter duo extre-
ma,

ma, quæ combinari & uniri debent; aut ſi per panem, qui diſtribuitur, corpus Chriſti nobis communicatur, manet utique panis, cùm aliâs, ſi mutatus eſſet, idem per idem deberet communicari, quod nullum ſenſum Apoſtolo vel Irenæo dignum fundit. Aſt quantumvis iſta clara atque evidentia nobis videantur, ſunt tamen plura, quæ hanc in rem Proteſtantibus objicit perſpicaciſſimus totieſque nobis laudatus Maſſuetus, digna utique, quæ hîc examinemus. Id autem probare contendit Diſſ. III. Art. VII. §. 83. ſeq. f. CXLII. ſeq. Irenæum non præſentiam ſolummodò realem corporis & ſanguinis Chriſti in S. Cœna ſed & tranſmutationem panis & vini crediſſe. Primum quod in medium affert, argumentum ab ἐπικλήσει Spiritus Sancti petitum eſt, eoſque ut arbitror maxime ſtringit, qui panem & vinum poſt conſecrationem nonniſi figuras corporis & ſanguinis Dominici eſſe ajunt. Aſt ne hos quidem omninò, cùm eâdem ἐπικλήσει Vetus Eccleſia in conſecratione aquæ baptiſmalis chriſmatiſque uſa fuerit, ubi nulla mutatio niſi moralis, ipſo fatente Maſſueto. Conf. Lib. Sacram. Greg. M. Fer. V. in Cœna Dom. & Fer. VI. ſequente, p. 73. ubi in conſecratione aquæ baptiſmalis Sacerdos ita precatur: *deſcendat, Domine, in hanc plenitudinem fontis virtus ſpiritus tui, totamque hujus aquæ ſubſtantiam regenerandi fœ-*

cundet

cundet effectu, qui utique nonnisi moralis est. Nec urgendum hîc prolixè est additamentum illud μεταβαλὼν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, quod in editionibus Liturgiarum Basilii & Chrysostomi legitur. Novit enim Vir Clarissimus & ex Codicibus MSS. forsan perspexit quoque, quòd ista verba in omnibus haud occurrant adeóque insititia sint & rejicienda. Cui rei ut fides habeatur, allegandus nobis hîc venit Richardus Simon, cujus hæc verba sunt: *In vulgatis exemplaribus Missa Chrysostomiana & Basiliana aliquid præferunt, quod in Jacobi Liturgia non exstat, verba scilicet, quæ Diaconus cum orario ostendens divina symbola pronunciat, Sacerdotis benedictionem rogans, & tùm idem Sacerdos iis manu benedicit hâc ratione* μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ, *mutans Spiritu tuo Sancto. Sed hæc recentius in Codicem Liturgiarum à Græcis invecta fuisse rectè conjicit P. Goar, probatque illud ex libris manuscriptis, à quibus absunt. Suspicatur, eosdem Græcos ex præconcepta opinionis suæ de formula consecrationis informatione, hanc pericopen contextui Liturgico adjecisse.* Not. uber. in Apologiam Gabrielis Severi p. 146. 147. Eandem ferè in sententiam abit Leo Allatius, istaque putat extrinsecus addita & in Basilii Liturgiam intrusa. Exerc. XXV. in Roberti Creyghtoni Apparatum, Versionem & notas ad histo-

riam

riam Concilii Florentini ſcriptam à Sylveſtro Syropulo p. 519. Sunt &, qui *μεταβάλλων* in præſenti legant, id quod variationem Codicum innuit. Vide Cl. Baſnagii Hiſt. Eccl. L. xv. C. vi. §. 4. p. 887. Nec reponi poteſt, quod ait Simon, alibi tamen ea verba legi, in iis nempe Codicibus, *ubi nihil omninò interjectionis Diaconi appareat.* Sufficiat ſemel facta interpolatio, non ſolùm hunc locum afficiens, ſed & totum Liturgiarum veterum Corpus pervadens, ab ipſo Goario agnita, qui Codices MSS. contulit, infinitaſque ut ita dicam varietates in iis obſervavit. Sufficiat, Liturgiam Jacobi aliaſque veteres, imò & eam quæ in Conſtitutionibus Apoſtolicis exſtat, iſta non habere. Sufficiat, modos loquendi, queis veteres utuntur, omnes ad vivum non poſſe reſecari, ſed obſcuriores ex clarioribus explicandos eſſe, ne contraria ſibi ſtatuere, aut ſi hoc quidem demonſtrari nequeat, in nimia dilabi myſteria videantur. Sufficiat denique, recentiores Liturgias cum ſententia Irenæi noſtri ita conferri non poſſe, ut omnia, quæ in illis exſtant, cum hâc conſpirare atque in unum convenire credantur. Nullibi profectò Irenæus iſtam, de qua diſputatur, mutationem ſubſtantialem ſtatuit, quinimò, quæ ſcripſit, eam potius deſtruunt, uti videmus. Aſt non opus eſt, ut hîc diutius hæreamus, cùm *ἐπικλήσει* illa ſacra præſentiam

rea-

realem Corporis Christi in sacramento effici fateamur, atque Irenæum ita etiam credidisse asseramus. Unde nos non feriunt, quæ addit Massuetus: *Rogatur quippe Spiritus Sanctus, ut descendat non tantùm in fidelium corda, ea sanctificaturus; sed & in ipsa sacra dona, divina sua & efficacissima operatione in ea immediatè acturus & insigne aliquod miraculum editurus.* Multò minus autem ea quæ sequuntur, ferire nos poterunt: *Nodum hunc solvere, quicquid rhetoricentur Protestantes, nunquàm poterunt.* Qui enim ex illis realem credunt præsentiam, verbis Irenæi utique non caliginem sed lucem affundunt. Unum tamen est, quod reponimus hîc doctissimo Massueto, qui vocem μεταβαλὼν nimium urgere videtur. Juxta Liturgias Ecclesiæ Græcæ Consecratio ἐπικλήσει perficitur, ast juxta sententiam Ecclesiæ Romanæ per recitationem verborum institutionis contingit ista, quæ supponitur, mutatio. Si quid hîc judicare possumus, dum ex Irenæo ἐπίκλησις Veterum ejusque operatio adstruitur, sententia Ecclesiæ Romanæ labefactatur, vetustissimisque Veterum liturgiis demonstratur esse contraria. Si enim jam per verba institutionis, quæ ἐπίκλησιν præcedunt, transmutatio symbolorum facta est, non opus esse videtur ἐπικλήσει, quæ id demùm perficiat, quod jam

ef-

effectum eſt, verbiſque illis *μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σȣ τῷ ἁγίῳ* non eget nova & inutilis conſecratio. Novi, quid ad nodum hunc ſolvendum plurimi dixerint, qui Concilii Florentini deciſa conati ſunt contra Græcos defendere; ſed perſpectum quoque mihi eſt, varia ab illis dicta fuiſſe *πρὸς τὸ τῇ ὑποθέσει δȣλεύειν* & quæ contorta atque obtorto collo hùc rapta videri poſſent. Certè quæ Leo Allatius dicit, textui vim inferunt. Iſte enim vocem *μεταβαλὼν* ita explicat: *fac, ut panis hic, quem in pretioſum Corpus Chriſti, & quod eſt in calice, quod in pretioſum ſanguinem Chriſti jam immutaſti, ſint nobis participatio Spiritus Sancti, remiſſio peccatorum* &c. Vide locum citatum. p. 517. Denique non eſt, quòd de Liturgia Irenæi multum ſimus ſolliciti, totam hanc controverſiam pleniſſime deciſura, cùm in fragmento noſtro clariſſimis verbis elata exſtet, in ſequentibus notis explicanda. Ad caput itaque rei nunc accedimus & argumenta vel potius explicationes Maſſueti aggredimur, queis conficere ſtudet, Irenæum non præſentiam ſolùm realem ſed & tanſſubſtantiationem credidiſſe. Quod ſanè mirum videbitur lectori, qui hæc Irenæi verba attentis oculis inſpexerit, queis affirmat, *εὐχαριςίαν ἐκ δύο πραγμάτων συνεςηκέναι, ἐπιγείȣ τε καὶ ȣρανίȣ*. Aſt benè attendendum, quâ ratione hæc noſter explicet. Verba ipſius

ipſius tota, noſtris haud interpolata dabimus. Ita autem ille: *Paulò ante dixit S. Doctor, alium eſſe ex hæreticorum ſententia à ſupremo Patre fabricatorem mundi; Dominum verò noſtrum non eſſe hujus filium nec verbum ejus: quia verum Corpus humanum ex terrena ſubſtantia à mundi opifice creata conflatum non aſſumpſit nec ſibi univit verbum divinum. Eundem verò errorem hîc ſummatim perſtringens ac ſimul reſurrectionem carnis probans oſtendit, terrenum panem ideò poſt invocationem Dei communem panem eſſe deſinere, quia ſit* Euchariſtia, ex duabus rebus conſtans, terrena & cœleſti. *Quæ autem res illa terrena, ex qua conſtat Euchariſtia, niſi Corpus & ſanguis Domini, quibus ali carnem noſtram mox dixerat Irenæus? Ea verò rem terrenam vocat, ut hinc hæreticos confutet, negantes, Chriſtum quidquam ſibi terreni Corporis adſciviſſe: terrenam, inquam, quia ex terreno pane & vino in Chriſti Corporis & ſanguinis ſubſtantiam verè converſis & tranſmutatis fit verum Domini Corpus veruſque ſanguis. Ex quo ſequitur, Chriſtum ſibi Corpus ex terrena materia concretum & factum, veramque carnem ac verum ſanguinem aſſumpſiſſe; quod inficiabantur hæretici. Quæ verò res illa cœleſtis, ex qua etiam conſtare Euchariſtia dicitur, niſi ea, cujus paulo ante facta mentio eſt, verbum ſcilicet divinum, filius Patris*

unigenitus, *quem creatæ Jesu Domini nostri naturæ verè ac substantialiter unitum fuisse nolebant hæretici*? Hæc subtilia oppidò sunt & diligentem requirunt investigationem. Cui dum operam damus, de Gnosticorum absurda hypothesi multa utique non addemus. Id saltem monitu necessarium nobis esse videtur, sententiam, quam de Eucharistia ii tenuere, haud adeò perspectam nobis cognitamque esse. Eam enim omni ex parte cum sententia fideque Ecclesiæ convenisse vix mihi persuaserim, quod argumentis haud contemnendis ostendit doctissimus Basnagius in Hist. Eccl. L. III. C. III. §. 2. 4. consentiente Jo. Clerico in Bibl. Sel. T. 25. P. 2. p. 308. licet ipsis quoque ἐπικλήσεως verbis, uti supra posuimus, usi fuerint juxta Marci exemplum. Sed ponamus hoc tantisper, ut vis argumenti, quod contra eos producit Irenæus, conspiciatur. Negant Gnostici, Christum qui passus fuerit, esse filium verbumque Dei. Objicit Irenæus: at cùm credatis, *panem*, *in quo gratiæ actæ sunt*, *Corpus esse Domini*, ac in *calice sanguinem ejus* contineri; credendum quoque vobis est, Christum esse Filium Dei ejusque Verbum. Atque hæc ipsa juxta Massuetum ponimus, qui ita argumentantem inducit Irenæum. Sed quomodo ista cohæreant, nondum perspectum nobis est. Poterant enim regerere Gnostici, se non credere, quod in Eucharistia accipiant Corpus & Sanguinem

guinem Filii Dei & Verbi, quod ſit impaſſibile, carnemque humanam non induerit, ſed Chriſti illius, quem nudum fingebant hominem eſſe à Chriſto ſuperiore diſtinguendum. Et hâc ratione tota diſputatio uno ictu fuiſſet finita, niſi forſan credidiſſent Gnoſtici, quod tamen juxta hypotheſin ſuam credere non poterant, ſe Corpus & Sanguinem Filii Dei & Verbi in Euchariſtia accipere, quod incarnatum fuiſſe negabant. Quam dogmatum contradictionem tàm craſſam tàmque inſulſam nemo ut arbitror, attribuet hominibus, queis ſana adhuc mens eſt, quàm perverſi etiam aliâs ſtupidique illi ſint. Cæterùm ſuſpicatus eſt hæc, quæ dicimus, judicioſiſſimus noſter Maſſuetus. Ita enim pergit, ut connexionem argumenti ab Irenæo prolati oſtendat. *Perinde eſt, ac ſi dixiſſet* Irenæus: *Quod Corpus, qui Sanguis carni noſtræ vitam impertiuntur eamque à corruptione vindicant; ut ſint terrenum Corpus terrenuſque Sanguis, ex terrenis rebus concreta & facta, eſſe tamen non poſſunt merum terrenum Corpus, merus terrenus ſanguis, ſeu meri hominis Corpus & Sanguis: nam merum Corpus humanum ſuapte natura mortale & corruptioni obnoxium vitam aliis præſtare non poteſt. Atqui Domini noſtri Corpus & Sanguis in Euchariſtia ex terrenis rebus pane & vino per veram eorumdem converſionem facta, carni noſtræ vitam impertiuntur. Igitur non ſunt*

 me-

mera res terrena merique hominis Corpus & Sanguis; sed his unita sit necesse est res cœlestis, sempiterna & immortalis, ipsa vita, uno verbo Filius Dei unigenitus & verbum Patris. Hoc argumentum quod Irenæo adscribit Massuetus, sua mole labi atque ruere arbitror. Negare enim poterant Gnostici, Corpus & Sanguinem Eucharisticum vitam impertiri, ii, qui resurrectionem Corporis negabant, uti ipsemet fatetur Irenæus tùm alibi, tùm in eo, quem explicamus, loco. Ast & connexio majoris quam vocant propositionis hoc in argumento vacillare videtur. Quis enim negaverit, posse Deum creaturæ virtutem conferre vivificantem, quæ à morte & corruptione corpus hominis præservet? Heic quid regeri possit, non perspicio, nec id quoque capio, quâ ratione ex transsubstantiatione, quæ Irenæo adscribitur, aut præsentia reali Corporis Christi in S. Cœna firmum pro resurrectione carnis contra hæreticos argumentum deduci queat. Novi quidem & Irenæum alibi hoc argumento uti, & plures Patres eo usos fuisse, sed nondum ejus vis mihi apparet, penitius rem consideranti. Repetit tamen ista laudatissimus Irenæi interpres: *Ex quo sequitur* inquiens, *Corpora nostra percipientia Eucharistiam eaque pasta & nutrita, non nuda meri hominis carne terrena sed ipsius Verbi divini incarnati, ipsius proinde vitæ, Corpore & Sanguine, jam non esse*

esse corruptibilia, spem resurrectionis habentia, nec æternùm perire posse, quæ tàm cœlesti cibo recreantur. Hæc in sermone quodam Ecclesiastico dici quidem posse arbitror, ubi demonstrationis vis non attendi solet. Ast, si ad severas Logicæ regulas exigantur, nullus hîc nexus inveniri potest, nisi quis crediderit, ita ali hominem Corpore & Sanguine Dominico, ut hæc ipsa in substantiam carnemque ejus transeant, & quoniam corruptioni ac putredini obnoxia haud sunt, à perpetua saltem corruptione carnem nostram præservent, eam ipsam ob causam in die ultimo resuscitandam, quod partem corporis sanguinisque divini incorruptibilis secum ferat. Sed hanc sententiam Cl. Massueto stare ego quidem vix mihi persuaserim, qui cæterùm doleo, quòd nulla arte Irenæi ratiocinium defendere aut probabile saltem reddere sustineam. Contra veritatem enim nihil possumus; atque ubi perspicuum est, veteres errâsse, quod & variis in locis de Irenæo asseruit Massuetus, ibi seposita omni autoritate dicendum quod res est. His ita prolixè expositis, neque enim in re tàm obscura brevitati studere licuit, videamus, quâ ratione sententiam Irenæi de re terrena & cœlesti transsubstantiationi applicare queat Vir doctissimus. Ait Irenæus uti vidimus, *Eucharistiam ex duabus rebus constare, terrena & cœlesti.* Terrenam Massuetus putat ex sententia Irenæi esse Corpus & San-

Sanguinem Domini, cœleſtem verò divinam Chriſti naturam. Ratio hujus explicationis eſt, quia Gnoſticos refutet hîc Irenæus, negantes, Filium Dei carnem humanam terrenamque aſſumſiſſe. Sed hæc quidem haud difficili reſponſione poſſunt dilui. Nam primò, ſi contextus urgeatur, vox ἐπιγεἰε ex proximè antecedentibus verbis nobis explicanda eſt, non ex iis, quæ longius abſunt, niſi manifeſta ratio urgeat. Aſt quæ proximè antecedunt, ſunt hæc: ὡς γὰρ ἀπὸ γῆς ἄρτος & quæ ſequuntur. Vides hîc, quid ſit ἐπίγειον illud, de quo Irenæus, nempe ὁ ἀπὸ γῆς ἄρτος. Nihil hîc duri aut contorti; ſponte fluit hæc explicatio, quam & ex parte ipſe aſſumit Maſſuetus, cùm dicit: *terrenam, inquam, quia ex terreno pane & vino fit verum Domini Corpus veruſque Sanguis.* Secundò, cùm hoc in capite id ſolummodò in Gnoſticis carpat Irenæus, quòd credant, eum Dominum, cujus in Sacramento Corpus ſanguinemque accipiant, non eſſe Filium Dei nec Verbum ejus, apparet, ipſum voce ἐπιγεἰε eos ferire haud voluiſſe, utpote haud negantes, creata iſta eſſe, quæ in Euchariſtia acciperent, niſi forſan Marcum quendam reſpexerit, de quo ſupra, vinum Euchariſticum in Sanguinem ἐπικλήσει ſua mutare tentantem & colorem rubicundum ipſi addentem; ſed potius voce ἐρανἰε,

ut

ut monſtraret, Corpus Salvatoris cœleſti ἐπισκιασμῷ formatum, divina cœleſtique virtute præditum, cœleſti denique & ſumma gloria veſtitum atque glorificatum, Corpus eſſe ejus, qui Filius Dei ſit & ipſius Verbum unigenitum, non Corpus meri cujuſdam, ut fingebant, hominis. Et hac ratione oſtendit Vir Sanctus, Gnoſticos, etſi forſan quoad externam cenfeſſionem cultumque cum fide Eccleſiæ de Euchariſtia conſpirent, ipſa tamen re veram de hoc Sacramento fidem haud tenere, quoniam in eo nihil agnoſcant, quod ſit οὐράνιον, ſed mera ἐπίγεια, panem nempe vinumque cum corpore & ſanguine puri hominis conjuncta. Quod ſanè argumentum Gnoſticis opponere poteſt is, qui mutationem panis negat; ſufficit, ſi præſentiam realem Corporis Chriſti in Euchariſtia ſtatuat. Tertio loco reponimus, quòd, dum ſuam de Euchariſtia ſententiam hîc exponit Irenæus, ad Gnoſticos planè non videatur reſpicere. Nîl enim monſtrare aliud vult, quàm ſuam Eccleſiæque γνώμην de hoc argumento σύμφωνον eſſe ſibique conſtare, & cùm Euchariſtiæ injeciſſet mentionem, ὡς ἐν παρόδῳ definitionem ejus tradit, & deinde ad primarium de oblatione argumentum revertitur. Itaque ne contextus quidem hîc nimium urgendus eſt, ne verbis vis inferatur. Aſt quid per πρᾶγμα οὐράνιον juxta mentem Maſſue-

ti deſignatum vult Irenæus? Divinam, ait ille, Domini noſtri naturam, verbum ſcilicet divinum, Filium Patris unigenitum. Hujus aſſertionis ſummam difficultatem breviſſimis tantùm tangemus. Haud enim de φρικτῷ hoc μυστηρίῳ nimium diſputare licet, ne in inanes diſputationes & præfractam in rebus divinis determinandis audaciam dilabamur. Alteram partem, ex quâ Euchariſtia conſtat, divinam Filii ſubſtanceſſe quâ ratione dici aſſerique poſſit, non video. Ea enim accipi & manducari nequit, id quod vix ſine crimine quis cogitaverit. Illam autem εὐχαριστίαν hîc intelligit Irenæus, ἧς τὰ σώματα ἡμῶν μεταλαμβάνουσιν, & hanc ex duabus rebus conſtare aſſerit. Si autem altera ex his non accipiatur, tota non accipitur, & imperfectum redditur Sacramentum. Sed dicet quiſpiam, corpus ſanguinemque Chriſti non poſſe vocari πράγματα οὐράνια, utpote ſimilia noſtris, ἐπίγεια atque terrena. Aſt, qui unionem Chriſti perſonalem, idiomatum divinorum communicationem, τὴν κατοίκησιν παντὸς τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος σωματικὴν Coloſſ. II. 9. τὴν ἐπισκίασιν τὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, concepti Chriſti effectricem Luc. I. 35. denique perfectiſſimam Corporis Chriſti glorificationem & receptionem in cœlum conſideraverit, non dubitabit corpus ſanguinemque Chriſti vocare

οὐράνιον,

ὀράνιον, cùm has omnes ob rationes Chriſtum *τὸν δεύτερον ἄνθρωπον*, *ἐπουράνιον* appellet Paulus 1. Cor. xv. 49. Nec ut arbitror reponi poteſt, Irenæum ita propriam cauſam proditurum fuiſſe, ſi Corpus Chriſti dixiſſet *ὀράνιον*, cùm Valentiniani, quos refutet, aſſeruerint, carnem Chriſti eſſe cœleſtem, non è terra formatam, eamque per uterum Virginis ſolummodò tranſiiſſe. Primò enim aliunde Irenæi ſententia de terrena Chriſti carne conſtare Valentinianis poterat, quod ſufficit; porrò ſermonem Pauli, ut vidimus, hîc Irenæus ſequitur; denique non video, cur iis terminis uti nequeamus, queis hæretici abutuntur. *Quare enim ideò*, ait Tertullianus, *non utatur veritas vocabulo & re ac ſenſu illius, quia hæreſis utitur?* contr. Praxeam. Ita profectò idem, qui in libro de Carne Chriſti veram hanc eſſe atque è terra ſumtam contra Valentinianos egregiè demonſtraverat, in altero de reſurrectione libro ipſum Dominum obſervat carnem ſuam *panem cœleſtem nuncupâſſe.* Aliud exemplum illuſtrationis cauſa ex ipſo Irenæo damus. Statuit is hominem tribus conſtare partibus, corpore, anima & ſpiritu juxta 1. Theſſal. v. 23. L. v. cont. hær. C. vi. §. 1. Atqui iſta verba cum Valentinianorum hæreſi ſatis conveniunt, qui triplicem in uno homine hominem eſſe ſtatuebant, materialem ſeu choicum, Pſychicum ſeu ani-

malem à Demiurgo insufflatum, & spiritalem, ortum videlicet è spiritali semine, quod ex Angelorum contemplatione protulit Achamoth. Unde & fingebant, animam in duas veluti partes sectam esse, cujus altera animalis sit & inferior, spiritalis altera. Vide Massueti Diss. I. in Iren. Art. 1. n. 5. §. 72. Ast licet conveniant verba, sensus tamen differt, nec abstinuit iis Irenæus, ab hæreticis licet pariter usitatis. Atque hæc contra explicationem verborum Irenæi à Massueto datam dixisse sufficiat, quam hausisse eum existimo ex Cardinalis Perronii lib. II. de Eucharistia. Notandum tamen est, illam apud omnes, qui Romanæ fidei addicti sunt, haud receptam esse. Aliam quippe viam iniit Cardinalis Bellarminus, qui *per rem terrenam accidentia sensibilia panis designari* arbitratur. de Euchar. L. II. C. 6. quæ eadem ferè sententia est doctissimi Nourrii in Appar. ad Bibl. Max. Vet. Patr. L. II. Diss. VI. C. VIII. §. 1. f. 602. 603. Hæc admitti tantisper possent, si Irenæus credidisset, accidentia sine subjecto subsistere posse. Ast hæc concoquere non potuit; ita enim L. II. C. XII. §. 2. *Neque aqua sine humectatione neque ignis sine calore, neque lapis sine duritia (unita sunt enim invicem hæc) intelligi potest, & alterum ab altero separari non potest, sed semper coëxistere ei* debet. Cæterùm egregia sunt, quæ de sententia Irenæi posuere eruditissimi Autores libri de

per-

perpetuitate fidei Ecclesiæ Catholicæ circa Eucharistiam T. III. C. II. p. 13. si modo voce *panis* substantiam ejus designent, cùm scribunt: *Nullo eum judicio præditum esse oportet, qui negaverit, verba* res terrena & res cœlestis *utpote generalia ad verba præcedentia referenda esse. Quemadmodum igitur* res terrena *manifestè panem respicit*, res cœlestis *Corpus Christi respiciat necesse est.* * Restat, ut, antequàm sententiam Irenæi de præsentia reali penitus mittamus, hæc quoque explicemus: προσφέρομεν δὲ αὐτῷ τὰ ἴδια, ἐμμελῶς κοινωνίαν καὶ ἕνωσιν ἀπαγγέλλοντες καὶ ὁμολογοῦντες σαρκὸς καὶ πνεύματος ἔγερσιν. Hæc incongrua versione donavit vetus interpres: *Offerimus enim ei quæ sunt ejus congruenter communicationem & unitatem prædicantes carnis & spiritus.* Transjecta enim verba esse & ὁμολογοῦντες atque ἔγερσιν planè non reddita, quivis videt. Cæterùm cur Grabius hæc suspecta habuerit, non video,

* Gallica ita sonant: *Il faut n'avoir point de discernement pour ne pas reconnoître, que les mots* res terrena & res cœlestis, *qui sont généraux, sont relatifs aux mots particuliers qui les précédent. Or comme le mot de* res terrena *se rapporte manifestement au Pain, il faut que le mot de* res cœlestis *se rapporte au Corps de Jesus Christ.* Miror, tàm crudè hæc à doctissimis viris pronunciata fuisse, cùm in sequente periodo contrariam Card. Peronii sententiam referant, cui nec judicium nec eruditio defuit.

video, cùm contextui apprimè reſpondeant. Verba enim ἐμμελῶς κοινωνίαν καὶ ἕνωσιν καταγγέλλοντες explicantur ſequentibus ὡς γὰρ ἀπὸ γῆς ——— καὶ οὐρανοῦ; iſta autem καὶ ὁμολογοῦντες σαρκὸς καὶ πνεύματος ἔγερσιν latius diducuntur iis, queis Græca finiuntur οὕτως καὶ τὰ σώματα ἡμῶν ——— ἔχοντα. Unde rectiſſimè omninò contra Grabium pronunciavit Maſſuetus in nota: *Addit Vir Clariſſ. iſta* κοινωνίαν καὶ ἕνωσιν ἀπαγγέλλοντες *perfectum ſenſum non fundere, niſi conſtruantur cum ſequentibus vocibus* σαρκὸς καὶ πνεύματος. *Atqui tantum abeſt, ut conſtruantur cum his vocibus, ut potius ab iis divelli debeant, & referri ad præcedentia.* Hactenus bene, ſed quæ ſequuntur, ejuſdem commatis eſſe non videntur. Exſcribemus ea, ne librum evolvendi moleſtia lectori noſtro creetur. *Paulò ante dixit Irenæus, hæreticis conſtare non poſſe, Euchariſtiam eſſe corpus & ſanguinem Domini ſui, quòd ipſum eſſe mundi fabricatoris filium & verbum negent; id eſt, quod veram ac ſubſtantivam unionem divini verbi cum vera humana carne & natura negent. Tùm alterum eorumdem hæreticorum errorem, quo carnis reſurrectionem impugnabant, perſtringens ait, utrumque cum ea, quam de Euchariſtia profitebantur, fide pugnare; noſtram autem conſonantem eſſe ſententiam*

tiam Eucharistiæ & Eucharistiam rursus confirmare sententiam nostram : offerimus enim Deo τὰ ἴδια, quæ sunt ejus, *quæ ab ipso creata & condita sunt, panem scilicet & vinum in verum corpus & sanguinem Domini nostri conversa, & verbum Patris ab ipso genitum*; ἐμμελῶς κοινωνίαν καὶ ἕνωσιν ἀπαγγέλλοντες, congruenter communionem & unionem prædicantes, *verbi nimirum cum corpore & sanguine Domini, quæ in Eucharistia offeruntur*, καὶ ὁμολογοῦντες σαρκὸς καὶ πνεύματος ἔγερσιν, & confitentes carnis & spiritus resurrectionem. *Hic certè Irenæi sensus est, idque fatebitur, quisquis antecedentia cum consequentibus accuratè conferre voluerit.* Supponit gratis Vir doctissimus, verba κοινωνίαν καὶ ἕνωσιν ἀπαγγέλλοντες Gnosticis opposita esse, veteremque Ecclesiam Deo Patri obtulisse panem & vinum *conversa* in corpus & sanguinem Christi. Nec enim, uti jam demonstravimus, transsubstantiationem statuit Irenæus, nec post consecrationem successit oblatio, sed eam antecessit potius in vetere Ecclesia. Quod tùm ex iis Irenæi verbis patet, cùm dicit, *Christum suis discipulis consilium dedisse primitias Deo offerre ex suis creaturis*, addens §. 6. C. 18. *Offerimus enim ei non quasi indigenti sed gratias agentes dominationi ejus & sanctificantes creaturam*; tùm ex ipso fragmento nostro, ubi hæc verba ha-

habentur: *κ̓ ἐνταῦθα τὴν προσφορὰν* ΤΕΛΕΣΑΝΤΕΣ *ἐκκαλοῦμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον*, & *postea* FINITA OBLATIONE *invocamus Sp. S.* quo superveniente demùm juxta Irenæum fit consecratio. Porrò ait Vir Clariss. in sacrificio Eucharistiæ à veteribus Deo oblatum esse ipsum *verbum Patris ab eo genitum.* Hoc nec Irenæus dicit nec ullus alius inter Apostolicos Patres vel Apostolicis proximos. Nec quomodo Deus Deo ab hominibus offerri queat, comprehendi potest, si rem accuratius pensitemus. Rursus, qua ratione in Eucharistia veterum tempore Irenæi unio divinæ & humanæ naturæ Christi annunciata & prædicata fuerit, ipse Irenæus hîc non explicat, nec in fragmento quoque nostro explicatur. Non itaque crediderim verba hæc Gnosticis opposita fuisse. Quin potius ex Gnosticorum principiis datisque eos refellere conatur Irenæus. Supponit autem, eos in primario de Eucharistia articulo cum Orthodoxis convenire, quod *ἕνωσιν κ̓ κοινωνίαν* credant, nempe quæ inter panem consecratum corpusque verum Domini nostri intercedit. Ast carpit eos, quòd non *ἐμμελῶς* istam *ἕνωσιν κ̓ κοινωνίαν* annuncient, utpote qui resurrectionem carnis inficientur, quæ tamen prono nexu ex illa *κοινωνίᾳ* sequatur. Atque hæc sunt, quæ postea latius diducit Irenæus.

Quemad-

Quemadmodum enim ait, *Euchariſtia ex duabus rebus conſtat, terrena & cæleſti, per* ἔκκλησιν Spiritus Sancti unitis, id quod vos ipſi conceditis, *ita corpora noſtra*, dum Euchariſtiæ *reique* adeò *cæleſtis atque incorruptibilis* participes fiunt, *non amplius corruptibilia ſunt, aut corrupta poſt mortem manebunt ſed ſpem reſurrectionis habent*, quæ ipſa penitus ſuo tempore reddat incorruptibilia. Hæc, ut mihi videtur, fuit Irenæi mens, hæc ſententia, quam ex eo quoque arguere poſſumus, quòd voce κοινωνίας utitur, quâ alludere eum arbitror ad 1. Cor. x. 16. ubi: τό ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὅ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ ΚΟΙΝΩΝΙΑ τοῦ ἅιματος τοῦ Χριστοῦ ἐστι; τὸν ἄρτον, ὃν κλῶμεν, οὐχὶ ΚΟΙΝΩΝΙΑ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; quæ *unionem* Sacramentalem, uti ſupra demonſtravimus, clariſſimè evincunt. Scilicet hæc ipſa ſunt, quæ ſua facit Irenæus L. v. C. 11. §. 2. ubi κοινωνία per *communicationem* ab interprete redditur, poteratque Irenæus hanc de ἑνώσει Sacramentali ſententiam ab Ignatio didiciſſe, qui ipſe & ἕνωσιν aſſerit Epiſt. ad Philadelph. §. 4. ubi: ἓν ποτήριον ἐις ἕνωσιν τοῦ ἅιματος Χριστοῦ. Vide infra Diſſertationem noſtram de Oblatione Euchariſtiæ §. 26. Sufficienter cauſſam meam egiſſem, niſi de voce ἐπικλήσεως quid

quid addendum eſſet. Ait Irenæus : *ὡς γὰρ ἀπὸ γῆς ἄρτος προσλαμβανόμενος τὴν ἔκκλησιν τοῦ Θεοῦ.* Mallet in notis *ἐπίκλησιν* Maſſuetus. Sed maneat *ἔκκλησις.* Ita enim in fragmento noſtro : *τὴν προσφορὰν τελέσαντες ἐκκαλοῦμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.* Nec tamen diffiteor, vocem *ἐπικλήσεως* communem eſſe, iſtam verò inuſitatam. Sed res eodem recidit. Ita olim facta fuit conſecratio, verbis nempe *ἐπικλήσεως*, qua invocabatur Deus, cui offerebantur dona conſecranda, ut è cœlis mitteret Spiritum ſuum Sanctum, qui propoſita dona ſanctificaret, corpuſque & ſanguinem Domini in iis præſentia redderet. Hanc antiquiſſimam quæ ad nos pervenerit, liturgiam eſſe nemo diffitebitur, niſi qui in antiquitate Eccleſiaſtica valde hoſpes ſit. Aſt mutata fuit poſtea, *variavitque Eccleſia* in re maximi momenti, non Græca quidem, quæ ad hodierna uſque tempora antiquam *ἐπίκλησιν* conſervavit, Concilio Florentino quoque connivente; ſed Romana, quæ etſi primùm eam, antiquiſſima nempe traditione fultam, recepiſſet, rudera enim illius in antiquis Miſſis latinis invenimus, poſtea tamen per ſolam verborum inſtitutionis recitationem conſecrare dona ſacra ſatius duxit. Sed de his quidem in Diſſertatione de Conſecratione Euchariſtiæ latius agemus. Nunc, dum virtutem Eucha-

Euchariſtiæ, quæ juxta Irenæum corpora noſtra reddit incorruptibilia, denuo penſitamus, ſolvendum nobis occurrit argumentum Franciſci Feuardentii, qui in notis ad illa *quomodo autem rurſus dicunt carnem* ex ultimis quæ explicavimus, verbis ita tranſſubſtantiationem demonſtrat: *Panis Euchariſtiæ percepta invocatione ita mutatur ab eſſe terreno in cœleſte, ſicut corpora noſtra per ejuſdem participationem ex mortalibus & corruptibilibus efficiuntur immortalia & incorruptibilia. Sed corpora noſtra non figura vel ſignificatione quadam ſed re ipſa propriéque erunt immortalia & incorruptibilia. Igitur panis terreſtris Euchariſtiæ non metonymicè ſed ſubſtantiali realique tranſmutatione fit ipſum Corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti.* Longius hæc petita ſunt, mirorque oppido, plurimos viros doctos huic argumento inhærere potuiſſe. Nec enim ex Irenæo id petitum eſt; nec mutatio ea, ut puto, ſubſtantialis eſt licet phyſica, qua corpora noſtra in die reſurrectionis ex mortalibus & corruptibilibus efficientur immortalia & incorruptibilia, cum tamen mutatio ſymbolorum juxta ſententiam Eccleſiæ Romanæ in Euchariſtia ſit ſubſtantialis; & denique quod egregium eſt, tranſſubſtantiationem non probat ex Irenæo ſed ſupponit Feuardentius. At argumentis ejuſmodi aſſuetus fuit Vir aliâs haud indoctus, qui zelo ſuo extra oleas ſæpius vaganti limites ponere

neſcivit. Id unum addimus, verba Irenæi, ubi dicit, τὰ σώματα ἡμῶν μεταλαμβάνοντα τῆς ἐυχαριςίας μηκέτι ἐῖναι φθαρτὰ, cum grano ſalis accipienda eſſe. Manent enim & ſunt φθαρτὰ uſque ad diem reſurrectionis; nec id ἄφθαρτον vocaveris, quod mortem ſubit. Unde tùm demùm corpora noſtra fore ἄφθαρτα Apoſtolus ait, cùm immortalitatem induent in mortuorum reſurrectione. 1. Cor. xv. 52. 53. 54. Itaque τὸ μηκέτι ἐῖναι φθαρτὰ explicandum eſt ex ſequentibus τὴν ἐλπίδα τῆς ἐις αἰῶνας ἀναςάσεως ἔχοντα. Vocem ἐις αἰῶνας non reddidit latinus interpres, quòd textui congruam haud exiſtimavit. Aſt ſcripſiſſe eam poterat Irenæus, qui ſæpius terminos jungit ſibi haud reſpondentes. Intelligit reſurrectionem, quæ corporibus noſtris vitam conferat ἐις τὰς αἰῶνας duraturam. Ἀνάςασις enim ipſa ἐις αἰῶνας non extenditur. Paulo ſuperius itidem difficilem loquendi modum adhibet noſter, cùm dicit: ὁμολογᾶντες σαρκὸς καὶ πνέυματος ἔγερσιν. Quid eſt quæſo πνέυματος ἔγερσις; nîl poteſt reſurgere niſi quod corruptum diſſolutumque fuerit. Num itaque animam hominis natura mortalem credidit Irenæus, quod ex Veterum Patrum fide ante aliquot annos probare conatus eſt Henricus Dodwellus? Reſpondeat hîc ipſe Irenæus:

Quæ

Quæ ſunt ergò mortalia corpora? Numquidnam animæ? Sed incorporales animæ, quantum ad comparationem mortalium corporum. Inſufflavit *enim* in faciem hominis *Deus* flatum vitæ, & factus eſt homo in animam viventem: *flatus autem vitæ incorporalis. Sed ne mortalem quidem poſſunt dicere ipſum flatum vitæ exſiſtentem. Et propter hoc David ait:* & anima mea illi vivet; *tamquam immortali ſubſtantia ejus exſiſtente. Sed neque ſpiritum poſſunt dicere mortale corpus. Quid igitur ſupereſt dicere mortale corpus niſi plaſma, id eſt, caro, de qua & ſermo eſt, quoniam vivificabit eam Deus? Hæc enim eſt quæ moritur & ſolvitur.* SED NON ANIMA NEQUE SPIRITUS. *Mori enim eſt vitalem amittere habilitatem & ſine ſpiramine in poſterum, & inanimalem & immemorabilem fieri & deperire in illa, ex quibus & initium ſubſtantiæ habuit. Hoc autem neque animæ evenit; flatus eſt enim vitæ: neque ſpiritui; incompoſitus eſt enim & ſimplex ſpiritus, qui reſolvi non poteſt, & ipſe vita eſt eorum, qui percipiunt illum.* Et poſt pauca: *Hæc enim ſunt corpora animalia, id eſt, participantia animæ; quam cùm amiſerint, mortificantur: deinde per ſpiritum ſurgentia, fiunt corpora ſpiritualia, uti per ſpiritum ſemper permanentem habeant vitam.* L. v. adv. hær. C. VII. §. 2. Alibi L II. C. XXXIII. §. 4. ait: *Anima ipſa vivere non ceſſat.* His tamen

 omni-

omnibus contraria alia in ſcriptis Irenæi eſſe videntur. Scribit enim, animas & ſpiritus perſeverare, *quoadusque ea Deus & eſſe & perſeverare voluerit..... Non enim ex nobis neque ex noſtra natura vita eſt: Sed ſecundum gratiam Dei datur. Et ideò qui ſervaverit datum vitæ & gratias egerit ei qui præſtitit, accipiet & in ſæculum ſæculi longitudinem dierum. Qui autem abjecerit eam & ingratus exſtiterit factori, ob hoc quòd factus eſt & non cognoverit eum qui præſtat, ipſe ſe privat in ſæculum ſæculi perſeverantia.* L. II. C. XXXIV. §. 2. 3. Unde & capite antecedente §. 5. aſſerit: καὶ διὰ τοῦτο πληρωθέντος τοῦ ἀριθμοῦ, οὗ αὐτὸς παρ' αὐτῷ προώρισε, πάντες οἱ ἐγγραφέντες εἰς ζωὴν ἀναστήσονται, ἴδια ἔχοντες σώματα καὶ ἰδίας ἔχοντες ψυχὰς καὶ ἴδια πνεύματα, ἐν οἷς εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ. Οἱ δὲ τῆς κολάσεως ἄξιοι ἀπελεύσονται εἰς τὴν αὐτὴν, καὶ αὐτοὶ ἰδίας ἔχοντες ψυχὰς καὶ ἴδια σώματα, ἐν οἷς ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος. Ex quibus poſterioribus verbis perſpicere eſt, crediſſe Irenæum, quòd impii *ſpiritum* non habeant nec habituri etiam ſint in die reſurrectionis. Cæterùm cùm his in locis affirmet Irenæus, partim, quòd anima ſpiritusque ſolvi morte non poſſint, partim, quòd perſeverent ex mera Dei gratia, non ex naturæ ſuæ vi quadam inſita, alibique aſſerat, animas humanas

ex

ex ſubtiliſſima *materia* concretas eſſe, vix hæc ita componi poſſunt, ut omnia ſibi conſtent. Et quamvis doctiſſ. Maſſuetus locum, qui L. II. C. XXXIV. §. 2. 3. 4. exſtat, ſupra à nobis adductum à Dodwelli explicatione liberare conetur tùm in Diſſ. III. in Iren. Art. IX. §. 105. tùm in nota, quam f. 169. proſuit, verba tamen ſi premas, eſt, quod reſponderi poſſit. Aſt non opus eſt, ut omnia iſta in ſenſum orthodoxum transfundamus, cùm Irenæus *in iis, quæ de animarum humanarum natura ſenſit, à ſanæ & Philoſophiæ & Theologiæ legibus aberraverit.* Vide Diſſ. III. citatam Art. XI. §. 121. Quid itaque quæſo nunc eſt πνέυματος ἔγερσις; Maſſuetus ait, *conſervationem animæ poſt mortem* hîc denotari, adducitque locum Tertulliani lib. de reſurrectione carnis C. 2. ubi *reſurrectionem animæ* dixerit, quatenus nimirum homine mortuo ipſa non perit ſed à corruptela ſervatur. Sed dicet quiſpiam, contrarium potius ex Irenæi verbis patere, qui credat, animam in morte perire & cum corpore demùm reſuſcitari, quia σαρκὸς καὶ πνέυματος ἔγερσιν dicat, ita ut ἔγερσις eodem modo τὸ πνεῦμα reſpiciat, quo τὴν σάρκα reſpicit. Quod licet expreſſis Irenæi verbis alibi poſitis contrarium ſit, egomet tamen arbitror per σαρκὸς καὶ πνέυματος ἔγερσιν intelligi ab eo *carnis & ſpiritus* conjunctionem in reſurrectione mor-

mortuorum. Sed quî amabo accidit, ut Irenæus pro conjunctione ἔγερσιν poneret? Scilicet omnes jam voces quæ conjunctionem significant, memoriæ suæ tùm suggestas exhauserat, dixerat ἕνωσιν, dixerat & κοινωνίαν; & cùm alia vix scribenti non occurreret, ne diutiori intenderet cogitationi, scripsit ἔγερσιν, maximè, quòd ea de carne proprio sensu dici posset. Hæc salvo aliorum judicio ita arbitror. Quæ sub finem C. XVIII. §. 6. exstant, paucis perstringemus. Ita autem ibi: *Offerimus enim ei non quasi indigenti sed gratias agentes dominationi ejus & sanctificantes creaturam.* Patet hinc, oblationem in gratiarum actione & sanctificatione creaturæ consistere. Itaque dona jam sanctificata in veteri Ecclesia non amplius offerebantur, nec consecratione facta Corpus & Sanguis Christi, quod nullibi Irenæus dicit, oblata fuere. Revertitur postèa sanctissimus Præsul ad sacrificium spirituale, cùm scribit: *Quemadmodum enim Deus non indiget eorum, quæ à nobis sunt, sic nos indigemus offerre aliquid Deo, sicut Salomon ait:* qui miseretur pauperi, fœnerat Deo.,, Si terminum oblationis & sacrificii ad vivum resecare voluisset Episcopus Lugdunensis, uti hodie à multis fieri videmus, non profecto sacrificia spiritualia doctrinæ de oblatione Eucharistica toties immiscuisset. Ast ais, sententiam Irenæi ex sequentibus verbis tàm

claram

claram esse, ut nihil amplius opponi queat, ibi enim: *id ipsum Verbum dedit populo præceptum faciendarum oblationum, quamvis non indigeret eis, ut discerent Deo servire: sic & ideò nos quoque offerre vult munus ad altare frequenter sine intermissione.* Habes hîc præceptum, oblationem, munus, altare. Clara omnia sunt & perspicua. Sed videamus, quâ ratione hæc Irenæus explicet. Ita autem ille: *Est ergò altare in cœlis (illuc enim preces nostræ & oblationes diriguntur) & templum, quemadmodum Johannes in Apocalypsi ait:* & apertum est templum Dei; *& tabernaculum;* ecce enim, *inquit*, tabernaculum Dei, in quo habitabit *cum hominibus.* Heic pro oblationibus preces, pro altari cœlum dicitur, & quod proprie antea intelligendum esse credebatur, spirituali nunc explicatur atque allegorica ratione. Quo tamen ipso id non volumus, oblationem externam donorum Eucharisticorum ante factam consecrationem ex Irenæo probari non posse. Quod uti supra affirmavimus, ita hîc id solùm addimus, implicatam difficilemque dicendi rationem, qua Irenæus utitur, ipsius sententiam hîc obscuram reddere, ut quovis modo ferè explicari possit. Poteramus nunc totam Irenæi de oblatione Eucharistiæ & præsentia reali sententiam in compendio exhibere, nisi dicenda adhuc quædam essent ad L. v. adv. hær. C. II. §. 2. 3. ubi argumentum de Eucha-

riſtia repetitur. Clariſſimis ibidem verbis præſentiam realem adſtruit, ita ut dicat, Corpore Chriſti noſtra corpora augeri & ſanguine ejuſdem ſanguinem noſtrum, atque hinc reſurrectionem corporum noſtrorum denuò contra Gnoſticos demonſtrat. Quæ ſi premantur, ſtatuit omninò Irenæus, Corpus Sanguinemque Chriſti mutationem, quæ in nutritione fit, ſubire, & in noſtrum corpus tranſmutari. Quod quemadmodum de Corpore Chriſti aſſeri haud poteſt, quod eſt immutabile, ita Corpori glorioſo, ἐπουρανίῳ & ἀφθάρτῳ haudquaquam convenit. Cæterùm, ubi dicitur, Chriſtum aſſeruiſſe, quòd is panis, qui eſt à creatura, Corpus ſuum ſit, ibi non ſupponi poteſt mutatio quædam in pane facta, cùm ἕνωσιν ſupra ſtatuerit Irenæus. Quod & de iis verbis notandum cenſemus, quæ §. 3. ſequuntur: ὁπότε οὖν καὶ τὸ κεκραμένον ποτήριον καὶ ὁ γεγονὼς ἄρτος ἐπιδέχεται τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ γίνεται ἡ εὐχαριστία σῶμα Χριστοῦ. Fit enim Euchariſtia Corpus Chriſti per illam ἕνωσιν, quæ panem cum corpore conjungit modo ſacramentali & ineffabili, vi λόγου, ſeu virtutis divinæ omnipotentis & ἐκκλήσεως, quam ſupra nominaverat Irenæus, ἐπίκλησιν hodie appellitant Græci. Eſt tamen argumentum, quod pro tranſſubſtantiatione formatur ex his Irenæi verbis L. v. C. II. §. 3. exſtantibus:

bus: ὅνπερ τρόπον τὸ ξύλον τῆς ἀμπέλȣ κλιθὲν ἐις τὴν γῆν τῷ ἰδίῳ καιρῷ ἐκαρποφόρησε ϗ ὁ κόκκος τȣ̃ σίτȣ πεσὼν ἐις τὴν γῆν ϗ διαλυθεὶς πολλοςὸς ἐγέρθη διὰ τȣ̃ πνέυματος τȣ̃ Θεȣ̃ συνέχοντος τὰ πάντα. ἔπειτα δὲ διὰ τῆς σοφίας τȣ̃ Θεȣ̃ ἐις χρῆσιν ἐλθόντα ἀνθρώπων ϗ προσλαμβανόμενα τὸν λόγον τȣ̃ Θεȣ̃ ἐυχαριςία γίνεται, ὅπερ ἐςὶ σῶμα ϗ ἇιμα τȣ̃ Χριςȣ̃. ὄυτως ϗ τὰ ἡμέτερα σώματα ἐξ ἀυτῆς τρεφόμενα ϗ τεθέντα ἐις τὴν γῆν ϗ διαλυθέντα ἐν ἀυτῇ ἀναςήσεται ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ, τȣ̃ λόγȣ τȣ̃ Θεȣ̃ τὴν ἔγερσιν ἀυτοῖς χαριζομένȣ ἐις δόξαν Θεȣ̃ ϗ πατρὸς. Hinc ita Maſſuetus: *Quemadmodum igitur ea mutatio, quæ reſurgenti carni accidit, ſubſtantialis eſt; ſic & ea, quæ pani, ut fiat Corpus Chriſti, contingit, ſubſtantialis eſt veraque tranſſubſtantiatio, non minus quàm ea quæ fit in tritico, ut in panem convertatur.* Diſſ. III. Art. VIII. §. 91. Pauciſſima ſunt, quæ regerimus. Primò omne ſimile claudicat; ergò & hoc. Secundò, mutatio quæ carni reſurgenti accidit, non eſt ſubſtantialis; reſurget enim carnis eadem ſubſtantia licet diverſa qualitates. Tertiò nec tritici in panem mutatio ſubſtantialis eſt nec ſeminis in triticum progerminatio; quis hoc dixerit? Quartò hoc Irenæi non eſt argumentum, qui id ſaltem dicere voluit: Quem-

admodum ſemen terræ injectum ibique ita diſſolutum, ut planè periiſſe videatur, tamen ſuo tempore progerminat fructumque fert, imo, quemadmodum panis, qui iſto ex fructu formatur, in Euchariſtia cum vero Chriſti corpore conjungitur, ita corpora noſtra terræ commixta atque in eadem reſoluta ſuo tamen tempore reſurgent, ſolutæque partes rurſus ſecum invicem & cum anima conjungentur. Hæc uti exiſtimo Irenæi ſententiam haud malè exprimunt; ſimilia enim iis ex locis explicanda ſunt, ubi data opera tractatum fuit, de quo diſputatur, argumentum. Quemadmodum autem tranſſubſtantiatio ex Irenæo probari nequit, ita præſentia realis clariſſimo nexu ex ejus verbis ſequitur. Quam miror haud agnoviſſe Jo. Erneſtum Grabium, apud quem Patrum & maximè Irenæi autoritas plurimum valuit, qui panem & vinum in Sacra Euchariſtia Corporis Sanguiniſque Dominici virtute ſola imbui, non ſubſtantiæ adjungi credidit, ſecus ac de eo refert Clariſſ. Clericus Bibl. Sel. T. XXV. P. 2. p. 244. qui ait, *ipſum præſentiam defendiſſe, quemadmodum Lutherani eam ſtatuant.* Cæterùm ubi Maſſuetus Grabii refutat argumentum, cùm dicit, de cœleſti & glorioſo Chriſti corpore aſſeri non poſſe, quod carnem noſtram alat nutriatque; ipſe in eam deſcendit ſententiam, *omnes actiones, quæ manducationis intellectu continentur, eamque comitantur aut conſequuntur,*

quuntur, nonnisi in species & symbola, quibus Christi Corpus tegitur, exerceri. Ait itaque, si quid capio, nos Christi Corpore in Eucharistia accepto *immediatè* non ali aut nutriri sed *mediatè*, conceditque plures Patres negâsse, Christi corpus comedi, ut manducationem Capharnaïticam excluderent. Ast non opus est, ut ad subtiles has explicationes dilabamur. Sufficiat hoc, propriè non locutum esse Irenæum, nec attendisse ea, quæ ex nutritione propria justissima sequela deduci poterant. Conf. Diss. III. Art. 8. §. 95. Ubi autem §. 96. Grabio gratulatur Massuetus, quod sacram Eucharistiam pro vero ac propriè dicto novæ legis sacrificio & externa oblatione habuerit, non arbitror, quod ipsum Romanæ Ecclesiæ sententiam de sacrificio Missatico omni ex parte tenuisse asserat. Veri enim corporis verique sanguinis Domini oblationem in Eucharistia fieri factamque à veteribus esse penitus negavit Grabius, qui præsentiam realem inficiatus est. Istam autem, quam defendit, oblationem externam panis & vini, ritum Ecclesiasticum, in se indifferentem, nemo est inter Protestantes, qui rejiciat, nisi virtus spiritualis huic, quod Dominus in Evangelio haud præcepit, operi adscribatur. Ipse etiam Joannes Clericus, qui tantam ac Grabius autoritatem Patrum scriptis nunquàm dedit, hæc in verba fatur: *Verum est, veteres Christianos solitos fuisse mensæ*

mensæ sacræ panem imponere, cujus pars ad Sacram Cœnam celebrandam adhibebatur, eumque Deo offerre, gratias ipsi agentes pro beneficiis ipsius, & hùc respicit Irenæus. Hoc institutum non malum est, nihilque continet, quod contrarium sit institutioni Eucharistiæ à Domino factæ. At non est hæc oblatio expiatoria pro peccato, uti ipsi Romano-Catholici fatentur. l. c. p. 313. Uti autem Massuetus Grabium suæ Ecclesiæ in doctrina de sacrificio Missæ proximum omnino esse credidit, aliâs enim ipsi haud esset gratulatus; ita plurimùm id in Grabio doluit Vir Celeberr. Jo. Franciscus Buddeus, Theologus Jenensis, qui A. MDCCV. Jenæ Dissertationem edidit, ut probaret, *Clementem Romanum atque Irenæum Missæ Pontificiæ non favere*, eandemque *Jo. Ernesto Grabio*, uti titulus fert, *opposuit*. Doluit id inquam, in Grabio Buddeus, maximè quòd doctissimi *Actorum Trivultinorum* Collectores, Societatis Jesu Presbyteri, insigni gaudio & publica laudis acclamatione hanc sententiam exceperint in recensionibus Anni 1703. Maj. p. 353. seq. & quod Grabius Lutherum & Calvinum ob abrogatam hanc Novi Testamenti oblationem graviter increpuerit, addideritque, hoc sacrificium iis, pro quibus offeratur, beneficia mortis Christi impetrare. Conf. §. 49. laudatæ Dissertationis. Nec negari potest, Grabium cùm ista posuit, limi-

limites exceſſiſſe plurimùm; id tamen veritati dandum, quòd ſacrificium Miſſaticum Corporis Domini haudquaquam crediderit aut adſtructum iverit. Reſtat nunc, ut, dum hanc notam finimus, ſententiam Irenæi de oblatione, conſecratione & eſſentia Euchariſtiæ hîc quaſi in compendio explicemus. Statuit autem ille (1) primitias munerum divinorum panem & vinum Deo offerendas eſſe cùm precibus & gratiarum actione (2) idque ex mandato ipſius Domini, qui exemplo ſuo, dum ſuper panem gratias egit, eum offerre nos docuerit (3) omnes ſtringente, non ſolos ſacerdotes. Nec enim de ſacerdotali oblatione ſola Irenæo ſermo eſt, quod ex verbis ipſius haud probari poteſt, ſed de communi munerum oblatione, quam tota offert Eccleſia. Hinc ad determinandum ſubjectum, quod offerre debeat, allegat hæc dicta: *cùm igitur offers munus tuum ad altare* & *non apparebis vacuus ante conſpectum Domini Dei tui*, ut plura taceamus. (4) Addit, ex donis oblatis, cùm Euchariſtia celebretur, ſacramentum confici, ita ut poſt conſecrationem nullam amplius oblationem memoret. (5) Hanc conſecrationem à nobis fieri aſſerit per ἔκκλησιν ſive invocationem Spiritus S. à Deo verò λόγῳ ipſius omnipotente, qui omnia efficiat, (6) effectum autem hujus conſecrationis eſſe unionem veram panis cum Corpore & vini cum Sanguine Chriſti. Hinc nutriri corpora noſtra fierique in-
cor-

corruptibilia, ita ſaltem, ut corruptioni perpetuæ non ſint obnoxia ſed reſurrectionis ſpem habeant. ,, Hæc doctrina Irenæi eſt, quæ num Statutis Concilii Tridentini congrua ſit, latius heic ediſſerere non attinet, cùm in Diſſertationibus de Oblatione & conſecratione Euchariſtiæ plura ſuperſint dicenda, aliqua etiam in ſequentibus notis recurrant.

κατὰ τὸ Μαλαχίȣ τȣ̃ προφήτȣ] Familiare hoc dictum Patribus eſt, ubi de oblatione Euchariſtica agunt. De omnibus planè Chriſtianorum oblationibus, *ἀπαρχαῖς* & *δεκάταις* explicatur in Conſtit. Apoſt. L. VII. C. 29. 30. Ibi enim mandatum exſtat de conventu publico die Dominica celebrando deque facienda ſolenni gratiarum actione, *ὅπως ἄμεμπτος ᾖ ἡ θυσία ὑμῶν καὶ εὐανάφορος Θεῷ, τῷ εἰπόντι περὶ τῆς οἰκȣμενικῆς αὐτȣ̃ ἐκκλησίας, ὅτι ἐν παντὶ τόπῳ μοι προσενεχθήσεται θυμίαμα κτλ.* Adde L. VI. C. 23. Aſt de oblatione Euchariſtica perſpicue id interpretatur Juſtinus Martyr: *ὅθεν περὶ μὲν τῶν ἐφ' ὑμῶν τότε προσφερομένων θυσιῶν λέγει ὁ Θεὸς, ὡς προέφην, διὰ Μαλαχίȣ ἑνὸς τῶν δώδεκα, ȣ̓κ ἔστι θέλημά μȣ ἐν ὑμῖν, λέγει κύριος, καὶ τὰς θυσίας ὑμῶν ȣ̓ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. διότι ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίȣ ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μȣ δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἐν παντὶ*

τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὀνόματί μου καὶ θυσία καθαρά. ὅτι μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει κύριος, ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτό. περὶ δὲ τῶν ἐν παντὶ τόπῳ ὑφ' ἡμῶν τῶν ἐθνῶν προσφερομένων αὐτῷ θυσιῶν τουτέστι τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας καὶ τοῦ ποτηρίου ὁμοίως τῆς εὐχαριστίας προλέγει τότε εἰπὼν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ δοξάζειν ἡμᾶς, ὑμᾶς δὲ βεβηλοῦν. In Dialogo cum Tryphone Judæo p. 260. Explicaverat jam p. 246. Justinus Malachiæ locum de δώροις & προσφοραῖς Christianorum, repetitque idem paulò inferius p. 344. alludens denuò ad verba Prophetæ: ἀρχιερατικὸν τὸ ἀληθινὸν γένος ἐσμὲν τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ, εἰπὼν, ὅτι ἐν παντὶ τόπῳ ἐν τοῖς ἔθνεσι θυσίας εὐαρέστους αὐτῷ καὶ καθαρὰς προσφέρομεν. οὐ δέχεται δὲ παρ' οὐδενὸς θυσίας ὁ Θεὸς, εἰ μὴ διὰ τῶν ἱερέων αὐτοῦ. Quod sanè intelligit de θυσίαις, ἃς παρέδωκεν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς γίνεσθαι ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου. Aliam viam ingreditur Tertullianus, qui in libro adversus Judæos locum Malachiæ explicat de *prædicatione Apostolorum*, quæ *in omnem terram exire habebat, & de sacrificiis spiritalibus laudis. Namque*, ait, *quòd non terrenis sacrificiis sed spiritalibus Deo litandum sit, ita legimus, ut*

scri-

ſcriptum eſt. Cor contribulatum & humiliatum hoſtia Deo eſt. *Et alibi :* ſacrifica Deo ſacrificium laudis ..... *Sic itaque ſacrificia ſpiritalia laudis deſignantur & cor contribulatum acceptabile ſacrificium Deo demonſtratur. Itaque quomodo carnalia ſacrificia reprobata intelliguntur, de quibus & Eſajas loquitur..... ita ſpiritalia ſacrificia accepta prædicantur, ut Prophetæ annunciant......* De Spiritalibus *verò* Sacrificiis *addit, dicens :* Et in omni loco ſacrificia munda offerentur nomini meo, dicit Dominus. ,, quæ omnia in ſequentibus latius diducit Tertullianus. L. III. adv. Marcionem ſacrificium mundum Malachiæ ipſi eſt *gloriæ ſcilicet relatio & benedictio & laus & hymni.* & L. IV. *ſimplex oratio de conſcientia pura.* Hæc ut arbitror, clara ſunt atque perſpicua, oſtenduntque, Tertullianum de ſacrificiis ſpiritualibus Malachiæ locum explicâſſe. Quod & fecit Euſebius in Demonſtrat. Evang. L. I. C. 6. ubi oblationem mundam per ἐυχὰς & ἔργα ἐυσεβεῖ ſpiritumque contritum explicat, ut plures Patres eandem tenentes ſententiam taceamus, quorum teſtimonia alii collegere. Neſcio itaque, quâ ratione explicari poſſint hæc Feuardentii verba, ut à falſitate liberentur: *Porrò locum hunc Prophetæ de ſacrificio corporis & ſanguinis Chriſti in Euchariſtia ante Irenæum interpretati ſunt Clemens Rom. Martialis, Juſtinus M. Tertullianus, Cypria-*

Cyprianus, Chryſoſtomus, Auguſtinus, Euſebius, Damaſcenus, Petrus Venerabilis; imò & qui Chriſto nomen non dederat, Rabbi Samuel Paraſtaſi veri Meſſiæ ad Rabbi Iſaac magiſtrum Synagogæ Subiulmetæ in regno Marochiano Cap. 20. & 23. ut impietas ſit pluſquàm Judaica, huic interpretationi repugnare. Primò enim illi Patres, quos allegavimus & quorum verba dedimus, ſacrificium corporis & ſanguinis Chriſti haudquaquam aſſerunt in Euchariſtia fieri, adeoque nec locum Malachiæ de hoc explicare ſacrificio potuerunt. Secundò, uti vidæmus, diverſæ hîc ſunt Patrum ſententiæ, quùm Conſtitutiones quidem Apoſtolicæ de oblatione primitiarum & decimarum, Juſtinus Martyr de oblatione externa donorum conſecrandorum, Tertullianus de verbi Divini prædicatione precibuſque Malachiam locutum eſſe aſſerant. Diſſentiunt itaque Patres in hujus dicti explicatione, nec ex eorum conſenſu, qui hîc non datur, formari ulla poteſt Apoſtolica traditio. Denique id ridiculum eſt, quod addit Feuardentius, *locum hunc Prophetæ de ſacrificio corporis & ſanguinis Chriſti in Euchariſtia explicaſſe &, qui Chriſto nomen non dederit, R. Samuelem* &c. Hæc de Judæo affirmare, qui Chriſto nomen non dedit nec in Chriſtianorum caſtra tranſiit, res plena audaciæ & temeritatis eſt. Quinimò & id comprehenſu difficile eſt, quomodo Feuardentius

dicere potuerit, locum Malachiæ de ſacrificio Miſſæ *ante Irenæum* explicâſſe Tertullianum, Cyprianum, Chryſoſtomum, Auguſtinum, Euſebium, Damaſcenum, Petrum Venerabilem & R. Samuelem, cùm hi omnes demùm *poſt Irenæum* ſcripſerint. Sed neſcivit, quid ſcriberet, Vir doctus, in coacervandis teſtimoniis pro Sacrificio Miſſatico ita occupatus, ut genuina & ſuppoſititia, falſa & vera, oblationem panis & vini externam & ſacrificium corporis & ſanguinis Chriſti pro lubitu confuderit, nimioque ἀνθολκῆς ſtudio in tranſverſum actus fuerit. Cæterùm id non negatur, eſſe inter Judæos, qui locum Malachiæ de veris propriiſque Sacrificiis explicent. Sunt tamen & alii, qui de ſacrificio ſpirituali precibuſque hæc interpretari malint. Unus inſtar omnium ſit Jonatan, filius Uzielis, qui hanc nobis Chaldaicam verſionem dat, dignam, quam hîc apponamus: ובכל עדן דאתון עבדין רעותי אנא אקבל צלותכון ושמי רבא מתקדש על ידיכון וצלותכון כקורבן דכי קדמי ארי רב שמי ביני עממיא אמר יי צבאות: *In omni tempore, quo vos feceritis voluntatem meam, ego acceptabo precationes veſtras & nomen meum ſanctificabitur per vos, & precationes veſtræ erunt ſicut holocauſtum purum coram me, quia magnum eſt nomen meum inter populos, dicit Dominus exercituum.* Quod cùm ita ſit, id quoque notandum eſt, Malachiam de ſacrificio planè nihil memorare, ſed de מנחה *oblatione* loqui, quæ à ſacrificio plurimùm

rimùm diſtat. Cæterùm omninò arbitramur, Irenæum tùm in fragmento noſtro, tùm L. IV. C. XVII. §. 5. hoc Malachiæ dictum de oblatione externa panis & vini in Euchariſtiam conſecranda conjunctiſque cum ipſâ precibus exponere, etſi §. 6. per *oblationem* nihil aliud quàm *glorificationem nominis* divini & per *incenſum ſolas orationes ſanctorum* intelligere videatur. Unum hoc addimus, Sanctos Patres in allegatione dictorum Scripturæ haud eſſe infallibiles, tùm quoad ſenſum tùm quoad verba. Senſum enim ſæpius ad allegoriam deflectunt, miraſque nectunt conſequentias, quas ad examen haud revocare licet. Verba autem ſæpius ſunt transjecta, corrupta, Hebraicæ veritati contraria, ex apocryphis deſumta, in Canonicis non exſtantia.

διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου] Ita habent LXX. Interpretes. Aliter tamen hæc paululùm ponuntur in Juſtini M. Dialogo cum Tryph. p. 260. Verba in præcedente nota dedimus. Aſt non tangit nos ea varietas. Hebræa veritas habet: *quia ab Oriente ſolis uſque ad occaſum ejus magnum nomen meum in gentibus, & in omni loco ſuffitus oblatus eſt nomini meo & oblatio munda, quia magnum nomen meum in gentibus, inquit Dominus exercituum.* Mal. I. 11. His verbis Deus Judæos certiores facit, ſe ſacrificia illorum reſpuere, quia ab oriente ſolis uſque ad occaſum nomen ſuum à gentibus ſit

 glo-

glorificandum, qui in omni loco suffitum & oblationem mundam sint oblaturi. Locus παράλληλος habetur C. III. comm. 3. 4. *& offerent Deo oblationem in justitia, & placebit Deo oblatio Juda & Jerusalem secundùm tempora antiqua annosque veteres.* In priore loco gentes, in posteriore loco Judæi dicuntur oblationem in Novo Testamento facturi Domino. Quænam autem illa sit, in Dissertatione de oblatione Eucharistiæ dicemus.

θυσία] In Hebræo מנחה est, *oblatio*, non זבח sacrificium aud עולה quod est holocaustum. Cæterùm hæc benè notanda sunt, quia plures oblationem à sacrificio haud distinguunt. De corpore autem & sanguine Domini illiusque oblatione nihil omninò hîc Malachias dicit, qui ad ea saltem respicit, quæ in Veteri Testamento offerri poterant, nisi per מנחה טהורה *oblationem puram* solas preces intelligas.

ἐν τῇ ἀποκαλύψει] Vide Apoc. v. 8. Nisi ex antecedentibus certum esset, Irenæum loqui de externa quadam oblatione, crederem omninò, quòd Malachiæ verba de spirituali precum oblatione solùm exponeret. Eadem hujus loci allegatio exstat L. v. adv. hæres. C. XVII. §. 6. ubi verba Malachiæ cum Apocalypticis simili ratione combinantur.

παραστῆσαι —— τὴν λογικὴν λατρείαν ἡμῶν] Habentur hæc Rom. XII. I. Pergit Irenæus, dum

dum de oblatione externa eâque novâ Novi Teſtamenti agit, dicta allegare, quæ de ſacrificiis tantùm ſpiritualibus agunt, ut oſtendat, ſacrificia Novi Teſtamenti eſſe ſpiritualia Deoque offerenda ἐν πνεύματι κ) ἀληθεία Joh. IV. 24. Cæterùm extra controverſiam poſitum eſſe arbitror, quod nemo offerre Deo aliquid aut Euchariſtiæ particeps juxta mentem Domini eſſe poſſit, niſi prius ſe ipſum totum Deo verâ fide obtulerit. Ita Gregor. Nazianz. in Apologetico: Ἥττημαι ταῦτα οὖν εἰδὼς ἐγὼ κ) ὅτι μηδεὶς ἄξιος τοῦ μεγάλου κ) Θεοῦ κ) θύματος κ) ἀρχιερέως, ὅςις μὴ πρότερον ἑαυτὸν παρέςησε τῷ Θεῷ θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν. Unde apprimè mihi placuere, quæ hanc in rem in Liturgia Eccleſiæ Anglicanæ exſtant, juxta quam omnes illi, qui Euchariſtiæ fiunt participes, Deo totos cum anima & corpore ſe conſecrant piis precibus atque ad verba Pauli conceptis. Reſpicere huc quoque videtur, qui S. Chryſoſtomi liturgiam compilavit, ubi ab oblatione ad conſecrationem ita procedit Sacerdos: ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην κ) ἀναίμακτον λατρείαν κ) παρακαλοῦμεν κ) δεόμεθα κ) ἱκετεύομεν, κατάπεμψον τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς κ) ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, & repetuntur iſta, ubi pro Patriarchis, Prophetis

phetis & Apoſtolis oratur: *ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων κτλ.* Quid *λογικὴ λατρεία* hîc ſignificet, diſquiritur. Egregiè Philippus Melanchthon: *At λογικὴ λατρεία non ſignificat ipſam hoſtiam ſed orationes & omnia, quæ ibi geruntur.* Apolog. Auguſt. Confeſſ. Art. XII. p. 272. 274. *Λατρεία* certè *cultum* ſignificat, quo Deum veneramur, *λογικὴ λατρεία* autem cultum rationalem & ſpiritualem, qui non in externis actionibus ſolis & opere operato, quod vocant, ſed cultu mentis & animi conſiſtit. Audiamus ipſum Chryſoſtomum interpretem: *λογικὴ λατρεία, ἡ πνευματικὴ διακονία, ἡ πολιτεία ἡ κατὰ Χριστὸν, οὐδὲν ἔχουσα σωματικὸν, οὐδὲν παχὺ, οὐδὲν αἰσθητόν.* Homil. XX. in Epiſt. ad Rom. Alibi: *τί ἐστιν ἡ λογικὴ λατρεία; τὰ διὰ ψυχῆς, τὰ διὰ πνεύματος. ὅσα μὴ δεῖται σώματος, ὅσα μὴ δεῖται ὀργάνων, μὴ τόπου. τὰ δέ ἐστιν, οἷον ἐπιείκεια, σωφροσύνη, ἐλεημοσύνη, ἀνεξικακία, μακροθυμία, ταπεινοφροσύνη.* Homil. XI. in Epiſt. ad Hebr. Maximè tamen vox *λατρείας* Euchariſtiæ tribui ſolet, quòd hæc præcipuus Chriſtianorum cultus eſt. Ita Cyrillus in Epiſt. ad Neſtorium in

Actis

Actis Concilii Ephesini pag. 80. *καταγγέλλοντες τὸν κατὰ σάρκα θάνατον τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀναίμακτον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τελοῦμεν λατρείαν.* Ita & alii, ſed quorum verba producere non attinet.

ἀναφέρωμεν —— καρπὸν χειλέων] Petita hæc ſunt ex Hebr. XIII. 15. itemque de oblatione ſpirituali loqui Irenæum, ſi cohærentia ſibique conſtantia dicere velit, demonſtrant. Hoc in ſcriptis Patrum ſemper obſervandum, quod ab uno argumento ad aliud tranſſiliant, nec de eorum combinatione multum ſint ſolliciti. Cujus rei unicum hoc fragmentum lucculentiſſimo eſſe exemplo poteſt. Cæterùm Græca in Epiſtola ad Ebræos exſtantia ex duobus Veteris Teſtamenti locis confecta eſſe videntur. Prior exſtat Jeſaj. LVII. 18. 19. ubi uno in commate vox אשלם in altero נוב שפתים invenitur. Notandum autem, hæc Jeſajæ non quoad ſenſum ſed quoad tria hæc verba ſolummodò allegari, ad quæ, ut arbitror, alludit divinus Scriptor. Poſterior locus eſt Hoſ. XIV. 3. ונשלמה פרים שפתינו quo uſus fuit Epiſtolæ ad Hebræos autor, ut, quæ in loco Jeſajæ disjuncta exſtabant, combinaret. Scribit enim *ἀναφέρωμεν* נשלמה *θυσίας αἰνέσεως διαπαντὸς τῷ Θεῷ, τουτέστι καρπὸν χειλέων* נוב שפתים Sunt qui dicant, legiſſe Scriptorem Sacrum apud Hoſeam פרי, non פרים,

aut habuisse forsan Codicem, in quo פרי exstiterit, nullo ם adjecto. Ingeniosa hæc sunt; sed ut hùc confugiamus, textusque integritatem lacessamus, nulla cogit necessitas. Eduardus Pocockius arbitratur, καρπὸν in textu Græco idem esse ac κάρπωμα & κάρπωσιν, quas voces ait pro holocausto ac oblatione à LXX. usurpari. Not. Miscellan. ad Portam Mosis C. IV. p. 70. 71. Ast violenta ista sunt & obtorto collo hùc rapta. Probare debuerat Pocockius, פרים & καρπὸν eandem habere significationem.

οὐ κατὰ τὸν νόμον εἰσὶ] Iren. L. IV. C. XVIII. §. 2. *Et non genus oblationum reprobatum est; oblationes enim & illic, oblationes autem & hîc; sacrificia in populo, sacrificia in Ecclesia: sed species immutata est tantùm, quippe cùm jam non à servis sed à liberis offeratur.* Adde sequentia & quæ Justinus Martyr hanc in rem dicit in Dialogo cum Tryphone, maximè p. 260.

χειρόγραφον —— ἦρκεν] Vide Coloss. II. 14. Allegat hoc dictum Irenæus & L. V. C. XVII. §. 3. ubi: *Et propter hoc David prædixit:* Beati, quorum remissæ sunt &c. *eam, quæ per adventum ejus est, remissionem præmonstrans, per quam* delevit Chirographum *debiti nostri,* & affixit illud cruci: *uti, quemadmodum per lignum facti sumus debitores Deo, per lignum accipiamus nostri debiti remissionem.* Hîc Irenæus

næus per chirographum intelligit peccata, at in fragmento hac voce maledictionem legis insinuat.

ἐν πνεύματι —— τὸν Θεὸν] Conf. Joh. IV. 24.

Διότι καὶ ἡ προσφορὰ τῆς εὐχαριστίας οὐκ ἔστι σαρκικὴ] Observanda hîc est Irenæi verborum connexio. Plura hactenus dicta coarcervaverat de sacrificiis & oblationibus spiritualibus, atque ex his tandem concludit, oblationem Eucharistiæ, hoc est, donorum Eucharisticorum atque externorum Symbolorum, ex quibus illa conficitur, non esse *σαρκικὴν* sed *πνευματικὴν*. Non ergò hæc stat Irenæo sententia, quòd in S. Eucharistia Corpus & Sanguis Domini denuò Deo Patri offerantur, quæ semel oblata fuere in cruce, nunquàm amplius offerenda. Cæterùm hæc omnia latius est prolixius in sequentibus explicantur.

προσφέρομεν γὰρ τῷ Θεῷ τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας] Ea ergò, quæ offeruntur, sunt panis & vinum, quod probè notandum est. Loquitur autem hîc Irenæus de oblatione Sacerdotum Eucharistica, non de oblatione laicorum, Eucharistiam præcedente, de qua locutus fuerat L. IV. cont. hæres. C. XVII. XVIII.

εὐχαριστοῦντες αὐτῷ] Itaque oblatio veteris Ecclesiæ juxta Irenæum constitit primò in externo impositionis actu, quo dona sacra altari imponebantur, ita, ut, qui offerebant, pro-

prietate eorum ac dominio ſe abdicarent, Deoque illa dedicarent. Secundò in gratiarum actione, quam & Chriſtus Euchariſtiæ præmiſit, prout ex verbis inſtitutionis videre eſt.

ὅτι τῇ γῇ —— εἰς τροφὴν ἡμετέραν] Hæc ad verbum conſonant cum Conſtitut. Apoſt. L. VIII. C. 40. ubi: *εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε παντοκράτορ, δημιουργὲ τῶν ὅλων καὶ προνοητὰ ..... ἐπὶ ταῖς προσενεχθείσαις σοι ἀπαρχαῖς, οὐχ ὅσον ὀφείλομεν ἀλλ' ὅσον δυνάμεθα .... ὑπὲρ ὧν δέδωκας .... εἰς μετάληψιν .... ὁ πάντα τελεσφορήσας διὰ τοῦ λόγου σου καὶ κελεύσας τῇ γῇ παντοδαποὺς ἐκφῦσαι καρποὺς εἰς εὐφροσύνην καὶ τροφὴν ἡμετέραν* & quæ ſequuntur. Si ex *διδασκαλίαις* Virorum Apoſtolicorum confectæ ſint Conſtitutiones Apoſtolicæ, hæc ex *διδασκαλίᾳ* Irenæi petita eſſe arbitror, quamvis L. VIII. Conſt. Apoſt. Hippolyti *διδασκαλίαν* referre dicatur. Aſt, uti nôrunt eruditi, ii maximè, qui Codicem Oxonienſem verſavere, ſunt in L. VIII. Conſt. Apoſt. quæ ad *διδασκαλίαν Ἱππολύτου* haud pertinent.

καὶ ἐνταῦθα] Ita omninò in Codice MS. ſed contextus docet, *μετὰ ταῦτα* legendum eſſe, aut ſi *τὸ καὶ* abjicias, *εἶτα* vel *ἔπειτα*.

τὴν προσφορὰν τελέσαντες] Hæc verba peni-

penitiori inſpectione digna ſunt. *Et poſtea finita oblatione* aut *oblationem finientes* aut *poſtquam oblationem finivimus.* Τελεῖν enim ſignificat *perficere*, *ad finem perducere*, *effectum reddere.* Hinc concludere eſt; aliam eſſe actionem, quæ Euchariſtiæ conſecrationem præcedit, aliam, quâ hæc perficitur. Finita itaque priore, quâ dona altari impoſita precibus Deo offeruntur, ſuccedit poſterior, quâ Euchariſtia conſecratur, non amplius utique offerenda. Aſt τελεῖν non ſolùm *perficere* ſignificat, ſed & *rem ſacram peragere.* Sic θυσίας τελέσαι apud Appianum dicitur. Sic Herodianus: πομπὴν μητρὶ θεῶν τελοῦσι ῥωμαῖοι. Congerat exempla ex Lexicis qui volet. Hinc τελετὴ ſacrificium, aliæque voces ex hac origine deſcendentes. Dionyſio ipſa hæc vox τελεῖν familiaris fuit. Hic enim τὰς ἱερατικὰς ἐνεργείας τελεῖν, εὐχὴν ἱερὰν τελεῖν, τὴν μυστικὴν τῶν ἱερῶν πτυχῶν ἀνάῤῥησιν ἐπιτελεῖν, τὴν ἱερὰν τῶν τελουμένων θέωσιν ἱερουργεῖν, τὰς ἱερουργίας τελειοῦν, τὰ θεῖα τελέσαι καὶ διαδοῦναι, παναγεστάτην ἱερουργίαν τελεῖν dixit non de oblatione ſolùm donorum Euchariſticorum, de quâ nihil ferè apud eum exſtat, ſed & de conſecratione atque diſtributione. Quocumque autem modo vox τελέσαντες noſtro in fragmento ſumatur, poſt conſecrationem nulla amplius ſequetur oblatio.

latio. Pone enim, ita vertendum esse, & *postea oblationem perficientes vel celebrantes*; nihil hinc concludi aliud potest, quàm oblationem consecratione perfici, aut præcipuam ejus partem consecrationem esse, quia dona Eucharistica per consecrationis verba Deo sanctificanda offerantur. Cui sententiæ nescio cur contradicendum sit, cùm hâc ratione dici possit, Protestantes veteris Ecclesiæ oblationem Eucharisticam non abrogasse sed retinuisse, eos nempe, qui precibus & consecratione cultum Eucharistiæ sacrum peragunt. Cæterùm notandum est, vocem *τελεῖν* vel *συντελεῖν* & hoc in argumento à Justino Martyre adhiberi, eo tamen sensu, ut *perficere* significet. *καὶ εὐχαριστίαν ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ' αὐτοῦ ἐπὶ πολὺ ποιεῖται, οὗ συντελέσαντος τὰς εὐχὰς καὶ τὴν εὐχαριστίαν πᾶς ὁ παρὼν λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων· ἀμήν.* Apolog. II. p. 97.

ἐκκαλοῦμεν] *Evocamus* sc. è cœlis, è quibus in Jordanem descendit Spiritus Sanctus, cùm Christus baptizaretur Matth. III. 16. quâ ratione & Apostolos illuminaturus cœlo delapsus est Act. II. 2. 3. 4. Terminus hic *ἐκκαλοῦμεν*, ut verum fateamur, hoc sensu non est usitatus. *Ἐπικαλοῦμεν* aliâs dicitur, uti & *ἐπίκλησις*. *Ἔκκλησιν* tamen dixit Irenæus L. IV. C. XVIII. §. 5. uti supra observavimus. *Invocationem* posuit

ſuit latinus interpres. Conſtitit itaque Eccleſiæ primitivæ conſecratio in ἐπικλήσει Spiritus Sancti atque precibus à Sacerdote factis. Plura hîc dicenda eſſent, niſi in Diſſertatione de Conſecratione Euchariſtiæ omnia in unum conferre animus nobis eſſet. Id unum hîc monemus, quod & ſupra diximus, Corpus & Sanguinem Chriſti in Euchariſtia non ſiſti præſentia vi ἐκκλήσεως noſtræ, inſita quadam & magica, quod abſit; ſed his precibus noſtris Deum moveri, ut juxta promiſſionem ſuam omnipotente ſua virtute, quam λόγον Irenæus vocat L. v. C. 11. §. 2. externam terrenamque ſubſtantiam panis & vini cum Corpore & Sanguine Jeſu Chriſti uniat. Inde eſt quòd ait: ὁπότε οὖν καὶ τὸ κεκραμένον ποτήριον καὶ ὁ γεγονὼς ἄρτος ἐπιδέχεται τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ γίνεται ἡ εὐχαριστία σῶμα Χριστοῦ, id quod in ſequentibus repetitur: καὶ προσλαμβανόμενα τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ εὐχαριστία γίνεται. Λόγον autem hîc virtutem Dei omnipotentem, quâ omnia efficere poteſt, ſignificare, patet ex iis verbis, ubi dicit noſter: οὕτω καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα ἐξ αὐτῆς τρεφόμενα καὶ τεθέντα εἰς τὴν γῆν καὶ διαλυθέντα ἐν αὐτῇ ἀναστήσεται ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ, ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ τοῦ Θεοῦ τὴν ἔγερσιν αὐτοῖς χαριζομένου εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ πατρός. Aliter ferè hæc explicavit doctiſſimus

ctiſſimus Nourrius in Apparatu ad Biblioth. Max. Vet. Patr. L. II. Diſſ. VI. C. VIII. §. I. f. 600. ubi probare contendit, *invocationem, gratiarum actionem & verbum, quo panis fit Corpus Christi, non aliud Irenæo esse, quàm ea quæ appellamus, conſecrationis verba.*

ἀποφήνῃ] Ita omninò rurſus Conſtit. Apoſt. L. VIII. C. 12. ὅπως ἀποφήνῃ (ſc. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον) τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, ἵνα οἱ μεταλαβόντες αὐτοῦ βεβαιωθῶσι πρὸς εὐσέβειαν, ἀφέσεως ἁμαρτημάτων τύχωσι, τοῦ διαβόλου καὶ τῆς πλάνης αὐτοῦ ῥυσθῶσι, πνεύματος ἁγίου πληρωθῶσιν, ἄξιοι τοῦ Χριστοῦ σου γένωνται, ζωῆς αἰωνίου τύχωσι, σοῦ καταλλαγέντος αὐτοῖς, δέσποτα παντοκράτορ. Deſcendit autem ἀποφήνῃ ab ἀποφαίνω *oſtendo, declaro, demonſtro, exhibeo, efficio, reddo.* Exempla vide apud Henricum Stephanum in Theſauro linguæ Græcæ, voce ἀποφαίνω. T. IV. f. 19. 20. In aliis liturgiis, quod hîc ἀποφαίνειν dicitur, eſt ἁγιάζειν, ποιεῖν, τελειοῦν, εὐλογεῖν, ἀναδεικνύειν, & ſi placet, etiam μεταβάλλειν. Cæterùm vox ἀποφαίνειν improprie omninò hîc ſumitur. Nemo enim eſt qui aſſeveraverit, panem & vinum per ἐπίκλησιν preceſque Corpus & Sanguinem Domini

Domini *manifeſtari*, cùm ex ſenſuum teſtimonio *manifeſtum* ſit, panem & vinum remanere, & talia *apparere*. Obſcura itaque vox ex clarioribus explicanda eſt, locoque Irenæi claſſico, qui L. IV. C. XVIII. §. 5. exſtat, ubi effectus ἐπικλήσεως dicitur eſſe ἕνωσις & κοινωνία rei terrenæ i. e. panis & vini cum re cœleſti i. e. Corpore & Sanguine Chriſti.

τὴν θυσίαν ταύτην] Vox θυσίας impropriâ hîc ſignificatione gaudet. Nihil enim eſt in Sacramento, quod Sacerdos θύει, *mactet*. Sumitur itaque hîc pro προσφορᾷ ſeu pro *donis Deo oblatis*. Egregiè Theophylactus in Cap. VIII. ad Hebr. p. 949. Θυσίαι εἰσὶν αἱ δι᾽ αἵματος καὶ κρεῶν προσαγωγαί. ἢ τόγε ἀκριβέστερον, πάντα τὰ διὰ πυρὸς θυμιώμενα. Θυσία γὰρ κυρίως παρὰ τὸ θύεσθαι, ὅ ἐστι θυμιᾶσθαι. Ultima coacta ſunt, ſed tranſſumta ex Euſtathio & Ammonio, qui obſervant, Homerum θύειν & σφάττειν diſtinguere. Θῦσαι μὲν γάρ ἐστι τὸ θυμιᾶσθαι, σφάξαι δὲ ἱερουργῆσαί τι ζῶον ait Ammonius. Si itaque θυσία propriè ſit ſumenda, hùc utique non quadrat; ſi vero idem ſit ac προσφορὰ, res eſt in vado. Novi quidem, S. Cœnam generali θυσίας voce à veteribus deſignari. Quâ autem ratione id fiat, Chryſoſtomus exponit Homil. XVII. in Epiſt. ad Hebr. μία ἐστὶν ἡ θυσία,

σία, ȣ̓κ ἄλλην θυσίαν ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἀεὶ ποιȣ̃μεν. μᾶλλον δὲ ἀνάμνησιν ἐργαζόμεθα θυσίας. Eadem ferè habet Eulogius Archiepiſc. Alexand. L. II. contra Novatianos in Bibliotheca Photii Cod. CCLXXX. p. 1609. ϗ γὰρ ἡ παρ' ἡμῶν ἐπιτελȣμένη τȣ̃ σώματος τȣ̃ κυρίȣ φρικτὴ τελετὴ, ȣ̓ θυσιῶν ἐςι διαφόρων προσαγωγὴ, ἀλλὰ τῆς ἅπαξ προσενηνεγμένης θυσίας ἀνάμνησις. Τȣ̃το γάρ φησι, ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Vocatur igitur Euchariſtia Sacrificium à Patribus, partim quòd ex oblatione facta componatur, partim quòd Sacrificium Chriſti in Cruce factum nobis in memoriam revocet atque repræſentet. Oecumenius: τί ȣ̃ν, ϗ ἡμεῖς ȣ̓κ ἀεὶ θυσίας ἀναιμάκτȣς προσφέρομεν; ἀλλὰ ϗ ἑνὸς θανάτȣ Χριςȣ̃ ἀναμνήσεις ποιȣ̃μεν. in C. X. ad Hebr. p. 846. Euſeb. demonſtr. Evang. L. I. p. 26. εἰκότως τὴν τȣ̃ σώματος αὐτȣ̃ ϗ αἵματος. ὑπόμνησιν ὁσημέραι ἐπιτελȣ̃ντες. &: μνήμην ἡμῖν παραδȣ̀ς ἀντὶ θυσίας τῷ Θεῷ διηνεκῶς προσφέρειν. & p. 27. τȣ́τȣ τȣ̃ θύματος τὴν μνήμην ἐπὶ τραπέζης ἐκτελεῖν διὰ συμβόλων τȣ̃τε σώματος αὐτȣ̃ ϗ σωτηρίȣ αἵματος. Plura contulit Patrum dicta, vocem θυσίας ſpectantia Jo. Henr. Suicerus in Theſauro Eccleſiaſtico, voce θυσία p. 1418. ſeq. qui tamen, quod miror, id, quod præci-

præcipuum erat, non obſervavit. In Liturgia S. Chryſoſtomi ipſa θυσίας vox pro precibus quoque ſumitur, quæ vocantur θυσία αἰνέσεως, δῶρα tamen oblata appellantur itidem θυσίαι πνευματικαὶ, offerendæ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων. Nondum tamen hoc eſt, quod dicere voluimus. In eadem Liturgia, quæ S. Chryſoſtomo adſcribitur, quùm in prima προσφορᾷ, pane & vino altari impoſitis, ſacrificium vel potius figura ejus celebratur, Sacerdoti tacitè ſuggerit Diaconus: θῦσον δέσποτα. Quo facto Sacerdos panis ſupinè jacentis micam eminentem σταυροειδῶς *crucis in modum* decuſſans & incidens ait: θύεται ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, quæ crucifixionem Chriſti adumbrant, etſi hujus decuſſationis ritum aliunde derivet Baronius ad A. LVIII. n. 64. ſeqq. qui ſcribit, antiquos Gentiles cruciformi decuſſatione panes cunctos coquendos ſemper incidiſſe. Vide Jac. Goari Euchologium ſive Rituale Græcorum p. 118. b. Notandum autem, hanc θυσίαν, quam memoramus, conſecrationem multùm præcedere, atque ad πρόθεσιν, quam appellant, pertinere. Adde Gabrielis, Metropolitæ Philadelphienſis Apologiam pro Eccleſia Orient. à Richardo Simone editam p. 5. ubi: ὁ ἱερεὺς λαμβάνει τὸν

ἄρτον καὶ κατέχων αὐτὸν σφραγίζει διὰ τοῦ σημείου τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ ἐπάνω τῆς σφραγίδος τρὶς λέγων, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦτο εἰπὼν τρὶς πήγνυσι τὴν ἁγίαν λόγχην κατ᾽ εὐθεῖαν ἐκ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ ἄρτου, ἐν ᾧ καὶ σφραγὶς, καὶ τέμνων φησὶν, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη. Εἶτα ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τέμνων λέγει· καὶ ὡς ἀμνὸς ἄμωμος ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Εἶτα ἐν τῷ ἄνω μέρει τῆς σφραγίδος τέμνων φησὶν, ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. Εἶτα ἐν τῷ κάτω μέρει τέμνων αὖθις φησι. Τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; Τότε ἐπαίρων τὴν σφραγίδα λέγει, ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, καὶ τίθησιν αὐτὴν ἐν τῷ ἁγίῳ δίσκῳ. Sequuntur preces oblatoriæ, quas in diſſert. de oblatione Euchariſtiæ recenſebimus. Atque hæc eſt Græcorum θυσία, figurata utique & commemorativa. Eadem tamen Irenæi tempore non obtinuit, qui dum θυσίαν hîc memorat, panis vinique προσφορὰν innuit, uti ſæpius diximus.

ἵνα οἱ μεταλαβόντες] Hæc in omnibus ferè liturgiis addi ſolent, ut oſtendatur, ἐπίκλησιν ſanctificationem tùm ſymbolorum externorum, tùm accipien-

cipientium reſpicere. Quæ in Conſt. Apoſt. L. VIII. C. 40. exſtant, ſupra adduximus, cùm ad verbum ἀποφήνῃ commentaremur. In Liturgia Jacobi ita: *ἵνα γένηται πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτῶν μεταλαμβάνουσιν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, εἰς ἁγιασμὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, εἰς καρποφορίαν ἔργων ἀγαθῶν.* In Liturgia Marci: *ἵνα γένωνται πᾶσιν ἡμῖν τοῖς ἐξ αὐτῶν μεταλαμβάνουσιν εἰς πίστιν, εἰς νῆψιν, εἰς ἴασιν, εἰς σωφροσύνην, εἰς ἁγιασμὸν, εἰς ἐπανανέωσιν ψυχῆς, σώματος καὶ πνεύματος, εἰς κοινωνίαν μακαριότητος ζωῆς αἰωνίου καὶ ἀφθαρσίας, εἰς δοξολογίαν τοῦ παναγίου σου ὀνόματος, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.* In Liturg. Baſilii: *καί σε παρακαλοῦμεν. . . . . ἡμᾶς δὲ πάντας τοὺς ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου καὶ ποτηρίου μετέχοντας ἑνῶσαι ἀλλήλους εἰς ἑνὸς πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν. καὶ μηδένα ἡμῶν εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα ποιῆσαι μετασχεῖν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου.* Denique in Lit. Chryſoſt. hæc ponuntur: *ὥστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς κοινωνίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς βασιλείας οὐρανῶν πλήρωμα κτλ.*

τούτων τῶν ἀντιτύπων] Qui recentiorum ſcripta controverſa de Euchariſtia obiter ſaltem perluſ-

 trave-

travere ii ignorare non possunt, de typo & antitypo Corporis & Sanguinis Christi multa retro citroque disputata esse. Ii præcipuè, qui ajunt, in Eucharistia figuram corporis & sanguinis Dominici solummodò exhiberi, hac ἀντιτύπων voce contra præsentiam realem strenuè usi sunt. Qui verò hanc defenderunt, atque ab Ecclesia creditam semper asseruerunt, hanc ἀντιτύπων nomenclationem eam maximè ob causam cum præsentia reali consistere arbitrati sunt, quòd in Eucharistia *signum visibile* cum *veritate invisibili* Corporis & Sanguinis Christi conjunctum esset. Rem altius nos repetemus, ita tamen, ut quæ prolixè ab aliis dicta fuere, substringamus, nostramque sententiam velut in compendio enarremus. Atque primum quidem φράσις Scripturæ antiquissima, quam ab Irenæo usurpatam in nostro fragmento arbitramur, nobis enucleanda venit. Antitypus juxta Petrum est typi correlatum, id quod typum re ipsa exprimit & exhibet. Ita 1. Pet. III. 20. 21. βάπτισμα dicitur esse ἀντίτυπον τοῦ ὕδατος, in quo cum suis servatus fuit Noachus. Hoc itaque sensu vocem istam sumsit hîc Irenæus, ut symbola consecrata assereret ἀντίτυπα omnia istarum figurarum, quæ Veteri in Testamento exstabant & S. Eucharistiam repræsentabant, qualis juxta Patres fuit panis & vinum à Melchisedecho producta, cùm Abraha-

mus

mus à pugna cum hoſtibus rediret, qualis fuit manna, quam de Cœlis populo ſuo dederat Deus, quales fuere omnes iſtæ oblationes, quas olim Deo obtulerunt Iſraëlitæ, quale fuit ipſum Paſcha in memoriam liberationis ex Ægypto à Deo injunctum. Quod ſi autem hâc ratione Irenæi ſumantur verba, contra præſentiam realem hinc nihil poterit exſculpi, maximè cùm quæ ſit ipſius de Euchariſtia ſententia, ex ſuperioribus prolixè à nobis fuerit demonſtratum. Nec tamen id diſſimulamus, aliter quoque *ἀντίτυπον* in Novo Teſtamento ſumi, prout nempe idem cum *τύπῳ* ſignificat. Exemplum præbet nobis locus Ebr. IX. 24. *ȣ̓ γὰρ ἐις χειροποίητα ἅγια ἐισῆλθεν ὁ Χριςὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ᾽ ἐις ἀυτὸν τὸν ȣ̓ρανὸν*, ad quæ verba Chryſoſtomus: *τὰ ἀντίτυπα ἄρα τύπον ἔχει μόνον ȣ̓ τὴν ἰσχὺν.* & rurſus: *ἄρα ἐκεῖνα ἐςὶν ἀληθινὰ, ταῦτα δὲ τύποι, καὶ γὰρ ὁ ναὸς ȣ̆τω κατεσκέυαςαι, ὥσπερ ὁ ȣ̓ρανὸς τȣ̃ ȣ̓ρανȣ̃.* Ex quibus utique apparet, vocem hanc promiſcuè apud Scriptores ſacros ſumi, prout & vox *ἐικὼν imago*, quæ mox typum exprimit, mox typi complementum, quæ poſterior ſignificatio in loco Ebr. X. 1. obtinet, ubi: *σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ȣ̓κ ἀυτὴν τὴν ἐικόνα τῶν πραγμάτων.* Quid eſt autem

εἰκὼν τῶν πραγμάτων; nihil ſanè aliud, quàm *ipſum Chriſti Corpus*, quod in locum typorum Veteris Teſtamenti ſucceſſit, juxta id: *ἅ ἐςι σκιὰ τῶν μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα τȣ̃ Χριςȣ̃.* Coloſſ. II. 17. Ita in Vet. Teſt. typus erat ſanguis victimarum juxta Paulum, in Novo Teſtamento *ἀυτὴ ἡ εἰκὼν τȣ́των τῶν πραγμάτων* eſt ſanguis Chriſti in Cruce fuſus, cujus & in Euchariſtia participes reddimur Ebr. IX. 11. ſeqq. Quodſi autem aliam vocis *ἀντιτύπȣ* ſignificationem eligendam eſſe putemus, quod tamen haud neceſſarium eſſe videtur, dici utique poteſt, *ἀντίτυπον* idem eſſe ac *ſimile*, *eandem formam habens*. Loca hùc facientia ex profanis Autoribus collegit Henricus Stephanus in hâc voce, Theſauro Gr. Linguæ T. III. f. 1691. Ita & *ἀντίτυπον* idem valet ac *ἀντίγραφον*, ſive exemplar ad aliud deſcriptum. Ariſit hæc ſignificatio Leoni Allatio, qui de Conſenſione Eccleſiæ Occidentalis atque Orientalis L. III. C. xv. Sect. 29. hæc habet: *Idem eſt, antitypa Corporis & Sanguinis eſſe ac ipſum Corpus & Sanguinem eſſe. Ἀντὶ enim apud Græcos oppoſitionem infert, ita tamen, ut contra ſibi oppoſitum exæquet; ideoque ſæpiſſimè, cùm ſimilitudinem exprimere volunt, eo utuntur. Ita ἀντίθεος, non qui contra Deum*

Deum sed qui Deo similis est ; ἀντίστροφος in Rhetoricis, non contrarius sed æquans & similis enunciatur. Addit tandem ; *pari ratione* ἀντίτυπα *erunt* ἰσότυπα. *Et sic Eucharistia, cùm à Basilio & aliis dicitur* ἀντίτυπα, *idem fuerit ac si diceretur* ἰσότυπα. ἴσα *nempe æqualia, similia, eadem cum Corpore & Sanguine Christi etsi tectè & relatè.* Hæc postrema utique egregiè se habent, si quidem præsentiam panis realem cum præsentia Corporis Christi credidisset Allatius. Hoc enim comprehendi nequit, quâ ratione dona consecrata possint appellari ἀντίτυπα, nisi eorundem substantia post consecrationem atque in usu quoque remaneat. Eadem tamen prolixius adhùc diducit diligentissimus antiquitatis Ecclesiasticæ investigator in Exercitatione XXV. in Roberti Creyghtoni Appar. versionem & notas ad Hist. Conc. Flor. à Silvestro Syropulo scriptam, ubi primò ait, vocari Sacramentum posse ἀντίτυπον, quòd sit complementum typorum Veteris Testamenti, quorum egregiam nobis farraginem dant Sancti Patres, ii præcipuè, queis allegorica Sacram Scripturam explicandi ratio placuit. Unum producamus ex Epiphanio locum, qui hùc quadrat. Ita autem ille contra Melchisedechianos: *Abrahæ obvius fuit Melchisedech, protulitque illi panem & vinum, præ-*

figurans mysteriorum ænigmata, antitypa Domini dicentis: ego sum panis vivus, *& antitypa sanguinis ex ejus latere puncto effusi in emendationem contaminatorum.* Secundò arbitratur, symbola Eucharistica ἀντίτυπα vocari posse visibilis Christi Corporis, quod in Cœlis est. Hinc Ambrosius L. I. Offic. C. 48. *Umbra in lege, imago in Evangelio, veritas in cœlestibus. Ante agnus offerebatur, offerebatur vitulus, nunc Christus offertur quasi homo, quasi recipiens passionem, & offert se ipse quasi Sacerdos, ut peccata nostra dimittat. Hîc in imagine, ibi in veritate, ubi apud Patrem pro nobis quasi advocatus intervenit. Hîc ergo in imagine ambulamus, in imagine videmus, illic facie ad faciem, ubi plena perfectio omnis in veritate est.* Quæ eadem ferè sunt, quæ apud Damascenum leguntur: ἀντίτυπα δὲ τῶν μελλόντων λέγομεν, οὐχ ὡς μὴ ὄντα ἀληθινὰ σῶμα καὶ αἷμα ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν δι' αὐτῶν μετέχομεν τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος, τότε δὲ νοητῶς διὰ μόνης τῆς θέας. L. IV. de fide orthod. C. 14. Quò & respiciunt Maximi Homologetæ verba in Dionys. Al. Hierarch. Eccl. C. 3. συμβολικὴν τὴν θείαν ἱερουργίαν καὶ τὰ ἅγια δῶρα σύμβολα τῶν ἄνω καὶ ἀληθινοτέρων. Addit tertiò Allatius, quod jam alibi dixerat, ἀντί-

τυπον

τυπον idem eſſe ac *ἰσότυπον*. Id quod ex Elia Cretenſi hauſit, qui in Apologet. Orat. Gregor. Naz. ita: *ἀντίτυπον δὲ τὴν ἰσότυπον νοήσεις, ἔιγε μεγάλα μυςήρια τό τε πανάγιον σῶμα ϗ͂ τὸ τίμιον ἆιμα Χριςȣ̃ ἐκδέξῃ· ȣ̔́τω γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος ἀυτὴν προσηγόρευεν. ἡ γὰρ πρόθεσις ἄυτη ϗ͂ τὸ ἶσον ἐςὶν ὅτε δηλοῖ, ἐι δὲ πρὸς τὰ μέλλοντα μυςήρια· ἐισὶ γὰρ, οἵτινες ϗ͂ ȣ̔́τω τὸ ῥητὸν ἐδέξαντο. τὴν ἀναφορὰν ἔχει, ȣ̓χ ὡς μὴ ὄντα ἀληθῶς σῶμα ϗ͂ ἆιμα Χριςȣ̃ ἀντίτυπα λέγεται, ἀλλ᾽ ὅτι νῦν μὲν δι᾽ ἀυτῶν μετέχομεν τῆς Χριςȣ̃ θεότητος συναναιρȣμένȣ ὥσπερ τοῖς ἡμετέροις σώμασιν, τότε δὲ νοητῶς διὰ μόνης τῆς Θεωρίας.* Cæterum qui primùm vocem *ἀντιτύπων* ad deſignandam Euchariſtiam adhibuit, eſt Autor Conſtitutionum Apoſtolicarum, ſi quidem is ante Irenæum ſcripſerit. Ita enim ille L. v. C. xiv. *παραδȣ̀ς δὲ ἡμῖν τὰ ἀντίτυπα μυςήρια τȣ̃ τιμίȣ σώματος ἀυτȣ̃ ϗ͂ ἄιματος.* Quæ verba neſcio cur inepta eſſe exiſtimet, vocemque *μυςήρια* intruſam Simplicius Verinus ſive Claud. Salmaſ. lib. de tranſſubſtantiatione p. 41. ſeqq. Idem L. vii. C. xxv. *ἐυχαριςȣ̃μεν ὑπὲρ τȣ̃ τιμίȣ ἄιματος Ἰησȣ̃ Χριςȣ̃ τȣ̃ ἐκχυθέντος ὑπὲρ ἡμῶν, ϗ͂ τȣ̃ τιμίȣ σώματος, ȣ̃*

κ) ἀντίτυπα ταῦτα ἐπιτελοῦμεν. Adde L. vi. C. xxx. ubi: *τὴν ἀντίτυπον τοῦ βασιλείου σώματος Χριςοῦ δεκτὴν εὐχαριςίαν προσφέρετε.* Ait & Bulengerus contra Caſaubonum ſcribens P. ii. Diatr. 3. p. 166. & 184. Origenem alicubi ſcripſiſſe: *τὰ ἐπὶ τοῦ λογικοῦ ἡμῶν θυσιαςηρίου ἐπιτελούμενα ἁγιάζει τὴν τράπεζαν, κ) τὰ ἐν αὐτῇ σκεύη. ἀντίτυπα γάρ εἰσι τοῦ δεσποτικοῦ σώματος.* Aſt hunc locum nec Albertinus de Sacr. Euchar. L. ii. p. 367. i. nec Huetius in Origenianis L. ii. Qu. 14. §. 2. f. 182. invenire potuerunt. Agit tamen hîc, ſi iſta quidem genuina ſunt, de Euchariſtia Origenes, quod miror negâſſe doctiſſimum Huetium. Eâdem voce poſtea varii Patres uſi ſunt, ut ſymbola quoque conſecrata deſignarent, Cyrillus Hieroſolymitanus, Gregorius Nazianzenus, Euſtathius Antiochenus, Macarius Ægyptius, aliique plures, maximè verò is, qui Liturgiam confecit S. Baſilio adſcriptam, ubi hæc conſecrationis verba reperiuntur: *προσεγγίζομεν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαςηρίῳ κ) προθέντες* (aut *προσθέντες*) *τὰ ἀντίτυπα τοῦ ἁγίου σώματος κ) αἵματος τοῦ Χριςοῦ σου σοῦ δεόμεθα κ) σε παρακαλοῦμεν ...... ἐλθεῖν τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς κ) ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα.* Cùm autem vox *ἀντίτυπος* nimis æquivoca Patribus ſequiorum temporum videretur,

retur, utpote quæ contra præſentiam realem Corporis Chriſti in S.Euchariſtia adhiberi poſſet, in aliam abiere ſententiam, nolentes, ut poſt conſecrationem factam ſymbola ſacra *ἀντίτυπα* amplius dicerentur. Quinimo eouſque audaciæ proceſſere, ut dicerent, veteres nonniſi ante conſecrationem dona ſacra antitypa vocâſſe. Scilicet definitum erat in Concilio Conſtantinopolitano, Conſtantini Copronymi & Leonis Auguſti literis A. DCCLIV. congregato, Chriſtum Dominum S. Euchariſtiam apud nos reliquiſſe tanquàm veram ac unicam *καὶ θεοπαράδοτον* imaginem *τοῦ ζωοποιοῦ σώματος αὐτοῦ τὴν ἐντίμως καὶ τετιμημένως πραττομένην*, eo fine, ut cæteræ omnes imagines earumque cultus excluderentur. Vide T. VII. Concil. Conc. Nic. II. Act. VI. p. 445. Cùm itaque hujus Concilii placita in Conc. Nicæno II. à Conſtantino adhuc puero & Irene A. DCCLXXXVII. convocato reſcinderentur, ſtudio *ἀνθολκῆς* factum eſt, ut voces *εἰκὼν* & *ἀντίτυπα* Euchariſtiæ tribui ſolita quoque proſcriberentur. Ita enim in Art. VI. ubi exſtat *ἡ ἀνασκευὴ κατὰ τοῦ ὅρου τοῦ ψευδοσυλλόγου*, T. III. *Σαφῶς ἀποδέδεικται, ὅτι οὐδαμοῦ οὔτε ὁ κύριος οὔτε οἱ ἀπόστολοι, ἢ πατέρες εἰκόνα εἶπον τὴν διὰ τοῦ ἱερέως προσφερομένην ἀναίμακτον θυσίαν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ*

αὐτὸ τὸ αἷμα. Καὶ πρὸ μὲν τῆς τȣ͂ ἁγιασμȣ͂ τελειώσεως ἀντίτυπα τισὶ τῶν ἁγίων πατέρων εὐσεβῶς ἔδοξεν ὀνομάζεσθαι, inter quos recenſentur Euſtathius & Baſilius. Et rurſus: *πρὸ τȣ͂ ἁγιασθῆναι ἐκλήθη ἀντίτυπα, μετὰ δὲ τὸν ἁγιασμὸν σῶμα κυρίως ϗ αἷμα Χριςȣ͂ λέγονται ϗ πιςεύονται.* Hæc non ſine ſumma temeritate ita definivit Epiphanius Diaconus, aut, ſi mavis, Taraſius Patriarcha Conſtantinopolitanus, qui aut loca veterum, quod dici non poteſt, ignoraſſe, aut ex præjudicata opinione in perverſum ſenſum deflexiſſe debuit. Miror tamen, in eandem ante hos ſententiam deſcendiſſe Joh. Damaſcenum, qui L. IV. de fide orthodoxa C. XIV. ita ſcribit: *εἰ δὲ καί τινες ἀντίτυπα τȣ͂ σώματος ϗ αἵματος τȣ͂ κυρίȣ τὸν ἄρτον ϗ τὸν οἶνον ἐκάλεσαν, ὡς ὁ θεοφόρος ἔφη* Βασίλειος, *ȣ̓ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι εἶπον ἀλλὰ πρὶν ἁγιασθῆναι αὐτὴν τὴν προσφορὰν ȣ̓́τω καλέσαντες*, quæ verba poſt innumeros alios exſcripſit, ſuaque fecit Jeremias Patriarcha Conſtantinopolitanus, in Actis & ſcriptis ad Theologos Wirtembergicos. Quid autem Damaſcenum compulerit, ut hæc diceret veritati hiſtoricæ è diametro contraria, non video. Ita enim eodem, quem allegamus loco, *ἀντίτυπα* explicat, ut hanc vocem donis quoque conſecratis applicare poſſit.

ſit. Ἀντίτυπα δὲ inquit, τῶν μελλόντων λέγονται, ȣ̓χ ὡς μὴ ὄντα ἀληθῶς σῶμα ϗ αἷμα Χριςȣ̃ ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν δι' ἀυτῶν μετέχομεν τῆς Χριςȣ̃ θεότητ☉, τότε δὲ νοητῶς διὰ μόνης τῆς θέας, quæ verba & ſupra jam allegavimus. In mendo ultima cubare putat Claudius Salmaſius; legendumque θεότητ☉ νοητῶς, τότε δὲ διὰ μόνης τῆς θέας. Lib. de tranſſubſtantiatione p. 179. *Nam*, inquit, *intellectus & viſus non benè cohærent, cùm ea, quæ ſolo viſu uſurpantur, non opus ſit intellectu percipi.* Aſt hæc inſtitutum noſtrum non tangunt. Cæterum qui Damaſcenum ſecuti ſunt Græci, plerique omnes uno ore ajunt, ſymbola conſecrata à veteribus nunquàm ἀντίτυπα vocata fuiſſe. Ita Nicephorus Patriarcha Antirrhetico II. ἀντίτυπα δέ ἔιπȣ λεχθέιη, ȣ̓ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τȣ̃το ἀλλὰ πρὸ τȣ̃ ἁγιασθῆναι ἐκλήθησαν. Eadem habet Theodorus Graptus in Orat. de inculpata Chriſtianorum fide. Samonas Epiſcopus Gazenus in diſp. cum Achmed Saraceno: μὴ γένοιτο, ἡμᾶς ἐιπεῖν ἀντίτυπον τȣ̃ Χριςȣ̃ τὴν ἁγίαν κοινωνίαν, ἢ ψιλὸν ἄρτον, ἢ τύπον, ἢ ἐικόνα. Marcus Epheſius in Concilio Florentino ita de liturgia Baſilii: ἀντίτυπα καλεῖ τὰ προκείμενα, δῆλον ὡς μήπω τετελεσμένα διὰ τῶν ῥημά-

ῥημάτων ἐκείνων, ἀλλὰ ἔτι τύπον τινὰ καὶ εἰκόνα φέροντα. Theophylactus in Cap. XIV. Marci: τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. τοῦτο, ὃ νῦν λαμβάνετε, οὐ γὰρ ἀντίτυπος τοῦ κυριακοῦ σώματός ἐστιν ὁ ἄρτος, ἀλλ᾽ εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο μεταβάλλεται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὁ Κύριος γὰρ λέγει· ὁ ἄρτος, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστίν· οὐκ εἶπεν, ἀντίτυπός ἐστι τῆς σαρκός μου, ἀλλ᾽ ἡ σάρξ μου ἐστιν. Meletius Syrigus in libello contra Confessionem fidei sub nomine Cyrilli Lucarii editam: οὐδὲ τύπος ἐστὶν τὸ μυστικὸν τοῦ Χριστοῦ σῶμα τοῦ ἀληθῶς σώματος ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια ἐκείνη τοῦ σώματός ἐστιν· οὐ γὰρ τύποις οὐδὲ σκιαῖς νῦν ὡς ἐν τῇ παλαιᾷ ἀλλὰ πράγμασι καὶ ἀληθείαις λατρεύομεν. Εἰ δέ τις τῶν ἁγίων ἀντίτυπον λέγει τὴν θυσίαν ταύτην τοῦ δεσποτικοῦ δείπνου ἐκείνου, δῆλόν ἐστιν, ὅτι ἡ θυσία μὲν αὕτη τύπος ἐστὶ τῆς θυσίας ἐκείνης, ὥσπερ καὶ οἱ νῦν θύοντες τύποι εἰσὶ τοῦ τότε θύσαντος Ἰησοῦ, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τῆς θυσίας τὸ αὐτό ἐστι καὶ τότε καὶ νῦν. His igitur omnibus errandi occasionem Damascenus præbuit. Sunt tamen, qui ipsum excusent. Card. Bessario de Sacram. Euch. T. VI. Biblioth. Patr. p. 470. ait, Damascenum id solùm voluisse dicere, quòd Patres veteres crediderint,

derint, elementa conſecrata non amplius eſſe nudam Corporis Chriſti figuram ſed ipſum Corpus Chriſti. Diſcedit tamen ipſe à Damaſceni ſententia, cùm non de re ſed de voce hîc quæſtio ſit. Vide Richardi Simonis not. uber. in Apologiam Gabr. Sev. p. 230. Petrus Arcudius de Concordia Eccleſiæ Occident. & Orient. L. III. arbitratur, textum Damaſceni eſſe corruptum. Ita enim ſcribit: *Ex his autem ſequitur, totam illam primam periodum antityporum non eſſe ipſius, ſed à ſciolis quibuſdam in ipſius libro aſſutam fuiſſe, vel ex margine in textum irrepſiſſe. Fortaſſis etiam aliquis deſumpſit ex illa confutatione, quam recitat quidam Epiphanius in ſeptima Synodo, & in ſcriptis Damaſceni inſeruit.* Ridet hæc Leo Allatius, Arcudiumque & quem hic ſecutus eſt, Turrianum ipſa vetuſtiſſimorum Codicum Damaſceni, quos conſuluit, inſpectione refutat. Aſt Allatius quoque ad defendendum Damaſcenum ſua confert. Ait enim, Liturgiæ Baſilianæ verba καὶ προσθέντες ἀντίτυπα non debere reddi in præſenti *proponentes*, ſed, quia ſint Aoriſti, in præterito: *qui propoſuimus* vel *cùm propoſuerimus antitypa*, ſcilicet, priuſquam dona fuerint conſecrata. Ipſemet autem hanc ſuam benignam explicationem condemnat Allatius, eam maximè ob cauſam, quòd hac voce ad dona conſecrata deſignanda uſi fuerint quoque Dionyſius Alex. Origenes, Euſebius,

ſebius, Chryſoſtomus, Theodoretus, alii, quos omnes *pro vocula iſta condemnare impium eſſe ac nefarium* addit. Inſiſtit tamen huic ex Aoriſto petitæ interpretationi Card. Perronius, de Euchariſt. L. II. Auth. 15. cui plura reponit Edmundus Albertinus L. II. de Euchariſtiæ Sacramento p. 444. Sed non opus eſt, ut ii, qui conſecrationem Romanam in ſolis verbis inſtitutionis conſtantem non defendunt, eamque in *ἐπικλήσει* Spiritus Sancti ponunt, de ſenſu liturgiæ Baſilianæ ſint ſolliciti, cùm verba *καὶ προσθέντες τὰ ἀντίτυπα* iſtam *ἐπίκλησιν* in dicta liturgia antecedant. Itaque juxta ſententiam Eccleſiæ Græcæ haud errat Damaſcenus in explicanda Baſilii ſententia, ſed in eo ſaltem, quòd alios quoque Patres dixit antityporum nomen ſolis ſymbolis nondum conſecratis dediſſe. Cæterùm Rich. Simonius acriter reprehendit Thomam Smithum, Theologum Anglicanum, quòd in genere ſcripſerit, Græcos omnes etiam conſecrata ſymbola vocare *ἀντίτυπα,* in Hiſtoria Critica fidei & rituum Eccleſiarum Oriental. quam ſub nomine Domini de Moni edidit, p. 62. Denique poterant hîc quædam addi contra Claudium Salmaſium, qui hoc de *ἀντιτύποις* argumentum prolixe exſecutus eſt in lib. de tranſſubſtantiatione p. 25. ſeqq. Sed iſta quidem tangere nolumus. Vehementer etenim nobis diſplicet, quòd, dum Card. Perronium

ronium refutare conatur, *Petronium* nuncupet virum tantæ olim in Ecclesia Romana dignitatis. Ita enim scribit p. 26. *Quomodo itaque verum esse potest, quod docent Pontificii & inter hos Cardinalis Petronius?* Istis sarcasmis miserisque allusionibus utique veritas non eget. Torquet autem se nescitque ferè quid respondeat Salmasius, cùm locum 1. Pet. III. 21. superius allegatum explicat, ubi βάπτισμα dicitur esse ἀντίτυπον τῷ ὕδατι, in quo cum suis servatus est Noachus. Ait enim, lectionem esse corruptam, & pro ῷ ponendum esse ȣ̃, nam in Codice vetustissimo à Thecla conscripto exstare *o*, hoc autem in antiquissimis libris Græcis pro *ου* poni p. 31. 32. Petrum itaque id dictum velle, quòd arcæ Noaci ἀντίτυπον sit baptisma p. 34. Ita sanè agendum nobis est, cùm ad incitas redacti sumus, ne videamur nihil reposuisse. Nec tamen id quod voluit, demonstrat Salmasius; remanet enim data ἀντιτύπȣ explicatio. Atque hæc omnia tàm prolixè hîc enarravimus, ut exemplo hoc constaret, de quisquiliis & vocibus rebusque nihili sæpè inter eruditos disputari. Hùc enim majorem controversiæ hujus de ἀντιτύποις partem ablegamus, utpote quam tanta cum difficultate tractare magnoque conatu nihil agere haud erat opus.

ὁ τοῖς τῶν Ἰουδαίων δόγμασι] Ita & alibi Irenæus: *Judæi autem non offerunt: manus enim eorum ſanguine plenæ ſunt*: nec *receperunt verbum, quod offertur Deo*. L. IV. cont. hæreſ. C. XVIII. §. 4. Ex hoc loco patet, oblationem Euchariſticam cum ſacrificiis & oblationibus Judæorum tàm ſollicitè conferendam atque comparandam haud eſſe. *Species quippe oblationum immutata eſt* juxta l. c. §. 2. & λειτουργία πνευματικὴ quam appellat Irenæus, ac λογικὴ λατρεία Novi Teſtamenti ab umbris *elementiſque mundi* Coloſſ. II. 20. nimium quantum diſtat.

προσέρχονται] De hâc voce quædam diximus ad primum fragmentum p. 7. ſeqq. ubi notavimus, doctiſſimum Bentlejum hanc φράσιν ſollicitare. Uſitata autem ea eſt apud Eccleſiaſticos Scriptores frequenterque adhibita. Ita ab Origene T. II. Comment. in Matth. f. 255. προσιόντες τῷ λόγῳ appellantur recens ad Chriſti fidem Converſi. Hos alibi προσερχομένους τῷ θείῳ λόγῳ nominat l. c. f. 395. Obſervat, qui obſervationes in Origenem ſcripſit, Pet. Daniel Huetius, *familiarem utramque locutionem Origeni eſſe, qui & nonnunquam προσέρχεσθαι & προσιέναι ſimpliciter uſurpet. Inde*, addit, *dicti προσήλυτοι, qui relictis Gentilium ſuperſtitionibus circumcidebantur*. Conf. notas ipſius in Orig. Comment. f. 40. I.

FRAGMENTUM TERTIUM.

Εἰρηναίȣ.

Ἔταξαν οἱ Ἀπόςολοι, μὴ δεῖναι ἡμᾶς κρίνειν τινὰ ἐν βρώσει ᾗ ἐν πόσει ᾗ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νεομηνίας ἢ σαββάτων. Πόθεν ȣ̃ν ταῦται αἱ μάχαι; πόθεν τὰ σχίσματα; ἑορτάζομεν, ἀλλ' ἐν ζύμῃ κακίας ᾗ πονηρίας, τὴν ἐκκλησίαν τȣ̃ Θεȣ̃ διαῤῥίπτοντες, ᾗ τὰ ἐκτὸς τηρȣ̃μεν, ἵνα τὰ κρέιττονα τὴν πίςιν ᾗ ἀγάπην ἀποβάλλωμεν. Τάυτας ȣ̃ν ἑορτὰς ᾗ νηςείας ἀπαρέσκειν τῷ κυρίῳ ἐκ τῶν προ-

Irenæi.

Ordinaverunt Apoſtoli, non oportere nos judicare quenquam in eſca vel potu vel parte feſti aut neomeniæ aut ſabbatorum. Unde igitur hæ diſceptationes? Unde ſchiſmata? Feriamur ſed in fermento malitiæ & malignitatis, Eccleſiam Dei ſcindentes, & externa ſervamus, ut meliora, fidem & charitatem abjiciamus. Has igitur ferias & jejunia diſplicere Domino

προφητικῶν λόγων ἠκούσαμεν.

no ex sermonibus Propheticis audivimus.

NOTÆ.

Εἰρηναίου] Hoc fragmentum ex epistola Irenæi *de schismate* contra Blastum petitum esse videtur. Orta etenim tùm temporis erat quæstio de Paschate inter Asianos & Romanos, in Concilio Nicæno postmodùm decisa atque ab Irenæo ita tractata, ut propter ritum externum pacis Ecclesiasticæ vinculum scindi haud debere egregiè demonstrârit. Aut, si mavis, hoc fragmentum pertinet ad libellum Irenæi περὶ τοῦ πάσχα de Paschate, quem allegavit Justinus quidam in Resp. ad quæst. 115. ad Orthodoxos. Nota est, quam hanc in rem Irenæus ad Victorem Episcopum Romanum scripsit Epistola, cujus fragmentum Eusebius, Nicephorus & Maximus nobis tradidere, ubi sanctissimus Vir nihil urget magis quàm concordiam Ecclesiasticam ab omni schismate alienam, ubi non de fide quidem sed de ritibus agitur. Quinimo addit: ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησι. *Diversitatem jejunii consensionem fidei commendare.* Egregia planè sunt, quæ de schismate fugiendo L. IV. cont. hær. C. 33. §. 7. scribit noster: Ἀνακρινεῖ δὲ (sc. ὁ Θεὸς) τοὺς τὰ

σχίσ-

σχίσματα ἐργαζομένȣς κενȣ̀ς ὄντας τῆς τȣ̃ Θεȣ̃ ἀγάπης κ̀ τὸ ἴδιον λυσιτελὲς σκοπȣ̃ντας ἀλλὰ μὴ τὴν ἕνωσιν τῆς ἐκκλησίας, κ̀ διὰ μικρὰς κ̀ τὰς τυχȣ́σας αἰτίας τὸ μέγα κ̀ ἔνδοξον σῶμα τȣ̃ Χριςȣ̃ τέμνοντας κ̀ διαιρȣ̃ντας κ̀ ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἀναιρȣ̃ντας. Quæ verba conſervavit nobis Joannes Damaſcenus in Parallelis ſacris tit. 76. περὶ αἱρετικῶν, tranſlata inde in vitam Irenæi ab Halloixio deſcriptam p. 497. & 481. Dignus eſt hic, quem allegamus, Damaſceni parallelorum titulus, qui ſæpius legatur atque relegatur, ut, quæ priſcæ Eccleſiæ circa doctrinam de ſchiſmate fuerit fides, clarius noſcamus. Adeò enim Chriſtiani hodie in partes diſciſſi ſunt, ut quævis opinio novum ſchiſma novamque ſectam gignat. Felices eos, qui *unitatem fidei ſpirituſque ſectantur!* Eph. IV. 3. 4. 5.

Ἔταξαν] Confirmant prima hujus fragmenti verba id, quod ſupra de citationibus τῶν διαταγῶν diximus p. 11. ſeqq. Cæterum de διδαχαῖς τῶν Αποςόλων conferri omninò quoque poſſunt Dallæus de Pſeudepigraphis Apoſtolicis paſſim & le Moyne Var. Sacr. T. II. p. 683. 1957. ſeqq.

μὴ δεῖναι . . . . . σαββάτων] Locus, quem hîc allegat Irenæus, Pauli eſt in literis ad Coloſſenſes Cap. II. comm. 16.

K 3 ἑορτά-

ἑορτάζομεν ...... πονηρίας] Alludit, ut arbitror, Vir Sanctus ad I. Cor. v. 8.

τὰ ἐκτὸς τηρȣ͂μεν] Quod ſuo jam tempore reprehendit Irenæus, id ad hoc, quod vivimus, ſeculum egregie quadrat. Scilicet ea eſt perniciosiſſima, quæ unquam excogitari potuit, hæreſis, quà creditur, religionem in externis ſaltem ritibus cærimoniiſque conſiſtere, quas qui ſervaverit, de ſalute ſua ſecurus eſſe poſſit. Adeò hæc labes pervaſit omnes ſectas, ut nulla ferè amplius medela queat adhiberi. Aliter omninò optimus Salvator: *ȣ̓κ ἔρχεται ἡ βασιλεία τȣ͂ Θεȣ͂ μετὰ παρατηρήσεως, ȣ̓δὲ ἐρȣ͂σιν· ἰδȣ̀ ὧδε, ἤ, ἰδȣ̀ ἐκεῖ· ἰδȣ̀ γὰρ* Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΝΤΟΣ ΥΜΩΝ ΕΣΤΙΝ. Luc. XVII. 20. 21.

ἐκ τῶν προφητικῶν λόγων] Conf. Jeſaj. I. 11. ſeqq. Jerem. VI. 20. Hoſ. VI. 6. VII. 6. Amos V. 21. Adde Jeſ. LVIII. 3. ſeqq. Zach. VII. 5. VIII. 19. Hæc ſcilicet erat Irenæi ſententia, ritibus externis cærimoniiſque non confidendum eſſe, utpote quæ eſſentiam Chriſtianiſmi non tangant. Reiicit itaque eas diſputationes de Paſchate, ad quas reſpicit, in Eccleſia primitiva tunc agitatas, aitque, unionem Eccleſiæ propter rem indifferentem haud ſolvendam eſſe. Quòd dum ponimus, è re noſtra eſſe arbitramur, ut locum corrigamus, qui in diſſerta-

ſertatione noſtra præliminari ad Q. Julii Hilariani Expoſitum de ratione Paſchæ & menſis §. 45. p. 56. exſtat, & à mendo liberandus eſt. Ita autem ibi legendum : *diemque Paſchæ juxta veterem calculum, deciſa jam tùm temporis controverſia, quæ in Eccleſia Græca & Latina multas turbas dedit, demùmque in Concilio Nicæno finita eſt, à cujus partibus ſtat noſter Hilarianus.*

FRAGMENTUM QUARTUM.

'Ειρηναίȣ.

Χριςὸς ὁ πρὸ αἰώνων κληθεὶς Θεȣ̃ ὑὸς ἐν τῷ πληρώματι τȣ̃ καιρȣ̃ ὤφθη, ἵνα ἡμᾶς τȣ̀ς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ὄντας διὰ τȣ̃ ἅιματ☉ αὐτȣ̃ καθαρίσῃ, ἀγνȣ̀ς τῷ πατρὶ ὑȣ̀ς παραςήσας, ἐι τῇ παιδείᾳ τȣ̃ πνεύματ☉ ἐυπειθεῖς ἡμᾶς παρέχωμεν. Καὶ ἐν τῷ τέλει τῶν καιρῶν μέλλει ἔρχεσθαι ἐις τὸ καταργῆσαι πᾶν τὸ κακὸν ϗ ἐις τὸ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα, ἵνα ᾖ πάντων τῶν μιασμάτων τὸ τέλ☉.

Irenæi.

Chriſtus ante ſecula vocatus Dei Filius in complemento temporis apparuit, ut nos, qui ſub jugo peccati eramus, per ſanguinem ſuum purificet, inculpatos Patri filios ſiſtens, ſi caſtigationi ſpiritus obedientes nos præſtemus. Et in fine temporum venturus eſt ad deſtruendum omne malum & ad reconcilianda univerſa, ut omnium impuritatum ſit finis.

'Ειρη-

NOTÆ.

Εἰρηναίῳ] Hæc forſan ad *διαλέξεις διαφόρους* aut ad *ἐπίδειξιν Ἀποστολικοῦ κηρύγματος* ab Irenæo ſcriptam pertinuere.

ὁ πρὸ αἰώνων κληθεὶς Θεοῦ υἱὸς] Doctrinam Irenæi de divinitate Filii Dei poſt Georgium Bullum & Nicolaum Nourrium egregiè explicavit R. Maſſuetus in Diſſ. III. Art. v. cui non opus eſt, ut plura addamus. Sunt quidem variis in locis aliqua, ex quibus conjeceris, Irenæum ſubordinationem in Trinitate agnoviſſe. Soli enim Patri ſcientiam diei noviſſimæ videtur adſcribere, ita ut excludi credas Filium, qui & juxta divinitatem *Patrem ſe majorem eſſe* dixerit, id quod poſt Irenæum plures alii Patres, illi quoque, qui poſt Concilium Nicænum vixere, repetunt. Vide ingenioſiſſimi Viri Sam. Clarkii in doctrina Scripturaria de Trinitate Anglicè ſcripta P. I. C. II. Sect. v. n. 830. p. 157. ſeqq. Ait etiam noſter, *Patri miniſtraſſe Filium atque illum huic præcepiſſe*, in quo antiquiſſimos veteris Eccleſiæ Doctores itidem ſibi conſentientes habet. Sunt hæc utique difficilia & quæ perverſum in ſenſum veritatique Catholicæ contrarium facile trahi queant, trahunturque etiam ab iis, qui Arianos errores hoc ipſo tempore defendunt. Conf. Whiſtoni Prim. Chriſti Reviv. P. IV. ubi ſyſte-

ma primitivæ fidei de Trinitate & incarnatione Filii exhibetur, Art. VII. IX. X. Idem variis in locis Irenæum quoque in ſuas trahere partes conatur, plurimaque ab eo dicta hoc in libro refert. Id unum ſupererat, ut loca quæ producit, in notis demonſtraret ſuæ penitus ſententiæ favere, refutatis iis, quæ hactenus de Irenæi fide dixerant alii. Sola enim verba ponit, eorumque verſionem Anglicanam, quæ rem haud conficiunt. Cæterum quod ſubordinationem attinet perſonarum in Trinitate, plures ſunt hodie iique maximè Eccleſiæ Anglicanæ Theologi, qui hanc in ſententiam poſt Remonſtrantes deſcendunt, alienam omninò à veterum recentiorumque Proteſtantium recepta opinione, utpote qui uno ore ſummam in Trinitate perſonarum affirmant æqualitatem. Irenæi ſententia hæc eſt, Chriſtum *& Deum & Dominum & Regem æternum & unigenitum eſſe & Filium Dei, Filium autem hominis factum.* Addit, *eum ſemper coëxtitiſſe Patri, ſemperque cum Patre fuiſſe, Deumque definitivè & abſolutè nominatum fuiſſe, & habere in omnibus principatum.* Hæc primaria ſunt, ex quibus cætera explicare utique convenit. Cæterùm ex verbis fragmenti noſtri nihil contra Arianos exſculpere poſſumus. In hoc enim quod Irenæus dicit, ii cum Orthodoxis conveniunt.

ἐν τῷ πληρώματι τȣ̃ καιρȣ̃] Vide Galat. IV. 4. ubi

ubi πλήρωμα τȣ̃ χρόνȣ. *Plenitudo temporis* habetur in latinis Irenæi.

παιδείᾳ] Vide Tit. II. 12.

ἐις τὸ καταργῆσαι πᾶν τὸ κακὸν κ̀ ἐις τὸ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα] Digna ſunt hæc Irenæi verba, quæ penitius conſiderentur. Duo enim ſunt, quæ dicit. Primum, *deſtructum iri omne malum*; ſecundum, *reconciliatum iri univerſa.* Itane ergo credit ille, quod Origenes poſt ipſum credidit, pœnas quoque damnatorum finem habituras, quod ex eo omninò conſequi videtur, ſi dixeris, omne malum ſublatum iri? Itane porrò juxta Irenæum reconciliatio univerſalis per Chriſtum nondum facta eſt, reſervanda demum ad diem judicii? Hæc qui æqua judicii lance dijudicare velit, inſpiciat prius quæ Irenæus de æternis damnatorum pœnis in Libris adv. hæreſes memorat. L. III. C. XXIII. §. 3. hæc leguntur: *Hoc idem autem & Dominus in Evangelio his, qui à ſiniſtris inveniuntur, ait:* Abite maledicti in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo & Angelis ejus; *ſignificans, quoniam non homini principaliter præparatus eſt æternus ignis, ſed ei, qui ſeduxit, & offendere fecit hominem, & inquam qui Princeps Apoſtaſiæ eſt, principi abſceſſionis, & his Angelis, qui Apoſtatæ facti ſunt cum eo: quem quidem juſtè percipient etiam hi, qui ſimiliter ut illi ſine pœnitentia & ſine regreſſu*

greſſu in malitiæ perſeverant operibus. L. IV. C. XXVII. §. 4. ex variis Scripturæ locis probat, *æternum ignem* impiis deſtinatum eſſe. Id autem qua ratione intelligat, explicat luculentius l. c. C. XXIX. §. I. Ibi enim: *Cùm ergo hîc & illic eadem ſit in vindicando Deo juſtitia Dei & illic quidem typicè & temporaliter & mediocrius; hîc verò verè & ſemper & auſterius......* Addit rationem, ob quam damnatio impiorum æterna ſtatui debeat, *quoniam expediebat eis juxta Scripturam, ſi non eſſent nati.* Pergit §. 2. *Pœna eorum, qui non credunt Verbo Dei & contemnunt ejus adventum & convertuntur retrorſum, adampliata eſt; non ſolùm temporalis ſed & æterna facta. Quibuſcunque enim dixerit Dominus:* Diſcedite à me maledicti in ignem perpetuum; *iſti erunt ſemper damnati, & quibuſcunque dixerit:* Venite benedicti &c. *hi ſemper percipiunt Regnum & proficiunt.* Add. L. IV. C. XXXIII. §. II. C. XXXIX. §. 4. ubi: *Æternum qui fugiunt lumen, quod continet in ſe omnia bona, ipſi ſibi cauſa ſunt, ut æternas inhabitent tenebras,* quæ ipſa repetuntur C. XL. §. I. 2. Nec nos heic morantur, quæ Irenæus alibi habet de perſeverantia vitæ ſolis electis boniſque data L. II. C. XXIV. §. 3. *Non enim ex nobis,* ait, *neque ex noſtra natura vita eſt, ſed ſecundum gratiam Dei datur. Et ideo qui ſervaverit datum vitæ & gratias egerit ei qui præſtitit,*

acci-

accipiet & in ſeculum ſeculi longitudinem dierum. Qui autem abjecerit eam & ingratus exſtiterit factori ob hoc quod factus eſt, & non cognoverit eum qui præſtat, ipſe ſe privat in ſeculum ſeculi perſeverantia. Sunt hæc quæ in ſuas partes traxit Henr. Dodwellus, naturalem animæ mortalitatem ſtatuens, niſi per baptiſmum facta fuerit immortalis. Sed egregia ſunt, quæ reponit doctiſſimus Maſſuetus: *Unum obſervaſſe ſufficiat, ſcilicet duplex immortalitatis genus, quod Dodwellus nuſquam diſtinxit, ſed potius ita confudit, ut alterum pro altero habuerit, fontem errorum omnium illius eſſe. Immortalitas quippe animarum, alia naturalis, alia ſupernaturalis. Prior ſubſtantiis ſua natura ſimplicibus & ab omni materia ſegregatis propria eſt; quâ nullius omninò creatæ rei vi & efficientia diſſolvi & exſtingui poſſunt. Poſterior animabus beatis peculiaris eſt; qua Deo & cum Deo æternùm viventes, felicitate numquam deſitura fruuntur in Cœlis.* Diſſ. III. Art. IX. §. 104. Idem & adcuratè demonſtrat, Irenæum cùm æternas damnatorum pœnas dixit, numquam deſituras intellexiſſe. Ita enim l. c. §. 106. *Hîc damnatorum pœnam opponit Irenæus beatorum felicitati; & quemadmodum hæc ſempiterna eſt, ſic & alteram ſempiternam eſſe ſtatuit. Ubiqui has voces*, æternus ignis, æterna pœna, ſemper damnati, *detorſerit ad longiſſima dumtaxat*

taxat ſupplicia, ſed damnatorum interitu tandem aliquando deſitura; advertat, nec Irenæum cæteroſque Patres, immò nec ipſam Scripturam aliis vocibus deſignare ſempiternam beatorum felicitatem; quas proinde impii, arrepta hinc occaſione ſimiliter detorquere poſſent ad longam dumtaxat felicitatem, aliquando tamen finiendam. Lege ſis quæ eo de argumento ſcripſit eruditiſſimus D. Matthæus Petitdidier T. II. Annotationum in Bibliothecam Auctorum Eccleſiaſticorum p. 403. *& ſeqq. edit. Pariſ.* 1692. Eſt tamen qui in Germania ante quindecim annos Origenianum de fine pœnarum infernalium dogma novis rationibus ornatum Patrumque effatis defenſum atque in ſyſtema redactum dedit vir celeberrimus Joannes Gulielmus Peterſenius, confectis hanc in rem tribus in majore forma voluminibus, quem alii poſtea ſecuti ſunt ejuſdem opinionis aſſeclæ. Vide Illuſtris Leibnitii tract. Gall. de bonitate divina & libertate hominis P. 1. §. 17. p. 125. Non verò iſte animas damnatorum poſt datas pœnas in nihilum abituras ait, ſed purificatum iri eaſdem atque reſtitutum ad primævam imaginem, quam in creatione acceperant. Quam opinionem, à plurimus Judæorum Doctoribus traditam & à quibuſdam Patribus defenſam, maximè ex Eph. 1. 10. Coloſſ. 1. 16. 17. 18. 19. 20. Rom. v. 12. ſeqq. 1. Cor. xv. 22. ſeqq. pluribuſque aliis locis probare annititur. Eruditè

autem

autem hæc omnia digerit, atque ita, ut necessarias cautelas ponat, ad impios ab abusu doctrinæ hujus abstrahendos. Cæterum si ex Scriptura ista probari satis possent, utique ad plurimas difficultates, quibus Theologicæ quæstiones haud paucæ involvuntur, sterneretur via. Viderunt id inter Anglos Henricus Morus & Thomas Tillotsonius, qui æternitatem pœnarum negâsse aut in dubium vocasse dicuntur. Usus etiam est hac hypothesi contra Petrum Bælium Vir Clariss. Joannes Clericus in Bibl. Sel. T. VII. ita tamen, ut eandem haud suam fecerit.

καὶ εἰς τὸ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα] Respicit noster sine dubio ad Coloss. I. 20. ubi: *καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν.* Etenim reconciliationem universalem per mortem Christi jam factam esse haud negat Irenæus. Conf. L. V. C. XIV. §. 3. Est autem universalis illa, per quam totus mundus cum Deo fuit reconciliatus, ita ut salus *acquisita* omnibus fuerit, particularis verò pœnitentiam fidemque hominis cum obedientia Evangelio præstita præviam habet, bonaque à Christo acquisita *applicat*. 2. Cor. V. 19. 20. De hac itaque loquitur in fragmento nostro Irenæus aut potius de ejus plenaria manifestatione ultimoque effectu, qui nonnisi in novissimo die apparebit. Cæterùm cum loco, qui exstat ad Coloss. C. I. comm. 21. 22. Vir Sanctus confert alterum *παράλλη-*

λον Epheſ. 1. 10. ubi : *ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.* Hanc *recapitulationem*, quam vocat, rerum cœleſtium & terreſtrium, ait Irenæus eſſe conjunctionem naturæ divinæ cum humana. Vide loc. cit. §. 2. Alibi hanc *recapitulationem* de anima hominis cum corpore conjuncta explicat l. c. C. xx. §. 2. Tàm obſcura tamen atque intricata ſunt hæc omnia, ut quæ mens Irenæi ſit, liquidò vix dignoſci poſſit.

DISSERTATIO
DE
OBLATIONE EUCHARISTIÆ
IN
PRIMITIVA ECCLESIA
USITATA,

Quâ

OSTENDITUR,

Veteres in celebratione Euchariſtiæ nonniſi panem & vinum, non autem Corpus & Sanguinem Chriſti obtuliſſe, inſimulque illorum Theologorum Anglicanorum, qui hanc panis vinique oblationem proprium & propitiatorium Novi Teſtamenti ſacrificium eſſe aſſerunt, ſententia modeſtè expenditur.

CONSPECTUS DISSERTATIONIS.

Ritus Eucharisticos ex ritibus Judaicis, maxime Paschalibus, derivatos esse ostenditur §. 1--6. *Oblationem postmodùm ex Judaicis cærimoniis addiderunt veteres, ipsique forsan Viri Apostolici* §. 7. *Argumenta Hickesii, quibus eandem ex Scripturis Canonicis derivat, examinantur, petita ex Matth. V.* 23. 24. *verbis institutionis*, 1. *Cor.* IX. 13. X. 20. 21. *Hebr.* XIII. 10. *Rom.* XV. 15. 16. §. 8--12. *Argumenta Card. Bellarmini pro sacrificio Missæ in compendio refutantur.* §. 13. *Respondetur ad objectiones Zephyrini de Pace ex Hebr.* XIII. 10. *Jerem.* XXXIII. 18. *Mal.* I. 10. 11. *petitas.* §. 14. *Typus agni Paschalis cum antitypo Eucharistiæ confertur.* §. 15. *Concilii Tridentini Canon de sacrificio Missæ propitiatorio expenditur, idemque cum sacrificiis veteris Testamenti comparatur.* §. 16. *Bossueti sententia de oblatione Eucharistiæ proponitur.* §. 17. *& refutatur.* §. 18. 19. 20. *Argumenta contra oblationem sacrificiumque Eucharistiæ exponuntur.* §. 21. *Dictum Barnabæ à Zephyrino prolatum explicatur.* §. 22. *Aliud ejusdem effatum de intestino non loto Sacerdotibus comedendo expenditur.* §. 23. *Clementis Romani effata adduntur.* §. 24. 25. 26. *ubi & adduntur testimonia ex Ignatio petita. Proponuntur argumenta ex Justino Martyre deprompta.* §. 27. *Athenagoræ & Cornelii Episc. Rom.*

 dicta

dicta adduntur. §. 28. Clementis item Al. §. 29. & Origenis. §. 30. Constitutionum porrò Apostolicarum. §. 31. sqq. De oblatione pro mortuis quædam adjiciuntur §. 34. 35. ubi Tertulliani & Cypriani placita expenduntur. Augustanæ Confessionis & Ecclesiæ Anglicanæ itemque Whistoni de eadem sententia proponitur. §. 36. Argumenta Zephyrini ex Canonibus Apostolicis petita refutantur. §. 37. Tertulliani & Cypriani loca pro oblatione expenduntur. §. 38. De sententia Dionysii, Cyrilli Hieros. Græcisque Liturgiis Jacobi, Marci, Petri, Basilii, Cyrilli Al. & Chrysost. disseritur, locaque de oblatione afferuntur. §. 39. Adduntur, quæ ex Liturgiis Latinis, Ambrosiana, Gelasiana, Gothica, Gallicana, Francica, Mozarabica, Flaciana & Gregoriana dici possunt. §. 40. Sacrificium Corporis Christi repetitum ex hisce Liturgiis probari non posse, Veteribusque Patribus & Scholasticis plurimis haud creditum fuisse observatur, utpote in Concilio demùm Tridentino in articulos fidei relatum. §. 41. Sententia Ecclesiæ Anglicanæ de oblatione Eucharistiæ ex Liturgiis Eduardi VI. & Scotica exponitur, queis Liturgiæ Ed. Stephani, Grabii & Whistoni adduntur. §. 42. Quid in tota Dissertatione dictum sit, in compendio exhibetur. §. 43.

DIS-

DISSERTATIO DE OBLATIONE VETERUM EUCHARISTICA.

§. I.

QUi ritus Euchariſticos à Servatore adhibitos paulò penitius conſideraverit, modicamque ſaltem rerum Judaicarum habuerit cognitionem, is puto non diffitebitur, cærimonias ab optimo Servatore inſtitutas, atque ad ſacramentum Corporis Sanguiniſque accommodatas, à Judæis tranſſumtas, atque ad hunc uſum ab ipſo ſanctificatas eſſe. Quamvis enim Vetus Teſtamentum adventu ſuo abrogaſſet Dominus, externos tamen ritus plurimos ita ſervavit, ut divinam ipſis gratiam atque effectum ſpiritualem ſuperadderet. Ita Baptiſmum apud Judæos olim in uſu fuiſſe, ejuſdemque ritus à Chriſto adoptatos, ut Proſelyti ad Chriſtianiſmum aqua initiarentur, doctiſſimorum quorumvis eſt ſententia. Ita Hierarchiam Judæorum cum Chriſtianorum Hierarchia egregiè contulit Vir Clariſſ. Campegius Vitringa, tùm in libris de Synagoga vetere, tùm in aliis, quos ad illuſtrandum hoc argumentum

compoſuit. Ita ipſam Orationem Dominicam ex precibus Judæorum conflatam eſſe oſtenderunt Viri doctiſſimi Joannes Lightfootus * & Hermannus Witſius †. Ipſa tandem Euchariſtiæ inſtitutio ritibus Judaicis tota ferè conſtat atque abſolvitur. Quod, ut via paretur ad ſequentia quæ nobis dicenda ſunt, velut in compendio hîc demonſtrabimus; hac tamen ratione, ut oſtendamus, Salvatorem in ultima Cœna ita Judaicos adoptaſſe ritus, ut ab iis in quibuſdam receſſerit quoque, veteremque Legem à ſe abrogatam fuiſſe hac ratione declaraverit.

§. II.

Et quidem quod poſtremum attinet, à Lege Judaica utique diverſa fuit Euchariſtiæ inſtitutio, quòd poſt Cœnam Paſchalem primum fuit celebrata. Judæis enim hâc abſolutâ nihil amplius licuit comedere juxta Canonem Gemaricum, qui in Cod. Peſachin exſtat: אחר אפיקומן אין לאכול שום דבר *Poſt* ἐπίκωμον *(placentam, quam Judæi hodiè loco Agni Paſchalis comedunt,) non eſt amplius quicquam comedendum*, ad quem locum R. Mordechai Pulcher hæc commentatur in Leſuſch hachor: וכיון שאפיקומן הוא זכר לפסח הנאכל על השובע נוהגים שלא לאכול שום דבר אפי׳ פירות אחר אכילת אפיקומן כדי שישאר

* Hor. Hebr. in Matth. VI. 9. ſeqq.
† Exercit. VI. in Orat. Domin. §. 32. ſeqq.

שישאר טעם האפיקומן בפיו כמו שנהגו אבותינו באכילת הפסח: h. e. *quandoquidem* ἐπίκωμον *est memoriale Agni Paschalis, qui comedi solitus fuit à saturis, inde consueverunt, nihil quicquam amplius, ne quidem fructus* τοῦ ἐπικώμου *comedere, ut gustus* τοῦ ἐπικώμου *remaneat in ore, quemadmodum Patres nostri circa esum Agni Paschalis idem quoque olim observare solebant.* Eadem ferè habet R. Moses Maimonides in הלכות חמץ ומצה ubi: ובאחרונה אוכל מבשר הפסח אפי' כזית ואינו טועם אחריו כלל ובזמן הזה אוכל כזית מצה ואינו טועם אחריה כלום כדי שיהיה הפסק סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו שאכילתן היא המצוה: *Et postremò comedebat de carne Agni Paschalis particulam olivæ instar, nec postea quicquam amplius gustabat. Hoc verò tempore comedit particulam olivæ instar de torta azyma, & post eam nihil quicquam amplius gustat, ut cessatio Cœnæ ejus sit, & sapor carnis Agni Paschalis vel tortæ azymæ maneat in ore ejus, quia horum comestio est præceptum divinum.* Ex his apparet, Sacram Cœnam non comparari posse cum סעודה מפסקת δείπνῳ ἀπολυτικῷ seu *Cœna dimissoria*, quam Judæi olim tanquam secundas mensas addebant Convivio sacrificiali seu Epulo ex oblatis confecto, quæ sententia fuit Josephi Scaligeri Libro sexto de Emendatione temporum. Cùm enim δεῖπνον id ἀπολυτικὸν ex bellariis constiterit, quæ Græcè ἐπίκωμον אפיקומן aut קנוח patrio idiomate juxta Scaligerum à Judæis appellantur,

tur, scilicet si קנוח סעודה dicere velis, omninò Epulo Paschali succedere non poterat juxta traditionem Judaicam alia quædam סעודה Ita enim habet Canon ipsorum vulgatus Pesach. f. 119. 2. in Misna: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן *μετὰ τὸ πάσχα ὐκ ἀπολύϩσι τὸ δεῖπνον ἐπικώμῳ.* Nec Libri rituales Judæorum de tali quadam *Súda masſékes* Epulum Paschale insequente quicquam habent, ita ut Jo. Buxtorffius optimo jure hîc contradixisse Scaligero videatur in Dissertatione de Cœna Domini, quæ sexta est Dissertationum Philologico-Theologicarum.

§. III.

Quamvis autem institutio Cœnæ Dominicæ traditionibus Judaicis in eo sit contraria, quòd eadem Convivium Paschale fuerit insecuta; alia tamen ratione ex Ecclesiæ Judaicæ ritibus derivari potest, si rem probè attendamus. Scilicet, cùm sacrificia olim offerrentur, cedebat pars oblatorum Sacerdotibus & offerentibus, qui instituto Convivio sacrificiali vel Epulo ex oblatis horum reliquias consumebant. Conf. Exod. XVIII. 12. XXXII. 6. XXXIV. 15. seqq. Levit. II. 3. 10. VI. 16. 17. 18. 26. VII. 6. seqq. Num. XXV. 2. Deut. XII. 17. seqq. 1. Sam. I. 3. 4. IX. 13. Psalm. CVI. 28. Hoc itaque ex oblatis atque immolatis confectum Epulum imitaturus Salvator Corporis Sanguinisque sui, quæ oblaturus erat in arâ crucis, participes nos esse voluit

in

in Epulo Euchariſtico, ex oblatis Corpore ac Sanguine ſuo confecto. Quod quidem eò probabilius eſſe videtur, quoniam ipſa Paſchalis Cœna fuit convivium ſacrificiale, utpote ex agno conſtans, qui Deo in loco ſancto ſacrificandus erat. Deut. XVI. 2. ſeqq. Qui præ aliis hâc ratione Cœnam Dominicam delineavit, eſt Radulphus Cudworthus, Anglus, cujus de vera notione Cœnæ Dominicæ libellus conferri * meretur. Nec ſanè video, quid contra hanc ingenioſiſſimi Viri ſententiam dici poſſit; niſi forſan credat quiſpiam, novum ex ea pro præſentia reali Corporis & Sanguinis Chriſti in Cœna Dominica argumentum exſculpi poſſe. Qui id cogitaverit, à vero non abludet; id enim quod oblatum eſt, convivium ſacrificiale conficit, non ea quæ oblata non fuere. Nec ſufficit, quod nonnemo ait, ſymbola Euchariſtica ſacrificium in cruce factum repræſentare. Neque enim *epulum ex oblatis* olim conſtare debebat ex iis, quæ *repræſentabant oblata*, ſed ex ipſiſmet oblatis, quod utique probè notandum eſt. Unde haud egregiè ab eodem factum, cùm *ſanctarum nugarum* vocabulo eam inſignivit ſententiam, qua Chriſtum in S. Cœna propriæ ſuæ

 ſub-

* Prodiit in lingua Anglicana ſub titulo: *a diſcourſe concerning the true notion of the Lord's ſupper by Ralph Cudworth D. D.* London 1642. Poſtea in minore forma recuſus fuit, in majore verò additus Syſtemati Intellectuali. Eadem ferè dixerat Stuckius in Antiqu. Conviv.

substantiæ nos participem reddere asserimus (*a*). Cæterum non dissimulandum est, Virum Reverendum Georgium Hickesium contra Cudworthi sententiam nuper quædam dixisse (*b*). Etenim novam eandem appellat, atque eapropter rejiciendam, quòd à sententia veteris Ecclesiæ tota abeat. Ita autem ad locum Tertulliani (*c*) à Cudwortho productum, ubi *participatio sacrificii* memoratur, respondet, ut dicat, de pane & calice oblatis *participationem* accipiendam esse, id quod nec ipse Cudworthus negaverit. In eo itaque diversam à Cudwortho sententiam tenet Clariss. Hickesius, quòd oblationem epulumque ex oblatis combinet, omniaque uno simul actu eodemque fieri contendat; Cudworthus verò oblationem dudùm à Christo factam nunquamque repetendam asserat, sacramque Cœnam nonnisi epulum sacrificiale esse existimet, quod utique repeti semper possit atque etiam repetendum sit. Tùm verò haudquaquam fallitur venerandus Hickesius, cùm ait, epulum ex oblatis concipi non posse, nisi oblata adsint, Cudworthum verò statuere, S. Cœnam epulum

(*a*) Conf. Historiam Criticam Reipublicæ litterariæ Gallicè scriptam T. I. Art. V. §. 7. p. 145. seqq. Dogma de præsentia reali p. 147. vocatur *un saint galimatias.*

(*b*) In libro Anglico *the Christian Priesthood asserted*, h. e. Sacerdotium Christianum assertum C. II. §. X. p. 165. seqq.

(*c*) Totus Tertulliani locus hic est: *Nonne solemnior erit statio tua, si ad aram Dei steteris? Accepto Corpore Domini & reservato, utrumque salvum est, &* participatio sacrificii *& executio officii.* lib. de Oratione sub finem.

lum ex oblatis eſſe, licet juxta eum panis vinumque offerri non debeant *. Si verò quis, qui præſentiam realem ſtatuerit, in Cudworthi ſententiam voluerit deſcendere, argumentum ab Hickeſio prolatum ſuâ mole ruet. Nec negari tamen poteſt, S. Euchariſtiam in eo ab epulo ſacrificiali differre, quod hoc ex ſacrificio pro peccato, cujus ſanguis in Sanctum Sanctorum inferri debuit, & quale Chriſtus fuit 2. Cor. V. 21. Hebr. IX. 12. non confici, nec ſanguis unquam bibi potuit. Levit. VI. 30. Deut. VII. 27. Sed oſtendendum tandem nobis eſt, quâ ratione ritus Euchariſtici à Chriſto inſtituti cum ritibus Judaicis conveniant. Id quod non ſine ratione hîc facimus, cùm id oblationi Veterum illuſtrandæ egregiè poſſit inſervire, ut ex ſequentibus apparebit.

§. IV.

Primùm itaque Chriſtus pani benedixit ac ſuper eo gratias egit. Ἐυλογήσας, Matth. XXVI. 26. Marc. XIV. 22. aut ἐυχαριστήσας, Luc. XXII. 19. 1. Cor. XI. 24. ἔκλασε. Qua in re iſta ἐυλογία aut ἐυχαριστία conſtiterit, à Judæis diſcendum eſt. Abſolvitur autem ea juxta hos ſequentibus verbis ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ: *Benedictus ſis, Domine, Deus noſter, Rex mundi, qui producis*

* L. c. p. 170.

cis panem è terra *. Quæ verba dum recitat Pater familias, ambas suas manus pani impositas habet. Nec dubium est, Christum hâc εὐλογίᾳ sæpius usum fuisse, cùm pani benediceret †. Inde & à Veteribus Cœna Dominica εὐχαριστία fuit appellata, & à Paulo poculum sacramentale nominatur τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, כוס של ברכה sive כוס של קדוש aut prouti juxta dialectum Talmudicam exprimitur אכסא דברכתא 1. Cor. X. 16. Necessitatem hujus benedictionis inculcat Paulus, cùm scribit: Πᾶν κτίσμα θεοῦ καλὸν καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον, μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον, ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου θεοῦ καὶ ἐντεύξεως. 1. Tim. IV. 4. 5. Quæ & ipsa juxta Judæorum placita dicuntur. Ita enim Berach. f. 35. 1. אסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה: *Prohibitum est homini, ulla re frui in hoc mundo sine benedictione.* & col. 2. l. c. כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להק'בה: *Quicunque fruitur re aliqua ex hoc mundo sine benedictione, perinde est, ac si spoliaret Deum* *. Non autem apud Judæos benedictio poterat pronunciari, nisi apprehenso prius pane benedicendo. Unde λαβὼν ante vocem εὐχαριστήσας vel εὐλογήσας exstat, aut ἔλαβεν ἄρτον. Ita in Lesusch hattechelet num.

167.

* Conf. Misna Cod. Bráchos. C. VI. §. 1.

† Vide Matth. XIV. 14. XV. 36. Marc. VI. 41. Luc. IX. 16. Joh. VI. 11.

* Totam tamen Christi εὐλογίαν in sola illa Judæorum benedictione constitisse omninò non crediderim, contrarium in Dissertatione *de Consecratione Eucharistiæ* demonstraturus.

167. §. 3. לא יברך עד שיתפס הלחם בידו שיראו הכל שעליו הוא מברך: *Non benedicit, donec ſumſerit panem in manum ſuam, ut videant omnes, quòd ſuper panem benedicat.* Idem in Schylchan aruch legitur: אין לברך קודם שיתפס הלחם: *Non benedicendum eſt, antequam quis apprehenderit panem.* Quod ex Orach chajim prolixius diducit Jo. Buxtorffius in Synagogæ Judaicæ C. XII. XVIII. Quemadmodum autem panis fuit benedictus, ita & vinum, juxta vulgatum Canonem: צריך לברך על כל כוס וכוס *Benedicendum eſt ſuper quolibet poculo.* Scilicet Pater familias poculum benedictionis conſecraturus מקבלו בשתי ידיו *ambabus manibus ſuis illud apprehendit*; cùm incipit conſecrare נוטלו בימינו *tollit illud dextra.* Benedictio autem poculi hæc eſt: ברוך יהוה אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן: *Benedictus ſis, Domine Deus noſter, Rex mundi, creans fructum vitis.* Inde eſt, quod, uti ſuprà notavimus, poculum conſecratum vocatur poculum benedictionis, non autem כוס הלל uti quidam arbitrati ſunt, cùm hæc denominatio in Talmude non inveniatur. קדוש autem poculo adſcribitur, non verò pani, uti malè Camero in Myrothecio ad Matth. XXVI. Cæterùm & merum & mixtum vinum poterat ad conſecrationem adhiberi. Conſecrabant enim ביין חדש ביין ישן ביין חי ביין מזוג uti habetur in Toſephos. Vinum tamen requirebatur rubrum מצוה לצאת ביין אדום *Præceptum eſt, ut vino rubido præſtet hoc officium.* Ita Talmud Hiero-

ſol.

ſol. ſed Babylonicum צריך שיהא בו טעם ומראה *Neceſſe eſt ut ſit in eo ſapor & aſpectus vini*, ubi habet gloſſa שיהא אדום *ut ſit rubidum*. Communiter tamen adhibebatur κρᾶμα ſive vinum aqua dilutum. Unde iſta phraſis: מזגו *miſcent* ei poculum. Quinimo ad vinum purum alia adhibebatur benedictio juxta Berach. 50. 2. ubi & *Sapientes* tandem decidunt, *non benedicendum eſſe ſuper poculum benedictionis, donec immiſceatur ei aqua*. Scilicet ut gloſſa habet יינם חזק מאד *vinum eorum valdè ſtrenuum erat*, ita ut vix abſque admixta aqua bibi potuerit. Quod eapropter notamus, ut appareat, primitivam Eccleſiam ritum hunc conficiendi κράματος à Judæis ſumſiſſe vinumque aqua mixtum conſecrâſſe. Ita omninò in Conſtit. Apoſtol. L. VIII. C. XII. ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον κεράσας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος καὶ ἁγιάσας. Juſtinus M. Apol. I. Ἄρτος προσφέρεται καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ. & rurſus: ἔπειτα προσφέρεται τῷ προεστῶτι τῶν ἀδελφῶν ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος καὶ κράματος. Irenæus *temperamentum calicis* L. IV. C. XXXI. §. 2. & L. V. C. II. §. 2. τὸ κεκραμένον ποτήριον memorat. Cyprianus Epiſt. LXIII. haud obſcure innuit, *in ſanctificando calice Domini aquam ſolam offerri non poſſe*. Origenes tamen Homil. XII. in Jerem. ait de Chriſto diſcipulis poculum Euchariſticum dante: οὐχ ὅτι ἐκέρασεν. ὁ Ἰησοῦς γὰρ εὐφραίνων τοὺς μαθητὰς ἀκράτῳ εὐφραίνει. f. 219. Obſervant Viri Doctiſſimi, Armenios Canone XXXII.

XXXII. Synodi Trullanæ damnatos fuiſſe, quòd in Euchariſtico calice ſolum vinum ſine aqua ſacræ menſæ apponerent. Nec negari poteſt, hanc traditionem de vino Euchariſtico aqua miſcendo innumeris ferè Patrum dictis fulciri poſſe. Servatur eadem adhuc tùm in Græca, tùm in Romana Eccleſia. Notat hoc Card. Bona Rerum Liturgic. L. II. C. IX. §. 3. qui §. 4. addit: *Græci bis aquam miſcent, ſemel frigidam, cùm in protheſi ſancta dona præparant, pungente Sacerdote panem ſancta lancea, & dicente:* Unus militum lancea latus ejus aperuit, ſtatimque exivit ſanguis & aqua, *& Diacono infundente vinum & aquam; deinde calidam poſt conſecrationem, immediatè ante communionem, petente Diacono à Sacerdote, ut aquam fervidam benedicat, illo verò benedicente his verbis:* benedictus fervor ſanctorum tuorum jugiter, nunc & ſemper & in ſecula ſeculorum. Amen. *Tùm Diaconus infundit in calicem, dicens:* fervor fidei plenus Spiritu Sancto. Amen. *Rationem reddunt hujus ſecundæ mixtionis Scriptores Græci apud Goar. in notis ad Miſſam Chryſoſtomi num. 167. & apud Arcudium L. III. ſuæ Concordiæ Cap. 39. tùm quia aqua calida è latere Chriſti exivit, tùm quia per eam fervorem S. Spiritus intelligi volunt.* Nec diſſimulat quoque venerandus noſter Hickeſius, in prima Eduardi VI. Liturgia *temperamentum calicis* præceptum fuiſſe. Ibi enim de Sacerdote conſecrante: *putting thereto a*

little

little pure and clean water. Vide Christianum Sacerdotium assertum C. II. p. 103. Martinus quoque Lutherus hanc veteris Ecclesiæ consuetudinem retinuit. Ita enim in Catechismo Majore de sacramento altaris p. 553. *Verbum illud est, quo hoc Sacramentum fit atque discernitur, ne tantùm simpliciter vinum & aqua, sed Christi Corpus & Sanguis sit ac dicatur.* Postea tamen in Ecclesiis Protestantium hæc consuetudo fuit abrogata, utpote indifferens ac à Domino haud præscripta. Quod vehementer dolere video J. E. Grabium, tùm in notis ad Irenæi citata loca, tùm in Præfatione ad tract. de duobus Arabicis MSS. Bibl. Bodl. p. 9. edit. sec. Errat tamen Vir doctissimus, cùm ait, *Judæos Paschale epulum haud ritè mero vino sine aqua se celebrare putavisse*, cùm contrarium egregiè demonstret Lightfootus ad Matth. XXVI. 27. qui tamen, cùm ad 1. Cor. XI. 25. commentatur, eruditè observat, *temperamentum calicis* sanguini Veteris Testamenti aqua mixto Exod. XXIV. 5. 6. Hebr. IX. 19. egregiè respondere. In Grabii partes descendit quoque Whistonus, qui in Tr. de Constitut. Apostol. C. VI. §. 20. p. 709. omninò putat, in Eucharistiâ vinum aqua miscendum esse. Id quod novæ quoque, quam confecit, Liturgiæ inseruit, ubi: *the Priest shall then mix the wine with the water*, cùm in Præfatione Liturgiæ præpositâ jam aliqua hanc in rem dixisset. Cæterùm egregiè totum hoc argumen-

gumentum exsecutus est Jo. Gerhardus, Theologus olim Jenensis, in Locis Theologicis, Articulo, qui de S. Cœna agit, C. VIII. de Cramate Eucharistico, ubi demonstrat, ritum hunc, utpote indifferentem, tanquàm necessarium non esse obtrudendum. Ut verò ad id, unde digressi sumus, redeamus, notandum nobis est, poculum Eucharisticum demùm *μετὰ τὸ δειπνῆσαι* post Cœnam consecratum fuisse. Luc. XXII. 20. 1. Cor. XI. 25. Unde glossa in Talm. Babyl. Berach. f. 51. 1. כוס של ברכה ברכת המזון *Poculum benedictionis est, cùm benedicitur post cibum.* Consecrato verò poculo, quivis ad bibendum admittitur. Ita Col-bo n. 25. f. 21. col. 4. אחר ברכת היין שותה כל אחד מהם מכוס של ברכה מלא לוגמיו: *Post consecrationem vini bibit unusquisque ex poculo benedictionis haustum.* Atque hæc de λήψει & εὐλογίᾳ sufficiant.

§. V.

Benedictione facta, fregit Christus. ἔκλασε. Consuetudo hæc pari ratione à Judæis desumta fuit. Ita Berach. f. 39. 2. מברך ואחר כך בוצע *Benedicit* Pater familias, *& postea frangit.* Quod repetit Maimonides in הל' ברכות ubi C. VII. בעל הבית מברך המוצ״א ומשלים הברכה ואחר כך בוצע: *Est* autem *præceptum* Judaicum, *panem integrum frangere* juxta illud: מצוה לבצוע ככר שלמה quemadmodum & be-

nedictio *super panem integrum* על פת שלם recitanda erat. Notandum tamen, in Cœna Paschali ante benedictionem panem fractum, hocque in ritu illam ab aliis conviviis diversam fuisse, quod probè observavit Lightfootus in Ministerio Templi Hieros. C. XIII. §. 7. & ad Matth. XXVI. 26. Allegantur ibi verba Maimonidis, causam diversitatis hujus explicantis: *Quare autem non benedicit super duos panes eo modo, quo aliis diebus festis? Quia hic vocatur* לחם עוני *panis paupertatis. Pauperibus autem res est cum frustis, atque hîc pariter sunt frusta.* Vide הלכות חמץ ומצה Inde idem הלכ׳ ברכות C. VII. §. 4. מן המובחר לבצוע ככר שלימה *Optimum est, si frangatur panis integer.* Quò & pertinet id, quod in Orach chajim num. 167. §. 14. dicitur: אם כולם אוכלים מככר אחד בעל הבית הבוצע נותן פרוסה מככרו לפני כל א׳ וא׳: *Si omnes comedant de pane uno, tùm pater familias frangens panem dat unicuique frustum de pane suo.* Debebat autem fractio panis fieri, antequàm *Amen* à respondentibus dictum esset, juxta Berach. f. 47. 1. אין בוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים: *Frangens panem ne frangat ante prolatum Amen ab ore respondentium.* Atque hanc ipsam τῦ ἀμὴν responsionem imitata quoque est primitiva Ecclesia, tùm Orientalis, tùm Occidentalis. Ita enim distributio symbolorum Eucharisticorum describitur in Constit. Apost. L. VIII. C. XIII. καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος διδότω τὴν

προσ-

προσφορὰν, λέγων. σῶμα Χριστȣ̃· καὶ ὁ δεχόμενος λεγέτω. ἀμὴν. ὁ δὲ διάκονος κατεχέτω τὸ ποτήριον, καὶ ἐπιδιδȣ̀ς λεγέτω· ἆιμα Χριστȣ̃, ποτήριον ζωῆς· καὶ ὁ πίνων λεγέτω· ἀμὴν. Eadem ferè habentur apud Juſtinum M. Apol. II. f. 98. καὶ ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας ὅση δύναμις αὐτῷ ἀναπέμπει, καὶ ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων τὸ ἀμὴν. In Occidentali autem Eccleſia eandem obtinuiſſe conſuetudinem patet ex libro IV. Ambroſii de Sacramentis C.V. *Dicit tibi Sacerdos:* Corpus Chriſti, *& tu dicis:* Amen, *id eſt verum.* Plura teſtimonia collegit Card. Bona Rer. Liturgic. L. II. C. V. §. 6. C. XIII. §. 1. C. XVII. §. 3. & de divina pſalmodia C. XVI. §. 17. n 5. Fracto autem pane ſequebatur illius diſtributio, additis quibuſdam verbis ad præſens negotium ſpectantibus. Panes azymi porriguntur apud Judæos, his adjectis: הא לחמא דעניא די אכלו אבהתנא בארעא מצרים : כל דכפן ייתי וייכל : וכל דצריך ייתי ויפסח: quæ verba in Græcum ſermonem commodiſſimè ita tranſlata fuere: ὅ δε ὁ ἄρτος ταλαιπωρίας, ὅν ἔφαγον ὁι πρόγονοι ἡμῶν ἐν τῇ γῇ Αἰγύπτȣ· πᾶς ὁ πεινῶν δεῦρο καὶ φαγέτω· πᾶς ὁ χρεῖαν ἔχων δεῦρο καὶ πασχατιζέτω. His poſt excidium Hieroſolymitanum ſequentia adjecta fuere: השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל השתא הכא עבדי לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין: νῦν μὲν ἐνθάδε, ἐις νέωτα δὲ ἐν τῇ γῇ ἰσραὴλ. νῦν μὲν ἐνθάδε δȣ̃λοι, ἐις νέωτα δὲ ἐν τῇ γῇ ἰσραὴλ ἐλεύθεροι. Quemadmodum autem panes azymi additis hiſce verbis porriguntur, ita ſymbola Eu-

charistica consecrata à Christo distributa fuere cum adjuncto epiphonemate: Τῦτό ἐστι τὸ σῶμά μυ, τῦτό ἐστι τὸ αἷμά μυ. Ubi itidem & vox σῶμα ex Judaica φράσει debet derivari. Judæis enim Agnus Paschalis assus inque mensa positus olim dicebatur גופו של כבש הפסח vel גופו של פסח *Corpus Paschatis.* Hùc sine dubio allusit Christus, ut innueret, Discipulos quidem suos hactenus *Corpus Paschatis* comedisse, hoc est, typum Corporis sui in mortem mox tradendi, nunc verò se ipsis dare verum *Corpus suum*, in locum typorum Veteris Testamenti tanquàm complementum successurum.

§. VI.

Restat, ut cæteros ritus Judæorum, qui cum ritibus Eucharisticis à Christo institutis conveniunt, brevissimis tangamus. Prima Eucharistiæ celebratio hymno finita fuit. Καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον *. Hymnus, quem cecinere, fuit idem, quem Judæi post comestum Agnum Paschalem canunt, Psalmos CXIII. CXIV. CXV. CXVI. CXVII. & CXVIII. complexus, vocaturque ab ipsis הלל Duas in partes dividitur †. Prima continet Ps. CXIII. & CXIV. & ante cibum recitatur. Altera reliquos comprehendit Psalmos, &

* Vide Matth. XXVI. 30. Marc. XIV. 26.

† De divisione hujus hymni à Rabbinis *magnum Hallel* dicti disceptatum fuit olim inter Scholas Schammæanam & Hillelianam. Vide Jo. Lightfooti Horas Hebraicas ad Marc. XIV. 26.

& Cœnam Paſchalem inſequitur, exhauſto ſcilicet poculo quarto & ultimo, cui additur ברכת השיר *benedictio Cantici.* Cæterùm vox ὑμνῶν adeò familiaris Judæis olim fuit, ut in Midras Tillim. f. 4. 2. & 42. 1. Midras Tanchuma, Breſchis Rabba Sect. 26. Midras Cohéles f. 103. 4. הימנון exſtet. Tales quoque hymnos in primitiva Eccleſia aut lectos aut cantatos fuiſſe vel ex ſolis apparet Conſtit. Apoſt. ubi L. VIII. §. 13. hæc leguntur: Ψαλμὸς δὲ λεγέσθω τριακοστὸς πρῶτος ἐν τῷ μεταλαμβάνειν πάντας τοὺς λοιπούς. Addit Juſtinus M. Chriſtianos in celebratione Euchariſtiæ θεῷ εὐχαρίστους ὄντας διὰ λόγου πομπὰς καὶ ὕμνους πέμπειν. Apol. II. f. 60. Aſt de hoc quidem argumento in Diſſ. de Conſecratione Euchariſtiæ nobis agendum erit. Uti autem Judæi certam lectionem Paſchalem habent, quam in Cœna Paſchali ſolemniter certoque ordine ac ritu legunt, הגדה nuncupatam, quæ vox καταγγελίαν*, annunciationem ſignificat, ita Corinthiis Euchariſtiam celebrantibus *annunciationem* mortis Domini injunxit Paulus: ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. 1. Cor. XI. 26. ad quæ verba hæc ſcripſit Joannes Lightfootus: *Notum eſt, quid fuerit* הגדה *in Cœna Paſchali, enuntiatio ſcilicet magnalium Dei in liberatione populi ex Ægypto. Eandem, ut videtur, retentam voluerunt*

* Conf. Exod. XIII. 8.

runt Judaizantes hi Corinthii in Cœna Dominica, ac si in istam commemorationem solùm instituta & superaddita fuerit Eucharistia. Vox καταγγέλλετε *optimè respondet voci* הגדה; *& dum eos monet Apostolus, mortem Christi illud esse, quod erat annuntiandum, colligi potest, eos de hâc re erràsse, ac respexisse aliò.* Ex quibus omnibus patet, *sumtionem*, εὐλογίαν, fractionem, nomenclationem *Corporis* Dominici & ποτηρίου τῆς εὐλογίας, distributionem certis cum verbis conjunctam, hymnum Eucharisticum & annunciationem mortis Domini, ex ritibus Judaicis, si externa spectes, originem sumsisse, aut potius, optimum Salvatorem hos ritus, utpote in Judæis receptos, cùm Sacramentum Corporis sui institueret, adoptâsse, retinuisse & sanctificâsse. Id quod erat demonstrandum.

§. VII.

Cùm itaque Sanctissimus Salvator in institutione Cœnæ Dominicæ ad Judæorum ritus sese accommodâsset, atque in suos usus ad celebrandum Novi Testamenti Sacramentum eos transtulisset, haud crimini sibi fore arbitrabantur Viri Apostolici, si oblationem quoque donorum consecrandorum, cui assueti in sacris erant Judæi, illis superadderent. Etenim cum ipsimet fuissent Judæi, inde à juventute istis sacris defungi consueverant, tantisper ea retenturi,

turi, quæ mandato Domini Novique Teſtamenti genio haud forent contraria. Novas enim Conſtitutiones, ad quas & Irenæus in fragmento noſtro alludit, circa ritus nempe ſacros Apoſtolos confeciſſe, negari nequit, ſi unicum ſpectes Pauli verbum: τὰ δὲ λοιπὰ, ὡς ἂν ἔλθω, διατάξομαι. 1. Cor. XI. 34. Addi poſſunt loca, in quibus idem Apoſtolus γνώμην ſuam ab ἐπιταγῇ Κυρίȣ diſtinguit. 1. Cor. VII. 6. 10. 12. 25. Quò forſan & Παραδόσεις διὰ λόγȣ pertinent, quæ memorantur 2. Theſſ. II. 15. Cæterùm ad has διατάξεις δευτέρας τῶν Ἀποςόλων oblationem Euchariſtiæ refert Irenæus noſter, cujus in ſecundo noſtro fragmento hæc verba ſunt: οἱ ταῖς δευτέραις τῶν Ἀποςόλων διατάξεσι παρηκολȣθηκότες ἴσασι. Quamvis enim in omnibus Eccleſiis eam primitus ab Apoſtolis inſtitutam fuiſſe non arbitremur, exiſtimamus tamen, in iis eam fuiſſe ſtabilitam, quæ ex Judæis collectæ erant, quorum ritus tantiſper retinere voluerant Apoſtoli, indifferentes nempe & innocuos, ne animos à Chriſtiana fide redderent alienos. Vide Act. XVI. 3. XVIII. 18. XXI. 23. ſeqq. 1. Cor. IX. 20. 22. Secuti poſtmodùm hunc oblationis ritum ſunt Viri Apoſtolici, ita, ut ſenſim ſenſimque in univerſalem Eccleſiæ conſuetudinem is evaſerit; quam qui negaverit, næ is omnis Eccleſiaſticæ antiquitatis imperitus admodùm videbitur. Fateturque omninò inter noſtros celeberrimus Theologus Joannes Gerhardus, *in primitivâ Eccleſiâ more re-*

ceptum fuisse, ut ad Eucharistiæ celebrationem accessuri panem & vinum offerrent, ex quibus pars quædam in Eucharistia fuerit consecrata, precesque super hâc ipsâ oblatione pro gratiosâ illius acceptatione dictæ. Conf. Confess. ipsius Cathol. sub initium articuli, qui de sacrificio Missatico agit.

§. VIII.

Est quidem Vir Reverendus, Georgius Hickesius, S. Theol. Doctor & Ecclesiæ Anglicanæ Presbyter, qui in eruditissimo libello, quem *Christianum Sacerdotium assertum* vocat Anglicoque conscripsit idiomate, omnem movet lapidem, ut ex divinioris Canonicæque Scripturæ monumentis *oblationem* exsculpat *Eucharisticam.* Ita autem heic procedit, ut ea argumenta, quibus Ecclesia Romana ad probandum Missæ sacrificium utitur, sua faciat, etsi *oblatio*, quam statuit, *Eucharistica* infinitis modis à sacrificio Missæ distet. Initium facit * à Matth. V. 23. 24. ubi: ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, & quæ sequuntur. Rectè ait, δῶρον hîc significare oblationem, de quâ Matth. VIII. 4. XXIII. 18. sermo sit. At protinus in aliam delabitur sententiam, additque, Christum hæc Discipulis suis dixisse, adeóque per anticipationem nomine δώρου Oblationem Eucharisticam intel-

* C. II. §. VI. p. 42. seqq.

intellexiſſe. Affert poſtmodum plura anticipationis ejuſmodi exempla, multaque Patrum loca, qui citatum locum de Oblatione Euchariſtica explicant. Quibus id primum eſt quod regerimus, Chriſtum ſermonem in monte non coram ſolis Diſcipulis habuiſſe, ſed coram populo quoque. Id quod patet tùm ex Matth. V. 1. ubi ἰδὼν δὲ τȣ̀ς ὄχλȣς, tùm ex Matth. VII. 28. hîc enim: καὶ ἐγένετο, ὅτε συνετέλεσεν ὁ Ἰησȣ̃ς τȣ̀ς λόγȣς τȣ́τȣς, ἐξεπλήσσοντο ΟΙ ΟΧΛΟΙ ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτȣ̃. Itàque Judæis maximè iſta dixit, qui ipſi nondum nomen dederant. Alterum, quod reponimus, eſt, Chriſtum ſine dubio ita locutum fuiſſe ad populum, ut ab ipſo Diſcipuliſque potuerit intelligi. Aſt, inſtituto nondum Corporis Dominici Sacramento, vix comprehendi poteſt, quâ ratione populus ſenſum eorum, quæ Chriſtus dixerat, percipere potuerit, ſi de Oblatione Euchariſtica illa explicari debeant. Porrò ſine neceſſitate nulla unquam ſupponenda eſt anticipatio, ſaltem, ἵνα τῇ ὑποθέσει δȣλεύωμεν. Nec anticipationes dictorum alibi occurrentes argumentum anticipationis hoc quoque in loco ſtatuendæ eſſe poſſunt. Eas verò dari nemo forſan eſt qui diffiteatur, adeò ut labore iſto colligendarum anticipationum ſuperſedere queant Viri doctiſſimi. Denique ex Patrum locis nihil aliud conficitur, quàm eos, cùm de reconciliatione tamquàm præparatione ad Sacram Communionem locuti ſunt, ad hoc Salvatoris dictum alluſiſſe, ſuiſque

usibus illud accommodasse, id quod & hodie ab iis Protestantium Homiletis fit, qui nil minus quàm oblationem Eucharisticam propriè sic dictam statuunt. Si qui autem inter Sanctos Patres sint, qui allegata Christi verba de symbolis Eucharisticis in altari offerendis proprie explicanda censuerint, ii utique nondum traditionem efficiunt Apostolicam aut explicationem, quam nulla oppositi formido dubiam reddat.

§. IX.

Pergit Vir eruditus, & ad demonstrandam Oblationem Eucharistiæ verba Institutionis Dominicæ allegat, ubi τοῦτο ποιεῖτε occurrit, quod vertendum existimat *hoc offerte*. Heic largissimè omninò concedimus, vocem ποιεῖν, quod eruditè ab ipso demonstratum est, maximè secundùm modum scribendi Hellenisticum significare *offerre*. Quod cùm ex libris Vet. Test. luculenter pateat, ubi Versio Græca pro עשה verbum ποιεῖν habet, loca quoque Novi Fœderis allegat noster, in quibus verbo ποιεῖν eadem oblationis significatio adscribitur. Sunt ea, quæ 1. Tim. II. 1. & Ebr. XI. 28. exstant. Sed, ut verum fateamur, nihil impedit, quò minùs in utroque loco ποιεῖν per *facere* ac *celebrare* exponamus. Eadem dicenda omninò sunt de verbis S. Clementis Ep. I. ad Cor. §. 40. οἱ οὖν τοῖς προστεταγμένοις καιροῖς ποιοῦντες τὰς προσφορὰς αὐτῶν, εὐπρόσδεκτοί τε καὶ μακάριοι. Egregiè enim

enim ποιοῦντες hîc per *facientes* redditur, nec video cur dicendum ſit *offerentes oblationem*, hoc enim durius ſonat. Accedit, ſanctiſſimum Clementem hîc de προσφοραῖς τῶν λαϊκῶν loqui. Quod facile animadvertet, qui penes ſe cogitaverit, Clementem ſub finem articuli hujus repetere, quæ antea prolixius paululum dixerat, atque Summi Sacerdotis, cæterorum Sacerdotum, Levitarum ac Laïcorum officia ita diſtinguere, ut ad hos in præcedentibus verbis referri nihil poſſit, niſi τὸ ποιεῖν τὰς προσφορὰς, quæ oblatio, ſi Laïcorum ſit, utique Sacerdotalis non eſt. Nec de verbis ex Juſtini M. Apol. I. prolatis aliter judicandum eſſe exiſtimamus. Quum enim ibi dicitur: καὶ εὐχαριστίαν ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ᾽ αὐτοῦ ἐπὶ πολὺ ποιεῖται, omninò vertendum eſt *gratias agit*, non *gratias offert*, quod valdè improprium eſt. Si verò pro verbis ἔπειτα προσφέρεται τῷ προεστῶτι τῶν ἀδελφῶν ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος καὶ κράματος, diceretur ἔπειτα ποιεῖται, inveniſſet utique quod deſideraſſet Clariſſ. Hickeſius. Hæc tamen dum dicimus, non diffitemur, verbum ποιεῖν alibi à Juſtino Martyre per Latinum *offerre* reddi poſſe, niſi ex ea ratione id per *conficere* exponi velis, quoniam τῷ προσφέρεσθαι contradiſtinguitur in Dial. cum Tryph. Jud. p. 259. Atque in altero hujus Dialogi loco p. 345. dicitur εὐχὰς καὶ εὐχαριστίας ποιεῖν, ubi commodiſſimum erit, ſi vertas *facere*. Non eſt inſtituti noſtri, reliqua adducere teſtimonia quæ Vir laudatiſſimus ex

Epi-

Epistola Cornelii, Episcopi Romani, ad Fabium Episcopum Antiochenum, & Jo. Chrysost. Hom. 83. in Matth. 26. profert, cùm, quod & de præcedentibus locis diximus, verbum ποιεῖν rursus per τὸ facere explicari queat. Ipse tandem hoc fatetur Celeberr. Hickesius, cùm ait, verba Irenæi, *dedit præceptum faciendarum oblationum*, in Græcis forsan hæc fuisse, ἐντολὴν τȣ̃ ποιῆσαι θυσίας παρέδωκεν vel ἐνετείλατο ποιεῖν θυσίας; atque Tertullianum quoque dicere: *oblationes facimus*. Ποιεῖν igitur juxta Veteres *facere* significat, iis ipsis in locis, ubi de oblatione agitur. Ast non opus est, ut prolixius hæc diducamus, cùm fateamur, ποιεῖν tùm apud profanos Autores, tùm in Græca Versione, tùm in Liturgiis aliquando *oblationis* innuendæ caussa positum esse. Hoc tamen non impedit, quò minùs, ubicumque possumus, ordinariam communemque significationem extraordinariæ præponamus, cùm ad hanc eligendam nulla nos cogat necessitas. Unde & doctissimus Vir ait, τὸ ποιεῖτε, ad totam actionem & administrationem Eucharistiæ referri posse, atque ita cultum sacrificii denotare, quod utique ex priori positione non sequitur, nisi quod in quæstione est, supponas, Eucharistiam esse sacrificium. Quæ verò ex Irenæo & Cypriano affert noster, in sequentibus pensitabimus. Apparet autem, Christum mandato hoc τȣ̃το ποιεῖτε ἐις τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, innuere voluisse, Sacramentum Corporis sui non solùm à Discipulis celebrandum, sed &, cùm celebretur,

bretur, in memoriam sui sumendum atque accipiendum esse. Hinc illud: τȣ͂το ποιεῖτε, ὁσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, ubi sanè verti nequit: *hoc offerte quotiescunque biberitis, in meam memoriam.* 1. Cor. XI. 25. Addi potest comma sequens, ubi ποιεῖν per ἐσθίειν & πίνειν, verba autem εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν per καταγγελίαν τȣ͂ θανάτȣ τȣ͂ Κυρίȣ explicantur. Denique non est ex Patribus Latinis ullus, qui ita verba citata vertat: *hoc offerte in meam memoriam. Facite* enim scribunt omnes. Nec, ut arbitror, opus est nodum in scirpo, ut ajunt, quærere.

§. X.

Ex voce altaris tertium pro oblatione Eucharistica argumentum Hickesius deducit *. Hanc S. Paulus ponit 1. Cor. IX. 13. ubi: οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται. Ast, si rectè calculum ponimus, de Sacerdotibus Vet. Test. loquitur hîc Paulus, atque hos cum iis confert, qui Evangelium annunciant, eum in finem, ut quemadmodum illi rebus oblatis alebantur, ita & hos propter annunciationem Evangelii alendos esse ab iis, qui Evangelium audiunt, demonstret. Alium itaque locum addit Vir doctus, qui Ebr. XIII. 10. exstat: ἔχομεν θυσιαστήριον, ἐξ ȣ͂ φαγεῖν ȣ̓κ ἔχȣσιν

* C. II. §. VII. p. 53. seqq.

σιν ἐξουσίαν οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες. Scilicet, si in Novo Testamento *altare* est, ergò & *oblatio.* Id unum probandum est, θυσιαστήριον, de quo Paulus loquitur, esse θυσιαστήριον propriè sic dictum. Crediderim potius, mensam Dominicam hîc θυσιαστήριον appellari, quòd cum θυσιαστηρίοις Veteris Testamenti conferatur, uti typus cum antitypo. Ea quippe est Pauli mens: *Ex sacramento Corporis Dominici, quod celebramus, iis comedere non permittimus, qui Judaicis adhuc ritibus legique cærimoniali operantur, ciborumque servant distinctionem* juxta comma 9. *Causa autem, cur id faciamus, hæc est, quia Christus extra Hierosolymas passus primò adimplevit adeóque abrogavit ritum Judaicum, juxta quem eorum animalium corpora extra castra comburebantur, quorum sanguis in sanctum inferebatur, secundò nobis hâc ratione intimavit, ut exeuntes ad illum extra portas relictis scilicet omnibus Judaicis cærimoniis, ignominiam ejus feramus, utpote qui crucifixi Jesu audiamus sectatores.* Vide comma 11. 12. 13. Per θυσιαστήριον autem proprium altare hîc non intelligi ex eo apparet, quia comm. 9. ritus legis Judaicæ cærimonialis rejiciuntur, quia comm. 10. prohibemur τῇ σκηνῇ λατρεύειν, quia porrò juxta comma 13. exeundum est ἔξω τῆς παρεμβολῆς, ubi nullum altare, quia denique eæ oblationes, quæ in Novo Testamento fiunt, non

* C. II. §. XII. p. 68. seqq.

non ſunt niſi θυσία αἰνέσεως ſive καρπὸς χειλέων ὁμολογȣ́ντων τῷ θεῷ & εὐποΐια ſive κοινωνία comm. 15. 16. Denique, ſi Chriſtus ſacramentum Corporis ſui in altari non conſecravit, quod omnes largiuntur; aut oblatio fieri ſine altari poteſt, aut Sacramentum Cœnæ Dominicæ non fuit oblatio.

§. XI.

Pergit Clariſſ. Hickeſius * & ad 1. Cor. X. 20. 21. provocat. Hîc Apoſtolus: ȣ̓ δύναϑε τραπέζης Κυρίȣ μετέχειν καὶ τραπέζης δαιμονίων. At verò nec de oblatione nec de altari hîc quicquam dicitur, ſed de epulo ex oblatis aut Convivio ſacrificiali, cum quo ſuprà jam p.168.ſq.S. Cœnam comparavimus. Egregiè Cornelius à Lapide in hunc locum n. 60. 61. *Apoſtolum per menſam dæmoniorum non intelligere altaria idololatrica gentilium, in quibus gentiles dæmonibus immolabant, ſed menſas, in quibus, poſt ſacrificia peracta, ex cibis & potibus ſacrificatis convivia inſtituebant vel domi vel in templis.* 1. *Cor. VIII.* 10. *X.* 27. 28. Regerit tamen Vir Doctiſſimus, menſam Domini cum menſa Dæmoniorum ideò comparari, quòd in utraque ea prius offerantur, quæ poſtmodùm comedenda & bibenda proponuntur. Sed huc, uti arbitror, Apoſtolus non reſpicit, etſi utique dici poſſit, epulum Euchariſticum epulum eſſe conſiſtens

* C. III. §. IX. p. 80. ſeqq.

sistens ex Corpore & Sanguine Domini, in cruce oblatis. At non opus est, ut eousque procedamus. Hic enim sensus est verborum Apostolicorum: *Non licet vobis interesse epulis sacrificialibus Gentilium, quia hisce epulis cultum Diis suis reddunt eaque in iis comedunt, quæ in honorem Deorum suorum mactavere. Cum his autem nolim ut ullam vos communionem habeatis. Aliud habetis epulum, quod in honorem veri Dei celebratis, scilicet Cœnam Dominicam, ubi Corpus & Sanguinem Domini accipitis. Horum autem participes fieri insimulque poculum dæmoniorum bibere & ex eorum mensa comedere non potestis.* Clara hæc sunt atque evidentia, etsi de oblatione nihil memoretur. Nec in similibus aut comparationibus omnia ad vivum resecanda sunt. Exempli loco sint, quæ explicamus, Pauli verba. Ait enim: ἃ θύει τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει. Christiani verò Sacerdotes nihil θύουσι, *mactant*, unde nolim eos appellari θύτας, *mactatores*, quo nomine tamen Ministros Evangelii innuit noster Hickesius*. Cæterùm haud negaverim, τράπεζαν pro θυσιαστηρίῳ aliquando poni, uti & apud Hebræos שלחן גבוה aliquando pro altari in Talmude ponitur. Nostro tamen loco ea significatio non convenit, ubi ad epulum ex oblatis respicitur, mensaque innuitur, cui oblata imponuntur, non ut offerantur, sed ut comedantur. Quod ipse vidit eruditissimus Hickesius, qui de mensis, in

* Cap. II. §. IX. pag. 86.

in quibus epulæ sacrificiales celebrabantur, multa eruditè disserit.

§. XII.

Ultimum quem Hickesius producit † locum, ut oblationem Eucharistiæ probet à Christo Apostolisque traditam, Epistola Pauli ad Rom. C. XV. comma 15. 16. exhibet, ubi: εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ ἔθνη, ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Hæc verba noster ita παραφράζει. *Nihilominus, fratres, scripsi ad vos audacius paululum, in memoriam vobis revocaturus, quòd per gratiam officii Apostolici, quæ mihi data est à Deo, juxta vaticinium Jesajæ LXVI. 20. sim Minister Jesu Christi ad Gentiles, ad fratres vestros ex omnibus nationibus anquam oblationem Domino offerendos, sacerdotali munere exercens Evangelium Dei, ut Oblatio vel sacrificium Gentilium conversorum per me tanquam Sacerdotem Evangelicum facta sit ipsi accepta, dissimilis omninò Sacrificiis victimarum sale conditarum, at similis Oblationi Evangelicæ sanctæ Eucharistiæ, sanctificatæ per Spiritum S.* Addit porrò observationes varias Vir eruditus, lectu dignissimas, de vocibus λειτουργὸς, προσφορὰ, ἱερουργεῖν & τελετὴ. Pace tamen

† C. II. §. X. p. 92. seqq.

men ipsius dixerimus, hæc omnia longius petita & textui illata esse. Quidni potius dixerimus, per προσφορὰν τῶν ἐθνῶν simpliciter intelligendam esse Oblationem Eucharisticam, licèt nec hoc ex eo firma ἀποδείξει derivari queat, quòd Patres antiquissimi eam προσφορὰν τῶν ἐθνῶν appellitent. Solam itaque *allusionem* à Paulo ad Eucharistiæ sacramentum factam probare contendit, quæ cùm mera conjectura nitatur, utique ad probandam Eucharistiæ Oblationem haud videtur ex omni parte sufficere. Quinimo sunt, qui ex hoc loco probare conantur, nullam in Novo Testamento dari externam oblationem, cùm oblationi Veteris Testamenti heic contradistinguat Paulus nonnisi spiritualem illam in prædicatione Evangelii consistentem, per quam Gentiles convertantur, & tamquam sacrificium Deo offerantur. Rom.XII. 1. Est enim in conversione aliquid, quod egregie cum sacrificiis Veteris Testamenti convenit, immolatio atque destructio veteris hominis sive voluptatum carnis pravarum, & dedicatio illa atque consecratio, qua tota anima nostra corpusque Deo dedicantur atque offeruntur. 1. Cor. VI. 20. Atque ita, ut puto, demonstratum est, argumenta à Rever. D. Hickesio prolata, etsi magnam Viri eruditionem diffusamque Antiquitatis Ecclesiasticæ notitiam luculenter ostendant, rem tamen haud conficere, quam probandam sibi sumserat, oblationem nempe Eucharisticam ex ipsis quoque Canonicis Novi Test. Libris adstrui posse.

§. XIII.

§. XIII.

Qui Romanæ Ecclesiæ placita de sacrificio Missæ defendunt, alia paululum via incedunt. Non enim cum his conferri potest Theologi Anglicani sententia, qui panem saltem vinumque in Eucharistia offerri ait, ante consecrationem quidem tanquàm dona, quæ ex creaturis suis Deus offerri jusserit, post consecrationem verò tanquam mysticum Corpus & Sanguinem Jesu Christi. Romana autem Ecclesia non panem solùm vinumque, sed & verum Corpus verumque Sanguinem Christi Deo in Missa se offerre credit. Rationes, quibus hæc oblatio confirmetur, prolixè adduxit Card. Bellarminus L. I. de Missa C. VI. & seqq. Nolumus repetere, quæ contra eum plures dixere, ne actum agere videamur. Id tamen dissimulare non possumus, esse inter novissimos, qui hoc de argumento scripsere, Virum oppidò eruditum, qui omni qua potuit, veritatis animique pacem Ecclesiasticam ardentissimè quærentis specie assumta, oblationem Missaticam denuò illustrare atque ipso ex Codice Sacro probare sustinuit *. Est

* Vide *Die nöthige widerauffrichtung der ersten Christlichen Kirche vorgestellet durch wohlgemeinte Alt-Christliche Gedancken über das Project zur vereinigung der Catholischen und Protestirenden Religionen. Braunschweig* 1709. 4. Titulus Latinè positus hîc est: *Necessaria restitutio primitivæ Ecclesiæ Christianæ proposita per Observationes ex primitivo Christianismo petitas in Consilium de Catholica & Protestantibus Religionibus uniendis.* Locus, quem innuimus, exstat Prop. I. Art. I. §. 5. seqq. p. 112. seqq.

is *Zephyrinus de Pace*, sub quo nomine quis lateat, nos latet; unde quæ contra ipsum dicemus, sine ulla dicentur præjudicata opinione vel odio præconcepto, quod ab omni Christiano omninò alienum esse debet, & cui evitando ipsemet laudatissimus Vir, qui ista scripsit, insignem operam collocâsse videtur. Agedum igitur, rationes ipsius paulò examinemus penitiùs. Et primò quidem de iis, quæ ex Bellarmino affert, parum heic addemus, cùm titulos saltem referre argumentorum Viro docto placuerit. Id unicum miror, Zephyrinum nostrum illa tàm valida & clara esse arbitrari, ut nihil hactenus solidi repositum esse iis existimet. Ita enim arbitror, quemvis qui sine præjudicata opinione illa, quæ Bellarminus offert, examinaverit, etsi quoque sacrificium Missaticum credat, non tamen omnibus doctissimi Cardinalis argumentis calculum adjecturum, sed vi veritatis victum quædam ipsius penitus rejecturum esse. Quod utique paucissimis dabo demonstratum. Argumentum à Melchisedecho fictitiaque illius oblatione petitum sua mole corruit. Hebræa veritas habet: הוציא *protulit*, Græca versio ἐξήνεγκε. Gen. XIV. 18. Scilicet, cùm è prælio rediret Abrahamus cum suis, Melchisedechus, Rex Salem, humanitatis officio defuncturus, pane & vino fatigatos refecit. Apparet hîc, Melchisedechum panem vinumque non Deo obtulisse, sed Abrahamo, ipsumque hoc fecisse non ut Sacerdotem, sed ut Regem Salemi, ita ut mi-

mirum videatur, hæc de oblatione quadam exponi. Nec Græcum quoque ἐξήνεγκε significat *obtulit*, uti arbitratur Hickesius*, sed *protulit*, quam vocem & Cyprianus adhibet Epist. LXIII. *Et Melchisedech Rex Salem protulit panem & vinum*, licèt postea *proferre* per *offerre* explicet. Quinimo Melchisedechum non Deo sed Abrahamo panem & vinum obtulisse ait Tertullianus adv. Judæos: *Melchisedech ipsi Abrahæ jam circumciso, revertenti de prælio, panem & vinum obtulit incircumcisus.* Et Clemens Alex. Strom. L. IV. f. 392. Μελχισεδὲκ Βασιλεὺς Σαλὴμ ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου ὁ τὸν οἶνον καὶ τὸν ἄρτον τὴν ἡγιασμένην διδοὺς τροφὴν εἰς τύπον εὐχαριστίας. Itaque Clemens istam panis vinique distributionem cum Communione Eucharistica saltem confert, non autem oblationem quandam, quæ in Scriptura non memoratur, cum alia oblatione, quæ in Eucharistia fieri debeat. Quod eapropter ponimus, ne consensus Patrum de Melchisedechi oblatione nobis objiciatur. Dissentiunt enim ii, licèt post Clem. Alex. ferè omnes sacrificium veramque oblationem, quæ typus Eucharistiæ fuerit, Melchisedecho attribuant. Nec tamen & hi omnes in unam descendunt sententiam, cùm Chrysostomus Comm. in Ps. CX. ita scribat: καὶ διὰ τί εἶπε, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ; καὶ διὰ τὰ μυστήρια, ὅτι κἀκεῖνος ἄρτον καὶ οἶνον προσήνεγκε τῷ Ἀβραάμ.

 De-

* In Christiano Sacerdotio asserto C. II. §. 10. p. 117.

Denique difficile admodùm est, sententiam Ecclesiæ Romanæ cum Patrum explicatione combinare. Ita enim post plures alios Augustinus L. 83. Quæstionum, Qu. 61. *Sacerdos noster in æternum secundùm ordinem Melchisedech seipsum obtulit holocaustum pro peccatis nostris, & ejus sacrificii similitudinem celebrandam in suæ passionis memoriam commendavit, ut ILLUD, QUOD Melchisedech obtulit Deo, per totum orbem terrarum in Christi Ecclesia videamus offerri.* Idem ergo quod obtulit juxta Augustinum Melchisedech, in Oblatione Eucharistica quoque offertur. Ergò nonnisi panis & vinum offerenda sunt; Corpus enim Sanguinemque Christi offerre Melchisedechus non potuit. Aut itaque erravit Augustinus, cùm dixit, sacrificium Eucharisticum *idem* esse cum sacrificio Melchisedechi, aut Corpus & Sanguinem Christi non offerenda amplius esse dicendum est, sed solum panem & vinum, quæ tamen ut talia, utpote res inanimatas, in Novo Testamento non amplius posse offerri ait Jacobus Benignus Bossuetus *. Poterant omninò testimoniis Patrum oblationem panis & vini à Melchisedecho factam asserentium uti Anglicani Theologi, qui panem vinumque in Eucharistia offerendum putant, ast nequaquam Ecclesiæ Ro-

* In libello: Explication de quelques difficultés sur les prieres de la Messe §. 4. ubi p. 21. *dans la nouvelle alliance on n'offre plus à Dieu des choses inanimées, ni autre chose, que Jesus Christ.*

Romanæ Doctores, cùm si nimis urgeatur Melchisedechi typus & oblatio, ipsa quoque præsentia realis cadat. Cæterùm mirum oppidò est, in Epist. ad Hebræos, ubi C. VII. sacerdotium Melchisedechi cum sacerdotio Christi data opera confertur, oblationem illius cum oblatione hujus Eucharistica non conferri, si quidem hæc fuerit à Domino tradita. Hic itaque de oblatione Melchisedechi articulus ævum Apostolicum ferre non videtur, ortusque est ex interpretatione quadam allegorica, quæ Patribus olim communis fuit, ea quæ Vetere in Testamento gesta erant, ad Novum qualitercumque sæpius accommodantibus. Id unum dolendum est, hanc Melchisedechi oblationem Liturgiis antiquissimis postea insertam fuisse, quod ex libro Ambrosii (si quidem Ambrosii sunt, quæ citamus) de iis, qui mysteriis initiantur C.VIII. & de Sacramentis L.IV. C.3.6. L.V. C.I. patet. Unde & in Canone Missæ: *supra quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris & accepta habere, sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui justi Abel & sacrificium Patriarchæ nostri Abrahæ, & quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech.* Non tamen dissimulandum est, Petrum de Marca in tr. de sacrificio Missæ ingeniosam his omnibus responsionem invenisse, cùm dicit, *Melchisedechum panis & vini species, Deo prius ab se oblatas, ad agendas de Abrahami victoria gratias, ipsi dein atque commilitonibus edendas bibendasque*

dasque præbuisse. Hoc enim posuit, ut verbi Hebraici הוציא Græcorumque ἐξήνεγκε & δίδους, Latini itidem *proferre* vim effugeret. Supponit autem quod in quæstione est, nondumque probatum, scilicet Melchisedechum *panem & vinum Deo obtulisse*, quod silente Scriptura utique dicere non possumus. Ex uno hoc exemplo perspicere poterat Zephyrinus, argumenta Bellarmini tanta utique non esse, queis nihil responderi possit. Cætera quæ de typo Agni Paschalis & sacrificiis Veteris Testamenti adduntur, ita comparata sunt, ut in solidum & quoad omnes circumstantias cum S. Eucharistia conferri nequeant. Etenim ultra tertium comparationis, cui typi ratio innititur, procedi nunquam debet, agnique Paschalis cæterarumque victimarum sacrificium potius sacrificium Corporis Christi in cruce factum repræsentant, quàm communionem Eucharistiæ, quæ cum epulo ex oblatis comparari melius potest. De vaticinio Malachiæ suprà sufficienter egimus *. Locus verò qui Joh. IV. 24. exstat, de cultu spirituali Novi Testamenti agit, interno eo omnibusque cærimoniis contradistincto. Denique vox λειτουργούντων Act. XIII. 2. tàm generalis est, ut nulla appareat ratio, cur ad sacrificium Missaticum ea sit applicanda, maximè nisi id prius aliunde sit probatum. Quod verò Zephyrinus ait, atque ex Declaratione Imperatoris

* Pag. 110. seqq.

toris Caroli V. *Interim* dicta confirmare contendit, ſacrificia eſſe Juris naturæ, adeóque & inter Chriſtianos celebranda, id, cùm nulla afferatur ratio, eadem facilitate negatur qua affirmatur. Nec enim exempla Caïni & Abelis, cultuſve Gentilium aut leges Judæis datæ legem naturalem conficiunt, nec quia Chriſtus Deo Patri in ſacrificium ſeſe obtulit, ex lumine naturæ ſacrificandi elucet neceſſitas. Quæ omnia conciſo ut ſolet ſtylo ita ediſſeruit Vir maximè Reverendus Andreas Adamus Hochſtetterus: *Sacrificia non legi naturali ſed poſitivæ Revelationi primis hominibus factæ originem debent; quum ratio pervidere nequeat, quo demùm modo vel cæde animantium vel carnium, aut extorum adipumque oblatione Deus placari poſſit. Nulla enim inter mortem beſtiæ & iram Numinis proportio.* Addi poſſunt loca, in quibus Deus Judæorum ſacrificia rejicit, eorumque loco obedientiam ab iis poſcit. 1. Sam. XV. 22. Eſ. I. 11. Jerem. VII. 22. Hoſ. VI. 6. Mich. VI. 6. 7. 8. Matth. IX. 13. Ebr. X. 4. * *Ex quo intelligitur*, ait Vir laudatiſſimus, *ſacrificia ad Jus naturæ immutabile non pertinere, cujus objecta per ſe Deo placent.*

* Vide Collegium Puſendorfianum Exerc. IV. §. 39. pag. 205. 206.

§. XIV.

Dum autem Zephyrinus sacrificium Eucnaristiæ ex S. Codice probatum it, repetit primò † locum Hebr. XIII. 10. quem suprà §. 10. ita enucleavimus, ut ferè nihil supersit hîc dicendum. Et rectè omninò Lawsonus dixit, quem Zephyrinus citat: *Phrasis hæc* (nempe, comedere ex altari) *legalis est. In quibusdam legis sacrificiis pars Deo cedebat, pars sacerdoti, pars quoque populo illa offerenti. Ut autem soli Judæi jus habebant edendi de suis sacrificiis, ita soli Christiani de suis.* Ex his enim conficitur, Eucharistiam nihil aliud esse quàm *epulum ex oblatis*, & altare nihil aliud quàm mensam, cui oblata imponuntur, at denuò non offeruntur. Unum hoc addimus, esse inter Veteres, qui per θυσιαστήριον Christum intelligant. Ita Cyrillus Alexandrinus de Christo: αὐτὸς οὖν ἄρα ἐστὶ τὸ θυσιαστήριον, αὐτὸς δὲ τὸ θυμίαμα καὶ ἀρχιερεύς. Lib. IX. de adorat. p. 310. Ita plures alii, in quorum verbis recensendis non opus est ut prolixi simus, qui infrà examinabimus, num in veteri Ecclesia altare propriè sic dictum habuerint Christiani. Porrò verba Jerem. XXXIII. 18. pro sacrificio Missatico adfert noster. Ibi enim Propheta: *Ex Sacerdotibus Levitis non exscindetur vir à facie mea, sacrificans sacrificium & adolens oblationem & per-*

† Pag. 120. seqq.

perficiens sacrificium quotidie. Hîc etsi de futuro Messiæ regno agatur, omnia tamen impropria sunt, ipso judicante Zephyrino, qui ait, Prophetam hominibus sui temporis se accommodare, regnumque & sacerdotium Christi sub ejusmodi typis describere. Exstant enim hîc Levitæ, non sanè propriè tales, horum enim ministerium fuit abrogatum, iidem *coram facie Domini* hoc est coram templo Hierosolymitano sistuntur, quod hodie destructum jacet, additur holocaustum, quale nec ipsa dici Missa potest, victima, quæ Christianos inter nullibi invenitur. Si itaque omnia hæc proprio intellecta sensu ad Novum Testamentum haud quadrant, cur, quæso, proprium Missæ sacrificium ex his verbis deducit Zephyrinus? Nec quæ addit, rem conficiunt, sacerdotibus Christianis incumbere, ut præter preces alia quoque offerant. Hanc enim propositionem ex textu Jeremiæ derivari vix posse arbitror, qui spiritualia Novi Testamenti sacrificia sub externorum cruentorumque sacrificiorum sui temporis imagine describit. Sed ponamus, de proprio loqui sacrificio Prophetam. Quid ex hoc Zephyrinus? *Hoc nullum*, ait, *aliud quàm sacrificium Missaticum esse potest.* Videtur heic ignorasse Vir doctus Theologorum Anglicanorum sententiam, statuentium, panem & vinum propriam Novi Testamenti oblationem esse à Domino institutam. Atque hæc sententia vero propius utique accedit, quàm altera, quâ sacrificium

ficium creditur Miſſaticum. Id quod & ad locum Hebr. XIII. 10. reponi poteſt. Concedamus, ſi ita viſum fuerit, Chriſtianos altare habere propriè ſic dictum, oblationemque, iſto in altari faciendam. Ergò hæc oblatio eſt Corpus & Sanguis Chriſti, dicet Zephyrinus, ego verò negabo penitus. Datur enim alia adhuc oblatio panis & vini, ſymbolorum ſcilicet nondum conſecratorum, quam vetus ſtatuit Eccleſia, & præcipuè Irenæus. Hæc creaturarum inanimatarum oblatio nimium quantum diſtat ab oblatione illa Miſſatica, quam Zephyrinus ſtatuit, ex nullo utique Scripturæ loco probanda. Eadem ferè reponi poſſunt ad dictum Malach. I. 10. 11. quod Zephyrinus ad cauſam ſuam defendendam profert. Patet ex antecedentibus, Prophetas Vet. Teſt. cultum Novi Fœderis figuris typicis veſtitum ſæpius repræſentare, quod ipſum agnoſcere Zephyrinum diximus. Hîc vero nullam omninò figuram admittendam, ſed omnia literaliter explicanda eſſe contendit. Quod ſi ita eſt, non ſine ratione quærimus, ubi inveniatur nunc illa oblatio incenſa, quæ veteri in Lege præſcripta fuit, atque in dato Malachiæ loco deſcribitur verbis מקטר מגש ומנחה טהורה Etenim *Mincha* Veteris Teſtamenti ita offerebatur, ut pars ejus cum thure combureretur in altari, pars ſacerdotibus comedenda cederet. Levit. VI. 8. ſeqq. Quid igitur eſt quòd in ſacrificio Miſſatico incenditur aut comburitur, ſi quidem proprie iſta velis intellecta? Sed addit Zephy-

Zephyrinus, preces piorum non adeò puras esse, ut vocari queant מנחה טהורה *oblatio munda*, cui nulla adscribi macula queat. Nullum autem dari sacrificium purum nisi Missam. Addit Bellarmini verba ex Lib. I. de Missa C. X. §. *secundò*, quæ, prout monuit Zephyrinus, haud obiter legimus. At nec hæc mihi persuadent, de Missatico sacrificio Malachiam loqui. Oblatio quippe *munda* opponitur oblationi Judæorum immundæ, qui immundum panem, victimasque cæcas, claudas & morbis confectas offerebant, parcentes sumtibus, quos sacrificiis impendere erat necesse. Accedebat ipsorum malitia opusque, quod vocant, operatum, quo optima quoque sacrificia profanabantur. Huic externæ & immundæ oblationi opponit itaque Malachias cultum Novi Testamenti internum, spiritualem, mundum, eum certè, quo juxta Rom. XII. 1. nosmetipsos θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ sistimus. Hæc θυσία cur munda vocari nequeat, non video, quicquid dixerit Bellarminus. Nec enim *mundum* idem est ac *pollutioni non obnoxium*. Vide Joh. XIII. 10. XV. 3. Eph. V. 26. Tit. II. 14. Jac. I. 27. Nec si penitius hæc consideret Zephyrinus, diffitebitur, ista longiùs petita esse, quæ de munda oblatione Bellarminus scripsit. Cæterùm id semper repetendum est, oblationem externam panis & vini innuere potuisse Malachiam, dona quippe Eucharistica demùm consecranda, etsi de Corpore & Sanguine Christi in Missa denuò offeren-

offerendo ne quidem cogitaverit. At ne externam quidem oblationem innuit, cùm ea, quam describit, dudùm abrogata sit, & ne in ipsa quidem Romana Ecclesia inveniatur, utpote, in qua oblationis pars cum thure haud incenditur. Porrò cùm oblatio vel laïca vel sacerdotalis sit, disquirendum est, de quanam hîc Malachias agat. De laica certè omnibusque tùm Sacerdotibus tùm aliis communi oblatione agit per totum Caput, etsi huic circumstantiæ insistere non necessarium esse credamus, ut probemus, de sacrificio Missatico Prophetam haud agere. Hæc omnia in unum collata docent, de spiritualibus sacrificiis Malachiæ verba esse intelligenda. Denique tùm eum, quem primùm explicatum dedimus, Jeremiæ locum, tùm Malachiæ vaticinium explicat προφητεία Jesajæ παράλληλος C. LXVI. 19. 20. 21. quæ ita se habet: *Et annunciabunt gloriam meam in gentibus, & adducent omnes fratres vestros ex omnibus gentibus oblationem Domino in equis, in curru. . . . . . super montem Sanctitatis meæ Hierosolymas, dicit Dominus, quemadmodum filii Israël oblationem ferunt in vase mundo in domum Domini. Et ex illis sumam Sacerdotes & Levitas, dicit Dominus.* Ex his patet, stylum Propheticum sensum proprium non ferre. Gentiles conversi Jesajæ vocantur oblatio, unde & Paulus dicit προσφορὰν τῶν ἐθνῶν Rom. XV. 16. quæ utique merè spiritualis est. Addit Propheta, Dominum ex Gen-

Gentilibus Levitas sumturum, quod, ut arbitror, nemo propriè explicabit. Quod autem dicitur, omnes gentes Hierosolymam venturas, Deumque ibi adoraturas juxta comma 23. id cum grano salis accipiendum est. Non malè enim Abarbenel in Jes. fol. 95. 4. בלתי אפשל שבכל חדש ושבת יבואו כל בני עולם לירושלים: *Non possibile est, ut singulis noviluniis & sabbatis omnes, quotquot sunt in mundo, veniant Hierosolymas.* Addi possunt, quæ de Malachiæ loco suprà diximus p. 110. seqq.

§. XV.

Pergit ad præcipuam difficultatem Zephyrinus, objectionem Protestantium occupaturus, cùm dicunt, in verbis institutionis nihil de sacrificio aut oblatione dictum esse. Nihil autem hîc habet ferè, quæ regerat. Verba ipsius in Latinam Linguam versa damus*: *Verbis utique solis non præcipuè nec solùm inniti debemus, si modò ex ipsa actione sacrificii veritas demonstrari possit. Sacri Scriptores terminos technicos tàm accuratè haud observavere, & omnia ne quidem descripsere ita, uti gesta fuerunt, optandumque omninò esset, ut verba Domini Jesu, quibus tùm Patri suo gratias egit, nobis in forma reliquissent, sic enim sine dubio plus lucis accederet argumento tanti momenti.* Repetit postea typum agni Paschalis mactati, nec atten-

* Pag. 125.

attendit, quod suprà jam §. 13. diximus, typos cum antitypis extra tertium, quod vocant, non comparandos. Exemplo nobis sit ipse agnus Paschalis, qui cum Missa Ecclesiæ Romanæ ex omni parte conferri non potest. Quod ut ostendamus, verba Jo. Gerhardi hîc nostra faciemus. Ita autem ille †: *Missa est sacrificium, ut volunt, incruentum, sed agnus Paschalis cruentè est oblatus. Missæ sacrificium singulis diebus repetitur, sed agnus Paschalis semel duntaxat in anno fuit immolatus. Missæ sacrificium à solis Sacerdotibus offerri potest, sed agnus Paschalis à quovis Patrefamiliâs mactabatur. Hostiæ in Missa immolatæ & consecratæ reservantur, sed de agno Paschali nihil fuit reservandum. Missæ sacrificium dicitur esse propitiatorium, sed agnus Paschalis non erat sacrificium propitiatorium pro peccato, sed tantùm in memoriam liberationis ex Ægypto mactabatur & manducabatur.* Ast nec omnibus hisce responsionibus opus est, cùm agnus Paschalis, quatenus est sacrificium, typus sit, non sanè Cœnæ Eucharisticæ, sed sacrificii Christi in cruce facti, quod patet ex 1. Cor. V. 5. Quod verò Cœnam Paschalem attinet, quæ utique epulum ex oblatis est, eam typum Cœnæ Dominicæ esse ultrò concedimus. Unde & suâ mole ruunt, quæ ex Georgii Wicelii tractatu Germanico de Sacra Eucharistia vel Missa P. VIII. §. *Melchisedechs typum*

† Confess. Cathol. L. II. P. II. Art. XV. C. I. Arg. 2. p. 1034. 1035.

typum afferuntur. Cæterum, quæ Zephyrinus §. 11. * contra Artic. XXIV. Aug. Confeſſ. profert, facilè poſſunt dilui, cùm Confeſſores non dicant, ſe ſacrificium Miſſæ retinuiſſe, & per vocem Miſſæ Liturgiam ſacram, conſecrationem, diſtributionem & communionem intelligant. Itaque non opus erat, ut prolixè iſta refutaret Zephyrinus.

§. XVI.

Cùm varia ſacrificiorum genera dentur, quærit Zephyrinus, ad quodnam ſacrificium Corporis & Sanguinis Domini referendum ſit? Ait autem, ſe controverſiam de ſacrificio propitiatorio omiſſurum. Quod cur faciat, nos quidem latet. Niſi enim iſta fuerit determinata, nulli unionis articuli condi poterunt, cùm Concil. Trident. Seſſ. VI. Can. 3. hoc vibret anathema: *Si quis dixerit, Miſſæ ſacrificium tantùm eſſe laudis & gratiarum actionis, aut nudam commemorationem ſacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium, anathema ſit.* Tria ferè ſunt hoc in Canone obſervanda. Primò, quod Proteſtantes ii non ſint, qui cultum Euchariſticum θυσίαν αἰνέσεως & εὐχαριστίαν appellare cœperint. Utrumque enim ex Veterum liturgiis ſcriptiſque deſumſere. Nec eſt, ut arbitror, inter Proteſtantes ullus, qui dixerit, in S. Euchariſtia nihil fieri quàm gratiarum actionem,

O lau-

* Pag. 132. ſeqq.

laudumque prædicationem. Hæc enim omnia cùm & extra Eucharistiam fiant, hanc conficere totam non possunt. Sunt tamen plura Patrum loca, quæ ostendunt, in primitiva Ecclesia gratiarum actioni laudibusque Divino Numini dictis θυσίας nomenclationem plurimùm tributam esse. Atque ista postmodum proferemus, cùm de sententia primitivæ Ecclesiæ circa oblationem Eucharistiæ pronunciandum nobis erit. Inde & propter sacrificium laudis & εὐχαριστίας S. Cœna vocatur θυσία πνευματικὴ, ἁγία, μυστικὴ, ἄναιμος, ἀναίμακτος, & quæ sunt ejusdem potestatis, factumque est egregiè, quòd laudi precibusque sacrificii nomen adhuc fuit relictum. Quinimo ne omnibus quidem hæc potest tribui sententia, Eucharistiam esse nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti. Ii enim, qui juxta Confessionem Augustæ Vindelicorum A. MDXXX. Imperatori Carolo V. exhibitam præsentiam realem credunt, non commemorant saltem in Eucharistia sacrificium Corporis Christi in cruce peractum, sed & per communionem participationemque sacramenti sacrificii illius participes se fieri arbitrantur. Cæterùm quæ hîc rejicere videtur Concilium, expressis terminis statuuntur à Joanne Chrysostomo, cujus hæc verba sunt, quæ & suprà p. 127. 128. adduximus: μία ἐστὶν ἡ θυσία, οὐκ ἄλλην θυσίαν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἀεὶ ποιοῦμεν. ΜΑΛΛΟΝ δὲ ἀνάμνησιν ἐργαζόμεθα θυσίας. Hom. XVII. in Epist. ad Hebr. Plura Patrum loca suprà allegavimus,

quæ

quæ hîc repetenda ſunt. At his non immorabimur. Ait Synodus Tridentina, ſacrificium Euchariſtiæ eſſe propitiatorium, atque ſub pœna anathematis id credendum vult, quod in Scriptura non exſtat, quæ Sacram Cœnam nec *ſacrificium* dicit, nedum *propitiatorium.* Ita tamen Patres Tridentini ſacrificium Miſſaticum nuncupant propitiatorium, ut à ſacrificio Corporis Chriſti in cruce peracto id diſtinguant. Scilicet, propitiatio per ſacrificium crucis tàm perfectè *acquiſita* eſt hominibus, ut pretio redemtionis noſtræ utpote infinito nihil queat accedere. Hebr. IX. 11. ſeqq. X. 1. ſeqq. 1. Joh. II. 2. Si itaque per ſacrificium crucis acquiſita eſt propitiatio, ſacrificio Euchariſtico non demùm *acquiritur* aut *impetratur*, niſi *impetrationem* pro *applicatione* ſumſeris. Apparet hîc, quâm æquivoca ſit illa propitiationis vox, quæ tùm pro acquiſitione & impetratione, tùm pro applicatione ejuſdem ſumi poteſt, januamque innumeris logomachiis aperit. Si enim dixeris, Euchariſtiam propitiationem per ſacrificium crucis factam fidelibus *applicare*, atque hac ratione eam vocaveris propitiatoriam, nemo eſt inter Proteſtantes qui contradixerit. At verò ſi credideris, cultum Euchariſticum propitiationem acquirere & impetrare, dixeris forſan aliquid, quod ab Eccleſiæ Romanæ ſententia abhorret. Ita enim Concil. Trid. Seſſ. VI. C. 1. Miſſam vocat, *ſacrificium ſingulare, quo Chriſtus in noviſſima Cœna Corpus & Sanguinem ſuum ſub*

speciebus panis & vini Deo Patri obtulerit, quoque cruentum illud in cruce peractum repræsentetur, atque ILLIUS SALUTARIS VIRTUS in remissionem eorum, quæ à nobis quotidie committuntur, peccatorum APPLICETUR. Quinimo ausim dicere, horrendam fore illam sententiam, si quis propitiationem demùm per sacrificium Missaticum acquiri impetrarique dixerit, ac si per sacrificium crucis acquisita non esset. Quod si autem hæc sententia Tridentinis Patribus non fuit, videntur ii ob terminum æquivocum, quem Protestantes non admittunt, hos anathemate ferire. Rem enim tenent Protestantes, verbum rejiciunt. Credunt, sumtione panis vinique Eucharistici cum fide conjuncta merita propitiationemque Christi sibi applicari; istam autem sumtionem propitiatoriam esse pernegant, ne operi operato videantur aliquid adscribere, aut credere quòd propitiatio istâ actione demùm acquiratur. Omnis tamen hæc de sacrificio propitiatorio disceptatio est inutilis, cùm S. Eucharistiam sacrificium esse, priùs probandum sit; posito enim hoc ad species sacrificiorum postea descendi potest. Sunt autem species sacrificiorum quatuor, שלמים אשם חטאת עולה holocaustum, sacrificium pro delicto, sacrificium pro peccato, sacrificium Eucharisticum. Erant itaque in Vet. Testamento sacrificia ἱλαστικὰ & εὐχαριστικά. Ἱλαστικὰ sive propitiatoria erant sacrificia offerenda ad expianda peccata, ita tamen, ut expiatio

tio interna ex opere operato ſacrificii haud conſequeretur, quod toties in Prophetis notatur, ſed expiatio ſaltem externa, civilis & cærimonialis. Non enim in Teſtamento Vetere acceptum Deo eſſe poterat ſacrificium, niſi ex animo profluens pœnitente, bonoque in Deum affectu pleno. Neceſſaria tamen cuivis erant ſacrificia hæc ἱλαϛικὰ, quia remiſſionem peccatorum tantiſper ſuſpendebant, donec perficerentur, Deo ita volente, ut cum internis pœnitentiæ actibus externus quoque ſacrificii cultus conjungeretur. Notandum etiam, ex ſacrificiis ἱλαϛικοῖς non omnibus licuiſſe comedere, & ſi ex quibuſdam epulum ſacrificiale confici poterat, ſolis illud ſacerdotibus, non offerentibus, ceſſiſſe. Porrò, uti dicere cœpimus, hæc ſacrificia ἱλαϛικὰ non ex virtute quâdam propriâ propitiabant, quod Paulus innuit Hebr. IX. 9. 13. 14. X. 11. ſed ex virtute alienâ, Meſſiæ ſacrificio impetranda atque acquirenda. Denique ſi antitypum ſacrificiorum ἱλαϛικῶν quæſiveris, Chriſtus ille eſt, in cruce immolatus. Confer. Jeſ. LIII. 6. Joh. I. 29. Rom. VIII. 3. 2. Cor. V. 21. Gal. III. 13. 1. Pet. I. 19. Hebr. IX. 10. XIII. 11. 12. 13. Apoc. V. 6. 9. 12. Atque hoc ſacrificium ſemel in cruce factum eſt, nunquàm repetendum. Ebr. IX. 12. 24. ſeqq. X. 10. ſeqq. Apparuit enim Chriſtus coram Patre ſuo in cœlis, non, ut ſæpius ſeipſum offerat, ſive modo cruento ſive incruento. Hoc enim per ſe patet, quod cruento modo in cœlis ſe offerre nequeat. At nec in ter-

ris sese offert, qui μιᾷ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους. Ex his omnibus autem concludimus, sacrificia ἱλαστικὰ Eucharistiam non præfiguråsse. In Eucharistia enim nulla fit propitiatio, sed facta præsupponitur, nec facta solùm sed & applicata, cùm nec celebrare eam nec accipere dignè possit, nisi qui per pœnitentiam, fidem, vitæque sanctimoniam Deo jam acceptus sit. Unde in hoc sacramento, ut accuratè sententiam nostram eloquamur, non est nisi propitiationis applicatæ confirmatio atque sigillum, quod confertur. Porrò sacrificia Vet. Test. propitiatoria comburebantur, holocausta quidem tota, cætera verò ex parte, nec nisi Sacerdotibus licitum erat ex reliquiis comedere. Omnia autem hæc sacrificio Missatico applicari nequeunt, quod, si quidem veritas ejus probari posset, melius Eucharisticum dixeris, maximè cum מנחה *oblatio* & נסך *libamen* ad שלמים *sacrificia pacifica* referenda quoque sint. Poterant & aliquando pacifica comedi ab offerentibus, id quod communionem Eucharisticam exprimere itidem aptum est. Ast in viam nobis redeundum est, unde digressi sumus. Zephyrinus noster, relicta de sacrificio Missæ propitiatorio disceptatione, probatum it*, sacrificium Missæ esse sacrificium commemorativum, Eucharisticum & applicatorium. Sed nec quisquam Protestantium diffitebitur, in celebratione S. Eucharistiæ commemorari mortem Christi, gratias itidem agi pro beneficiis spiritualibus à Deo ac-

* Pag. 137. seqq.

acceptis, ipſa dona benedici & conſecrari, denique eum Chriſti merita ſibi applicare, qui verâ fide illam acceperit. Incaſſum hæc omnia probat noſter, qui probare priùs debuerat, Euchariſtiam eſſe ſacrificium, & quidem propriè ſic dictum. In hoc etenim cardo rei vertitur. Cæterùm, ſi id probatum ſit, de denominatione hujus ſacrificii haud magnoperè erit laborandum.

§. XVII.

Nemo tamen eſt, qui majore cum veri ſpecie ſacrificium Miſſaticum defenderit Jacobo Benigno Boſſueto, Epiſcopo nuper Meldenſi, Viro & facundo & erudito, atque ad controverſias cum applauſu gerendas nato. Is enim, non ut alii, clamore ſublato criminationibuſque cumulatis rem ſuam egit, ſed novis adinventis nondumque refutatis rationibus viam iniit ab omnibus ſaltem non tritam, à tricis Scholaſticis alienam, & quâ Proteſtantes crediderat eo aggredi loco, quo parum munita videbatur eorum cauſa. Sunt itaque quæ ſcripſit digna oppidò quæ legantur, & penitiori omnium ſubjiciantur conſiderationi. Cæterùm argumentum de oblatione Miſſæ nullibi tractavit prolixiùs, quàm in explicatione quarundam difficultatum circa preces Miſſaticas ad novum Catholicum *. Ut autem,

 quod-

* *Explication de quelques difficultés ſur les prieres de la Meſſe à un Nouveau Catholique. à Paris.* 1689.

quodnam pretium rationibus ipsius ponendum sit, constet, opus est ut sententiam ipsius hîc curatiùs exponamus. Ait itaque Bossuetus, Eucharistiæ celebrationem duabus actionibus comprehendi, oblatione, ad quam & consecratio pertineat, & communione sive participatione. Oblationem tribus rebus absolvi, Ecclesiam enim primò offerre panem & vinum, secundò Corpus & Sanguinem Jesu Christi, tertiò se ipsam suasque preces cum precibus Christi præsentis conjunctas *. Et primò quidem ait Ecclesiam panem vinumque offerre, sed non ut talia, res enim inanimatas Deo in Novo Testamento offerri ampliùs non posse, sed ut symbola in Corpus Sanguinemque Domini mutanda atque consecranda. Hinc ante factam consecrationem Deum rogari, uti accepta habeat & benedicat hæc dona panis & vini, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata; ut hanc oblationem benedictam, ratam, adscriptam, rationabilem acceptabilemque facere dignetur, ut nobis Corpus & Sanguis fiat Jesu Christi †. Addit sacrificium Missaticum vocari holocaustum, id est, victimam igne consumtam, quia panis & vini substantiæ igne spirituali, id est, Sp. S. consumantur. Hinc ortam esse conjicit illam super oblata precem: *Sacrificia tuis oblata conspectibus ille ignis divinus assumat* aut *consumat, qui Discipulorum Christi tui per Sp. S. corda succendit.* Fer. VI. in Octav. Pentec. in libro

* §. 3. † §. 4.

libro Sacr. Gregor. M. * Ex hiſce omnibus concludit, veram Miſſæ oblationem eſſe oblationem Corporis & Sanguinis Chriſti, panem enim vinumque mutari virtute omnipotente illius, qui ea creet, benedicat & ſanctificet, id eſt, qui eadem formet in altari, ut ſint fons benedictionis & gratiæ. Unde dici utique poſſe, hanc Chriſti ſanctificationem & oblationem adhùc continuari in Miſſa, cùm *ipſe ſemet ſanctificet propter* nos, Joh. XVII. 19. Conſiſtere autem oblationis eſſentiam putat Boſſuetus in conſecratione, hâc enim ſiſti coram Deo Patre Corpus & Sanguinem Filii ſui, quod *ſiſti* utique re ipſa idem ſit ac *offerre*, atque hâc ratione imitari Sacerdotem in terris, quod Chriſtus faciat in cœlis, ubi compareat pro nobis coram Patre ſuo. Hebr. VII. 25. IX. 24. 26. Etenim ait repræſentari in Euchariſtia Chriſtum eodem ferè modo, quo eum Johannes viderit Apoc. V. 6. uti ἀρνίον ἑςηκὸς ὡς ἐσφαγμένον, ſc. ut vivum & mortuum, nempe ſignis mortis veſtitum, quia Corpus à Sanguine ſeparatum ſit, & hanc immolationem addit eſſe ſpiritualem, qua offeratur Chriſtus Deo Patri in memoriam mortis ſuæ, ad hujus virtutem nobis perpetuò applicandam †. Repetit poſtmodùm hæc Boſſuetus, dicitque, Chriſtum in Miſſa ſemetipſum offerre, & oblationem ſuam ſemper continuare, quia ſit Advocatus noſter, qui ſemper vivat, ut

O 5 ſem-

* §. 7. † §. 8.

ſemper immoletur (*a*). Statuit porrò, ſacrificium Miſſæ eſſe verum, quia in locum omnium ſacrificiorum Vet. Teſt. ſucceſſerit, Chriſtuſque ipſe in eo offeratur, unicum, licèt quotidie renovatum & continuatum, quia in eo eadem ſemper offeratur victima; ſacrificium denique peculiaris omninò naturæ, cùm, qui offertur, idem ſit, qui omnia nobis conferat, æternamque felicitatem etiam largiatur (*b*). Cùm autem Boſſuetus ad eam deſcendit quæſtionem, num ſacrificium Miſſæ ſit propitiatorium, duas rationes affert, cur ea affirmari debeat. Prima eſt, quòd Corpus & Sanguis Chriſti, præſentia in altari, non poſſint non Deo accepta eſſe eumque nobis conciliare; ſecunda, quòd Chriſtus in Sacramento præſens pro nobis intercedat & interpellet, omnem autem interpellationem Chriſti eſſe propitiatoriam (*c*). Quæ omnia tamen in ſequentibus ita explicat noſter, ut dicat, ſacrificium Miſſaticum non eſſe ſupplementum ſacrificii crucis, nec ejuſdem reiterationem, ac ſi eſſet imperfectum, ſed potius ejuſdem applicationem perpetuam, ſimilem ei, quam Chriſtus in cœlis facit quotidie coram Patre, vel potiùs celebrationem continuatam ſacrificii crucis, ita ut certo ſenſu ſacrificium redemtionis dici poſſit, cùm redemtionis opus ſacrificio Miſſatico applicetur, continuetur & conſummetur (*d*). Quinimo ait Vir ingenioſiſſimus, ſacrificium Miſſæ, eo ipſo quòd

(*a*) §. 11. p. 46. (*b*) §. 11. p. 48. 49. (*c*) §. 13. p. 55. (*d*) §. 13. p. 58.

quòd ſit ſacrificium laudis & gratiarum actionis, etiam ſacrificium eſſe propitiatorium. Deum enim laudibus & gratiarum actione propitiari, porrò eundem propitiari præſente Filii ſui Corpore & Sanguine, quo ſemel propitiatus fuerit (*a*). Redit ad oblationem Boſſuetus, repetitque eam in conſecratione conſiſtere, quâ Chriſtus in ſacramento præſens reddatur, qui & pro nobis intercedat, & cicatrices plagarum ſuarum Deo offerat; licèt non neget, elevationem & fractionem quoque ad oblationem pertinere. Denique ait, & conſumtionem Corporis & Sanguinis Chriſti, quæ in communione Euchariſtica fiat, oblationem eſſe, cùm victimæ conſumtæ olim, vinumque effuſum ſit in ſacrificiis & oblationibus. Atque iſta addit conficere ſacrificium realiſſimum, ſed ſpirituale & myſticum (*b*). Cæterùm his omnibus nondum ad finem perduxit Boſſuetus ea argumenta, quæ ad oblationem Euchariſtiæ probandam prolaturus erat. Provocat enim (*c*) (quod præcipuum eſt) ad ipſam Inſtitutionem Cœnæ Dominicæ à Chriſto factam, variaque adducit, quæ oblationem ipſi innuere videntur. Primum eſt, quod Chriſtus gratias egiſſe & benedixiſſe dicitur. Scilicet putat, Chriſtum panem in manus ſumſiſſe & juxta veteres Liturgias monſtraſſe Patri, oculis in cœlum ſublatis. Ita ſanè in Conſtit. Apoſtol. L. VIII. C. 12. exſtat: ἐν ᾗ

γὰρ

(*a*) §. 13. p. 59. (*b*) §. 17. p. 65. ſeqq.
(*c*) §. 20. ſeqq. p. 79. ſeqq.

γὰρ νυκτὶ παρεδίδοτο, λαβὼν ἄρτον ταῖς ἁγίαις καὶ ἀμώμοις αὐτοῦ χερσὶ, καὶ ἀναβλέψας πρὸς σὲ τὸν Θεὸν αὐτοῦ καὶ Πατέρα, & quæ ſequuntur, in multis veterum Liturgiis repetita. Arbitratur verò Boſſuetus, his ipſis actibus externis oblationem innui. Secundum argumentum ex conſecratione petit, quæ Corpus Sanguinemque Chriſti coram Deo Patre ſiſtat præſentia. Tertium ex verbis τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον Luc. XXII. 19. & τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον 1. Cor. XI. 24. item τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον Luc. XXII. 20. derivat. Hæc omnia & ſacrificio crucis & Euchariſtiæ convenire putat Boſſuetus, atque de ſacrificio Cœnæ ita intelligenda eſſe, ut διδόμενον, κλώμενον, ἐκχυνόμενον ſumantur, prout jacent, in præſenti tempore, eâque ſignificatione, quâ ſacrificii τελείωσις aliàs ſolet innui. Itaque exiſtimat, Chriſtum Corpus ſuum jam in inſtitutione Cœnæ Dominicæ verè immolâſſe, dediſſe & fregiſſe, Sanguinemque effudiſſe, & quidem *pro nobis*, quem terminum ait rurſus denotare ſacrificium, cùm ſacrificio crucis aliàs adplicetur. Progreditur deinceps ad comparationem Paſchatis & S. Cœnæ, monſtraturus, utrumque ex ſacrificio & ſacramento conſtare. Id tamen miror, Boſſuetum vocem ποιεῖτε non per *offerre* explicare, cùm alibi hanc poteſtatem habeat, *ſacrificiumque* denotet*. Aſt ipſemet ſibi hanc, quæ præcipua eſt, difficultatem format, non dicere Chriſtum, quòd ſe offerat,

* §. 14. p. 99.

ferat, verbumque hoc in formula inſtitutionis non exſtare. Hîc ita reſpondet. *Sponſus ſacer non ſemper dicit, ſe amare ſponſam, quia tandem nomenclatio nimium repetita vilis evaſura eſſet, ſed quod verbis nequaquam eloquitur, factis monſtrat vel maximè.* Addit aliam objectionem, quæ magni itidem momenti eſt, dicere Paulum, quòd Chriſtus ſemel tantùm ſe obtulerit, ſeque amplius non offerat. Heic ait, vocem *offerre* duplicem habere ſignificationem, vel enim innuere eam immolationem, quæ morte actuali perficitur, vel expoſitionem coram Deo in altari. Hanc Paulum, non illam, tenuiſſe. Ut verò oblationis vocem oſtendat noſter in Scriptura de Sacra Cœna dici, Malachiam allegat, cujus verba ſuprà jam ſatis expoſuimus; oblationis verò veritatem oſtendit ex ipſa ad Hebr. Epiſtola C. IX. comm. 24. ubi: ὁ Χριςὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸν ὐρανὸν, νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τῦ Θεῦ ὑπὲρ ἡμῶν. *Apparere* autem *coram facie Dei pro nobis* idem eſſe ac *ſe offerre pro nobis.* Sequentia tamen verba comm. 25. Boſſuetus non adjicit, quibus dicitur: ὐχ ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτὸν, & comm. 26. ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμυ; ex quibus apparet, cum oblatione vera paſſionem quoque conjunctam eſſe, nullamque dari oblationem niſi crucis. Allegat & idem locum Hebr. XIII. 10. quem itidem ſatis ſuprà jam enucleavimus. Atqui hæc omnia tanto verborum ornatu tantoque eruditionis apparatu ſcripta ſunt

ab

ab Episcopo Meldensi, ut, nisi clarissima Divinorum Oraculorum lux oculos illustraret, crederes, ea omnia vera atque indubia esse. Paucis itaque ostendamus, quid in Bossueti doctrina cum S. Scriptura comparata nobis videatur desiderari posse.

§. XVIII.

Et primò quidem, totam ferè in præsentia Christi reali oblationem positam credit Bossuetus; hinc ait, consecrationem idem esse cum oblatione, hujusque animam conficere. Quinimo procedit eousque, ut dicat, apparitionem Christi coram Patre in cœlis oblationem esse. Hîc animo vix comprehendere valeo, quomodo *præsentem esse* & *apparere* idem sit ac *offerri* ac *sacrificari.* Nec profectò communem, quæ in Ecclesia Romana obtinet, notionem hîc Bossuetus sequitur. Concil. Trid. Sess. VI. C. 2. Missam vocat *sacrificium divinum*, *quo Christus* non solùm *contineatur*, sed & *incruente immoletur.* Si nuda præsentia oblationem conficit, Missa verum propriumque sacrificium non est. Quinimo & qui Augustanæ Confessioni addicti sunt, præsentiam realem credunt. At nec Bossuetus ipse dixerit, eos oblationem Corporis Christi retinuisse, nec ii eam fatebuntur in cultu suo fieri, etsi communi consecratione utantur. Cæterùm consecratio juxta Ecclesiæ Romanæ sententiam ab oblatione accuratè omninò distin-

diſtinguenda eſt. His enim verbis *Hoc eſt Corpus meum* nihil offertur, ſed id demùm conficitur, quod eſt offerendum. Quod verò addit Epiſcopus Meldenſis, panem & vinum in ſacrificio Miſſæ ut talia non offerri, id cur dicat neſcio. Scilicet cùm panis & vinum ante conſecrationem offerantur, res utique Deo offeruntur in ſe inanimatæ, quocumque reſpectu eæ demùm offerantur. Quinimo, ut ex ſequentibus patebit, Eccleſia trium primorum ſeculorum nonniſi panem & vinum obtulit, uti vel ex ſolis patet Conſtitutionibus Apoſtolicis, ubi L. VIII. C. 12. hæc oblationis verba inveniuntur: προσφέρομέν σοι τῷ Βασιλεῖ καὶ Θεῷ κατὰ τὴν αὐτȣ̃ διάταξιν τὸν ἄρτον τȣ̃τον καὶ τὸ ποτήριον τȣ̃το. . . . . καὶ ἀξιȣ̃μέν σε, ὅπως εὐμενῶς ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, & quæ ſequuntur. Vix crediderim, quemquam per ἄρτον & ποτήριον hîc Corpus Chriſti Sanguinemque ipſius intellecturum. Exſtat enim in ſequentibus: ὅπως ἀποφήνῃ τὸν ἄρτον τȣ̃τον σῶμα Χριςȣ̃ σȣ καὶ τὸ ποτήριον τȣ̃το αἷμα Χριςȣ̃ σȣ. Talis igitur panis, tale vinum intelliguntur, quæ contradiſtincta ſunt Corpori & Sanguini Domini. Addimus, in Vetere Eccleſia, tùm Græca tùm Romana, primitias, decimas fructuſque & dona oblata fuiſſe, non ſine precibus, ut eadem ſanctificarentur; id quod ſuprà p. 40. ſeqq. innuimus. Hæc ignoraſſe Boſſuetum haud conjecerim; quæ enim edidit ſcripta, adultam atque ex omni parte perfectam eruditionem ſapiunt. Id

verò

verò arbitror, eum nimio disputationis æstu percitum hæc in memoriam sibi haud revocâsse, quæ nosse utique poterat, si liber fuisset ab affectibus animus minusque perturbatus. Similis verò error est Bossueti, cùm sacrificium Missaticum cum holocaustis Veteris Testamenti confert. Ait enim: Quemadmodum holocausta Veteris Testamenti consumebantur igne, ita & panis vinique substantiæ consumuntur igne spirituali Sp. S. Hæc utique cum superioribus non cohærent. Id enim offertur, quod consumitur. At quod juxta Bossüetum consumitur in sacrificio Missatico, est substantia panis & vini, ergò substantia panis & vini offertur. Ultimam verò hanc propositionem negat, ut vidimus, Episcopus Meldensis, ostenditque adeò, principia, quæ ponit, conclusionesque sibi non constare. Unde & inutilis est, quam addit, allegatio precum ex Liturgia Gregoriana, præterquàm, quòd per *ignis divini assumtionem* nihil aliud quàm *sanctificatio* aut benevola acceptio innuitur; id quod ex ἀποδόσει patet. Non enim Spiritus corda Discipulorum annihilavit, sed dum succendit, sanctificavit & illuminavit. Accedit, ipsam panis vinique annihilationem & rationi & revelationi contradicere. Majori cum veritatis specie consumptionem Eucharisticam huc trahit Bossuetus*, aitque, vinum olim fuisse oblatum effusione, offerrique adeò vinum Eucharisticum à nobis, dum effundatur in nos, id est, dum

* §. 17. p. 68.

dum à nobis bibatur. Ast pace tanti Viri dixerimus, *offerre* & *bibere* actiones esse valdè distinctas. Ita & offerre victimam in altari, & comedere epulum ex oblatis diversissima erant apud Veteres. Transit porrò noster ad sanctificationem panis in Missa memoratam, aitque eam consistere in Transsubstantiatione, ita ut panis vinique substantia esse desinat, inque locum eorundem succedat Corpus Christi vivum, noviter creatum, cum signis tamen mortis ac cicatricibus, idem tamen cum eo corpore, quod ex Maria prodierit, mortuum fuerit & ascenderit in cœlos. Itaque creationem, benedictionem & sanctificationem panis consistere in transmutatione vel transformatione illius in Corpus Christi. Verba Bossueti adponemus, ne crimen falsi forsan nobis imputetur: *Itaque intelligenda hîc nobis est*, inquit, *species quædam productionis Corporis & Sanguinis in Eucharistia tàm veræ & tàm realis, quàm fuit illa, quæ facta est in beato sinu Virginis Mariæ ipso conceptionis atque incarnationis Filii Dei momento, & quæ illi* (sc. Corpori Christi) *certo modo det novum esse* (novam existentiam) *ita ut super mensam sanctam tam verè sit, ac fuit in sinu Virginis & est nunc in cœlis. Unde vox* facere *hîc adhibetur ad ostendendam veram & realissimam actionem, qua conficiatur in hoc sancto mysterio verum Corpus & verus Sanguis, idemque omninò, qui factus fuit in sinu*

Mariæ *. Alibi † eadem repetit noster verbis adhùc clarioribus: *Diximus, consecrationem esse speciem novæ creationis Corporis Jesu Christi per Spiritum S. Hoc sanctum Corpus ibi recipit novum esse, & propterea S. Pacianus Episcopus Sec. IV. appellavit Eucharistiam* innovationem Corporis. Epist. ad Symp. T. III. Bibl. PP. *Sed hoc Corpus noviter productum eo saltem fine productum est, ut consumatur perdatque hâc ratione novum, quod accepit, esse; qui ipse victimæ actus est semetipsam certo sensu consumentis, licèt in rei veritate ipsa semper maneat tota & semper viva.* Tria sunt, quæ hîc dicuntur. Primò, Corpus Christi in Eucharistia noviter produci; secundò idem hoc Corpus esse cum Corpore ex Maria nato; denique, anni-

* §. 4. 5. p. 23. *Il faut donc entendre ici une espéce de production du Corps & du Sang dans l'Eucharistie aussi veritable & aussi réelle, que celle qui fut faite dans le bien-heureux sein de Marie au moment de la conception & de l'incarnation du Fils de Dieu; production, qui lui donne en quelque façon un nouvel être, par lequel il est sur la sainte table aussi veritablement, qu'il a été dans le sein de la Vierge & qu'il est maintenant dans le ciel. C'est pourquoi on se sert ici du mot de* faire, *pour marquer une veritable & tres réelle action, qui se termine à faire dans ce saint mystere un vrai Corps & un vrai Sang, & le même, qui fut fait au sein de Marie.*

† §. 17. p. 67. 68. *Nous avons dit, que la consecration est une espece de création nouvelle du Corps de Jesus Christ par le Saint Esprit; ce sacré Corps y reçoit un nouvel être, & c'est pour cela que Saint Pacien, un saint Evêque du quatriéme siecle, celebre par sa doctrine, appelloit l'Eucharistie* le renouvellement du Corps: innovatio Corporis. *Mais ce Corps nouvellement produit ne l'est que pour être consumé, & pour perdre par ce moien ce nouvel être qu'il a receu; ce qui est un acte de victime qui se consume elle-même en un certain sens, encore qu'en verité elle demeure toûjours entiere & toûjours vivante.*

annihilari & consumi id comestione. Qui adcuratius hæc secum consideraverit, fatebitur, non solùm istud comprehendi non posse, sed & contradictionem maximam involvere. Etenim Corpus noviter creatum non potest esse Corpus illud, quod ante XVII. secula jam creatum & à Maria Virgine progenitum fuit. Porrò Corpus noviter creatum in terris non potest esse Corpus illud, quod, cùm mortuum esset & sepultum, resurrexit postea & ascendit in cœlos. Rursus Corpus quod in nihilum reducitur, cùm consumitur, non potest esse Corpus Christi in cœlis, quod manet. Si verò in nihilum reducitur per comestionem Corpus Christi, cur dicit Irenæus, quod eo alatur substantia nostra? Vide suprà p. 72. sq. Denique juxta Bossuetum dicendum erit, Christum Corpus habere in cœlis, unicum illud & singulare, at innumera in terrâ Corpora, quæ quotidiè & creentur & annihilentur. Atque hæc omnia dicuntur præter Scripturam. Tantæ quippe molis erat, dogma Transsubstantiationis defendere; speciemque veritatis illi conciliare. Cæterùm communis Ecclesiæ Romanæ sententia, quâ Corpus Christi in Missâ oblatum idem cum Corpore Christi crucifixo esse dicitur, hâc ratione penitus labefactatur, si Bossueti valeat sententia. Sed in refutandis ejus rationibus progrediamur ulterius.

§. XIX.

Postquàm sanctificationem panis vinique per consecrationem & Transsubstantiationem explicaverat Episcopus Meldensis, ipsi quoque Christo hanc sanctificationem applicat, aitque eandem adhuc in Missa continuari. Dicere enim Christum: καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἁγιάζω ἐμαυτὸν Joh. XVII. 19. ubi ἁγιάζειν idem significet ac *offerre*. Hæc cur addat Bossuetus, non video. Primò enim durissimum mihi videtur, ἁγιάζειν per *offerre* explicare. *Ipse me*, inquit Salvator, *sanctum pro iis sisto, ut & ipsi sancti sint in veritate.* Nihil hìc, ut arbitror, de oblatione dicitur. Allegavit tamen ista noster, credo, ut explicaret ea, quæ longè post consecrationis verba dicuntur: *per Christum Dominum nostrum, per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas, sanctificas, vivificas, benedicis & præstas nobis.* Cùm enim de donis jam consecratis hìc dicatur, quòd sanctificentur, sanctificatio verò Christo adscribi non posse videatur, verba ipsiusmet Christi apud Johannem dicta producuntur, ut contrarium appareat. Ast perspicuum est, ea quæ ex Liturgia Latina produximus, verba de solis pane & vino agere, non de Corpore & Sanguine Christi, cùm Christus ille sit, *per quem* dicta symbola *semper bona creentur, sanctificentur, vivificentur & præstentur nobis.* Nec, ubi sanctificatio Christo tri-

tribuitur, innuitur oblatio. Ita 1. Cor. I. 30. dicitur: Χριςὸς ἐγενήθη ἡμῖν ἁγιασμὸς, id eſt, *Chriſtus nos ſanctificavit.* Adde Hebr. X. 14. Cæterùm quæ in ſequentibus ponit Boſſuetus, tàm intricata ſunt, ut confuſas admodum in animis legentium ideas gignant. Mox enim ait, ſacrificium Euchariſtiæ eſſe ſpirituale & applicatorium, quod utique concedunt Proteſtantes, quia ſacrificii in cruce facti fit commemoratio in celebratione Euchariſtiæ, & propitiatio per illud facta iis applicatur, qui vera fide Euchariſtiam accipiunt; mox verò addit, ſacrificium Miſſæ eſſe verum, Chriſtum ipſum in eodem offerri, quod tamen ex nullo Scripturæ loco probatur, ſacrificium crucis in ſacrificio Miſſatico non repeti quidem, ſed continuari & renovari, quæ omnia gratis dicuntur; denique, licèt hoc ſacrificium, Miſſaticum nempe, verum propriumque ſit, eſſe tamen id ſacrificium peculiaris omninò naturæ adeóque à ſacrificiis Veteris Teſtamenti diverſum, quia quod offertur, nobis omnia conferat. Inde & hoc Miſſæ ſacrificium eſſe propitiatorium, quia propitiatio in cruce facta in hoc continuato crucis ſacrificio continuetur inſimul & perficiatur. Ex quo omninò conſequitur, Boſſuetum crediſſe, quòd ſacrificium Miſſæ non ſolùm ſit applicatorium, ſed & ſatiſfactorium, acquiſitorium & impetratorium, quæ omnia ne ipſum quidem Concilium Tridentinum ita pronunciavit. Nec ſanè negatur à nobis, Corpus Chriſti in Euchariſtia præſens,

Deo utique acceptum esse, sed propter propitiationem semel factam id de novo utique non propitiat aut reconciliat, cùm reconciliatio per sacrificium crucis ita perfecta & consummata sit, ut totus mundus cum Deo per Christum sit reconciliatus. Vide 2. Cor. V. 19. 1. Joh. II. 2. Hebr. IX. 25. 26. 28. X. 10. 11, 12. & comm. 14. dicitur: ΜΙΑι ΠΡΟΣΦΟΡΑι ΤΕΤΕΛΕΙΩΚΕΝ εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους, ita, ut nulla ampliùs προσφορὰ περὶ ἁμαρτίας sit nobis necessaria juxta comm. 18. quæ verba omne sacrificium repetitum, continuatum aut renovatum excludunt. Nec video, quâ ratione Bossuetus dicere possit, sacrificio Missæ redemtionem per Christum factam applicari, cùm addat, eam eodem sacrificio consummari. Cùm enim nolit dicere, sacrificium crucis esse imperfectum, dicere insimul debet, illud continuatione nulla aut renovatione aut consummatione opus habere, si quidem sibi velit constare. Egregium verò est quod addit, sacrificium Eucharistiæ eapropter esse propitiatorium quoque, quòd sit sacrificium laudis & gratiarum actionis. Id enim ambabus manibus concedunt Protestantes, sed ex eo arguunt etiam, sacrificium hoc esse improprium, quod tamen Bossueto displicet, licèt idem sacrificium Eucharistiæ nuncupet mysticum & spirituale. Quomodo autem noster intercessionem Corpori Christi in Eucharistia præsenti, quod tamen solo in usu juxta verba institutionis præsens esse credimus, adscribere possit,

vix

vix possumus perspicere. Demus autem, si placet, hoc tantisper; num ergò intercessio erit nova propitiationis acquisitio, de qua quæritur, quæ non est nisi acquisitæ propitiationis applicatio precibus hisce impetranda? Impropriè itidem dicitur, Christum Deo Patri in Eucharistia cicatrices plagarum suarum offerre. Formant enim hæc ideam crassam & ferè Capernaïticam, haud sanè congruam iis, quæ addit Bossuetus, sacrificium Eucharistiæ esse spirituale & mysticum.

§. XX.

Ad caput tandem argumenti accedimus, argumenta Bossueti ex verbis Institutionis hausta consideraturi. Et primò quidem ex eo, quòd Christus panem sumsit, Patri monstravit, oculos in cœlum sustulit, gratiasque egit, nulla omninò formari potest propria oblatio propriumque sacrificium. Egregiè hæc diluit doctissimus Basnagius, cujus verba hîc nostra faciemus. Ita autem ille: *Si hoc sacrificium est, Christus sacrificavit toties, quoties manducavit, & Episcopus Meldensis totidem sacrificia celebrat, quot convivia init, nam suppono, quòd benedicat cibos, Deo eos monstrando, & quòd, dum precatur, oculos tollat ad cœlum**. Addit

 Bos-

* Verba Gallico scripta idiomate sonant melius: *Si c'est là un sacrifice, J. CHRIST en avoit établi un toutes les fois qu'il avoit mangé, & Mr. de Meaux celebre autant de sacrifices qu'il fait des repas; car je suppose qu'il benit les viandes en les montrant à Dieu, & qu'en faisant sa priére il leve les yeux au ciel.* Voyez l'Histoire de l'Eglise T. II. L. XVI, C. XI. §. 2. p. 956.

Bossuetus, verba διδόμενον, κλώμενον, ἐυχυνόμενον, in præsenti tempore, prout jacent, intelligenda esse; Christum enim in Eucharistia reipsa Corpus suum immolasse & Sanguinem suum effudisse. Heic nescio, num dici possit, Corpus Christi unquam verè & propriè *fractum* fuisse. Contrarium apparet ex Joh. XIX. 33. 36. ubi: ȣ̓ κατέαξαν ἀυτȣ̃ τὰ σκέλη. ἐγένετο γὰρ ταῦτα, ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ· ὀςȣ̃ν ȣ̓ συντριβήσεται ἀυτῷ. Si itaque fractio propria ne in sacrificio crucis quidem facta est, cur in Cœna Dominica eam propriè factam vult Bossuetus, in qua fractio panis figura saltem passionis mortisque Dominicæ fuit. Ast ipse sibi respondet Vir doctissimus. Ait enim *frangere* idem esse quod *distribuere* *. Rectissimè omnino! Ergo fractio non est immolatio, ergò κλώμενον sacrificium non denotat. Cæterum vellem, probasset Vir summus, Christum Cœnam sacram instituentem eo ipso actu fractum, passum, Sanguinemque ipsius extra venas fusum fuisse, omniaque hæc hodiè etiam fieri in sacrificio Missatico. Ast supponit hoc, non probat, supponit inquam hoc, silente Scriptura, quæ unicam saltem Christi passionem mortemque novit, non duplicem, quam Bossuetus fingit. Accedit, verba præsentia pro futuris sæpius poni, imò & præterita; ut denotetur, instare hoc, de quo loquimur. Ita Paulus de se: ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι. τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρό-

* §. 22. p. 87.

μον

μον τετέλεκα. 2. Tim. IV. 6. 7. Ergóne igitur Paulus bis mortuus fuit, bis cursum complevit? Ita & Christus: τίθημι, inquit, τὴν ψυχήν μου, quam in passione & morte demùm positurus erat Joh. X. 17. Ast hic locus nimis urgendus non est, ne, quod jam suppositum fuit, duplex Christi mors statuatur. Aliud demus exemplum, ut probemus futurum sæpius innui per tempora antecedentia. Hoc ipse nobis subministret Bossuetus. Matth. XXVI. 2. dicitur: ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι. id est, *tradetur*. comm. 24. ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει. Quæ omnia ita noster explicat *, ut tandem definiat, tempus præsens hîc futurum quoque denotare. Denique & Bossuetus ex verbis ὑπὲρ ὑμῶν sacrificium derivat. Id certissimum est, verba institutionis διδόμενον ὑπὲρ ὑμῶν ad sacrificium crucis referenda esse. Ibi enim Christus Corpus suum pro nobis dedit, sanguinemque suum pro nobis effudit. At ex solis hisce verbis ὑπὲρ ὑμῶν sacrificium exsculpi nequit. Multa enim ὑπὲρ ἡμῶν Christus fecit, quæ sacrificia dici nequeunt. Quæ de comparatione Paschatis & Cœnæ Dominicæ adjiciuntur, suprà jam abundè refutavimus, finemque hîc refutandis Bossueti objectionibus imponimus, cùm causa nostra satis omninò perorata sit. Cæterùm cuivis perspicuum esse arbitramur, & contradicere sibi sæpius Bossuetum, & violentissimas maximéque inusitatas figuras

P 5 sim-

* §. 22. p. 90.

simplicissimis Christi verbis inferre, quod ipse tamen rejicere videtur, & miracula miraculis præter Scripturæ litteram addere, & propriæ quoque, cui addictus erat, Ecclesiæ definitionibus probationibusque non ex omni parte adhærere, argumentumque hoc terminis dubiis, conclusionibus tortuosis, figuris rhetoricis ita involvere, ut quid tandem ipse sentiat vel quâ ratione ipsius sententia animo queat comprehendi, difficillimum omninò videatur. Unde omninò arbitramur, hæsitasse circa hoc argumentum Episcopum nostra laude majorem, si veritati litavisset, nec ex omni parte suo potuisse satisfacere ingenio. Benè enim noverat istud axioma, quod in limine posuit libri de Variationibus Ecclesiarum Protestantium: *Omne id, quod dubiis proponitur terminis, falsum est, quia hoc ostendit summam difficultatem, quam veritas non novit* †. Atqui tota ipsius Expositio fidei Catholicæ terminis dubiis & æquivocis plena est, inque ipso de sacrificio Missæ argumento variatum fuisse observaverunt Eduardus Stillingfleetus & Jac. Basnagius. In prima enim editione, quæ suppressa fuit, exstitit; *Missam utique haud sine ratione posse vocari sacrificium.*

† Digna sunt verba Gallica, quæ hùc transponamus, in præfatione libri, quem de Variationibus Ecclesiarum Protestantium conscripsit Bossuetus, exstantia: *Tout ce qui varie, tout ce qui se charge de termes douteux & envelopés, a toûjours paru suspect, & non seulement frauduleux, mais encore absolument faux, parce qu'il marque un embarras, que la verité ne connoît point.*

cium *. At in altera positum invenitur, *nihil deesse Missæ, quò minus sit verum sacrificium* †.

§. XXI.

At nostræ tandem sententiæ argumenta exponamus, quibus conficitur, nullam Eucharistiæ oblationem, nullum sacrificium à Christo institutum esse, quod veteribus successerit. Primùm constat, Christum cultum Veteris Testamenti cærimonialem & cum ipso sacrificia quoque abrogâsse, substituto unico Corporis sui sacrificio, quod cùm perfectissimè peccatorum nostrorum reatum abstulerit, ait Apostolus, non ampliùs necessariam esse προσφορὰν περὶ ἁμαρτίας Hebr. X. 10. 12. 14. 18. Porrò in institutione Sacræ Cœnæ de oblatione aut sacrificio nihil memoratur, ubi accuratè & data opera enarrantur omnia, quæ Christus fecit. Quæ hîc de sponso sacro dicit Bossuetus, rem non conficiunt. Neque enim requirimus, ut semper à Christo dictum sit, quod Corpus in Eucharistia offerat. Sufficiat, si semel dixerit. At cùm ne semel quidem id dixerit, Bossueti effugiis adquiescere non possumus. Succedant nunc argumenta ex C. IX. & X. Epistolæ ad Hebræos petita. C. IX. comm. 12. dicitur, Christum semel iniisse in sancta,

* Que *la Messe pouvoit être raisonnablement appellée un sacrifice.*
† Qu'*il ne manque rien à la Messe pour être un veritable sacrifice.*

sancta, æternamque redemtionem invenisse; comm. 24. 25. 26. ipsum apparere nunc coram Patre pro nobis, non ut sæpius se offerat, quia aliàs sæpius debuisset pati, semel autem immolatum ad destructionem peccati esse; id quod comm. 28. repetitur. Adde C. X. comm. 10. ubi ἐφάπαξ repetitur. Comm. 12. affirmatur, Christum pro peccatis unicum obtulisse sacrificium, eoque consummasse in æternum eos, qui sanctificantur. Comm. 14. subjungitur epilogus: ὅπου δὲ ἄφεσις τούτων (ἁμαρτιῶν) οὐκ ἔτι προσφορὰ περὶ ἁμαρτίας comm. 18. Atqui ex his omnibus sequentes suâ sponte positiones fluunt. I. Perfectam redemtionem & propitiationem sacrificio crucis nobis acquisitam esse. II. Unicum fuisse sacrificium, quod unquam Christus obtulerit, & hoc esse sacrificium crucis. III. Oblationem Christi semel factam non continuari aut renovari aut repeti posse. IV. Acquisita per Christum remissione peccatorum nullam amplius pro peccato oblationem vel dari vel necessariam esse. V. Christum se offerre non posse, nisi patiatur. VI. Eucharistiam in sensu Scripturæ sacrificium & oblationem dici non posse. VII. Oblationem Christi in cruce factam in eo distingui ab oblationibus Veteris Testamenti, quòd hæ continuatæ, renovatæ & repetitæ sint, illa verò repeti nequeat. Adde Hebr. VII. 26. 27. Rom. VI. 9. 10. 1. Pet. III. 18. Rursus nulla ratione potest comprehendi sacrificium Eucharistiæ proprie sic dictum. Si enim holocau-

stum

ſtum ſit, ubi, quæſo, eſt mactatio hoſtiæ offerendæ, ubi ejus in altari combuſtio & conſumtio, ubi ſanguinis fuſio & adſperſio? Holocauſtum autem incruentum dicere eſt σιδηρόξυλον. Si verò oblationem dixeris potius, ubi eſt pars cum thure incenſa & oblata in altari? quadratne hoc ullo modo in Euchariſtiæ ſacramentum? Sed ajunt, qui Romanæ Eccleſiæ deciſiones defendunt, inter ſacrificium cruentum & incruentum ſive ἀνάιμακτον eſſe diſtinguendum. At huic argumento jam reſpondimus. Nullum ſacrificium propriè poteſt dici incruentum, cùm αἱματεκχυσία adeſſe debeat Hebr. IX. 22. Sed non video, cur juxta hypotheſes ſuas ii, qui Miſſaticum aſſerunt ſacrificium, negare debeant, id incruentum eſſe & ἀνάιμακτον, cùm Sanguis Chriſti verus in eo effundatur, ipſo affirmante Boſſueto. Credideris, eos, qui ita loquuntur, in propria viſcera labi, & quod una manu ſtruunt, altera deſtruere. Affert tamen & aliam reſponſionem Meldenſis Epiſcopus. Oblatio, ait, duplici modo ſumitur, vel prout cum actuali morte eſt conjuncta, vel prout nihil aliud eſt quàm expoſitio Chriſti in altari. Priorem addit ſignificatam Paulo fuiſſe. At nec poſterior vel apud Paulum vel tota in Scriptura ullibi invenitur. Nec exponere aliquid in altari vel menſa ſacra eſt offerre, aliàs & Proteſtantes Euchariſtiam offerrent, quia in menſa ſacra eam exponunt. Et quod præcipuum eſt, ſuprà vidimus, Boſſuetum dicere, quòd Chriſtus Corpus

pus suum in Cœna Dominica verè immolaverit, Sanguinemque suum verè effuderit, unde & ait, sacrificium crucis sacrificio Missæ continuari & renovari. Hæc omnia verò cum actuali morte utique conjuncta sunt, adeóque ipsemet ostendit Bossuetus, ea, quæ dicit, Paulo esse contraria. Sed cætera quoque contra oblationem Eucharistiæ argumenta proferamus. Vulgatum est illud, sed egregium, quod dicitur, in S. Cœna Corpus Domini *nobis* edendum Sanguinemque bibendum *offerri*, *nobisque* in pignus gratiæ *dari*, ergo non vicissim *Deo offerri* posse, cùm eo fine sacramentum non sit institutum. Rursus una eademque victima sæpius offerri nequit, sed quod immolatur & offertur, nondum antea immolatum esse debuit. Nec profectò id, quod εἰς ἀνάμνησιν sacrificii saltem institutum fuit, ipsum sacrificium est. Denique nulla, nisi impropria & figurata, sacrificia, si sacrificium crucis excipiamus, à Scriptoribus Novi Testamenti memorantur, conversio & sanctificatio hominis Rom. XII. 1. omnis cultus divinus tàm externus quàm internus 1. Pet. II. 5. 9. preces Psalm. CXLI. 2. Hebr. V. 7. XIII. 15. Apocal. V. 8. VIII. 3. 4. prædicatio Evangelii & conversio gentium Rom. XV. 16. fides Phil. II. 17. eleemosynæ Phil. IV. 18. Hebr. XIII. 16. martyrium Phil. II. 17. 2. Tim. IV. 6. Quæ ad hæc omnia respondeantur, nobis perspectum satis est. At cum volumen Controversiarum scribere nostri instituti haud sit, ea tangere haud volumus,

lumus, ne id agamus, quod dudum ab aliis actum fuit. Maxima difficultas, ut arbitror, in re ipsa haud consistit, sed in præjudicatis opinionibus, inde à juventute haustis & autoritate docentium auctis, evellendis atque destruendis, cui rei mille quoque Controversiarum Scriptores haud sufficiunt.

§. XXII.

Quæ hactenus à nobis dicta fuere, sufficienter demonstrant, Sacros Scriptores, qui Canonicos Novi Testamenti libros nobis reliquere, de oblatione Eucharistiæ à Christo instituta, aut ab initio inde plantatæ ab Apostolis Ecclesiæ usitata, nihil omninò memorâsse. Aliter tamen de Viris Apostolicis nobis videtur pronunciandum, inter quos primus Barnabas oblationis injicit mentionem Epist. C. I *. postquam ex Esajæ Prophetæ C. I. comm. 11. seqq. verba retulerat Domini Judæorum sacrificia rejicientis: *Hæc ergò vacua fecit, ut nova lex Domini nostri Jesu Christi, quæ sine jugo necessitatis est, humanam habeat † oblationem.* Allegat post hæc Barnabas aliud dictum Propheticum contra sacrificia Judaïca ex Jerem. VII. 22. & Zachar. VIII. 17. petitum, adjiciens: *Volens nos similiter errantes quærere, quemadmodum ad illum accedamus, nobis enim dicit:* sacrificium Deo cor

* Pag. 211. editionis ab Isaaco Vossio Londini 1680. editæ.
† Vocem *habeat* malè omittit Versio Vossiana.

cor contribulatum & humiliatum Deus non despicit. Unde verba ista *humanam habeat oblationem* ita explicat Hugo Menardus*: *id est, cor habeat præparatum, ad parendum Dei mandatis, ut locus Prophetæ postea citatus satis indicat.* Atque hæc haud approbanda censet Zephyrinus de Pace †, primò, quia à sensu proprio & literali non recedendum sit, aut sensus figuratus vel mysticus eligendus, ubi prior admitti possit; secundò, quia Barnabas in prioribus verbis de veris sacrificiis Judæorum verba fecerit. Sed miror ista dicere potuisse Zephyrinum, Virum doctissimum. Humanam enim oblationem, scil. conversionem & sanctificationem, hâc nomenclatione jam innuerat Paulus Rom. XII. 1. Cur itaque Barnabas stylo Paulino usus hîc non fuerit, vel uti non potuerit, ego sanè haud perspicio. Porrò quis ignorat, sacrificia spiritualia laudis & precum itemque pœnitentiæ, quam hîc innuit Barnabas, sacrificiis Veteris Testamenti externis & visibilibus optimo jure opponi posse? In Vetere enim Testamento viguit littera, in Novo spiritus; quod in Vetere externum fuit, in Novo internum esse debet. Conf. 2. Cor. III. 6. seqq. Itaque eam in sententiam descendit Zephyrinus, ut dicat, sacrificium Missaticum hîc intelligi. Id quod planè non est probabile. Primò enim hoc sacrificium

* Num. 34. in not.

† In *den Alt-Christlichen Gedancken.* Prop. III. Qu. 2. §. 24. p. 151. 152.

ficium nondum probavit Zephyrinus, nec, uti ex sequentibus videbimus, id ex Ecclesiæ primitivæ documentis probabit quoque. Secundo, ne sacrificium crucis quidem humana oblatio olim nuncupata fuit, nedum Eucharistia, quod factum fuisse oportebat, si Zephyrini sententia esset vera, cùm in re tanti momenti non conjecturis sed demonstrationibus sit agendum. Tertiò demus omninò, oblationem hominis Jesu Christi hîc innui, cur oblationem in cruce factam hîc non intellectam vult noster Zephyrinus? Ait: eam semel saltem factam esse, hîc autem talem innui oblationem, quæ Judaicorum sacrificiorum instar non sæpius repetatur. Pace Viri doctissimi dixerim; hæc parum videntur cohærere. Quemadmodum enim legem novam veteri hîc opponit Barnabas, ita & humanam oblationem oblationibus Judæorum quotidiè repetendis contradistinguit, imitatus Paulum, qui sacrificium Novi Testamenti à sacrificiis Veteris eandem ob rationem plurimùm differre ostendit. Hebr. VII. 27. IX. 9. seqq. 25. seqq. X. 1. seqq. Ast non opus est, ut hæc omnia tàm prolixè enarremus. Ipse se explicat Barnabas, cùm ait, se sacrificium bonorum operum cordisque contriti intelligere. Ita enim infit: *Adaperuit enim nobis per omnes Prophetas, quia non utitur nostris hostiis, neque victimis, neque oblationibus, hæc dicens:* Quo mihi multitudinem sacrificiorum *vestrorum*, & quæ sequuntur. Addit postea: *Hæc ergo vacua fecit, ut nova lex Domini nostri*

Jesu Christi, quæ sine jugo necessitatis est, humanam habeat oblationem. Omnia hæc si combinentur, conficietur, in Novo Testamento à nobis nullas proprias *hostias, nec victimas, nec oblationes offerendas esse.* Scilicet, ne quis objiceret, *ergóne igitur in Novo Fœdere nihil Deo offerendum erit?* dicit Barnabas, *humanam oblationem utique offerendam esse.* Quænam autem ista sit humana oblatio, statim explicat, eaque quæ dicta jam erant, repetit. *Dicit Dominus iterum ad illos:* Numquid ego præcepi parentibus vestris, cùm exierunt de terra Ægypti, ut offerrent mihi hostias & victimas? sed hoc præcepi illis, dicens: unusquisque vestrûm adversùs proximum non habeat malitiam & juramentum mendum non habet *sive* habeat. *Intelligere ergò debemus, cùm non simus sine intellectu, consilium benignitatis Patris nostri: quia nobis dicit, volens nos similiter errantes quærere, quemadmodum ad illum accedamus, nobis enim dicit:* sacrificium Deo cor contribulatum & humiliatum Deus non despicit, Psal. LI. 19.„ Hæc si accuratius pensitemus, concludemus utique, Barnabam humana oblatione nihil aliud intellectum velle quàm cor contribulatum & humiliatum. Hoc autem noluit Zephyrinus, quia semel hanc animo conceperat sententiam, ex primitivæ Ecclesiæ Scriptoribus sacrificium Missaticum esse eruendum, quocumque etiam id modo fiat, omni occasione & voce arrepta, quæ oblationem Eucharistiæ significare possit.

Id

Id quod argumento nobis eſſe debet, tantam eſſe præjudicatarum opinionum efficaciam, ut, niſi omnibus viribus ſine partium ſtudio veritatem inquirere ſtudeamus, defectuſque intellectus noſtri ſine ulla intermiſſione corrigere annitamur, facilè ab iis ſuperemur.

§. XXIII.

At alium Barnabæ locum profert Zephyrinus, ut ſacrificium Miſſaticum adſtruat. Verba exſtant C. VI. Epiſtolæ: ἀλλὰ καὶ σταυρωθεὶς ἐποτίζετο ὄξει καὶ χολῇ· ἀκούσατε, πῶς περὶ τούτου πεφανερώκασιν οἱ ἱερεῖς τοῦ λαοῦ, γεγραμμένης ἐντολῆς αὐτοῦ. ὃς ἂν μὴ νηστεύσῃ τὴν νηστείαν, θανάτῳ ἐξολοθρευθήσεται, ἐνετείλατο Κύριος. ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν ἤμελλε σκεῦος τοῦ πνεύματος προσφέρειν θυσίαν, ἵνα καὶ ὁ τύπος ὁ γενόμενος ἐπὶ Ἰσαὰκ τοῦ προσενεχθέντος ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τελεσθῇ. τί οὖν λέγει ἐν τῷ προφήτῃ; καὶ φαγέτωσαν ἐκ τοῦ τράγου τοῦ προσφερομένου τῇ νηστείᾳ ὑπὲρ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν. Προσέχετε ἀκριβῶς. καὶ φαγέτωσαν οἱ ἱερεῖς μόνοι πάντες τὸ ἔντερον ἄπλυτον μετὰ ὄξους. πρὸς τί; ἐπειδὴ ἐμὲ εἶδον ὑπὲρ ἁμαρτιῶν μέλλοντα τοῦ λαοῦ τοῦ καινοῦ προσφέρειν τὴν σάρκα μου μέλλετε ποτίζειν χολὴν μετὰ ὄξους· φάγετε ὑμεῖς μόνοι τοῦ λαοῦ νηστεύοντος καὶ κοπτομένου ἐπὶ σάκκῳ καὶ σποδῷ. ἵνα δείξῃ, ὅτι δεῖ αὐτὸν παθεῖν ὑπὲρ αὐτῶν. Vetus verſio ita habet: *ſed & cruci affixus aceto ac felle potabatur. Audite, quomodo de hâc re Sacerdotes templi ac ple-*

bis significaverint, scripto præcepto, ut, qui jejunium non jejunaret, morte exterminaretur, præcepit Dominus: quia & ipse pro peccatis nostris vas Spiritus sui oblaturus erat in hostiam; ut & impleretur figura facta in Isaaco, qui super altare fuit oblatus. Quid ergò dicit apud Prophetam? Et manducent dè hirco, qui in die jejunii offertur pro omnibus peccatis. *Attendite diligenter.* Et manducent soli ac omnes Sacerdotes intestinum non lotum cum aceto. *Ad quid? quoniam me pro novi populi delictis oblaturum carnem meam potaturi estis aceto cum felle; comedite vos soli, dum populus jejunat & plangit in sacco & cinere. Ut ostenderet, quòd oportet ipsum mori pro illis.* Verba hæc tàm intricata sunt, ut vix sensus Viro Apostolico dignus hîc appareat. Duo loca Barnabas ex Veteris Testamenti libris videtur allegare, quorum alter de celebrando jejunio agit, alter fert, Sacerdotes hirci die jejunii oblati intestina non lota cum aceto comedere debere. Priore loco dicitur præsignificatum fuisse, quòd Christus crucifixus debuerit aceto & felle potari. In posteriore loco typus & antitypus mirabili ratione combinantur. Supponitur enim, Sacerdotes Veteris Testamenti hirci in die expiationis oblati intestina non lota cum aceto ex mandato Dei comedisse in typum. Antitypus Christus est, qui Deo carnem suam pro peccatis populi offerens, potus fuit in cruce felle & aceto. Hæc utique combinari nequeunt, nec καθ' ἐπίγνωσιν di-

dicuntur. Nihil autem eſt ridiculum magis, quàm ex hoc Barnabæ loco ſacrificium Miſſaticum probare velle, quod Zephyrinus facit, cùm ne unicum quidem in iſto verbum ſit, quod per longas etiam ambages ad oblationem Euchariſticam trahi poſſit. Aliud enim eſt, *fel potare cum aceto*, aliud *Sanguinem Chriſti bibere*, quæ duo confundit Zephyrinus. Et ponamus quoque, hæc duo unum idemque ſignificare, quod tamen nemo ſanus unquàm cogitaverit, non tamen ſequitur, Sanguinem Chriſti in Euchariſtia offerri, quia in eâdem bibitur. Porrò verba *comedite vos ſoli* & quæ ſequuntur, ad Sacerdotes Veteris Teſtamenti pertinent, nullaque ratione ad Euchariſtiæ ſacramentum applicari poſſunt, cùm & populus hujus fiat particeps. Denique, ſi, quod Zephyrinus vult, concedamus, ad Euchariſtiam hîc reſpici, nihil conficiet ampliùs, quàm Euchariſtiam epulum eſſe ex oblatis, non autem ſacrificium. Id quod dudùm ſuprà adſtructum ivimus. Cæterum ut, quod res eſt, dicamus, omninò arbitramur, hunc Barnabæ locum penitus corruptum eſſe, ita ut medela adhiberi nulla queat. Etenim dicta, quæ citat, in Veteris Teſtamenti libris non inveniuntur, niſi forſan alludat Barnabas ad id, quod de die expiationis Levit. XXIII. 29. dicitur: *Omnis anima, quæ non humiliabitur in ipſa die illa, exſcindetur è populis ſuis.* Scilicet *humiliatione* illa jejunium exprimitur juxta Tertullianum, qui ita adversùs Pſy-

chicos in libro de jejuniis: *At, quòd ad jejunia pertineat, certos dies à Deo constitutos apponunt, ut, cùm in Levitico præcipit Dominus Moysi decimam mensis septimi diem placationis,* sancta, *inquiens*, erit vobis dies, & vexabitis animas vestras, & omnis anima, quæ vexata non fuerit illa die, exterminabitur de populo suo. „ Eadem ratione vox ענה explicanda venit Levit. XVI. 29. 31. unde & idem Tertullianus ait, *duos hircos jejunio oblatos fuisse*, Lib. cont. Judæos. Hinc dies expiationis καθ' ἐξοχὴν vocatur νηστεία à Justino Martyre, Chrysostomo, Oecumenio, Theophylacto, itemque Fl. Josepho variis in locis. Rationem hujus rei reddit hic L. VI. de bello Judaico C. 6. ubi de summo Sacerdote: εισῄει δ' ἐις ἄδυτον ἅπαξ κατ' ἐνιαυτὸν μόνον, ἐν ᾗ νηστεύειν ἔθος ἡμέρᾳ πάντας τῷ Θεῷ. Hinc & Hebræis dies hic dicitur יום צום *dies jejunii*, צום הגדול *jejunium magnum*, & יום צום הכפורים *dies jejunii expiationis.* Quinimo & νηστεία vocatur Act. XXVII. 9. ubi qui ὑετίαν supponere voluit, textum sine causa sollicitavit. Nec, ut Bellarminus Lib. II. de bonis operibus C. 19. putat, de jejunio quatuor temporum ibi quæstio est, quod temporibus Pauli nondum erat institutum. Sequitur alterum dictum: τί ὖν λέγει ἐν τῷ προφήτῃ; Certum est, ea, quæ sequuntur, apud nullum Prophetam exstare. Sunt igitur, qui vel ad libros Apocryphos vel ad traditiones Judaicas recurrendum esse arbitrantur, id quod Cotelerius facit, qui tamen

men nulla allegat loca, ex quibus iſta petita ſint. Quod autem Oxonienſis Commentator dicit, verba hæc non denotare voces Prophetæ alicujus, ſed eſſe explicationem myſterii latentis in ritu legali à Moſe propoſito, id eam ob rationem approbari nequit, quòd verba Barnabæ manifeſtam allegationem inſinuant. Cæterùm, quæ à Viro Apoſtolico (ſi quidem Barnabas eſt, qui hæc ſcripſit) hîc citantur, omninò repugnant iis, quæ in legibus Veteris Teſtamenti cærimonialibus ſtatuta legimus. Καὶ φαγέτωσαν. Miratur hæc Stephanus le Moyne, Theologus quondam Leydenſis, quòd dies expiationis fuerit dies jejunii, uti jam obſervatum à nobis eſt. Nec ſine ratione, cùm ſermo in his verbis eſſe nequeat de Cœna כפוריא ſeu *Cœna pura* Tertulliano L. IV. contra Marc. & Lib. I. contra nationes C. XIII. memorata, quâ jejunium ſolvebatur. Introducuntur enim hîc Sacerdotes comedentes, *populo jejunante & lugente in ſacco & cinere.* Vide Varia Sacra T. II. ſeu notas in Epiſtolam Barnabæ p. 656. ſeqq. Quæ ſequuntur, ſimilem habent difficultatem. Καὶ φαγέτωσαν ἐκ τοῦ τράγου. Ad hæc ita Le Moyne: *Levit. XVI. tantùm memoratur, quòd hircorum unus in holocauſtum offerebatur, alter verò in deſertum mittebatur, unde patet, Judæos non potuiſſe hircos iſtos in pabulum ſuum uſurpare. Falſus quippe eſt Tertullianus L. III. contra Marcionem C. 7. & adv.*

adv. Judæos C. XIV. qui contendit, Judæos comediſſe de hirco, qui in holocauſtum offerebatur. Totus flammis altaris conſumebatur, & nulla pars reſidua manebat, quâ Judæi vel Sacerdotes poſſent latrantem ſtomachum paſcere. Deinde interdictum erat omne pabulum iſto die Cippurim.* Scilicet victimæ propitiatoriæ, quarum ſanguis inferebatur in ſanctuarium, totæ comburebantur. Levit. IV. 5. ſeqq. VI. 23. IX. 11. ſeqq. XVI. 27. Ezech. XLIII. 21. Hebr. XIII. 11. Nodum hunc ut ſolveret, verbiſque Barnabæ veritatem affunderet, tres hircos finxit Hugo Menardus. Ita enim ille: *Præter duos hircos pro expiatione populi oblatos in die expiationis ſolemni erat alius, qui abſque his mactabatur pro peccato.* Quod ut probet, adducit locum Num. XXIX. 11. ubi: *Offerendus eſt & hircus pro peccato præter ſacrificium pro peccato in expiationem oblatum*, quæ & Levit. XVI. memorantur, obſervata à Fl. Joſepho L. III. Antiqu. Cap. 10. θύȣσι δ' ἐν ταύτῃ ἡμέρᾳ ταῦρον καὶ κριȣ̀ς δύο καὶ ἄρνας ἑπτὰ καὶ ὑπὲρ ἁμαρτάδων ἔριφον, προάγȣσι δὲ δύο πρὸς τȣ́τῳ. Hic ergò hircus pro peccato oblatus (ab hircis expiationis probè diſtinguendus,) juxta traditiones

* Tertulliani verba hæc ſunt: *Alter hircus pro delictis oblatus, & Sacerdotibus tantùm templi in pabulum datus, ſecundæ repræſentationis (ſeu ſecundi adventus) argumenta ſignabat: quâ delictis omnibus expiati Sacerdotes templi ſpiritualis, id eſt Eccleſiæ Dominicæ gratiæ quaſi viſceratione quadam fruerentur, jejunantibus cæteris à ſalute*, id eſt, foràs excluſis Ethnicis & infidelibus. Videtur Tertullianus hæc ex Epiſtola Barnabæ tranſſumſiſſe & in ſuos uſus convertiſſe.

nes Judæorum comedebatur veſperi à Sacerdotibus, jejunium interim continuante populo, id quod obſervat Oxonienſis Commentator. Scilicet victimis piacularibus ſoli Sacerdotes veſci poterant. Levit. VI. 16. XXIII. 20. Num. XVIII. 9. 10. Aſt Menardo & Commentatori Oxonienſi reponi poteſt, dicere Barnabam, καὶ φαγέτωσαν ἐκ τȣ̃ τράγȣ τȣ̃ προσφερομένȣ ὑπὲρ ΠΑΣΩΝ ΤΩΝ ΑΜΑΡΤΙΩΝ, quod oſtendit, loqui ipſum de hirco expiationis, de quo Levit. XVI. 15. 16. dicitur, oblatum ipſum fuiſſe, ut *expiarentur filii Iſraël* מפשעיהם לכל חטאתם *à prævaricationibus ſuis PECCATISque OMNIBUS*, id quod de שעיר החטאת אשר לעם *hirco pro peccato, qui ad populum pertinebat*, affirmatur. At hic hircus, uti vidimus, comedi non potuit. Quocumque igitur modo textum Barnabæ reſpiciamus, Legibus Moſaïcis is contradicere videbitur. Iſta verò planè digeri nequeunt, quæ dicuntur *de Sacerdotibus ſolis inteſtinum non lotum cum aceto comedentibus.* Quis enim crediderit, Deum Sacerdotibus præcepiſſe, ut *inteſtina non lota cum aceto* & quidem *ſoli comedant?* Quinimò & in conviviis ſacrificialibus inteſtina non comedebantur, ſed lota altari imponebantur, & comburebantur. Vide Levit. I. 9. & plura alia loca, ubi idem repetitur. Hugo Menardus ad hæc verba ſequentem in modum commentatur: *Hæc non ſunt in Scripturis, ſed credendum eſt, ut & alia, obſervari ſolita ex traditione antiqua.* Commen-

Q 5 tator

tator Oxoniensis ritum hunc deducit à solemnitate Paschali, ubi agnus comedendus dicitur, ἐπὶ πικρίδων οὐδὲ ὑψημένον ἐν ὕδατι ἀλλ᾽ ὀπτὰ πυρὶ Exod. XII. 8. 9. cujus ministerii circumstantias passionem Dominicam respicere doceant Apostoli. Joh. XIX. 36. 1. Cor. V. 7. Sed de agno Paschali, ut vidimus, Barnabas non loquitur, qui de hirco expiationis ista profert, maximè cùm solos hîc Sacerdotes nominet, qui agnum Paschalem soli non comedebant, ab omnibus Israëlitis comedendum. Cætera, quæ in Epistola Barnabæ sequuntur, nullum ferè sensum fundunt. Quæ enim, quæso, est hæc ratiocinandi ratio: *Sacerdotes soli olim manducârunt intestinum non lotum cum aceto, quia viderunt, quòd me corpus meum oblaturum pro peccatis populi novi potaturi sitis aceto cum felle?* Quid enim est intestinis non lotis cum felle? Si verò τὴν σάρκα μου & μέλλετε interpungas, major adhuc apparet difficultas. Nulla enim hæc est connexio: *Sacerdotes olim manducârunt intestinum non lotum cum aceto, quia viderunt, me corpus meum pro peccatis populi novi oblaturum esse. Ideò & vos potum dabitis fel cum aceto. Comedite vos soli, dum populus jejunat.* Observârunt hoc Menardus & Cotelerius. Hinc vocem εἶδον delent, utpote ex nota marginali εἶδε enatam. Nec negandum, faciliorem ita emergere sensum: *Manducent Sacerdotes intestinum non lotum cum aceto, quia olim, cùm corpus meum dedero pro peccatis populi,*

puli, me potaturi estis aceto cum felle. Vos itaque Sacerdotes soli, qui typicam mei imaginem geritis, *comedite, dum populus jejunat.* Ast & hæc coacta sunt, monstrantque, textum hunc ita corruptum esse, ut medica manus adhiberi nequeat. Miratur & hoc Menardus, dicere Barnabam, quòd Christus pro peccatis populi novi solùm carnem suam obtulerit, cùm tamen pro omnibus sit passus. Hinc ναῦ pro λαῦ legit, incertamque & longius petitam lectionem adhibet, ut certiorem, quæ incommoda est, expungat. Est tamen, quod in favorem Barnabæ de intestinis non lotis dici possit. Τὸ ἔντερον non semper exta sola sed & carnes significat. Eodem modo *viscera* dixit Virgilius Æneid. Lib. VI.

> *Et solida imponit taurorum viscera flammis.*

Scilicet carnem cum visceribus hìc significari docet ad hunc locum Servius. *Nam viscera*, inquit, *sunt, quicquid inter ossa & cutem est. Unde etiam visceratio dicitur convivium de carnibus factum . . . . Ergò* solida viscera *holocaustum significat, quod detractis extis aræ superimponebatur.* Si itaque per ἔντερον carnem intelligat Barnabas, sanum utique verba ipsius sensum admittunt. Quicquid autem hujus sit, (nec enim difficiles nectere explicationes nunc animus nobis est) oleum operamque perditurum arbi-

arbitror, qui sacrificium Missaticum ex his Barnabæ verbis probare contenderit. Verba enim, φάγετε ὑμεῖς μόνοι, ad Sacerdotes Veteris Testamenti idque tempus referenda sunt, ubi Christus erat ὁ μέλλων προσφέρειν τὴν σάρκα σου. Illa autem μέλλετε ποτίζειν non significant *bibetis*, uti vertit Zephyrinus *, sed *potum dabitis*, & quidem *fel cum aceto*. Num itaque ex felle & aceto sacrificium Missæ consistit? Non sanè, sed id saltem urget Zephyrinus, affirmare Barnabam, quòd olim Sacerdotes ex victimis piacularibus ederint & biberint, hæcque omnia ad Novum Testamentum applicare; at ex Sacrificio crucis neminem edere vel bibere, ergo aliud sacrificium debere quæri, ex quo Christiani edant ac bibant. Hoc autem aliud esse non posse, quàm Missam. Hîc varii omninò errores cumulantur. Verum est, Barnabam sacrificium Christi in cruce factum cùm sacrificiis Veteris Testamenti conferre. At convivia sacrificialia Vet. Test. non confert cum Cœna Eucharistica Novi Testamenti, etsi hoc optimo jure potuisset facere. Id saltem dicere voluit, quemadmodum Sacerdotes Vet. Test. cum aceto comederint sacrificiorum reliquias, ita Judæos Christo in cruce oblato acetum dedisse bibendum. Nec rectè se habent, quæ noster asserit, si præsentiam realem statuat, (statuit autem eam omninò) *de sacrificio crucis nemo comedit vel bibit*. Cùm enim affirmet, Corpus Christi in Missa oblatum esse

* Pag. 154. *So werdet ihr trincken.*

esse idem cum Corpore in cruce oblato, unamque & eandem numero esse hostiam, delenda utique erit periculosa ista assertio. Cæterùm tria sunt, quæ hic Barnabas cum aliis Patribus communia habet, typi cum antitypo collatio difficilis & omni ex parte haud quadrans, allegatio dictorum ex Vet. Test. libris, quæ in iisdem haud exstant, immedicabilis textus corruptio atque perversio.

§. XXIV.

Pergamus nunc ad ea Clementis Romani testimonia, quæ ad probandum sacrificium Missaticum producit Zephyrinus *. Primum petitum est ex Epist. I. ad Corinthios C. XL. ubi hæc leguntur: Προδήλων ȣ̃ν ἡμῖν ὄντων τȣ́των καὶ ἐγκεκυφότες εἰς τὰ βάθη τῆς θείας γνώσεως πάντα τάξει ποιεῖν ὀφείλομεν, ὅσα ὁ δεσπότης ἐπιτελεῖν ἐκέλευσεν· κατὰ καιρȣ̀ς τεταγμένȣς τάς τε προσφορὰς καὶ λειτȣργίας ἐπιτελεῖσθαι, καὶ ȣ̓κ εἰκῆ ἢ ἀτάκτως (ἐκέλευσεν) γίνεσθαι, ἀλλ᾽ ὡρισμένοις καιροῖς καὶ ὥραις, πȣ̃τε καὶ διὰ τίνων ἐπιτελεῖσθαι θέλει, αὐτὸς ὥρισεν τῇ ὑπερτάτῃ αὐτȣ̃ βȣλήσει· ἵν᾽ ὁσίως πάντα γινόμενα ἐν εὐδοκήσει εὐπρόσδεκτα εἴη τῷ θελήματι αὐτȣ̃. Οἱ ȣ̃ν τοῖς προστεταγμένοις καιροῖς ποιȣ̃ντες τὰς προσφορὰς αὐτῶν, εὐπρόσδεκτοί τε καὶ μακάριοι· τοῖς γὰρ νομίμοις τȣ̃ δεσπότȣ ἀκολȣθȣ̃ντες ȣ̓ διαμαρτάνȣσιν. τῷ γὰρ ἀρχιερεῖ ἴδιαι λειτȣργίαι δεδομέναι εἰσὶ καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἴδιος ὁ τόπος προστέτακται

* Lib. cit. §. 26. p. 154. seqq.

ται καὶ λευΐταις ἴδιαι διακονίαι ἐπίκειντα· ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος τοῖς λαϊκοῖς προςάγμασιν δέδεται. Ex his Clementis verbis ſequentes formamus propoſitiones. I. Cultum publicum oblationeſque certo tempore horiſque conſtitutis fieri debere. II. certis itidem locis. III. atque à certis perſonis conſecrandas eſſe. IV. nec tamen omnia in cultu publico ab omnibus perfici poſſe; ſed diſtincta hîc eſſe debere officia, quemadmodum in Veteri Teſtamento diſtincta fuerint officia Sacerdotis ſummi, cæterorum item Sacerdotum, Levitarum porrò ac denique Laïcorum. Hæc quum ex verbis Clementis ſuâ ſponte fluant, docent inſimul, ſanctiſſimum Virum de oblatione vel ſacrificio Miſſæ ne quidem cogitâſſe, cùm iſta ſcriberet. Loquitur enim hîc de oblationibus, quas in primitiva Eccleſia offerebant omnes, quotquot in communionem Eccleſiæ erant recepti. Has dicit offerendas certo tempore certoque in loco, & perficiendas à certis perſonis, ſcilicet Sacerdotibus vel Miniſtris Eccleſiæ. Horum enim officium erat, oblationes prece ſanctificare atque ex iis poſtmodum Euchariſtiam conficere. Si itaque & Miniſtri Eccleſiæ ea, quæ à populo oblata fuerant, rurſus offerebant Deo, offerebant utique panem & vinum gratiaſque agebant Deo pro his donis, & precabantur, ut ad celebrandum Corporis Dominici ſacramentum ea ſanctificare dignaretur. Id unum in his Clementis verbis difficile perſpectu eſt, quòd ait, hæc omnia præcepiſſe Dominum, cujus

man-

mandatum de oblationibus offerendis & quidem certo tempore certiſque in locis nullibi in libris Novi Teſtamenti exſtat, etſi hæc communis ferè Veterum ſit traditio. Hanc tamen abolevit poſtea Eccleſia, nec ipſa quoque Romana retinuit hunc offerendi ritum. Nihil itaque ex verbis Clementis contra Proteſtantes poteſt exſculpi, quod non retorqueri optimo jure poſſit. Præceptum autem Domini hîc allegat Clemens pio admodum inſtituto, quo Veteres omnia quæ in Eccleſia jam inſtituta atque ordinata inveniebant, ad Domini mandatum referebant. Id quod poſtmodum pluribus erroribus occaſionem præbuit, ut ſcilicet ritus Eccleſiaſtici, in ſe indifferentes & pro ratione circumſtantiarum mutabiles, in articulorum fidei ſeriem ponerentur, atque nova quædam lex cærimonialis Chriſtianis imponeretur, anathemate vibrato contra eos, qui iſtam negligerent. Quivis videt, hoc errore Chriſtianam libertatem labefactari, quam egregiè expreſſit Paulus, cùm ſcripſit: μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νουμηνίας ἢ σαββάτων. . . . τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε; μὴ ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς, ἅ ἐστι πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων. Coloſſ. II. 16. ſeqq. Eadem ferè alibi elocutus eſt: πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν θέλετε; ἡμέρας παρατηρεῖσθε καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς. Gal. IV. 9. 10. Hinc natæ ſunt infauſtæ illæ Chriſtianorum

norum controversiæ quæ Corpus Ecclesiæ in partes disjecere. Hinc nata illa de Paschate controversia, in Concilio Nicæno tandem diremta. Novit ista Irenæus, cujus verba, quæ egregia sunt, suprà p. 147. sqq. adduximus. Nec profectò cultus Novi Testamento ulli loco vel tempori alligatus est, quod & ipse Christus & S. Paulus insinuat. Joh. IV. 21. seqq. 1. Tim. II. 8. Cùm autem sine ordine cultus publicus fieri non possit, ipsi Apostoli certas condidere Constitutiones Ecclesiasticas, diversas eas & varias, pro ratione circumstantiarum quoque variandas. Hinc Paulus συγγνώμην suam distinguit ab ἐπιταγῇ Κυρίου 1. Cor. VII. 6. 10. 12. 25. Nolebat enim βρόχον hominibus ἐπιβάλλειν comm. 35. ne libertatem Christianam destrueret, aut arbitrarentur homines, religionem externo in cultu consistere. Generalis tamen iste canon erat, quem ponebant Apostoli & ab omnibus ex lege charitatis observandus: πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω. 1. Cor. XV. 33. 40. Quod restat, ex verbis Clementis facile est eruere, quâ occasione oblationes Veterum in Ecclesiam introductæ fuerint. Conservare etenim ritus quosdam Judaïcos voluerant primi Christiani, utpote cùm iis assueti essent. Hinc oblationes factæ, hinc Hierarchia Ecclesiastica ad exemplar Judaicæ instituta, quod sub finem hujus paragraphi Clemens innuit, ubi Sacerdotium Christianum cum Levitico confert. Nec tamen ista animo stare debet sententia, collationem

hanc

hanc omni ex parte accuratam eſſe, cùm ἀρχιερέα λευΐτας quoque noſter ponat. Aliam paulò Hierarchiæ Chriſtianæ deſcriptionem Paulus dedit 1. Cor. XII. 28. Epheſ. IV. 11. quam utique accuratiorem Clementina eſſe arbitramur. Conferri tamen poſſunt, quæ in ſequentibus de Hierarchia ſacra addit Clemens, ubi §. 41. ex vetere lege probare contendit, cultum divinum certo in loco fieri debere. At §. 42. ait, Apoſtolos Epiſcopos & Diaconos conſtituiſſe, quod ex Jeſ. LX. 17. probat, ubi: ושמתי פקדתך שלום ונגשיך צדקה quibus verbis omninò omnia alia exprimuntur. Notandum tamen hîc, ſub ἐπισκόπων nomine & πρεσβυτέρους Clementi venire, quorum commune fuit nomen, uti ex §. 44. quoque patet.

§. XXV.

His præmiſſis Zephyrinum noſtrum ex Clemente ſacrificium Miſſæ probaturum audiamus. Ait autem, nullo utique adducto argumento, ſe per προσφορὰς & λειτουργίας ſacrificium Miſſaticum intelligere. Quod quomodo affirmari poſſit, hactenus non perſpicio, cùm S. Clemens nihil de Euchariſtia aut oblatione Corporis & Sanguinis Domini incruenta & propitiatoria hîc memoret, quod fieri utique debebat, ſi ſacrificium Miſſaticum innuere voluiſſet. Refutat poſtea Zephyrinus notam Jo. Felli Epiſcopi Oxonienſis, qui ait, per προσφορὰς intelligi

quoque *Collectas pecuniarum singulis diebus Dominicis in Christianorum conventu ex D. Pauli mandato* 1 Cor XVI. 2. *pauperum gratia factas.* Hìc arbitror, totam Felli * sententiam Zephyrinum non perspexisse. Ita enim ille ad verba Clementis, quæ explicamus: *Hanc ipsam ob causam oblationum vox tàm frequenter apud antiquissimos Ecclesiæ Patres occurrit, præsertim ubi de Eucharistiæ mysteriis agitur, ut & in Missali Romano, imò verò & in Ecclesiæ nostræ Anglicanæ solenni officio etiam retineatur. Nimirum, ut sacratissima Eucharistiæ mysteria* τὰ εἰρηνικὰ *seu pacifica omninò videri possent, par erat, ut qui sacris operaretur, munera sua Deo offerret, cumque eadem participaret, sacræ admotus mensæ Numinis conviva fieret, possetque* θυσιαςηρίȣ μετέχειν. Hæc utique consona sibi sunt, refutanda à Zephyrino, antequam ex verbis adductis sacrificium Missæ probatum eat. Addit tamen Zephyrinus, voce λειτȣργίας sacrificium Eucharistiæ olim designatum fuisse hodieque in Ecclesia Græca designari. Nec profectò id negandum esse censemus, cùm vox λειτȣργία generalis sit, totique cultui publico queat applicari †. Quinimò si propriè ea sumatur, nihil denotabit aliud quàm cultum illum, quem Deo tanquàm tributum debemus. Unde λειτȣργίαν

* *Fellerum* dicit Zephyrinus pro *Fello*, qui Typographicus error est, ut arbitror. p. 155.

† Doctissima sunt, quæ de significatione vocis λειτȣργίας posuit Philippus Melanchthon in Apolog. Confess. Aug. Art. XII. p. 270. seqq.

γίαν per preces explicat Lucas Act. XIII. Cùm enim dixiſſet comm. 2. λειτεργέντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ καὶ νηςευόντων, comm. 3. addit. τότε νηςεύσαντες καὶ προσευξάμενοι. Ex quibus verbis id quoque patet, de Euchariſtia hîc non agi, dicitur enim νηςεύσαντες, nec Euchariſtia tùm celebrabatur, niſi conjuncta cum Agape aut convivio. 1 Cor. XI. 20. ſeqq. Adde de voce λειτεργίας 2 Cor. IX. 12. & Phil. II. 25. Si autem, quod arbitratur Zephyrinus, de λειτεργίᾳ hoc eſt ſacrificio Miſſæ hîc loquatur Clemens, per προσφορὰν quoque juxta ejus ſententiam idem deſignavit. Supponit autem hîc Vir doctus, quod in quæſtione eſt, προσφορὰς Eccleſiæ primitivæ unum idemque cum ſacrificio Miſſatico eſſe. Nec quæ addit, rem conficiunt, cùm dicit, oblationes non ab omnibus ſed à certis ſaltem perſonis id eſt Sacerdotibus juxta Clementem perfici potuiſſe. Debebat enim Vir doctiſſimus in textu Clementis diſtinguere τὸ ποιεῖν προσφορὰς à τῷ ἐπιτελεῖσθαι προσφορὰς. Illud laicis convenit, hoc Sacerdotibus. Prius laicis conveniſſe nemo ut arbitror negaverit, cùm in veteri Eccleſia προσφορὰς à laicis factas ex innumeris Conciliorum Patrumque teſtimoniis pateat. Id quod ſuprà abundè omninò demonſtravimus. Nec vox ποιεῖν, uti quidam putant, ſacrificare ſignificat aut offerre oblatione ſacerdotali, ad quam locum hunc refert reverendus Hickeſius. Nulla enim ratio apparet, cur ποιεῖν per offerre hîc

debeat explicari, uti fuprà quoque notavimus. Denique ponamus, folam oblationem facerdotalem hîc innui, nîl tamen pro facrificio Miffæ ex his confici poterit, cùm, quod femper repetendum nobis eft, in primitiva Ecclefia panis & vinum à Sacerdote oblata & confecrata fint, non Corpus & Sanguis Chrifti. Cætera quæ à Zephyrino ex Hebr. V. 1. & VIII. 3. afferuntur, de fummis Sacerdotibus Veteris Teftamenti agunt, idque folùm probant, Chriftum, fummum Novi Teftamenti Sacerdotem, etiam aliquid debuiffe offerre, fc. Corpus fuum in cruce. Addit quidem & oblationem Corporis Chrifti in Euchariftia nofter, fed & hanc affertionem fuam fupponit, non probat.

§. XXVI.

Reftat, ut de altero Clementis loco hùc pertinente quædam adjiciamus, qui in eadem 1. ad Cor. Epiftola exftat §. XLIV. Verba hæc funt: Ἁμαρτία γὰρ οὐ μικρὰ ἡμῖν ἔσται, ἐὰν τοὺς ἀμέμπτως καὶ ὁσίως προσενέγκοντας τὰ δῶρα τῆς ἐπισκοπῆς ἀποβάλωμεν. Ait hîc Zephyrinus nofter, per δῶρα intelligi Corpus & Sanguinem Chrifti, nos negamus, panem & vinum nomine δώρων hîc venire arbitrantes. Quod cum ex Canone III. Apoftol. additis Guil. Beveregii notis ipfe probet Zephyrinus, labore ifto nunc fuperfedere poffumus. Solas allegamus Conftitutiones Apoftolicas, quas ipfe citavit nofter, ubi

ubi in prece consecratoria L. VIII. C. XII. panis & vinum ante consecrationem δῶρα appellantur. Id quod nobis sufficit. Oblatio autem, quæ per Episcopos facta est, mediante prece oblatoria, quam suprà jam memoravimus, accuratè distinguenda est ab oblatione laicorum, quod semper monemus, ne, quod à multis fit, duæ hæ oblationes confundantur. Sunt enim, qui ex oblatione laicorum quoque sacrificium Missaticum conentur eruere. Videtur autem Clemens oblationem Eucharisticam ad solum Episcopi officium restringere, quod fieri utique potest, si, quod jam diximus, ἐπίσκοποι & πρεσβύτεροι pari apud ipsum passu ambulent. Hinc Ignatius ad Heronem Diaconum * §. 3. μηδὲν ἄνευ τῶν ἐπισκόπων πράττε. ἱερεῖς γάρ εἰσι, σὺ δὲ διάκονε τῶν ἱερέων. ἐκεῖνοι βαπτίζουσιν, ἱερουργοῦσι, (quo nomine utique consecratio Eucharistiæ intelligi potest) χειροτονοῦσι, χειροθετοῦσι. Σὺ δὲ αὐτοῖς διακονεῖς ὡς Στέφανος ὁ ἅγιος ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰακώβῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, quæ verba docere videntur, ἐπισκόπους, ἱερέας & πρεσβυτέρους iisdem officiis eademque autoritate functos olim fuisse. Alibi tamen aliter hoc de argumento Ignatius disserit, Episcoposque à Presbyteris distinguit, atque illos cum Christo, hos cum Apostolis confert.

R 3 Lo-

* Novi Epistolam ad Heronem Diaconum inter spurias referri, seculoque sexto exeunte conscriptam existimari. Laudavit tamen eam Clarissimus Whistonus, genuinumque Ignatii fœtum esse putat. Idem, quod obiter notamus, interpolatas Ignatii Epistolas pro genuinis, breviores autem pro corruptis venditat. Vide Dissertat. Angl. in Epistolas Ignatii, maximè p. 2. 4. 93. seqq. Vol. I. Primitivi Christianismi reviviscentis.

Locus exſtat in Epiſt. ad Smyrnæos §. VIII. ubi: πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε ὡς ὁ χριστὸς Ιησοῦς τῷ πατρὶ, καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ δὲ ὡς τοῖς ἀποστόλοις. Τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε, ὡς Θεοῦ ἐντολήν. Μηδεὶς χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου τὶ πραττέτω τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκείνη βεβαία εὐχαριστία ἡγείσθω, ἡ ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον οὖσα, ἢ ᾧ ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψῃ. Ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος ἔστω. ὥσπερ ὅπου ἂν ᾖ χριστὸς Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. Οὐκ ἐξόν ἐστιν χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου οὔτε βαπτίζειν οὔτε ἀγάπην ποιεῖν. Ἀλλ' ὃ ἂν ἐκεῖνος δοκιμάσῃ, τοῦτο καὶ τῷ Θεῷ εὐάρεστον, ἵνα ἀσφαλὲς ᾖ καὶ βέβαιον πᾶν ὃ πράττεται. Nihil hîc utique de προσφορᾷ dicitur aut θυσίᾳ ab Epiſcopo offerendâ, etſi data opera hîc Ignatius de adminiſtratione Euchariſtiæ agat. Vidit id interpolator, eaque propter poſt vocem βαπτίζειν addidit οὔτε προσφέρειν οὔτε θυσίαν προσκομίζειν, quod utique perperam factum. Nec enim textui Autoris inſerenda ſunt, quæ ab alia manu ſcholioque ad marginem ſcripto aut παραφράσει proficiſcuntur, probabileque omnino eſt, iſtum de quo loquimur, προσφορᾶς ritum tempore Ignatii in Eccleſiam Antiochenam, cujus Præſul ille erat, nondum introductum fuiſſe. Nec in §. VII. præcedente, ubi itidem de Euchariſtia agitur, de oblatione quicquam exſtat, quinimo Euchariſtia ibi vocatur δωρεὰ τοῦ Θεοῦ. At præſentia realis ibi defenditur verbis clariſſimis contra hæreticos, de quibus Ignatius: εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέ-

ἀπέχονται διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν τὴν εὐχαριστίαν σάρκα εἶναι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἡμῶν παθοῦσαν, ἣν τῇ χρηστότητι ὁ πατὴρ ἤγειρεν. Tanto autem zelo contra hos inſurgit ſanctiſſimus Ignatius, ut eorum communionem penitus fugiendam atque evitandam doceat. Miror, Edmundum Albertinum, Virum doctiſſimum, hanc Ignatio ſententiam tribuere, quòd Euchariſtiam carnem Chriſti *figuratè* ſaltem eſſe ſtatuat, contra eos hæreticos, qui veritatem carnis Chriſti penitus negantes, negaverint quoque Euchariſtiam carnis Chriſti figuram eſſe, quia figura rei figuratæ ſupponat veritatem. Ita enim exiſtimo, Veterum effata ad noſtras, quas de Religione fovemus, opiniones haud detorquenda eſſe, ſed ingenuè fatendum, eos à nobis diſſentire, ſi contextus verbaque adſint perſpicua, queis nihil niſi contortum opponi poſſit. Aſt alia ratione nodum hunc ſolvere poterat Albertinus, ſi ſtatuiſſet, breviores illas Ignatii Epiſtolas è Codice Medicæo extractas non genuinas eſſe, ſed potius ampliores illas, quæ hactenus pro interpolatis habitæ fuerint. Stat hæc Clariſſ. Whiſtono ſententia, qui ut opinionem novam ſtabiliat, iſto quoque ex verbis Ignatii, quæ damus, petito argumento utitur: ea quæ hîc dicat Ignatius, ævo, quo vixerit, non congruere. Tùm enim hæreticos ad Euchariſtiam admiſſos non fuiſſe. Sed nec hoc dicit nec ſupponit Ignatius, nec ſi ſupponeret, diceret id, quod ævo ſuo haud congrueret. Hære-

retici enim nondum declarati nec manifestati, in Ecclesiæ communione adhuc vivebant, & ea propter delitescebant intra ejus pomœria, alios ut seducerent. Ita tempore Pauli in communione Ecclesiæ Corinthiacæ vivebant, qui resurrectionem negabant. 1. Cor. XV. 12. 2. Tim. II. 17. 18. In Ecclesia Galatica erant, qui legem Judæorum Cærimonialem servandam à Christianis esse dicebant. Gal. I. seqq. Adde Act. XX. 29. 1. Cor. II. 19. Phil. III. 2. Col. II. 20. seqq. 2. Thess. II. 1. seqq. 1. Tim. I. 4. VI. 3. seqq. 2. Tim. I. 15. III. 6. seqq. IV. 15. Tit. I. 14. III. 9. 2. Pet. II. 1. seqq. 1. Joh: II. 18, 19. IV. 1, 2, 3. Hebr. X. 25. Jud. comm. 4. Quinimo statuit Henr. Dodwellus, Seculo I. nullum fuisse factum schisma, sed hæreticos demum Seculo II. ab Ecclesia abscessisse, hactenus scilicet in ea toleratos. Docentque sequiora etiam tempora, hæreticos orthodoxis permixtos eandem tenuisse communionem. Ipse enim Leo M. memorat, Manichæos suo tempore Eucharistiam in Ecclesia accepisse, at Sanguinem Dominicum detrectasse. Serm. IV. de Quadrag. Cap. V. Jam nemo negaverit, hæreticos nondum manifestatos tempore Leonis quoque in Ecclesia toleratos fuisse. At ludibrium deberet eruditis, qui diceret, locum hunc è scriptis Leonis eapropter expungendum esse. Sed sufficiat nobis, Ignatium ea non dicere, quæ Whistonus ipsi attribuit. Id enim voluit dicere Vir sanctus, esse hæreticos, qui planè nullam celebrent Eucharistiam

riſtiam, precibuſque iſtis abſtineant, quibus Sacramentum Corporis Dominici conficiatur, quia negent & comprehendere nequeant, Euchariſtiam carnem Salvatoris eſſe. Hæc ſi dicit Ignatius, non ſanè innuit, hæreticos hos in communione Eccleſiæ vixiſſe. Quinam autem hi veteres fuerint hæretici, non liquet. Cæterum & in hoc Whiſtonus errat, cùm dicit, verbi Ignatii Tranſſubſtantiationem ſapere, cùm præſentiam tantùm realem inſinuent, probè à Tranſſubſtantiatione diſtinguendam. Conf. Diſſ. Whiſtoni citatam p. 18. 19. Scilicet ſemel animo conceperat doctiſſimus Whiſtonus, Epiſtolas Ignatii interpolatas in locum genuinarum ſubſtituere, πρὸς τὸ τῇ ὑποθέσει δουλεύειν. Hinc quamvis arripit occaſionem, ut veritatem ſententiæ ſuæ oſtendat, dictaque etiam verba ſollicitat. Video tamen, quid pro oblatione Euchariſtiæ ex Ignatio adduci poſſit. Locum hunc aliter paulò citat Theodoretus Dial. III. ubi: εὐχαριστίαν καὶ προσφορὰς οὐκ ἀποδέχονται, pro εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται. Sed perſpicuum eſt, perverſè hæc citaſſe Theodoretum, etſi ea in notis approbet Cotelerius; poſterior enim lectio convenit magis quàm prior, cùm comprehendi non poſſit, oblationes & Euchariſtias hæreticis olim *factas & ab illis* non acceptas fuiſſe. Reſtat unicus de Euchariſtia locus ex Ignatio producendus, qui in Epiſtola ad Philadelphenos exſtat. Ibi enim §. 4. Σπουδάζετε οὖν μιᾷ εὐχαριστίᾳ χρῆσθαι. μία γὰρ σὰρξ

R 5 τοῦ

τȣ̃ Κυρίȣ ἡμῶν Ἰησȣ̃ Χριςȣ̃ καὶ ἓν ποτήριον εἰς ἕνωσιν τȣ̃ αἵματος αὐτȣ̃, ἓν θυσιαςήριον, ὡς εἷς ἐπίσκοπος. Non opus est, ut hæc verba prolixius illustremus, quæ sua luce radiant. Id unum est quod dicimus, eandem ἕνωσιν hîc defendere Ignatium, quam ab Irenæo suprà jam statutam diximus, & quam S. Paulus nomine κοινωνίας exprimit 1. Cor. X. 16. ἕνωσιν scilicet inter vinum & sanguinem Christi, *unionem* illam mysticam sed realem, quam Deus, interveniente prece nostra, juxta promissionem suam verbo sive virtute sua omnipotente operatur. Ea itaque Ecclesiæ Evangelicæ sententia, qua in Sacramento elementa externa cum Corpore & Sanguine Christi *uniri* creduntur, ex antiquissima Veteris Ecclesiæ fide derivata est, cujus interpretes allegamus gravissimos Patres, Ignatium & Irenæum. Ast cur θυσιαςήριον hîc addit Ignatius? θυσιαςήριον quippe θυσίαν sive sacrificium supponit, à quo nomen trahit. Ad hanc objectionem suprà jam §. 10. aliquid reposuimus, cùm Hebr. XIII. 10. explicaremus. Vocis autem hujus impropriam significationem Ignatio familiarem esse ex alio patebit loco. Ita enim ille in Epistola ad Tarsenses §. 9. Τιμᾶτε τὰς ἐν σεμνότητι χήρας ὡς θυσιαςήριον Θεȣ̃. Hîc viduæ altare Dei nuncupantur. Dixeris forsan, hæc ex spuria Epistola petita esse. Ast cur hæc Epistola hactenus pro spuria habita fuerit, nondum satis perspectum habeo, sunt enim rationes plurimæ, quæ genuinam esse persuadeant. Stylus profectò Igna-

tii

tii eſt, & quod addendum, Polycarpus, ut Ignatium imitaretur, in Epiſt. ad Philippenſes viduas itidem θυσιαςήρια Θεȣ̃ appellitavit §. 4. Nec tamen opus eſt, ut loco huic ex litteris ad Tarſenſes petito ſoli inhæreamus. Exſtat alius in Epiſt. ad Trallianos §. 7. Ὁ ἐντὸς θυσιαςηρίȣ ὢν, καθαρός ἐςιν· ὁ δὲ ἐκτὸς ὢν ȣ̓ καθαρός ἐςι· τȣτ' ἔςιν, ὁ χωρὶς ἐπισκόπȣ καὶ πρεσβυτερίȣ καὶ διακόνȣ πράσσων τι, ȣ̃τος ȣ̓ καθαρός ἐςιν τῇ συνειδήσει. Eadem ferè dicuntur in litteris ad Epheſios, ubi §. 5. ἐὰν μή τις ᾖ ἐντὸς τȣ̃ θυσιαςηρίȣ, ὑςερεῖται τȣ̃ ἄρτȣ τȣ̃ Θεȣ̃. Ex his verbis patet, Ignatium per θυσιαςήριον intelligere Eccleſiam vel perſonas regimini ejus præfectas. De proprio enim altari iſta nequeunt explicari, intra cujus limites populus olim non fuit admiſſus, nec ſi admiſſus fuiſſet, καθαρότητα iſtam, de qua loquitur Ignatius, eo ipſo actu externo fuiſſet nactus. Nec inſueta eſt apud Patres hæc θησιαςηρίȣ nomenclatio, cùm Eccleſiam denotat. Ita enim Clemens Alex. Strom. L. VII: fol. 715. ἐςὶ τὸ παρ' ἡμῖν θυσιαςήριον ἐνταῦθα τὸ ἐπίγειον καὶ ἀθροίσμα τῶν ταῖς εὐχαῖς ἀνακειμένων, μίαν ὥςπερ ἔχων φωνὴν τὴν κοινὴν καὶ μίαν γνώμην. Scilicet Eccleſia eſt illud θυσιαςήριον ἔμψυχον, quod Joh. Chryſoſtomus Hom. XIII. in Joh. fol. 607. vocat, & in quo offerri ait εὐχαριςίαν καὶ αἶνον Θεῷ καὶ συνεχεῖς εὐχάς. Non tamen id negatum volumus, Ignatium alibi per θυσιαςήριον intellectam velle τὴν τραπέζαν τὴν ἁγίαν. Ita enim §. 7. Epiſt. ad Magneſianos:

πάντες

πάντες ἦν ὡς εἰς ναὸν συνέρχετε Θεῦ, ὡς ἐπὶ ἓν θυσιαστήριον, quæ tamen ipsa quoque valdè metaphoram sapiunt. Unde nimium ista urgere videtur Reverendus Hickesius in Christiano Sacerdotio asserto C. II. §. VIII. p. 77, 78. Cæterùm, quod Whistonus ait, Epistolam ad Philadelphenos breviorem, ex qua verba Ignatii jam explicata allegavimus, spuriam esse, id haud firmis rationibus nititur, quemadmodum alibi forsan latius demonstrabimus. Conf. Whistoni Dissertat. Angl. de Epistolis Ignatii §. 7. p. 78. seqq. Patet itaque ex his, quæ diximus, Ignatium de oblatione aut sacrificio Missæ nihil scripsisse, iis etiam in locis, ubi data opera de Eucharistia agit, & ubi sine dubio de προσφορᾷ aliquid dixisset, si hic ritus suo tempore in Ecclesiis Græcis aut Asiaticis ubique obtinuisset.

§. XXVII.

Ab Ignatio pergamus ad Justinum Martyrem, qui oblationem veteris Ecclesiæ luculenter clarissiméque descriptam dat. Egregius est locus, qui in Apol. I. p. 97. exstat: ἔπειτα προσφέρεται τῷ προεστῶτι τῶν ἀδελφῶν ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος καὶ κράματος, καὶ ἗τος λαβὼν αἶνον καὶ δόξαν τῷ πατρὶ τῶν ὅλων διὰ τῦ ὀνόματος τῦ υἱῦ καὶ τῦ πνεύματος τῦ ἁγίυ ἀναπέμπει, καὶ εὐχαριστίαν ὑπὲρ τῦ κατηξιῶσθαι τύτων παρ᾽ αὐτῦ ἐπὶ πολὺ ποιεῖται. Urget hæc verba

ba Clariſſimus Hickeſius * oblationemque Euchariſtiæ ex iis probare ſatagit. Licèt autem exiſtimemus, hanc Juſtinum Martyrem ſtatuiſſe, prout nempe conſecrationem præcedit, inque ſola donorum, non Corporis Chriſti, oblatione conſiſtit, arbitramur tamen, ex hiſce verbis nihil confici poſſe. Illa enim, quæ hîc memoratur, προσφορὰ laicorum eſt, Epiſcopo non Deo facta, nudamque panis vinique aqua mixti impoſitionem in altari ſignificat. Cùm autem vocem ποιεῖται per offerre explicat Hickeſius, nulla urgente ratione propriam illius ſignificationem deſerit atque ad impropriam deſcendit, nec tamen cauſſæ ſuæ heic invenit argumentum. Id enim quod hîc ποιεῖσθαι dicitur, eſt εὐχαριστία, gratiarum actio, ipſo ita vertente Hickeſio, *a very large thankſgiving*. Addit Vir doctus alium locum ex Dialogo cum Tryphone † petitum: ἡ τῆς σεμιδάλεως προσφορὰ ἡ ὑπὲρ τῶν καθαριζομένων ἀπὸ τῆς λέπρας προσφέρεσθαι παραδοθεῖσα τύπος ἦν τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας, ὃν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ πάθους, οὗ ἔπαθεν ὑπὸ τῶν καθαιρομένων τὰς ψυχὰς ἀπὸ πάσης πονηρίας ἀνθρώπων Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν παρέδωκε ποιεῖν. Heic, ut verum fateamur, omninò ποιεῖν per *offerre* verti poteſt. Aſt vel ſola laicorum oblatio, vel, quod utique concedimus, oblatio Sacerdotum conſecrationem præcedens hîc innuitur. Tertius, quem producit Hi-

* In Chriſtiano Sacerdotio aſſerto C. II. §. VII. p. 63, 64. §. X. p. 101, 102.

† P. 259.

Hickesius, locus itidem ex Dial. cum Tryphone * desumptus est, & argumentum nostrum egregiè illustrat: ὅτι μὲν οὖν καὶ εὐχαὶ καὶ εὐχαριστίαι ὑπὸ τῶν ἀξίων γενόμεναι τέλειαι μόναι καὶ εὐάρεστοί εἰσι τῷ Θεῷ θυσίαι καὶ αὐτός φημι. Ταῦτα γὰρ μόνα καὶ χριστιανοὶ παρέλαβον ποιεῖν καὶ ἐπ' ἀναμνήσει δὲ τῆς τροφῆς αὐτῶν ξηρᾶς τε καὶ ὑγρᾶς, ἐν ᾗ καὶ τοῦ πάθους, ὃ πέπονθε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς τοῦ Θεοῦ, μέμνηται. Ex his verbis sufficiat duas hasce propositiones formâsse. I. Oblationem Eucharistiæ non esse propriam aut perfectam, cùm solæ preces hoc nomen mereantur. II. Eandem à Domino & Apostolis non mandatam aut injunctam esse. Unde miror oppidò, Reverendum Hickesium hunc locum produxisse, qui totam ipsius sententiam uno ictu destruere videtur. Cæterùm duas noster oblationes ex Justini M. verbis eruit, unam ante consecrationem, alteram in consecratione, ubi ait *Elementa offerri tanquam mysticum Corpus & Sanguinem Christi, additis precibus, ut Deus Pater gratiosè ea accipere dignetur.* † Probat autem hoc ex iis, quæ sequuntur, primùm à nobis allegatis: οὗ συντελέσαντος τὰς εὐχὰς καὶ τὴν εὐχαριστίαν, πᾶς ὁ παρὼν λαὸς ἐπευφημεῖ ἀμήν. Heic ait, secundam illam Corporis Christi mystici oblationem ex voce εὐχὰς colligi posse. At verò cùm hæ εὐχαὶ à Justino nostro non exprimantur, argumentum hoc sua mole cadit. Allegat quidem Hickesius Constit. Ap.

* P. 345.
† L. c. p. 118, 119.

Ap. & Cyrilli Hierof. Catech. Myst. de quibus dicemus postea. At ponamus, secundam quandam oblationem ex his derivari posse; quis quæso probabit, eandem Justino M. stetisse sententiam? Prout enim jam dudum diximus, ritus hi, qui oblationem panis vinique concernunt, in diversis Ecclesiis poterant esse diversissimi. Alia tamen adhuc Justini loca sunt, in quibus suam de oblatione Eucharistiæ sententiam penitius explicat. Primus exstat Apol. II. * ἄθεοι μὲν ὡς οὐκ ἐσμὲν, τὸν δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντὸς σεβόμενοι, ἀνενδεῆ αἱμάτων καὶ σπονδῶν καὶ θυμιαμάτων, ὡς ἐδιδάχθημεν, λέγοντες, λόγῳ εὐχῆς καὶ εὐχαριστίας, ἐφ' οἷς προσφερόμεθα πᾶσιν, ὅση δύναμις αἰνοῦντες, μόνην ἀξίαν αὐτοῦ τιμὴν ταύτην παραλαβόντες, τὸ τὰ ὑπ' ἐκείνου εἰς διατροφὴν γενόμενα οὐ πυρὶ δαπανᾶν ἀλλ' ἑαυτοῖς καὶ τοῖς δεομένοις προσφέρειν, ἐκείνῳ δὲ εὐχαρίστους ὄντας, διὰ λόγου πομπὰς καὶ ὕμνους πέμπειν, ὑπέρ τε τοῦ γεγονέναι καὶ τῶν εἰς εὐρωστίαν πόρων πάντων, ποιοτήτων μὲν γενῶν καὶ μεταβολῶν ὡρῶν καὶ τοῦ πάλιν ἐν ἀφθαρσίᾳ γενέσθαι διὰ πίστιν τὴν ἐν αὐτῷ αἰτήσεις πέμποντες, τίς σωφρονῶν οὐχ ὁμολογήσει; Docent hæc sanctissimi Patris verba, & nosmet ipsos Deo precibusque nostris dona ab eo accepta offerre, licèt Deus nostris sacrificiis aut libaminibus aut incensis opus non habeat, & ea, quæ ad nutrimentum nostrum creata sint, nobis offerri, illisque, qui eis opus habent. Oblationem autem nostram per εὐχὴν & εὐχαριστίαν explicat, & hâc ratione rursus ostendit,

* P. 60. Notandum, nos veterem editionem citare.

dit, impropriam eam esse nec ad indolem sacrificiorum Veteris Testamenti comparatam. Explicantur hæc f. 98. ubi: Ἐπὶ πᾶσί τε οἷς προσφερόμεθα, εὐλογοῦμεν τὸν ποιητὴν τῶν πάντων διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ πνεύματος τοῦ ἁγίου. Et post pauca: ἔπειτα ἀνιστάμεθα πάντες, καὶ εὐχὰς πέμπομεν καὶ ὡς προέφημεν, παυσαμένων ἡμῶν τῆς εὐχῆς, ἄρτος προσφέρεται καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ, ubi sanè per τὸ προσφέρειν nihil intelligitur aliud, quàm dona consecranda ad altare deferre illique imponere. Iste tamen locus, cujus verba suprà adducere cœpimus, ex Dialogo ad Tryphonem p. 259, 260. petitus, totam rem conficit. Postquàm enim Justinus dixisset, panem Eucharisticum typum esse similæ in Vet. Test. oblatæ, esseque offerendum juxta mandatum Christi, (id quod tamen, uti observavimus, negat alibi,) ita pergit: ἵνα ἅμα τε εὐχαριστῶμεν τῷ Θεῷ ὑπέρ τε τοῦ τὸν κόσμον ἐκτικέναι σὺν πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῷ διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀπὸ τῆς κακίας ἐν ᾗ γεγόναμεν, ἠλευθερωκέναι ἡμᾶς καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καταλελυκέναι τελείαν κατάλυσιν διὰ τοῦ παθητοῦ γενομένου κατὰ τὴν βουλὴν αὐτοῦ. ὅθεν περὶ μὲν τῶν ἐφ᾽ ἡμῶν τότε προσφερομένων θυσιῶν λέγει ὁ Θεὸς, ὡς προέφην, διὰ Μαλαχίου ἑνὸς τῶν δώδεκα, οὐκ ἔστι θέλημά μου ἐν ὑμῖν, λέγει κύριος, καὶ τὰς θυσίας ὑμῶν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. διότι ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὀνόματί μου καὶ θυσία

κα-

καθαρὰ, ὅτι μέγα τὸ ὄνομά μȣ ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος, ὑμεῖς δὲ βεβηλȣ̃τε αὐτό. Περὶ δὲ τῶν ἐν παντὶ τόπῳ ὑφ᾽ ἡμῶν τῶν ἐθνῶν ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΩΝ αὐτῷ ΘΥΣΙΩΝ τȣτέστιν ΤΟΥ ΑΡΤΟΥ ΤΗΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΤΗΡΙΟΥ ὁμοίως ΤΗΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ προλέγει τότε εἰπὼν, καὶ τὸ ὄνομά μȣ δοξάζειν ἡμᾶς, ὑμᾶς δὲ βεβηλȣ̃ν. Statuit itaque Justinus oblationem externam visibilemque panis & κράματος Eucharistici, qua dona hæc Deo offerantur, adjuncta gratiarum actione & prece, consecrenturque, ut fiant Novi Testamenti Oblatio & Sacramentum. In sequentibus * dictum Malachiæ itidem explicat de δώροις & προσφοραῖς Christianorum, & rursus † addit: ἀρχιερατικὸν τὸ ἀληθινὸν γένος ἐσμὲν τȣ̃ Θεȣ̃, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ, εἰπὼν, ὅτι ἐν παντὶ τόπῳ ἐν τοῖς ἔθνεσι θυσίας εὐαρέστȣς αὐτῷ καὶ καθαρὰς προσφέροντες· ȣ̓ δέχεται δὲ παρ᾽ ȣ̓δενὸς θυσίας ὁ Θεὸς εἰ μὴ διὰ τῶν ἱερέων αὐτȣ̃. πάντας ȣ̓͂ν, οἱ διὰ τȣ̃ ὀνόματος τȣ́τȣ θυσίας, ἃς παρέδωκεν Ἰησȣ̃ς ὁ Χριστὸς γίνεσθαι, τȣτέστιν ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ τȣ̃ ἄρτȣ καὶ τȣ̃ ποτηρίȣ τὰς ἐν παντὶ τόπῳ τῆς γῆς γινομένας ὑπὸ τῶν χριστιανῶν προλαβὼν ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ εὐαρέστȣς ὑπάρχειν αὐτῷ. Hîc iterum Oblationem, imò θυσίαν memorat Justinus, Dominique allegat traditionem, ita tamen, ut in sequentibus ** sacrificia sanguinis & libaminum, quæ super altari offeruntur, denuò ab ἀληθινοῖς καὶ πνευματικοῖς αἰ-

S νοις

* P. 246. † P. 344. ** P. 346.

νοις καὶ εὐχαριςίαις distinguat. Atque hæc omnia satis, ut arbitror, ostendunt, quænam Justini Martyris de oblatione Eucharistiæ fuerit sententia. Ita nempe secum statuit Vir sanctus, nulla esse in Novo Testamento sacrificia quàm laudes, gratiarum actiones & preces. Si quid tamen sit, quod cum oblationibus Veteris Testamenti hîc conferri queat, esse panem vinumque Eucharistiæ, quæ altari seu mensæ sacræ imposita precibusque juxta mandatum Christi Deo oblata in Sacramentum Corporis Sanguinisque Dominici consecrentur. Cæterùm Justini M. sententiam de Eucharistia latius enarrare pergemus in Dissertatione *de Consecratione Eucharistiæ apud Veteres*. Irenæi autem de oblatione sententiam hîc repetere nolumus, cùm ea in notis ad fragmentum, quod dedimus, secundum satis fuerit explicata. Idem scilicet cum Justino Martyre sensit, donorumque nondum consecratorum oblationem precibus atque gratiarum actione confectam fuisse suo tempore edisseruit; quæ omnia ita comparata sunt, ut sacrificium Missæ nulla ratione ex hisce Patrum dictis queat extrahi.

§. XXVIII.

Irenæum excipiat Athenagoras, Philosophus olim Atheniensis, pòst Christianorum Apologeta, qui in πρεσβείᾳ περὶ χριςιανῶν f. 13. hæc habet: ὁ τῦ δὲ τῦ παντὸς δημιυργὸς καὶ πατὴρ

ὐ

οὐ δεῖται αἵματος οὐδὲ κνίσσης οὐδὲ τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθῶν καὶ θυμιαμάτων εὐωδίας, αὐτὸς ὢν ἡ τελεία εὐωδία ἀνενδεὴς καὶ ἀπροσδεής. ἀλλὰ θυσία αὐτῷ μεγίστη, ἂν γινώσκωμεν, τίς ἐξέτεινε, καὶ συνεσφαίρωσε τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν κέντρου δίκην ἥδρασε, τίς συνήγαγε τὸ ὕδωρ εἰς θαλάσσας. . . . . ὅταν ἔχοντες τὸν δημιουργὸν Θεὸν συνέχοντα καὶ ἐποπτεύοντα ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ, καθ' ἣν ἄγει τὰ πάντα, ἐπαίρωμεν ὁσίους χεῖρας αὐτῷ, ποίας ἔτι χρείαν ἑκατόμβης ἔχει; . . . . τί δέ μοι ὁλοκαυτώσεων, ὧν μὴ δεῖται ὁ Θεὸς; καίτοι προσφέρειν δέον ἀναίμακτον θυσίαν καὶ τὴν λογικὴν προσάγειν λατρείαν. Hæc Athenagoræ mentem ita explicant, ut luculenter pateat, ipſum nullum externum ac viſibile, ſed internum ſaltem ac inviſibile ſacrificium intelligere, admirationem nempe magnorum Dei operum ac preces, quæ incruenta hoſtia & rationalis cultus appellantur. Comitem Athenagoræ adjungimus Cornelium Epiſcopum Romanum, qui in Epiſtola ad Fabium, Epiſcopum Antiochenum de Novatiano ita: ποιήσας γὰρ τὰς προσφορὰς καὶ διανέμων ἑκάστῳ τὸ μέρος καὶ ἐπιδιδοὺς τοῦτο, ὀμνύειν ἀντὶ τοῦ εὐλογεῖν τοὺς ταλαιπώρους ἀνθρώπους ἀναγκάζει. Conf. Euſeb. Hiſt. Eccleſ. L. VI. C. 43. At nec hæc probant niſi ſolam donorum conſecrandorum oblationem à Veteribus factam fuiſſe, rectiſſiméque omninò hoc cum loco aliud Chryſoſtomi dictum combinavit Clariſſimus Hickeſius *, ubi ex ritibus Judaicis cærimoniæ, ad quas oblatio præcipuè per-

* L. c. C. II. p. 64, 65.

pertinet, devirantur. Ita enim Chrysostomus Matth. XXVI. Hom. 83. Καὶ πάλιν λέγει τȣ̃ θανάτȣ τὴν αἰτίαν, τὸ ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. καί φησι, τȣ̃το ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· εἶδες, πῶς ἐξάγει τῶν Ἰȣδαικῶν ἐθῶν καὶ ἀφίςησι. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνο ἐποιεῖτε, φησὶν, εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θαυμάτων, ȣ̔́τω καὶ τȣ̃το εἰς ἐμήν. Ἐκεῖνο ἐξεχύθη εἰς σωτηρίαν τῶν πρωτοτόκων, τȣ̃το εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν τῆς οἰκȣμένης ἁπάσης. Liquet ex his Chrysostomi verbis, veteres quoque Patres ritus Eucharistiæ ad cultum Judæorum cærimonialem exegisse. Quod si & nos facimus, planissimum hoc de oblatione argumentum erit, ut suprà jam monstravimus.

§. XXIX.

Pergimus ad Clementem Alexandrinum, cujus perspicua de sacrificiis Novi Testamenti est sententia. Ita autem ille L. I. Strom. f. 192. Πῶς ȣ̃ν θύσω τῷ Κυρίῳ; θυσία, φησὶν, τῷ Κυρίῳ πνεῦμα συντεθριμμένον . . . . ὀσμὴ εὐωδίας τῷ Θεῷ καρδία δοξάζȣσα τὸν πεπλακότα αὐτήν. ταῦτα ςέφη καὶ θυσίαι καὶ ἀρώματα καὶ ἄνθη τȣ̃ Θεȣ̃, quæ ferè repetuntur L. V. p. 441. Pergit L. II. p. 288. sententiam suam edisserere: θυσίαι γὰρ ἀνόμων βδέλυγμα Κυρίῳ· εὐχαὶ δὲ κατευθυνόντων δεκταὶ παρ᾽ αὐτῷ . . . . λύε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, αὕτη γὰρ θυσία Θεῷ δεκτὴ, καρδία συντετριμμένη καὶ ζητȣ̃σα τὸν πεπλακότα. Addit L. VII.

L. VII. p. 508. ταύτας φημὶ τὰς ἀρετὰς θυσίαν δεκτὴν εἶναι παρὰ Θεῷ . . . . . ἐ θύομεν εἰκότως ἀνενδεεῖ τῷ Θεῷ τῷ τὰ πάντα τοῖς πᾶσι παρεσχημένῳ· τὸν δ' ὑπὲρ ἡμῶν ἱερευθέντα δοξάζομεν, σφᾶς αὐτὲς ἱερεύοντες . . . . εἰκότως ἄρα τῷ μὴ νικωμένῳ ἡδοναῖς θυσίαν ἐ προσάγομεν. Subjungit p. 515. ſequentia: καίτοι εἰ ἀνενδεῶς τρέφεται αὐτοῖς τὸ θεῖον, τίς ἔτι χρεία τροφῆς τῷ ἀνενδεεῖ; εἰ δὲ τιμώμενον χαίρει, φύσει ἀνενδεὴς ὑπάρχων, ἐκ ἀπεικότως ἡμεῖς δι' εὐχῆς τιμῶμεν τὸν Θεόν. καὶ ταύτην τὴν θυσίαν ἀρίστην καὶ ἁγιωτάτην μετὰ δικαιοσύνης ἀναπέμπομεν . ι . . . ἔστι γὲν τὸ παρ' ἡμῖν θυσιαστήριον ἐνταῦθα τὸ ἐπίγειον, τὸ ἀθροίσμα τῶν ταῖς εὐχαῖς ἀνακειμένων, μίαν ὥσπερ ἔχον φωνὴν τὴν κοινὴν καὶ μίαν γνώμην, quæ omnia ſacrificiis Ethnicorum opponuntur. Ibidem ita: καὶ γὰρ ἐστὶν ἡ θυσία τῆς ἐκκλησίας λόγος ἀπὸ τῶν ἁγίων ψυχῶν ἀναθυμιώμενος, ἐκκαλυπτομένης ἅμα τῆς θυσίας καὶ τῆς διανοίας ἁπάσης τῷ Θεῷ. Pagina ſequente eadem repetita videas: δεῖ τοίνυν θυσίας προσφέρειν τῷ Θεῷ μὴ πολυτελεῖς ἀλλὰ θεοφιλεῖς. καὶ τὸ θυμίαμα ἐκεῖνο τὸ σύνθετον τὸ ἐν τῷ νόμῳ, τὸ ἐκ πολλῶν γλωσσῶν τε καὶ φωνῶν κατὰ τὴν εὐχὴν συγκείμενον . . . . . καὶ κατὰ τὲς αἴνες συναγόμενον καθαρῷ μὲν τῷ νῷ, δικαίᾳ δὲ καὶ ὀρθῇ τῇ πολιτείᾳ ἐξ ὁσίων ἔργων εὐχῆς τε δικαίας. Confirmantur hæc p. 523. θυσίαι μὲν αὐτῷ εὐχαί τε καὶ αἶνοι καὶ αἱ πρὸ τῆς ἑστιάσεως ἐντεύξεις τῶν γραφῶν, ψαλμοὶ δὲ καὶ ὕμνοι παρὰ τὴν ἑστίασιν πρό τε τῆς κοίτης, ἀλλὰ καὶ νύκτωρ εὐχαὶ πάλιν, quæ omnia de Gnoſtico ita effert Clemens noſter,

ster, addens ἄλλην θυσίαν esse τὴν κατὰ τοὺς δεομένους ἐπίδοσιν καὶ δογμάτων καὶ χρημάτων. Videtur tamen de oblatione Eucharistiæ quid dici L. 1. Strom. p. 232. ubi: ἄρτον καὶ ὕδωρ οὐκ ἐπ' ἄλλων τινῶν ἀλλ' ἢ ἐπὶ τῷ ἄρτῳ καὶ ὕδατι κατὰ τὴν προσφορὰν μὴ κατὰ τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησίας χρωμένων αἱρέσεων, ἐμφανῶς ταύτης τῆς γραφῆς, εἰσὶ γὰρ, οἱ καὶ ὕδωρ ψιλὸν εὐχαριστοῦσιν. Et L. IV. p. 392. hæc leguntur: Μελχισεδὲκ βασιλεὺς σαλὴμ ὁ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου ὁ τὸν οἶνον καὶ τὸν ἄρτον τὴν ἡγιασμένην διδοὺς τροφὴν εἰς τύπον εὐχαριστίας. Ex priore loco conjeceris, oblationem panis & vini in Eucharistia Clementi haud fuisse incognitam, quam tamen, ut ex prioribus patet, pro vero Novi Testamenti sacrificio non habuerit; ex posteriore, non credidisse Clementem, quòd Melchisedechus panem & vinum Deo obtulerit, sed statuisse potius, eum dona ita dedisse tanquàm τροφὴν Abrahamo, quæ utique nostra est sententia. Atque hæc de Clemente Alexandrino sufficiant, qui non agnovit nisi spiritualia Novi Testamenti sacrificia, eaque in sensus haud incurrentia sive visibilia, pœnitentiam, preces, virtutes, laudes, hymnos, eleemosynas, cultumque animi internum. Altare verò, in quo sacrificia hæc perficiuntur, Ecclesiam esse dicit, id quod suprà jam observavimus.

§. XXX.

§. XXX.

Sententiam Origenis de oblatione paucis delibemus. Ita autem ille Homil. VII. in Levit. *Videamus, quomodo id vero Pontifici Jeſu Chriſto Domino noſtro & Sacerdotibus ejus ac filiis, noſtris verò Apoſtolis poſſimus aptare .... Quærimus ergo, quomodo Dominus & Salvator noſter, qui eſt verus Pontifex, cum Diſcipulis ſuis, qui ſunt veri Sacerdotes, antequam accedat ad altare Dei, bibebat vinum; cùm verò accedere cœperit, non bibebat. Venerat in hunc mundum Salvator, ut pro peccatis noſtris carnem ſuam offerret hoſtiam Deo. Hanc priuſquàm offerret, inter diſpenſationum moras vinum bibebat, denique dicebatur homo vorax & vini potator, amicus publicanorum & peccatorum. Ubi verò tempus advenit crucis ſuæ,* accipiens *inquit* calicem benedixit & dedit Diſcipulis ſuis, dicens: accipite & bibite ex hoc. Vos *inquit* bibite, *quia non acceſſuri eſtis ad altare. Ipſe autem tanquàm acceſſurus ad altare dicit de ſe:* Amen dico vobis, quia non bibam de generatione vitis hujus, uſquequò bibam illud vobiſcum novum in regno Patris mei. „ Hæc verba latius explicare noſtri non eſt inſtituti; id unicum, quod hùc pertinet, obſervamus, Origenem nullam hîc aliam oblationem ſtatuere quàm oblationem Corporis Chriſti in cruce factam, atque hoc ita eloqui, ut Euchariſtiam

oblationem haud appellet, cui quippe oblationem in altari crucis factam contradistinguit. Alibi spiritualia Novi Testamenti sacrificia perspicuis admodum verbis memorat. Τὸν ἕνα Θεὸν καὶ τὸν ἕνα υἱὸν αὐτοῦ καὶ λόγον καὶ εἰκόνα ταῖς κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν ἱκεσίαις καὶ ἀξιώσεσι σέβομεν, προσάγοντες τῷ Θεῷ τῶν ὅλων τὰς εὐχὰς διὰ τοῦ ὁμογενοῦς αὐτοῦ, ᾧ πρῶτον προσφέρομεν αὐτὰς, ἀξιοῦντες αὐτὸν ἱλασμὸν ὄντα περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν προσαγαγεῖν ὡς ἀρχιερέα καὶ εὐχὰς καὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς ἐντεύξεις ἡμῶν τῷ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ. L. VIII. cont. Cels. p. 386. & p. 389. addit: μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Κέλσος φησὶν ἡμᾶς βωμοὺς καὶ ἀγάλματα καὶ νεὼς ἱδρύσθαι φεύγειν, ἐπεὶ τὸ πιστὸν ἡμῖν ἀφανοῦς καὶ ἀποῤῥήτου κοινωνίας οἴεται εἶναι σύνθημα, οὐχ ὁρῶν, ὅτι βωμοὶ μέν εἰσιν ἡμῖν τὸ ἑκάστου τῶν δικαίων ἡγεμονικὸν, ἀφ' οὗ ἀναπέμπεται ἀληθῶς καὶ νοητῶς εὐώδη θυμιάματα, προσευχαὶ ἀπὸ συνειδήσεως καθαρᾶς. διὸ λέγει παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ἐν τῇ ἀποκαλύψει· τὰ δὲ θυμιάματά εἰσιν αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων. καὶ παρὰ τῷ ὑμνῳδῷ· γενηθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου. Nullum igitur nisi spirituale altare, nullum nisi spirituale sacrificium agnoscit Origenes. Si enim oblationem Novi Testamenti novam externamque ac altare propriè sic dictum is statuisset, utique hæc reposuisset Celso. Est tamen locus, qui ad oblationem Eucharistiæ designandam trahi queat: ἡμεῖς δὲ τῷ τοῦ παντὸς δημιουργῷ εὐαρεστοῦντες καὶ τοὺς μετ' εὐχαριστίας καὶ εὐχῆς τῆς ἐπὶ τοῖς δοθεῖσι

προσα-

προσαγομένους ἄρτους ἐσθίομεν σῶμα γενομένους διὰ τὴν εὐχὴν ἅγιόν τι καὶ ἁγιάζον τοὺς μεθ' ὑγιοῦς προθέσεως αὐτῷ χρωμένους. Hîc Bellarminus *oblatos*, Albertinus *appoſitos* dicit panes, ubi προσαγομένους Græcè dicitur. Poſterius quivis Græcè gnarus haud malè verſum eſſe concedet. Aſt demus prius tantiſper, dicamuſque oblatos panes. Hoc quippe noſtræ haud nocet ſententiæ. Cuinam enim oblati fuerint, Origenes non addit, quod addere utique debuiſſet, ſi oblationem Euchariſtiæ docere hîc voluiſſet. Nos arbitramur, panes iis oblatos fuiſſe, quibus fuerunt dati, & qui iis fruuntur; exſtat enim in Græco ἐπὶ τοῖς δοθεῖσι. Nonnemo voce προθέσεως oblationem Euchariſtiæ putat innui. Aſt hoc oppidò eſt ridiculum, cùm *ſanum propoſitum* hîc innuat Origenes, rectè ita vertentibus Sigiſmundo Gelenio & Gulielmo Spencero. Cæterùm oblationem primitiarum memorare Origenem ſuprà p. 46. memoravimus. Hæc enim ſunt ipſius verba, textum, quem modò dedimus, pone inſequentia: ἀλλὰ καὶ ἀπαρχὰς Κέλσος μὲν δαιμονίοις ἀνατιθέναι βούλεται, ἡμεῖς δὲ τῷ εἰπόντι· βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου κτλ· ᾧ δὲ τὰς ἀναρχὰς ἀποδίδομεν, τούτῳ καὶ τὰς εὐχὰς ἀναπέμπομεν. p. 399. 400. Mirum eſt, eum, qui oblationem donorum Euchariſticorum non ſtatuit, oblationem primitiarum ſtatuere. Aſt ex hoc cognoſcitur, quænam primitivæ Eccleſiæ fuerit indoles. Ritus quippe erant diverſi & varii diverſis in Eccleſiis recepti, qui unitatem fidei non ſcindebant,

utpote in numerum articulorum fidei nondum immissi. Hæc verò nostrorum temporum est infelicitas, ut ad eosdem ritus easdemque cærimonias sub anathematis fulmine redigendi existimentur dissentientes. Sed pergamus in instituto nostro, & quæ restant dicenda, breviori stylo substringamus.

§. XXXI.

Ad Constitutiones Apostolicas nunc nostra se vertit Dissertatio; quæ etsi in eam qua nunc conspiciuntur formam tempore demùm Epiphanii redactæ fuerint, antiquissimas tamen & venerandas primitivæ Ecclesiæ διατάξεις continent, eamque spirant majestatem, quæ primis omninò sæculis convenit. Etenim ex antiquissimorum Ecclesiæ Christianæ Doctorum scriptis eas collectas esse nulli dubitamus, Ecclesiamque Græcam atque Æthiopicam maximè habemus consentientes, in quibus magnum huic libro pretium fuisse positum omnes nôrunt, ii maximè, quibus novissimæ Anglorum controversiæ à Viro Clarissimo Gul. Whistono motæ haud planè sunt incognitæ. * Provocant ad has Constitutiones tùm ii, qui sacrificium Missæ, quod in Ecclesia Romana obtinet, tùm alii quoque, qui oblationem Eucharistiæ saltem ex scriptis Vete-

* Vide *Altchristliche Gedancken.* Prop. III. Qu. II. §. 30. seqq. p. 160. seqq.

Veterum probare ſatagunt. * Ut autem ordine procedamus, ſequamur filum doctiſſimi Zephyrini. Is primùm allegat locum L. II. C. XXVII. exſtantem, quem ſuprà produximus, cùm de primitiarum oblatione ageremus p. 44. Aſt ex hoc loco id ſaltem patet, dona conſecranda Epiſcopo oblata fuiſſe in primitiva Eccleſia, atque eapropter, quia à laicis hunc in finem ipſi oblata erant, προσφορὰς & θυσίας fuiſſe nuncupatas. Quod quemadmodum nemo hactenus negavit, niſi antiquitatum ſacrarum planè ignarus, ita non video, quâ ratione ex his ſacrificium Miſſæ deduci queat. Tria enim ſunt probè diſtinguenda, & quæ diſtinguere haud ſatis Zephyrinum noſtrum probè animadvertimus, oblationem donorum Epiſcopo factam, oblationem eorundem à Sacerdote conſecrante ante conſecrationem factam, oblationem denique Corporis & Sanguinis Chriſti propitiatoriam poſt conſecrationem peractam. Poſtremam veteri Eccleſiæ incognitam fuiſſe omninò arbitramur, priores autem ex Conſtitutionibus Apoſtolicis probari poſſe dudùm credidimus. Cæterùm ritum in Conſtit. Apoſt. l. c. præſcriptum ne Eccleſia quidem Romana tenet amplius (quod velim utique, probè ut notet Zephyrinus) quippe

* Repeti hìc poſſunt, quæ ſuprà diximus p. 11. ſeqq. Cæterùm multa hoc de argumento egregia dixit Clar. Whiſtonus in Vol. III. Primit. Chriſtianiſmi reviv. cui titulus: *An eſſay on the Apoſtolical Conſtitutions, wherein is proved, that they are the moſt ſacred of the Canonical books of the New Teſtament.* Sed, dum Librum Canonicum Novi Teſtamenti præcipuum Conſtitutiones has eſſe dicit, limites veritatis utique excedit.

pe quæ nec dona Eucharistica, nec primitias aut decimas ad Episcopum perferri jubet, eo fine, ut prece ipsius sanctificentur. Secundus, quem producit, locus, altioris est indaginis. Ita autem ille habet: οἱ δὲ διάκονοι μετὰ τὴν προσευχὴν, οἱ μὲν τῇ προσφορᾷ τῆς εὐχαριστίας σχολαζέτωσαν ὑπηρετούμενοι τῷ τοῦ Κυρίου σώματι μετὰ φόβου, οἱ δὲ τοὺς ὄχλους διασκοπείτωσαν καὶ ἡσυχίας αὐτοῖς ἐμποιείτωσαν· λεγέτω δὲ ὁ παρεστὼς τῷ ἀρχιερεῖ διάκονος· μή τις κατά τινος, μή τις ἐν ὑποκρίσει . . . . Μετὰ δὲ ταῦτα γινέσθω ἡ θυσία, ἑστῶτος παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ προσευχομένου ἡσύχως, καὶ ὅταν ἀνενεχθῇ (al. Cod. ἀνέλθῃ), μεταλαμβανέτω ἑκάστη τάξις καθ' ἑαυτὴν τοῦ κυριακοῦ σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, ἐν τάξει μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας, ὡς βασιλέως προσερχόμενοι σώματι. Verba hæc non urget satis doctissimus noster Zephyrinus. Ait enim, Protestantes de sola synaxi seu communione ea intelligere, at innui hîc προσφορὰν propriè sic dictam. Sed res est in vado. Neque enim, uti jam diximus, id negamus, veteres Christianos dona consecranda panem nempe & vinum Deo Optimo Maximo precibus olim in altari obtulisse, etsi & hic ritus in primis sæculis ubique receptus haud fuerit. At quid hoc ad sacrificium Missaticum, in quo Corpus & Sanguis Christi offeruntur? Nec enim in Constitutionibus Apostolicis ullibi dicitur, hæc oblata olim fuisse. Porrò quando de propria vocis προσφορᾶς vel θυσίας significatione disputatur, res ad meram redit λογομαχίαν.

Id

Id quod nullo negotio demonstrabimus. Aut enim oblatio propriè sic dicta est externa illa actio, quâ creaturas à Deo nobis datas ei rursus prece nostra offerimus, earundem proprietate nos abdicantes, easque Deo consecrantes eo fine, ut iis dignetur benedicere nostrumque in usum eas sanctificare; aut oblatio erit ritus, legi cærimoniali Veteris Testamenti respondens, quo oblata in altari incenduntur, victimæque occisæ comburuntur. Si posteriorem ritum oblationem propriè dictam saltem nuncupaveris, utique oblatio Eucharistiæ apud Veteres usitata nec ab ipso Zephyrino oblatio propriè sic dicta appellabitur, nec ab omnibus iis, qui Tridentini Concilii placita defendunt; si verò priori modo προσφορὰν dixeris, & nos habebis consentientes. De verbis enim non litigamus, turpeque est, in rebus divinis sibi umbras formare, contra quas Andabataram more disputetur. Id unum restat adjiciendum, θυσίαν & προσφορὰν utique in Constit. Apostol. aliisque Veterum libris, improprio quoque sensu dici. Ita enim & vocabantur dona, quæ deferebantur ad Episcopum, nondum altari imposita, quod tùm ex innumeris locis, tùm ex eo quem primùm adduximus, apparet. Ita enim in Const. Apost. L. II. C. XXVII. προσήκει οὖν καὶ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, τὰς θυσίας ὑμῶν ἤτοι προσφορὰς τῷ ἐπισκόπῳ προσφέρειν. Ast cùm difficultatem præcipuam, quæ urgeri poterat, non tangat Zephyrinus, nos eam proponemus, ut videat, nostram contra sacrificium

cium Missæ prolatam opinionem non ex præjudiciis fluere, sed ex animo sincero & veritatem amante. Etenim in verbis, quæ protulimus, προσφορὰ videtur τὸ τȣ̃ Κυρίȣ σῶμα nuncupari, quinimò videtur θυσία consecrationem non antecedere, sed sequi, maximè cùm oblationi, nullà intercedente prece vel ritu, statim succedat distributio. Hæc utique si cum aliis Constitutionum Apostolicarum locis haud conferantur, speciem habent haud exiguam, possuntque imponere iis, qui accuratè sententiam veteris Ecclesiæ haud indagant. Nos reponimus, locum hunc, qui Eucharistiæ veteris ritus terminis concisis saltem sistit, ex L. VIII. C. XII. explicandum esse, ubi non oblatio Eucharistiæ solùm memoratur, sed ejus consecratio, oblationem subsequens sed distributionem præcedens. Tàm arcto autem nexu conjunctæ erant oblatio & consecratio, in unam quippe eandemque precem conjectæ, ut in loco quem explicamus, distributio oblationem statim videatur insequi, totusque ferè Eucharistiæ cultus nominetur προσφορὰ, iique etiam Diaconi dicantur ὑπηρετεῖσθαι τῷ τȣ̃ Κυρίȣ σώματι, qui τῇ προσφορᾷ τῆς εὐχαριστίας σχολάζȣσιν. At hæc in sequentibus reddentur clariora & magis perspicua.

§. XXXII.

Pergit Zephyrinus ad L. VIII. Constit. Apost. C. XI. probaturus, ἀναφορὰν, cujus sub finem Ca-

Capitis hujus mentio injicitur, eſſe oblationem, non primitiarum, ſed Euchariſtiæ, id quod largiſſimè concedimus, cùm Caput ſequens de cultu Euchariſtico perſpicuis verbis agat. Nec malè ait quoque noſter, precem, quæ hoc C. XII. continetur, eſſe egregiam tantoque Sacramento dignam. In ejus enim perlectione ſæpiùs à nobis repetita haud parum ædificati fuimus, cùm, ſi pauca excipiamus, quæ credimus interpolata & ſimplicitati veterum Chriſtianorum haud reſpondentia, genuinam ea antiquitatem ſpiret. Obſervamus autem primùm, vocem προσφέρειν ſtatim ab initio explicari per προσάγειν τὰ δῶρα τῷ ἐπισκόπῳ πρὸς τὸ θυσιαστήριον, id quod nullum adhuc ſacrificium Miſſaticum innuit. Poſt longam precem ſequitur recitatio verborum inſtitutionis, oblatio donorum & conſecratio, quam inſequuntur preces pro Eccleſia Catholica, Epiſcopis, Sacerdote conſecrante, Presbyterio, Diaconis, omnibuſque Clericis, Rege itidem & Magiſtratu, Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, Martyribus, Confeſſoribus, Epiſcopis, Presbyteris, Diaconis, &c. defunctis partim, partim viventibus, porrò pro populo, virginibus, viduabus, conjugibus, infantibus, civibus, ægrotis, ſervis, exulibus, &c. inimicis & perſecutoribus, itemque Catechumenis, pro bona tempeſtate & fœcundo anno, &c. Additur δοξολογία, populo *Amen* reſpondente, quod benedictio ſequitur. Continuat preces Diaconus, & ait: ἔτι καὶ ἔτι δεη-

θῶμεν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ δώρου τοῦ προσκομισθέντος Κυρίῳ τῷ Θεῷ, ὅπως ὁ ἀγαθὸς Θεῷ προσδέξηται αὐτὸ διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἐπουράνιον αὐτοῦ θυσιαστήριον, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. Postea repetuntur preces jam dictæ, adjiciunturque aliæ, hoc posito præfamine: ἀναστάντες ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ παραθώμεθα. Sequitur Episcopi oratio precantis; ἁγιάσας ἡμῶν τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν καταξίωσον, καθαροὺς γενομένους ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος τυχεῖν τῶν παρακειμένων κτλ. His precibus finitis, dicit Episcopus: τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. Additur doxologia, & sacramentum distribuitur. Καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος διδότω τὴν προσφορὰν, λέγων· σῶμα Χριστοῦ. καὶ ὁ δεχόμενος λεγέτω· ἀμήν. ὁ δὲ διάκονος κατεχέτω τὸ ποτήριον καὶ ἐπιδιδοὺς λεγέτω· αἷμα Χριστοῦ, ποτήριον ζωῆς· καὶ ὁ πίνων λεγέτω· ἀμήν. Ψαλμὸς δὲ λεγέσθω τριακοστὸς τρίτος ἐν τῷ μεταλαμβάνειν πάντας τοὺς λοιπούς. Atque ista omnia C. XIII. enarrantur. C. XIV. additur gratiarum actio pro acceptis sumtisque donis sacris adjectis aliis precibus. Hæc qui cum laudato Capite LVII. Libri II. Const. Apost. contulerit, miram inveniet diversitatem, tùm, quòd in L. II. preces illæ oblationem antecedunt, quas L. VIII. postponit, tùm quòd aliæ adduntur, quæ hic non inveniuntur, tùm quòd vix comprehendi potest, qua ratione istæ preces τὴν ἀναφορὰν τῆς θυσίας complectantur, quæ paulò ante distributionem dicuntur ab Episcopo, precante, ut qui sacramentum sunt sumturi, dignè id

id accipiant. Ita enim arbitror, id quod L. II. C. LVII. dicitur, ἑςῶτ@ παντὸς τȣ λαȣ, componendum esse cum iis, quæ L. VIII. C. XIII. leguntur: ἀνάςησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν τῇ χάριτί σȣ. ἀναςάντες ἑαυτȣ̀ς τῷ Θεῷ διὰ τȣ Χριςȣ αὐτȣ παραθώμεθα. Si itaque, durante hâc statione, oblatio facta fuerit, ea non constitit nisi in oblatione illa spirituali, quâ veteres Christiani semetipsos Deo obtulere. Et hanc oblationem juxta L. VIII. statim insecuta fuit sacramenti distributio. Patet ex his, quàm difficile sit, de oblatione Eucharistiæ apud Veteres usitata ex Constitutionibus Apostolicis judicare. Quamcunque enim in partem nos vertamus, dicendum utique erit, preces istas & sine causa repetitas & genuino loco haud positas esse. Ast si & hoc concedamus, nullibi tamen dicitur, Corpus Sanguinemque Christi προσφέρεσθαι aut offerri, sed potius τὰ δῶρα τὰ προκείμενα, ἄρτ@ καὶ οἶνον aqua mixtum vocantur θυσία καὶ προσφορά. Sed nec ita quidem quod debebamus, concessimus. Ipsa enim προσφορὰ Veterum consecrationem quoque complexa fuit. At nihil aliud offerebatur, quàm quod consecrabatur, scilicet, panis & vinum aqua mixtum. Hæc enim in consecratione offerebantur Deo, ut ea ἐπιφοιτήσει τȣ πνεύματ@ τȣ ἁγίȣ sanctificaret, ex iisque efficeret Corpus & Sanguinem Christi. Ita enim ponamus juxta Zephyrinum vocem ἀποφαίνειν verti debere. Sufficiat nobis, efficere non idem esse ac mutare & transsubstantiare. Cæterùm miramur, ipsum

Zephyrinum fateri, quod istâ, quæ offeratur, θυσίᾳ panis & vinum intelligatur. * Cur autem quæso ex his sacrificium Missæ elicit Vir doctissimus, in quo non solùm panem & vinum offerri videas (id quod ritus indifferens & innocens vocari posset) sed & Christum incruentè immolari, quod Constitut. Apost. non dicunt. Ipsa etenim oblatio, specialissimè sic dicta, his comprehenditur verbis juxta Zephyrinum quoque: προσφέρομέν σοι τῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ κατὰ τὴν αὐτȣ̃ διάταξιν τὸν ἄρτον τȣ̃τον καὶ τὸ ποτήριον τȣ̃το, ἐυχαριςȣ̃ντές σοι δι᾽ αὐτȣ̃ κτλ. Quæ verba postmodum ἐπίκλησις τȣ̃ ἁγίȣ πνεύματος i. e. consecratio insequitur. Si verò ista sit oblatio, quod ait Zephyrinus, non sanè dona consecrata oblata fuere, sed consecranda, & cum Corpore & Sanguine Domini unienda.

§. XXXIII.

Video tamen, quid huic sententiæ nostræ possit regeri. Exstat in Constitutionibus Apostolicis ter post consecrationem factam: ἔτι προσφέρομέν σοι. Itaque (sic poterat arguere Zephyrinus) oblatio consecrationem consecuta est in vetere Ecclesia, Corpusque & Sanguis Domini in eadem oblata fuere, quod est ipsissimum Missæ sacrificium. Digna hæc sunt, ut arbitror, ad quæ accuratè respondeatur. Et primò quidem, si post consecrationem quoque τὰ δῶρα τὰ προκεί-

* L. c. §. XXXV. p. 171.

κείμενα oblata fuere, nihil tamen aliud oblatum fuit, quàm panis & vinum, cùm essentia sacramenti non à sola consecratione, sed à toto sacramenti actu, & distributione quoque cum sumtione conjuncta juxta verba Institutionis dependeat. Porrò quid per προσφέρομεν intelligatur, ex contextu judicandum, ubi loco προσφέρομεν exstat δεόμεθα, παρακαλοῦμεν, ἀξιοῦμεν. Ait quidem Zephyrinus, hanc *rogandi* significationem voci προσφέρειν planè contrariam esse. Quod quî dicere possit, haud video, cùm ipsæ preces à Veteribus προσφοραὶ fuerint nuncupatæ, uti ex multis locis à nobis suprà allegatis apparet. Addit propriam vocis προσφέρειν significationem tàm diu retinendam, donec necessitate quadam adigamur ad substituendam eam, quæ figurata est. At si contextus figuratam suadeat, quid tùm faciendum erit? Nescio enim, cur pro Ecclesia, Episcopis, Presbyteris, Rege, Civitate, Catechumenis, &c. orandum tantùm sit, pro Patriarchis verò, Apostolis, Martyribus, Confessoribus, populo, Virginibus, Viduabus, temperato aëre & fœcunditate terræ offerendum? Hîc non perspicio, quid idonei atque solidi queat responderi, si proprio in significatu vocem προσφέρειν sumserimus. Porrò si προσφέρομεν sacrificium Missæ hîc denotet, supponendum erit, quod in textu non exstat, id, quod offeratur, esse Corpus & Sanguinem Christi. At in textum nihil inferendum est, si leges velimus sequi Hermeneuticas. Longè utique satius foret,

ret, hoc ex Liturgia Chrysostomi supplementum petere, ubi: ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λατρείαν. Atqui hæc λατρεία in precibus consistit. Non enim λατρεία sacrificium sed cultus est, nec per λατρείαν Chrysostomus τὰ προκείμενα δῶρα intelligit, quippe quæ ab eadem distinguit. *Cultum* sanè vertit Petrus Arcudius de consensu Ecclesiæ Orient. & Occident. L. III. C. XXVI. f. 219. b. alibi *obsequium*. Arrisit posterior translatio Leoni Allatio, qui tamen addit, Chytræum in oratione de statu Ecclesiarum in Græcia, Asia, Africa, &c. stolidè λατρείαν interpretari de solis precibus, laudibus, gratiarum actionibus & eleemosynis, non de iis, quæ Deo offerantur. L. III. de Eccl. Occident. & Orient. perpetuâ consensione C. XV. §. II. p. 1182. §. V. p. 1192. Scilicet, stylo huic assuetus erat Allatius, impolito admodum atque ingenium valde plebejum sapienti. Denique explicationem verbi προσφέρομεν ex C. XIII. sequente hauriamus. Ibi enim quod hac voce designatum erat C. XII. per μνημονεύειν & δεηθῆναι exprimitur: τῶν ἁγίων μαρτύρων μνημονεύσωμεν, ὅπως κοινωνοὶ γενέσθαι τῆς ἀθλήσεως αὐτῶν καταξιωθῶμεν· ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων δεηθῶμεν· ὑπὲρ τῆς εὐκρασίας τῶν ἀέρων καὶ τελεσφορίας τῶν καρπῶν δεηθῶμεν. Hæc ut arbitror totam hanc de voce προσφέρειν controversiam ita decidunt, ut nihil regeri queat in contrarium solidi & accurati. Quod verò addit Zephyrinus, ex hâc oblatione ἐπικλήσει Spiritus S. adjuncta patere, eam

cam non ſolum fuiſſe Euchariſticam, ſed & impetratoriam gratiarum uti ſpiritualium ita & temporalium, id cur precibus non potius quàm oblationi adſcribere velit, non video, cùm preces utique oblationis quoque ſint eſſentia, nec externa cærimonia in ſe ſpectata aliquid à Deo impetrare poſſit, neque eo quoque fine inſtitutum ſit Euchariſtiæ ſacramentum, ut temperatura aëris & frugum ubertas eo impetretur. Quod cùm concedat Zephyrinus *, vocem προσφέρειν ipſemet per *precari* aliquoties una eademque in pagina vertit. Non enim exſtat in Græco: ἔτι δεόμεθά σου καὶ ὑπὲρ τῆς εὐκρασίας τοῦ ἀέρος κτλ. ſed ἔτι προσφέρομέν σοι. Addendum hîc nobis eſt, oblationem, quæ ante ἐπίκλησιν Spiritus S. fit, poſt eandem quoque memorari, etſi jam perfecta ſit. Ita enim finita prece rogat Sacerdos, *ut Deus donum oblatum, mediante Chriſto ſuo, recipiat in cœleſte ſuum altare, ad odorem ſuavitatis*, id quod in Latinas quoque Miſſas tranſſumtum fuit. † Hæc proprium innuere ſacrificium arbitratur Zephyrinus, alii

 ſpi-

* L. c. §. XXXIX. p. 177.

† Ibi enim: *ſupplices te rogamus, omnipotens Deus, jube hæc perferri per manus ſancti Angeli tui in ſublime altare tuum in conſpectu divinæ majeſtatis.* Aliter hæc in Græcis exprimuntur. Ibi enim loco *per manus ſancti Angeli tui* dicitur διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Χριστοῦ. Docent hæc, ſolam conſecrationem, poſt quam iſta efferuntur, præſentiam realem haud efficere, cùm Chriſtus Corpus Sanguinemque ſuum, quæ nec δῶρα quoque appellari poſſunt, in cœleſte altare perferre dici nequeat.

spirituale. Videntur enim illa supponere, in terris proprium haud esse altare, unde preces illas quæ fundantur, donaque oblata in cœleste altare esse recipienda, ut Deo accepta sint & placita, quemadmodum Veteris Testamenti sacrificia ipsi accepta fuere. Quæ sanè omnia metaphoram sapere nemo negare potest, cùm in cœlo proprium altare non exstet. Ubi autem non est altare proprium, ibi non datur quoque propria oblatio, ita, ut omnia potius contraria ex hoc textu elici queant. Jam verò diximus, quæstionem de sacrificio proprio in meram abire λογομαχίαν, ut necessum non sit, his diutius inhærere. Sed pergamus in explicandis Constitutionibus Apostolicis.

§. XXXIV.

Etenim si tanti res esset, aut si liturgia illa, quæ in Constitutionibus Apostolicis exstat, nostram penitus destrueret sententiam, regerere utique possemus, totam istam ab impostore suppositam esse & ad Constit. Apostol. haud pertinere. Nec deest, quod veritatis speciem huic conjecturæ conciliare possit. Scilicet, cùm maxima pars L. VIII. Const. Apost. διατάξεις τῶν ἁγίων Ἀποςόλων διὰ Ἱππολύτε continet, hæ verò Cod. XXVI. Barocc. in Bibl. Bodleiana exstent, mirum est, hanc λειτουργίαν ibidem non inveniri. Observavit hoc doctissimus Grabius in Spicilegio Patrum Sec. I. p. 285. & post ipsum

ipſum alii. Clariſſ. Whiſtonus verò arbitratur, Clementem fuiſſe primum Collectorem omnium VIII. Librorum, ex quibus Conſtitutiones Apoſtolicæ componuntur, non Hippolytum, qui ex Archivis Romanis partem tranſcripſerit ſolùm vel in ſuæ Eccleſiæ uſum, vel ne periret iſte traditionum Veterum theſaurus ex defectu τῶν ἀνἶιγράφων. Vide Diſſ. Angl. de Conſtit. Apoſtol. C. III. §. VI. p. 236. Aſt hæc Whiſtoni conjectura nobis haud poteſt ſufficere, qui novimus, Hippolytum iſta haud ex Archivis Romanis deſumſiſſe, ſed mittente Dionyſio Alexandrino, ex Oriente παραδόσεις Ἀποστολικὰς Romam attuliſſe. Vid. Euſeb. Hiſt. Eccl. L. VI. C. XLVI. p. 248. Quicquid autem hujus rei ſit, (noſtri enim inſtituti non eſt, in re tàm obſcura conjecturas in infinitum fingere) cùm διδασκαλία Ἱππολύτȣ totum Librum VIII. Conſtitutionum Apoſtolicarum non conficiat, omninò dici nequit, ea quæ in doctrina Hippolyti non exſtant, ſuppoſititia eſſe & ab impoſtore confiсta, maximè, ſi conſideremus, quòd ſtylus hujus Liturgiæ Apoſtolicum ſapiat ſæculum, antiquiſſimiſque conveniat temporibus. Præfixum eſt nomen Ἰακώβȣ, τȣ̃ ἀδελφȣ̃ Ἰωάννȣ τȣ̃ Ζεβεδαίȣ, quam inſcriptionem etſi genuinam arbitretur laudatus Whiſtonus, ego tamen à piæ fraudis ſuſpicione non liberaverim. Sed & de hoc nunc non diſputabimus. Id unum ſupereſt, ut dum in explicanda Conſtitutionum Apoſtolicarum liturgia verſamur, verba L. II. C. LVII.

exstantia γινέσθω ἡ θυσία & ὅταν ἀνενεχθῇ, orationemque pro mortuis, quæ L. VIII. C. XII. XIII. exstat, accuratius pensitemus. Primum quod attinet locum, nôrunt antiquitatis Ecclesiasticæ periti, in Liturgia Græcorum θυσίαν ante consecrationem perfici. Præcedit enim illud, quod suprà jam memoravimus. Θῦσον δέσποτα, sacrificiumque lanceola in panem adacta consummatur, additis verbis: καὶ εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἔνυξεν καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ. Quod verò verba ὅταν ἀνενεχθῇ concernit, elevationem donorum consecrandorum ex iisdem quis derivaverit, quæ in Ecclesia Græca obtinet, etsi & postmodum dona consecrata eleventur. Ita enim in Liturgia Chrysostomi: ὁ διάκονος προσκυνήσας ἅπαξ λαμβάνει τὸ ἅγιον ποτήριον μετὰ εὐλαβείας καὶ ἔρχεται εἰς τὴν θύραν, καὶ ὑψῶν τὸ ἅγιον ποτήριον δείκνυσιν αὐτὸ τῷ λαῷ. Ita & Maximus in Hierarch. Eccl. Dionys. κουφίζων ὁ ἱεράρχης τὸν ἅγιον ἄρτον ἐδείκνυε τὴν εὐλογίαν λέγων· τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. Atque hæc eapropter memoramus, ut constet, cur hanc ἀναφορὰν communioni immediatè præposuerint Constitutiones Apostolicæ. Is nempe ordo est observandus. Primò fit oblatio, sequitur consecratio, hanc excipit donorum consecratorum ἀναφορὰ, (id quod verbis ὅταν ἀνενεχθῇ exprimitur) claudit communio. Quæ de oblatione precibusque pro mortuis dicenda nobis sunt, ex ipsis Constit. Apost. dabimus. Ita autem L. VI. C. XXX.

C. XXX. ἀπαρατηρήτως δὲ συναθροίζεσθε ἐν τοῖς κοιμητηρίοις τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερῶν βιβλίων ποιούμενοι καὶ ψάλλοντες ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων μαρτύρων καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων καὶ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν τῶν ἐν Κυρίῳ κεκοιμημένων, καὶ τὴν ἀντίτυπον τοῦ βασιλείου σώματος Χριστοῦ δεκτὴν εὐχαριστίαν προσφέρετε, * ἔν τε ταῖς ἐκκλησίαις ὑμῶν καὶ ἐν τοῖς κοιμητηρίοις καὶ ἐν ταῖς ἐξόδοις τῶν κεκοιμημένων ψάλλοντες προπέμπετε αὐτοὺς, ἐὰν ὦσι πιστοὶ ἐν Κυρίῳ. L. VIII. C. XII. hæc ponuntur: ἔτι προσφέρομέν σοι καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων σοι ἁγίων, πατριαρχῶν, προφητῶν, δικαίων, ἀποστόλων, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων, ὑποδιακόνων, ἀναγνωστῶν, ψαλτῶν, παρθένων, χηρῶν, λαϊκῶν, καὶ πάντων, ὧν αὐτὸς ἐπίστασαι τὰ ὀνόματα. Repetuntur hæc C. XIII. τῶν ἁγίων μαρτύρων μνημονεύσωμεν, ὅπως κοινωνοὶ γενέσθαι τῆς ἀθλήσεως αὐτῶν καταξιωθῶμεν. ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων δεηθῶμεν. Quænam autem hæ sint preces, ex C. XLI. liquet. Ὑπὲρ ἀναπαυσαμένων ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν ἡμῶν δεηθῶμεν, ὅπως ὁ φιλάνθρω-

* Itane ergò Corpus & Sanguis Domini oblata fuere in primitiva Ecclesia? Verba videntur esse clara & decisiva ad probandum Missæ sacrificium. Ast res est in vado. Nam primò προσφέρειν nihil aliud hîc denotat, quàm dona consecrata altari imponere & distribuere postmodum sive offerre iis, qui sacramentum accipiunt. Secundò vox προσφέρειν totum Eucharistiæ cultum sæpius denotat συνεκδοχικῶς, & per *celebrare* verti potest. Tertiò explicandus est hic locus ex primario illo L. VIII. C. XII. exstante, ubi tota ponitur liturgia, ut de voce ἀντιτύπων, quæ hîc exstat, taceamus.

θρωπος Θεὸς ὁ προσδεξάμενος αὐτοῦ τὴν ψυχὴν παρείδῃ αὐτῷ πᾶν ἁμάρτημα ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον, καὶ ἵλεως καὶ εὐγενὴς γενόμενος κατατάξῃ εἰς χώραν εὐσεβῶν, ἀνειμένων εἰς κόλπον Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ μετὰ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων καὶ ποιησάντων τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμὸς . . . ὅτι πάντων αἱ ψυχαὶ παρὰ σοὶ ζῶσι καὶ τῶν δικαίων τὰ πνεύματα ἐν τῇ χειρί σου εἰσίν, ὧν οὐ μὴ ἅψηται βάσανος. πάντες γὰρ ἡγιασμένοι ὑπὸ τὰς χεῖράς σου εἰσίν· αὐτὸς καὶ νῦν ἔπιδε ἐπὶ τὸν δοῦλόν σοι τόνδε, ὃν ἐξελέξω καὶ προσελάβου εἰς ἑτέραν λῆξιν, καὶ συγχώρησον αὐτῷ, εἴ τι ἑκὼν εἰ ἄκων ἐξήμαρτε, καὶ ἀγγέλους εὐμενεῖς παράστησον αὐτῷ, καὶ κατάταξον αὐτὸν ἐν τῷ κόλπῳ τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων, ὅπου οὐκ ἔνι λύπη, ὀδύνη καὶ στεναγμὸς, ἀλλὰ χῶρος εὐσεβῶν ἀνημένος καὶ γῆ εὐθείων συνανημένη καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ὁρώντων τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ σου. C. XLIII. dicitur, eleemosynas e bonis fidelis demortui datas ipsi prodesse. C. XLIV. additur: ἐν δὲ ταῖς μνείαις αὐτῶν καλούμενοι μετὰ εὐταξίας ἑστιᾶσθε καὶ φόβου Θεοῦ ὡς δυνάμενοι καὶ πρεσβεύειν ὑπὲρ τῶν μεταστάντων. Hæc quomodo intelligenda sint, nunc explicabimus.

§. XXXV.

Ante omnia nobis observandum est, varias esse demortuorum classes, pro quibus orandum

esse

esse volunt Constitutiones Apostolicæ. Nam & Patriarchæ & Apostoli & Martyres & ἅγιοι τετελειωμένοι sunt, pro quibus preces funduntur; & alii in fide quidem demortui, qui tamen ad eum sanctimoniæ gradum non pervenere. Preces priori classi destinatæ eò non spectant ut conspectum Dei plenarium pro iis exoremus, qui perfecta jam apud Deum felicitate gaudent. Ast quod cæteros attinet, dicendum utique est, credidisse Veteres, in tertium quendam locum animas ablegari nondum perfectas, perficique ibidem, donec ad plenarium Dei conspectum, precibus viventium adjuti, perveniant. Quemadmodum itaque in precibus pro sanctis perfectis eorum saltem memoria fidesque celebratur, Deusque exoratur, ut communione certaminis, fideique quam tenuere, reddamur digni, ita in oratione pro cæteris facta Deus invocatur, ut, omnibus, quæ commisere, peccatis remissis eos in perfectam recipiat felicitatem. Cùm autem Eucharistia præcipuus sit Christianorum cultus, quem Deo præstant; preces hæ celebrationi illius adjunguntur, non eo sanè fine, ut credas, Eucharistiam sanctis offerri aut in honorem sanctorum celebrari, aut opus Eucharistiæ operatum mortuum juvare, quod ii quoque negant, qui Romanæ Ecclesiæ decreta ad normam Veterum exigere conantur, aut eam ob rationem, quòd dona Eucharistica juxta institutionem Christi aut Ecclesiæ primitivæ offerenda sint ad juvandos mortuos, sed potius eapropter,

ut

ut in solenni cultu omnes in unum conjungantur preces, ipsaque pro mortuis oratio viventibus, Eucharistiæ perceptione ad sanctimoniam vitæ excitatis, novum quoddam sit incitamentum, quo ad perfectionem in hac vitam acquirendam ferantur. Cæterum si ea premas quæ de remissione peccatorum post mortem dicuntur, utique dicendum erit, exstare hîc in Constitutionibus Apostolicis, quod non saltem in divinioribus scriptis non invenitur, sed etiam illis est contrarium. Si enim nullum est κατάκριμα in iis qui sunt in Christo Jesu Rom. VIII. 1. si porro mortem κρίσις ponè sequitur Hebr. XI. 27. si denique beati in Domino morientes μακάριοι sunt ἀπάρ τι Apoc. XIV. 13. utique peccata iis remissa sunt & condonata, frustraque funduntur preces pro re jam facta & obtenta. Quid si autem dixerimus, nihil aliud à Deo heic expeti, quàm ut peccatorum à fidelibus defunctis commissorum penitus obliviscatur eaque omnino jubeat esse deleta & exstincta? id quod cùm remissionem jam factam præsupponat, non admodum videtur esse contrarium iis, quæ ex scripta Apostolorum traditione diximus. Ast Constitutiones Apostolicas ad nostras detorquere hypotheses hîc nolumus, qui candidè fatemur, secundo statim seculo in doctrina de statu animarum post mortem fuisse variatum. Nec qui hoc argumentum penitius inquisiverit, diffitebitur, multis id tenebris involutum esse, nulla ratione disjiciendis, Patresque ipsos mirum in modum hîc variare & abire

in

in diverſa, vetereſque Liturgias, ſive veras ſive ſuppoſitas, vel repetere ea, quæ in Conſtitutionibus Apoſtolicis exſtant, vel novis acceſſionibus adaugere, novas rurſus difficultates parientibus. Mirum certè, ſi pro defunctis orandum ſit ſacrificiumque offerendum, ne unicam quidem literam in ſcriptis Novi Teſtamenti Canonicis hoc de argumento exſtare. Cæterum quæ ſuprà de oratione pro ſanctis beatiſque diximus, id nunc teſtimoniis eorum, qui Eccleſiæ Romanæ ritus defendunt, confirmabimus. Ita autem Jacobus Goar: *Offerri dicitur ſacrificium pro Patribus antiquis, Patriarchis, Prophetis, &c. in fide quieſcentibus, non ut eis in remedium & ſuffragium, ſed ut eorum nomine propter dona cœlitus illis exhibita in Dei gloriam omninò cedat. Hocque pacto Cyprianus ad Presbyteros & plebem de Celerina, Laurentio & Ignatio ſcribens L. IV. Ep. 5.* Sacrificia, *inquit*, pro eis, ut meminiſtis, offerimus, quoties Martyrum paſſiones & dies anniverſaria commemoratione celebramus. *Et Cajus Pontifex, ut apud Ciacconium in ejus vita legitur, à die, quo Suſanna neptis ejus percuſſa eſt, jugiter pro ejus commemoratione obtuliſſe, non quò pro illa oraret, alias Martyri injuriam irrogaſſet, ſed ut pro ejus gloria ampliores Deo gratias ageret & ejus in ſe patrocinium acceſſeret.* Conf. Euchol. Eccl. Gr. f. 143. a. Eandem ferè in ſententiam deſcendit Jo. Baptiſta Cotelerius in Conſtit. Apoſt.

L. VI. C. XXX. ita ſcribens. *Pro Martyribus cæteriſque beatitudine fruentibus pſallere ac offerre non eſt precari, ut remiſſionem delictorum conſequantur, & ſalvi fiant, quæ preces eos injuria afficerent; aſt, tùm orare, ut eorum meriti fiamus participes, utque ipſorum deprecationibus noſtræ exaudiantur, tùm gratias agere Deo in memoriam illorum, laudem, gloriam atque honorem.* Plurimis Patrum dictis hæc ipſa idem confirmat, tandemque ſubdit verſum Hildeberti Cenomanenſis:

Nam dum pro juſto ſacris aſſiſtitur aris,
Pro juſto grates ipſe Miniſter agit.

Iſta tamen, quæ communione meritorum atque ſanctorum interceſſione ait, ſequioris paululùm ævi ſunt, atque in recentiores demum Liturgias inſerta. Hinc Nicol. Cabaſilas in expoſitione Liturgiæ: ταῦτα τὰ ῥήματά ἐστιν, ἐν οἷς οὐδεμία περιέχεται περὶ τῶν ἁγίων πρὸς τὸν Θεὸν ἱκεσία, οὐδὲ εὔχεται αὐτοῖς ὁ ἱερεὺς τῶν εἰωθότων οὐδέν· ἀλλὰ τῶν μὲν ἄλλων κεκοιμημένων πιστῶν μεμνημένος εὐθὺς προστίθησι τὴν ὑπὲρ τούτων εὐχήν; καὶ ἀνάπαυσον αὐτούς φησιν, οὗ ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου· ἐπὶ δὲ τῶν ἁγίων τοὐναντίον ἅπαν. οὐ γὰρ πρεσβείαν ὑπὲρ αὐτῶν ποιεῖται, ἀλλ᾽ αὐτοὺς μᾶλλον προβάλλεται πρέσβεις. εἰπὼν γὰρ καὶ ἀριθμήσας τοὺς ἁγίους ἐπάγει· ὧν ταῖς πρεσβείαις ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ὁ Θεός. Aptius ſanè Simeon Theſſalonicenſis de Templo & Miſſa: εἰσὶ τοίνυν

αἱ

ἅι μὲν ὑπὲρ τῶν ἁγίων προσαγόμεναι θυσίαι ἐις δόξαν αὐτῶν καὶ τιμὴν καὶ ἀνάβασιν τῆς ἀξίας καὶ τȣ̃ θείȣ φωτισμȣ̃ παραδοχὴν μείζονα. Plures enim causæ sunt, ob quas pro Apostolis Martyribusque imò ipsa Virgine Maria orat Ecclesia Græca: (1) ut beatitudo eorum augeatur: (2) ut Deus intercessiones eorum, quas pro viventibus fundunt, accipiat: (3) ut eorum memoria in cultu publico celebretur ac renovetur: (4) ut & ii ad preces pro viventibus excitentur: (5) ut, qui pro beatis preces fundunt, ostendant, se ad eandem beatitudinem adspirare atque fide cum ipsis conjunctos esse, ejusdem Ecclesiæ invisibilis consortes: (6) ut gratiæ Deo reddantur, quòd constantiam ipsis dederit in fide perseverandi: denique, ut pro eadem constantia & virtute nobis largienda exoretur Deus. Pro iis verò, qui in perfecta sanctitate haud sunt demortui, eadem oravit Orientalis Ecclesia, ut ex loco tertio, tenebris mœstitiaque pleno ad reliquias peccati exstinguendas * comparato transiocentur in cœlum beatorum, rigorque saltem examinis in supremo mitigetur judicio, omnia impura penitus absumturo. Explicari possunt ex his, quæ Tertullianus scribit de Monogamia: *Enimverò & pro animâ ejus orat & refrigerium interim adpostulat ei & in prima resurrectione consortium, & offert annuis diebus dor-*

* Hæc de igne quodam purgante & urente intellecta nolumus, quem ignorat antiquitas. Ignem judicii extremi potius purgatorium esse, quidam Patrum dixere.

dormitionis ejus. Idem de Corona: *oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus.* Et de exhortatione castitatis: *pristinæ uxori religiosiorem reservas affectionem, ut jam receptæ apud Dominum, pro cujus spiritu postulas, pro qua oblationes annuas reddis. Stabis ergo ad Dominum cum tot uxoribus, quot in oratione commemoras, & offeres pro duabus & commendabis illas duas per Sacerdotem? . . . . . & ascendet sacrificium tuum libera fronte?* Docent hæc, Tertullianum & pro sanctis perfectis & pro cæteris quoque orandum censuisse, pro his quidem, ut refrigerium primæque resurrectionis honos à Deo ipsis expetatur, pro illis, ut beatitudo eorum, qui apud Dominum jam recepti sunt, augeatur, pro utrisque verò offerendum, hoc est nomine & loco ipsorum oblationes faciendas, * ac si adhuc in vivis essent, ut ostendatur, eos in communione Ecclesiæ decessisse. Nec enim ab infidelibus vel excommunicatis eæ olim recipiebantur, quæ signum erant communionis Ecclesiasticæ. Hinc & Cyprianus in Ep. I. *Non est, quòd pro dormitione ejus apud vos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine ejus in Ecclesia frequentetur.* Ad quem locum ita Jo. Fellus, Episcopus Oxoniensis: *Oblationes pro mortuis annuamque pro dormitione eorum commemorationem antiquitus habitas esse res est com-*

* Hinc patet, oblationes has esse oblationes laïcas sive communes, quod probè observandum, ne Missas pro defunctis ex his locis elici posse credas.

compertissima. Nimirum quò magis constaret, fideles vita defunctos minimè periisse, sed etiamnum membra Ecclesiæ existere, oblationes eorum nomine, ac si in vivis essent, usque offerebantur; quod præcipuè in anniversario dormitionis die factum, quando & nomina eorum, (quod oblatis muneribus fieri solebat semper) publicè recitata fuere. Sed hæc in spei, fidei & charitatis tesseram, non autem in animarum subsidium aut purgatorii ignis ardoribus æstuantium refrigerium præstita fuisse exinde patet, quia hæc ad Martyres inprimis spectabant. Qua de re videatur Ep. 35. & 10. ad Pamelii numeros 34. & 37. Martyres verò, quemadmodum idem Cyprianus Ep. 37. ad Pamel. num. 16. disertè ait, confecto itinere virtutis ac fidei ad complexum & osculum Domini Domino ipso gaudente venerunt, *nec intercessoribus opus habuere. A quibus tantum aberant, ut quod ex sententia veteris Ecclesiæ rectissimè dixerat D. Augustinus*, injuriam ille faceret Martyri, qui orat pro Martyre. „ Hæc egregia sunt & quantivis pretii; etsi in eo errare videatur doctissimus Præsul, quòd orationes pro Martyribus cæterisque defunctis confundat in unam. Pro his enim, ut ex Tertulliano vidimus, & *refrigerium fuit adpostulatum.* De oratione autem pro Martyribus rectè omninò is pronunciat, quam & alibi Cyprianus repetit. Ita enim Ep. 12. *Celebrantur hìc à nobis oblationes & sacrificia ob commemorationes eorum.*

Et Ep. 39. *Sacrificia pro eis* (Laurentio & Ignatio, aliisque, qui palmas Domini & coronas illustri passione meruerunt) *semper, ut meministis, offerimus, quoties Martyrum passiones & dies anniversaria commemoratione celebramus.*

§. XXXVI.

Poteramus nunc oblationem pro defunctis dimittere, nisi quædam hîc dicenda essent tùm de Augustanæ Confessionis de hoc argumento sententia, tùm de opinione Theologorum quorundam Anglicanorum, qui, preces pro defunctis ut restituantur, omnem videntur movere lapidem. Quod Augustanam Confessionem attinet, notus est, qui in Apologia p. 274. 275. exstat locus, ubi ita Philippus Melanchthon: *Scimus, Veteres loqui de oratione pro mortuis, quam nos non prohibemus, sed applicationem cœnæ Domini pro mortuis ex opere operato improbamus.* Et post pauca: *Falsò citant adversarii contra nos damnationem Aërii, quem dicunt propterea damnatum esse, quòd negaverit in Missa oblationem fieri pro vivis & mortuis. Sæpe hoc colore utuntur, allegant veteres hæreses, & cum his falsò comparant nostram causam, ut illa collatione prægravent nos. Epiphanius testatur,* * *Aërium sensisse, quòd orationes pro mortuis sint inutiles.* † *Id reprehendit. Neque nos*

* Hær. 75. num. 7. p. 911. in Panario.
† μὴ δεῖν προσφέρειν ὑπὲρ τῶν προκεκοιμημένων.

nos Aërio patrocinamur, ſed vobiſcum litigamus, qui hæreſin manifeſtè pugnantem cum Prophetis, Apoſtolis & Patribus defenditis, videlicet, quòd Miſſa ex opere operato juſtificet; quòd mereatur remiſſionem culpæ & pœnæ, etiam injuſtis, pro quibus applicatur, ſi non ponant obicem. Queritur hîc nuperrimus Eccleſiæ Meldenſis Præſul Boſſuetus, affingi Eccleſiæ Romanæ errorem; quem ipſa non ſtatuat, ſcilicet, Miſſas prodeſſe ex opere operato. Conf. L. III. de Variat. Eccleſ. Proteſt. §. 56. p. 135. Aſt incaſſum iſta opponuntur. Non enim cum tota Eccleſia Romana hîc agunt Confeſſores, ſed cum adverſariis ſuis, qui Confeſſionem Auguſtæ A. MDXXX. Carolo V. Imperatori exhibitam refutaverant. Poterant etenim hi ſententiam tenuiſſe, quam prudentiores doctioreſque rejiciebant. Aliter enim de tota Eccleſia Romana pronunciat Confeſſio Art. XXI. ubi: *Hæc ferè ſumma eſt doctrinæ apud nos, in qua cerni poteſt nihil ineſſe, quod diſcrepat à Scripturis vel ab Eccleſia Catholica, vel ab Eccleſia Romana, quatenus ex Scriptoribus nota eſt.* Cæterùm vix negari poteſt, Concilium Tridentinum operi ſacramentorum externo nimium tribuere. Conf. Seſſ. VII. de ſacramentis in genere Can. 8. Sed id quidem oſtendere nunc non eſt noſtri inſtituti. Ajunt Confeſſores, ſe Aërii ſententiam rejicere, arbitrarique, *orationes pro mortuis utiles eſſe.** Scilicet Aërius homo erat Arianus,

* Scilicet non mortuis, ſed nobis orantibus.

nus, à quo sua haurire nostri non poterant. Cùm autem *orationem pro mortuis* Confessores haud *prohibent*, non id dicere volunt, se vel purgatorium vel locum quemdam tertium, ubi animæ separatæ affligantur, remissionemque peccatorum plenariam exspectent, statuere. Est qui dicit, intelligere eos orationem charitativam & communem pro augendis beatorum gaudiis diminuendisque damnatorum pœnis. Ast sufficiat hoc nobis, Confessores in verbis antecedentibus orationem pro mortuis iisque beatis (pro cæteris enim non ajunt orari posse) per gratiarum actionem explicare, quâ laudetur Deus, quòd gratia sua eos ad finiendum perficiendumque fidei certamen sustentaverit. Quinimo & precamur, ut qui summam fidelibus defunctis jam concessit felicitatem, eos miseriis hujus vitæ extractos eò majore nunc gratiæ mensura beare, eandem fidei constantiam nobis concedere, beatam corporibus terræ mandatis resurrectionem largiri, spiritualemque nobis communionem cum beatis concedere velit. Multa enim sunt, pro quibus Deum precamur, quæ & jam adimplere eum novimus, & facturum quoque certissimè scimus. Unicum est, quod de Aërio adhuc notamus. Dixit is μὴ δεῖν προσφέρειν ὑπὲρ τῶν προκεκοιμημένων. Laicam, ut arbitror, oblationem hîc innuit, ritum illum Ecclesiasticum, quo dona nomine ac loco mortuorum offerebantur, ut ostenderetur, eos in communione Ecclesiæ decessisse, eandemque nunc in cœlis per-

perpetuo ſervare, quam in terris ſervaviſſent. Contra ritum hunc, innocentem omnino nulloque errore, in ſe ſi ſpectetur, conſperſum, maleſano auſu ſurrexit Aërius, qui melius feciſſet, ſi inutili relicta diſputatione ſolidiora ſaltem notâſſet, atque ea ſolùm tetigiſſet, quæ ritui huic contra divinam veritatem adjecta erant. Cæterum laicam illam oblationem pro mortuis & ipſa quoque Romana abrogavit Eccleſia, quæ omnem laicorum oblationem, licèt antiquiſſimam, obſervare deſiit. Hùc enim trahi nequeunt pretia, queis Miſſæ redimuntur, cùm ex iis ſacramentum non conficiatur. Quod reſtat, Theologorum Anglicanorum ſententiam de oratione pro mortuis paucis delibabimus, cùm prolixioribus nobis eſſe haud liceat, ne nimia hîc cumulemus. Ita autem in rituali ſeu libro communium precum, tempore Eduardi VI. impreſſo A. MDXLIX. quem Latinam in linguam tranſfudit Alexander Aleſius, Scotus, S. Theol. Doctor, eo loco, ubi de adminiſtratione Cœnæ Dominicæ agitur: *Commendamus etiam tibi, ô Domine, reliquos omnes ſervos tuos, qui ex vita hac deceſſerunt cum ſigno fidei, & nunc requieſcunt iu ſomno pacis. Concede illis, quæſumus, miſericordiam tuam & æternam pacem, & ut in die univerſalis reſurrectionis nos & omnes, qui ſunt membra myſtici Corporis Filii tui, ſiſtamur à dextra ipſius, ut audiamus illam ſuaviſſimam vocem:* venite ad me benedicti, &c. „ Et de ſepultura mortuorum; *Deus, cui omnes ſpiritus*

mortuorum & cum quo omnium electorum animæ liberatæ ab onere carnis feliciter & in gaudio vivunt; præsta huic famulo tuo, ut peccata, quæ in hoc mundo commisit, non imputentur ei; sed ut superatis portis mortis & æternæ caliginis, semper in regione lucis habitet cum Abrahamo, Isaaco & Jacobo, ubi nullus luctus, dolor aut mœror. * Notandum tamen est, preces has à Theologis Anglicanis Buceri aliorumque monitu & consilio postea expunctas fuisse, inque aliam formam huic dissimilem conversas. Id quod observat Isaacus Casaubonus in Responsf. ad Epistolam Card. Perronii nomine Jacobi I. Regis Britanniæ scripta p. 54. seqq. adjiciens tamen, Ecclesiam Anglicanam hunc orandi pro mortuis ritum in primis sæculis usitatum non damnare, ast tamen retinendum sibi haud putare. Conf. Gul. Forbesii Episcopi Edenburgensis Consider. Modest. P.II. C. III. §.18. 19. p. 248. qui vehementer dolet, preces has quoque è Rituali sublatas fuisse, ubi consentientem quoque habet Theologum Anglum, Herb. Thorndykium. † Inter recentiores memoramus Jo. Ernestum Grabium, qui preces pro mortuis restitui optavit, uti videre est ex reverendi Viri Georgii Hickesii Relatione de MSS. Grabianis p. IX. sub finem, atque ex Liturgia ab ipsomet Grabio confecta, ubi: *Denique com-*

* Textum Anglicanum dedit nuper Georgius Hickesius in Appendice Christiani Sacerdotii asserti p. XIX. seqq.

† Vide librum Anglicano idiomate ab ipso conscriptum *Weights and Measures* C. XXII. p. 159.

commendamus tibi, Pater mifericordiæ & Deus omnis confolationis, fervos tuos, qui ex hac vita defcenderunt in vallem umbræ mortis, fpecialiter noftros charos fratres & forores NNN. Largire ipfis juxta infinitam clementiam tuam perfectam remiffionem omnium peccatorum & lucem tuam cum æterna requie, ut gratiam in facie tua inveniant in noviffimo die, intrentque in Regnum gloriæ cum omnibus Sanctis tuis. Addi poteft Eduardus Stephani, qui de precibus pro mortuis Anglica lingua fcripfit, * & in Liturgia Anglica quam confecit, hæc habet: *Humiliter te oramus pro amicis noftris, qui ante nos cum figno fidei defuncti funt, ut ipfis omnibufque qui in Chrifto mortui funt, licèt non fine peccato & imperfectione, remiffionem omnium, quæ commifere, peccatorum, locum refrigerationis, lucem & pacem, primæque refurrectionis gratiam largiaris*, p 12. Denique Gul. Whiftonus non folùm in Diff. de Conftit. Apoftolicis C. VI. n. XVIII. ex Conftitutionibus Apoftolicis probare contendit, orationes has pro defunctis Euchariftiæ adminiftrationi annexas effe inftitutionem, quæ ex Evangelio originem traxerit p. 709. fed etiam in Liturgia Ecclefiæ Anglicanæ nuper ab ipfo confecta atque ad Liturgiam primitivæ Ecclefiæ exacta, ubi de fepultura mortuorum agit, has preces addit: *Omnipotens Deus, cum quo vi-*

* *Of prayers for the dead.*

vunt spiritus eorum, qui decedunt in Domino, & cum quo animæ fidelium ab onere carnis liberatæ sunt in gaudio & felicitate, concede huic tuo famulo, ut peccata, quæ commisit in hoc mundo, ipsi non imputentur, sed ut semper habitet in regione lucis cum Abrahamo, Isaaco & Jacobo, &c. Hæc, ut verum fateamur, contradictionem videntur implicare, cum ii, qui in gaudio & felicitate vivunt cum Domino, nulla amplius peccatorum remissione opus habeant. Sed de his satis. Progrediamur ad alia.

§. XXXVII.

Superest, ut quæ Zephyrinus de Pace ex Canonibus Apostolicis producit argumenta, [†] paucis tangamus. Ex his enim sacrificium Missæ clarissimo nexu demonstrari posse arbitratur. Canones autem allegat III. & IX. Prior ita habet: εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος παρὰ τὴν ὑπὸ Κυρίου διάταξιν τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ προσενέγκῃ ἕτερά τινα ἐπὶ τὸ τοῦ Θεοῦ θυσιαστήριον, ἢ μέλι, ἢ γάλα ἢ ἀντὶ οἴνου σίκερα, ἐπιτηδευτὰ, ἢ ὄρνεις, ἢ ζῶά τινα, ἢ ὄσπρια παρὰ τὴν διάταξιν, καθαιρείσθω. Posterior: εἴτις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ προσφορᾶς γενομένης, μὴ μεταλάβοι, τὴν αἰτίαν εἰπάτω· καὶ ἐὰν εὔλογος ᾖ, συγγνώμης τυγχανέτω· εἰ δὲ μὴ

† Vide *Alt-Christliche Gedancken* Prop. III. Qu. II. §. 43. seqq. p. 180. seqq.

μὴ λέγῃ, ἀφοριζέσθω, ὡς ἄιτιος βλάβης γενηθεὶς τῷ λαῷ, καὶ ὑπόνοιαν ἐμποιήσας κατὰ τοῦ προσενέγκαντος ὡς μὴ ὑγιῶς ἀνενεγκόντος. Priore in Canone dicitur, ab Epiſcopo vel Presbytero in altari nihil offerendum eſſe quàm panem & vinum, in poſteriore, quemvis ſacri ordinis, oblatione facta, obſtrictum eſſe ad accipiendam Euchariſtiam. At qui ſacrificium Miſſæ defendunt, ii ajunt, Corpus & Sanguinem Chriſti in celebratione Euchariſtiæ offerendum eſſe. Quæ propoſitio quomodo ex ſuperioribus fluat, difficile omninò eſt perſpicere. Aliud enim eſt panem & vinum in altari offerre, aliud, Corpus & Sanguinem Chriſti offerre. * Id quod ad nauſeam uſque ut repetamus, Zephyrini argumenta nos cogunt, quem miramur dicere aut credere potuiſſe, clara hæc veteris Eccleſiæ teſtimonia eſſe pro ſacrificio Miſſæ, cùm nullus in argumentis, quæ produxit, nexus, ne quidem probabilis exſtet. Dicimus hæc, non ut præjudicata quadam opinione ducti ſententiam Zephyrini, quocunque id demùm fiat modo, retundamus, ſed ſoli veritati confiſi. Audemus enim hîc ad doctiſſimorum Virorum, eorum quoque qui Eccleſiæ Romanæ addicti ſunt, judicium provocare, qui id ſaltem fatebuntur, ex Canonibus Apoſtolicis ſacrificium Miſſæ con-

* Novit hunc controverſiæ ſtatum Zephyrinus noſter, uti videre eſt ex L. c. Qu. III. §. 49. p. 187. Unde mirum eſt omninò, ipſum duas has quæſtiones toties confundere: *Num in Euchariſtia Corpus & Sanguis Chriſti, vel ſaltem panis & vinum offerantur?*

confici non posse. Cæterùm tertia quæstio, quam Zephyrinus subjungit, meram continet λογομαχίαν, quùm magno conatu contra Martinum Chemnitium demonstrare contendit, sacrificium altaris à sacramento communionis Eucharisticæ differre. Etenim nemo est inter Protestantes qui neget, laicos olim ad altare panem & vinum obtulisse, ut ex eis Eucharistia conficeretur, istaque dona in altari postmodùm à Sacerdotibus precibus oblata Deo atque consecrata fuisse, & nonnisi post hanc consecrationem distributionem symbolorum Eucharisticorum fuisse factam. Nec ipse unquam hoc negavit Chemnitius, quem non sine ratione doctissimum appellat Zephyrinus, utpote cui antiquitatis Ecclesiasticæ scientia haud defuit. Quin & sacrificium altaris apud Veteres communionem quoque sacram aliquando denotasse, sensu scilicet συνεκδοχικῷ & generali seu lato, nemo forsan est qui diffiteatur. Nec est inter nostros qui neget, consecrationem communioni præmittendam. Ast ipsa hæc consecratio veteribus fuit προσφορὰ & oblatio. Ad aliam λογομαχίαν progreditur Zephyrinus, cùm §. 50. de proprietate hujus sacrificii disputat. Aut enim, uti suprà diximus, (nec sanè eadem repetere nos piget, ubi id videtur necessarium) sacrificium sive oblatio est actus ille externus, quo eorum, quæ nostra sunt, proprietate nos abdicamus, eademque Deo in altari precibus nostris offerimus atque dedicamus, orantes insimul, ut hæc dona

in

in nostros usus sanctificare velit, aut sacrificium erit occisio victimæ ejusdemque combustio in altari vel incensio oblationis cum thymiamate, in Vetere Testamento usitata. Posteriori modo ne ipse quidem Zephyrinus dicet, sacrificium altaris esse sacrificium verum & proprium. Si autem priorem definitionem proprio convenire sacrificio crediderit, per nos licebit utique, ut isto utatur termino, quo sanè mirum in modum res confunditur, nisi cogitata nostra insimul clarè & perspicuè explicemus. Nec opus erat, ut objectionem Bellarmini repeteret Zephyrinus. * Ita autem ille: *Et sanè mirum est, cur Lutherani concedant, Corpus Christi verè & realiter præsens esse in Sacramento Eucharistiæ, & simul admittant, victimam esse omnium, quæ unquam fuerunt, præstantissimam; & tamen pertinacissimè negent, posse aut debere eam offerri Deo, quasi non sit omninò exploratum & certum, debere Deo offerri id, quod habemus optimum.* L. I. de Missa C. XXII. Supponit enim primò, in Novo Testamento legem de immolandis Deo sacrificiis non esse abrogatam; secundò, Corpus Christi in Eucharistia ante usum præsens esse, etiam juxta nostram sententiam; tertiò, Corpus Christi denuò offerri & sacrificari posse, sacrificio verè & propriè sic dicto; quartò, cultum Deo offerre nos posse, quem in Evangelio institutum esse infi-

cia-

* *P.* 190.

ciamur; quintò, abdicationem proprietatis rei offerendæ ad sacrificii essentiam haud pertinenere. Quod cùm præcipuum sit in sacrificio, non video, quâ ratione dici possit, Sacerdotem Corpus Sanguinemque Christi offerentem ejus proprietate se abdicare. Nec quæ in veteribus exstant Liturgiis: τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν προσφέρομεν, huic nostræ opponi possunt sententiæ, cùm omnia ea dona, quorum proprietatem nobis concessit Deus, ipsius quoque sint, utpote ab ipso profecta. Ast sufficiat nobis, Evangelium de oblatione Eucharistica nihil tradidisse. Nec enim ullibi in Scripturis exstat, vel ipsum Christum obtulisse, cùm ultimam cum Discipulis cœnam administraret, vel Apostolos docuisse, ut in administratione Cœnæ Dominicæ offerrent. Nec tamen cogitare potest Zephyrinus, ea in Evangelio omissa fuisse, quæ ad essentiam Eucharistiæ designandam pertinent. Denique cur de voce quæso disputamus? Id enim, quod præcipuum in oblatione est, consecrationem nempe retinemus, ast oblationem eam non nominamus, quòd nec Christus nec Apostoli ita appellavere, voxque innocens ad repetitum Corporis Christi sacrificium postea perperam traducta est, de quo antiquissimi purissimique Ecclesiæ primitivæ Patres silent. Concludimus hæc verbis Cypriani Martyris, qui seriò admonet, *ne aliud fiat à nobis, quàm quod Dominus prior fecerit.* Ita autem ille Ep. LXIII. ad Cæcilium fratrem: *Si solus Christus audiendus est,*

est, non debemus attendere, quid alius ante nos faciendum putaverit, sed quid, qui ante omnes est, Christus prior fecerit. Neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem, cùm per Isaiam Prophetam Deus loquatur & dicat: sine causa autem colunt me, mandata & doctrinas hominum docentes; *& iterum Dominus in Evangelio hoc idem repetat, dicens:* rejicitis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis. *Sed & alio in loco ponit & dicit:* qui solverit unum ex mandatis istis minimis, & sic docuerit homines, minimus vocabitur in regno cœlorum. *Quod si nec minima de mandatis Dominicis licet solvere, quantò magis tàm magna, tàm grandia, tàm ad ipsum Dominicæ passionis & nostræ redeimtionis sacramentum pertinentia, fas non est infringere; aut in aliud, quàm quod divinitus institutum sit, humana traditione mutare?* Hactenus Cyprianus.

§. XXXVIII.

Cyprianum dum nominamus, in mentem venit, ejus de oblatione Eucharistiæ sententiam nunc exponere, præmissis iis, quæ hanc in rem dixit, quem *Magistrum* suum is appellat, Tertullianus. Multa hic de sacrificiis Novi Testamenti spiritualibus passim dicit. Ita adv. Marc. L. III. per sacrificium mundum Malachiæ intelligit *gloriæ scilicet relationem & benedictionem*

nem, *& laudem*, *& hymnos.* Et L. IV. *simplicem* ait *orationem de conscientia pura.* Ibidem hæc habet: „ Offer munus, quod præcepit Moyses. *Argumenta enim figurata*, *utpote prophetatæ legis adhuc in suis imaginibus tuebatur*; *quæ significabant*, *hominem quondam peccatorem*; *verbo mox Dei emaculatum*, *offerre debere munus Deo apud templum*, *orationem scilicet & actionem gratiarum apud Ecclesiam*, *per Christum Jesum*, *catholicum Patris Sacerdotem.* Alibi de virginibus velandis dicit: *oblationem Deo offerimus ipsius corporis & ipsius spiritus nostri.* Nota sunt hæc ad Scapulam: *itaque & sacrificamus pro salute Imperatoris sed Deo nostro & ipsius. Sed quomodo præcepit Deus*, *pura prece. Non enim eget Deus*, *conditor Universitatis*, *odoris aut sanguinis alicujus*; *hæc enim dæmoniorum pabula sunt.* Locum adversùs Judæos, ubi verba Malachiæ latiùs explicantur, suprà jam adduximus. Ibidem Christus vocatur *sacrificiorum æternorum Antistes.* De resurrectione carnis ita Vir sanctus: *sacrificia Deo grata*, *conflictationes dico animæ*, *jejunia*, *& seras & aridas escas & adpendices hujus officii sordes caro de proprio suo incommodo instaurat.* De patientia affirmat, *adflictationem carnis hostiam* esse *Domino placatoriam per humiliationis sacrificium.* De oratione: *quale sacrificium est*, *à quo sine pace receditur?* In Apologetico: *offerimus opimam & majorem hostiam Deo*, *quam ipse manda-*

da-

davit, orationem de carne pudica, de anima innocenti, de Spiritu S. profectam. Aſt ſufficiat, hæc de ſacrificiis Novi Teſtamenti ſpiritualibus ex Tertulliano produxiſſe; ut pateat, quænam antiquiſſimo huic Eccleſiæ primitivæ Patri ſteterit ſententia. De alia tamen oblatione eaque externa alibi quoque loquitur. Loca ex libris de Monogamia, de Corona & de exhortationis caſtitatis ſuprà §. 35. jam adduximus, ubi oblatio pro mortuis memoratur. De exhortatione caſtitatis ita: *ubi Eccleſiaſtici ordinis non eſt conſeſſus, & offers, & tinguis, & ſacerdos es tibi ſolus. Sed ubi tres, Eccleſia eſt, licèt laici.* Ad uxorem L. II. dicit idem, *oblationem confirmare matrimonium.* Ibidem dona in Eccleſia à fidelibus oblata appellantur *ſacrificia ſine ſcrupulo.* De oratione ſub finem exſtat: *ſimiliter & ſtationum diebus non putant plerique ſacrificiorum orationibus interveniendum, quòd ſtatio ſolvenda ſit accepto corpore Domini . . . . . Accepto corpore Domini & reſervato utrumque ſalvum eſt & participatio ſacrificii & executio officii.* De cultu fœminarum L. II. *ſacrificium offertur.* Denique adversùs Judæos ait: *Melchiſedech ipſi Abrahæ jam circumciſo, revertenti de prælio, panem & vinum obtulit incircumciſus*, quem locum & ſuprà §. 13. attulimus. Adjungamus nunc Cypriani dicta. Hic in libro de unitate Eccleſiæ eum, qui ſe ab eadem ſeparat, nominat *hoſtem altaris, adversùs ſacrificium Chriſti*
re-

rebellem. De oratione Dominica: *sic nec sacrificium Deus recipit dissidentis. Sacrificium enim Deo majus est pax nostra.* De opere & eleemosynis: *locuples & dives es, & Dominicum celebrare te credis, quæ corbonam omninò non respicis, quæ in Dominicum sine sacrificio venis, quæ partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis?* Epist. I. *Quæ nunc ratio & forma in Clero tenetur, ut qui in Ecclesia Domini ordinatione Clerica promoventur, in nullo ab administratione divina avocentur, nec molestiis aut negotiis secularibus alligentur, sed in honore sportulantium fratrum tanquàm decimas ex fructibus accipientes ab altari & sacrificiis non recedant, sed die ac nocte cœlestibus rebus & spiritualibus serviant.* Epist. LXI. *Hîc quoque in sacrificiis atque in orationibus nostris, non cessantes Deo Patri & Christo Filio ejus Domino nostro gratias agere & orare pariter ac petere, ut qui perfectus est atque perficiens, custodiat & perficiat in vobis confessionis vestræ gloriosam coronam.* Epist. LXIII. Eucharistia vocatur *sacrificium.* Ibidem: *Admonitos autem nos scias, ut in calice offerendo Dominica traditio servetur, neque aliud fiat à nobis, quàm quod pro nobis Dominus prior fecerit: ut calix, qui in commemoratione ejus offertur, mixtus vino offeratur. . . . . Nec potest videri sanguis ejus, quo redemti & sanctificati sumus, esse in calice, quando vinum desit calici, quo Christi sanguis ostenditur, qui Scripturarum omnium*

sa-

sacramento ac testimonio effusus prædicatur. . . . In Sacerdote Melchisedech sacrificii Dominici sacramentum præfiguratum videmus, secundùm quod Scriptura divina testatur & dicit : & Melchisedech Rex Salem protulit panem & vinum . . . . . *Quis magis Sacerdos Dei summi, quàm Dominus noster Jesus Christus ? Qui sacrificium Deo Patri obtulit, & obtulit hoc idem, quod Melchisedech obtulerat, id est panem & vinum, suum scilicet Corpus & Sanguinem. . . . . Ut ergò in Genesi per Melchisedech Sacerdotem benedictio circa Abraham posset rite celebrari, præcedit antè imago sacrificii Christi, in pane & vino scilicet constituta, quam rem perficiens & adimplens Dominus panem & calicem mixtum vino obtulit, & qui est plenitudo, veritatem præfiguratæ imaginis adimplevit . . . . . Invenimus calicem mixtum fuisse, quem Dominus obtulit, & vinum fuisse, quod Sanguinem suum dixit. Unde apparet, Sanguinem Christi non offerri, si desit vinum calici, nec sacrificium Dominicum legitima sanctificatione celebrari, nisi oblatio & sacrificium nostrum responderit passioni . . . . . . Aqua, quæ offertur in Dominico calice, sola Christi Sanguinem non potest exprimere . . . . . . In sacrificiis Dominicis vinum potius offeramus . . . . . . In vino ostenditur Sanguis Christi . . . . . . Calix Domini non est aqua sola aut vinum solum, nisi utrumque sibi misceatur, quomodo nec Corpus Domini potest esse farina sola aut aqua sola, nisi utrumque*

adunatum fuerit & copulatum, & panis unius compage solidatum . . . . . In sacrificio, quod Christus obtulit, nonnisi Christus sequendus est . . . . . Si Jesus Christus, Dominus & Deus noster ipse est summus Sacerdos Dei Patris, & sacrificium Patri se ipsum primus obtulit, & hoc fieri in sui commemorationem præcepit: utique ille Sacerdos vice Christi verè fungitur, qui id, quod Christus fecit, imitatur, & sacrificium verum & plenum tunc offert in Ecclesia Deo Patri, si sic incipiat offerre, secundùm quod ipsum Christum videat obtulisse . . . . . Nisi in sacrificiis matutinis hoc quis veretur, ne per saporem vini redoleat Sanguinem Christi. Sic ergò incipit & à passione Christi in persecutionibus fraternitas retardari, dum in oblationibus discit de sanguine ejus & cruore confundi. Quæ in Cod. Lambethano, Eboracensi, Bodlejano secundo, Lincolniensi & Benedictino ita sonant: *Hoc quis veretur, ne vinum offerat, ne per saporem vini odore fragrante ab infideli conscientia odor vini horis matutinis fuerit agnitus; & cognoscatur esse Christianus, dum nos Sanguinem Christi in vini oblatione commemoramus . . . . . Quia passionis ejus mentionem in sacrificiis omnibus facimus (passio est enim Domini sacrificium, quod offerimus,) nihil aliud, quàm quod ille fecit, facere debemus . . . . . Quotiescunque ergo calicem in commemorationem Domini & passionis ejus offerimus, id, quod constat Dominum fecisse, faciamus.* Cæterùm dicta

Cy-

Cypriani de oblatione pro mortuis suprà §. 35. dedimus. Restat, ut ex iis, quæ prolata sunt, sententiam Tertulliani & Cypriani paucis comprehendamus propositionibus. Statuunt itaque I. à laïcis olim sacrificia oblata fuisse, scilicet panem & vinum, tùm pro se, tùm pro defunctis fidelibus, ut communionem Ecclesiasticam ab utrisque servari servatamque fuisse ostenderent. II. Ex his oblatis sacrificiis Eucharistiam fuisse confectam, hâc ratione, ut Sacerdos eadem prece sua juxta Christi mandatum Deo obtulerit, atque consecraverit. III. Ea tamen sacrificia Deo esse omnium gratissima, quæ spiritualia sint, non externa, scilicet preces, jejunia, humiliationem, castitatem, pacem, & quæ sunt alia, quinimò *adflictionem carnis* esse *hostiam placatoriam.* IV. Id quod in Eucharistia accipiatur, esse sacrificium, quia oblatum sit, id autem, quod offeratur, esse panem & vinum. Cæterùm ex his Cypriani dictis haud concludi posse arbitramur, quod præsentiam realem Corporis & Sanguinis Christi in Eucharistia statuerit. Id certum est, eum credidisse, panis vinique substantiam post consecrationem atque in usu quoque manere. Cùm tamen ait, Christum *idem sacrificium* Deo Patri obtulisse, *quod* Melchisedech obtulerit, additque *id est panem & vinum*, *suum scilicet Corpus & Sanguinem*, ideas nectit, quæ in unum conflari nequeunt. Aut enim Christus solum panem vinumque in Eucharistia obtulit, aut solum Corpus Sanguinemque suum, una

illa eademque oblatione, quam hic Cyprianus refert. Si prius est, posterius negabitur. Si verò hoc tribuatur Cypriano, sacrificium, quod Christus obtulit, non fuit idem cum sacrificio Melchisedechi, qui Corpus & Sanguinem Christi offerre non potuit. Quamvis autem Cyprianus sæpius dicat, Eucharistiam Corpus Sanguinemque Christi esse, (id enim in libro de Oratione Dominica, itemque Epist. LVII. affirmat,) ita tamen in Epist. LXIII. sententiam suam explicat, ut Eucharistiam saltem figuram esse Corporis Sanguinisque Dominici credidisse videatur. Ait enim, *si vinum desit calici, Sanguinem Christi in calice videri non posse, vino Sanguinem Christi ostendi, vinum esse, quod Christus Sanguinem suum dixerit, vinum Sanguinem Christi exprimere, Corpus Christi esse farinam aquamque adunatas*, & quæ alia sunt. Denique cùm Cyprianus ait, *sacrificium verum & plenum* in Eucharistia *offerri in Ecclesia Deo Patri*, ex contextu patet, ista *veritatis* & *plenitudinis* ἐπίθετα non ipsum oblationis actum, sed res oblatas respicere, ad quas Cyprianus vinum refert contra eos, qui aquâ solâ Eucharistiam administrabant, veritatemque ejus & plenitudinem hâc ratione destruebant atque tollebant.

§. XXXIX.

Explicata nunc Patrum sententia, qui in tribus prioribus post Christum natum seculis flo-

ruere, in enarranda ſequentium temporum fide nobis licebit eſſe brevioribus. Si enim conſtet, non exſtare ullum de repetita Corporis Chriſti oblatione teſtimonium in iis ſcriptis, quæ ſeculo quarto antiquiora ſunt, non utique dici poterit, uti arbitror, ſacrificium Miſſæ vel à Chriſto & Apoſtolis traditum, vel in primitiva Eccleſia celebratum fuiſſe. Quod verò ſequiora concernit tempora, ſi ex ſolis Liturgiis rem lubeat decidere, nonniſi panem vinumque oblata fuiſſe conſtabit, quod in ſequentibus demonſtrabimus. Sunt tamen, quod non diſſimulamus, qui ſinceritatis gloriam nobis conſervare omni opera contendimus, Patrum, qui ſeculo IV. & ſequentibus vixere, loca plurima, quibus dicitur, Corpus Sanguinemque Chriſti offerri. Quæ etſi κατὰ μετωνυμίαν explicari poſſent, atque interpretatione haud incommoda illuſtrari, quæ ex ipſo Patrum contextu petita ſit, nolumus tamen difficili iſta defungi opera, ut & prolixitatem evitemus, & omnem ſuſpicionem effugiamus, quâ credi poſſit, nos ex præjudicata opinione hæc poſuiſſe. Cæterùm quùm Dionyſius, cui Areopagitæ nomen falſò inditum fuit, de Eccleſiaſtica Hierarchia C. III. περὶ τῶν ἐν τῇ συνάξει τελεμένων data opera egerit, mirum eſt, eundem de oblatione Sacerdotis nihil omninò memoraſſe. Quamvis enim & altare nominet, & Sacerdotem, qui ſacra facit, & terminos adhibeat de ſacrificiis olim uſurpatos, de oblatione tamen donorum nihil habet, multò minus

de ſacrificio Corporis & Sanguinis Chriſti repetito. Eſt & inter Græcos Cyrillus Hieroſolymitanus, qui veteris Eccleſiæ Liturgiam nobis in Catecheſibus Myſtagogicis tradit. In Catecheſi V. oblatio ferè eadem recenſetur, quæ in Conſtitut. Apoſtolicis exſtat & ſuprà à nobis recenſita eſt. Ita enim ibi: διὰ τῶν πνευματικῶν τούτων ὕμνων ἁγιάσαντες ἑαυτοὺς παρακαλοῦμεν τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν, τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐξαποστεῖλαι ἐπὶ τὰ προκείμενα, ἵνα ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον σῶμα Χριστοῦ, τὸν δὲ οἶνον αἷμα Χριστοῦ. πάντως γὰρ, οὗ ἐὰν ἐφάψαιτο τὸ ἅγιον πνεῦμα, τοῦτο ἡγίασται καὶ μεταβέβληται. Quæ autem τὰ προκείμενα ſc. δῶρα hîc nuncupat, ea alibi προκειμένην vocat θυσίαν, cùm ait: εἶτα καὶ ὑπὲρ τῶν προκεκοιμημένων ἁγίων πατέρων καὶ ἐπισκόπων ταὶ πάντων ἁπλῶς τῶν ἐν ἡμῖν προκεκοιμημένων μεγίστην ὄνησιν πιστεύοντες ἔσεσθαι ταῖς ψυχαῖς, ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις ἀναφέρεται τῆς ἁγίας καὶ φρικωδεστάτης θυσίας. Quinimò & poſt conſecrationem aliam refert oblationem ſymbolorum, quæ in Corpus & Sanguinem Chriſti mutata refert, uti ex his verbis facilè patet, quæ poſt ea, quæ primùm allegavimus, ponit: εἶτα μετὰ τὸ ἀπαρτισθῆναι τὴν πνευματικὴν θυσίαν, τὴν ἀναίμακτον λατρείαν, ἐπὶ τῆς θυσίας ἐκείνης τοῦ ἱλασμοῦ παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν ὑπὲρ κοινῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης . . . . . καὶ ἁπαξαπλῶς ὑπὲρ πάντων βοηθείας δεομένων δεόμεθά σου καὶ ταύτην προσφέρομέν σοι τὴν θυσίαν. Præcipua itaque oblatio eaque quæ ſacrificio Euchariſtico eſſentialis eſt, juxta Cyrillum conſecratio dici debet, quæ vo-

ca-

catur λατρεία ἀναίμακτος, panem vinumque in Corpus & Sanguinem Christi transmutans, ita ut sacrificium hac consecratione perfectum sit θυσία τῦ ἱλασμῦ sacrificium propitiatorium, post consecrationem quoque pro aliis offerendum. Nec negari omninò potest, sententiam Cyrilli placitis Ecclesiæ Romanæ proximam esse. Notandum tamen, alios Patres à Cyrillo plurimùm dissentire. Mirè enim hîc omnes variasse, quotquot de oblatione Eucharistica post elapsum tertium seculum loquuntur, ipsa ostendit locorum, quæ produci possent, collatio. Sunt enim, qui sacrificium in Eucharistia oblatum ipsum Corpus Sanguinemque Dominicum esse asserunt. Sunt & alii, qui panem vinumque saltem in repræsentationem sacrificii crucis offerri ajunt, iidemque sæpè Patres de eodem hoc argumento diversimodè pronunciant. Suprà jam aliqua protulimus dicta, quibus sacrificium Eucharisticum nudam esse commemorationem sacrificii crucis asseritur, inter quæ & Chrysostomi quoddam posuimus effatum, qui tamen alibi in Eucharistia Corpus Sanguinemque Christi immolari & offerri haud obscurè innuit. Scilicet, controversiâ de sacrificio Eucharistiæ illo tempore nondum natâ, quæ hodiè Ecclesiam scindit, securiùs ii loquebantur, ut in utramque ideò partem adduci eorum queant testimonia. De Liturgiis tamen Græcis aliqua dicenda nobis restant. Variæ autem eæ sunt, &, quod omnes ferè jam fatentur, suppositititiæ Jacobi, Matthæi, Marci,

Petri, Basilii, Chrysostomi, Liturgiæ, quæ in Constitutionibus Apostolicis exstat, haud absimiles. In Liturgia Jacobi oblatio, quæ consecrationem præcedit, ita exprimitur: προσφέρομέν σοι, δέσποτα, τὴν φοβερὰν ταύτην καὶ ἀναίμακτον θυσίαν. In Liturgia Marci hoc modo: τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν προεθήκαμεν ἐνώπιόν σου, quæ clarissimè ostendunt, nonnisi panem vinumque offerri, hancque oblationem, si externam spectes actionem, nihil aliud esse, quàm appositionem propositionemque donorum consecrandorum, cùm consecratio ista demùm verba sequatur. Eadem ferè sed prolixiora in Liturgia Petri sunt: τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν προσφέρομεν τῇ τιμίᾳ μεγαλοσύνῃ σου, ἐκ τῶν σῶν δωρεῶν καὶ χαρισμάτων θυσίαν καθαρὰν, θυσίαν ἁγίαν, θυσίαν ἄμωμον, ἄρτον ἅγιον ζωῆς αἰωνίου καὶ ποτήριον σωτηρίας ἀεννάου, ὑπὲρ ὧν ἱλέῳ καὶ εὐϊλάτῳ προσώπῳ ἐπισκέψαι καταξιώσῃς: quæ omnia utique nonnisi de solo pane & vino dici possunt. In Liturgia Basilii ante consecrationem dicta ista legimus: τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν προσφέροντες κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα: & post pauca: θαῤῥοῦντες προσεγγίζομεν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ καὶ προθέντες τὰ ἀντίτυπα τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου, σοῦ δεόμεθα κτλ. In Liturgia Cyrillo Alex. adscripta itidem oblatio consecrationem præcedit, panemque & vinum, quæ altari imposita sunt, saltem respicit. Repetuntur & hæc in Liturgia Chrysostomi: τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα . . . . ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογι-

κὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λατρείαν, quæ ipſa ſubſequitur ἐπίκλησις conſecratoria. Excipit tamen & hanc oblatio eâdem ferè ratione, quam ſuprà in Conſtitutionibus Apoſtolicis obſervavimus, precum ſcilicet & donorum quoque Euchariſticorum, ſi quidem & hæc poſt conſecrationem denuò oblata olim fuiſſe ſtatueris, ita tamen, ut Corpus Sanguiſque Chriſti nullibi dicatur offerri, cùm à ſola conſecratione etiam præſentia eorundem non dependeat, aut ſaltem credidiſſe videantur Veteres, ſe dona conſecrata offerendo ſymbola ſaltem eorundem offerre, quod & ex Liturgiis Latinis mox commemorandis ad oculum patebit. Cæterùm, cùm Orientales Liturgiæ è Græcis verſæ, atque ab editoribus corruptæ admodum ac interpolatæ ſint, de iis prolixius hîc agere, oblationiſque ritum ex iiſdem explicare non attinet. Tres autem in Eccleſia Græca προσφορὰς in adminiſtratione Euchariſtiæ perfici heic notandum eſt. Prima fit ἐν προθέσει, ubi panes conſecrandi cum vino apponuntur, & hîc ſtatim perficitur ſacrificium, nam ἱερεὺς θύει ἄρτον ςαυροειδῶς, λέγων· θύεται ὁ ἀμνὸς τȣ̃ Θεȣ̃, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τȣ̃ κόσμȣ. Id quod εἰς ἀνάμνησιν Χριςȣ̃, pane nondum conſecrato, fieri dicitur. Secunda προσφορὰ eſt donorum altari impoſitorum cum precibus: εὐλόγησον τὴν πρόθεσιν ταύτην καὶ πρόσδεξαι αὐτὴν εἰς τὸ ὑπερȣράνιόν σȣ θυσιαςήριον. Nec dici poteſt hanc προσφορὰν vel θυσίαν conſiſtere in nudis precibus. Etſi enim in Liturgia Chryſoſtomi δέησις appelletur θυσία αἰνέ-

νέσεως, τὰ δῶρα tamen præcipuè vocantur θυσίαι πνευματικαὶ, offerendæ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων. Tertia προσφορὰ perficitur verbis, quæ memoravimus: τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν προσφέρομεν. Quæ omnia nondum ſacrificium Corporis Chriſti, quod in Euchariſtia vetere factum eſſe perhibetur, innuunt. *

§. X L.

Ἀ Liturgiis Græcis ad Latinas progredimur, &c, quæ prolixè hîc dici poſſent, in compendio damus. Mirum eſt, Ambroſium in libro de iis, qui myſteriis initiantur, nihil omninò de oblatione dicere, ſi quidem is Autor ejus ſit, de quo Viros doctos dubitare video. Alterum verò de ſacramentis librum Ambroſii haud eſſe com-

* Juvat hîc in notâ adducere preces oblatorias, quas Gabriel Severus, Metropolita Philadelphenſis, κατὰ τῶν λεγόντων, τοὺς ὀρθοδόξους κτλ. p. 5. 6. deſcripſit, id quod ſuprà p. 129. promiſimus. Ὦ Θεὸς, Θεὸς ἡμῶν; ὁ τὸν οὐράνιον ἄρτον τὴν τροφὴν τοῦ παντὸς κόσμου τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξαποστείλας σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν καὶ εὐεργέτην, εὐλογοῦντα καὶ ἁγιάζοντα ἡμᾶς, αὐτὸς εὐλόγησον καὶ τὴν πρόθεσιν ταύτην καὶ πρόσδεξαι αὐτὴν εἰς τὸ ὑπερουράνιόν σου θυσιαστήριον. Μνημόνευσον ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος τῶν προσενεγκάντων καὶ δι' οὓς προσήγαγον, καὶ ἡμᾶς ἀκατακρίτους διαφύλαξον ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τῶν θείων σου μυστηρίων. ὅτι ἡγίασαι καὶ δεδόξασαι τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Αμὴν. Addit deinde Gabriel: ταύτης γ' οὖν της εὐχῆς πληρωθείσης εὐθὺς γίνεται διὰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας ὁ πρότερον κοινὸς καὶ ἁπλοῦς ἄρτος καὶ οἶνος ἰδικὸς καὶ ἅγιος· ἰδικὸς μὲν, ὅτι οὐ τοῖς πᾶσι γευστὸς, ἅγιος δὲ καὶ δῶρον τίμιον καὶ θεῖον καὶ ὕλη ἐνδεχομένη καὶ ὁρισμένη ἀναγκαίως μεταποιηθῆναι εἰς σάρκα Χριστοῦ καὶ αἷμα. Cæterùm apparet, hanc oblationis formulam in adminiſtratione Liturgiæ omninò conſecrationem præcedere.

communis ferè eſt ſententia, quam ſuo calculo ipſe Card. Bona quoque approbavit de reb. Liturg. L. I. C. VII. §. 4. Memoratur ibi oblatio, tùm quæ conſecrationem antecedit, tum quæ illam ſequitur, eademque omninò eſt, quæ in hodierno Miſſæ Canone legitur. Cæterùm, ante omnia obſervandum eſt, nullam dari Liturgiam Latinam, quæ ſeculo V. ſit antiquior, variaſque olim in variis Eccleſiis obtinuiſſe Miſſarum formulas. † Ex quibus pauciſſimæ ſaltem eæque interpolatæ ac incertæ admodùm originis ad nos pervenere. Quæ Ambroſiana dicitur Miſſa, falſo, uti arbitror, ſuperbit titulo, atque ita interpolata eſt, ut impreſſæ etiam editiones à ſe invicem diſſideant. Cùm verò Canon Miſſæ Ambroſianæ idem cum Romano ſit, nihil eſt, quod de eodem peculiariter hîc notandum veniat.

† Quæ hîc dicimus, autoritate Jo. Bonæ Card. confirmanda ſunt, qui ait, Miſſalia olim tàm diverſa tàmque varia fuiſſe, *ut ſinguli Epiſcopi pro ſuo arbitratu vel pro loci conditione aut patriæ moribus aliquid vel addiderint vel ſubtraxerint, ſibique propria officia compoſuerint*; *idemque* addit *feciſſe ordinum religioſorum præfectos & dum unus unam, alius aliam partem mutaverit, à veſtigiis & inſtitutione primorum Auctorum eos deflexiſſe.* Quæ in ſequentibus ita exaggerat: *Hæc autem licentia quidlibet pro arbitrio audendi ſine certa lege & diſciplina adeò quandoque excrevit, ut in multis Codicibus adhuc extent officia, Miſſæ, hymni, orationes, quæ ſine riſu vel potius indignatione legi non poſſunt.* Rer. Liturg. L. I. C. VII. §. 6. Cæterùm nemo eſt, qui iſtam diverſitatem diffiteatur, licèt magni ea momenti ſit. Hinc idem Bona in Præfat. ad Libros Rer. Liturg. ait, *inextricabiles eſſe difficultates in ſingulis ritibus divinæ Liturgiæ explicandis ac è ruderibus antiquitatis in lucem proferendis, qui cùm profundis tenebris ſepulti ſint, quadam dumtaxat tenuiſſima veſtigia apud priſcos ſcriptores reliquerint.*

niat. De Missa, quæ ante Gelasium I. in usu fuisse fertur, dicere nil attinet, cùm nec una solum, sed diversæ Missarum, quod jam observavimus, formulæ olim exstiterint, nec conservata quoque eadem sit, sed injuria temporum perierit. De Gelasiana verò pronunciare admodùm est difficile. Nec enim Codex iste sacramentarius, quem Josephus Maria Tomasius Romæ MDCLXXX. edidit, Gelasii ætatem fert, aut, si mavis, ita est interpolatus, ut certi quid ex eo concludere haud valeamus. Eadem ferè dicenda nobis sunt de Missalibus Gothicis, Gallicanis & Francicis, quæ in Libris de Liturgia Gallicana dedit diligentissimus veterum monumentorum collector Joannes Mabillonius. Ut enim ætas eorum determinetur auctoresque nominentur, quibus eadem adscribi possint, aut Ecclesiæ, quæ usæ eis fuerint, miris agendum conjecturis est, quæ nec certitudinem pariunt, nec argumentum nostrum multum illustrant. Observandum tamen hic est, in Missali Gothico plures esse Missas, ubi nec sacrificium nec oblatio memorantur. Sunt & aliæ, in quibus oblatio dicitur ante consecrationem facta, paucissimæ verò, in quibus dona consecrata offeruntur. Ostendunt hæc, Veteres haud credidisse, quòd ad Eucharistiam ritè celebrandam oblatio requiratur, ritumque hunc habuisse pro accessorio, qui & servari & omitti sine crimine possit. Quinimo, si sententiam Veterum ex Missalibus istis dare velimus, dicendum erit, quòd obla-

oblatio conſecrationem olim ita præceſſerit, ut nonniſi dona conſecranda fuerint oblata. Hæc enim ſemper ferè his in precibus conſiſtit: *Ut dona oblata benedictione divina ſanctificentur. Hanc oblationem, tu Deus in omnibus, quæſumus, benedictam, adſcriptam, ratam, rationabilem acceptabilemque facere dignare: quæ nobis Corpus & Sanguis fiat dilectiſſimi Filii tui,* quod in Miſſali Francorum ſæpius exſtat. Ita & in Miſſali Gothico orat Sacerdos: *Uti* Deus *hoc ſacrificium ſuſcipere & benedicere, & ſanctificare dignetur, ut fiat Euchariſtia legitima.* Ita & in Miſſa S. Leudigarii: *Offerimus tibi hunc panem ſanctum & calicem ſalutarem, obſecrantes ut infundere digneris Spiritum tuum Sanctum.* Ex quibus omninò patet, oblationem donorum apud Veteres nihil aliud fuiſſe, quàm actionem illam externam, quâ ſymbola altari impoſita fuerunt, additis precibus, queis Deus exorabatur, ut eadem ſanctificaret. Id quod nemo hodie eſt, qui malè factum fuiſſe aſſerat. Eadem ferè de Miſſa Hiſpanica ſive Mozarabica dici poſſunt. Præcedit hîc ſemper oblatio conſecrationem: *Acceptabilis ſit majeſtati tuæ, omnipotens, æterne Deus, hæc oblatio, quam tibi offerimus pro reatibus & facinoribus noſtris, & pro ſtabilitate ſanctæ Catholicæ & Apoſtolicæ fidei cultoribus.* Docent hæc, panem vinumque nondum conſecrata in propitiationem peccatorum olim oblata fuiſſe, quod nec ipſa Eccleſia Romana hodie admittit.

Por-

Porrò: *Offerimus tibi, Domine, calicem, ad benedicendum Sanguinem Christi Filii tui: deprecamurque clementiam tuam, ut ante conspectum divinæ majestatis tuæ cum odore suavitatis adscendat.* Additur: *Hanc oblationem, quæsumus, Domine, pacatus admitte, & omnium offerentium, eorumque, pro quibus tibi offertur, peccata indulge.* Repetitur oblatio: *Offerunt Deo Domino oblationem Sacerdotes nostri, Papa Romensis & reliqui pro se & pro omni clero, & plebibus Ecclesiæ sibimet consignatis & pro universa fraternitate.* Post plura sequitur oratio consecratoria: *Adesto, adesto, Jesu bone, Pontifex in medio nostri: sicut fuisti in medio Discipulorum tuorum, & sanctifica hanc oblationem, ut sanctificata sumamus per manus sancti Angeli tui, sancte Domine & Redemtor æterne.* Sequuntur deinde verba consecrationis, quæ oratio *post pridie* dicta excipit, ubi: *Sanctificans hæc, quæ tibi offerimus, nos ipsos benedicas perceptione hostiæ hujus, te præstante, sancte Domine, quia tu hæc omnia nobis indignis servis tuis valde bona creas, sanctificas, vivificas, benedicis ac præstas nobis.* Missa Gregorii II. Græcorum Liturgiam ferè sequitur. Ita enim oblationem exprimit: *Offerimus tibi hæc sacrificia tua ex iis, quæ tua sunt per omnia & propter omnia in omnibus*, quæ ipsa ἐπίκλησις τῦ ἁγίυ πνεύματος ponè sequitur. Nec ulla amplius oblatio postmodùm memoratur. In Missa à Matthia Flacio, Illyrico,

Ca-

Carolo le Cointe itemque Jo. Bona edita, eadem ferè obſervare licet, etſi quænam illa ſit, hactenus non liqueat, cùm Bona Miſſam Romanam eam eſſe aſſerat, ab Epiſcopo quodam propria autoritate interpolatam, Mabillonius verò in uſum Monaſterii S. Petri Hornbacenſis in Diœceſi Metenſi confectam fuiſſe arbitretur de Lit. Gall. L. I. C. III. §. 4. p. 17. 18. Ibidem ante conſecrationem dicitur: *Domine Deus ..... obſecrantes poſtulamus benignitatem tuam, quia in timore ſumus & tremore, volentes aſſiſtere ante ſanctum & glorioſum altare tuum, ut emittas ſuper nos donum gratiæ Spiritus S. ut innoves animas noſtras & corpora, ut mundo corde offeramus tibi ſacrificium, donum fructiferum in remiſſionem peccatorum noſtrorum & populi tui, per gloriam & humanitatem Jeſu Chriſti Filii tui.* Quando quis oblationem in manum Epiſcopi vel Presbyteri offert, dicere jubetur: *Tibi Domino Creatori meo offero hoſtiam pro remiſſione omnium peccatorum meorum & cunctorum fidelium tuorum vivorum ac defunctorum. Tibi Domino Creatori meo offero hoſtiam placationis & laudis pro me & pro Rege noſtro & Antiſtite noſtro ac pro cuncto populo Chriſtiano: peto Domine, ut des nobis vitam æternam.* Orant deinde Epiſcopus vel Presbyter ſimiliterque Diaconus, *ut ſancta Trinitas hanc oblationem ſuſcipiat.* Quæ omnia cùm de oblatione laïca dicta ſint, quæ hodie abrogata eſt, mirum videtur, ei propitiationem peccatorum adſcribi.

scribi. Addit postea has preces Sacerdos altari assistens: *Suscipe, sancta Trinitas, hanc oblationem, quam tibi offero in memoriam incarnationis, nativitatis, passionis, resurrectionis, ascensionis Domini nostri Jesu Christi & in honorem sanctorum tuorum . . . Suspice, sancta Trinitas, hanc oblationem, quam tibi offero pro innumerabilibus peccatis atque offensionibus meis, pro omnibus in Christo fratribus ac sororibus nostris, & pro omni populo Christiano, pro salute vivorum, & infirmis, imò & pro defuncto, ut per hoc salutare sacrificium purgata ejus anima sanctorum tuorum consortio coadunari mereatur.* His precibus factis ad consecrationem proceditur. *Sanctifica Domine hanc oblationem, ut nobis unigeniti Filii tui Domini nostri Jesu Christi Corpus fiat . . . . . Offerimus tibi, Domine, calicem salutis, & deprecamur clementiam tuam, ut in conspectu divinæ majestatis tuæ cum odore suavitatis ascendat.* Et iterum: *suscipe hoc sacrificium altari tuo superpositum, & concede clementissimè, ut redemtione nostra & etiam totius mundi in conspectum divinæ majestatis tuæ cum odore suavitatis ascendat . . . . Oblatum tibi Domine calicem sanctifica, ut nobis unigeniti tui D. N. Jesu Christi Sanguis fiat . . . . . In nomine Patris & Filii & Spiritus S. sit signatum, ordinatum, sanctificatum & benedictum hoc sacrificium novum.* Quibus finitis incipit Sacerdos: *Facturus memoriam salutaris hostiæ totius mundi*, & deinde ad conse-

cra-

crationem progreditur, Romano Canoni similem. Cæterùm, cùm hic omnia ferè, quæ in antiquis exstant Missalibus, in unum collata in se comprehendat, eum hîc apponemus, ut quid sacrificium Missæ sit, ex ipsis Missæ verbis liceat concludere. Ita autem in Libro Sacramentorum Gregorii M. verba habent: *Te igitur, Clementissime Pater, per Jesum Christum, Filium tuum, Dominum nostrum, supplices rogamus & petimus, uti accepta habeas & benedicas hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata: inprimis, quæ tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta Catholica, &c. Memento Domine, famulorum famularumque tuarum* Ill. & Ill. *& omnium circùm adstantium, quorum tibi fides cognita est & nota devotio: qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis pro se suisque omnibus, pro spe salutis, pro redemtione animarum suarum, & incolumitatis suæ tibi reddunt vota sua æterno Deo, vivo & vero .... Hanc igitur oblationem servitutis nostræ sed & cunctæ familiæ tuæ quæsumus, Domine, ut placatus accipias, diesque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripi & in electorum tuorum jubeas grege numerari, per Christum Dominum nostrum. Quam oblationem tu Dominus in omnibus quæsumus, benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem acceptabilemque facere digneris, ut nobis Corpus & Sanguis fiat dilectissimi Filii tui, Domini Dei nostri Jesu Christi. Qui pridie quùm pateretur, &c.* Inseruntur hîc

verba institutionis consecratoria. *Unde & memores, Domine, nos tui servi sed & plebs tua sancta Christi Filii tui, Domini Dei nostri, tàm beatæ passionis, nec non & ab inferis resurrectionis sed & in cœlos gloriosæ ascensionis, offerimus præclaræ Majestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ & calicem salutis perpetuæ, supra quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris & accepta habere, sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui justi Abel & sacrificium Patriarchæ nostri Abrahæ, & quod tibi obtulit summus Sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam. Supplices te rogamus, omnipotens Deus, jube hæc perferri per manus S. Angeli tui in sublime altare tuum, in conspectum divinæ Majestatis tuæ, ut quotquot ex hâc altaris participatione sacrosanctum Filii tui Corpus & Sanguinem sumserimus, omni benedictione cœlesti & gratia repleamur per Christum Dominum nostrum . . . . Per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas, sanctificas, vivificas, benedicis & præstas nobis.* Et post pauca additur Oratio Dominica, quæ Canonem concludit. Observamus hîc I. panem & vinum ante consecrationem offerri & vocari sacrificia sancta & illibata, oblationem benedictam, ratam, rationabilem, denique sacrificium laudis, quòd cum precibus offerantur gratiam divinam impetrantibus. II. Nonnisi eadem & post consecrationem of-

offerri. Quod ex quatuor probamus rationibus, α quia vocantur *panis* ſanctus vitæ æternæ & *calix* ſalutis perpetuæ; nullibi autem in Canone dicitur, *Corpus* & *Sanguinem* Chriſti offerri. β quia rogatur Deus; ut *ſupra ea propitio ac ſereno vultu reſpicere dignetur*, quo reſpexit ſupra ſacrificia Veteris Teſtamenti. Aſt vix comprehendi poteſt, quâ ratione rogari Deus poſſit, ut Corpus Sanguinemque Filii ſui chariſſimi ſereno vultu reſpiciat. γ quia preces adduntur, queis flagitatur Deus, *ut jubeat hæc perferri per manus ſancti Angeli ſui in ſublime altare ſuum.* Hîc enim quia proprium altare in terris non amplius exſtat, lege de ſacrificiis cærimoniali abrogata, altare cœleſte memoratur; de Corpore autem Chriſti dicere, id per manus Angegelorum in conſpectum divinæ Majeſtatis perferendum eſſe, utique Majeſtati Salvatoris ad dextram Patris ſedentis haud convenit. δ quia hæc, quæ poſt conſecrationem offeruntur, dicuntur à Deo bona creari, ſanctificari, vivificari, benedici & præſtari nobis & quidem per Chriſtum. Quæ omnia Corpori Sanguinique Dominico ſanctiſſimis atque puriſſimis iterum applicari nequeunt, inſimulque docent, veterem Eccleſiam præſentiam realem non ſola conſecratione effici credidiſſe, ſed totum Euchariſtiæ actum *uſumque*, quem vocamus, ad eam efficiendam requiſiviſſe.

§. XLI.

Non est instituti nostri, ea, quæ ad difficultates propositas regeruntur, prolixa refutatione examinare. Novimus, quæ post multos alios reposuit Bossuetus in Explicatione quarundam difficultatum in precibus Missæ occurrentium, ubi quicquid eruditio stylique elegantia & argumentandi artificium poterat suggerere, ad Romanæ Ecclesiæ sententiam de sacrificio Missæ defendendam, adhibuit. Ast nimis clara sunt quæ dicimus, nullisque planè artibus infringenda. Qui tamen quæ & Bossueto reposita fuere, legere gestit, adeat Historiam Ecclesiæ Gallico idiomate scriptam à Celeberr. Basnagio & quidem L. XV. C. IV. §. 7. L. XVI. C. X. §. 2. 6. C. XI. T. II. f. 876. 877. 947. seqq. 955. seqq. Cæterùm, non dissimulandum est, Bossuetum ex Liturgiis Latinis loca producere, ubi Corpus ipsum Jesu Christi offerri dicitur. Sed nihil utique aliud ex istis deduci potest, quàm veteres Liturgias sibi non ubique constare, & ea nobis sistere, quæ secum invicem pugnant. Porrò qui attentis oculis easdem perlustraverit, ultrò fatebitur, loca illa rariora esse, in quibus Christi Corpus offerri dicitur, oblationemque primariam veteris Ecclesiæ non ex particularibus quibusdam Missis, sed ex Canone omnibus communi esse judicandam. Nec testimonia veterum Patrum, &, qui eos secuti sunt, Scholasti-

co-

eorum hîc producere animus est, quibus conficitur, sacrificium Missæ nihil aliud esse quàm commemorationem & repræsentationem sacrificii in cruce facti. Quod utique fassi sunt ii, qui post Augustanam Confessionem Carolo V. exhibitam de concordia cum nostris egere, tandemdemque asseruere: *porrò in Missa quotidie offertur* Christus *mysterialiter & repræsentativè in memoriam suæ passionis & oblationis semel in cruce factæ. Est ergò Missa non revera victima, sed mysterialis & repræsentativa.* Quæ sententia deinde in Synodo Provinciali A. MDXXXV. Coloniæ habita repetita fuit. Collegere isthæc testimonia Chytræus in Historia Aug. Confess. Gerhardus in Confessione Catholica eo loco, ubi de sacrificio Missatico agit, Calixtus de sacrificio Christi semel in cruce facto & initerabili, denique Vir Clariss. Jo. Franc. Buddeus in dissertatione, qua demonstrat, Clementem Romanum atque Irenæum non favere Missæ Pontificiæ §. 29. p. 52. seqq. Cum his quomodo conciliari possint ea, quæ in Concilio Tridentino Sess. XXII. Can. II. dicuntur, difficile est perspicere. Ita enim ibi: *Si quis dixerit, illis verbis*, hoc facite in meam commemorationem, *Christum non instituisse Apostolos Sacerdotes, aut non ordinâsse, ut ipsi aliique Sacerdotes offerrent Corpus & Sanguinem suum, anathema sit.* Scilicet hoc Canone omnium eorum Patrum & Scholasticorum, imò & Liturgiarum omnium veterum damnatur sententia, quâ panis

ſaltem vinumque in commemorationem & repræſentationem ſacrificii crucis offerri dicuntur. Unde & congruus ſenſus Can. I. & III. dari nequit, ubi ſacrificium Euchariſtiæ *verum*, *proprium & propitiatorium* dicitur, cùm per hoc *ſacrificium Corporis Chriſti repetitum* intelligatur.

§. XLII.

Supereſt, ut de ſententia Eccleſiæ Anglicanæ circa oblationem Euchariſtiæ quædam dicamus. Prima, quam ſub initium Reformationis eadem tenuit, Liturgia ab Eduardo VI. Rege Angliæ præſcripta fuit, A. MDXLIX. edita. Hìc in conſecratione iſta ponuntur verba: *Audi nos, Pater miſericors, te precamur, & Sancto Spiritu tuo dignare benedicere & ſanctificare hæc dona & creaturas panis & vini, ut ſint nobis Corpus & Sanguis chariſſimi Filii tui Jeſu Chriſti, qui eâ nocte, quâ proditus fuit, accepit panem, &c.* Subjicitur oblatio, ſed ſpiritualis & in precibus conſiſtens, quibus rogatur Deus, ut hoc *ſacrificium laudis & gratiarum accipiat.* Denique additur: *Hìc tibi offerimus & præſentamus, Domine, noſmetipſos, noſtras animas & corpora, ut ſint tibi rationabile, ſanctum & vivum ſacrificium.* Quæ utique egregia ſunt, tranſſumta, ut arbitror, ex Gregor. Nazianz. Apolog. verbis, quæ ſuprà p.117. allegavimus. Mutata autem fuit poſtmodùm in pluribus

bus ista Liturgia, ex consilio Buceri aliorumque, quibus ista displicebant. Επίκλησιν quippe Spiritus S. quæ tamen in antiquissimis exstat Liturgiis, rejiciebant, verbis consecrationis ita inversis: *Audi nos, Pater misericors, humillimè te invocamus, & concede, ut accipientes has tuas creaturas panis & vini juxta sanctam institutionem Filii tui Salvatoris nostri, memoriam mortis & passionis ejus recolentes, participes fiamus benedicti ipsius Corporis & Sanguinis, qui in eadem nocte, &c.* Utramque tamen hanc consecrationis formulam conjunxit atque in unam conjecit orationem Guil. Laudus, Archiepiscopus Cantuariensis, in Liturgia Scoticis Ecclesiis præscripta, A. MDCXXXVII. Edinburgi editâ, sed in Synodo Glasgoviensi postmodùm rejectâ. Cæterùm, qui Theologorum Anglicanorum scripta legerunt, nôrunt utique, eos de oblatione Eucharistiæ multa differere, pluresque esse, qui sacrificium Eucharistiæ verum, proprium atque propitiatorium nuncupent, uti videre est ex testimoniis Overalii, Andreæ, Laudi, Medi, Taylorii, Heylini, Bramhallii, Thorndickii, Potteri, Beveregii, Stillingfleeti, Bulli, Dodwelli, Grabii aliorumque, quæ ex parte collegit Vir reverendus Georgius Hickesius, * qui ipse hoc de argumento cum Hancockio, Wisio aliis-

* Vide *his second Collection of controversial letters* and *the Christian Priesthood asserted.*

aliisque disputavit, accedente tandem ad pugnam hanc Theologicam Reverendissimo Episcopo Norvicensi Trimnellio, cui post Anonymum, qui de oblatione propitiatoria Eucharistiæ scripsit, respondit quoque Vir doctissimus Jo. Johnsonius in Tr. Angl. de sacrificio incruento. Repetendum tamen hîc est, quod & suprà observavimus, id Eucharistiæ sacrificium, quod statuunt Theologi quidam Anglicani, diversissimum omninò esse à sacrificio Missæ, cùm hoc in sacrificio Corporis & Sanguinis Dominici repetito, illud verò in oblatione panis & vini, quæ Mysticum Christi Corpus sunt verumque tantùm repræsentant, consistat. Ut verò sententiam nostram candidè dicamus, omninò arbitramur, hanc de oblatione panis vinique controversiam in meras λογομαχίας abire. Panem quippe vinumque, quibus Eucharistia conficitur, Deo consecrandum, dedicandum, precibusque offerendum esse quis negaverit? Quòd si & addideris, hanc oblationem à Christo primùm factam esse, utpote qui gratias Deo egerit, accepto pane, Ecclesiam quoque primitivam semper hanc oblationem continuâsse, denique hoc sacrificium proprium esse ac propitiatorium, quia precibus cum oblatione conjunctis propitiatio per Christum facta nobis applicetur, nullum tamen exinde probari poterit sacrificium Missaticum, nullus error cum veritate divina pugnans. Quinimo ausim dicere, eos

qui

qui hîc diſſentiunt, in re ipſa convenire, verbis autem in diverſa tendere, quòd in definitione ſacrificii propriè ſic dicti & propitiatorii à ſe invicem diſtent, ad quam denique tota illa devolvitur controverſia. Id unum miramur, Viros quoſdam doctiſſimos, maximè verò Jo. Ern. Grabium, amiciſſimum nobis, dum viveret, Reformatoribus Eccleſiarum Proteſtantium dicam ſcripſiſſe, quòd ſacrificium veteris Eccleſiæ abrogaverint. Id enim quod abrogârunt, fuit ſacrificium Miſſæ, quod nobiſcum ipſemet rejecit Grabius, qui tranſſubſtantiationem præſentiamque realem juxta articulos Eccleſiæ Anglicanæ negavit. Cæterùm, cùm nullus oblationis ritus in antiquiore fuerit Eccleſia, quàm is, quo dona conſecranda altari imponuntur, aut elevantur, aut à Sacerdote oſtenduntur, dum fit conſecratio, non habebat Grabius, quod hîc objiceret. Preces quoque Liturgicas & conſecratorias, quibus perficitur oblatio, nec in Eccleſia Anglicana, nec alibi proſcriptas fuiſſe idem novit. Aſt præcipuum quod deſideravit, vel deſiderare potuit, eſt, ut ἐπίκλησις Spiritus Sancti reſtitueretur, ipſaque oblationis vox in precibus memoraretur. Hoc poſterius, ut arbitror, eapropter abſolutè neceſſarium non eſt, quia eadem in ipſis inſtitutionis verbis haud exſtat. Quod verò prius concernit, nemo utique diffitebitur, eas preces, quibus Spiritus Sancti invocatio annectitur, egregias eſſe tantoque ſacramento dignas, antiquiſſimas inſimul

ſimul ac vetere in Eccleſia, maximè Græca, ſemper adhibitas. Aſt non ſunt Reformatores noſtri, qui eas abrogavere, cùm in Canone Miſſæ Romanæ non amplius exſtent. Nec ſine iis conſecrationem haud eſſe validam cogitare quis poterit, cùm utique ad certas φράσεις conſecratio non alligata ſit. Denique antiquiſſimus, qui hanc ἐπίκλησιν memorat, Scriptor eſt Irenæus, qui in ſecundo demùm ſeculo vixit. Credidit tamen Grabius, eam eſſe neceſſariam, eaque propter quùm ſacrâ communione uſus eſt, accepit ſacramentum à Sacerdote, qui peculiarem adhibebat Liturgiam, Liturgiis veteris Eccleſiæ magis reſpondentem. Fuit iſte, uti Whiſtonus * refert, Vir Reverendus, Eduardus Stephani, † qui eandem edidit ſub titulo *Liturgiæ Veterum repræſentatæ*, ** à Liturgia Scotica haud multum diverſam. Denique & ipſe Whiſtonus no-

* In præfatione libri: *the Liturgy of the Church of England reduc'd nearer to the primitive ſtandard.* London 1713. 8.

† Addimus hìc verba Whiſtoni, ex quibus iſta hauſimus, loco jam citato exſtantia: *The Reverend and pious* Mr. Edward Stephens *alſo has not only declared himſelf with great zeal of the ſame opinion, but did actually draw up ſeveral years ago an excellent Liturgick Form for its celebration, in a great agreement with that original Liturgy and its correſpondent Form in the* Scotch Liturgy, *and did moreover actually put it in practice, and that openly in* London, *for many years together, to his own and his congregations great comfort and ſatiſfaction. Nay the very learned and pious Doctor* Grabe *was ſo great an admirer of the ſame Euchariſtical Form, that, while he durſt not receive the communion in publick, on account of its preſent deviation from all the primitive Liturgies in ſome part of that celebration, he did it to his great joy and ſatiſfaction with Mr.* Stephens, *in that particular Congregation.*

** *The liturgy of the ancients repreſented as near as well may be in Engliſh forms, with a preface concerning the reſtitution of the moſt ſolemn*

novam Liturgiam edidit, ad veterem à se exactam, ubi post verba institutionis ista ponit: *Hîc offerimus & præsentamus tibi, Domine, hæc tua dona in memoriam pretiosi Corporis & Sanguinis charissimi Filii tui, rogantes divinam Majestatem tuam, ut nostri misereatur, & omnes nostras supplicationes audiat, quas offerimus tibi in ipsius nomine, & simul cum ipsis offerimus etiam præsentamusque tibi nosmet ipsos, nostras animas & corpora, ut sint rationabile, sanctum & vivum sacrificium tibi, &c.* His verò præponitur ἐπίκλησις Spiritus S. ipsis institutionis verbis

lemn part of the Christian Worship in the holy Eucharist to its integrity and just frequency of celebration. London 1696. Adde & *the compleat and unexceptionable form of Liturgy or divine service for the celebration of the holy Communion, according to the usage of the most ancient Christians.* Hîc p. 11. 12. post dicta jam institutionis verba ita perficitur oblatio; *Unde & Domine, Sancte Pater, nos humiles tui servi secundùm sanctam ipsius institutionem sanctis hisce donis commemorantes acerbam ipsius sed pretiosissimam mortem & passionem, & solenniter repræsentantes eam coram divina majestate tua, tanquam magnam, sanctissimam & unicam propitiationem pro omnibus peccatis nostris, & pro peccatis totius mundi; & memores etiam potentissimæ ipsius resurrectionis, gloriosæ ascensionis in cœlum & benedictæ sessionis ad dextram ad intercedendum pro nobis, donec redeat magna cum potentia & gloria ad judicandum vivos & mortuos, & distribuat cuique secundùm opera, quæ in carne fecit; OFFERIMUS tibi per ipsum hanc puram & immaculatam oblationem*, scilicet panem & vinum, *cum humillima adoratione, maximis laudibus & gratiarum actionibus ex imo pectoris fundo proficiscentibus pro clementia inæstimabili, bonitate & benignitate per hæc hominibus Angelisque demonstrata, & humillimè atque enixissimè supplicamus oramusque te, ut hoc nostrum incruentum, rationale & spirituale sacrificium acceptum & beneplacitum tibi sit, omnipotens Deus, per nostrum Unctum Jesum, qui se dedit semetipsum pro nobis oblationem & sacrificium tibi in odorem suavitatis; ut gratiosè id respicere digneris tanquàm memoriale fœderis, ex glorioso throno tuo* cœ-

verbis quoque præmiſſa, id quod cum Liturgiis Græcis non convenit. Sed vela diſſertationis hujus tandem contrahenda ſunt, & in compendio ediſſerendum, quid de Oblatione Veterum hactenus dixerimus.

§. XLIII.

Patet itaque ex his, quæ diximus: I. Ritus celebrandi Euchariſtiam à Chriſto tranſſumtos eſſe ex iis, qui illo tempore in uſu apud Judæos erant, maximè ex ritibus Cœnæ Paſchalis. II. In Scriptura novæ oblationis terminum non reperiri, quam Chriſtus in noviſſima Cœna inſtituerit, multò minus dici, quòd in eadem Corpus Sanguinemque ſuum Deo Patri in propitiationem obtulerit. III. In tribus prioribus ſeculis panem ſaltem vinumque, ſed ante con-

cœleſti, & ſis nobis propitius totique ſanctæ Catholicæ Eccleſiæ, plenamque & omnimodam omnium noſtrum peccatorum remiſſionem nobis cum omni theſauro gratiæ tuæ Spirituſque Sancti largiaris, exaudiaſque clementer preces noſtras & gratiarum actiones, quas tibi offerimus. DEMITTE etiam Spiritum tuum Sanctum in hæc propoſita elementa, ut ſanctificet ea & benedicat, accipientibuſque hic panis fiat pretioſum Corpus Chriſti tui & hoc vinum pretioſus Sanguis Chriſti tui, ad remiſſionem omnium peccatorum noſtrorum & confirmationem efficacem noſtram in omni gratia & virtute & ad vitam æternam. Notandum, in hâc Liturgia oblationem elementorum externam & ἐπίκλησιν Spiritus S. expreſſè poni, id quod in Liturgia Grabiana MS. quam Reverendus Hickeſius benevolè nobiſcum communicavit, non obſervavimus. Ibi enim hæc ſaltem exſtant; *Dignare benedicere & ſanctificare verbo tuo & Sancto Spiritu has tuas creaturas panis & vini, ut fiant nobis Corpus & Sanguis chariſſimi Filii tui.* Quæ eadem quoque in Liturgia Whiſtoniana exſtant.

conſecrationem maximè, oblata fuiſſe, & quidem precibus conſecratoriis. IV. Juxta Liturgias tùm Græcas tùm Latinas nonniſi panem vinumque tùm ante tùm poſt conſecrationem offerri. V. Terminos *oblationis propriæ*, *veræ & propitiatoriæ* valde æquivocos eſſe, multiſque logomachiis occaſionem præbere. VI. Denique, ſacrificium Corporis Chriſti repetitum, quod in Eccleſia Romana creditur, ab oblatione Euchariſtica Veterum plurimùm differre. Id quod erat demonſtrandum.

DISSERTATIO DE CONSECRATIONE EUCHARISTIÆ IN PRIMITIVA ECCLESIA USITATA,

Quâ oſtenditur,

Eam in precibus olim, maximè verò in ἐπικλήσει Spiritus S. conſtitiſſe, ab Eccleſia verò Romana poſtea mutatam fuiſſe, utpote quæ in ſolis verbis inſtitutionis totam Conſecrationem ponit.

CONSPECTUS DISSERTATIONIS.

QUæritur, quibusnam verbis Christus consecraverit §. 1. *Additur quæstio de Consecratione Apostolorum* §. 2. *Justini M.* §. 3. *Constitutionum Apostolicarum, Origenis, Tertulliani, Cypriani, Cyrilli Hieros. Dionysii de Consecratione effata proponuntur* §. 4. *Liturgiæ Jacobi, Marci, Basilii, Chrysostomi citantur, falsæque explicationes Turrecrematæ, Allatii aliorumque refutantur* §. 5. *Missale Goth. & Gallicanum, Mozarabicum, Ambrosianum aliæque Liturgiæ cum Missa Fl. Illyrici citantur, atque ex iis demonstratur, Latinam quoque Ecclesiam olim per* ἐπίκλησιν *consecrasse* §. 6. *Dicta Patrum Græcorum de Consecratione juxta ordinem seculorum afferuntur* §. 7. 8. *Itemque Patrum Latinorum* §. 9. *Plura Consecrationum genera recensentur:* I. *Per preces.* II. *Verba institutionis.* III. *Orationem Dominicam.* IV. *Hymnos.* V. *Attactum consecrati panis.* VI. *Infusionem aquæ calidæ* §. 10. *Quid cum Græcis in Concilio Florentino de Consecratione gestum sit, enarratur* §. 11. *Argumenta Turrecrematæ & Bessarionis contra Consecrationem Græcorum examinantur* §. 12. *Itemque Goari, Bonæ, aliorumque* §. 13. *Corderii, Bossueti, &c.* §. 14. *Ad effectum Consecrationis transitur, ostenditurque ex Antiquitate, præsentiam realem nonnisi in usu se exe-*

rere §. 15. *Varii præsentiæ realis modi, assumtio, augmentatio, impanatio, consubstantiatio, concomitantia & unio enarrantur. Refutantur Salmasius, Thomasius, Leibnitius* §. 16. *Unio Sacramentalis definitur & defenditur ex Patribus. Refutantur J. A. Turretinus circa incomprehensibilitatem præsentiæ realis* §. 17. *Phrases, queis Lutherani ad præsentiam realem exprimendam utuntur, è Patribus petitæ sunt, quos Lutheranis maximè favere asserunt S. Evermundus & P. Bælius* §. 18. *Patrum testimonia de mysteriis haud nimium perscrutandis afferuntur* §. 19. *Salmasii de origine Consecrationis sententia examinatur, & diversæ Scholasticorum de eadem opiniones recensentur* §. 20. *Nostra de Consecratione sententia proponitur* §. 21. *Itemque Ecclesiæ Anglicanæ & Reformatæ* §. 22. *De Ministro Consecrationis pauca adduntur* §. 23. *Compendium totius Dissertationis exhibetur* §. 24.

DIS-

DISSERTATIO DE CONSECRATIONE VETERUM EUCHARISTICA.

§. I.

ARgumentum, quod aggredimur, amplissimum est, si, quæ ex historia Ecclesiæ dogmatica hùc pertinent, tradenda omnia & filo historico usque ad nostra tempora deducenda sint. Quod cùm nec instituti nostri sit, nec Dissertationis quoque limites prolixam permittant tractationem, ea saltem dicemus, quæ præcipua sunt, omissis, quæ illustrant magis probata, quàm ut novas suggerere probationes apta sint. Ante omnia autem dicendum est, verba Consecrationis à Christo factæ in Scriptu-

ris Canonicis exfcripta haud exftare. Ibi enim nonnifi εὐλογήσας & εὐχαριστήσας invenitur, quibus vocibus Confecrationem innui ipfe contextus docet. Quæ enim fequuntur, *dedit Difcipulis & dixit: Hoc eft Corpus meum*, cùm in diftributione demùm dicta fint, Confecrationem præfupponunt. Quibus autem in verbis ifta εὐλογία & εὐχαριστία conftiterit, nullibi exprimitur. Si quid tamen eft, quod conjecturis hic poffimus affequi, id in priore Differtatione §. 4. diximus, ubi hanc εὐλογίαν ex ritu Judaico deduximus. Qui verò cùm ad facramentum Euchariftiæ inftituendum haud fufficiat, fine dubio alia quædam addidit optimus Salvator, id quod egregiè conjicit magni judicii Theologus Joh. Gerhardus in Locis Theologicis, eo articulo, qui de S. Cœna agit §. CXLVII. Scilicet poft εὐχαριστίαν feu actas gratias, queis Chriftus Patrem fuum ob dona hæc Euchariftica in ufum hominum creata laudabat, precabatur (quod vox εὐλογία innuit) ut virtute ipfius omnipotente atque Spiritu S. operante eadem Corporis fui & Sanguinis fierent facramentum per κοινωνίαν illam divinam, quâ res terrena cum cœlefti combinaretur, in paffionis fuæ mortifque memoriam. Hæc precum à Chrifto factarum compendium effe arbitramur, quæ fi κατὰ ῥητὸν in hiftoria inftitutionis exftarent, non opus effet, longam de hâc Confecratione controverfiam cum diffentientibus nectere. Etenim optavit fuo jam tempore Erafmus Roteroda-

damus, *ut Scriptura nobis exprimeret, quibus verbis Christus consecraverit & quibus nos oporteat consecrare*, not. in 1. Cor. XI. Hæc verò cur atro notet carbone Card. Bona, de reb. Liturg. L. II. C. XIII. §. 1. divinare non possumus, cùm, uti mox docebimus, multi sint ex Romanis Theologis, qui affirment, verba Consecrationis à Christo adhibita ignorari. Cæterùm repetiit id Erasmi votum Clariss. Basnagius, cujus verba Gallica sub finem hujus paginæ damus. * Scilicet illa, quam tangere jam cœpimus, de Consecratione à Christo adhibita quæstio magnâ laborat difficultate, si consideremus, preces, quas optimus Salvator dixit, nobis & scripto haud traditas fuisse, & maximis olim in Ecclesia Romana disceptationibus dedisse occasionem. Innocentius III. L. IV. de Mysteriis Missæ C. VI. ait, *Christum nullis omninò verbis*, sed solo voluntatis suæ omnipotentis nutu *consecrâsse*. Alibi tamen, in Epistolis nempe decretalibus Cap. cùm Marthæ de celebratione Missarum, communem illam Consecrationem, quæ in Canone Missæ legitur, Christo quoque attribuit. Thomas P. III. Qu. 78. Art. I.

 scri-

* *Il seroit à souhaiter, que les Apôtres eussent laissé par écrit les priéres, dont leur Maître se servit pour consacrer le pain & le vin, parce qu'elles serviroient de regle à toute l'Eglise, qui s'égare souvent; mais au lieu de celà ils se sont contentés de nous laisser un recit historique de l'invitation, que Jesus Christ leur avoit faite pour les obliger à recevoir ce nouveau sacrement.* Prenés, *dit-il*, mangés, Ceci est mon Corps. „ Hist. de l'Eglise. L. XIII. C. VI. §. 4.

scribit, *participium* dicens *importare concomitantiam quandam verborum prolatorum ad ea, quæ pòst dicat, hoc sensu, dum benediceret & frangeret, & daret Discipulis suis, hæc verba dixit:* Hoc est Corpus meum. „Scotus L. IV. Repert. dist. 8. qu. 2. ait, *ignorantiam esse licitam, ignorare, quot verba præcise requirantur ad formam consecrationis, quia nec Christus expressit neque Ecclesia.* Durandus L. IV. Rational. C. XLI. num. 15. ita: *Sanè dici potest, quòd Christus virtute divina nobis occulta primò confecit & postea formam expressit, sub quâ posteri benedicunt. Ipse namque virtute propria benedixit, nos verò ex illa virtute, quam indidit verbis.* Gabriel Biel L. XXXVI. in Can. Missæ (si quidem is autor sit) judicium suspendit, cùm scribit: *Circa hæc verba*, benedixit, fregit deditque, &c. *dubium est, quem ordinem Christus observavit, & quibus verbis consecravit, & sunt diversæ opiniones Doctorum. Nam potuit Christus tanquàm Deus consecrare, & panem in Corpus suum convertere ac vinum in Sanguinem propria virtute divina sine prolatione verborum quorumcunque, sicut sola voluntate cœlum & terram à principio creavit. Potuit etiam proferre verba quædam secreta, & sic benedicendo consecrare. Potuit & his verbis*, Hoc est Corpus meum, *quibus nos consecramus, & ipse conficere. Potuit denique prius conficere & postea dividere, ac dicere* accipite, *aut prius dividere & pòst tradendo & dicendo*: Hoc est Corpus

meum

meum, *conſecrare. Quod horum autem fecerit, non eſt certum ex Scriptura.* Ambroſius Catharinus tempore Concilii Tridentini duas pro Græcis diſſertationes compoſuit, quibus conſicit, Chriſtum ope ſolius virtutis ſuæ, nulla forma adhibita, conſecrâſſe. Eandem ferè ſententiam ingreditur Chriſtophorus de Capite Fontium, Archiepiſcopus Cæſarienſis, tùm in Epiſtola ad Sixtum V. tùm in libello de ordine, quem Chriſtus in ſua celebranda Miſſa ſervavit, ubi ex Scoto Scholaſticiſque probat, preces cum verbis inſtitutionis conjungendas eſſe, totumque Miſſæ Canonem ad Conſecrationem pertinere, factamque jam à Chriſto fuiſſe Conſecrationem, cùm dixerit: *Hoc eſt Corpus meum.* Id quod identidem ex veteribus Liturgiis Patrumque teſtimoniis confirmat. Longum eſſet, hiſtoriam diverſarum de hoc argumento opinionum contexere, quam dedere Gerhardus in Locis Theolog. Art. de S. Cœna §. 129. 148. 155. Confeſſ. Cathol L. II. p. 2. Art. XIV. C. II. Albertinus de Sacram. Euchar. L. I. C. IV. Simon in not. uber. ad Apolog. Gabr. Severi, aliique. Egregiè Marcus Antonius de Dominis, Archiep. Spalatenſis: *Quòd ſi Chriſtus voluiſſet illa ipſa verba, quibus ille benedixit panem & vinum, Eccleſiæ tradere, certè Evangeliſtæ ea expreſſiſſent; ſaltem Paulus, cui ſeorſim à Chriſto revelata fuit tota ipſius actio in Euchariſtiæ prima inſtitutione, ea non omiſiſſet; ſed cùm & Evangeliſtæ & Paulus*

ea sub vocabulo generali benedictionis & gratiarum actionis posuerint, manifestum est, Christum formam particularem illius benedictionis libertati Ecclesiæ reliquisse. De Republ. Eccles. L. V. C. VI. Ita tamen libertatem hanc explicari velim, ut ad sola verba, queis preces consecratoriæ constant, restringatur, cùm ad Consecrationis essentiam pertineat tùm recitatio verborum institutionis, tùm *ut faciamus ea, quæ Christus fecit*, juxta Cypr. Epist. LXIII. Hinc meritò Chemnitius: *Quando institutio recitatur & non facimus, quod Christus in Cœna fecit & faciendum jussit, tunc non est consecratio, sed tantùm historica recitatio. Quando verò verba recitamus, & facimus, quod jussit, tunc verbis illis benedicimus pani & poculo:* quæ ipsa & Gerhardus allegat Loc. Theol. de Cœna §. 155. allegatis Bellarmini verbis, qui ait, *Patres per Consecrationem interdum totam Liturgiam accipere.* L. IV. de Euchar. C. XIV. Cæterùm, cum de Consecratione Eucharistiæ à Christo facta hîc agimus, controversias quæstionesque cumulare nolumus, quæ ab aliis prolixè discussæ fuerunt, majoremque huic argumento difficultatem addidere. Quod enim primùm quæritur, num εὐχαριστήσας & εὐλογήσας unum idemque significent, id in meram abit λογομαχίαν. Generalis enim significatus utique idem est, quod rectè ajunt Scholastici, at specialis diversus, cùm εὐχαριστία sit gratiarum actio pro donis acceptis, εὐλογία be-

ne-

nedictio, quâ ad certum determinatumque usum dona sanctificantur. Altera, quæ proponi solet, quæstio, utrùm hæc gratiarum actio & benedictio pertineant ad Deum solum, an ad sola elementa, an verò ad Deum & ad elementa simul, itidem supervacanea est. Is enim, ad quem preces illæ Eucharisticæ & Consecratoriæ diriguntur, omninò Deus est, materia verò benedicenda 1. Cor. X. 16. est panis & vinum, dona nempe proposita. Tertia quæstio, quam decisam jam dedimus, utrùm gratiam actio & benedictio sumantur pro Consecratione, majoris momenti est. Qui affirmant, varias easque solidissimas allegant rationes, εὐχαριστίαν & εὐλογίαν consistere in precibus, at recitationem verborum institutionis precem non esse, nec Consecrationem esse posse, quia in distributione demùm post factam benedictionem ea dicta sint, verba itidem, *Hoc est Corpus meum*, sacramentum jam factum præsupponere, quod scilicet Consecrationem attinet, veterem denique Ecclesiam precibus consecrâsse. Qui hæc latiùs diducta legere velit, adeat Edm. Albertini, Theologi Carentonensis L. I. de Sacramento Eucharistiæ C. IV. seqq. ubi eruditè de omnibus hisce quæstionibus agitur.

§. II.

Quanam Consecratione usi fuerint Apostoli, ex scriptis eorum haud liquet, nisi quòd Paulus

dicat, illam εὐλογίᾳ, eâdem scilicet, quâ Christus fuit usus, factam fuisse 1. Cor. X. 16. Cæterùm notissima sunt Gregorii M. verba, quæ hîc repetimus: *Orationem verò Dominicam idcircò mox post precem* (i. e. Canonem) *dicimus, quia mos Apostolorum fuit, ut ad ipsam solummodò Orationem oblationis hostiam consecrarent. Et valde mihi inconveniens visum est, ut precem, quam Scholasticus composuerat, super oblationem diceremus, & ipsam orationem,* * *quam Redemtor noster composuit, super ejus Corpus & Sanguinem taceremus.* Epist. L. VII. Ep. LXIV. ad Joannem, Episcopum Syracusanum. Plura hîc nobis notanda veniunt. Et primò quidem nobis haud videtur probabile, Apostolos Oratione Dominica consecrâsse, quam solam Consecrationis loco ab ipsis adhibitam fuisse contendit Gregorius. Nihil enim in Oratione ista exstat, quod ad benedictionem symbolorum Eucharisticorum perficiendam spectet. Vidit id Card. Bona, eaque propter arbitratus est, voculam *solummodò* irrepsisse in textum Gregorii, de reb. Liturg. L. II. C. XV. §. I. Id quod contra fidem tùm Codicum MSS. tùm allegationum omnium dicitur. Unde alia nobis via ineunda est, aliusque ista explicandi modus. Nôrunt, qui Veterum scripta diligenti oculo per-

* Ita quippe legendum est, non *traditionem*, prout communis lectio fert.

perluſtravere, multos fuiſſe Patres, qui per ἄρτον ἐπιούσιον intellexerint panem ſacramentalem. Ita omninò Tertullianus de Oratione: „ Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie, *ſpiritaliter intelligamus. Chriſtus enim panis noſter eſt, quia vita Chriſtus & vitæ panis.* Ego ſum, *inquit*, panis vitæ. *Et paulò pòſt*, panis eſt *ſermo Dei vivi*, qui deſcendit de cœlis. *Tùm quòd & Corpus ejus in pane cenſetur:* Hoc eſt Corpus meum. „ C. VI. Eodem modo Cypria- de Oratione Dominica: *Hunc autem panem dari nobis quotidie poſtulamus, ne, qui in Chriſto ſumus & Euchariſtiam quotidie ad cibum ſalutis accipimus, intercedente aliquo graviore delicto, dum abſtenti & non communicantes à cœleſti pane prohibemur, à Chriſti Corpore ſeparemur . . . . . Ideò panem noſtrum, id eſt Chriſtum, dari nobis quotidiè petimus, ut, qui in Chriſto manemus & vivimus, à ſanctificatione ejus & Corpore non recedamus.* Hinc eſt, quòd Cyrillus in Catech. V. Myſtag. ἄρτον ἐπιούσιον interpretatur per τὸν ἐπὶ τὴν οὐσίαν ψυχῆς τρεπόμενον, ſcribitque Hieronymus adv. Pelag. L. III. *Dominus docuit Apoſtolos ſuos, ut quotidie in Corporis illius ſacrificio credentes audeant loqui: Pater noſter . . . . . Panem quotidianum ſive ſuper omnes ſubſtantias venturum Apoſtoli deprecantur, ut digni ſint aſſumtione Corporis Chriſti.* Ita & Ratherius Epiſc. Veron. in Volumine Perpendiculorum ſive de contemtu Canonum P. I. ait, *oblationem populo diſtribuendam maximè*

mè Oratione Dominica consecrari; itemque Augustinus in Epistola ad Paulinum, olim 39. nunc 146. *totam petitionem* (*qua illud*, *quod est in Domini mensa*, *benedicitur & sanctificatur*) *ferè omnis Ecclesia Oratione concludit.* Quod verò ait Hieronymus, ita edoctos fuisse à Domino Apostolos, id ex Scripturis utique elicere haud possumus, negantque alii, inter quos Honorius Augustodun. in Gemma animæ C. 86. *Hanc Apostoli auxerunt*, *dum super panem & vinum verba*, *quæ Dominus dixit*, *& Dominicam Orationem dixerunt.* Cæterùm mirandum est, in antiquissima, quam Constitutiones Apostolicæ habent, Liturgia Orationem Dominicam non exstare, nec esse inter Patres antiquissimos primorum seculorum, qui eam in celebratione Eucharistiæ adhibitam fuisse dicat. Quod cùm ita sit, nolim tamen Gregorium M. falsitatis cujusdam arguere, quod fecit Claudius Santesius, Episcopus Ebroicensis Repetit. VII. memorante R. Simone in not. uberior. in Apolog. Gabr. Sev. p. 177. Ita enim eo in tempore traditio habuit, quam Gregorius secutus est. Nec solus fuit, qui ista diceret, Gregorius, sed in eandem sententiam descendere & alii, inter quos Amalarius de Offic. Eccles. L. IV. C. XXVI. & Berno Abbas Augiensis C. 1. de officio Missæ. Amalarium tamen ipsum hunc locum mutâsse ait Melchior Hittorpius, qui veterum Patrum Libros de Catholicæ Ecclesiæ divinis officiis ac ministeriis in unum Volumen collectos nobis

de-

dedit, uti ex variis lectionibus, quas sub finem addit; apparet. Sed ab aliis hæc mutari potuere, nec opus est, ut ipsum Amalarium mutationis hujus Autorem statuamus. Cæterùm addi hîc potest, qui eruditè de hoc argumento disserit, Theoph. Raynaudus de prima Missa S. II. C. IV. Quod verò Scholasticum Gregorius dicit precem illam confecisse, quæ in Canone Missæ exstat, id iis opponi debet, qui Petrum ajunt Missæ Romanæ autorem esse. Nec enim sententia Bellarmini L. II. de Missa C. XIX. p. 1060. per *Scholasticum* illum S. Petrum intelligentis, refutatione eget, cùm Card. Bona ultro fateatur, *Scholasticum* hîc *accipi pro viro docto & erudito, quales olim fuerunt, qui Scholis Christianorum præficiebantur, ut conversos ad fidem erudirent*, L. II. de reb. Lit. C. XI. §. 2. Denique, cùm Gregorius dicit, Orationem Dominicam post precem recitandam, non innuit, eandem in celebratione Eucharistiæ suo tempore omissam fuisse, sed genuino loco eam esse ponendam saltem ostendit, uti benè Paulus Diaconus in vita ejus L. II. C. XX. *Orationem Dominicam mox post Canonem super hostiam censuit recitari.* Prout autem traditiones diversis temporibus diversæ existere, ita & de Consecratione Apostolica alio modo pronunciavere alii. Chrysostomus & Proclus fusissimè longoque verborum ornatu Apostolos Eucharistiam celebrasse & Liturgiam decantasse ajunt, ille Hom. XXVII. in 1. Cor. hic περὶ πα-

ρα-

ραδόσεως τῆς θείας λειτουργίας, ubi: διὰ τοιούτων τοίνυν εὐχῶν τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος προσεδόκων, ὅπως τῇ θείᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ τὸν προκείμενον εἰς ἱερουργίαν ἄρτον καὶ οἶνον ὕδατι μεμιγμένον αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποφήνῃ τε καὶ ἀναδείξῃ. Contraria tamen ponit Basilius de Spiritu S. ad Amphiloch. C. XXVII. τὰ τῆς ἐπικλήσεως ῥήματα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας τίς τῶν ἁγίων ἐγγράφως ἡμῖν καταλέλοιπεν; οὐδὲ γὰρ καὶ τούτοις ἀρκούμεθα, ὧν ὁ Ἀπόστολος ἢ τὸ εὐαγγέλιον ὑπεμνήσθη, ἀλλὰ καὶ προλέγομεν καὶ ἐπιλέγομεν ἕτερα ὡς μεγάλην ἔχοντα πρὸς τὸ μυστήριον τὴν ἰσχὺν ἐκ τῆς ἀγράφου διδασκαλίας παραλαβόντες. Aliter paululùm Jo. Phurnes sive quisquis autor est epistolæ de ritibus immutatis in Communione: ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν ἄρτον τῆς εὐλογίας ὁρῶμεν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἁγιαζόμενον ἐν τῷ μόνῳ ἁπλῶς ἐπιλέγεσθαι, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ὡς ἀπὸ τοῦ διδασκάλου δηλαδὴ παρειλήφεισαν ἄνευ τῆς νῦν γενομένης εὐτάκτως ἱεροτελεστικῆς ἀκολουθίας τῶντε προαναφωνουμένων Προφητικῶν ἀλαλαγμάτων, Ἀποστολικῶν τε καὶ εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων καὶ τῶν προλεγομένων καὶ ἐπιλεγομένων ἱερῶν εὐχῶν, quæ apud Allatium habentur de Eccl. Occid. atque Orient. perpetua consensione L. III. C. XIII. §. 7. 15. p. 1141. 1156. E diametro his contradicit Marcus Ephesius in libro: ὅτι οὐ μόνον ἀπὸ τῆς φωνῆς τῶν δεσποτικῶν ῥημάτων ἁγιάζονται τὰ θεῖα δῶρα, ἀλλ' ἐκ τῆς με-

μετὰ ταῦτα εὐχῆς καὶ εὐλογίας τοῦ ἱερέως, δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ibi enim: ἡμεῖς ἐκ τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν διαδεξαμένων αὐτοὺς διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας τὴν τῆς μυστικῆς λειτουργίας ἔκθεσιν παρειληφότες παρ' οὐδένι τούτων εὕρομεν, ὑπ' αὐτῶν τῶν δεσποτικῶν ῥημάτων καὶ μόνον ἁγιάζεσθαι καὶ τελειοῦσθαι τὸ τῆς εὐχαριστίας δῶρον. Nemo melius Theodoro Antidorum Episcopo, qui in expositione τῆς λειτουργίας ad Basilium Pythiæ Episcopum ita scribit: γέγονε δὲ, ὅπερ ὑπέσχετο, τοῦ παρακλήτου ἐλθόντος τότε δὴ καὶ ἀρχιερεῖς οἱ Ἀπόστολοι ἐχρημάτισαν καὶ τοῦ ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν ἐνοικήσαντος ἐν αὐτοῖς θείου πνεύματος διδάσκοντος αὐτοὺς, οἷα δὴ γὰρ προχειρισαμένου ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ ἔθνει, οὗ τὴν διάλεκτον λαλεῖν τούτους ἐσόφισεν, εὐχὰς μυστηρίων θείας καὶ ἱερουργίας καταλλήλους τῇ καρτερίᾳ τοῦ ἔθνους καὶ τοῖς καιροῖς τῶν περιστάσεων καὶ ταῖς ἐνέδραις τῶν διωκόντων ἐποίουν. καὶ ἐν μὲν ταῖς εὐχαῖς καὶ ταῖς ἐκφωνήσεσιν ἴσως διέφερον ἀλλήλων. ὁ δέ γε τύπος τῆς παραδόσεως τῶν μυστηρίων παρὰ πάντων ὁ αὐτὸς ἀπαραλλάκτως ἐτελεσιουργεῖτο, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῦτον παρέδωκε. Μετὰ δὲ τοὺς θεηγόρους Ἀποστόλους τινὲς τῶν θείων πατέρων ἰδιαζόντως ἕκαστος καὶ εὐχὰς ἐποιοῦντο καὶ ἐκφωνήσεις καὶ ἀπηρτισμένης ἱερουργίας ἀκολουθίαν, ὡς ὁ ἐν ἁγίοις ἐπιφανὴς Ἐπιφάνιος καὶ ὁ μέγας Βασίλειος καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος. πάντως δ' ὅμως ἐκ τῶν ναμάτων τῆς ζωηρρύτου πηγῆς τοῦ παρακλήτου ἠρύσαντο τὰ διδάγματα, ἅπερ ἡ τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησία ὡς παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λεχθέντα καὶ πραχθέντα ἐδέξατο

καὶ νῦν πρὸ τῶν ἄλλων ἡ θεῖα λειτουργία τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ θείου Χρυσοστόμου κρατεῖ μετά γε τῆς τῶν προηγιασμένων ἥν τινες μὲν Ἰακώβου εἶναι φασὶ τοῦ ὀνομασθέντος ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου, ἕτεροι δὲ Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου καὶ κορυφαίου, καὶ ἄλλοι ἄλλων. Cæterùm de Liturgiis, quæ Apostolis attribuuntur, hîc prolixius agere instituti nostri non est, cùm firmissimis argumentis demonstratum à pluribus fuerit, fictas eas atque Apostolis suppositas esse. Scilicet simplicissimas Apostolorum Liturgias brevesque fuisse arbitramur, nec prolixis illis, quæ hodie tùm in Ecclesia Græca tùm Romana obtinent, cærimoniis superbientes. Si verò, quæ exstant, genuinæ sint, ἐπίκλησις πνεύματος ἁγίου Consecrationem Eucharistiæ olim constituit, quæ in Ecclesia Græca consensu catholico & recepta & semper retenta fuit.

§. III.

Ab Apostolis ad Viros Apostolicos ævoque Apostolico proximos progredimur. Justinus Martyr variis in locis Consecrationem Eucharistiæ gravi atque emphatico stylo nobis depingit. Ita autem ille Apol. II. f. 60. ἄθεοι μὲν ὡς οὐκ ἐσμὲν, τὸν δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντὸς σεβόμενοι, ἀνενδεῆ αἱμάτων καὶ σπονδῶν καὶ θυμιαμάτων ὡς ἐδιδάχθημεν λέγοντες, λόγῳ εὐχῆς καὶ εὐχαριστίας ἐφ᾽ οἷς προσφερόμεθα πᾶσιν, ὅση δύναμις αἰτοῦντες, μόνην ἀξίαν αὐτοῦ τιμὴν ταύτην παραλαβόντες, τὸ

τὰ

τὰ ὑπ' ἐκείνου εἰς διατροφὴν γενόμενα οὐ πυρὶ δαπανᾶν ἀλλ' ἑαυτοῖς καὶ τοῖς δεομένοις προσφέρειν, ἐκείνῳ δὲ εὐχαρίστους ὄντας διὰ λόγου πομπὰς καὶ ὕμνους πέμπειν, ὑπέρ τε τοῦ γεγονέναι καὶ τῶν εἰς εὐρωστίαν πόρων πάντων, ποιοτήτων μὲν γενῶν καὶ μεταβολῶν ὡρῶν καὶ τοῦ πάλιν ἐν ἀφθαρσίᾳ γενέσθαι διὰ πίστιν τὴν ἐν αὐτῷ αἰτήσεις πέμποντες, τίς σωφρονῶν οὐχ ὁμολογήσει; Additur f. 97. 98. ἔπειτα προσφέρεται τῷ προεστῶτι τῶν ἀδελφῶν ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος καὶ κράματος καὶ οὗτος λαβὼν αἶνον καὶ δόξαν τῷ πατρὶ τῶν ὅλων διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἀναπέμπει, καὶ εὐχαριστίαν ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ' αὐτοῦ ἐπὶ πολὺ ποιεῖται. οὗ συντελήσαντος τὰς εὐχὰς καὶ τὴν εὐχαριστίαν πᾶς ὁ παρὼν λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων· ἀμήν. τὸ δὲ ἀμὴν τῇ ἑβραΐδι φωνῇ τὸ γένοιτο σημαίνει. εὐχαριστήσαντος δὲ τοῦ προεστῶτος καὶ ἐπευφημήσαντος τοῦ λαοῦ οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῖν διάκονοι διδόασιν ἑκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος καὶ τοῖς οὐ παροῦσιν ἀποφέρουσι. καὶ ἡ τροφὴ αὕτη καλεῖται παρ' ἡμῖν εὐχαριστία, ἧς οὐδενὶ ἄλλῳ μετασχεῖν ἐξόν ἐστι ἢ τῷ πιστεύοντι, ἀληθῆ εἶναι τὰ διδαγμένα ὑφ' ἡμῶν, καὶ λουσαμένῳ τὸ ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ἀναγέννησιν λουτρὸν καὶ οὕτως βιοῦντι ὡς ὁ Χριστὸς παρέδωκεν· οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον οὐδὲ κοινὸν πόμα λαμβάνομεν, ἀλλ' ὃν τρόπον διὰ λόγου Θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν, οὕτως καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν, ἐξ ἧς

αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι . . . . . ἐπὶ πᾶσι τε οἷς προσφερόμεθα, εὐλογοῦμεν τὸν ποιητὴν τῶν πάντων διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ πνεύματος τοῦ ἁγίου . . . . . ἔπειτα ἀνιστάμεθα πάντες καὶ εὐχὰς, πέμπομεν καὶ ὡς προέφημεν, παυσαμένων ἡμῶν τῆς εὐχῆς, ἄρτος προσφέρεται καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ, καὶ ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας ὅση δύναμις αὐτῷ ἀναπέμπει, καὶ ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων τὸ ἀμήν· καὶ ἡ διάδοσις καὶ ἡ μετάληψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἑκάστῳ γίνεται, καὶ τοῖς οὐ παροῦσι διὰ τῶν διακόνων πέμπεται. Quanam autem in prece illa εὐχαριστία, de qua Justinus loquitur, constiterit, explicatur ex parte in Dial. cum Tryphone Judæo f. 229. ubi ait, Christum sacramentum Eucharistiæ eapropter instituisse, ἵνα ἅμα τε εὐχαριστῶμεν τῷ Θεῷ ὑπὲρ τε τοῦ τὸν κόσμον ἐκτικέναι σὺν πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῷ διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀπὸ τῆς κακίας, ἐν ᾗ γεγόναμεν, ἠλευθερωκέναι ἡμᾶς, καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καταλελυκέναι τελείαν κατάλυσιν διὰ τοῦ παθητοῦ γενομένου κατὰ τὴν βουλὴν αὐτοῦ. Subjicitur f. 345. de εὐχαῖς καὶ εὐχαριστίαις· ταῦτα γὰρ μόνα οἱ Χριστιανοὶ παρέλαβον ποιεῖν, καὶ ἐπ' ἀναμνήσει δὲ τῆς τροφῆς αὐτῶν ξηρᾶς τε καὶ ὑγρᾶς, ἐν ᾗ καὶ τοῦ πάθους ὃ πέπονθε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς τοῦ Θεοῦ μέμνηται. Hæc verba, etsi prolixa sint, & sine ulla necessitate hùc posita videri possint, eapropter tamen tota adduximus, ut lectori pateat omnis, quæ Justini tempore obtinuit, Eucha-

chariftiam celebrandi ratio. Sunt verò, quæ hîc obfervamus, fequentia. I. Ævum Juftini à fimplicitate Apoftolica jam defciviffe. Simplex enim Confecratio in longas preces mutata fuit, quæ nec omnes Euchariftiæ refpiciebant facramentum, nec ab Apoftolis præfcriptæ erant, utpote ex tempore, quod ajunt, à Sacerdote, qui confecrabat, factæ. Conf. fuprà p. 70. II. Confecrationem à Juftino memoratam εὐχαριστίᾳ ac precibus factam fuiffe, eo qui facra faciebat, *pro viribus* & *quantum poterat*, Deum laudante & gratias agente, id quod de voce quoque altiore intelligendum effe cenfemus. Ea enim omnia innuit Juftinus, ubi dicit ὅση δύναμις. Ita & Conftitut. Apoft. L. VIII. C. XL. εὐχαριστοῦμέν σοι—. οὐχ ὅσον ὀφείλομεν ἀλλ' ὅσον δυνάμεθα. Origenes eâdem ferè φράσει utitur L. VIII. contra Celfum p. 386. Τὸν ἕνα Θεὸν καὶ τὸν ἕνα υἱὸν αὐτοῦ καὶ λόγον καὶ εἰκόνα ταῖς κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν ἱκεσίαις καὶ ἀξιώσεσι σέβομεν. Submiffa autem voce Confecrationem Juftini tempore haud factam fuiffe tùm ex contextu ejus patet, tùm ex iis, quæ alii Patres referunt. Dionyf. de Eccl. Hier. C. III. n. 3. §. 12. introducit τὸν θεῖον ἱεράρχην ἀναβοῶντα· σὺ εἶπας· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Adde Cyrilli Hierof. Catech. Myft. II. III. Addit quoque ὕμνους Juftinus M. quos olim in adminiftratione Euchariftiæ adhibitos fuiffe & Conftit. Apoft. memorant. L. VIII. C. XII. ubi ἁγιασμὸς ita defcribitur: καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἅμα εἰπάτω· ἅγιος ἅγιος ἅγιος

 Κύ-

Κύριος Σαβαώθ· πλήρης ὁ ȣρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτȣ̃, εὐλογητὸς εἰς τȣ̀ς αἰῶνας ἀμὴν, quæ ipsa ἀρχιερεὺς aliis tamen verbis repetit. C. XIII. Lectio Psalmi XXXIII. durante distributione injungitur & τȣ̃ Ψάλλοντος mentio fit. Plinius quoque Secundus Epist. L. X. Ep. 97. memorat, si quidem genuina hæc sit Epistola, quod arbitramur, *Christianos solitos fuisse stato die ante lucem convenire carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem.* Dionys. de Eccl. Hier. C. III. n. 2. τὰς ἱερὰς Θεȣργίας ὁ ἱεράρχης ὑμνήσας ἱερȣργεῖ τὰ θειότατα καὶ ὑπ' ὄψιν ἄγει τὰ ὑμνημένα. n. 3. §. 7. οἱ πανίεροι τῶν πανιέρων ἱερȣργοὶ καὶ φιλοθεάμονες τὴν ἁγιωτάτην τελετὴν ἁγιοπρεπῶς ἐποπτεύοντες ὑμνȣ̃σιν ὑμνολογίᾳ καθολικῇ τὴν ἀγαθȣργὸν καὶ ἀγαθοδότιν ἀρχὴν . . . . . τὸν ὕμνον δὲ τȣ̃τον οἱ μὲν ὑμνολογίαν καλȣ̃σιν, & quæ sequuntur. Quinimo & Augustinus memorat, suo tempore in Ecclesia Africana tempore Oblationis Psalmos decantâsse chorum, L. II. Retract. C. II. & τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας Hom. 24. in 1. Cor. X. ita explicat Chrysostomus: ποτήριον εὐλογίας ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ αὐτὸ μετὰ χεῖρας ἔχοντες ȣ̃τως αὐτὸν ἀνυμνȣ̃μεν θαυμάζοντες, ἐκπληττόμενοι τῆς ἀφάτȣ δωρεᾶς, εὐλογȣ̃ντες, ὅτι αὐτὸ ἐξέχεεν, ἵνα μὴ μένωμεν ἐν τῇ πλάνῃ, καὶ ȣ̓ μόνον ἐξέχεεν ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἡμῖν μετέδωκεν. Conferri hîc potest elegantissimus Jo. Bonæ de divina Psalmodia tractatus, & quod suprà in Diss. de Oblatione Eucharistiæ §. 6. ad verba καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον posuimus. Nec omitti hîc debet, quod

in

in Cyrilli Hieroſol. Catech. Myſt. III. legitur: μετὰ ταῦτα (poſtquam ſcilicet Sacerdos dona ſancta diſtributurus dixit, τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, populuſque reſpondit, εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς) ἀκούετε τοῦ Ψάλλοντος μετὰ μέλους θείου, προτρεπομένου ὑμᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἁγίων μυστηρίων καὶ λέγοντος, γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. IV. Non opus eſſe cenſemus, ut prolixa demonſtratione oſtendamus, Conſecrationem Euchariſtiæ à Juſtino memoratam in precibus conſiſtere, quas εὐχαριστίαν & εὐλογίαν nominat. Totus enim contextus hîc collimat, valdeque foret violentum dicere, quòd per εὐχαριστίαν & εὐλογίαν verba τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου intellecta velit. V. Egregia ſunt quæ Juſtinus addit, nemini Euchariſtiam olim exhibitam, niſi qui fidem doctrinæ Chriſtianæ dederit & juxta inſtitutum Chriſti vixerit. Heic, quod obiter notamus, omnis hodierna Eccleſia à primitiva deviat, cùm omnibus nunc porrigatur Euchariſtia, ſi ſaltem ore fidem Eccleſiæ, cui nomen dedere, profiteantur, nec enormibus ſe polluant peccatis. VI. Præſentiam realem ex unione perſonali explicat Juſtinus, oſtenditque, panem Euchariſticum cum Corpore Chriſti vi Conſecrationis uniri, quam & Pauli, & Ignatii, & Irenæi ſententiam eſſe ſuprà docuimus, eandem, quam hodie ii defendunt, qui Auguſtanæ Confeſſioni addicti ſunt. VII. Mirum tamen eſt, Juſtinum de ἐπικλήσει Spiritus S. nihil omninò hîc dicere, cujus pri-

ma veſtigia in Irenæo ejus συγχρόνῳ invenire licet. Hujus ſententiam de Conſecratione ſuprà in notis p. 27. 64. ſeqq. luculenter exhibuimus, ut plura hîc addere non ſit neceſſarium.

§. IV.

In Conſtit. Apoſtol. L. VIII. C. XII. etſi quidem verba inſtitutionis Dominicæ in mediis precibus recitentur, Conſecratio tamen fit per verba ἐπικλήσεως, quæ ſequuntur. Ita autem illa habent: προσφέρομέν σοι τῷ βασιλεῖ τῷ Θεῷ κατὰ τὴν αὐτοῦ διάταξιν τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο εὐχαριστοῦντές σοι δι' αὐτοῦ, ἐφ' οἷς κατηξίωσας ἡμᾶς ἑστάναι ἐνώπιόν σου καὶ ἱερατεύειν σοι καὶ ἀξιοῦμέν σε, ὅπως εὐμενῶς ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα ἐνώπιόν σου, σὺ ὁ ἀνενδεὴς Θεὸς, καὶ εὐδοκήσῃς ἐπ' αὐτοῖς εἰς τιμὴν τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ καταπέμψῃς τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα ἐπὶ τὴν θυσίαν ταύτην, τὸν μάρτυρα τῶν παθημάτων τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὅπως ἀποφήνῃ τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου. Patet ex his verbis, Conſecrationem hâc ἐπικλήσει olim factam fuiſſe, quæ ſupponit, eandem verbis inſtitutionis nondum fuiſſe abſolutam, id quod probè obſervandum, ut ſententia veteris Eccleſiæ hoc de argumento ritè capiatur. Hinc & Origenes T. II. Comment. in Matth. f. 283. Euchariſtiam vocant τὸ ἁγιαζόμενον διὰ λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεύξεως & f. 254. τὸν ἁγιασθέντα λόγῳ Θεοῦ καὶ ἐντεύξει ἄρτον. Et poſt pau-

pauca: καὶ ȣ̓χ ἡ ὕλη τȣ̃ ἄρτȣ ἀλλ' ὁ ἐπ' αὐτῷ εἰρημένος λόγος ἐςὶν ὁ ὠφελῶν τὸν μὴ ἀναξίως τȣ̃ Κυρίȣ ἐσθίοντα αὐτόν. Juxta præjudicatam opinionem hæc explicat Huetius, cùm ſcribit: *Precationem verò illam, quæ panem comedentibus utilem efficit, & ſermonem ſuper pane prolatum, quid aliud eſſe dicam quàm myſtica illa verba, quibus panis conſecratur, & quæ* εὐχὴν *ac myſticam precem nonnulli Patres appellant? quia precationem, licèt non expreſſam, involvunt, qua Deum rogat Sacerdos, ut prolatis à ſe myſticis verbis idem efficiat, quod effecit olim, cùm eadem ipſe proferret.* Hæc contorta eſſe quivis videt, qui quid ἔντευξις ſit noverit, quæ utique à recitatione verborum inſtitutionis Dominicæ plurimùm differt. Aſt ipſe hæc explicat Origenes, cùm L. VIII. adv. Celſum ſcribit: τὸν ἕνα Θεὸν καὶ τὸν ἕνα υἱὸν αὐτȣ̃ καὶ λόγον καὶ εἰκόνα ταῖς κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν ἱκεσίαις καὶ ἀξιώσεσι σέβομεν, προσάγοντες τῷ Θεῷ τῶν ὅλων τὰς εὐχὰς διὰ τȣ̃ μονογενȣ̃ς αὐτȣ̃, ᾧ πρῶτον προσφέρομεν αὐτὰς ἀξιȣ̃ντες αὐτὸν ἱλασμὸν ὄντα περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν προσαγαγεῖν ὡς ἀρχιερέα καὶ εὐχὰς καὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς ἐντεύξεις ἡμῶν τῷ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ. Et rurſus: ἡμεῖς δὲ τῷ τȣ̃ παντὸς δημιȣργῷ εὐαρεςȣ̃ντες καὶ τȣ̀ς μετ' εὐχαριςίας καὶ εὐχῆς τῆς ἐπὶ τοῖς δοθεῖσι προσαγομένȣς ἄρτȣς ἐσθίομεν, σῶμα γενομένȣς διὰ τὴν εὐχὴν ἅγιόν τι καὶ ἁγιάζον τȣ̀ς μεθ' ὑγιȣ̃ς προθέσεως αὐτῷ χρωμένȣς p. 386. 399. Tertullianus de Conſecratione Euchariſtiæ nihil ferè habet, niſi quòd in libro

 de

de Oratione ſub finem *ſacrificiorum orationes* memoret. Cæterùm & L. IV. adv. Marc. C. XL. hæc leguntur: *Acceptum panem & diſtributum Diſcipulis Corpus ſuum illum fecit*, hoc eſt Corpus meum *dicendo id eſt figura Corporis mei.* Nec negari poteſt, ita hæc Tertulliani verba eſſe poſita, ut Conſecrationem à Chriſto verbis iſtis, *hoc eſt Corpus meum*, factam fuiſſe, crediſſe idem videatur. Contradicit tamen hîc Marcus Antonius de Dominis de Republ. Eccl. L. V. C. VI. §. 12. aitque, vocem *dicendo* Conſecrationem juxta mentem Tertulliani innuere haud poſſe, quia *panis jam diſtributus* non amplius conſecrari poſſit, cùm Conſecratio diſtributionem omninò debeat præcedere. Arbitratur itaque, *dicendo* idem eſſe ac *cùm dixerit*. Quæ tamen explicatio neceſſaria non eſt, ſi ſtatuas, præſentiam realem in uſu ſacramenti demùm ſe exerere, juxta uſitatam illam regulam: *nihil habet rationem ſacramenti extra uſum ſeu actionem divinitùs inſtitutam.* Conf. Form. Conç. Art. VII. de Cœna Domini p. 747. ſeqq. Cyprianus, qui itidem de Conſecratione nihil tradit, Epiſtola tamen LXXV. *invocationem ſolitæque prædicationis ſacramentum* refert, quem locum ſuprà p. 70. 71. adduximus. Non tamen eſt inter antiquiores, qui poſt Irenæum verba invocationis clariùs efferat, quàm Cyrillus Hieroſol. Ita enim ille Catech. Myſt. I. ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τῆς εὐχαριστίας πρὸ τῆς ἁγίας ἐπικλήσεως τῆς προσκυνητῆς τριάδος ἄρτος ἦν καὶ οἶνος

λιτός.

λιτός. ἐπικλήσεως δὲ γενομένης ὁ μὲν ἄρτος γίνεται σῶμα Χριϛȣ̃, ὁ δὲ οἶνος αἷμα Χριϛȣ̃. Catech. Myſt. V. tota recenſetur Liturgia. Manum primùm lavat Sacerdos, oſculum mutuum ſequitur, clamat idem ad populum: ἄνω τὰς καρδίας, hoc reſpondente ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον, addit Sacerdos: εὐχαριϛήσωμεν τῷ Κυρίῳ, ſubjungit populus: ἄξιον καὶ δίκαιον. Dicuntur poſtea preces Euchariſticæ, in quibus mentio fit cœli & terræ & univerſæ creaturæ, Angelorum, &c. Excipit has ἅγιος ἅγιος ἅγιος Κύριος Σαβαὼθ, ubi addit Cyrillus: διὰ τȣ̃το γὰρ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν ἐκ τῶν Σεραφὶμ θεολογίαν ταύτην λέγομεν, ὅπως κοινωνοὶ τῆς ὑμνῳδίας ταῖς ὑπερκοσμίοις γενώμεθα ϛρατιαῖς, ἵνα ἁγιάσαντες ἑαυτȣ̀ς διὰ τῶν πνευματικῶν τȣ́των ὕμνων παρακαλῶμεν τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν, τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐξαποϛεῖλαι ἐπὶ τὰ προκείμενα, ἵνα ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον σῶμα Χριϛȣ̃, τὸν δὲ οἶνον αἷμα Χριϛȣ̃· πάντως γὰρ, ȣ̃ ἐὰν ἐφάψαιτο τὸ ἅγιον πνεῦμα, τȣ̃το ἡγίαϛαι καὶ μεταβέβληται. Dionyſius de Eccleſ. Hierarch. ubi de celebratione Cœnæ Dominicæ data opera agit, de ἐπικλήσει nihil habet. Precum tamen meminit C. III. περὶ τῶν ἐν τῇ συνάξει τελȣμένων n. 2. οἱ δὲ τῆς λειτȣργικῆς διακοσμήσεως ἔκκριτοι σὺν τοῖς ἱερεῦσιν ἐπὶ τȣ̃ θείȣ θυσιαϛηρίȣ προτιθέασι τὸν ἱερὸν ἄρτον καὶ τὸ τῆς εὐλογίας ποτήριον, προομολογηθείσης ὑπὸ παντὸς τȣ̃ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος τῆς καθολικῆς ὑμνολογίας, πρὸς οἷς ὁ θεῖος ἱεράρχης εὐχὴν ἱερὰν τελεῖ καὶ τὴν ἁγίαν εἰρήνην ἅπασι διαγγέλλει καὶ ἀσπασαμένων ἀλλήλȣς ἁπάντων ἡ μυϛικὴ

τῶν ἱερῶν πτυχῶν ἀνάῤῥησις ἐπιτελεῖται. Et n. 3. §. 7. τὸν ὕμνον δὲ τοῦτον οἱ μὲν ὑμνολογίαν καλοῦσιν, οἱ δὲ τῆς θρησκίας τὸ σύμβολον, ἄλλοι δὲ ὡς οἶμαι, θειότερον ἱεραρχικὴν εὐχαριστίαν ὡς περιεκτικὴν τῶν εἰς ἡμᾶς δεόθεν ἀφικομένων ἱερῶν δώρων. δοκεῖ γάρ μοι τῶν ὑμνουμένων ἁπασῶν θεουργιῶν ἡ πραγματεία περὶ ἡμᾶς γεγονέναι τὴν μὲν οὐσίαν ἡμῶν καὶ ζωὴν ἀγαθοειδῶς ὑποστήσασα καὶ ἀρχετύποις κάλλεσι τὸ θεοειδὲς ἡμῶν μορφώσασα καὶ θειοτέρας ἕξεως καὶ ἀναγωγῆς ἐν μετουσίᾳ καταστήσασα, κατιδοῦσα δὲ τὴν ἐξ ἀπροσεξίας ἐγγενομένην ἡμῖν ἐρημίαν τῶν θείων δωρεῶν ἐπισκευαστοῖς ἡμᾶς ἀγαθοῖς εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀνακαλέσασθαι καὶ τῇ παντελεῖ τῶν ἡμετέρων προσλήψει τὴν τελειοτάτην τῶν οἰκείων μετάδοσιν ἀγαθουργῆσαι καὶ ταύτῃ κοινωνίαν ἡμῖν Θεοῦ καὶ τῶν θείων δωρήσασθαι. Denique §. 12. hæc adduntur: ὁ θεῖος ἱεράρχης ἐπὶ τοῦ θείου θυσιαστηρίου καταστὰς ὑμνεῖ τὰς εἰρημένας ἱερὰς θεουργίας Ἰησοῦ τῆς θειοτάτης ἡμῶν προνοίας, ἃς ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους ἡμῶν εὐδοκίᾳ τοῦ παναγεστάτου πατρὸς ἐν πνεύματι ἁγίῳ κατὰ τὸ λόγιον ἐτελείωσεν. ὑμνήσας δὲ καὶ τὴν σεβασμίαν αὐτῶν καὶ νοητὴν θεωρίαν ἐν νοεροῖς ὀφθαλμοῖς ἐποπτεύσας, ἐπὶ τὴν συμβολικὴν αὐτῶν ἱερουργίαν ἔρχεται καὶ τοῦτο θεοπαραδότως. ὅθεν εὐλαβῶς τε ἅμα καὶ ἱεραρχικῶς μετὰ τοὺς ἱεροὺς τῶν θεουργιῶν ὕμνους ὑπὲρ τῆς ὑπὲρ αὐτὸν ἱερουργίας ἀπολογεῖται; πρότερον ἱερῶς πρὸς αὐτὸν ἀναβοῶν· σὺ εἶπας· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. εἶτα τῆς θεομιμήτου ταύτης ἱερουργίας ἄξιος αἰτήσας γενέσθαι καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν Χριστὸν ἀφομοιώσει τὰ θεῖα τελέσαι καὶ διαδοῦναι πανάγνως καὶ

τοὺς

τὰς τῶν ἱερῶν μεθέξοντας ἱεροπρεπῶς μετασχεῖν, ἱερουργεῖ τὰ θειότατα καὶ ὑπ' ὄψιν ἄγει τὰ ὑμνημένα διὰ τῶν ἱερῶς προκειμένων συμβόλων· τὸν γὰρ ἐγκεκαλυμμένον καὶ ἀδιαίρετον ἄρτον ἀνακαλύψας καὶ εἰς πολλὰ διελὼν καὶ τὸ ἑνιαῖον τοῦ ποτηρίου πᾶσι καταμερίσας συμβολικῶς τὴν ἑνότητα πληθύνει καὶ διανέμει παναγεστάτην ἐν τούτοις ἱερουργίαν τελῶν. Hactenus Dionyſius, cujus verba tota ferè hùc poſuimus, ut, quæ ipſius tempore in uſu fuerit Liturgia, pateret, diverſa omninò à Liturgia Cyrilli Hieroſolymitani, maximè, quod invocationem Spiritus S. concernit, quam Dionyſius non habet. Nunc ad Liturgias Eccleſiæ Græcæ communes nobis progrediendum eſt.

§. V.

Liturgia Jacobi, cui maxima ſemper fuit autoritas, ita habet: ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ ἐξαπόστειλον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα τὸ πνεῦμά σου τὸ παν-ἅγιον, τὸ κύριον καὶ ζωοποιὸν, τὸ σύνθρονον σοὶ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ τῷ μονογενεῖ σου υἱῷ, τὸ συμβασιλεῦον, τὸ ὁμοούσιόν τε καὶ συναΐδιον, τὸ λαλῆσαν ἐν νόμῳ καὶ προφήταις καὶ τῇ καινῇ σου διαθήκῃ, τὸ καταβὰν ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ καὶ μεῖναν ἐπ' αὐτὸν, τὸ καταβὰν ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους σου ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν ἐν τῷ ὑπερώῳ τῆς ἁγίας καὶ ἐνδόξου Σιὼν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς πεντεκοστῆς. αὐτὸ τὸ πνεῦμά σου τὸ πανάγιον κατάπεμψον, δέσ-

ποτα

πόλα, ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα ἅγια δῶρα ταῦτα, ἵνα ἐπιφοιτήσαν τῇ ἁγίᾳ καὶ ἀγαθῇ καὶ ἐνδόξῳ αὐτῦ παρȣσίᾳ ἁγιάσῃ καὶ ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον τῦτον σῶμα ἅγιον τῦ Χριςῦ σȣ καὶ τὸ ποτήριον τῦτο αἷμα τίμιον τῦ Χριςῦ σȣ, ἵνα γένηται πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτῶν μεταλαμβάνȣσιν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, εἰς ἁγιασμὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, εἰς καρποφορίαν ἔργων ἀγαθῶν. Eadem hæc ἐπίκλησις habetur & in Liturgia Marci, maximè & in Liturgia Basilii, ubi: προσεγγίζομεν τῷ ἁγίῳ σȣ θυσιαςηρίῳ καὶ προθέντες τὰ ἀντίτυπα τῦ ἁγίȣ σώματος καὶ αἵματος τῦ Χριςῦ σȣ, σῦ δεόμεθα καὶ σε παρακαλῦμεν, ἅγιε ἁγίων, εὐδοκίᾳ τῆς σῆς ἀγαθότητος ἐλθεῖν τὸ πνεῦμά σȣ τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα καὶ εὐλογῆσαι αὐτὰ καὶ ἁγιάσαι καὶ ἀναδεῖξαι..... τὸν μὲν ἄρτον τῦτον αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα τῦ Κυρίȣ καὶ Θεῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησῦ Χριςῦ, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τῦτῳ αὐτὸ τὸ τίμιον αἷμα τῦ Κυρίȣ καὶ Θεῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησῦ Χριςῦ, τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ τῆς τῦ κόσμȣ ζωῆς. In Liturgia verò Chrysostomi hæc exstant: ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λατρείαν, καὶ παρακαλῦμεν καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν, κατάπεμψον τὸ πνεῦμά σȣ τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα . . . . . ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τῦτον τίμιον σῶμα τῦ Χριςῦ σȣ . . . . . . τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τῦτῳ τίμιον αἷμα τῦ Χριςῦ σȣ, additurque in quibusdam Codicibus μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σȣ τῷ ἁγίῳ. Atque hæc veterum Liturgiarum loca sunt, ex quibus perspicere

cere est, quænam fuerit ista ἐπίκλησις, quâ S. Eucharistiam isti consecrârunt. Hinc oppido mirandum, fuisse Viros doctos, qui crediderint, juxta veteres Liturgias Consecrationem non in ἐπικλήσει sed in verbis institutionis ponendam esse. Id quod in Concilio Florentino Joannes de Turrecremata ausus est asserere, qui textum Basilii violento modo in suam detorquere sententiam haud dubitavit, verba Basilii πόιησον τὸν ἄρτον τȣ̃τον σῶμα Χριςȣ̃ ita explicando, ut per ἄρτον cœtus fidelium sit intelligendus, qui sit Corpus Christi mysticum. Conc. T. XIII. f. 1144. 1155. Eundem in finem Leo Allatius πόιησον illud referendum esse ait ad sequentia. Scilicet his verbis non arbitratur designari, nondum factum esse Corpus Christi, quod recitatis jam institutionis verbis factum fuerit, sed id solùm à Deo peti, ut & sacrificium hoc acceptum habeat & sacramentum hoc accipientibus jubeat esse salutare. Hinc ex aoristo μεταβαλὼν hanc quoque derivat explicationem: *Fac ut panis hic, quem in pretiosum Corpus Christi, & quod est in calice, quod in pretiosum Sanguinem Christi jam immutâsti, sint nobis participatio Spiritus S. remissio peccatorum, &c.* Quinimo & μεταβαλὼν in Missa Basilii *extrinsecus additum esse* dicit. Conf. Exerc. XXV. in R. Creyghtoni Apparatum, versionem & notas ad Historiam Concilii Florentini p. 509. seqq. 517. 519. & suprà p. 77. seqq. Quæ verò Turrecrematæ fuit explicatio, qui ἄρτον de Corpore Christi mystico exposuit, eandem Card. Bessario

rio etiam in libro de Sacramento Eucharistiæ defendit. Vid. T. VI. Bibl. Patr. f. 471. Is tamen, qui appositè magis hîc respondet, est Jacobus Goar, contendens, Consecrationem verbis institutionis quidem in Ecclesia Græca olim factam, ast precibus confirmatam fuisse, illa virtutem physicam, has moralem habere, denique ex aoristo μεταβαλὼν concludi posse, factam jam esse mutationem. Conf. not. in Euchölog. Græc. f. 141. seqq. & Petri Arcudii L. III. de concordia Eccles. Occid. & Orient. C. XXVII. seqq. Ast gratis hæc omnia dicuntur, sensumque verborum manifestè detorquent, ut quivis videt. Cæterùm omnes propemodum Liturgias Orientales hanc, de qua loquimur, ἐπίκλησιν habere notavit Richardus Simon in notis uberioribus ad apologiam Gabrielis Severi p. 143. seqq. Addi de hoc argumento possunt Sixtus Sen. Bibl. S. L. VI. annot. 3. Bellarm. L. IV. de Euch. C. XIV. Allatius L. III. de perpetua Eccl. Occid. atque Or. consensione C. XV. & Bona de reb. Liturg. L. II. C. XIII. §. 4. 5.

§. VI.

Cùm in evolvendis Liturgiis nunc versemur, ex Missis quoque Latinis quædam afferre lubet, ut conficiamus, in Ecclesia quoque Occidentali Consecrationem per invocationem Spiritus S. olim, etsi non ubivis, factam fuisse. Ita scilicet sæpius in Missali Gothico: *descendat, Domine,*

ne, in his sacrificiis tuæ benedictionis coæternus & Cooperator Paraclitus Spiritus: ut oblationem, quam tibi de tua terra fructificante porregimus, te sanctificante sumamus. Alibi: *te oramus, uti hoc sacrificium tua benedictione benedicas & Spiritus S. tui rore perfundas, ut sit omnibus legitima Eucharistia.* Rursum: *munera tua quæsumus Domine, S. Spiritus tui donatione sacrentur.* In Missa S. Mauritii habetur Collectio *post sanctus* dicta: *Oremus, fratres dilectissimi, ut Dominus ac Deus noster speciem istam suo ministerio consecrandam cælestis gratiæ inspiratione sanctificet.* In Missa S. Leudigarii: *concede nobis, ut descendat hîc benedictio tua super hunc panem & calicem in transformatione Spiritus tui Sancti.* Alibi: *præsentia munera ita sincera pietate intuere, ut S. Spiritus perfundantur benedictione.* Rursus: *te, Pater omnipotens, deprecamur, ut suprapostita altari tuo munera lætus aspicias, atque hæc omnia obumbres Sancti Filii tui Spiritu.* Iterum: *Offerimus tibi hunc panem sanctum & calicem salutarem, obsecrantes, ut infundere digneris Spiritum tuum Sanctum.* Missale Gallicanum vetus in Missa S. Germani ita habet: *Descendat, precamur, omnipotens Deus, super hæc quæ tibi offerimus, verbum tuum sanctum, descendat inæstimabilis gloriæ tuæ Spiritus, descendat antiquæ indulgentiæ tuæ donum, ut fiat oblatio nostra hostia spiritalis, in odorem suavitatis recepta,* quod & alibi in hoc Missali frequentius repetitur. In

die

die quippe Circumcisionis oratur, *ut sacrificium susceptum, benedictum & sanctificatum fiat nobis Eucharistia legitima in Dei Patris Filiique nomine & Spiritus S.* Idem ferè exstat in Missa Mozarabica. In die natalis Domini: *In altare tuum panis ac vini holocausta proponimus, rogantes, ut has hostias Trinitas indivisa sanctificet.* Dom. II. post octavam Epiphaniæ: *Quæsumus, ut oblationem hanc Spiritus tui permixtione sanctifices, & Corpus ac Sanguinem Domini nostri Jesu Christi plena transformatione conformes.* Dom. I. Quadragesimæ: *Emitte Spiritum tuum de Sanctis cœlis tuis, quo sanctificentur oblata.* Dom. III. post Pascha: *His sacrificiis propitiatus illabere, hisque benedicturus descende.* Dom. VI. post Pascha: *Oramus, ut hæc libamina Spiritus tui Sancti benedictione respergens sumentium visceribus sanctificationem accommodes.* Cæterùm acutè observavit Card. Bona, *ritum Mozarabicum & veterem Gallicanum in hoc* nempe in invocatione Sp. S. *convenire cum Græco* de reb. Liturg. L. II. C. XIII. §. 5. ubi tamen in eo errare videtur, quòd credidit, hujus invocationis finem non fuisse Consecrationem & sanctificationem donorum, sed nostram. Utramque enim precibus hisce expetitam fuisse ipsa verba monstrant, ut non opus sit, prolixam hîc refutationem dare. Ita & Ambrosius in principio Missalis Fer. VI. *Descendat etiam, Domine, illa Spiritus S. tui invisibilis forma & incomprehensibilis Majestas,*

sicut

sicut quondam in Patrum hostias descendebat, qui & oblationes nostras Corpus & Sanguinem tuum efficiat. Quinimo & in Missâ Ambrosiana, tàm antiquiore, quàm recentiore, dicitur sacramentum ineffabile gratiæ divinæ per infusionem Spiritus S. fieri Corpus Jesu Christi. Eadem exstant in Liturgia Cyrillo Al. adscripta: *Emitte de excelso sancto tuo & de habitaculo præparato incomprehensibili in sinu tuo & de throno regni gloriæ tuæ ipsum Paraclitum & Spiritum Sanctum tuum . . . . . super nos famulos tuos & super has oblationes venerandas, quas incipio apponere coram te, super hunc panem & super hunc calicem, ut sanctificentur & commutentur.* Et in Liturgia Gregorii II. *Tu, Domine, verbo tuo in te ipsum commutas hæc quæ sunt proposita: tu habitas inter nos; præpara nobis ministerium plenum mysteriis: insere in nobis memoriam mysterii tui sancti: mitte super nos gratiam Spiritus S. tui, qui purificet & commutet has propositas oblationes in Corpus & Sanguinem liberationis nostræ.* Denique in Missa, quam primus edidit Flacius Illyricus, hæc habentur: *Petimus ergò Majestatem tuam, ut ascendant preces humilitatis nostræ unà cum incenso isto in conspectum tuæ clementiæ, & descendat super hunc panem & super hunc calicem plenitudo Divinitatis. Descendat etiam, Domine, illa Sancti Spiritus incomprehensibilis invisibilisque Majestas, sicut quondam in Patrum hostias descendebat.* In vetere Missali Ecclesiæ

Narbonensis secretis additur hæc Oratio: *Descendat quæsumus, Domine, Spiritus S. tuus super hoc altare, quò hæc munera tuæ Majestati oblata benedicendo benedicat & sanctificando sanctificet, & sumentium corda dignanter emundet.* Conf. Edm. Martene de antiquis Ecclesiæ ritibus P. I. L. I. C. IV. Art. 7. §. 6. p. 393. Hæc autem omnia ostendunt, in Ecclesia etiam Occidentali primùm per invocationem Spiritus S. consecratam fuisse Eucharistiam, posterioribus verò temporibus fuisse abrogatam, cùm in hodiernis Missalibus non ampliùs inveniatur. Proscripta itaque fuit antiquissima traditio variavitque Ecclesia in Consecratione, à qua totius Sacramenti essentia aut forma, ut terminis Scholasticis utar, juxta sententiam Ecclesiæ Romanæ consistit.

§. VII.

Sequitur, ut dicta Patrum, qui vel in precibus & ἐπικλήσει vel in verbis institutionis Consecrationem ponunt, juxta ordinem seculorum hùc ponamus, & quantoperè ii variaverint, ostendamus. * Sufficiat autem, præcipua saltem

* Conferri hîc possunt Jac. Goari, Ord. Prædic. Euchologium sive Rituale Græcorum, vel potius observationes, quas in Euchologium hoc confecit Goarus, Pet. Arcudii, Corcyræi Liber III. de Concordia Ecclesiæ Occidentalis & Orientalis in septem Sacramentorum administratione, Marc. Ant. de Dominis de Republ. Eccles. L. V. C. VI. & XII. Leonis Allatii L. III. de Ecclesiæ Occiden-

tem attuliſſe; & ſemel monuiſſe, Veteres mox precibus, mox verbis inſtitutionis, vim conſecrativam tribuere. Quod ut pateat, ſelecta primùm Patrum Græcorum dabimus, quæ id evincant, teſtimonia. Euſebii Emiſeni loca adferre pluribuſque illuſtrare ferè non attinet, cùm notorium ſit, Sermones, qui ipſi attribuuntur, eſſe ſuppoſititios. Ita autem ille ſub finem Serm. V. de Paſchate: *Sicut autem quicumque ad fidem veniens ante verba baptiſmi adhuc in vinculo eſt*

 ve-

dentalis atque Orientalis perpetua conſenſione & in Rob. Creyghtoni Apparatum, verſionem & notas ad Hiſtoriam Concilii Florentini ſcriptam à Sylveſtro Syropulo de unione inter Græcos & Latinos Exerc. XXV. ſeqq. Jo. Bona de Reb. Liturg. variis in locis, Rich. Simon in notis uberioribus ad Apologiam Gabr. Severi, itemque in Hiſtoria Critica fidei & rituum populorum Orientalium Gallicè ſcripta & ſub nomine Domini de Moni edita, Acta Concilii Florentini, tùm T. XIII. Concil. exſtantia, tùm à Sylv. Syropulo ſcripta & à Creyghtono publici juris facta, Card. Beſſario in libro de Euchariſtia, Edm. Martene de antiquis Eccleſiæ ritibus, qui & P. I. L. I. C. IV. Art. 8. §. 19. p. 404. allegat Diſſertationem Gallicam cujuſdam Doctoris pro Conſecratione per benedictionem peragenda, quam videre nobis non contigit, Iſaacius Habertus, Epiſc. Vabrenſis in notis ad Ἀρχιερατικὸν ſive Librum Pontificalem Eccleſiæ Græcæ, Hugo Menardus in notis ad Librum Sacram. Gregor. M. Jo. Gerhardus tùm in Confeſſ. Cathol. tùm in locis Theologicis, itemque Caſpar Calvœrius in Rituali Eccleſiaſtico, Edm. Albertinus L. I. de ſacramento Euchariſtiæ, Matthæus Larroquanus in Hiſtoria Euchariſtiæ Gallicè ſcripta P. I. C. VII. Cl. Salmaſ. ſub nomine Simplicii Verini Lib. de Tranſſubſtantiatione ad Juſtum Pacium contra H. Grotium variis in locis, & Jacobus Baſnagius in Hiſtor. Eccl. Gallico idiomate exarata paſſim, denique Vir Clariſſ. Petrus Zornius in Diſſertatione Hiſtorico-Theologica de ἐπικλήσει Veterum ad Spiritum S. in S. Cœna, quam ſub præſidio celeberrimi Theologi Joh. Fechtii Roſtochii A. MDCCV. defendit, ut Bellarminum, Perronium, Coeffetellum alioſque plures taceamus.

veteris debiti, his autem commemoratis mox exuitur omni fæce peccati, ita, quando benedicendæ verbis cœlestibus creaturæ sacris altaribus imponuntur, antequam invocatione Summi Numinis consecrentur, *substantia illic est panis & vini.* Ex his patet, *invocationi Summi Numinis* seu precibus Consecrationem attribuisse Eusebium. Ast quæ sequuntur, aliter sonant: *Post verba autem Christi Corpus & Sanguis est Christi. Quid autem mirum, si ea, quæ potuit verbo creare, verbo possit creata convertere?* Id quod & repetit in Sermone de Corpore & Sanguine Domini: *Invisibilis Sacerdos visibiles creaturas in substantiam Corporis & Sanguinis sui verbo suo secreta potestate convertit, ita dicens:* Accipite & edite, Hoc est enim Corpus meum, *& sanctificatione repetita:* accipite & bibite, Hic est Sanguis meus. Epiphanius in Ancorato circa medium: *In statu damnationis sunt, qui post illa verba Dominica:* Hoc est Corpus meum, *non credunt esse ipsum verum Corpus Christi, sed exspectant nescio quas preces humanas, ut fiat.* Ephræm Syrus περὶ ἱερωσύνης ita: ἡ δὲ ἱερωσύνη ἐν πολλῇ παῤῥησίᾳ . . . . παράκλησιν ἅμα καὶ μετάνοιαν αἰτεῖ καὶ συγχώρησιν καὶ ἔλεον καὶ οἶκτον τῷ εὐσπλάγχνῳ βασιλεῖ· ὅπως τὸ παράκλητον πνεῦμα συγκατέλθῃ καὶ ἁγιάσῃ τὰ δῶρα τὰ ἐν γῇ προκείμενα. Greg. Nyss. Orat. in baptismum Christi non longè ab initio: ὁ ἄρτος πάλιν ἄρτος ἐστὶ τέως κοινὸς, ἀλλ᾽ ὅταν αὐτὸν τὸ μυστήριον ἱερεργήσῃ, σῶμα Χριστοῦ λέγεταί τε καὶ γί-

γίνεται. ὅτως τὸ μυςικὸν ἔλαιον, ὅτως ὁ οἶνος ὀλίγε τινὸς ἄξια ὄντα πρὸ τῆς εὐλογίας μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τὸν τε πνεύματος ἑκάτερον αὐτῶν ἐνέργει διαφόρως. Aliter idem in Orat. Catechet. T. II. C. XXXVII. pronunciat, ἄρτον τῷ λόγῳ τε Θεῦ ἁγιάζεσθαι καὶ εἰς σῶμα τε Θεε λόγε μεταποιεῖσθαι. Quodnam autem hoc verbum ſit, ſtatim explicat, ἄρτος εὐθὺς πρὸς τὸ σῶμα διὰ τε λόγε μεταποιόμενος, καθὼς εἴρηται ὑπὸ τε λόγε, ὅτι τῦτό ἐςι τὸ σῶμά με. Eadem & Gregorii Naz. videtur eſſe ſententia, qui Orat. II. de Paſchate ita ſcribit: *Prolatis verbis à Sacerdote,* Hoc eſt Corpus meum, *qui non credit eſſe verum Corpus Chriſti, ſine dubio fidem derogat.* Theophil. Alex. Epiſt. I. ἑορταςικῇ ait panem Dominicum & ſacrum calicem ἁγιάζεσθαι διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τε ἁγίε πνεύματος. Nemo autem ex ſeculi IV. Patribus eſt, qui argumentum hoc luculentius tractaverit Johanne Chryſoſtomo. Ita autem ille L. VI. de Sacerdotio: ὅταν δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καλῇ καὶ τὴν φρικωδεςάτην ἐπιτελῇ θυσίαν. Id quod & alibi dicit, exemplum Eliæ Prophetæ allegans, qui precibus à Deo impetravit, ut flamma è cœlis deſcendens conſumeret hoſtiam. Alibi tamen Homil. L. in Matth. ὁ εἰπὼν τῦτό με ἐςὶ τὸ σῶμα καὶ τῷ λόγῳ τὸ πρᾶγμα βεβαιώσας. Et Homil. II. in 2. Tim. eandem ferè in ſententiam loquitur. In Homil. LXXXII. in Matthæum hæc habentur: ὐκ ἔςιν ἀνθρωπίνης δυνάμεως ἔργα τὰ προκείμενα, ὁ τότε ταῦτα ποιήσας

ἐν ἐκείνῳ τῷ δείπνῳ, οὗτος καὶ νῦν αὐτὰ ἐργάζεται ἡμῖν. ὑπηρετῶν τάξιν ἐπέχομεν ἡμεῖς, ὁ δὲ ἁγιάζων αὐτὰ καὶ μετασκευάζων αὐτός ἐστι. Porro: αὕτη ἐκείνη ἐστὶν ἡ τράπεζα καὶ οὐδὲν ἔλαττον ἔχει, οὐ γὰρ ἐκείνην μὲν ὁ Χριστὸς, ταύτην δὲ ἄνθρωπος δημιουργεῖ ἀλλὰ καὶ ταύτην αὐτὸς, quæ eadem ferè dicuntur in Hom. LX. ad populum Antiochenum. Quomodo autem intelligenda ea ſint, ex Sermone de proditione Judæ explicandum eſt, ubi: καὶ νῦν πάρεστι Χριστὸς ἐκεῖνος τὴν τράπεζαν ταύτην κοσμῶν. ὁ γὰρ τὴν τράπεζαν ἐκείνην κοσμήσας, οὗτος καὶ ταύτην διακοσμεῖ νῦν. οὐ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ ποιῶν τὰ προκείμενα γενέσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν Χριστός· σχῆμα πληρῶν μόνον ἕστηκεν ὁ ἱερεὺς καὶ προσφέρει τὴν δέησιν, τὰ ῥήματα φθεγγόμενος ἐκεῖνα, τὸ, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, ἡ δὲ χάρις καὶ δύναμίς ἐστι τοῦ Θεοῦ ἡ τὰ πάντα ἐργαζομένη. καὶ καθάπερ ἐκείνη ἡ φωνὴ ἡ λέγουσα, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, ἐῤῥέθη μὲν ἅπαξ, διὰ παντὸς δὲ τοῦ χρόνου γίνεται ἔργον ἐνδυναμοῦσα τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν πρὸς παιδοποιΐαν, οὕτω καὶ αὕτη ἡ φωνὴ ἅπαξ λεχθεῖσα παρὰ τῆς θείας γλώττης ἐκείνης τὸ τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, καθ' ἑκάστην τράπεζαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐκείνου τοῦ ῥήματος ἡ δύναμις μέχρι τῆς σήμερον καὶ ἄχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας τὴν θυσίαν ἀπηρτισμένην ἐργάζεται. Quæ omnia in compendio ibidem ita effert Chryſoſtomus: τοῦτο μοῦ ἐστι τὸ σῶμα, φησὶν ὁ ἱερεύς. τοῦτο τὸ ῥῆμα τὰ προκείμενα μεταῤῥυθμίζει. Repetuntur hæc ferè à Jo. Damaſceno L. IV. de fide

ſide Orthod. C. XIV. & allegantur in Formula Concordiæ Art. VII. de Cœna Domini p. 747. 748. additis D. Lutheri verbis T. VI. Jen. f. 99. & T. III. Jen. f. 446. exſtantibus, ubi ait, *non noſtram pronunciationem ſed verba Chriſti in prima inſtitutione dicta hanc habere efficaciam, ut non nudum tantùm panem, verùm etiam Corpus & Sanguinem ipſius diſtribuamus & accipiamus.* Id quod omninò à recepta Eccleſiæ Romanæ ſententia abludit, quæ arbitratur, *verba Chriſti non præterita, ſed quæ modò à Sacerdote cum intentione conſecrandi proferantur, conficere Corpus Chriſti.* Conf. P. Arcudii L. III. de Conſ. Eccl. Or. & Occ. C. XXX. f. 233. Cæterùm, cùm iſta dicit Chryſoſtomus, nulla omninò ratione eam in ſententiam deſcendit, quòd verba à Chriſto pronunciata ſacramentum effecerint, utpote quod jam factum erat, ſed id ſolum aſſerit, promiſſionem his verbis incluſam iſtam ſymbolorum ſanctificationem operari. Quod egregiè poteſt illuſtrari ex libro Chryſoſtomi ubi demonſtrat, quòd Chriſtus ſit Deus. Ita enim ibi: *Dixit Dominus*, cœlum fiat, *& opus fecit*, fundetur terra, *& ſubſtantiam produxit*, Sol luceat, *& ſidus apparere fecit*, *omniaque verbo ſuo operatus eſt*, *ita & Eccleſias plantavit*, *& verbum hoc* ædificabo Eccleſiam meam *omnia eſt operatum.* Scilicet, quemadmodum Chryſoſtomus verbo hoc Eccleſiam propriè ædificatam fuiſſe dicere nec voluit nec potuit, ſed id omne benignæ Dei voluntati & promiſſioni his

verbis declaratæ adscripsit, ita & eidem sanctificationem symbolorum Eucharisticorum attribuit, eodem ferè modo, quo verba *crescite & multiplicamini*, cùm pronunciantur, propagationem generis humani operari nequeunt, quam promissio divina illis annexa efficit Conf. Edm. Albertini L. I. de Euch. C. VII. f. 33. 34. Patet ex his, quæ diximus, Chrysostomi de Consecratione Eucharistiæ sententia. Duplex quippe juxta eam Consecratio est, alia quâ Deus elementa proposita sanctificat, alia quâ nos consecramus. Hæc in precibus & ἐπικλήσει πνεύματος ἁγίου consistit, cùm humana virtus præsentiam Corporis Sanguinisque Dominici efficere non valeat. Illa verò est operatio divina, verbis institutionis significata, eapropter in administratione Eucharistiæ repetendis, atque eo sensu efficacibus, quod promissionem divinam contineant, ista omnia efficientem & effecturam. Hâc ratione ut Chrysostomi verba explicemus, ipsius Liturgia nos cogit, quæ etsi ab eo confecta non sit, sententiam tamen ipsius sine dubio exprimit, quæ itidem cum L. VI. de Sacerdotio verbisque ex eodem superiùs datis egregiè convenit.

§. VIII.

Theodoretus Dial. II. *per invocationem sacerdotalem* Consecrationem fieri asserit: Proclus Episc. Const. περὶ παραδόσεως τῆς θείας λειτουργίας ad

ad verba Liturgiæ Chryſoſtomianæ καταπέμψης τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα hæc habet: διὰ τοιούτων τοίνυν εὐχῶν τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος προσεδόκων, ὅπως τῇ θείᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ τὸν προκείμενον εἰς ἱερουργίαν ἄρτον καὶ οἶνον ὕδατι μεμιγμένον αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποφήνῃ τε καὶ ἀναδείξῃ. Idem hic Proclus eſt, qui ait, myſticam Liturgiam ab Apoſtolis dictatam fuiſſe Clementi, conſcriptam quoque à Jacobo, deinde à Baſilio, denique à Chryſoſtomo, ſi modò Procli ſit tractatus, qui ipſi attribuitur. Nilus ad Phil. Scholaſticum ita: ἐκ παπύρου καὶ κόλλης χάρτης κατασκευασθεὶς χάρτης ψιλὸς καλεῖται, ἐπὰν δὲ ὑπογραφὴν δέξηται βασιλέως, δῆλον, ὡς σάκρα ὀνομάζεται. οὕτως μοι νόει καὶ τὰ θεῖα μυστήρια πρὸ μὲν τῆς ἐντεύξεως τοῦ ἱερέως καὶ τῆς καθόδου τοῦ ἁγίου πνεύματος ψιλὸν ἄρτον ὑπάρχειν καὶ οἶνον κοινὸν τὰ προκείμενα, μετὰ δὲ τὰς φοβερὰς ἐκείνας ἐπικλήσεις καὶ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ προσκυνητοῦ καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀγαθοῦ πνεύματος οὐκ ἔτι ψιλὸν ἄρτον καὶ κοινὸν οἶνον τὰ ἐπιτεθειμένα τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, ἀλλὰ σῶμα καὶ αἷμα τίμιον καὶ ἄχραντον εἶναι Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ τῶν ἁπάντων καθαρίζοντα ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ τοὺς μεταλαμβάνοντας φόβῳ καὶ πόθῳ πολλῷ. Heſychius L. VI. in Levit. C. XXII. *Per ejus* Domini *virtutem & prolatum ab eo verbum, quæ videntur, tàm ſanctificata ſunt, quàm cunctum carnis ſenſum excedunt.* Maximus de Eccleſ. Myſtag. C. XXIV. ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος χάρις ἀεὶ μὲν παροῦσα, ἰδιοτρόπως

δὲ μάλιστα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἁγίας συνάξεως ἕκαστον τῶν εὑρισκομένων μεταποιοῦσά τε καὶ μετασκευάζουσα καὶ μεταπλάττουσα ἐπὶ τὸ θειότερον. Jo. Damascenus de fide Orthodoxa L. IV. C. XIV. ita sententiam suam pronunciat: εἰ τοίνυν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ζῶν ἐστὶ καὶ ἐνεργὴς, καὶ πάντα, ὅσα ἠθέλεσεν, ὁ κύριος ἐπόιησεν, εἰ εἶπε, γενηθήτω φῶς καὶ ἐγένετο . . . . . οὐ δύναται τὸν ἄρτον ἑαυτοῦ σῶμα ποιῆσαι καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα . . . . . εἶπεν ὁ Θεὸς τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα καὶ τοῦτό μου τὸ αἷμα, καὶ τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, καὶ τῷ παντοδυνάμῳ αὐτοῦ προστάγματι ἕως ἂν ἔλθῃ, γίνεται, οὕτω γὰρ εἶπεν, ἕως ἂν ἔλθῃ. Καὶ γίνεται ὑετὸς τῇ καινῇ ταύτῃ γεωργίᾳ διὰ τῆς ἐπικλήσεως ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπισκιάζουσα δύναμις. ὥσπερ γὰρ πάντα, ὅσα ἐπόιησεν ὁ Θεὸς, τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείᾳ ἐπόιησεν, οὕτω καὶ νῦν ἡ τοῦ πνεύματος ἐνέργεια τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐργάζεται, ἃ οὐ δύναται χωρῆσαι εἰ μὴ μόνη ἡ πίστις. Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, Φησὶν ἡ ἁγία παρθένος, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; ἀποκρίνεται Γαβριὴλ ὁ Ἀρχάγγελος, πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, καὶ νῦν ἐρωτᾷς, πῶς ὁ ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα Χριστοῦ; λέγω σοι κἀγώ· πνεῦμα ἅγιον ἐπιφοιτᾷ καὶ ταῦτα ποιεῖ τὰ ὑπὲρ λόγον καὶ ἔννοιαν. Et post pauca: ὁ τῆς προθέσεως ἄρτος οἶνός τε καὶ ὕδωρ διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπερφυῶς μεταποιοῦνται εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα. Qui hæc attentius perlegerit, is nul-

lo

lo videbit negotio, eadem dicere hîc Damaſcenum, quæ ex Chryſoſtomo ſuprà extraximus. Nicephorus Patriarcha Conſtant. ἀντιῤῥητικῷ II. ὥσπερ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ φυσικῶς εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἐσθίοντος καὶ πίνοντος μεταβάλλεται καὶ οὐκ ἂν εἴποιμεν ἕτερον σῶμα γίνεσθαι παρὰ τὸ πρότερον, οὕτω δὴ καὶ ταῦτα ὑπερφυῶς ἐπικλήσει τοῦ ἱερεύοντος, ἐπιφοιτήσει τε τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ μεταβάλλεται. Eadem dicuntur à Theodoro Grapto in Orat. de inculpata Chriſtianorum fide, cujus fragmentum Originum Conſtantin. Manipulo inſeruit Combefiſius: ταῦτα ὑπερφυῶς ἐπικλήσει τοῦ ἱερεύοντος, ἐπιφοιτήσει τε τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ μεταβάλλεται. Pet. Siculus Orat. contra Manichæos: καὶ νῦν καὶ εἰσέτι τὸ αὐτὸ διαφυλάττεται πρόςαγμα τῇ τῶν θείων ὑπηρετῶν ἱερουργίᾳ τελειούμενον ὁρατῶς μὲν τοῦ ἄρτου προκειμένου, ἀοράτως τοῦ παναγίου ἐπιφοιτῶντος πνεύματος καὶ τὰ προτιθέμενα ἁγιάζοντος καὶ οὐκ ἀντίτυπα ἀλλ' αὐτὸ τὸ πανάγιον σῶμα καὶ τίμιον αἷμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἀποτελοῦντος. Nicetas Studita tr. de Zeo ait, ἄρτον διὰ πνεύματος ἁγίου εἰς σάρκα Χριστοῦ μεταβάλλεσθαι. Samonas in Dialogo cum Achmete Saraceno: τίθησι γὰρ ἐπὶ τὴν ἁγίαν τράπεζαν ὁ ἱερεὺς τὸν ἄρτον ὁμοίως καὶ τὸν οἶνον καὶ δεόμενος ἐπικλήσει ἁγίᾳ· τὸ πνεῦμα ἅγιον κάτεισι καὶ ἐπιφοιτᾷ τοῖς προκειμένοις, καὶ τῷ πυρὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον μεταβάλλει. Theophylactus in Cap. VI. Joh.

μεταποιεῖται ἀποῤῥήτοις λόγοις ὁ ἄρτος οὗτος διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰς σάρκα τοῦ Χριστοῦ. Maximus Homologeta & Georgius Pachymeres ad Dionyſ. C. III. de Eccleſ. Hier. αὐτὸς δὲ ὁ ἱεράρχης πρὸς ἐκεῖνα τὰ πρωτότυπα αὐτὸ τὸ τοῦ Κυρίου τίμιον σῶμα καὶ ἀνάγεται, πιστεύων, ὅτι καὶ τὰ προκείμενα εἰς ἐκεῖνα μετεβλήθησαν τῷ ἁγίῳ καὶ παντουργῷ πνεύματι. Theodorus, Antidorum Epiſc. in expoſitione Liturgiæ ſcribit de Symbolis Euchariſticis: ἃ δὴ καὶ γινώσκομεν καὶ πιστεύομεν οὕτω μεταποιεῖσθαι, ὡς ἡ ἐπίκλησις ἔχει. Nicolaus Cabaſilas in expoſitione Liturgiæ C. XXVII. expreſſis verbis ait: τὰ δῶρα δεξάμενα τὸ πανάγιον καὶ παντοδύναμον πνεῦμα μεταβληθῆναι, pluresque adducit tùm citato tùm ſequentibus capitibus rationes, ut evincat verba inſtitutionis ad Conſecrationem Euchariſtiæ non ſufficere. Ea enim ſaltem narrativa eſſe, nec ad præſens opus ſine precibus applicari poſſe arbitratur. Addit, quamvis Chriſto ea ad Conſecrationem ſuffecerint, Sacerdotibus tamen preces eſſe adjiciendas, nimirum, ut quod ille propria virtute fecit, hi ἐπικλήσει ſua impetrent. Eandem ſententiam propugnat Simeon Theſſal. in Reſponſ. ad Quæſt. Gabr. Pentapol. Marcus Epheſius peculiarem conſcripſit libellum, cui titulus: ὅτι οὐ μόνον ἀπὸ τῆς φωνῆς τῶν δεσποτικῶν ῥημάτων ἁγιάζονται τὰ θεῖα δῶρα ἀλλ' ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα εὐχῆς καὶ εὐλογίας τοῦ ἱερέως δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύματος. Jeremias Patr. Conſtant. ita ad Theologos Wirtembergicos:

ὁ ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα Χριστοῦ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος μεταποιοῦντος αὐτὰ ὑπὲρ λόγον καὶ ἔννοιαν. Ita & Gabriel Severus asserit variis in libris, μετουσίωσιν fieri διὰ τῆς τοῦ ἱερέως εὐλογίας καὶ ἐντεύξεως, additque διὰ τῆς εὐλογίας καὶ τῆς δυνάμεως τῶν εὐχῶν γενέσθαι σάρκα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Ita tamen hanc suam defendit sententiam, ut dicat, Eucharistiæ formam in verbis Dominicis προηγουμένως id est *antecedenter* positam esse, *consequenter* verò & ut loquitur συνεπόμενα ἔχον se habere, quæ sequuntur. Vide tr. de Sacramento Eucharistiæ eo capite, quod de materia & forma Liturgiæ inscribitur. Cæterùm omnes Græcorum Confessiones Consecrationem ἐπικλήσει Sp. S. fieri asserunt, eorum nempe, qui placitis Ecclesiæ Latinæ se non submisere. Conferri hîc potest Confessio fidei Græcorum à Thoma Smitho edita, ubi expressis verbis ista ponuntur. Ita & Concilium Constant. A. MCCLIV. habitum asserit, Eucharistiam sanctificari descensu Spiritus S. Vide Conc. Nic. II. Act. VI. Conc. T. V. f. 756. Conc. VIII. Oecum. quod contra Photium habitum fuit, allegat Act. IV. verba Nicolai I. in Literis ad Michaëlem Imper. Const. exstantia, quæ Consecrationem in benedictione & sanctificatione Spiritus S. ponunt. Vid. T. VI. Conc. f. 489. Synodus Constant. A. MDCXXXVIII. habita clarissimè hanc sententiam effert: ἀνάθεμα Κυρίλλῳ δογματίζοντι ἢ πιστεύοντι, μὴ μεταβάλλεσθαι τὸν ἐπὶ τῆς προθέσεως ἄρ-

ἄρτον ἢ ἔτι τὸν οἶνον διὰ τῆς τοῦ ἱερέως εὐλογίας καὶ πνεύματος ἁγίου ἐπιφοιτήσεως εἰς ἀληθὲς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Quùm tamen dicimus, Græcos statuisse, quòd ἐπικλήσει Sp. S. Consecratio fiat, id non asserimus, eos certæ precum formæ eandem alligâsse. Varias enim, ut suprà vidimus, ii Liturgias habent, omnesque preces æquales hîc esse contendit Photius in Epist. ad Nicolaum, ubi: ὅρα δὲ, εἰ βούλει, πρὸς τοῖς εἰρημένοις, καὶ τὰς τῶν λειτουργιῶν ἑτερότητας τὰς ἐν ταῖς εὐχαῖς, τὰς ἐν ταῖς ἐπικλήσεσι, τὰς ἐν τάξει καὶ ἀκολουθίᾳ, τὰς ἐν τῷ τοῦ χρόνου μήκει καὶ τῇ βραχύτητι, τὰς ἐν πλήθει καὶ ὀλιγότητι, καὶ τὸ δι' αὐτῶν, ὢ θαύματος, ὁ κοινὸς ἄρτος εἰς σῶμα Χριστοῦ μεταβάλλεται, καὶ ὁ κοινὸς οἶνος αἷμα χρηματίζει τοῦ λύτρον ἡμῖν ἐξ οἰκείας πλευρᾶς τοῦτο σὺν ὕδασι βλύσαντος. καὶ ἡ τῶν εἰρημένων ἑτερότης καὶ παραλλαγὴ τὴν ἑνοειδῆ καὶ θεοποιὸν χάριν τοῦ πνεύματος ἀπληθύντως καὶ ἀπαραλλάκτως ὑποδέξασθαι τὰ ἐφ' οἷς ταῦτα τελεῖται, οὐ διεκώλυσεν. Hactenus Photius. Nunc Patrum Latinorum de Consecratione Eucharistiæ sententiam enarremus.

§. IX.

Optatus Milevit. L. VI. contra Parmenianum de Schismate Donatistarum usitatam suo tempore in Ecclesia Africana Spiritus S. ἐπίκλησιν fuisse haud obscurè docet. Ita enim ille: *Quid tàm sacrilegum est, quàm altaria Dei (in quibus*

bus & vos aliquando obtuliſtis) frangere, radere, removere? quò Deus omnipotens invocatus ſit, quò poſtulatus deſcendit Spiritus S. Ambroſius L. IV. de fide ad Gratianum C. V. Conſecrationem in Oratione ponit: *Nos quotieſcunque ſacramenta ſumimus, quæ per ſacræ Orationis myſterium in Carnem tranſſigurantur & Sanguinem, mortem Domini annuntiamus.* Aliam tamen alibi ſententiam propugnare videtur, cùm ſcribit: *Hodie dat nobis eum panem Dominus, quem ipſe quotidiè Sacerdos conſecrat ſuis verbis.* De benedict. Patriarch. C. IX. Luculentius hæc repetuntur in libro de iis, qui myſteriis initiantur C. IX. *Quantis igitur utimur exemplis, ut probemus, non hoc eſſe, quod natura formavit ſed quod benedictio conſecravit? ..... Quod ſi tantum valuit humana benedictio, ut naturam converteret, quid dicimus de ipſa Conſecratione divina, ubi verba ipſa Domini Salvatoris operantur? Nam ſacramentum iſtud, quod accipis, Chriſti ſermone conficitur .... Ipſe clamat Dominus Jeſus,* Hoc eſt Corpus meum. *Ante benedictionem verborum cæleſtium alia ſpecies nominatur, poſt Conſecrationem Corpus ſignificatur.* Et L. IV. de ſacramentis C. IV. *Panis iſte panis eſt ante verba ſacramentorum. Ubi acceſſerit Conſecratio, de pane fit caro Chriſti. Hoc igitur adſtruamus. Quomodo poteſt, qui panis eſt, Corpus eſſe Chriſti? Conſecratione. Conſecratio igitur, quibus verbis eſt & cujus ſermonibus? Domini Jeſu. Nam per reli-*

qua

qua omnia, quæ dicuntur, laus Deo defertur. Oratio præmittitur pro populo, pro Regibus, pro cæteris. Ubi venitur, ut conficiatur venerabile facramentum, jam non fuis fermonibus Sacerdos, fed utitur fermonibus Chrifti. Ergò fermo Chrifti hoc conficit facramentum . . . . . Vides ergo quàm operatorius fit fermo Chrifti. C. V. dicitur: *Antequam confecretur, panis eft: ubi autem verba Chrifti accefferint, Corpus eft Chrifti . . . . . Et ante verba Chrifti calix eft vini & aquæ plenus. Ubi verba Chrifti operata fuerint, ibi Sanguis efficitur, qui plebem redemit. Ergò videte, quantis generibus potens eft fermo Chrifti univerfa convertere.* Adde & L. V. C. IV. Aft probè notandum eft, utrumque hunc libellum, tùm eum, qui de initiatis agit, tùm alterum de facramentis, Ambrofii non effe, uti jam fuprà in Diff. de Oblatione Euchariftiæ fub initium §. 40. obfervavimus. Hieronymus Ep. LXXXV. ad Evagrium ita vanitatem Diaconorum fupra Presbyteros fe temerè extollentium caftigat: *Quis patiatur, menfarum & viduarum Minifter ut fupra eos fe tumidus efferat, ad quorum preces Chrifti Corpus Sanguifque conficitur?* Quæ ipfa tùm in Epiftola ad Heliodorum tùm in Sophon. C. III. repetit. Auguftinus fuam de Confecratione Euchariftiæ fententiam diverfimodè exponit. Ita enim L. III. de Trinitate C. IV. *Nec linguam quippe ejus* (fc. Pauli) *nec membranas, nec atramentum, nec fignificantes fonos*

lin-

lingua editos, nec signa literarum conscripta pelliculis Corpus Christi & Sanguinem dicimus, sed illud tantum, quod ex fructibus terræ acceptum & prece mystica consecratum, ritè sumimus ad salutem spiritualem, in memoriam pro nobis Dominicæ passionis. Quod cùm per manus hominum ad illam visibilem speciem perducitur, non sanctificatur, ut sit tàm magnum sacramentum, nisi operante invisibiliter Spiritu Dei, cùm hæc omnia, quæ per corporales motus in illo opere fiunt, Deus operetur. Et Epist. LIX. ad Paulinum: *Ut precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequàm illud, quod est in Domini mensa, incipiat benedici, orationes, cùm benedicitur & sanctificatur, & ad distribuendum comminuitur, quam totam petitionem ferè omnis Ecclesia Oratione Dominica concludit.* Iterum de Baptismo L. V. C. XX. *Quomodo ergò exaudit Deus homicidam deprecantem vel super aquam Baptismi vel super oleum vel super Eucharistiam?* Docent hæc, Augustinum credidisse, Consecrationem Eucharistiæ precibus fieri. Ast quæ alibi ponit, ab his, quæ modo recensuimus, haud parum abludunt. Ita enim Serm. CCXXVII. novæ editionis: *panis ille, quem videtis in altari, sanctificatus per verbum Christi, Corpus est Christi. Calix ille, immò quod habet calix, sanctificatum per verbum Dei, Sanguis est Christi.* Et de divers. Serm. LXXXVII. *Non omnis panis, sed accipiens benedictionem*

Christi, fit Corpus Christi. Fulgentius Ruspensis L. II. ad Monimum: *Quando autem convenientius quàm ad consecrandum sacrificium Corporis Christi Sancta Ecclesia, quæ Corpus est Christi, Spiritus S. deposcat adventum, quæ ipsum caput suum secundùm carnem de Spiritu S. noverit natum?* In Libro Sacramentorum Gregorii Magni: *Ineffabile divinæ gratiæ sacramentum offertur à plurimis, & unum Christi Corpus Spiritus S. infusione perficitur.* Eadem ratione Gregorii M. sententiam ita in ejus vita effert Paulus Diaconus: *Præscius Conditor nostræ infirmitatis ea potestate, qua cuncta fecit ex nihilo, & Corpus sibi ex carne semper virginis operante Spiritu S. fabricavit, panem & vinum aqua mixtum, manente propria specie, in Carnem & Sanguinem suum ad Catholicam precem ob reparationem nostram Spiritus sui sanctificatione convertit.* Isidorus Hispal. de Ecclesiast. Offic. L. I. C. XV. *Ordo orationum, quibus oblata Deo sacrificia consecrantur, primùm à S. Petro est institutus.* Et Origin. L. VI. C. XIX. *Sacrificium dictum quasi sacrum factum, quia prece mystica consecratur in memoriam pro nobis Dominicæ passionis.* Concil. Tolet. XVI. A. DCXCIII. habitum Can. VI. *Panem sanctificari* ait *benedictione Sacerdotali.* T. V. Concil. f. 430. In Libro Carolino II. C. XXVII. hæc exstant: *Sacramentum Dominici Corporis & Sanguinis, &c. consecratur à Sacerdote divini Numinis invocatione.* Ludovicus Pius ait,

Cor-

Corpus Domini per meditationem precum fieri. Vide formulas veteres ab Hieron. Bignonio editas C. VIII. p. 209. & 121. Carolus Calvus in literis ad Pontificem Adrianum II. eandem ferè in sententiam pronunciat, uti videre est ex Supplem. Concil. Gall. p. 265. Florus Magister in expositione Missæ ad verba, *qui pridie &c.* Consecrationem verbis institutionis persici arbitratur: *In his verbis iste panis & calix ab initio consecratus est, Christi virtute & verbis semper consecratur & consecrabitur.* Aliter Haymo, Episcopus Halberstadiensis: *Orationes sunt, quas fundit Sacerdos in Consecratione Eucharistiæ.* Comment. in 1. Tim. II. 1. & Walafridus Strabo C. XXII. de rebus Ecclesiasticis: *Quod nunc agimus multiplici orationum, cantilenarum & Consecrationum officio, totum hoc Apostoli & post ipsos proximi, ut creditur, orationibus & commemoratione passionis Dominicæ, sicut ipse præcepit, agebant simpliciter. Et relatio majorum est, ita primis temporibus Missas fieri solitas, sicut modò in Parasceve Paschæ, in quo die apud Romanos Missæ non aguntur, communionem facere solemus, i. e. præmissa Oratione Dominica, & sicut ipse Dominus noster præcepit, commemoratione passionis ejus adhibita, eos Corpori Dominico communicâsse & Sanguini, quos ratio permittebat.* Paschasius Radbertus libro de Corpore & Sanguine Domini C. XII. *Virtute Spiritus S. per verbum Christi, fit Sanguis Christi.* Rabanus Maurus,

Archiepiscopus Moguntinus : *Cum benedictione & gratiarum actione primum Dominus Corporis & Sanguinis sui sacramenta dedicavit & Apostolis tradidit, quod exinde Apostoli imitati fecere & successores suos facere docuerunt, quod & nunc per totum orbem terrarum generaliter tota custodit Ecclesia . . . . . . Sicut Corpus Christi aromatibus unctum in sepulchro novo per officium condebatur, ita modò in Ecclesia mysticum Corpus illius cum unguentis sacræ Orationis conditum, in sacris vasis ad percipiendum fidelibus per Sacerdotum officium administratur.* De institut. Clericorum L. I. C. XXXII. Concilium Cressiacense A. DCCCXXXVIII. congregatum, ait Consecrationem precibus fieri & signo crucis. Vide T. III. Concil. Gall. f. 129. Remigius Antissiodorensis in Comment. ad 1. Cor. X. 16. *Panis, quem frangimus in altari, nonne participatio Corporis Domini est? Utique primùm consecratur & benedicitur à Sacerdote & à Spiritu Sancto.* In Canone *Ego Berengarius* expressè ponitur, *panem & vinum, quæ ponuntur in altari, per mysterium sanctæ Orationis & verbo nostri Redemtoris* consecrari. Rupertus Tuitiensis L. II. in Exod. C. X. *Operatione*, inquit, *Sancti Spiritus panis Corpus, vinum fit Sanguis Christi. Sed istud non capit humana sapientia. Totum attribuetis operationi Spiritus Sancti, cujus effectum non est destruere vel corrumpere substantiam, quamcunque suos in usus assumit, sed substantiæ bono perma-*

nen-

nenti, quod erat, inviſibiliter adjicere, quod non erat. Addatur & Stephanus Æduenſis Tract. de Sacramento altaris C. V. Hinc, quòd ἐπικλήσει & operationi Spiritus Sancti ſanctificationem ſymbolorum adſcripſere Veteres, iſta ponit Hugo Menardus: *Quare olim quibuſdam ſanctiſſimis Viris hæc ſacroſancta myſteria conficientibus Sancti Spiritus præſentia ſub quodam viſibili ſigno apparere ſolebat, ut quondam S. Johanni Abbati, cognomento Chozebitæ, qui poſtea fuit Cæſarèæ Palæſtinæ Epiſcopus, ut refert Johannes Moſchus in Limonario C. XXV. & C. XXVII. Idem ſcribit de quodam Presbytero cujuſdam in Cilicia pagi nomine Mardardus, qui non prius Miſſam incipiebat, quàm videret Spiritum Sanctum altari obumbrantem: & C. CL. ſcribit de quodam Rumelli prope Romam Epiſcopo, qui ad orationem oblationis ſolebat videre deſcenſum Spiritus Sancti, & celebrans coram Papa Agapeto, amoto quodam Diacono, qui ei erat impedimento, ipſe cum Papa vidit adventum Spiritus Sancti.* Not. in lib. Sacram. Gregorii M. p. 45. Quodſi itaque cum hiſce omnibus hodiernam Eccleſiæ Romanæ ſententiam comparemus, quæ Conſecrationem in quinque illis verbis *Hoc enim eſt Corpus meum* ponit, dicendum utique erit, eandem variâſſe, aliamque ab Eccleſia primitiva fovere ſententiam, quæ Conſecrationem maximè in precibus atque ἐπικλήσει Spiritus Sancti inſertiſque inſtitutionis verbis poſuit. Quinimò & ipſe Canon

Missæ hodiernus veteris Ecclesiæ exprimit sententiam, precesque consecratorias cum verbis institutionis egregiè combinat. Scilicet si ab infallibili divinioris Scripturæ regula abeamus, non potest fieri aliter, quàm ut in diversas opiniones erroresque discedatur. Hinc Innocentius I. ad Decentium, Episcopum Eugubinum: *Si instituta Ecclesiastica, ut sunt ab Apostolis tradita, integra vellent servare Domini Sacerdotes, nulla diversitas, nulla varietas in ipsis Ordinibus & Consecrationibus haberetur.* Tàm familiaris sanè veteri Ecclesiæ fuit illa ἐπίκλησις, υλογίαν Christi exprimens, ut & in Sacramento Baptismi fuerit adhibita. Locum ex Gregorii M. libro Sacramentorum hanc in rem jam suprà p. 76. 77. adduximus. Similiter Ambrosius L. II. de Sacram. C. V. *Venit Sacerdos, precem dicit ad fontem, invocat Patris nomen, præsentiam Filii & Spiritus Sancti.* Idem L. I. C. V. *Non sanat aqua, nisi Spiritus S. descenderit & aquam illam consecraverit.* Hinc & Dionysius, qui tamen de ἐπικλήσει Eucharistica nihil habet, de Hier. Eccles. C. II. καὶ τὸ ταύτης ὕδωρ ταῖς ἱεραῖς ἐπικλήσεσιν ἁγιάσας. Basilius Lib. de Spiritu Sancto ad Amphilochium C. XXVII. εὐλογοῦμεν καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος. Idem, quem citavimus, Pseudo-Ambrosius de iis, qui mysteriis initiantur C. V. *Quare prior Christus descendit, postea Spiritus Sanctus, cùm forma baptismatis & usus hoc habeat, ut antè fons consecretur, & tunc descendat, qui ba-*

baptizandus eſt. Nam ubi primùm ingreditur Sacerdos, exorciſmum facit, ſecundò ſuper creationem aquæ invocationem, poſtea & precem defert, ut ſanctificetur fons, & adſit præſentia Trinitatis æternæ. Cyprianus Epiſt. LXX. ad Januarium: *Oportet ergò mundari & ſanctificari aquam prius à Sacerdote, ut poſſit baptiſmo ſuo peccata hominis, qui baptizatur, abluere.* Cyrillus Hieroſ. Catech. III. οὕτως ἀπ᾽ ἐναντίας τὸ λιτὸν ὕδωρ πνεύματος ἁγίου καὶ Χριστοῦ πρὸς τὴν ἐπίκλησιν λαβὸν δύναμιν ἁγιότητος ἐπικτᾶται. Gregorius Nyſſenus Orat. in baptiſmum Chriſti: ἀντάκουε τοίνυν καὶ παρ᾽ ἡμῶν, ὡς ὕδωρ εὐλογούμενον καθαίρει καὶ φωτίζει τὸν ἄνθρωπον. Plura collegit teſtimonia Edm. Albertinus L. I. de Sacram. Euchar. C. V. f. 17. 18. quæ hîc adducere ſuperſedemus. Cæterùm, ſi nolimus, Patres in Conſecratione Euchariſtiæ argumento variâſſe, approbanda nobis eſt ejuſdem Albertini ſententia, qui Libro citato C. VII. ſub finem f. 34. hæc habet: *Summa ergò diſputationis hujus eſt, Patres Euchariſtiæ Conſecrationem ad tria retuliſſe: primò videlicet ad virtutem Chriſti & Spiritus Sancti, ſecundò ad preces, gratiarum actiones, benedictiones: tertiò ad verba* Hoc eſt Corpus meum, Hic eſt Sanguis meus. *Ad virtutem Chriſti & Spiritus Sancti tanquàm ad cauſam principalem & propriè efficientem: ad preces, gratiarum actiones & benedictiones, tanquàm ad conditionem imperatam & impetrantem, cauſamque inſtrumentali-*

 ter

ter operantem: ad verba denique Hoc est Corpus meum, Hic est Sanguis meus, *tanquàm ad verba promissiva, ut à Domino primùm prolata sunt, & declarativa.* Hæc non sine summo judicio dicta esse videntur, nec coacta sunt aut violenta, sed ex recensitis Patrum effatis sponte fluentia.

§. X.

Restat, ut antequàm ulteriùs progrediamur, paucissimis singula Consecrationum genera recenseamus, quibus dona Eucharistica apud Veteres sanctificabantur. Et ante omnia quidem hîc notandum nobis venit, duplici potissimum modo Consecrationem esse dividendam. Est enim primò vel essentialis * vel accessoria, secundò vel immediata vel mediata. Definitionem cujusvis speciei recensere non videtur esse necessarium. Sufficit enim, varias has Consecrationum species hîc recensuisse, suo cuivis charactere indito. Fit itaque juxta Veteres Consecratio I. per preces & ἐπίκλησιν, de quâ sufficienter jam actum fuit; II. per recitationem verborum institutionis precibus adjunctam; III. per

* Essentialis itidem duplex est, vel enim est à parte Dei (venia sit verbo barbaro & Metaphysico) vel à parte hominum. Illa est virtus divina Spiritus S. Hæ sunt preces & recitatio verborum institutionis. Cæterùm hæc paragrapho præcedente jam posuimus. Adde suprà p. 104. 109.

per Orationem Dominicam, uti ex §. 2. hujus Diſſertationis videre eſt. Atque hæ tres ſpecies ad eſſentiam Conſecrationis pertinere videntur juxta Veteres, niſi quòd de tertia dubium adhuc moveri poſſit. Sed pergamus. Fit & Conſecratio IV. per hymnos, quod jam in Diſſertatione de Oblatione Euchariſtiæ §. 6. diximus. Addi poſſunt, quæ in hac ipſa Diſſertatione §. 2. ex Chryſoſtomo & Proclo & §. 3. ex eodem Chryſoſtomo, itemque Juſtino Martyre, Plinio, Conſtitutionibus Apoſtolicis, Cyrillo Hieroſ. & Auguſtino protulimus. Ἁγιασμὸν, qui hymno conſtabat, ita effert Chryſoſtomus: μόνον ὕμνων μετὰ πολλῆς τῆς φρίκης, τὸ μυστικὸν ἐκεῖνο τοῦ ἁγιασμοῦ ἀναφέρουσαι μέλος. Oper. T. VI. f. 4. Adde Severiani Homil. II. eidem Tomo adjectam f. 597. 598. Inde & Caſaubonus putat, hymnum, qui Matth. XXVI. 30. & Marc. XIV. 26. memoratur, pertinuiſſe ad ipſum, quo Euchariſtia celebrabatur, actum, diſſentientibus tamen Baronio & Janſenio. Conf. Exerc. XVI. in Baron. num. LXII. p. 519. 520. Notandum hoc loco, quod ſuprà omiſeramus dicere, cùm in Diſſertatione de Oblatione Euchariſtiæ §. 6. ad Matth. XXVI. 30. καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον commentaremur, de hymno hoc Euchariſtico motam olim quæſtionem fuiſſe à Carolo M. Albinoque Flacco propoſitam. Reſcire enim voluerat ab Alcuino Carolus, quiſnam fuerit iſte hymnus, qnem Chriſtus Apoſtolique poſt ſumtam cœnam decantâſſent. Reſpon-

dit ille, negando primùm, fuisse aliquem Psalmum, in quo utique erràsse eum credimus; deinde asserendo, vel non omnia ab Evangelistis scripta esse, vel hymnum fuisse partem illam sermonis *Pater, clarifica Filium tuum*, & quæ sequuntur Joh. XVII. Conf. Flacci Alcuini Epist. CVI. in Epistolis à Canisio editis. Denique notum etiam est, Gentiles olim carminibus decantatis consecràsse. Conferri autem de hâc, quæ per cantum fit, Consecratione potest Caspar Calvœrius in Rituali Ecclesiastico P. I. L. II. Sect. II. C. LXI. p. 643. seqq. & C. LXXIX. p. 708. seqq. Consecrationem quoque V. signo crucis factam olim fuisse superiore paragrapho memoravimus. Atque hæ duæ Consecrationis species, quas ultimo loco adduximus, accessoriæ sunt, nec essentiam Consecrationis, ut cum Scholasticis loquamur, ingrediuntur. Ad ultimam denique speciem, quæ sexta est, & Consecratio mediata dici meretur, descendimus. Constat, Veteres olim vinum per attactum consecrati panis consecràsse. Hinc in Liturgia Jacobi, cùm panis consecratus poculo immittitur: ἕνωσις τοῦ παναγίου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. In Missa Romana: *Hæc commixtio & consecratio Corporis & Sanguinis Domini nostri Jesu Christi fiat accipientibus nobis in vitam æternam. Amen.* Eadem ferè in Missa à Matthia Flacio Illyrico primùm edita extant: *Fiat commixtio & Consecratio Corporis &*

& Sanguinis Domini nostri Jesu Christi. Concil. Arausic. I. Can. XVII. *Et calix offerendus est & admixtione Eucharistiæ consecrandus.* Addatur Micrologus C. XXIII. de Ecclesiasticis observationibus. In Missa vetere ex Codice Ratoldi, Abbatis Corbejensis, à Menardo edita in Appendice ad librum Sacramentorum Gregorii M. p. 265. exstat: *Hæc commixtio Corporis & Sanguinis Domini nostri Jesu Christi.* Concilium Toletanum IV. Can. XVII. *Conjunctionem panis & calicis* memorat. Non tamen dissimulandum est, fuisse, qui commixtioni isti contradixerint, eandemque postea fuisse abrogatam & è Missalibus expunctam. Conferri hanc in rem potest Julius I. apud Ivonem Carnotensem P. II. Decret. C. LXXXV. Concil. Bracar. III. Can. I. Conc. Claromont. ab Urbano II. celebratum apud Ordericum Vitalem L. IX. Hist. Eccles. ad A. MXCV. Ut autem penitiùs hanc Consecrationis speciem intelligamus, sciendum est, Seculo IX. eam in Ecclesia Latina viguisse consuetudinem, ut Eucharistia die. Viridium consecrata in diem sequentem reservaretur; & parte hostiæ consecratæ in calicem immissa vinum nondum consecratum attactu panis benedicti consecraretur. Conf. Amalar. de Eccles. Offic. L. I. C. XV. Ord. Rom. in Parasc. p. 75. Mabillon. in Mus. Ital. T. II. p. 85. qui tamen, cùm ait, ista Ordini Romano inserta fuisse, refutatur à Clariss. Basnagio Hist. Eccles. L. XVI. C. X. §. 9. 10.

11.

11. f. 952. 953. 954. Impropriam autem hanc Consecrationem putat esse Menardus, cùm ait: *Quod de quadam exteriori Consecratione intelligendum est, cùm antea consecratus fuerit* calix *per verba Christi. Quare hoc vocabulum* Consecratio *non significat praecedentem Consecrationem per verba Christi factam, ut quidam malè explicant.* Not. ad Libr. Sacram. Greg. M. p. 378. Scilicet diversa omninò est commixtio panis consecrati & vini itidem consecrati à commixtione panis consecrati vinique nondum consecrati, quod probè notandum, ne confundamus, quæ non confundenda sunt. Add. Grancolasii, Doctoris Sorbonici Tr. Gall. de Missa & Offic. div. P. I. & Card Bonæ L. II. Rer. Liturg. C. XVIII. §. 3. Cæterùm, cùm de ἐπικλήσει πνεύματος ἁγίȣ apud Græcos usitata dissereremus, eam Ecclesiæ Græcæ consuetudinem referre neglexìmus, juxta quam χέȣσι ζέον ὕδωρ ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ, descensum Spiritus S. qui aqua fervida significatur, super vinum hâc ratione denotantes. Notandum autem, aquam calidam post Consecrationem demùm infundi, Sacerdote ita benedicente: ἐυλογημένη ἡ ζέσις τῶν ἁγίων σȣ, πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τȣ̀ς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμὴν. Infundit tùm Diaconus dicitque: Ζέσις πίστεως πλήρης πνεύματος ἁγίȣ. Ἀμὴν. Antiquus est hic ritus, in Liturgiis Basilii & Chrysostomi præscriptus, incassum à Latinis impugnatus, & in Concilio Florentino ab Episcopo Mitylenensi ita defensus, ut Eugenio Papæ plenè fuerit

rit ſatiſfactum. Confer. Card. Bonæ L. II. Rer. Liturg. C. IX. §. 4. Aliam quoque cauſam allegat Theodorus, Antidorum Epiſcopus, cur aqua calida in calicem infundatur, ut nempe impleatur typus Chriſti, ex cujus latere aqua calida exivit, in expoſitione Miſſæ, verbis ab Allatio in Hottingero convicto C. IX. datis & à Bona repetitis. Adde Jac. Goar. not. 167. ad Miſſam Chryſoſt. in Euchologio ſive Rituali Græcorum, & Pet. Arcud. de Concord. Eccleſ. Occid. & Orient. L. III. C. XXXIX.

§. X I.

Nunc, quid in Concilio Florentino A. MCCCCXXXIX. habito hoc de argumento, de Conſecratione ſcilicet Euchariſtica, ſtatutum fuerit actumque, enarrandum nobis eſt. Congregata fuerat ea Synodus à Pontifice Eugenio IV. Patrum Baſileenſium conatus ſufflaminaturo, & Græcos ſpe auxilii à Latinis ferendi illectos in partes Eccleſiæ Romanæ tracturo. Hunc in finem, cùm de pluribus articulis inter ipſos actum fuiſſet, Seſſione tandem XXV. argumentum de Conſecratione Euchariſtiæ proponitur. Status controverſiæ cum adjuncta Græcorum ſolutione hic eſt, ex Tomo XIII. Concil. editionis Labbeo-Coſſartianæ f. 492. exſcriptus: *περὶ δὲ τῆς θείας ἱερουργίας ἐζητήθη πρὸς τῶν λατίνων· πῶς τῶν τοῦ Χριστοῦ ῥημάτων λαληθέντων τοῦ λάβετε, φάγετε, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμε-*

νον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ τοῦ πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς καὶ αἰωνίου διαθήκης, μυστήριον πίστεως, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ τῶν ἁγίων δώρων διὰ τούτων τῶν ῥημάτων τελειωθέντων ὑμεῖς μετὰ ταῦτα ποιεῖτε εὐχὴν καὶ λέγετε· καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ. Ἐλύθη καὶ τοῦτο οὕτως· ἡμεῖς εἴπομεν, ὅτι ὁμολογοῦμεν διὰ τῶν ῥημάτων τούτων τελειοῦσθαι τὸν θεῖον ἄρτον καὶ γίνεσθαι σῶμα Χριστοῦ, ἀλλ' ὕστερον, καθὼς καὶ αὐτοὶ λέγετε· κέλευσον προσενεχθῆναι τὰ δῶρα ταῦτα διὰ χειρὸς ἁγίου ἀγγέλου εἰς τὸ ὑπερουράνιον σου θυσιαστήριον, οὕτω καὶ ἡμεῖς εὐχόμεθα λέγοντες κατελθεῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ποιῆσαι ἐν ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου καὶ τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου καὶ μεταβαλεῖν αὐτὰ τῷ πνεύματι αὐτοῦ τῷ ἁγίῳ, ὥστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Confirmatur hoc f. 497. ubi exstat, Ruthenum, Nicænum & Mitylenensem Episcopos privatim Pontifici Eugenio IV. de Consecratione ita respondisse: τὸ τῶν μυστηρίων ὁμολογοῦμεν, ὅτι τελειοῦται διὰ τῶν κυριακῶν φωνῶν, εἰ καὶ ὕστερον ἡμεῖς ἐπικαλούμεθα, γενέσθω σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Additur tamen, cæteros Græcos noluisse consentire, & quia τὴν ἀληθῆ τοῦ πράγματος περαίρωσιν περὶ τῆς τελειώσεως τῶν δώρων nesciverint, quæstionem hanc omittendam in posterum censuis-

ſuiſſe, at reſtitiſſe Latinos ejuſque ultimam deciſionem petiiſſe. f. 498. Num verò hæc ſecuta demùm ſit, ex Actis non liquet. Exſtat f. 509. ὅρος τῆς ἁγίας καὶ οἰκȣμενικῆς συνόδȣ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ γενομένης. Hìc nihil planè de Conſecratione occurrit, uti nec in decreto ſeu definitione ab Horatio Juſtiniano edita. Id unum obſervatur, poſt ὅρον ſubjectaſque ſubſcriptiones quærere demùm Latinos: διὰ τί ȣ̓κ ἀρκεῖσθε εἰς τὰ κυριακὰ λόγια τὸ λάβετε, φάγετε, ἀλλὰ λέγετε μετὰ ταῦτα· καὶ πόιησον τὸν μὲν ἄρτον τȣ̃τον τίμιον σῶμα τȣ̃ Χριςȣ̃ σȣ, καὶ μεταβαλὼν αὐτὰ τῷ πνεύματί σȣ τῷ ἁγίῳ. f. 524. Additur quoque f. 526. *hæc à Latinis objecta* Dorotheum, Epiſcopum *Mitylenenſem*, *canonicè & legitimè diſſolviſſe*, etſi verba ejus non afferantur, quæ invidiſſe nobis ait Actorum Scriptorem Leo Allatius de Eccl. Occid. & Orient. Conſenſ. L. III. C. XV. §. 31. p. 1232. Aſt in Decreto Eugenii IV. Latinè conſcripto ſed interpolato expreſſè exſtat f. 537. *Forma hujus ſacramenti ſunt verba Salvatoris, quibus hoc conficit ſacramentum.* Cæterum, quæ inter Græcos & Latinos tùm interceſſerunt, diſputationes, recenſentur ab eodem Juſtiniano, Bibliothecæ Vaticanæ Cuſtode, in Actis Concilii hujus, quæ collegit, diſpoſuit & notis illuſtravit, citato Tomo XIII. Concil. inſertis. Magnis argumentorum ambagibus in Concilio Latinorum Conſecrationem defendit Joannes de Turrecremata, galero purpureo eapropter ab Eugenio IV. dona-

natus. Is quippe Collat. XXII. verbis Salvatoris solis tanquàm formâ transsubstantiationem fieri ut probaret, allegavit dicta Chrysostomi, Damasceni, Dionysii, Ambrosii & Augustini, quæ ferè omnia suprà recensuimus. Urget & inter alia dictum Augustini: *Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum etiam ipsum tanquàm visibile verbum.* Tract. LXXX. in Joh. C. XV. & de Cataclysmo C. III. Id quod tamen Augustinus occasione Baptismi dixit, nec ita dixit, ut preces excluderet usumque Sacramenti à Domino præscriptum, qui ad formam illius conficiendam omninò est necessarius. Noluit tamen his omnibus ambas dare, qui præsens erat in Concilio, Græcorum Imperator Johannes VII. Palæologus. Hinc Turrecremata postridiè nova addidit Patrum dicta, maximè verò Augustini, qui de verbis Domini C. XXVIII. hæc habet: *Ante verba Consecrationis panis est, post Christi verba non panis sed Corpus Christi est.* Et in Sermone de Corpore Christi: *Intra Catholicam Ecclesiam nec majus à bono Sacerdote, nîl minus à malo Sacerdote conficitur, quia non in merito consecrantis sed in verbo conficitur Salvatoris.* Id verò ridiculum ferè est, quod addidit Turrecremata, Basilium formam Consecrationis in precibus non posuisse. Quùm enim dicat: πόιησον τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα Χριστοῦ, per ἄρτον cœtum fidelium intelligendum esse, qui sit τὸ σῶμα τὸ μυστικὸν τοῦ Χριστοῦ. Scilicet ita causam nostram prodimus, ubi manifesta

παρ-

παρερμηνεία Veterum dicta ad sententiam nostram torquemus atque deflectimus. De eo enim ἄρτῳ sermonem hîc esse quivis videt, qui est δῶρον προκείμενον, in Corpus verum Domini Jesu consecrandum, & à fidelibus accipiendum. Nec longa refutatione egent, quæ adjicit Turrecremata, formam Consecrationis non posse esse *verba deprecationis*, quia *hæc virtutem activam non habeant*. f. 1155. Formam enim extremæ unctionis ex Christi institutione deprecatoriam esse statuunt Thomas in IV. Dist. XXIII. & Suarez in III. Par. Disp. XL. Sect. III. Contradixerat Turrecrematæ Arathensis, cui & reposuit ille, sed Pontifex ad unionem cohortatus est dissentientes addiditque: *Non puto, quòd aliquis sit ita parum intelligens, quòd credat, quòd possit confici Corpus Christi alibi quàm verbis Salvatoris nostri; non dico rationibus Ambrosii & Hieronymi. Videant consequentiam. Nam aliàs ante istos Doctores non fuisset confectum Corpus Christi, & hoc nullus diceret.* Respondit Roffensis, credere se, verbis institutionis Consecrationem fieri, sed ita, ut eadem invocatione Spiritus S. consummetur. Scilicet, quemadmodum ex semine fructus effici nequeat, nisi ager benè fuerit præparatus instrumentis hùc pertinentibus, ita verba quidem institutionis in se satis efficacia esse, ast necessarias tamen esse Sacerdotis preces, ut efficaciam suam queant exserere. Porrò cùm Basilii & Chrysostomi Liturgiæ jam ante factum schi-

 sma

sma in Ecclesia Græca obtinuerint, se iis & in posterum usuros adjecit. Nec hæc quoque sine refutatione dimisit Turrecremata, uti videre est ex f. 1157. 1158. Additur tandem f. 1161. ex relatione Cardinalis Placentini, Græcos, quæstione de Consecratione proposita, confessos, se Latinorum sententiam juxta Chrysostomum penitus tenere, quo & acquieverit Pontifex. Quamvis autem ex his, quæ protulimus, Actis sufficienter appareat, eos sententiæ Latinorum ex omni parte non accessisse, quippe qui Liturgias suas non mutaverint, Latinorum opinioni penitus licèt contrarias, eosdemque consensum quendam cum Latinis finxisse saltem, politicis quippe ex rationibus, quas Imperator ipsis suggesserat, denique hanc de Consecratione controversiam in Canonibus Concilii haud decisam fuisse; aliter tamen ista paululum refert Sylvester Syropulus, (non enim Sguropulum cum Roberto Creyghtono dicimus, quem graviter eam ob rem recteque reprehendit Leo Allatius Exerc. II. in Creyght. Hist. Conc. Flor. p. 15. seqq.) qui ipsemet quoque Concilio interfuit atque etiam subscripsit, minis Imperatoris territus, licèt acerrimus Latinorum hostis esset. Conscripsit is Historiam Concilii Florentini, quam notis illustravit publicique juris fecit laudatus Creyghtonus Hagæ Com. A. MDCLX. refutavit autem Leo Allatius in Exercitationibus, quas in R. Creyghtoni Apparatum, versionem & notas ad Historiam Concilii Florentini scriptam à Silve-

stro

ſtro Syropulo de unione inter Græcos & Latinos Romæ MDCLXV. edidit. Scribit autem Syropulus Sect. I. C. I. f. 278. Latinos petiiſſe, διορθῶσαι καὶ ἀργῆσαι τὴν ἐπὶ τῇ τελειώσει τῆς ἀναιμάκτου θυσίας τριττὴν εὐλογίαν καὶ ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὴν γενομένην παρὰ τοῦ ἱερέως, quia nempe Euchariſtia verbis inſtitutionis conſecranda ſit. Tandem reſpondiſſe fertur Imperator: εἰ θέλετε πιστωθῆναι, πῶς ὁ μέγας Βασίλειος καὶ ὁ μέγας Χρυσόστομος οὕτω παρέδωκαν ἁγιάζειν τὰ θεῖα δῶρα καὶ τελειοῦν, εὑρήσετε ἐν πάσαις ταῖς ἐν τῇ ἀνατολῇ ἐκκλησίαις τὰς γεγραμμένας λειτουργίας πάσας οὕτω διαλαμβανούσας ὑπὲρ τὰς χβ' οὔσας. ἔφη δὲ πρὸς τοῦτο ὁ Ἰουλιανὸς, δύναται ἡ ἁγία βασιλεία σου μεθ' ὅρκου διαβεβαιῶσαι, ὅτι τὰ Βιβλία, ἅπερ ὁρίζεις, οὕτως ἐξεδόθησαν τὴν ἀρχὴν παρὰ τῶν ἁγίων ἐκείνων, καθὼς εὑρίσκονται νῦν, καὶ οὐδ' ὅλως μετεποιήθησαν ἐν τούτοις χρόνοις; εἰ δὲ τοῦτο οὐ γενήσεται, πῶς ἡμεῖς τοῖς βιβλίοις πιστεύσομεν; Multa deinde inter Græcos & Latinos hâc de re diſputatione orta, Roſſenſis (ὁ Ῥωσίας) & Nicænus tandem dixerunt: καθάπερ τὸ θεῖον ἐκεῖνο πρόσταγμα ἅπαξ παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰρημένον, τὸ βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος, ἐξ ἀρχῆς καὶ εἰς δεῦρο ἐνεργεῖ καὶ ἕως τῆς συντελείας δὲ ἐνεργήσει, καὶ πεπείσμεθα μὲν, ὡς τὸ θεῖον πρόσταγμά ἐστι τὸ ἐμποιοῦν τῇ γῇ δύναμιν ἀναφύειν καὶ καρποφορεῖν, χρεία δὲ ὅμως καὶ ἐνεργείας γεωργικῆς, ὁρῶμεν γὰρ αὐτὴν πλεῖστα συνεργοῦσαν τῇ γῇ πρὸς καρποφοράν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ταύτης θυσίας φαμὲν, ὅτι τὰ μὲν

ἐκεῖνα ῥήματα εἰσὶ τὰ ἁγιάζοντα ταύτην, συμβάλλονται δὲ πρὸς αὐτὸ καὶ αἱ εὐχαὶ καὶ αἱ ἐπικλήσεις τοῦ ἱερέως πρὸς τὴν τελείωσιν, ὥσπερ ἡ ἐπιμέλεια τοῦ γεωργοῦ πρὸς τὴν φορὰν τῆς γῆς. ταῦτ' εἰπόντων οὐθ' οἱ ἡμέτεροι πάντες ἠρκέσθησαν πρὸς τὸν σκοπὸν ἀφορῶντες τῶν ἐν ταῖς θείαις λειτουργίαις γεγραμμένων οὔτε πολλῷ μᾶλλον οἱ λατῖνοι πρὸς τὴν ἰδίαν ἀφορῶντες πρόληψιν. διὸ καὶ οὐ συνεφώνησαν. Hac disputatione facta graviter Græcos increpuisse fertur Pontifex. Cùm postea Synodi definitio à Græcis subscripta fuisset, Imperator delegatos ad eum misit, qui consensum Ecclesiæ Græcæ cum Romana in articulo de Consecratione Eucharistiæ declararent, ut Pontificis animus rursus mitigaretur. Hinc in Synodo Nicænus ita locutus esse fertur Sect. I. C VIII. f. 293. 294. Ὅπερ δοξάζει ἡ ἁγία Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία περὶ τῆς τελειώσεως τῶν θείων δώρων, τοῦτο δοξάζομεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι αἱ θεῖαι καὶ δεσποτικαὶ φωναὶ εἰσὶν αἱ ἁγιάζουσαι καὶ τελειοῦσαι τὰ θεῖα δῶρα, ἤγουν τὸ λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τὸ πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, καὶ συμφωνοῦμεν καὶ κατὰ τοῦτο ὑμῖν· οὐ γὰρ δοξάζομεν ἄλλο, παρ' ὃ ὑμεῖς λέγετε καὶ δοξάζετε· συμβάλλεσθαι δὲ φαμὲν καὶ τὸν ἱερέα πρὸς ταῦτα ὡς τὸν γεωργὸν πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἐκ τῆς γῆς φυομένων. τὸ δὲ πᾶν εἰς τὰς δεσποτικὰς ἐκείνας φωνὰς ἀνάγομεν, καὶ ἐσμὲν καὶ εἰς τοῦτο σύμφωνοι ὑμῖν. Addit autem Syropulus f. 294. Nicænum hæc, cæteris Græcis nescientibus & dissentientibus, ex vaferrima perfidia,

Latinisque & Imperatori placendi studio dixisse, petiisse & Latinos, ut ista ὅρῳ Synodali insererentur, sed noluisse id Imperatorem, veritum, ne, si reverteretur Constantinopolim, diceretur, ipsum Liturgiam à S. Jacobo, Basilio & Chrysostomo traditam evertisse. Ne tamen & Latini quererentur, se subdolis falsisque verbis fuisse circumventos, jussisse Imperatorem, ut Nicænus præcipuique ex Græcis ista omnia coram Papa publicè assererent, atque hoc etiam factum & à Latinis in Acta Concilii relatum fuisse. Ὃ καὶ γέγονε, ait Syropulus, καὶ ἀκόντων ἡμῶν καὶ μηδέν τι περὶ τούτου προεγνωκότων· μετὰ τοιαύτης καθαρότητος καὶ συμβουλῆς καὶ ἐλευθερίας καὶ συμφωνίας πάντα ἐπράττοντο. Cæterùm & Sect. X. C. XIII. f. 300. idem memorat, ὑπομνηματογράφον & πρωτοσύγκελλον jussu Imperatoris sacra dixisse in palatio, Papæque nomen in diptychis commemorâsse, πρωτοσύγκελλον quoque non benedixisse sancta dona ἐν τῷ ἁγιάσαι h. e. Spiritum S. non invocâsse, quod plurimi observaverint ipsumque condemnaverint, maximè Philippus Diaconus. Hactenus Syropulus, cujus recensionem ut veram esse demonstremus, utique non opus est. Consentit etenim cum Actis Concilii, eademque egregiè illustrat, si hoc unum exceperis, quòd ait, non omnes Græcos huic sententiæ subscripsisse, fictumque hunc ab Imperatore & Episcopo Nicæno fuisse consensum, ut Pontificis animus sedaretur & conciliaretur. Unde & ex Actis hujus Concilii

concludere est, Ecclesiam Græcam Consecrationem Eucharistiæ in invocatione Spiritus S. precibusque, Ecclesiam Latinam verò in nullis planè precibus sed in sola verborum institutionis recitatione ponere. Quæ ipsa & magnum Ecclesiarum Orientalis atque Occidentalis in articulo tanti momenti dissensum ostendunt, & demonstrant insimul, Ecclesiam Romanam heic variâsse, & discessisse à veteri Consecratione, quam primitiva Ecclesia ipsaque Romana antiquior in precibus posuit, uti tùm ex Missalibus antiquis tùm ex dictis Patrum Latinorum suprà adductis videre est.

§. XII.

Cùm itaque videamus, Ecclesiam Latinam in articulo de Consecratione Eucharistiæ Ecclesiæ Græcæ omninò contrariam esse, operæ pretium nos facturos existimamus, si rationes eorum, qui ex Ecclesiæ Romanæ Scriptoribus ἐπίκλησιν Græcorum aggressi sunt, paulò penitiùs pensitemus. Agmen ducat Card. Jo. de Turrecremata, cujus rationes contra ἐπίκλησιν adductas T. XIII. Concil. f. 1143. 1144. exhibet. Primum argumentum à testimoniis Patrum Chrysostomi, Damasceni, Dionysii, Ambrosii & Augustini desumtum ex iis, quæ jam diximus, facilè resolvi potest, cùm iidem partim variaverint, adeoque firmam probandi rationem hîc non præbeant, partim de Consecratione sive sanctifica-

tione

tione symbolorum, in quantum eadem à Deo fit, saltem loquantur, non verò de Consecratione Sacerdotis; ut taceamus, supposititia pro genuinis à Turrecremata allegari, & Dionysium quoque in partes trahi, qui, uti suprà ostendimus, precibus Consecrationem fieri omninò statuit. Secunda ratio admodùm scholastica est. Ita enim arguit Vir acutus: *Illius verbis sacramentum conficitur, cujus virtute panis transsubstantiatur in Corpus Christi.* Quid si in hoc argumento connexionem, quam vocant, negaverimus? Ast in Consecratione verba Christi quoque adhibenda esse, nunquàm negârunt Græci. Nec cogitare debebat Turrecremata, ipsos, dum ἐπίκλησιν consecratoriam urgent, propria quadam virtute sua tantum voluisse efficere mysterium, qui virtuti divinæ promissionique in verbis institutionis exstanti omnia ista adscripsere. At quomodo, ajunt ii, virtus divina se hîc exeret, nisi precibus eam sanctaque ἐπικλήσει expetiverimus? Tertia ratio causam Latinorum penitus prodere videtur. *Christus instituit hoc sacramentum perfectum. Ast non consecravit nisi verbis* Hoc est Corpus meum, Hic est Sanguis meus. *Ergò his verbis consecratio perficitur.* Suprà enim §. 1. probavimus, Christum consecrâsse, cùm *gratias egerit* & *benedixerit*, verba autem illa: *Hoc est Corpus meum, Hic est Sanguis meus*, demùm in distributione dicta fuisse. Quartum argumentum suâ mole cadit: *Verba nullius Sancti possunt transsubstantiare,*

sed solius Christi. Hoc enim totum conceditur & habet quod vult Turrecremata. Quis enim dixerit, verba Sacerdotis propria quadam atque insita vi mirabilem istam unionem sacramentalem efficere posse? Maneat semper ista Irenæi sententia: Deus consecrat virtute sua omnipotente, vi datæ in institutione Cœnæ Dominicæ promissionis. Sacerdos verò consecrat precibus & ἐπικλήσει, sine qua virtus divina impetrari nequit. Quod quinto loco dicit Turrecremata, Christum & Apostolos non usos fuisse Liturgiis Basilii & Chrysostomi, sed solis verbis institutionis, cùm consecraverint, id, si prius quidem assertionis membrum respicias, benè se habet, si posterius verò, falsissimum est. Christus enim *benedixit* & *gratias egit*, cùm consecraret, ut jam diximus, & Apostoli *benedixerunt*. 1. Cor. X. 16. Hanc verò benedictionem in recitatione verborum institutionis constitisse, nemo asseruerit, qui cogitaverit, εὐλογίαν & εὐχαριστίαν preces esse. Quinimo Turrecrematæ sententiam destruit tota Antiquitas, uti suprà §. 1. 2. vidimus, maximè Gregorius M. qui ait, Apostolos sola Oratione Dominica Eucharistiam consecrasse. Cæterùm, cùm addit Turrecremata, Basilium & Chrysostomum nullibi in Liturgiis asserere, quòd invocatione Spiritus S. fiat Consecratio, id sola Liturgiarum, quæ ipsis adscribuntur, inspectione refutatur. Sacerdos enim in iis precans sistitur, ut Deus

ex

ex pane & vino, interventu Spiritus S. faciat Corpus & Sanguinem Jeſu Chriſti; quæ preces fundi nequeunt, niſi credatur, Corpus Jeſu Sanguinemque ipſius nondum adeſſe. Cùm itaque verba inſtitutionis ante hanc ἐπίκλησιν dicta jam fuerint, in aprico eſt, Baſilianæ & Chryſoſtomianæ Liturgiæ Autores Conſecrationem iiſdem haud adſcribere. Nec ſequitur, verba Chriſti fore imperfecta, ſi invocatio Spiritus S. debeat ſuperaddi. Quid enim? Meritumne Chriſti imperfectum eſt, quòd homines per id ſalvari nequeunt, niſi id vera fide ſibi applicaverint, vitamque ducant ad mandata Chriſti legeſque nobis præſcriptas compoſitam? Neceſſariæ ſunt quippe preces conſecratoriæ, non eapropter, quòd, ut jam diximus, virtute quadam propria conſecrent, ſed quòd & Chriſtus & Apoſtoli conſecraverunt precibus, & quòd non convenit, tanti momenti rem ſine precibus perficere, divinamque haud flagitare gratiam, ut res cœleſtes cum terreſtribus uniat. Addit Turrecremata, precibus nihil poſſe conſecrari, idque ex exemplo mulieris Cananææ probat. Cùm enim hæc dixiſſet: *Miſerere mei Fili David*, reſpondiſſe Chriſtum: *Fiat, ſicut tu vis.* Sanationem itaque precibus factam non eſſe ſed verbo Chriſti. Proprium jugulum, ut arbitror, petit hîc Turrecremata. Scilicet non negatur, virtute Chriſti omnipotente verboque efficaciſſimo ſacramentum hoc auguſtiſſimum perfici. Aſt quemadmodum filia mulieris Cananææ ſanata non

fuit, nisi præcedente matris prece, ita ἐπικλήσει nostra præcedente demùm fit Consecratio. Docent hæc, Turrecrematam sententiam Ecclesiæ Græcæ haud satis habuisse perspectam, nodumque quæsivisse in scirpo, etsi de cætero Vir longè doctissimus fuerit, magnoque polluerit ingenii acumine. Cæterùm easdem ferè cum Turrecremata rationes contra ἐπίκλησιν profert Card. Bessarion, qui cùm à partibus Græcorum primùm stetisset, utpote Archiepiscopus Nicænus, magnamque eruditionis & facundiæ laudem in Concilio Florentino reportâsset, tandem, dignitate Cardinalitia illectus sensim sensimque ad Latinorum partes deflexit, donec, finito Concilio, sede Nicæna exutus detracto velo ad Latinos transiit. Graviter eum hanc ob perfidiam increpuit Marcus Eugenicus, Metropolita Ephesinus. Hinc &, quod argumentum de Consecratione Eucharistiæ attinet, scriptis libellis bellum gessere literarium. Et Marci quidem libellum, qui non verbis modò Dominicis sed & precibus Consecrationem fieri statuit, suprà §. 2. & 8. memoravimus, Liturgiis Græcis insertum, quæ Parisiis A. MDCX. prodiere, f. 138. seqq. Adde & Biblioth. Patrum Bignæanam T. IV. Bessarion verò tractatum de sacramento Eucharistiæ, & quibus verbis Christi conficiatur, conscripsit, Liturgiis itidem citatis adjectum & T. VI. Magnæ Bibliothecæ Veterum Patrum Parisiis A. MDCLIV. editæ, itemque Maximæ Veterum Patrum Bibliothecæ Lugdunensi T. XXVI. assu-

ſutum. Prima ratio eſt, quam ponit, tranſſubſtantiationem in inſtanti fieri, verboque adeo omnipotenti Jeſu Chriſti perficiendam eſſe. At ſupponit hîc Beſſarion, quod negamus, ſolam Conſecrationem ſacramentum efficere. Nec ad momentum quoddam iſta reſolvi poteſt, quod determinare & arduum eſſe videtur & temerarium. Denique, ut ſæpius jam obſervavimus, Conſecratio à parte Dei (ſit venia verbo è Scholaſticorum lacunis petito) fit utique virtute ea omnipotente, qua efficit omnia, ſed à parte Sacerdotum precibus & invocatione Divini Numinis. Ait ſecundò Beſſarion, preces meritum naſci ab offerente, Corpus Chriſti autem non fieri juxta meritum offerentis ſed ſecundùm omnipotentiam Dei. Quid ſi omnia hæc conceſſerimus? Sed nec quiſquam negaverit, exauditum iri eum, qui promiſſione divina fultus ex mandato Chriſti Deum invocaverit. Accedit, totius Eccleſiæ preces hîc cum precibus Sacerdotis combinari, huncque agere ut οἰκονόμον μυϛηρίων Θεȣ̃ 1. Cor. IV. 1. ὑπὲρ Χριϛȣ̃ πρεσβεύοντα 2. Cor. V. 20. Tertia ratio à Beſſarione allegata ex incertitudine Conſecrationis petita eſt, quæ ſecutura eſſet ex precibus Sacerdotis digni vel indigni, ſacramentum conſecrantis. Aſt & huic dubio jam ſatiſfecimus. Scilicet, nec Conſecratio à ſolis dependet precibus, quod nemo unquam dixit, ne ipſe quidem Marcus Eugenicus, Beſſarionis adverſarius, nec ſolus eſt Sacerdos qui precatur, nec ſuo nomine id facit, quod facit. Addit Beſſarion,

Sa-

Sacerdotem, qui poteſtatem habeat faciendi Corporis Chriſti, dicere *Hoc eſt Corpus meum*, at eum, qui precetur, ut hanc poteſtatem nanciſcatur à Deo, eam nondum habere præſumi. Miror, hæc potuiſſe dicere Beſſarionem. Scilicet duriſſima hæc φράσις eſt, dicere, quòd Sacerdos Corpus Sanguinemque Chriſti facere poſſit. Deus eſt, qui eadem in ſacramento reddit præſentia juxta promiſſionem in verbis inſtitutionis datam, exoratus precibus Sacerdotis & Eccleſiæ. Aſt juxta Romanæ Eccleſiæ ſententiam hîc pronunciavit Beſſarion. Nec plura reponere hîc opus eſt, ne ad aliud argumentum inviti dilabamur. Ultimum, quod urget Beſſarion, eſt, quòd Conſecrationis verba ſint immutabilia. At verba ἐπικλήσεως ait eſſe varia, mox optativa, mox imperativa. Plura hîc tanquàm vera dicuntur & extra controverſiæ aleam poſita, quæ nos in dubium vocamus. Verba quippe Conſecrationis cùm in S. Codice non exſtent, immutabilia vocari nequeunt. Compoſuit olim ea Sacerdos pro lubitu, poſtea formulas præſcripſit Eccleſia, eâ libertate uſa, quam conceſſit Dominus. Id quod & ſuprà diximus. Cæterùm verba ἐπικλήσεως nec optativa nec imperativa ſunt, ſed deprecatoria, ut quivis videt. Vereor autem, ne, dum Beſſarion Liturgias Græcas in ſuam ſententiam rapere conatur, inani defungatur operâ. Etenim Turrecrematæ adoptat opinionem, cùm ait, verba πόιησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου de Ecle-

clesia, Corpore Christi mystico, intelligenda esse, panem quippe propositum per verba institutionis ἐπίκλησιν præcedentia jam mutatum esse in Corpus Christi. Hæc, ut arbitror, nulla refutatione egent, utpote, ne durius quid dicamus, vero planè absimilia. Nec *Amen*, quod recitatis institutionis verbis apud Græcos superaddit populus, ostendit, eos credidisse, Consecrationem jam factam esse, cùm hoc epiphonemate saltem affirmetur, recitata verba ab ipso Salvatore dicta eaque propter verissima & πάσης ἀποδοχῆς ἄξια esse.

§. XIII.

Aliam viam eamque meliorem ingressus est Jacobus Goarus, ubi de Consecratione Græcorum pronunciavit n. 139. ad Liturgiam Chrysostomi p. 141. Ait enim, Consecrationem, licèt verbis institutionis perficiatur, absque precibus tamen sine horrore celebrari non posse. Addit has preces Consecrationem confirmare, quippe quibus moralis attribui possit symbolorum sanctificatio, cùm verbis institutionis physica adscribenda sit. Ultimum tamen, quod dicit, penitiori observatione dignum est. Arguit enim ex voce μεταβαλὼν, juxta Liturgias Græcas symbola jam mutata esse ante ἐπίκλησιν. Reposuimus quædam ad hanc objectionem suprà in notis ad fragmenta anecdota S. Irenæi p. 77. seqq. ubi & p. 80. observavimus, eandem fuis-

fuisse Leoni Allatio sententiam. Adde suprà §. 5. Præter ea, quæ loco citato diximus, id unicum notandum est, non pati contextum, ut significationem aoristi nimis urgeamus. Rogatur quippe Deus ante verba ista μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ, ut panem vinumque faciat Corpus & Sanguinem Jesu Christi. Supponunt hæc, nullam adhuc mutationem factam esse, sed ut fiat, precibus demùm expeti. Hinc μεταβαλὼν idem hîc est ac μεταβάλλων. Quis enim quæso esset hic verborum sensus: *Mitte Spiritum Sanctum super nos & super hæc proposita dona, & fac panem hunc Corpus Filii tui, & quod est in calice, Sanguinem Christi tui, qui mutavisti* jam (sc. externa hæc elementa) *Spiritu tuo Sancto?* Etenim, si verbis institutionis facta jam est mutatio, quâ factâ utique Corpus Christi statim præsens est, nulla ἐπικλήσει opus est, quæ id demùm efficiat, quod jam effectum est. Sufficit denique, ipsum Goarum fateri, hæc verba in antiquis Codicibus non exstare atque insititia esse. Unde mirum omninò est, doctissimum Cardinalem Jo. Bonam *pessimum ac detestandum recentioris Græciæ errorem* vocare, si credatur, *Consecrationem non fieri verbis in persona Christi à Sacerdote prolatis, sed precatione ejusdem Sacerdotis postea orantis & dicentis:* fac hunc panem pretiosum Corpus Christi tui, *quæ post verba Consecrationis exstet in Liturgia Chrysostomi, ac si verba Christi ad conficiendum Sacramentum inefficacia forent,*

aut

aut forma Eucharistiæ deprecatoria sit. Refutat postea Nicolaum Cabasilam, Archiep. Thessalonicensem, qui in expositione Liturgiæ C. XXIX. asseruit, verba Christi utpote narrativè tantùm prolata ad donorum Consecrationem non sufficere, & C. XXX. Orationem: *fac hunc panem pretiosum Corpus Christi tui*, confert cum precibus Latinorum: *Jube sursum ferri dona hæc in manu Angeli ad supercœleste tuum altare*, scilicet, *ut illic posita sanctificentur.* Arbitratur itaque Cabasilas, ex Canonæ Missæ patere, tàm Græcam quàm Latinam Ecclesiam precibus consecrare. Opponit autem Bona assertis Cabasilæ verba Græcorum in Sess. XXV. Concilii Florentini prolata, quæ Græcè suprà dedimus: *Fateri nos diximus, per hæc verba*, Hoc est Corpus meum, *transsubstantiari sacrum panem & fieri Corpus Christi: sed postea, quemadmodum & vos dicitis*, jube hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum; *ita nos quoque oramus, dicentes, ut Spiritus Sanctus descendat super nos, & efficiat in nobis panem hunc pretiosum Corpus Christi sui, transmutetque ipsa* dona *Spiritu Sancto suo, ut fiant communicantibus in purgationem animæ, in remissionem peccatorum, & non fiant in judicium aut condemnationem nostram.* Ita ferè concepta sunt hæc verba, ut credas, statuere Græcos, præsentiam Corporis Christi realem nonnisi in usu se exerere, quod affirmant Augustanæ Confessionis Theologi. Quid enim aliud quæso sibi vo-

volunt ista verba, ubi dicitur: *Spiritus S. descendat super nos; & efficiat IN NOBIS panem hunc pretiosum Corpus Christi sui?* Cæterùm non opus erat, ut Cabasilæ sententiam refutaret Bona. Non enim video, quid isthoc criminis sit, statuere (quod quidam Scholastici statuunt) totum Missæ Canonem adeoque & preces ad Consecrationem pertinere, maximè, cum ipsemet Bona magnam testimoniorum copiam ex Missis Mozarabica & Gallicanis elatam det, quæ cum Liturgia Græca ejusque ἐπικλήσει omninò consentiunt, & suprà à nobis data sunt. Scilicet communis illa sententia, quòd sola institutionis verba sine precibus consecrent, ipsi Missæ Canoni contraria est, eaque propter respuenda, maximè, cùm Concilium Florentinum, uti ex Actis, quæ adduximus, patet, nihil omninò hîc definiverit. Cæterùm varia sunt, quæ Card. Bona ad causam suam defendendam quærit, effugia, ut ad objectionem ex antiquissimis Græcorum Liturgiis petitam respondeat. Ait quippe, esse qui statuant, *Græcos ab initio ea precatione* sive ἐπικλήσει *usos ante Consecrationem; eandem verò postea ad eum locum translatam esse, ubi nunc est.* Ast ipsemet hæc exsibilat Cardinalis doctissimus, risu potius aut indignatione digna, quàm ut operosè refutentur. *Alii*, addit, hanc precationem *sic intelligendam putant, ut respiciat non tempus, quo profertur, sed quod Consecrationem antecedit: ac si Sacerdos tanti mysterii sublimitate extra se raptus, suæque memor fragilitatis,* *id,*

id, quod jam factum ex fide credit, quasi efficiendum consideret ac propterea oret, fac panem hunc pretiosum Corpus Christi tui: *Neque enim absurdum videtur*, inquit Bona, *quod jam concessum est, acsi nondum concessum foret, iteratis precibus postulare.* Ast coacta & hæc sunt & obtorto collo hùc rapta. Non enim tumultuaria opera conficiuntur Liturgiæ, sed cura omnis adhibetur vel adhibenda est, ut suo omnia loco ponantur. Denique & miseram illam de Corpore Christi mystico responsionem Bona affert, sed, quæ sùmma doctissimi Cardinalis prudentia est, nullam his omnibus adjicit ἐπίκρισιν. Scilicet Græcorum Liturgiam defendisset sine dubio, si contra communium præjudiciorum torrentem niti & adverso amne navigare ipsi fuisset constitutum. Conf. L. II. de Reb. Liturg. C. VIII. §. 4. 5. Arcudii verò argumenta, quibus ἐπίκλησιν Græcorum consecratoriam labefactare conatur L. III. de Concord. Eccles. Occid. & Orient. C. XXVII. seqq. exstantia, eaque, quæ Bellarminus de Eucharistia L. IV. C. XIV. ponit, luculentius enarrare & diluere nostri instituti non est, ne actum agamus, responsionesque à nobis jam dictas repetamus.

§. XIV.

Potuissemus hîc gradum sistere, nisi dicenda quædam adhuc essent ad ea, quæ Balthasar Corderius in notis ad caput tertium Hierarchiæ

Ecclesiasticæ Dionysianæ hoc de argumento posuit, & ab aliis jam notata. Hic itaque, postquam T. I. f. 302. dixisset, oblationem Eucharistiæ maximè consistere in Consecratione, demonstrare postmodùm aggreditur, *eandem precibus quibusdam non fieri, uti quidam Græci velint, sed solis verbis Domini.* Ait itaque primùm, Christum nec dixisse nec dici jussisse illas preces, quibus ipsi putent confici sacramentum, additque, nec ex Scriptura nec ex Traditione constare, eas esse necessariò dicendas. Nam in Liturgia Latina, quam communis opinio teneat fuisse S. Petri aut Clementis, non haberi illas preces nisi ante verba Domini, non autem post, in Liturgia verò Æthiopum easdem planè non reperiri. Varia sunt, quæ Corderio hîc respondenda esse videntur. Etenim cùm Christi exemplum allegat, propria vineta cædit, cùm Christus gratias agendo & benedicendo consecraverit, suoque exemplo nos ita facere docuerit. Nec tamen is certam precum formulam hunc in finem nobis dedit, sed eandem libertati Ecclesiæ reliquit conficiendam. Cæterùm ex iis, quæ hactenus diximus, constat, constare & ex Scriptura & ex Traditione, quòd S. Eucharistia non solùm verbis institutionis sed & precibus consecranda sit. Canonem Missæ à Petro vel Clemente non confectum fuisse, vel ex solis Gregorii M. verbis patet, qui ait, precem istam à Scholastico compositam esse. Denique Æthiopum Liturgia Romæ edita hæc habet;

bet : *Rogamus te, Domine, ac te deprecamur, ut mittas S. Spiritum & virtutem ejus ſuper hunc panem, & faciat Corpus & Sanguinem Domini noſtri & Salvatoris Jeſu Chriſti.* Eandem ἐπίκλησιν habent quoque duæ Liturgiæ Æthiopicæ, à Wanſlebio editæ, quarum una Patribus Nicænis, altera Dioſcoro, Patriarchæ Alexandrino inſcripta & ex vetuſto Eduardi Pocockii Codice elata eſt. Progreditur Corderius, aitque falſa fore illa verba Chriſti, *Hoc eſt Corpus meum*, ſi antè per preces illas præcedentes facta eſſet Conſecratio. Aſt, ut arbitror, contrarium potius ſequitur, invertendumque eſt argumentum. Si enim per preces præcedentes jam Corpus Chriſti præſens in ſacramento fuit redditum, optimo utique jure verba iſta pronunciari poſſunt : *Hoc eſt Corpus meum.* Quin potius hoc argumentum conficere poterat Corderius : ſi preces verba inſtitutionis inſequentes demum ſacramentum conficiunt, utique his Conſecratio non perficitur. At tenendum eſt, quod ſemper monemus, fundamenta precum, quibus fit Conſecratio, eſſe verba inſtitutionis. Concurrunt ergò utraque ſed diverſa ratione, tolliturque uno ictu omnis controverſia, ſi indivulſo nexu iſta combinaveris. Nec ſtringunt, quæ addit noſter Corderius, ſacramentum hoc fieri non poſſe niſi verbis Dei, quia ſit ſublimiſſimum. Quis enim hâc inductus ratione preces excluſerit, quæ tantâ Conſecratione dignos nos efficiunt? Sed ſubjungit idem: ſi

Consecratio precibus fieret, eam semper fore incertam, cùm preces non semper exaudiantur, respondetque insimul ad argumentum ab extrema unctione petitum, cujus forma in verbis deprecatoriis juxta Ecclesiam Romanam consistit, aitque, exstare hîc promissionem, quæ monstret, hanc deprecationem semper exauditum iri saltem quoad effectum principalem Jac. V. nullam autem talem exstare promissionem de precibus istis Eucharisticis, in quibus Græci Consecrationem ponant. Sed notandum primò est, eas preces, quibus spiritualia à Deo petimus, cæteris paribus, semper exaudiri. At preces consecratorias tales esse quis negaverit? Porrò & hæ divina nituntur promissione, quia non solùm ad exemplum Christi & Apostolorum fiunt, sed & hoc sacramentum Ecclesiæ traditum fuit, ut juxta institutionem Christi celebraretur. 1. Cor. XI. 23. Etenim si verborum institutionis efficacia promissione divina nititur, utique & preces Eucharistiam consecrantes divina promissione nitentur. Denique illa promissio, quæ Jac. V. 15. exstat, utique conditionata est. Quis enim dixerit, preces, quæ pro sanatione ægroti ad Deum funduntur, semper exaudiri? Id verò cum grano salis accipiendum est, cùm dicit Corderius, Sacerdotem consecrare in persona Christi, non autem in persona Ministri, hinc verbis deprecatoriis eum uti non posse, quia hoc tantùm Ministrorum sit, sed auctoritativis, scilicet tanquàm Christum, cujus personam sustineat. Ad-

dit

dit Vir doctus, inde fieri, ut, cùm in omnibus aliis sacramentis Sacerdos loquatur tanquàm Minister Christi, sive per modum exercentis actum, ut in Baptismo, confirmatione & pœnitentia, sive per modum imperantis, ut in ordine, sive per modum deprecantis, ut in extrema unctione, in hoc tamen sacramento non loquatur tanquàm Minister Christi, sed quasi ipsemet esset Christus, idque Chrysostomum confirmare, cùm dicat: *Christus per os ejus invisibiliter loquitur*, & Conc. Trid. Sess. XXI. C. I. Scilicet hæc ipsa nimium probant. Ipsa enim Christi & Apostolorum ἐυλογία, omnes Græcorum Liturgiæ veterumque Missarum omnium, imò ipsius Missæ Romanæ Canonis preces deprecatoriæ & consecratoriæ hâc ratione essent proscribendæ, porrò Sacerdoti consecranti adscribenda esset virtus quædam omnipotens, quæ data ipsi esset, ita, ut precibus eam efflagitare haud habeat necesse, denique ageret hîc Sacerdos non tanquam ὀικονόμος μυστηρίων Θεοῦ 1. Cor. IV. 1. sed tanquàm proprietarius divinæ cujusdam potentiæ, quinimo, quod quidam dixere, esset Creator Creatoris sui, quod horrendum foret affirmare. Rectè autem se habent, quæ ex Chrysostomo afferuntur, at Corderii sententiam non adstruunt. Scilicet, quando Sacerdos ait, *Hoc est Corpus meum*, suum utique Corpus his verbis non designat, sed Christi, *qui per os ejus invisibiliter loquitur.* Dionysium verò cùm sibi consentientem affert laudatque Corderius,

 ope-

operam ludit, gratisque ea supponit, quæ in Dionysio non exstant, solis verbis institutionis consecrandam esse Eucharistiam. Etenim contrarium is ponit potius, & ἱερȣργίαν precibus hymnisque absolvit, uti suprà §. 3. 4. 10. posuimus. Melius omninò & majore judicii vi hoc argumentum tractavit Bossuetus, Episcopus Meldensis. Is enim in explicatione quarundam difficultatum in Orationibus Missæ occurrentium non solùm Liturgias Græcas approbat, sed & cum Latinis confert, mutuumque earundem consensum ostendit §. 4. 5. 6. Sed in eo tamen ait Liturgias Græcas à Latinis differre, quòd facta Consecratione Græci pro donis sacris precentur, id quod tamen aliam ab causam non fiat, quàm ut iis, qui sacramentum accipiunt, sanctificentur. §. 42. Denique cùm asseruisset, omnes Græcorum Liturgias ab Apostolis profectas esse, addit, eas à Missa Romana in re levissimi momenti tantùm abludere, quòd nempe hæc precem consecratoriam ante verba institutionis, illæ verò post eadem jam recitata ponant. Subjungit, utramque Ecclesiam credere, virtutem consecrativam essentialiter consistere in verbis Salvatoris, & per preces saltem donis propositis applicari, uti ignis materiæ combustibili applicetur, juxta Nic. Cabasilæ Exposit. Liturg. C. XXVII. XXVIII. XXIX. Ubi id mirandum, quòd Bossuetus Nic. Cabasilæ sententiam approbet, quam magno conatu refutavit Card. Bona, uti suprà p. 13. monstravimus, *detestandum & pessimum er-*

errorem ipsi affingens L. II. de reb. Liturg. C. XIII. §. 4. Denique Bossuetus omninò existimat, Græcis concedi posse, preces necessarias esse ad applicationem verborum institutionis faciendam, maximè, quia juxta Ecclesiam Romanam intentio Ministri consecrantis quoque requiratur, quæ non possit declarari melius quàm precibus §. 45. Quæstionem autem, num verbis institutionis recitatis Consecratio suspendatur, donec preces adjiciantur, ita decidit, ut dicat, Consecrationem certis momentis non alligari posse, sed totam istam actionem conjungendam esse, ut effectus, qui inde promanat, intelligatur. Id quod & exemplo ordinationis, confirmationis & extremæ unctionis probat §. 46. Respondet deinde ad objectionem ex Liturgia Basilii petitam, ubi sacra symbola vocantur antitypa Corporis Christi post verba institutionis sed ante ἐπίκλησιν, videturque adeò Consecratio solis precibus attribui, stylum Liturgiarum mysticum haud nimis premendum esse, temporaque sæpius in iis confundi, ita ut quod jam factum sit, in sequentibus memoretur, tanquàm nondum factum. §. 47. Quamvis autem hanc sententiam optimam vocet Bossuetus, nullis ea tamen ab ipso rationibus probatur nec probari potest, supponitque confusionem quandam precum in Liturgiis occurrentium, quæ vix tolerari potest. Eæ verò rationes, quibus Episcopus Meldensis probat, Græcos verbis institutionis Consecrationem adscribere, admodum leves es-

se videntur. Ait enim, verba institutionis à Græcis elata voce proferri, sumi panem calicemque atque elevari, utrumque & separatim benedici, responderi etiam à populo *Amen*, denique dici τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν προσφέρομεν, quæ omnia ostendant, Corpus Christi jam adesse. §. 48. Nulla hîc, ut arbitror, propositionum connexio est, nec ista quidem prolixius nunc refutabimus, cùm ad aliqua suprà jam responsum fuerit. Observat autem §. 50. laudatus Bossuetus idem, quod Card. Bonam observasse suprà diximus, Missas Mozarabicam & Gothico-Gallicanam egregiè cum Liturgia Græca quoad ἐπίκλησιν Spiritus Sancti consentire, ita tamen, ut ἐπίκλησις mox ante, mox post verba institutionis posita exstet, sæpius quoque planè deficiat. Adjicit, errorum Græcorum recentiorum, qui Consecrationem verbis institutionis consummari negent, tolerari posse, quia Concilium Trid. Sess. XIII. C. III. Can. IV. non determinaverit, in quo præcisè Consecratio consistat, etsi Catechismus laudati Concilii eam in verbis institutionis ponat, & quia tùm Concilium Lugdunense, tùm Concilium Florentinum Græcis ritus suos permiserint. Atque ex his omnibus patet, Bossuetum primùm à sententia communi Ecclesiæ Romanæ deflectere, cùm ait, preces ad applicationen verborum institutionis consecratoriam esse necessarias, postea verò communem Latinorum opinionem contra Græcos defendere, ne ab Ecclesiæ Romanæ fide hoc in ar-

argumento desciviſſe videatur. Atque ita rationes eorum, qui ſolis inſtitutionis Euchariſticæ verbis Conſecrationem abſolvi exiſtimant, abundè ſatis examinavimus. Cæterùm quæ Scholaſtici recentioreſque etiam Polemici Scriptores hanc in rem ſcripſere, ſub incudem revocare noſtri inſtituti non eſt, cùm dudum id fecerit Edmundus Albertinus L. I. de Sacramento Euchariſtiæ C. VI. & VII. ubi Alanum, de Valentia, Bellarminum, Vaſquez, Suarez, Becanum, Coninckium, Sylvium, Juſtinianum, Mæratium, Gamachæum, Yſambertum, Sixtum Senenſem, Scribonium, Turrianum, de Lugo, Perronium, Coeffetellum alioſque luculentiſſimè refutatos dedit. Id unum, antequam ad effectum Conſecrationis tranſeamus, nobis adhuc memorandum venit, eſſe nonneminem, qui arbitretur, deſcenſum Spiritus S. in Euchariſtiam non eſſe neceſſarium, quia hæc ſit Corpus Chriſti, additque, Conſecrationem per ἐπίκλησιν fieri non poſſe, quia preces non ſemper ſuum ſortiantur effectum. Hinc Spiritum S. in primitiva Eccleſia non fuiſſe invocatum, ut deſcenderet in dona propoſita, ſed in corda fidelium. At, uti arbitror, hæc optimo jure reponi poſſunt. I. Non invocatur Spiritus S. ut in Corpus Chriſti deſcendat, ſed in panem vinumque, ad Corpus Sanguinemque Chriſti præſens in iis reddendum. II. Si Spiritus S. in Chriſtum deſcendit, cùm baptizaretur, deſcendere utique poteſt & in Euchariſtiam, quæ Cor-

pus Christi est. III. Preces in celebratione & Consecratione Eucharistiæ dicta suum semper sortiuntur effectum, quia promissione divina immobili fundantur, uti suprà demonstravimus. IV. Nihil clarius aut evidentius in Liturgiis ponitur quàm ista oratio, quâ Spiritus S. invocatur, ut in dona proposita descendat. Hinc κατάπεμψον τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ᾽ ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, quod in Liturgia Chrysostomi exstat. Et in Liturgia Basilii: ἐλθεῖν τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ᾽ ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα. Patet itaque, primitivam Ecclesiam utrumque combinâsse, sanctificationem donorum propositorum & sanctificationem accipientium, & ob utramque Spiritus S. descensum exorâsse. Quinimò & ipsimet hæretici antiquiores ab Ecclesiâ ἐπίκλησιν eapropter, quòd necessitas ipsius tantoperè urgebatur, in usus suos transsumsere. Quod cùm suprà exemplo Marci apud Irenæum, & mulieris cujusdam apud Cyprianum p. 65. seqq. & 70. 71. in notis ad secundum Irenæi fragmentum ostenderimus, juvat nunc & Origenis sive Maximi Dial. contra Marcion. allegare, ubi Sect. II. p. 53. hæreticus ita loquens inducitur, ὅτι τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπὶ τῆς εὐχαριστίας ἔρχεται. Et Theodotus in Opp. Clem. Alex. f. 800. hæc habet, Orthodoxorum fidem adhùc supergredientia: ὁ ἄρτος ἁγιάζεται τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος, οὐ τὰ αὐτὰ ὄντα κατὰ τὸ φαινόμενον, οἷα ἐλήφθη, ἀλλὰ δυνάμει εἰς δύναμιν πνευματικὴν μεταβέβληται. Nunc ad effectum Consecrationis progrediamur.

§. XV. Ef-

§. XV.

Effectus Consecrationis est præsentia realis Corporis & Sanguinis Christi in S. Cœna, ita tamen, ut hæc tùm demùm se exerat, cùm tota Sacramenti actio perficitur. Hinc Canon ille: *Nihil habet rationem Sacramenti extra usum seu actionem divinitus institutam.* Vid. Form. Conc. Art. VII. de Cœna Domini p. 747. 750. Scilicet omninò nullum datur vel Veteris vel Novi Testamenti sacramentum, quod in actione non consistat, nec ipsa aqua baptismalis propriè vocari poterit Sacramentum, sed actio potius, quâ baptismus peragitur. Cæterùm præsentiam realem ad usum totamque actionem restringunt ipsa institutionis verba. Etenim tùm demùm dixit Christus: *Hoc est Corpus meum, Hic est Sanguis meus*, cùm prius dixisset: *edite, bibite*, ut ostenderet, haud præsens fore Corpus suum in sacramento Eucharistiæ nisi in usu, seu ea, quam ipse præscripsisset, actione. Nec opponi potest, ista haud satis connecti, cùm dici utique possit: *sume & ede, hic est panis saccharo conditus*, hâc autem propositione planè non inferatur, istud, quod porrigatur, in usu demùm fieri panem saccharo conditum. Distingui enim debent propositiones communes ab iis, quæ mysterium involvunt. Scilicet ii, qui præsentiam realem statuunt, affirmant, verbis hisce *Hoc est Corpus meum*, Salvatorem innue-

nuere supernaturalem Corporis Christi accessionem, quæ externum & visibile panis elementum afficiat, cùm antea panis iste fuerit communis nihilque habuerit præcipuum. At in ea propositione, quæ cum verbo institutionis confertur, non dicitur ulla fieri accessio, sed designatur saltem id, quod porrigitur. Itaque propositio sacramentalis ex propositione communi haud est explicanda, sed strictè inhærendum verbis Salvatoris, nec latum quidem unguem ab iis recedendum, ne in devia dilabamur. Qui verò ajunt, verba Salvatoris, *Hoc est Corpus meum*, prolata, antequam comedissent Discipuli, vera non futura, si præsentia realis ab usu dependeret, non solùm in eo peccant, quod subtili nimis mysterii ineffabilis investigatione id temporis momentum, quo præsentia realis se exerit, sibi cupiunt designari, sed & observare nolunt, quòd Christus in ipso distributionis & sumptionis actu ista prolocutus fuerit, ut adeò hic sit verborum institutionis sensus, quem παραφράζομεν. *Hoc, quod vobis porrigo, & quod vos nunc accipitis & comeditis, est Corpus meum.* Hinc & in nostris Ecclesiis verba hæc: *Hoc est Corpus Jesu Christi*, non dicuntur nisi in ipso distributionis & sumptionis actu. Atque ex his patet, quid dicendum sit de objectione illa Bossueti, quam toties ingeminat, Christum non dixisse, *Hoc erit Corpus meum*, sed *Hoc est Corpus meum.* Neque enim nos ii sumus, qui τὸ *est* per τὸ *erit* explicemus, neque, si ita copu-

pulam hanc interpretaremur, à ſententia Eccleſiæ Romanæ penitus abluderemus. Ita ſanè Gulielmus Occamus propoſitionem à Chriſto prolatam exponit: *Hoc Corpus, quod ſtatim erit ſub iſtis ſpeciebus, eſt Corpus meum.* Quodlib. III. Qu. XIX. eandemque tenet ſententiam Thomas de Argentina. Aliud argumentum ex 1. Cor. X. 16. pro noſtra ſententia deſumi poteſt, quod D. Lutheri verbis dabimus: *Panis, quem frangimus, eſt communicatio Corporis Chriſti, id eſt, quando panem diſtribuimus & comedimus, tunc accipimus & comedimus non nudum panem ſed etiam Corpus Chriſti.* Probè quippe obſervandum eſt, Paulum non dicere in præterito, *panis, quem fregimus*, ſed in præſenti, *panis, quem frangimus*, ut oſtendat, extra uſum divinitus inſtitutum ſacramentum Euchariſtiæ non dari, cùm præter inſtitutionem ſuam nullum ſit ſacramentum. Nec opponi nobis poteſt, Veteres Euchariſtiam aſſervâſſe, ad abſentes miſiſſe & circumgeſtâſſe. Primò enim iſta conſuetudo univerſalis non exſtitit, ſed tùm à Conciliis aliquando prohibita tùm à Patribus quibuſdam rejecta fuit; ſecundò inſtitutioni primæ omninò videtur eſſe contraria, ubi non dicitur: *aſſervate*, ſed *edite* & *bibite*, immotéque hîc tenenda eſt aurea Cypriani regula: *Si ſolus Chriſtus audiendus eſt, non debemus attendere, quid alius ante nos faciendum putaverit, ſed quid, qui ante omnes eſt, Chriſtus prior fecerit. Neque enim hominis conſuetudinem ſequi opor-*

oportet ſed Dei veritatem. Epiſt. LXIII. ad Cæcilium fratrem. Vid. Jo. Gerhardi Confeſſ. Cathol. L. II. P. II. Artic. XIV. C. III. & Loc. Theolog. T. V. Art. de S. Cœna C. XVII. Sunt tamen & quædam, quæ ex Traditione Eccleſiaſtica ad cauſam noſtram illuſtrandam peti poſſunt, licèt, controverſiis nondum natis, hanc quæſtionem nullibi deciderint primitivæ Eccleſiæ Patres, ſed ſecurius fuerint locuti. In Diſſertatione de Oblatione Euchariſtiæ §. 40. ſub finem probavimus, ex ipſo Miſſæ Canone Gregoriano demonſtrari poſſe, quòd præſentia realis non à ſola Conſecratione ſed & ab uſu dependeat. Nec ſua carent ἐμφάσει, quæ in prece conſecratoria dicuntur, *ut NOBIS Corpus & Sanguis fiat dilectiſſimi Filii tui*, ubi pronomen *nobis* aliâ ex ratione addi nequit, quàm ut præſentiam realem in uſu demùm ſe exerentem indigitet. Locum Tertulliani *diſtributo* ſolùm *pani* præſentiam Corporis Chriſti realem adſcribentis ſuprà §. 4. adduximus, verbaque Græcorum in Concilio Florentino prolata & eundem ferè ſenſum fundentia §. 11. & 13 Græcè & Latinè exhibuimus. Quinimo, ſi præſentiam realem ad uſum Sacramenti reſtringamus, nullo negotio ſolvitur difficultas, quam de putrefactione & corruptione hoſtiæ conſecratæ communiter objiciunt. Nec, qui vino conſecrato olim ad condendos anathematiſmos nominaque ſubſcribenda uſi ſunt, aut qui hoſtias remanentes igni tradidere, aut qui ex Euchariſtia cataplaſmata ad ſanandos mor-

morbos confecere, aut qui mortuis eandem in os injecere, aut qui eam cum iis sepelivere, aut qui hostias veneno infecerunt, credere potuere, quòd sola Consecratio præsentiam realem efficiat, nisi omnes eos horrendi criminis reos statuamus, quod his quidem jure merito impingitur. Patet ex his, incassum nobis objici Augustini dictum: *Accedit verbum ad elementum & fit sacramentum*, quod in Catech. Maj. Lutheri Cap. de Sacramento altaris p. 530. 553. approbatur. Suprà enim §. 11. monuimus, quòd de baptismo id præcipuè affirmet, qui non re sola sed actione absolvitur. Atque ita in compendium redegimus rationes, quæ B. Lutherum impulere, ut præsentiam realem à tota actione sacramentali dependere statueret. Ita autem is sententiam suam in Epistola ad Wolfferinum, Pastorem Islebiensem, explicat: *Sanè D. Philippus rectè scripsit, Sacramentum nullum esse extra actionem sacramentalem.* Ait deinde, momentum, quò præsentia realis incipiat, non determinandum esse, *nec disputandum, an sub primis, mediis vel ultimis syllabis adsit Corpus & Sanguis Christi*, *hinc tempus non Mathematica sed Physica latitudine*, atque, *ut dicunt*, ἐν πλάτει *spectandum.* Addit: *Sic ergò definimus tempus vel actionem sacramentalem, ut incipiat ab initio Orationis Dominicæ, & duret, donec omnes communicaverint, calicem ebiberint, particulas comederint, populus dimissus & ab altari discessum sit.* T. IV. Jen. Lat. f. 586. Et in re-

refutat. argument. Carolstad. T. IV. Jen. Germ. f. 385. hæc habet : *Quæstiones de instante Consecrationis excludimus, nec Deo* τὸ νῦν *vel tempus præscribimus, sed simpliciter acquiescimus in hâc fide, quòd certò fiat, quicquid Christus futurum promisit. Non disceptamus, in quo temporis momento leprosus sit mundatus, ad quem Christus dixit:* Volo, mundus esto. Matth. VIII. 3. *Sed sufficit, nos credere, ipsum juxta Christi verbum esse mundatum. Ita quoque credimus, Filium Reguli* Joh. IV. 50. *sanatum esse juxta verbum Christi :* Abi, filius tuus vivit, *nequaquàm verò solliciti sumus, cui quasi verborum syllabæ sanitas accepta sit ferenda. Lazarum verbis Christi resuscitatum credimus, otiosis rixatoribus relicta quæstione; an vi nominis* Lazari, *aut verbi* veni, *aut adverbii* foràs *miraculum illud factum sit. Ita quoque de præsentia Corporis & Sanguinis Christi certi sumus ex verbis ejusdem*, Hoc est Corpus meum, *de modo præsentiæ parum solliciti sumus.* Existimavit itaque Lutherus, si ista combinemus, præsentiam realem inde ab Oratione Dominica verbisque institutionis incipere, sed finitâ actione sacramentali terminari, nec post hanc permanentem esse, quæ Romanæ Ecclesiæ fides est. Hinc & elevationem hostiæ in Ecclesia Vitembergensi diu retinuit ut testimonium præsentiæ realis, quia Sacerdos hâc ratione dictum velit: *Videte Christiani, hoc est Corpus Jesu Christi, traditum pro vobis.* Vide Confessionem parvam

A.

A. MDXLIV. editam. Abrogaverat quidem eandem jam præcedentibus annis, monente Philippo Magnanimo, Landgravio Hassiæ, retentam tantisper, quòd Carolstadius inconsulto ausu eam abrogâsse videbatur. Joannes quoque Brentius, Theologus Wirtembergicus, præsentiam realem Consecratione effici statuit, ita tamen, ut cum legitimo usu immediatè conjuncta esse debeat. Nemo autem hoc de argumento luculentius egit quàm Philippus Melanchthon in Colloquio Ratisbonensi A. MDXLI. habito, qui præsentiam realem nonnisi ad legitimum usum restringendam esse perspicuè docuit.

§. XVI.

Cæterùm, cùm præsentiam Corporis Sanguinisque Dominici realem toties jam nominaverimus, utique explicandum nobis est, quid per eam intellectum velimus. Variæ autem ejus dantur species vel modi, quos qui confuderit, facilè in eum poterit dilabi errorem, ut adscribat nobis ea, quæ non statuimus. Sunt autem hujus præsentiæ ferè sex modi. I. Assumtio. II. Augmentatio. III. Impanatio. IV. Consubstantiatio. V. Concomitantia. VI. Unio. *Assumptio* est, quâ panis vinumque per Consecrationem cum Corpore & Sanguine Christi, imò & cùm divina ejus natura hypostaticè uniri creduntur, quod plurimi Veterum statuere. Ita profectò Rupertus, Abbas Tuitiensis: *Quo-*

modo Verbum à summo demissum caro factum est, non mutatum in carnem sed assumendo carnem, sic panis & vinum utrumque ab imo sublevatum fit Corpus Christi, & Sanguis, non mutatum in carnis saporem sive in sanguinis horrorem, sed assumendo invisibiliter utriusque, divinæ scilicet & humanæ, quæ est in Christo, immortalis substantiæ veritatem. L. II. in Exod. C. X. & L. VI. in Joh. Alium assumtionis modum excogitavit Joannes de Parisiis, Dominicanus, qui docuit, *panem assumi à Verbo sed mediante Corpore Christi, ut Corpus accipitur pro parte hominis, non ut accipitur pro toto homine.* Vide determinationem, *de modo existendi Corpus Christi in sacramento altaris, alio quàm sit ille, quem tenet Ecclesia*, quam ex MS. Cod. S. Victoris Parisiis eruit, præmissâque de dogmate Transsubstantiationis dissertatione edidit Vir Clariss. Petrus Allix, Londini A. MDCLXXXVI. Quæstio primùm visa fuit problematica, ast, cùm Episcopus Parisiensis hanc de Assumtione sententiam condemnaret, Johannes ad Pontificem provocavit, Romæque tandem A. MCCCIV. re nondum decisâ mortuus est. Confer Matthæi Larroquani Historiam Eucharistiæ Gallicè conscriptam P. II. C. XVIII. p. 741. seqq. Tract. Gall. de Transsubstantiatione in Collect. divers. Tract. de Euch. T. I. p. 461. 462. vitamque Johannis à Gul. Caveo traditam in Histor. Literaria Script. Eccles. ad A. MCCXL. ab iis, quæ Larroquanus refert, paululùm abludentem.

An-

Andreæ quoque Osiandro, Theologo primùm Norimbergensi, pòst Regiomontano, ea tribuitur sententia, quòd unionem personalem inter panem Eucharisticum & Corpus Christi crediderit. Vide Phil. Mèlanchth. L. II. Ep. 447. Referri hùc possunt & eæ Scholasticorum opiniones, cùm vel affirmant, materiam panis mutari in Corpus Christi, sed formam substantialem panis manere eandem, vel formam panis converti, materiam autem illius manere informatam Christi anima, quæ Durandi à S. Porciano fuit sententia in L. IV. Sent. Dist. II. Q. III. vel subsistentiam panis destructa integra natura ejus post Consecrationem manere, vel existentiam panis manere, ut per eam accidentia panis & vini existant, vel manere aliquid substantiæ panis sub eadem specifica differentia, sub qua antea erat, & quæ aliæ tricæ sunt, quas prolixè exponere non attinet. Cæterùm qui Assumtionem Lutheranis affingunt, miserè utique errant. Fecit id Concilium Hierosolymitanum à Dositheo Patriarcha Hierosf. A. MDCLXXII. congregatum in Decreto XVII. ubi: ἐν τῇ ἱερουργίᾳ πιστεύομεν παρεῖναι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, οὐ κατ᾽ ἐναρτισμὸν, ὥστε ἑνοῦσθαι τὴν θεότητα τοῦ λόγου τῷ προκειμένῳ τῆς εὐχαριστίας ἄρτῳ ὑποστατικῶς, καθὼς οἱ ἀπὸ Λουθήρου λίαν ἀμαθῶς καὶ ἀθλίως δοξάζουσιν. Secundus præsentiæ modus est *Augmentatio.* Hanc primus statuit Joannes Damascenus L. IV. de fide Orthodoxa C. XIV. & in Epistola ad Zachariam Doarorum Episcopum de Cor-

pore & Sanguine nostri Jesu Christi, ubi non solùm ait, panem vinumque cum divinitate συζεύγνυσθαι *conjungi*, sed & ab illa παραλαμβάνεσθαι *assumi*, quæ vox de unione divinæ & humanæ naturæ in Christo ab Auctore Symboli Athanasiani usurpatur. Superaddit verò huic προσλήψει Damascenus ἐπαύξησιν sive augmentationem Corporis Christi, quâ scilicet Corpus Christi incorruptibile semper augeatur, ut Eucharistiæ ubivis distribuendæ sufficere possit. Secuti sunt hunc errorem Græci quidam, sed qui numerum non faciunt. Inter recentiores hoc dogma ferè recoxere quidam inter nostros, sed à fratribus eapropter reprehensi, Salomo nempe Betulius, qui sub nomine Friderici Vulteji Mitaviæ in Curlandia (Rintelii fert titulus) A. MDCLXXIX. Tractatum edidit sub titulo: Caro & Sanguis Domini nostri Jesu Christi, quem tamen ipse postea refutare coactus fuit, & Everwijn Swidde, Ecclesiæ Hornanæ in Hollandia septentrionali nuper Pastor, in Sermonibus Ecclesiasticis de Ascensione Christi & Sessione ipsius ad dextram Patris A. MDCCVIII. habitis, & anno sequente Amstelodami Lingua Belgica inpressis. Sunt & qui præsentiam realem Corporis Christi in Eucharistia ex analogia Lapidis Philosophici & Tincturæ Universalis explicent, quæ ita se communicat, ut sibi nihil tamen decedat, & hanc ajunt materiæ purissimæ esse qualitatem, Corpori Christi utique adscribendam. Quod cum gloriosum nunc sit, omnibusque

buſque perfectioribus, quæ unquam cogitari poſſunt, qualitatibus veſtitum, ad qualitates corporum communium myſterium Euchariſtiæ exigi non poſſe arbitrantur. Et tale quid crediſſe fertur inter Myſticos Jac. Bœhmius. Tertium præſentiæ realis modum *Impanationem* eſſe diximus. Hæc quid ſit, nôrunt pauci. Simplicius certè Verinus ſive Claudius Salmaſius de Tranſſubſtantiatione p. 416. ſeqq. eam cum Aſſumtione confundit. Melius, uti arbitror, Impanatio illis Patribus attribui poſſet, qui dixere, Corpus Chriſti *in pane* conſecrato eſſe, id quod ex Latinis Tertullianus, ex Græcis Cyrillus Hieroſol. affirmavere. Aſt *Impanatio* dicit localem Corporis Chriſti in pane incluſionem, quam nemo ſtatuit. Idem ferè de *Conſubſtantiatione* dicendum eſt, quæ, uti & Impanatio, inſigni errore iis adſcribitur, qui Auguſtanæ Confeſſioni addicti ſunt. Olim hæc vox longè aliam ſignificationem habuit. Ii enim hæretici appellati fuerunt συνουσιασταὶ ſive Conſubſtantiatores, qui unam dicebant eſſe Chriſti naturam ex duabus divina & humana mixtam & temperatam, converſa nimirum ſubſtantia divina in humanam vel humana in divinam, quod poſt Apollinariſtas Eutychiani aſſeruerunt. Rodolphus Hoſpinianus Hiſt. Sacrament. P. II. p. 6. *Conſubſtantiationem* ſacramentalem eſſe ait *coëxiſtentiam vel impanationem, quâ Corpus in pane tanquàm in ſubjecto ſeu continente incluſum ſit, aut phyſicè & localiter in pane deliteſcat, & extra ſacramenti*

usum in eo durabiliter permaneat. Alii malunt dicere, Consubstantiationem esse duarum substantiarum in unam coalitionem atque confusionem. Quocunque autem modo hanc vocem sumseris, in sententiam nostram quadrare non poterit, cùm nullam vel inclusionem vel coalitionem statuamus. Hinc mirum oppidò est, tùm Romanæ tùm Reformatæ Ecclesiæ Doctores nobis hanc Consubstantiationem obtrudere, quam tamen nolumus, solemniter protestantes, maximam hâc ratione nobis injuriam fieri. Patet ex his, quid judicandum sit de iis, quæ Claudius Salmasius sub nomine Simplicii Verini de Transsubstantiatione ponit: *Etiam Lutheri sectatores haud minus quàm Pontificii carnalem ex benè lectis sed malè intellectis locis Patrum, suam de Consubstantiatione opinionem confecerunt. Cùm enim legerent apud Patres, panem non amittere substantiam suam, sed remanere panem etiam post benedictionem, & tamen Corpus eosdem æstimare verè esse Christi, quod sumitur in Eucharistia, ... ex his & similibus loquutionibus duas diversas substantias in una sede junctas hærere, quarum altera alteram includeret, ut capsa major minorem, imaginati sunt. Sub involucro quippe panis substantiam suam retinentis Corporis Dominici substantiam latere credunt. Intra vini ergo liquorem substantialem alius liquor æquè substantialis non mixtus sed separatim inclusus absconditur. Quod merum est* συνουσιαστῶν *monstrum, nec minus mirum quàm illud* μετουσιαστῶν

de

de subjecto, quod habet alterius subjecti accidentia, quæ suam amiserunt substantiam, ut in altera & aliena inhærerent. p. 13. 14. Eadem ferè repetuntur p. 421. *Ea verò Lutheranorum* opinio *ante Lutherum nusquam audita aut cognita in Ecclesia fuit, quæ duas substantias suppositis suis distinctas in hoc sacramento collocat, divinam Corporis Christi & humanam panis, hanc ut continentem & includentem, illam ut contentam & inclusam. Quam* κατὰ περικλεισμὸν *fieri licet dicere, ut olim quidam hæretici naturam divinam ab humana in Christo contineri & includi dixere.* Hæc si nostra cum sententia conferamus, apparebit utique, Salmasium ignorasse, quid nos statuamus, & falso præjudicio abreptum perperam nobis ea affinxisse, quæ tamen cum ipso rejicimus. Id quod commune Scriptorum, qui controversias tractant, vitium esse deprehenditur. Alibi tamen scribit paulò meliùs: *Quod hodie* συνουσιαστὰς *plerique omnes appellant Lutheranos, longiter errant & à vera nominis & rei ratione recedunt.* Διουσιασταὶ *sunt potius, quatenus duplicem in sacramento Eucharistiæ agnoscunt substantiam corporalem, unam panis, alteram Christi. Vox enim* συνουσιαστὴς *confusionem potius substantiarum in eandem unitatem denotat, quàm divisionem.* p. 96. & 375. Atque hæc eapropter tàm prolixè enarramus, ut qui ista legunt, ab errore populari sibi cavere discant. Legimus aliquando in Relationibus publicis, fuisse quæstionem proposi-

tam cuidam ex Proceribus Anglicanis, num è re patriæ suæ & Religionis esse existimet, Sceptrum Anglicanum ut occupet Princeps Romano-Catholicus, aut qui ex Hannoverana Domo eâque Protestante descendat. Respondit ille, nullam hîc Religionis rationem habendam, idem enim sibi videri, sive quis Transsubstantiationem sive Consubstantiationem credat. Erravit sine dubio, quisquis ista dixit, cùm nullus omninò inter nos sit, qui Consubstantiationem statuat, uti mox patebit. Solum excipio Christianum Thomasium, Jurisconsultum Halensem, qui tùm alibi tùm in Cautelis circa Studium Theologicum §. 15. Luthero Consubstantiationem affingit, additque, quòd illam à Gabriele Bielio, Occami discipulo, didicerit. Hæc, ut arbitror, contraria sunt cautelæ, quam ponit Vir doctus: *maximè cavendum esse in Theologia studium calumniandi dissentientes*, & quæ sequuntur §. 22. Scilicet & iis, quibuscum eandem communionem Ecclesiasticam servat Vir Clarissimus, opinionem affingit, quam non statuunt. Recoquit deinde id, quod Hospinianus dudum objecerat, à Leonhardo Huttero dilutum in Concordia concorde resp. ad proleg. lit. XIII. Porrò dissimulat, Lutherum non Consubstantiationem sed Unionem sacramentalem statuisse; quod si ignoravit, ex solo de Captivitate Babylonica libro id discere potuit. Denique gratis dicitur, Lutherum à Scholasticis Consubstantiationem didicisse, qui ad verba institutionis ubique provocat,

cat, atque ex iis ſententiam ſuam extrahit. Cæterùm Gabriel Biel, Theologus Tubingenſis, nec Occami fuit diſcipulus, nec Conſubſtantiationem ſtatuit, uti patet ex Lect. LX. in Canonem Miſſæ: *Quamvis expreſſè tradatur in Scripturâ, quod Corpus Chriſti veraciter ſub ſpeciebus panis continetur, tamen, quomodo ibi ſit Corpus Chriſti, an per converſionem alicujus in ipſum, an ſine converſione incipiat ibi eſſe Corpus Chriſti cum pane, manentibus ſubſtantia & accidentibus panis, non invenitur expreſſum in Canone Bibliæ.* Id tamen non negatur, ea, quæ Lutherus in Scholaſticorum libris legit, ipſi viam ad veritatem ulterius inveſtigandam parâſſe. Etenim de Petro de Alliaco, Epiſcopo Camerac. & Card. id diſertè affirmat de Captiv. Babyl. T. II. Jen. f. 227. Is enim L. IV. Sent. Diſt. II. Qu. VI. Art. I. hanc opinionem, *quòd ſubſtantia panis remaneat*, cæteris omnibus præfert, quod & faciunt Jo. Scotus L. IV. Sent. Diſt. XI. Qu. III. Lit. B. & Gul. Occamus in Centiloqu. Theol. Concluſ. L. IV. Qu. VI. & L. IV. Sent. Diſt. XI. Qu. VI. ita tamen, ut hic affirmet, *communiter tenere Doctores*, quòd *non remaneat ſubſtantia panis*, *quia determinatio Eccleſiæ in contrarium exiſtat.* Fertur & Paulus Scriptoris, Tubingenſis, Stephani Bruliferi diſcipulus, cùm Scotum prælegeret & ad L. IV. Diſt. X. deveniret, Tranſſubſtantiationem negaſſe, atque eapropter in exilium actus fuiſſe, circa initium Sec. XVI. Vid. Geſneri Biblio-

 the-

thecam, Larroquani Hist. Euch. P. II. p. 777. & Gerhard. Confess. Cathol. L. II. P. II. Art. XIV. C. II. p. 869. Quinimò non solùm à plurimis Scholasticis, Scotum sequentibus, qui substantiam panis & vini in S. Eucharistia manere asseruerant, sed & à Waldensibus & Jo. Wiclefo idem affirmantibus hanc sententiam haurire poterat Lutherus, uti videre est ex libro de Captiv. Babyl. ubi tùm Wiclefum tùm Sophistas allegat. Nec statuerat primùm, Transsubstantiationem errorem fundamentalem esse, uti ex libro citato patet. Ast in libro contra Henricum Angliæ Regem impiam & absurdam Transsubstantiationem vocat, idemque ad Waldenses repetit, in quorum Confessione exstat, *quòd panis & vini natura & substantia in S. Cœna minimè mutetur, quòdque Christi verba nullam conversionem inducant.* Insignem hanc Lutheri variationem (ac si uno ferè ictu veritatem assequi potuisset Vir è Scholasticorum tenebris tùm emergens, quæ tempus utique longamque meditationem requirit) atro carbone notat Bossuetus, Episc. Meldensis de Variat. Eccles. Prot. L. II. §. 2. & 4. qui & Consubstantiationem semper nobis objicit. Docent potius ista, Lutherum nonnisi re benè perspecta rationibusque ex utraque parte probè expensis, non verò tumultuario quodam impetu ad suam de Eucharistia sententiam provolâsse. Hinc &, dum A. MDXXIII. Missam abrogavit, Canonem Missæ tamen, sola oblatione

tione excepta, in Eccleſia Vitembergenſi retinuit. Sed de Conſubſtantiatione ſatis. Nunc de Concomitantia quædam dicenda ſunt. Hanc, ut arbitror, ſtatuit Jo. Calvinus, cujus nota eſt ſententia. Affirmavit enim, *Corpus Chriſti* quidem in ſacramento *non verè & realiter adeſſe, ſed tamen à credentibus verè & realiter manducari, nec fide id tantùm & figurâ fieri, ſed per fidem tanquàm inſtrumentum re ipſa ſubſtantiam divini illius Corporis nobis offerri, exhiberi, communicari.* Quæ utique recentioribus non probantur, etſi ſint inter Reformatos, qui quoad modum loquendi præſentiæ reali propius accedant. Clarius hanc ſententiam enarravit, ſuamque fecit, aut potius Eccleſiæ noſtræ attribuit Vir illuſtris, Godefridus Gulielmus Leibnitius, in Diſcurſu de Conformitate Fidei & Rationis, tractatui Gallico de bonitate Dei & libertate hominis præmiſſo §. 28. p. 25. ubi hæc inveniuntur, quæ ex Gallico idiomate in Latinum tranſferimus: *Evangelici non approbant dogma Conſubſtantiationis vel Impanationis, quod ipſis nemo imputare poteſt, niſi qui de eorum ſententia malè ſit informatus, quia non admittunt incluſionem Corporis J. C. in pane, nec ullam quoque unionem unius cum altero requirunt, ſed ſaltem Concomitantiam ſtatuunt, ita, ut hæ duæ ſubſtantiæ accipiantur ſimul,* cùm Euchariſtia diſtribuitur. Addit porrò Vir ſummus p. 26. Calvini ſententiam, qui participationem ſub-

substantiæ Corporis Christi in S. Cœna inferat, juxta plurimos, *non differre forsan* à sententia Lutheranorum, nisi in eo, quòd credat, *fidem ad eam requiri, nec receptionem oralem sufficere.* Quamvis autem Vir Illustris ista desumiisse videatur ex Artic. X. Augustanæ Confessionis, qui de S. Cœna agit, ubi vox *Unionis* sacramentalis non exstat, sed tantùm dicitur, *Corpus & Sanguinem Domini in S. Cœna verè adesse & distribui vescentibus*, apparebit tamen ex iis, quæ mox dicemus, eum præsentiæ realis modum ab Ecclesia nostra statui, qui *Unio* vocatur. Cæterùm benè observandum est, per Concomitantiam hîc intelligi, non Concomitantiam illam Ecclesiæ Romanæ, juxta quam Corpus & Sanguis Christi tùm sub panis tùm sub vini speciebus esse dicuntur, ita ut e. g. Corpus Christi præcipuè quidem sub specie panis sit, Sanguis verò sub eâdem concomitanter, sed aliam quandam, juxta quam Corpus & Sanguis Christi nec elementa externa assumunt, nec per accretionem quandam hisce adaugentur, nec pani vel vino includuntur, impanantur aut infunduntur, nec in eandem cum his substantiam coalescunt, nec cum iis quoque conjunguntur vel uniuntur, sed solùm assistunt & concomitantur in externo sumtionis actu. Nunc ad Unionem sacramentalem, quæ recepta apud nos de præsentia reali sententia est, explicandam progrediamur.

§. XVII. Ul-

§ XVII.

Ultimus, quem diximus, præsentiæ realis modus est *Unio* sacramentalis, quam ii statuunt, qui Augustanæ Confessioni sunt addicti. Definitionem ejus ex Jo. Gerhardi Loc. Theol. de S. Cœna C. X. §. 69. dabimus: *Credimus in Eucharistiæ Sacramento veram, realem & substantialem Corporis & Sanguinis Christi præsentiam, exhibitionem, manducationem & bibitionem: quæ præsentia non est essentialis conversio panis in Corpus & vini in Sanguinem Christi, quam Transsubstantiationem vocant, neque est Corporis ad panem ac Sanguinis ad vinum extra usum Cœnæ localis aut durabilis affixio, neque est panis & Corporis Christi personalis unio, qualis est divinæ & humanæ naturæ in Christo unio, neque est localis inclusio Corporis in panem, neque est impanatio, neque incorporatio in panem, neque est consubstantiatio, quâ panis cum Corpore Christi & vinum cum ipsius Sanguine in unam massam physicam coalescat, neque est naturalis inexistentia, neque delitescentia corpusculi sub pane, neque quicquam hujusmodi carnale aut physicum, sed est præsentia & unio sacramentalis, quæ ita comparata est, ut juxta ipsius Salvatoris nostri veracis, sapientis & omnipotentis institutionem pani benedicto, tanquàm medio divinitus ordinato Corpus, & vino bene-*

nedicto, tanquàm medio itidem divinitus ordinato, Sanguis Chriſti modo nobis incomprehenſibili uniatur, ut cum illo pane Corpus Chriſti, una manducatione ſacramentali, & cum illo vino Sanguinem Chriſti, una bibitione ſacramentali, in ſublimi myſterio ſumamus, manducemus & bibamus. Breviter, non ἀπουσίαν *abſentiam, non* ἐνουσίαν *inexiſtentiam, non* συνουσίαν *conſubſtantiationem, non* μετουσίαν *tranſſubſtantiationem, ſed* παρουσίαν *Corporis & Sanguinis Chriſti in Cœna ſtatuimus.* Hinc in Form. Concil. Art. VII. de Cœna Domini p. 599. 600. 729. 736. *Unio ſacramentalis* expreſſis verbis ſtatuitur, diciturque, *Corpus & Sanguinem Chriſti, non tantùm ſpiritualiter per fidem, ſed etiam ore, non tamen Capernaiticè ſed ſupernaturali & cœleſti modo, ratione ſacramentalis unionis cum pane & vino ſumi.* Et p. 755. 756. hæc exſtant: *Dicimus Corpus & Sanguinem Chriſti in S. Cœna ſpiritualiter accipi, edi & bibi. Tametſi enim participatio illa ore fiat: tamen modus ſpiritualis eſt.* Quinimò & corporalis præſentia negatur p. 753. quæ tamen p. 728. 729. eâ ratione adſtruitur, ut *Corpus* Chriſti verè licet ſpiritualiter *præſens* eſſe credatur. Cæterùm cùm Corpus Chriſti ubique junctam divinitatem habeat, ea & in Sacra Cœna præſens eſt, ſingulari tamen & incomprehenſibili ratione, quæ omnes imperfectiones excludit. Conf. Damaſceni L. IV. de fide Orth. C. XIV. ubi ἄρτος dici-

citur ἡνωμένῳ θεότητι. Id verò Corpus, quod cum pane unitur, non demùm creatur, reproducitur aut multiplicatur, ut quidam Scholaſtici ſtatuunt, qui Tranſſubſtantiationem hâc ratione explicare conantur, ſed idem eſt unumque cum Corpore Chriſti glorioſo, quod mortuum olim fuit, nunc autem glorioſum eſt, nec corruptibile, uti Græcorum quidam ſomniârunt. Vide Apolog. Aug. Confeſſ. Art. IV. p. 158. ubi: *Loquimur de præſentia Chriſti vivi.* Iſta autem, quam dicimus, *Unio* ſacramentalis à Confeſſoribus noſtris ex proprio ingenio haud conficta fuit, ſed ex Scripturâ deſumta, quæ voce κοινωνίας eam exprimit. 1. Cor. X. 16. Patres ἕνωσιν dicunt. Ita Ignatius in Epiſt. ad Philadelph. §. 4. ubi: ἓν ποτήριον εἰς ἕνωσιν τοῦ αἵματος Χριστοῦ. Vide ſuprà p. 95. & in Diſſ. de Oblat. Euch. §. 26. Repetit eandem ἕνωσιν Irenæus * L. IV. Adv. Hæreſ. C. XVIII. §. 5. Confer ſuprà p. 71. ſeqq. & Form. Concord. Art. VII. de Cœna Dom. p. 729. Quemadmodum verò Ire-

* Irenæi ſententiam ſuprà in notis luculenter explicavimus p. 75. ſeqq. 85. ſeqq. Aliam viam ingreditur Vir doctiſſimus Jo. Johnſonius in libro Anglico de ſacrificio incruento, ubi eruditè admodum de verbis Irenæi pronunciat. Ait autem, τὸ οὐράνιον, quod alteram Euchariſtiæ partem juxta Irenæum faciat, eſſe virtutem *Spiritus*, idque probare annititur ex L. V. adv. hær. C. IX. ubi tamen nec de Euchariſtia ſermo eſt, nec virtus Spiritûs ſed ipſe Spiritus memoratur. Cæterùm, cùm locum Irenæi L. V. C. II. §. 3. ὁ γεγονὼς ἄρτος ἐπιδέχεται τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ explicat Johnſonius, in eam videtur inclinare ſententiam, quæ per λόγον divinam naturam Jeſu Chriſti intellectam vult. Aſt probabile magis eſt, vel verba inſtitutionis vel ἐπικλήσιν Sacerdotis, vel, quod nos exiſtimamus, omnipotentem Dei

Irenæus loco citato ait, Eucharistiam ex duabus rebus constare, terrena & cælesti, ita & Augustinus in Libro sententiarum Prosperi apud Gratianum: *Hoc est quod dicimus, hoc modis omnibus adprobare contendimus, sacrificium scilicet Ecclesiæ duobus confici, duobus constare, visibili elementorum specie & invisibili Domini nostri Jesu Christi carne & sanguine, sacramento & re sacramenti, id est, Corpore Christi, sicut Christi persona constat & conficitur è Deo & homine, cùm ipse Christus sit verus Deus & verus ho-*

Dei virtutem hâc voce significari. Id quod patet ex verbis sequentibus: *τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ τὴν ἔγερσιν αὐτοῖς χαριζομένου.* Quùm verò Irenæus L. IV. C. XVIII. §. 5. ait, *προσφέρομεν δὲ αὐτῷ τὰ ἴδια*, egregiè observat Vir doctus, hæreticis hæc opposita fuisse, qui negaverint, panem & vinum esse creaturas Dei. Scilicet eapropter dicit Vir Sanctus *τὰ ἴδια*, quæ postmodùm in Liturgias transsumta fuere, ubi: *τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν προσφέρομεν.* Ubi autem per *ἔγερσιν facultatem resurgendi* intelligit Johnsonius, vix comprehendere possumus, quemnam sensum verbis Irenæi tribuat. Ita enim vertit: *Convenienter declarantes communionem & unionem, & confitentes resurgentem & reviviscentem potentiam Carnis & Spiritus* Christi in Eucharistia. Facilius fluunt ea, quæ suprà in notis ad Irenæi Fragmentum secundum diximus. Vide Johnsonii Lib. cit. C. II. Sect. I. p. 188. seqq. Scilicet cùm Theologi Anglicani præsentiam realem non credant, necessarium omninò est, ut ea, quæ Irenæus ponit, ita explicent, ut à præsentia reali alienus esse videatur. Nec tamen comprehendere satis possumus, quâ ratione eam negare ii possint, quos & tanta tenet veterum Patrum veneratio, & ad hanc fidem obstringit Catechismus Anglicanus, ubi: *Corpus & Sanguis Christi verè & certè accipiuntur & sumuntur à fidelibus in Cœna Dominica*, quæ eadem ferè verba sunt, quibus Augustana Confessio utitur, & quæ Jo. Calvinus non uno in loco nobis dedit. Nempe, ut præsentiam realem non omninò rejicerent, quidam duo Christi Corpora confinxerunt, carnale & spirituale, hoc affirmantes in Eucharistia accipi, alterum non item, quod in Discursu Anglico de Sacramento Eucharistiæ dixit Rev. Pellingius.

homo, quia omnis res illarum rerum naturam & veritatem in se continet, ex quibus conficitur. Quinimò & Patres Concilii Nicæni II. Actione VI. unionem panis cum Corpore Christi per ἕνωσιν explicant, quâ natura divina in Christo humanæ est unita. Idem ferè de tribus istis præpositionibus, quibus Corpus Christi *in, sub* & *cum* pane esse affirmamus, dictum esto. Scilicet & hæ ex Patribus transsumtæ sunt. Tertullianus Lib. de Oratione C. VI. *Corpus ejus IN pane censetur.* & L. IV. Adv. Marc. C. XL. *Sanguinem suum IN vino consecravit.* Hilarius L. VIII. de Trinitate: *Naturam carnis suæ SUB sacramento nobis communicandam admiscuit.* & Jo. Chrysostomus Sermone III. de Sacerdotio: *CUM illis rebus, quæ videntur, simul adesse creditur Corpus & Sanguis Domini.* Idem in Epistola ad Cæsarium Monachum, de qua magnas lites miscuere Viri doctissimi Basnagius, Harduinus, aliique plurimi, unionem sacramentalem omninò statuit, & cum unione personali duarum naturarum in Christo confert. Fundamentum autem hujus unionis quod attinet, jam diximus, id non esse novam quandam Corporis Christi creationem, ita ut aliud Corpus sit in cœlis, aliud verò in terris creetur. Neque etiam ista *realis præsentia*, ut rectè Calixtus in Considerat. Doctrinæ Reformat. p. 112. ait, *locali aliquâ inclusione, alligatione aut commixtione, aut interventu ascensus & descensus* nititur. Cur autem ubiquitatem Corporis Christi ex-

exclusam velit, non video, nisi quia in hoc argumento à fratribus suis discessit. Vide Form. Concord. Art. VII. de Cœna Dom. p. 753. seqq. Is vero, quo illustris Leibnitius, suprà à nobis laudatus, præsentiam realem explicavit, modus & præsentiam realem tollit, & falsum supponit, & invita Scriptura invitisque Patribus hùc trahitur. Dabimus Viri ingeniosissimi verba ex Gallico idiomate à nobis translata: *Quemadmodum multi Philosophi existimaverunt, quòd & juxta ordinem naturæ corpus immediatè in distans inque plura corpora remota una eademque actione agere possit*, ita Theologi nostri *eò magis credunt, nihil omnipotentiam divinam impedire, quò minùs efficiat, ut unum corpus pluribus corporibus simul adsit, quia facilis omninò ab operatione immediata ad præsentiam transitus est, & forsan una ab altera dependet. Verum quidem est, quòd inde ab aliquo tempore Philosophi moderni rejecerint operationem naturalem immediatam corporis in aliud corpus remotum, fateorque, me sententiæ eorum calculum adjicere. Attamen actio in distans nunc restituitur in Anglia per excellentissimum D. Newtonum . . . . Et celeberrimus Lockius in responsione ad Episcopum Stillingfleetum declaravit, quòd viso Newtoni libro nunc retractet ea, quæ in tractatu de intellectu humano scripsisset, scilicet, corpus non posse operari immediatè in aliud quàm ut id attingat superficie sua suoque motu pellat, fateturque adeò, Deum posse materiæ proprietates con-*

conferre, quæ eam, licèt remotam, ad agendum idoneam reddant. Atque ita Theologi Augustanæ Confessionis dicunt, quòd dependeat à Deo non solùm, ut corpus agat immediatè in plura alia remota, sed ut iis etiam adsit & inde accipiatur, ita ut intervalla locorum & dimensiones spatiorum hîc attendi non debeant. Et quamvis hoc vires naturæ superet, credunt tamen, hoc non superare potentiam Autoris naturæ, cui facile sit datas abrogare leges vel eas suspendere, eadem ratione, uti fecit, ut ferrum super aquam nataret, ignisque in corpus humanum non ageret. Disc. de conformitate fidei & rationis Libro Gallico: Essais de Theodicée præmisso §. 19. p. 27. 28. Multa sunt, quæ hanc præsentiæ realis explicationem difficilem reddunt. I. Actio immediata in distans negatur. II. Ab actione in distans ad præsentiam corporum à se invicem distantium non valet consequentia. III. Ipsemet illustrissimus Leibnitius illam opinionem rejicit, adeóque hâc ratione præsentiam realem explicare nequit. IV. Theologi Augustanæ Confess. actionem in distans pro fundamento præsentiæ realis nunquam posuere, sed, ut rectè ait Vir celeberrimus, ad miraculum omnipotentiamque divinam confugiunt. Cæterùm §. 18. p. 26. præcedente jam dixerat Leibnitius, Theologos Aug. Conf. *nec provocare ad ubiquitatem Corporis Christi*, quod tamen omnes ferè faciunt, *nec admittere replicationem multiplicatam quorundam Scholasticorum, juxta quam unum idemque corpus uno eodemque*

 tem-

tempore hîc sedeat, alibi stet, id quod verissimum est. Patet ex his, operam omninò eos ludere, qui præsentiam realem intellectui nostro comprehensibilem reddere voluerint. Nec tamen, quòd comprehendere hoc mysterium non possumus, neganda ea sunt, quæ in S. Codice expressis exstare verbis creduntur. Hinc vix approbari ea poterunt, quæ de præsentia reali scribit Theologus insignis Jo. Alfonsus Turretinus: *Falluntur, qui se credunt ejusmodi ἀσύστατα credere. Jungunt voces, non ideas. Atqui credere propriè loquendo non est voces sed ideas jungere.* In Cogitat. de controversiis, sensu communi, &c. Th. XXXI. Sequentia enim pace Viri doctissimi regerimus. I. Multa sunt natura nobis nota, quæ vera esse scimus & combinare tamen non possumus, ita ut ἀσύστατα nobis esse videantur. Exemplum exhibet notissimum de origine mali argumentum, ubi nemo hactenus sapientiam, sanctitatem, bonitatem & providentiam Dei cum permissione peccati rectè combinare potuit, ut omne omninò solutum fuerit dubium. II. Et in rebus natura notis jungendæ sæpius voces sunt, ubi ideæ jungi non possunt, & vel nullæ planè vel imperfectæ saltem dantur; multaque in natura esse incomprehensibilia alibi dixit Vir doctissimus. Ubi autem incomprehensibilia credimus, ideas, non voces, jungimus, & nihilominus tamen credimus. Ita nullam habemus æternitatis ideam, nullam ipsius animæ, quæ nostrum corpus inhabitat.

tat. Ista tamen omnia credimus, nec sine ratione credimus. III. *Ideas jungere* & *credere* unum idemque non est. Ideas enim jungimus & cùm fingimus. IV. Thesis ista, ut arbitror, totam Religionem Christianam subruit, nisi suis illam limitibus coërceas. Multa enim credenda eadem præscribit, quorum ne ideas quidem habemus, multò minus jungere possumus. Solum de Trinitate articulum allegâsse hîc nobis sufficiat. V. Non sola idea, sed & sensus fundamentum fidei esse potest. VI. Non ubique evidens rei revelatæ idea ad credendum requiritur. Sufficit, si evidentia revelationis adsit. Sed de his quidem in Diss. de præjudicatis in Religione dijudicanda opinionibus fugiendis latiùs agemus.

§. XVIII.

Hæc dum de unione sacramentali tradimus, non dissimulandum nobis est, esse Viros doctissimos, qui totam hanc controversiam ex Patribus decidendam determinandamque esse arbitrentur. Quod etsi magno conatu demonstrare satagant Romanæ Ecclesiæ Doctores, nondum tamen, uti arbitror, eò ventum est, ut victas ipsis manus dare cogamur. Etenim, qui ad traditionem Ecclesiæ perpetuam hîc provocant, aut obtorto collo Veterum testimonia, quæ ipsis contraria sunt, vi præjudiciorum abrepti in suas partes trahunt, aut Veteres in hoc articulo plu-

rimùm variâsse & dissensisse, nondumque nata controversia, *securius locutos esse* perperam dissimulant. Scilicet, cùm augendis mysteriis, ad quæ credenda nimium utique inclinat hominum animus, opera olim data fuerit, & genuinæ Criticæ artis regulæ vel ignorarentur vel negligerentur, & tumultuaria sæpius opera res fidei traderentur, mox hæc, mox alia sententia in medium prolata fuit, prout hæ vel illæ difficultates animo se obtulere, factumque, ut unus idemque Ecclesiæ Pater mox mutationem panis, mox unionem, mox figuram statueret. Exempla hîc coacervare nobis animus non est, qui ὡς ἐν παρόδῳ hoc de argumento nunc agimus. Solum allegamus Tertullianum, ne gratis ista dicere videamur. Is primò unionem sacramentalem præsentiamque realem variis locis statuit. Ita in Lib. de Oratione C. VI. *Corpus ejus in pane censetur.* De Resurr. carnis C. VIII. *Caro Corpore & Sanguine Christi vescitur, ut & anima Deo saginetur.* De spectaculis circa finem: *Vis autem aliquid Sanguinis? Habes Christi.* L. V. Adv. Marc. C. VIII. *Panis & calicis sacramento jam in Evangelio probabimus Corporis & Sanguinis Dominici veritatem adversus phantasma Marcionis.* L. IV. Adv. Marc. C. XL. *Sanguinem suum in vino consecravit.* De pudicitia C. IX. nos vesci ait *opimitate Dominici Corporis*, & de Idolol. C. VII. ingemit, Christianum *eas manus admovere Corpori Domini, quæ Dæmoniis corpora conferunt.* Nihilomi-

minus alibi figuram expressis verbis asserit idem. L. IV. Adv. Marc. C. XL. *Hoc est Corpus meum dicendo, id est, figura Corporis mei.* L. I. Adv. Marc. C. XIV. *Pane Corpus suum repræsentat.* L. III. Adv. Marc. C. XIX. *Corporis sui figuram pani dedit.* De anima C. XVII. *Vinum in Sanguinis sui memoriam consecravit.* Denique Transsubstantiationem ex iis Tertulliani verbis probant Romanæ Ecclesiæ Theologi, cùm L. IV. Adv. Marc. C. XL. dicitur: *Acceptum panem & distributum Discipulis Corpus suum illum FECIT,* Hoc est Corpus meum *dicendo.* Quamvis enim statim addatur, *id est, figura Corporis mei*, videtur tamen Tertullianus, qui ex Eucharistia veritatem Corporis Christi contra Marcionem probare contendit, præsentiamque realem alibi statuit, figuram & veritatem hoc in loco verbo *fecit* combinare, & quandam mutationem insinuare voluisse. Similia ex Ambrosio, Augustino, Chrysostomo aliisque dari possent, si in controversiam ista vocatum iri crederemus ab iis, qui sine partium studio rem examinant. Hinc egregiè S. Evermundus: *Quidem Patres literalem sensum verborum,* Hoc est Corpus meum, *defendunt, alii figuratum, juxta genium illius populi, qui locutionem figuratam vel maximè in usu habuit. Apparet hoc luce clarius ex libris Arnaldi & Claudii, ubi, quùm Arnaldus dictum cujusdam Patris in suas partes trahit, vix omne Claudii acumen sufficit ad vim ejus retundendam, & quùm Claudius aliud ad suam opinionem*

defendendam adducit, omnis Arnaldi fervor stylique, quo utitur, vehementia non destruunt argumentum Claudii. Hæc sententiarum diversitas in Patribus manifesta est. Parum si quis ingenii & sinceritatis habeat, id fatebitur. * Digna hæc tanto Philosopho, & meliora sunt, quàm quæ à Theologo præjudiciis suis immerso sperare possis. Scilicet, si ita quidem de Viris doctissimis judicare liceat, & Arnaldus sociique ejus, qui libros de perpetuitate fide Ecclesiæ Catholicæ circa Eucharistiam composuere, & Claudius cæterique, qui illos refutârunt, hîc peccavisse dicendi sunt. Cùm enim nulla vel pro horum vel pro illorum sententia perpetua Patrum fides detur, ingenuè fatendum erat, variare Patres, & mox in hanc, mox in aliam opinionem propendere, ita ut certi quid ac determinati ex libris eorum concludi nequeat. Evermundo addemus Petrum Bælium, Virum itidem acutissimum, & qui ad Scepticismum usque præjudicatas opiniones deposuit. Hic primùm,

* Verba Gallica hæc sunt : *Une partie des Péres s'est attachée au sens literal de ces paroles : Ceci est mon Corps ; l'autre les a prises au sens figuré dans un païs, où l'on parloit presque toûjours par figure. La verité de ce, que je dis, se prouve tres clairement par les livres de M. Arnauld & de M. Claude, où quand M. Arnauld allégue un passage de quelque Pére, tout l'esprit & la dexterité de M. Claude suffisent à peine pour l'eluder, & lorsque ce dernier en cite un autre avantageux à son opinion, toute la force & la véhémence de M. Arnauld ne renversent point l'argument de M. Claude. Cette différence de sentimens dans les Péres est manifeste. Il ne faut qu'avoir un peu de sens pour le connoître & un peu de sincérité pour l'avouër.* Oeuvres Mêlées T.IV. Epist. ad Justellum p. 158.

mùm, cùm omnia, uti par erat, nondum examinâsset: *Nihil majorem Claudio admirationem conciliavit, quàm ista ingenii perspicacia, qua ostendit transmigrationem imperceptibilem fidei de præseatia reali vaga ad fidem de præsentia reali determinata.* Gallica melius sonant, quæ ad calcem hujus paginæ damus. † Alibi verò rem acu tangit: * *Patres tàm diversimodè locuti sunt de Eucharistia, ut expressiones eorum possint comparari phænomenis cœlestibus. Hæc Physicæ pars maximè dubia est & conjecturis obnoxia. Quot quæso conduntur systemata, ut horum phænomenorum* ra-

† *Rien n'a fait plus admirer M. Claude, qu'une pareille dépense d'esprit, par laquelle il a montré la transmigration imperceptible de la foy d'une présence réelle vague à la foy d'une présence réelle déterminée.* Nouv. de la Rep. des Lettres MDCLXXXVI. Fevr. p. 126.

* *Les Péres ont parlé si diversement de l'Eucharistie, qu'on pourroit comparer leurs expressions aux phénoménes célestes. Cette partie de la physique est celle, qu'on met le plus en parti, & qu'on abandonne le plus aux suppositions de l'esprit humain. Combien de systémes ne fait-on pas pour donner raison de ces apparences? Ce qu'il y a de rare, c'est, qu'on en vient à bout dans toutes les hypothéses, de sorte que la différence des unes aux autres ne consiste que dans le plus ou moins d'embarras. La doctrine des Péres sur l'Eucharistie a eu le même destin. On n'en connoît que les phénoménes, c'est à dire que les phrases differentes, qu'ils nous ont laissées dans leurs livres. La question est de bien trouver la pensée qui repose sous ces expressions. Pour cela il faut aller en parti & forger des hypothéses. Le transsubstantiation en est une, l'impanation en est une autre, la figure y entre aussi; & l'on trouve moyen par tous ces differens systémes, pourvû que l'on ait de l'erudition & du genie, de donner raison de toutes les apparences. On n'a qu'à voir, comment le Cardinal du Perron & M. Arnauld ont prouvé, qu'il ne s'ensuit pas de ce que les Péres auroient crû la transsubstantiation, qu'ils n'auroient pû ni dû s'exprimer, comme ils ont fait dans les passages, que ceux de la Religion objectent. C'est expliquer les choses presque aussi heureusement que l'on explique les phénomenes des cieux dans le systéme de Ptolomée. Il y a des Protestans, qui sans étre de l'opinion des Luthériens* sont

ratio detur? Et (quod mirum est) omnes istæ hypotheses defenduntur, eâ saltem cum differentiâ, ut quædam majorem, quædam minorem habeant probabilitatem. Dogma Patrum de Eucharistia eandem sortem nactum est. Non cognoscuntur nisi ejus phænomena, i.e. phrases diversæ, quas in libris suis nobis transmisere, eóque res tota redit, ut inveniamus sensum his expressionibus involutum. Hoc ut fiat, in partes eundum est, hypothesesque formandæ. Una ex his est Transsubstantiatio, alia Impanatio, denique alia, quâ Figura defenditur, possuntque omnia hæc systemata defendi, si modò eruditione ingenioque quis sit instructus, ad rationem omnium horum phænomenorum dandam. Luculenter hoc perspicitur ex iis rationibus, quas Card. Perronius & Arnaldus afferunt, ut ostendant, non sequi ex eo, quòd Patres Transsubstantiationem crediderint, eos aliter potuisse & debuisse loqui, quàm locuti sunt in iis locis, quæ Reformati objiciunt. Scilicet eâdem facilitate explicantur phænomena cœlestia juxta mentem Ptolomæi. Sunt Protestan-

ont persuadés d'ailleurs, que s'il ne s'agit que de faire des hypothéses, celle de la Confession d'Augsbourg est préférable à toutes les autres pour ce qui est de donner raison des phrases de l'antiquité. Car tout de même que les expressions les plus opposées touchant Jesus Christ se reconcilient ensemble sans nulle ombre de contradiction, dés qu'on suppose qu'il est Dieu & homme en unité de personne, de même l'on accordera aisément ensemble tous les termes durs, empoullés, hyperboliques, simples & naïfs, qui se trouvent dans les Péres au sujet du S. Sacrement, on les accordera dis-je ensemble, pourvû qu'on suppose qu'il y a là tout à la fois l'humanité de J. C. & la substance du pain. Nouv. de la Rep. des Lettres MDCLXXXVII. Fevr. Art. II. p. 129. 130. 131.

ſtantes, qui, etſi Lutheranorum opinionem non teneant, perſuaſi tamen ſunt, quòd, ſi de hypotheſibus formandis ſaltem quæſtio ſit, ſententia Auguſtanæ Confeſſionis præferri poſſit omnibus aliis, quoad hoc, ut nempe ratio detur phraſium in Patribus exſtantium. Nam quemadmodum expreſſiones, quæ ſibi maximè oppoſitæ ſunt, de Jeſu Chriſto optimè conciliantur, ita, ut nulla ſuperſit contradictionis umbra, ſi ſupponas, illum & Deum & hominem eſſe in unitate perſonæ, eâdem ratione conciliari ſecum invicem poſſunt facillimè termini duri, ſeſquipedales, hyperbolici, ſimplices & perſpicui, qui inveniuntur apud Patres de Sacramento Euchariſtiæ, ſi ſaltem ſupponatur, quòd ibi ſimul ſit humanitas Jeſu Chriſti & ſubſtantia panis. Hactenus Bælius, qui ſi quid unquam ſcripſit limati & egregii, hæc ſcripſit applauſu noſtro digniſſima, eóque veriora, quòd nullo partium ſtudio inductus iſta poſuit. Vidit iſta Vir doctiſſimus, Matthæus Larroquanus, & cùm omnem operam daret, ut oſtenderet, Patres præſentiam realem non credidiſſe, ſed potius figuram Corporis Chriſti in Sacramento Euchariſtiæ, in præfatione Hiſtoriæ, quam de Euchariſtia Gallico idiomate conſcripſit, varias poſuit regulas, juxta quas Patrum dicta ſint exigenda, inter quas quarta hæc eſt, quam **2 ponit: *Patres non eſſe committendos, nec contradictiones ipſis attribuendas, cùm hoc defectum judicii oſtendat, qui Patribus adſcribi nequeat.*

queat. * Addere utique debuerat, ut arbitror, si salva veritate id fieri possit. Quæ si clara luce oculos persundat, nulla est humana autoritas, quæ eam valeat destruere. Ast de dijudicandis Patrum circa Eucharistiam effatis satis superque diximus.

§. XIX.

Scilicet hæc omnia, quæ hactenus diximus, diversæque illæ Patrum sententiæ & explicationes abunde satis monstrant, hoc mysterium sphæram humani ingenii longè supergredi, nec vim intellectui nostro inferendam esse, ut ea concipiat, quæ concipere non valet. Hinc, ut arbitror, in re tàm obscura atque difficili, id erit optimum, in explicando hoc mysterio ad Philosophicas subtilitates præcisionemque Scholasticam haud recurrere, aut determinatione quâdam Mathematicâ modum præsentiæ designare, aut anathematismos contra dissentientes condere, nisi contrariis opinionibus ii institutionem Salvatoris planè subruant; sed eos saltem terminos adhibere, qui ex Scriptura Sacra petiti sunt, easque solùm cærimonias admittere, quæ

* Verba Larroquani sunt: *La quatriéme regle, que l'on doit suivre pour bien interpreter les témoignages* des Péres, *c'est de ne les pas faire combattre contre eux-mêmes, & de ne les pas jetter dans une contradiction. Car il faut supposer, qu'ils ont été assés prudens & assés judicieux pour ne se pas contredire & pour se mettre à couvert d'un reproche qu'on n'eût pas manqué de leur faire, si cela leur étoit arrivé.*

quæ in prima institutione sunt præscriptæ. Neque hîc, ut arbitror, à sententia Patrum abludimus, qui, cùm de mysteriis agunt, τὸ πῶς modumque inquiri vetant. Ita Paschasius Radbertus de Sacramento Corporis & Sanguinis Domini C. J. *Si rationem quæris, quis explicare poterit, aut verbis comprehendere?* Et Jo. Damasc. de fide Orth. L. IV. C. XIV. πνεῦμα ἅγιον ἐπιφοιτᾷ καὶ ταῦτα ποιεῖ τὰ ὑπὲρ λόγον καὶ ἔννοιαν. Et ante ista: ὅτω καὶ νῦν ἡ τοῦ πνεύματος ἐνέργεια τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐργάζεται, ἃ οὐ δύναται χωρῆσαι εἰ μὴ μόνη ἡ πίστις. Idem urget Gregorius Nazianzenus in Oratione de Spiritu S. ubi de ipsius processione contra Arianos & Macedonianos loquitur: τίς οὖν ἡ ἐκπόρευσις; εἰπὲ σὺ τὴν ἀγεννησίαν τοῦ πατρὸς, κἀγὼ τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ φυσιολογήσω καὶ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ πνεύματος καὶ παραπληκτήσομεν ἄμφω εἰς Θεοῦ μυστήρια παρακύπτοντες, καὶ ταῦτα τίνες; οἱ ΜΗΔΕ ΤΑ ΕΝ ΠΟΣΙΝ ΕΙΔΕΝΑΙ ΔΥΝΑΜΕΝΟΙ μηδὲ ψάμμον θαλασσῶν καὶ σταγόνας ὑετοῦ καὶ ἡμέρας αἰῶνος ἐξαριθμεῖσθαι μὴ ὅτι γε Θεοῦ βάθεσιν ἐμβατεύειν καὶ λόγον ὑπέχειν τῆς οὕτως ἀῤῥήτου καὶ ὑπὲρ λόγον φύσεως. Eadem ferè habet Cyrillus Alex. in L. IV. in Joh. C. XIII. Δεῖ τοιγαροῦν ἐντεῦθεν ἡμᾶς ὠφελουμένους καὶ ἐξ ὧν ἕτεροι πταίουσιν, τὸν οἰκεῖον ἐπανορθῶντες βίον ἐν ταῖς παραλήψεσι τῶν θείων μυστηρίων πίστιν μὲν ἔχειν ἀζήτητον, μηδενὶ δὲ τῶν λεγομένων ἐπιφέρειν ΤΟ ΠΩΣ. Ἰουδαίων γὰρ τὸ ῥῆμα καὶ κολάσεως δὲ τῆς ἐσχάτης διὰ τοῦτο παραίτιον. Quæ & in sequentibus emphatica

tica oratione prosequitur, tandemque concludit: καὶ τίνα μὲν τρόπον αὐτοῖς τὴν σάρκα δώσει φαγεῖν, οὔπω διδάσκει, ᾔδει γὰρ ὄντας ἐν σκότει καὶ νοεῖν οὐδαμόθεν ἰσχύοντας τὸ ἀπόρρητον. Addimus Gregorii M. effatum in Hom. XXVI. in Evang. *Sciendum nobis est, quod divina operatio, si ratione comprehenditur, non est admirabilis, nec fides habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum.* Si itaque in mysteria divina involare haud licet, & si ea comprehendere humanus non valet intellectus, cur de re incomprehensibili ita disputemus, ut charitatem rumpamus? Confiteamur potius nostram ignorantiam, & divinam adoremus sapientiam, quæ ista nos nescire voluit. Denique si quid determinemus, agnoscamus, nos de rebus divinis tantùm balbutire, perfectiorem scientiam sæculo futuro reservantes. Atque hæc de effectu Consecrationis dicta sunto.

§. XX.

Cæterùm, dum ad ipsam Consecrationem redimus, diversæ quoque opiniones nobis enarrandæ sunt, quæ hodie Ecclesiam scindunt, Consecrationem Eucharistiæ concernentes. Claudius Salmasius, qui sub nomine Simplicii Verini Librum de Transsubstantiatione ad Justum Pacium contra H. Grotium scripsit, originem Consecrationis perperam ab Ethnicis derivat. Ita enim ille: *Gentiles hanc vim suis con-*

conſecrationibus attribuebant, ut rebus per eas ita conſecratis Divinitatem crederentur infundere, & ita adfigere, ut deinceps in illis ipſis rebus inhæreret & ſemper præſens adeſſet. Sic ſimulachra Deorum dedicari & conſecrari apud ipſos ſolita. Docet porrò, Conſecrationem Græcis ἀποθέωσιν & ἀποτέλεσμα dictam fuiſſe, quæ poſterior vox & rem conſecratam innuit. Latinè *conſecrare* idem eſt ac *Deum facere.* Hinc Tertullianus Adv. Marc. L. I. *Hæc erit novitas, quæ etiam Ethnicis Deos peperit, novo ſemper ac novo titulo Conſecrationis cujuſque.* Idem de Corona Militis: *Mortuorum eſt ita coronari, vel quoniam & ipſi idola ſtatim fiunt, & habitu & cultu Conſecrationis, quæ apud nos ſecunda idololatria eſt.* In Libro de idololatria: *Eorum imagines idola, imaginum Conſecratio idololatria*, ut alia loca taceamus. Minutius Felix: *Nondum Deus ſaxum eſt, lignum vel argentum. Ecce ornatur, conſecratur, oratur, tunc poſtremò Deus eſt, cùm homo illi voluit & dedicavit.* Addit deinde Salmaſius: *Quid aliud hodie facit aut credit gens Pontificia de pane Euchariſtiæ? Ante Conſecrationem panis eſt, poſt Conſecrationem Deus, totus & verus Chriſtus cum omni ſuæ divinitatis & humanitatis cenſu & paratura. Vocem etiam* Conſecrationis *ideò quaſi propriam huic magicæ operationi ſumpſerunt*, benedictionis *aut* ſanctificationis, *quâ priores uſi ſunt Patres, repudiata.* Pergit: *Quis Latinorum & primorum Patrum Conſecra-*

crationem pro benedictione dixit vel gratiarum actione vel sanctificatione? Num Tertullianus aut Cyprianus aut Minutius aliique intra duo aut tria priora sæcula? Hæc res quarti sæculi. Inde incepit non solum Consecratio *Ecclesiarum dici sed etiam panis, non tamen eo sensu, quo nunc Pontificii eam solent usurpare. Consecrationem dixerunt, quâ panis sacrabatur, ac pro vulgari & communi fiebat mysticus, id est, sacramentalis.* Denique ait: *Utinam Patres antiqui abstinuissent ejusmodi vocibus & loquutionibus, è gentium ritibus ac cærimoniis superstitionibusque petitis. Utinam temperâssent in re sanctissima sed & simplicissima, nominare Consecrationes,* τελετὰς, ἱερουργίας, *sacrificia,* δυνάμεις, *virtutes sacramenti!* Hæc Salmasius p. 436. seqq. Haud miror, hæc Viro doctissimo excidisse, qui præsentiam realem non credidit. Cæterum tota de voce lis est. Sive enim Consecrationem dicas sive sanctificationem, aut benedictionem, sive εὐλογίαν aut ἁγιασμὸν aut ἱερουργίαν aut τελείωσιν, unum idemque id est. Si verò de re ipsa certemus, à vocibus incipiendum non est, nec mora in iis explicandis insumenda. Unum hoc observamus, Salmasium nimio ἀνθολκῆς studio ductum *Consecrationis* vocem ad sæculum IV. restringere. Scilicet dissimulat, Tertullianum, quem tamen nominat, dixisse: *Sanguinem suum in vino consecravit.* L. IV. Adv. Marc. C. XL. & de anima C. XVII. *Vinum in Sanguinis sui memoriam consecravit.*

Ἱερουρ-

Ἱερεργίαν verò & τελετὴν Conſecrationem Euchariſticam primus dixit Dionyſius. Quod reſtat, recentiorum diverſas de Conſecratione ſententias nunc in compendio damus. De Græcorum, Conſecrationem Euchariſtiæ in precibus ponentium, dogmate ſuprà ſatis ſuperque egimus. Romanæ Eccleſiæ recepta eſt opinio, Conſecrationem fieri per verba: *Hoc eſt Corpus meum, hic eſt Sanguis meus*, quæ tamen, ſi ſolitaria ſint, ad Conſecrationem haud ſufficere videntur Thomæ, Capreolo, Paludano, Antonino & aliis, qui putant verba inſequentia utique & de ſubſtantia formæ eſſe, quia prædicatum determinent. Quod & Gerhardus in Conſecratione Eccleſiæ Romanæ deſiderat Loc. Theol. de S. Cœna §. 155. Diſſident tamen nihilominus Scholaſtici, obſervatumque hoc fuit à noſtris Martino Chemnitio & Joh. Gerhardo. Hinc miror, Cardinalem Bellarminum inter *mendacia Chemnitii* * referre, quòd dicat, *Catholicos inter ſe diſputare, quibus verbis Euchariſtia ſit conficienda.* L. IV. de Euch. C. XV. Diximus hanc in rem quædam ſuprà §. 1. & 2. Chriſtophorus de Capite Fontium, Archiepiſcopus Cæſarienſis in Epiſt. ad Sixtum V. *ſeptem* ait eſſe *Catholicorum de forma Euchariſtiæ opinio-*

* Ita quidem Bellarminus perſtringit Chemnitium. Nos arbitramur, hanc vocem ad fæcem vulgi relegandam, èque Republica litteraria eliminandam eſſe, ubi modeſtiæ & civilitatis leges tranſgredi haud licet.

niones, quarum tamen nonniſi ſex diverſas recenſet, ſcilicet eſſe I. qui ſtatuant, Chriſtum nullis omninò verbis conſecrâſſe, quam ſententiam tribuit Innocentio III. & IV. Gabr. Bielio, Godefr. Pictavienſi, Gul. Durando; Catharino, aliis. II. qui affirment, Chriſtum verbis nobis ignotis conſecrâſſe, quod Albertus M. crediderit. III. qui dicant, Chriſtum verbis H. E. C. M. benedixiſſe, ſed bis prolatis, ſemel cùm benedixerit, deinde & cùm diſtribuerit, uti Stephanus Æduenſis arbitretur. IV. qui credant, Chriſtum, dum benedixit, iſta verba dixiſſe & per ea conſecrâſſe. V. qui conjiciant, prolationem horum verborum durâſſe, dum Chriſtus benediceret, frangeret & daret, quod Thomas ſtatuat. Denique VI. qui exiſtiment, Chriſtum non cùm benedixit, conſecrâſſe, ſed cùm dedit, dum poſt verba: *Accipite & manducate*, dixit, *Hoc eſt Corpus meum*, quæ opinio Soto & Cajetano adſcribitur. Ii porrò, qui Conſecrationem in verbis H. E. C. M. ſitam eſſe putant, rurſus dividuntur. Sunt enim, qui ſtatuant, ſola illa verba ſufficere, quæ plerorumque Scholaſticorum eſt ſententia; aſt alii totum Miſſæ Canonem ad Conſecrationem pertinere ajunt. Ita Scotus Sent. IV. Diſt. VIII. & Summa Angelica de Euchar. Membr. I. Q. XXIV. ubi: *De neceſſitate requiritur, ut exprimantur aliqua verba, ex quibus præfata forma ſolummodò determinetur ad Corpus Chriſti, ſicut fit, cùm dicitur in Canone:* fiat Corpus dilectiſſimi Domini noſtri

noſtri Jeſu Chriſti. „ Eandem ſententiam tenuere Ambroſ. Catharinus, qui ait: *fit ergò nobis Corpus Chriſti propter orationem præmiſſam ex vi pacti*, Chriſt. de Capite Fontium, Petrus de Aquila, Pelbartus in Roſario Theologiæ & Doctores Colonienſes, qui ita in Antididagmate: *Hîc poſtulat neceſſitas, ut indicemus, vehementem prorſus inſaniam eſſe, quòd nunc quidam arbitrentur, ſe conſecrare ſacramentum Corporis & Sanguinis Chriſti ſine catholica prece, quam Canonem appellamus, & abſque invocatione Divini Numinis ſuper propoſita dona.* Lindanus denique in Panoplia ſententiam à vulgo Theologorum receptam vocat *adulterinam, novam & contrariam Traditionibus Apoſtolicis, & univerſali Eccleſiæ uſui.* Quinimò & de Conſecratione calicis *Theologos inter ſe non convenire*, ipſe fatetur Bellarminus L. IV. de Euch. C. XII. Nec de virtute verborum Conſecrationis iidem conſentiunt, cùm Thomas P. III. Q. LXXVIII. Art. IV. *virtutem creatam* illis *inditam* ſtatuat, Biel verò Sent. IV. Diſt. II. Q. I. Art. III. Dub. V. *aſſiſtentem* ſolùm largiatur. Quærunt etiam: num propoſitio illa H. E. C. M. proferatur à Sacerdote recitativè & materialiter vel ſignificativè? Sed & hîc in diverſa abeunt, quibuſdam recitativam, aliis ſignificativam prolationem ſtatuentibus, aliis etiam utramque conjungentibus. Unde omninò patet, rectè Chemnitium dixiſſe, quòd *Catholici* de Conſecratione *multum inter ſe diſputent.*

tent. Benè autem hîc notandum, Catholicos in articulo hoc plurimum à nobis differre, quod & ipse agnoscit Bellarminus de Euch. L. IV. C. XII. etsi eas rationes ibi non alleget, quæ rem conficiant. Vid. Gerhard. Loc. Theol. de S. Cœna §. 153. 154.

§. XXI.

Cæterùm quid in Consecratione Ecclesiæ Romanæ nostrates desiderent, idem Gerhardus exponit loco citato §. 155. ubi inter alia negat, *solis illis quinque verbis*, Hoc est enim Corpus meum, *Consecrationem tribui posse.* Hinc cum Chemnitio ait, Consecrationem non solùm in recitatione verborum institutionis, sed in tota & integra institutione, benedictione, distributione, manducatione & bibitione consistere, aut saltem, ut perfecta & valida sit, cum his conjunctam esse debere. Addit §. 156. preces, gratiarum actiones, præsertim verò Orationem Dominicam verbis institutionis ac celebrationi Eucharistiæ rectè addi, cùm Christus non instituerit mutam cærimoniam, sed ipse gratias egerit & benedixerit, cùm Paulus mortem Domini annunciare nos jubeat 1. Cor. XI. 26. cùm Apostoli in celebratione Eucharistiæ Orationem Dominicam dixerint, cùm omnes Veterum Liturgiæ precibus quoque consecrent, denique & in sacramento Baptismi preces adhibeantur. *Quibus autem verbis illæ preces* in Consecratione

ne Eucharistiæ dicendæ, *concipiendæ sint*, *non à Christo vel Apostolis disertè expressum* esse ait, *ac proinde in Ecclesiæ libertate relictum.* Quinimò & ἐπίκλησιν Veterum omninò approbat §. 152. ita tamen, ut & ea Patrum loca afferat, quibus sacramentum hoc sermone Christi confici dicitur. Scilicet Consecratio, ut idem Gerhardus §. 143. dicit, vel divina est vel humana. Divina est ille omnipotentiæ divinæ actus, quô Deus vi promissionis suæ, mediantibus verbis institutionis, quorum efficacia inde à prima Eucharistiæ celebratione in nostram quasi derivatur, elementa externa cum Corpore & Sanguine Jesu Christi ita unit, ut cum his distribuantur atque beneficia mortis Christi cum remissione peccatorum nobis applicentur. Humana verò Consecratio utique in precibus consistit. Hîc præivit ipse Christus primus Consecrator §. 147. secuti sunt Apostoli 1. Cor. X. 16. & tota primitiva Ecclesia, uti ex omnibus Liturgiis, nulla excepta, constat. Etenim *precatur* hîc Minister Ecclesiæ, *ut Christus vi promissionis suæ in hâc sacramentali actione præsens, ipsemet mediantibus hisce externis symbolis Corpus & Sanguinem suum communicantibus distribuat.* §. 149. Inde ista verba in precibus consecratoriis, quæ in nostra Liturgia exstant: *da nobis*, O Deus, *ut salutiferam communionem* Jesu Christi *in sancta ipsius Cœna accipiamus.* Exstat & alia oratio consecratoria, quâ rogatur Deus, *ut elementa externa cum Corpore & San-*

 guine

guine Jesu Christi uniat, & quam prælectam aliquando in Ecclesiâ Hagiensi Augustanæ Confessioni addictâ audivimus à facundissimo Viro, Jo. Gerhardo Meuschenio. Quæ cum ita sint, semper ingeminant nostri Theologi, Consecrationem Eucharistiæ nec esse magicam quandam incantationem à literis syllabisve pendulam, ita, ut occulta quadam virtute verbis inhærente unio sacramentalis perficiatur, nec historicam saltem, doctrinalem aut merè significativam verborum institutionis recitationem & repetitionem, sed ratione sensus divini practicam, verè operativam & efficacem. Vide Gerh. l. c. §. 151. Unde & iidem non solùm requirunt, ut qui consecrat, verba institutionis prælegat, sed &, ut mentem ad Deum elevet, precesque pro sanctificatione donorum propositorum fundat. Egregiè itaque in Ecclesia Roterodamensi A. C. addictâ ante aliquos annos receptum fuit, ut, cùm, primo quidem vino verbis institutionis consecrato, insequens Psalmo CXI. consecraretur, inde ab eo tempore, ex quo plurimi Remonstrantium in Ecclesiam recepti fuerant, postmodum repetita Consecratio verbis institutionis perficeretur, etsi nihil impediat, quò minus omne vinum distribuendum simul mensæ sacræ imponatur simulque etiam consecretur. Quod restat, aliqua Theologorum nostrorum dicta recensebimus, quæ de Consecratione Veterum agunt. Ita etenim Henr. Höpfnerus in Isagoge in S. Cœnam P. I. p. 96. *Sanè apud Veteres uti Opta-*

tatum Milevitanum L. II. contra Parmenianum & Auguſtinum L. III. de Trinitate C. IV. invenitur hæc phraſis, quâ Spiritus S. dicitur deſcendere, eoque operante ſacramentum hoc fieri. Inprimis verò in antiquis Liturgiis invocatur Spiritus S. ut deſcendat, & cum pane Corpus & cum vino Sanguinem Chriſti uniat. Verùm hæc operatio Spiritus S. non pertinet ad excitationem mentium noſtrarum, ut fide ſibi Chriſtum ſiſtant & præſentem habeant, ſicut errat Martinius, ſed ad ipſam efficientiam unionis ſacramentalis, quam Spiritus S. non immediatè, ſed per verba Chriſti diſpoſitiva operatur. Videri poteſt hac de re Menzerus in examine iſtius Libri Martiniani. Jo. Adamus Scherzerus Scholaſticorum recentiorumque Græcorum ſententiam ita refert : *Innocentius III. L. IV. de Myſterio Miſſæ C. VI. Durandus Rational. L. IV. C. XLI. Catharinus Opuſculo hâc de re edito, Alliacenſis in II. Sent. Quæſt. V. Chriſtum non verbis ſed externis tantùm ceremoniis, tactu ſcilicet manuum & imperio voluntatis conſecrâſſe ſtatuunt. Colonienſes etiam in ſuo Antididagmate inſanire dicunt docentes, quòd panis & vinum in Corpus & Sanguinem conſecretur per verba inſtitutionis, ſi non adhibeantur preces & verba Canonis. Simile quid aſſerunt aliqui Græci, Marcus Epheſius de verbis Conſecrationis, Nicolaus Cabaſilas in explicatione Liturgiæ, quæ extat T. XVI. Bibl. Patr. Cap. XXVII. ſeqq. &*

Jeremias Patriarcha in censura Aug. Conf. Cap. X. System. p. 382. Nemo autem luculentius sententiam suam dixit quàm Vir Celeberr. Jo. Fechtius, Theologus Rostochiensium primarius, aut potius Petrus Zornius, Vir Clariss. qui sub ejusdem præsidio Dissertationem Historico-Theologicam de ἐπικλήσει Veterum ad Spiritum S. in S. Cœna A. MDCCV. Rostochii defendit. Ibi enim sub finem hæc Corollaria conspiciuntur. II. *De essentia Liturgiæ est, repetere verba institutionis, quæ non tanquàm nuda historia primæ Cœnæ celebratæ, sed tanquàm preces ad Deum fusæ, ut vi promissionis suæ Corpus & Sanguinem suum præsentia sistere velit, respicienda sunt. III. Si sensus verborum institutionis cuidam precationis formulæ insereretur, & ita formales quoque preces ex institutionis verbis conciperentur, ut antiquitus fortè factum est, validam nihilominus Consecrationem esse dubitandum non esse videtur, si maximè ipsa institutio de verbo ad verbum non prælegeretur. IV. Ob totius tamen Ecclesiæ in separatam à precibus verborum institutionis prælectionem consensum forma hodiernæ Liturgiæ mutanda nunquam est. V. Non est absurdum, cum Græcis precari Christum, ut Spiritum suum S. mittere & per eundem symbola sanctificare velit, ut fiant vehiculum Corporis & Sanguinis sui in Eucharistia distribuendi, dummodò reliqua superstitiosa absint. VI. Omnium tutissimum est,*

præ-

prælectioni verborum institutionis semper conjungere preces, ipsam in se formalem εὐλογίαν *&* εὐχαριστίαν *exemplo Christi continentes.* Hactenus Zornius.

§. XXII.

Ecclesiæ Anglicanæ preces consecratorias suprà in Dissertatione de Oblatione Eucharistica §. 42. ex Liturgia Eduardi VI. eaque, quæ impræsentiarum in usu est, itemque Scotico-Laudina, Stephaniana, Grabiana, & quam quidem Anglicanæ Ecclesiæ haud attribuere possumus, nisi in quantum ex dictis Liturgiis petita est, Whistoniana dedimus. Id unum hîc memorandum esse existimamus, nos vix comprehendere, quomodo verba ista: *Dignare Spiritu tuo Sancto benedicere, & sanctificare hæc dona & creaturas panis & vini, ut sint nobis Corpus & Sanguis charissimi Filii tui Jesu Christi,* dici queant, si præsentia realis rejiciatur. Nec tàm prolixa atque emphatica Consecratione opus quoque est, si panis & vinum figura Corporis & Sanguinis Christi tantùm esse debeant. Inde Ecclesiæ Reformatæ itemque Remonstrantes cæteræque nullam propriè sic dictam Consecrationem habent, sed nuda verborum institutionis recitatione & repetitione sunt contentæ, etsi Chamierus Consecrationi symbolorum tribuere aliquid videatur, dum illam verbo & præcepti & promissi suffulcit T.

IV. Panstrat. Cathol. L. VI. C. VII. §. 33. f. 156. b.

§. XXIII.

Restat, ut de Ministro Consecrationis quædam adjiciamus. Notus est eruditis locus Tertulliani, de exhortatione castitatis C. VII. probaturi, laicis etiam à secundis nuptiis abstinendum esse. Verba sic habent: *Vani erimus, si putaverimus, quod Sacerdotibus non liceat, laicis licere. Nonne & laici Sacerdotes sumus? Scriptum est:* Regnum quoque nos & Sacerdotes Deo & Patri suo fecit. *Differentiam inter ordinem & plebem constituit Ecclesiæ auctoritas & honor per ordinis consessum sanctificatus. Adeò, ubi Ecclesiastici ordinis non est consessus, & offers & tinguis & Sacerdos es tibi solus. Sed ubi tres, Ecclesia est, licèt laici.* Et post pauca: *Igitur, si habes jus Sacerdotis in temetipso, ubi necesse est, habeas oportet etiam disciplinam Sacerdotis, ubi necesse sit habere jus Sacerdotis. Digamus tinguis, digamus offers. Quantò magis laico digamo capitale est agere pro Sacerdote, quùm ipsi Sacerdoti digamo facto auferatur agere Sacerdotem? Sed necessitati, inquis, indulgetur. Nulla necessitas excusatur, quæ potest non esse. Noli denique digamus deprehendi, & non committis in necessitatem administrandi, quod non licet digamo. Omnes nos Deus ita vult dispositos esse, ut ubi-*

ubique ſacramentis ejus obeundis apti ſimus. Tam perſpicua ſunt hæc Tertulliani verba, ut Nicolaus Rigaltius coactus fuerit affirmare, quòd Tertullianus in caſu neceſſitatis laicis quoque baptizandi & offerendi concedat poteſtatem. Obſervat. XIX. ad libros Tertulliani è Cod. MS. Agobardi emendatos. Contradicentem tamen is expertus eſt Gabrielem Albaſpinæum, Epiſcopum Aurelianenſem, in libro Gallico de Euchariſtia A. MDCXXVIII. edito, qui tantam Rigaltio invidiam creavit, ut in Epiſtola ad Albaſpinæum ſententiam ſuam recantaverit. Nec ſopita quidem hâc ratione lis fuit, ſed Romam ad Pontificem delata cùm eſſet, nonniſi morte Albaſpinæi finita eſt A. MDCXXX. Rigaltii ſententiam de Sacerdotio laicorum defendit, & ampliorem reddidit Hugo Grotius A. MDCXXVIII. ſcripto libello de Cœnæ adminiſtratione, ubi Paſtores non ſunt, qui & in linguam Anglicanam converſus fuit. Nec defuere, qui Grotii ſententiam ſuam facerent, maximè Salmaſius & Epiſcopius. Refutare tamen eandem conatus eſt Dionyſius Petavius in diatriba de poteſtate conſecrandi & ſacrificandi Sacerdotibus à Deo conceſſa A. MDCXXXIX. Hîc, quod mirum, Grotii argumentis infeliciter paululum occurrit Petavius, maximè cùm ait, Tertullianum non de oblatione Sacerdotali ſed laica diſſerere, ubi perperam Albaſpinæi premit veſtigia. Hinc, qui ſub nomine Walonis Meſſalini latet, Cl. Salmaſius anno

anno insequente Grotium defendit, etsi Dodwellus arbitretur, Grotium hanc sententiam retractasse, sitque è Reformatis Andr. Rivetus, qui eam sibi sumserit refutandam Apol. num. XLV. Idem postea argumentum recoxere Petrus de Marca & Henricus Dodwellus, cujus prostat Dissertatio de jure laicorum Sacerdotali ex sententia Tertulliani aliorumque Veterum contra H. Grotium, Londini A. MDCLXXXV. edita. Nec dissimulandum est rationes Grotii eruditè examinare Dodwellum, qui tamen & ipse Tertullianum non ab omni errore absolvit, licèt existimet, quòd librum de exhortatione castitatis scripserit, cùm nondum in hæresin prolapsus esset. Cæterum omninò arbitramur, Tertullianum laicis in casu necessitatis potestatem baptizandi & oblationem Eucharisticam conficiendi concedere, licèt alibi dicat contrarium, & eam quidem ob rationem, quòd in semetipso quivis, licèt laicus, jus habeat Sacerdotis, Sacerdotium itidem cuivis fideli contulerit Deus, denique differentiam inter ordinem & plebem constituerit tantùm Ecclesia, scilicet, ut evitetur confusio & servetur disciplinæ ordo. Nec diffitendum quoque nobis est, potestatem Eucharistiæ consecrandæ & administrandæ in libris Novi Canonis Sacerdotio haud alligatam esse, maximè quòd Paulus 1. Cor. X. 16. dicat: τὸ ποτήριον, ὃ εὐλογοῦμεν, qui pluralis numerus & laicos videtur comprehendere, si ex sequenti commate hoc arguere liceat. Obstat tamen huic sententiæ, quòd, qui Eccle-
siis

siis præfecti sunt, maximè vocentur οἰκονόμοι τῶν μυστηρίων τῦ Θεῦ 1. Cor. IV. 1. Patrumque vetustissimi, antiquissimique Ecclesiæ Canones contrarium edoceant, ut dicendum adeò nobis sit, *securius* ista Tertullianum pronunciâsse. Atque ita de Ministro Consecrationis arbitrantur Theologi Augustanæ Confessioni addicti, laicos ab isto munere omninò arcendos. Ita sanè Martinus Lutherus Opp. T. VI. Jen. f. 277. (cui nescio, cur contrariam affinxerit sententiam Card. Bellarminus de Sacram. L. I. C. XXIV. & de Euchar. L. IV. C. XVI. 80. & 643.) Theologi Lipsienses in Append. Consil. Dedekenni f. 408. Leonhardus Hutterus in Loc. Comm. f. 727. a. Jo. Gerhardus in Loc. Theol. de Sacram. §. 29. f. 131. Abrahamus Calovius in Syst. Theol. T. IX. p. 178. ut alios taceamus, eos maximè, qui privatis quorundam ab Ecclesia se separantium & Eucharistiam privatim consecrantium atque administrantium conventibus sese opposuere. Nec tamen dissimulari potest, intér Veteres Tilemannum Heshusium & Jo. Gallum fuisse, qui laicis Consecrationem Eucharistiæ permiserint, refutatos tamen à Felice Bidenbachio in Decade Consil. Theol. III. p. 396. Unde inter recentiores sunt paucissimi, qui hanc in sententiam descendant, aut isti favere videantur, solusque ferè est Calixtus, qui in Disp. de Baptismo §. 57. in affirmativam hîc inclinet. Ii verò, qui Romanæ Ecclesiæ addicti sunt, omninò statuunt, laicis consecrandi offerendique

po-

potestatem haud competere. Hinc & ajunt, Protestantes Eucharistiæ Sacramentum non habere. Ita Bellarminus de Sacram. in genere C. XIX. *habere* ait *adversarios verum Baptismum sed non veram Eucharistiam, nisi fortè admodum paucos, eos videlicet, qui adhibeant verba, & fuerint in Ecclesia ordinati Sacerdotes.* Eundem in modum Becanus in Manuali L. V. C. VIII. f. 1551. *non licere* affirmat *cum Lutheranis Eucharistiam participare, quia vel ipsi non habeant verum Sacramentum Eucharistiæ ex defectu Sacerdotum consecrantium, vel, si aliquando habeant, profiteantur peculiarem errorem circa idem Sacramentum.* Nec diffiteri possumus, in primitiva Ecclesia prohibitum fuisse, laicis rem sacram facere. Hinc Diaconis id interdictum in Concil. Arelat. A. CCCXIV. congregato Can. XV. *De Diaconibus, quos cognovimus multis locis offerre, placuit minimè fieri debere.* Idem ferè habet Canon. XVIII. Conc. Nic. I. ubi exstat, τοὺς διακόνους ἐξουσίαν μὴ ἔχειν προσφέρειν. Adde Conc. Ancyr. C. II. Contraria tamen his ex prima antiquitate collegeris. Ignatius ait, βεβαίαν esse εὐχαριστίαν, τὴν ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον οὖσαν, ἢ ᾧ ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψῃ. Epist. ad Smyrn. §. 8. Justinus Martyr Apol. I. p. 97. οἱ καλούμενοι παρ᾽ ἡμῶν διάκονοι διδόασιν ἑκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος καὶ τοῖς οὐ παροῦσιν ἀποφέρουσιν, quod & Cyprianus de lapsis affirmat. Constit. Apost. L. VIII. C. XLVI. οὔτε γὰρ διακόνῳ προσ-

προσφέρειν θυσίαν θεμιτὸν. Aſt C. XIII. dicitur: ὁ δὲ διάκονος κατεχέτω τὸ ποτήριον καὶ ἐπιδοὺς λεγέτω. αἷμα Χριστοῦ, ποτήριον ζωῆς. Conc. Laodic. Can. XXV. prohibetur Subdiaconus calici benedicere, ex quo ſunt, qui concludant, Diaconis id fuiſſe licitum. Ambroſius de Officiis L. I. C. XLI. ita loquentem refert Laurentium Diaconum, cùm Sixtus Papa ad martyrium duceretur: *Quò progrederis ſine Filio Pater, quò, Sacerdos ſancte, ſine Diacono properas? Cui commiſiſti Dominici Sanguinis Conſecrationem, cui conſummandorum conſortium ſacramentorum, huic conſortium tui Sanguinis negas?* Alia argumenta poſt Hug. Grotium dedere alii, quos hîc refutare non vacat. Nec ſufficit, ut arbitramur, inter Conſecrationem & diſtributionem hîc diſtinguere, cùm hæc reſponſio omnibus, quæ producuntur, Veterum teſtimoniis haud queat applicari. Videatur tamen, qui eruditè hoc argumentum exſequutus eſt, Jo. Johnſonius in libro Anglico, quem de ſacrificio incruento & altari nuper edidit Sect. IV. C. II. p. 315. ſeqq.

§. XXIV.

Reſtat, ut, quæ hactenùs de Conſecratione Euchariſtiæ dicta ſunt, redigamus in compendium, unoque velut obtutu perluſtremus. I. Chriſtus precibus peculiarique benedictione ſacramentum Euchariſtiæ inſtituit & conſecravit, exemplumque ejus ſecuti ſunt Apoſtoli, qui tamen

men eam, quâ usi fuere, benedictionis formulam nobis haud reliquerunt. II. Liturgiæ Græcæ omnes per invocationem Spiritus S. Consecrationem perficiunt, quam primùm invenire licet in Constitutionibus Apostolicis & Irenæo. III. Patres etsi sanctificationem symbolorum virtuti Spiritus S. adscribant, in hoc tamen argumento haud omninò conveniunt, & mox verbis institutionis, mox precibus invocationis Consecrationem adscribunt. IV. In Liturgiis Latinis Consecratio precibus perficitur, in quibusdam quoque, maximè in antiquioribus, invocatio Spiritus S. habetur. V. Græci in Concilio Florentino sive corrupti sive metu adacti Romanæ Ecclesiæ Consecrationem & se tenere professi sunt, licèt Liturgiam suam non reformaverint, conniventibus quoque Latinis. VI. Effectus Consecrationis est præsentia realis, quæ nonnisi in usu se exerit, & in unione panis & vini cum Corpore & Sanguine Jesu Christi consistit. VII. Ministri Consecrationis sunt Sacerdotes. VIII. Consecratio est duplex, ratione Dei, operatio illa omnipotens, quâ unio sacramentalis perficitur, ratione consecrantis tùm recitatio verborum institutionis, tùm adjunctæ preces, quibus operatio illa divina expetitur, tùm à Sacerdote faciendæ, qui Consecrationis Minister est, tùm à tota Ecclesia, quæ preces suas cum precibus Sacerdotis jungere debet, ob quam rem & Antiphonarum usus in veteri Ecclesia fuit introductus.

L I-

LITURGIA GRÆCA

À

JO. ERNESTO GRABIO,

S. T. P.

AD NORMAM

VETERUM LITURGIARUM

COMPOSITA.

PRÆFATIO.

CUm in utraque Dissertatione, tùm quæ de Oblatione, tùm quæ de Consecratione Eucharistiæ agit, Liturgias veteris Ecclesiæ longo agmine dispositas sæpiùs citaverimus, additis etiam recentioribus, maxime Anglicanis, haud abs re fore credidimus, si Liturgiam à Jo. Ernesto Grabio confectam Græcoque idiomate exaratam appendicis loco hîc adjiceremus, dignam sanè quæ è tenebris producatur lucique detur. Facimus autem id bona pace Reverendi nobisque amicissimi Viri Georgii Hickesii S. T. P. qui pro ea, qua pollet, humanitate egregium hoc pietatis Grabianæ monumentum ad nos transmisit, cui & prolixas solemnesque eapropter grates hîc rependimus. Poteramus & Anglicanam Liturgiam à laudato Grabio confectam addere, maximè cùm videamus, eam à Græca paululùm discrepare & hâc quoque luculentiorem esse, utpote cujus partes quædam omninò (uti inspectio docet) deficiunt. Sed hoc quidem nunc aliis relinquimus, eam quoque ob rationem, quòd Liturgia Grabiana cum Stephaniana, quam & suprà nominavimus, egregiè conspirat, quippe cui & suam addidisse operam Grabium nostrum amicus monuit. Sufficiat itaque, Græcam Latina versione notisque nostris donatam hîc sistere. Quod restat, scire te velim, Lector Benevole, Grabium

bium noſtrum in Communione Eccleſiæ Anglicanæ mortuum fuiſſe, etſi privatos intra parietes peculiarique forma adhibita ſacramentum Euchariſtiæ acceperit. Scilicet & de Oblatione & de Conſecratione, & de Miniſtro utriuſque id ſenſerat, quod credebat ſententiæ veteris Eccleſiæ propiùs accedere, à qua ne latum quidem unguem putabat recedendum eſſe. Id quod eapropter ponimus, ut certiorem te faciamus, Lector Benevole, laudatum Grabium ſub vitæ finem ad Romanam fidem haud deſciviſſe, falſamque adeò fuiſſe famam, quæ à quibuſdam hanc in rem ſparſa fuit. Nec tamen id diſſimulamus, ipſum, antequam ad Anglos abiret, ad Eccleſiam Romanam tranſire omninò voluiſſe, & quidem hanc præcipuè ob rationem, quòd crediderat, ſucceſſionem Epiſcopatus Miniſteriique Apoſtolici in eâ ſolâ inveniri. Sed cùm rationes ejus ſolidis argumentis refutâſſet Theologus celeberrimus Philippus Jacobus Spenerus, peculiari libro in hunc finem conſcripto, ita convictum ſe Grabius noſter ſenſit, ut ſententiam mutaret protinus, & ſuadente ita Spenero, in Angliam ſe conferret, ubi & quam quæſivit, Epiſcopatus invenit ſucceſſionem, à Romanis partibus ita ſemper alienus, ut & viva voce (quod noſtro quoque teſtimonio confirmare poſſumus) & ſcripto id ſatis declaraverit. Sed ad rem nunc progrediamur.

LI-

LITURGIA GRÆCA (a)

JO. ERNESTI GRABII.

(b) Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γενηθήτω τὸ θέλημα σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον, καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. (c) Ἀμήν.

(d) Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, Θεὸν ἐκ Θεοῦ,

Pater noster, qui es in cœlis. Sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua uti in cœlo, ita & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et remitte nobis debita nostra, quemadmodum & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo. Amen.

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium omnium & invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum & ex Patre natum ante omnia se-

φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὸν δι' ἡμᾶς ἀνθρώπους καὶ δι' ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα διὰ Πνεύματος ἁγίου ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον καὶ ζωοποιὸν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς (e) ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν. Καὶ

cula: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: genitum, non factum, conſubſtantialem Patri, per quem omnia facta ſunt. Qui propter nos homines & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis & incarnatus eſt de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, & homo factus eſt, crucifixus etiam pro nobis ſub Pontio Pilato, paſſus & ſepultus eſt, & reſurrexit tertia die ſecundùm Scripturas & aſcendit ad cœlos, ſedet ad dextram Patris, & iterum venturus eſt in gloria ad judicandos vivos & mortuos, cujus regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum Dominum & vivificantem, qui ex Patre procedit, qui cum Patre & Filio ſimul adoratur & glorificatur, qui locu-

tus

πιστεύω μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

tus eſt per Prophetas. Et credo unam ſanctam Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam. Confiteor unum baptiſma in remiſſionem peccatorum. Expecto reſurrectionem mortuorum & vitam futuri ſeculi. Amen.

(f) Κύριε, ὁ Θεὸς, ὁ παντοκράτωρ, ὁ μόνος ἅγιος, ὁ δεχόμενος θυσίαν αἰνέσεως παρὰ τῶν ἐπικαλουμένων σε ἐν ὅλῃ καρδίᾳ, πρόσδεξαι καὶ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τὴν δέησιν, καὶ προσάγαγε τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, καὶ ἱκάνωσον ἡμᾶς προσενεγκεῖν σοι δῶρα τε καὶ θυσίας πνευματικὰς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων, καὶ καταξίωσον ἡμᾶς εὑρεῖν χάριν ἐνώπιόν σου, τοῦ γενέσθαι σοι εὐπρόσδεκτον τὴν θυσίαν ἡμῶν καὶ ἐπισκηνῶσαι τὸ πνεῦμα τῆς χάριτός σου τὸ ἀγαθὸν ἐφ'

Domine Deus omnipotens, qui ſolus ſanctus es, & ſacrificium laudis accipis ab iis, qui te toto pectore invocant, accipe &, quam nos peccatores ad te fundimus precationem, eamque perfer in ſanctum altare tuum, & idoneos nos redde ad offerenda tibi dona & ſacrificia ſpiritualia pro noſtris peccatis & populi erratis, & fac nos dignos ad inveniendam gratiam coram te, ut ſacrificium noſtrum acceptum tibi fiat, & bonus gratiæ tuæ Spiritus habi-

ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰς προσφορὰς ἡμῶν. διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἀμὴν.

(g) Ἄνω ἔχετε τὰς καρδίας ὑμῶν.

Ἀπόκρ.

Ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον.

Εὐχαριστήσωμεν Θεῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Ἀπόκρ.

Ἄξιόν ἐστι καὶ δίκαιον οὕτω ποιεῖν.

(h) Πάνυ ἄξιόν ἐστι καὶ δίκαιον καὶ πανϊελῶς τὸ δέον, ἵνα πάντοτε καὶ πανταχοῦ εὐχαριστήσωμέν σοι Κύριε, ἅγιε Πάτερ, παντοκράτορ, αἰώνιε Θεὸς. (i) Σὺ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς προσήγαγες, καὶ παραπεσόντας ἀνέστησας πάλιν, καὶ οὐκ ἀπέστης πάντα ποιῶν, ἕως ἡμᾶς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγες καὶ τὴν βασιλείαν σου ἐχαρίσω τὴν μέλλουσαν. Διόπερ μετ᾽ Ἀγγέλων καὶ Ἀρχαγγέλων καὶ πάσης

bitet super nos & oblationes nostras per Jesum Christum, Dominum nostrum. Amen.

Sursum corda.

Resp.

Habemus ad Dominum.

Gratias agamus Deo, Domino nostro.

Resp.

Dignum & justum est, ita facere.

Verè dignum & justum est & omninò æquum, ut semper & ubique gratias tibi agamus Domine, Sancte Pater, omnipotens, æterne Deus. Nam tu de non ente ad esse nos produxisti, & lapsos erexisti rursus, & non destitisti omnia faciens, donec in cœlum nos reduxisti, & regnum tuum futurum donasti. Propterea cum Angelis & Archangelis & omni cœle-

τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων πανηγύρεως ἐνδοξότατον ὄνομά σου ἀνυμνοῦμεν καὶ μεγαλύνομεν, ἀδιαλείπτως αἰνοῦντές σε καὶ λέγοντες (k) ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος ὁ Θεὸς Σαβαώθ, πλήρεις οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου. Δόξα σοι, Κύριε, ἐν ὑψίστοις. Ἀμήν.

leſtium virtutum congregatione glorioſiſſimum nomen tuum laudamus & magnificamus, ſine intermiſſione laudantes te & dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, pleni ſunt cœli & terra gloriâ tuâ. Gloria tibi, Domine, in excelſis. Amen.

(l) Παντοκράτορ καὶ ἀείζωε Θεὸς, ὁ δι' ἁγίου τοῦ Ἀποστόλου σου διδάξας ἡμᾶς δεήσεις, προσευχὰς, ἐντεύξεις τε καὶ εὐχαριστίας ὑπὲρ πάντων τῶν ἀνθρώπων ποιῆσαι· ταπεινοφρόνως ἀντιβολοῦμέν σε, ταύτας τὰς προσφορὰς ἡμῶν καὶ εὐχὰς, ἃς τῇ θείᾳ μεγαλειότητί σου προσφέρομεν, ἐλεημονέστατα ἀποδέχεσθαι· ἱκετεύοντές σε, τῷ πνεύματι τῆς ἀληθείας, ἑνότητός τε καὶ ὁμονοίας Ἐκκλησίαν τὴν καθολικὴν ἀδιαλείπτως ἐπιπνεῦσαι, καὶ δωρῆσαι,

Omnipotens & ſemper vivens Deus, qui per Sanctum Apoſtolum tuum nos docuiſti, ut preces, orationes, ſupplicationes & gratiarum actiones pro omnibus hominibus faciamus, humiliter te precamur, ut has oblationes noſtras & preces, quas divinæ majeſtati tuæ offerimus, propitio vultu accipias, orantes te, ut ſpiritu veritatis, unitatis & concordiæ Eccleſiam Catholicam ſine intermiſſio-

ἵνα πάντες οἱ τὸ ἅγιον ὄνομά σου ὁμολογοῦντες ἐν τῇ τοῦ ἱεροῦ λόγου σου ἀληθείᾳ συμφωνεῖν καὶ ἐν τῇ ὁμονοίᾳ καὶ εὐσεβεῖ ἀγάπῃ συγκαταβιοῦν δυνηθῶσι. Ἔτι δὲ δεόμεθά σου, Κύριε, σῶσον καὶ σκέπασον ἅπαντας τοὺς Χριστιανοὺς Βασιλεῖς, Ἄρχοντας καὶ Κυβερνήτας, μάλιστα Βασιλέα ἡμῶν τὸν δοῦλόν σου, ἵνα ὑπ' αὐτοῦ ἔρημον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν, ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι, καὶ χάρισαι τοῖς αὐτοῦ συμβούλοις καὶ πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτῷ ἐν ἐξουσίᾳ οὖσιν ἀπροσωπολήπτως τε καὶ νομίμως δίκην δικάσαι πρός τε τὴν τῆς πονηρίας καὶ κακίας τιμωρίαν καὶ τῆς ἀληθοῦς θρησκείας σου καὶ ἀρετῆς προστασίαν. Παράσχου χάριν, Πάτερ οὐράνιε, πᾶσι τοῖς Ἐπισκόποις καὶ Πρεσβυτέροις, ὥστε τῷ τε βίῳ καὶ διδασκαλίᾳ αὐτῶν τὸν ἀληθινὸν καὶ ζῶντα λόγον σου

miſſione aſſles, & largiaris, ut omnes, qui ſanctum nomen tuum confitentur, in veritate ſancti verbi tui conſentiant, & in concordia atque pia charitate ſecum invicem vivere poſſint. Rogamus quoque te, Domine, ſalva & protege omnes Chriſtianos Reges, Principes & Gubernatores, maximè Regem noſtrum, ſervum tuum, ut ſub ipſo quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honeſtate, & largire Conſiliariis ipſius & omnibus, qui ſub ipſo in poteſtate ſunt, ut ſine reſpectu perſonæ ſecundùm legem jus adminiſtrent in punitionem malitiæ & peccati, verique cultus tui & virtutis tutelam. Aſſiſte gratia tua, cœleſtis Pater, omnibus Epiſcopis & Presbyteris,

ἀναγγέλλειν, ἔτι δὲ καὶ ὀρθῶς καὶ προσηκόντως ἱερὰ τὰ μυστήριά σου τελεῖν. Καὶ ὁλοκλήρῳ τῷ λαῷ σου δώρησαι τὴν ἐπουράνιόν σου χάριν, ὥστε πραεῖ τῇ διανοίᾳ καὶ πρεπούσῃ τῇ εὐλαβείᾳ τὰ ἅγια ῥήματά σου ἐνωτίσασθαί τε καὶ προσδέξασθαι, καὶ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ σοι λατρεύειν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν. Καὶ ταπεινοφρονέστατα δεόμεθά σου, Κύριε, διὰ τὴν χρηστότητά σου, παραμυθεῖσθαι, ἀντιλαβέσθαι καὶ βοηθεῖν πᾶσι τοῖς ἐν τῇ νῦν βίῳ συμφορᾷ ἢ ἀλγηδόνι, ἐνδείᾳ, νόσῳ ἢ ἄλλῃ ἡτινιοῦν κακοπαθείᾳ ταλαιπωρουμένοις. Λοιπὸν ἱκετεύομέν σε, Κύριε, Πάτερ οἰκτιρμῶν, μνησθῆναι τῶν δούλων σου ἐν τῇ πίστει καὶ φόβῳ σου τὸν βίον τετελευτηκότων, καὶ δοῦναι αὐτοῖς ἔλεος, φῶς καὶ εἰρήνην, ὥστε ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ κρίσεως λάβωσι μέρος ἐν σωτηρίᾳ αἰωνίῳ.

ris, ut & vita & doctrina ipſorum verum & vivum verbum tuum annuncient, atque etiam rectè & decenter ſancta myſteria tua perficiant. Quinimò omni populo tuo da cœleſtem gratiam tuam, ut placido animo & decente pietate ſancta verba tua audiant & ſuſcipiant, & in ſanctitate atque juſtitia tibi ſerviant per omnes dies vitæ ſuæ. Humiliter quoque te oramus, Domine, propter bonitatem tuam, ut conſoleris, ſuccurras & juves omnes eos, qui in hâc vita calamitate, vel dolore, inopia, morbo, vel alia, qualiſcunque ea demùm ſit, vexatione affliguntur. Denique ſupplices oramus te, Domine, Pater miſerationum, ut memor ſis ſervorum tuorum in fide & timore

Εὐλογοῦμεν δὲ, Κύριε, τὸ ἅγιον ὄνομά σου ὑπὲρ ἁγίας καὶ εὐλογημένης Παρθένου Μαρίας μητέρος τοῦ υἱοῦ σου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἁγίων Πατριαρχῶν, Προφητῶν, Ἀποστόλων, Εὐαγγελιστῶν, Μαρτύρων, Ὁμολογητῶν, ἐγκρατευτῶν καὶ παντὸς πνεύματος ἐν πίστει τετελειωμένου, δεόμενοί σου, δοῦναι ἡμῖν κοινωνίαν αὐτῶν καὶ χάριν, τοῖς καλοῖς αὐτῶν παραδείγμασι οὕτω παρακολουθεῖν, ὥστε τῆς οὐρανίου βασιλείας σου συμμετόχους αὐτοῖς γενήσασθαι. Ταῦτα πάντα χάρισαι, Πάτερ, ἕνεκα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μόνου Μεσίτου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν. Ἀμήν.

re tuo mortuorum; ipſiſque des misericordiam, lucem & pacem, ut in tremenda die judicii accipiant partem in ſalute æterna. Laudamus verò, Domine, ſanctum nomen tuum pro ſancta & benedicta Virgine Maria, Matre Filii tui Jeſu Chriſti & Sanctis Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, Evangeliſtis, Martyribus, Confeſſoribus, iiſque, qui in continua caſtitate & continentia per totam vitam ſuam vixerunt, quin & omni ſpiritu in fide perfecto, rogantes te, ut communionem ipſorum gratiamque nobis largiaris, ut egregia ipſorum exempla ita ſequamur, ut cœleſtis regni tui participes cum ipſis reddamur. Hæc omnia largire, Pater, propter Jeſum Chriſtum, ſo-

(m) Παντοκράτορ Θεὸς, Πάτερ ἡμῶν οὐράνιε, ὁ ἐκ σπλάγχνων τῶν οἰκτιρμῶν σου ἔδωκας υἱόν σου τὸν μονογενῆ καὶ ἀγαπητότατον ὑπὲρ τῆς ἡμῶν ἀπολυτρώσεως ἐπὶ τῷ σταυρῷ τὸν θάνατον ὑπομένειν, ὅς (τῇ μιᾷ ἑαυτοῦ ἅπαξ προσενεχθέντος προσφορᾷ) τὴν ὁλόκληρον, τελείαν καὶ αὐταρκῆ θυσίαν, προσφορὰν καὶ ἱκανοδοσίαν ὑπὲρ τῶν παντὸς τοῦ κόσμου ἁμαρτιῶν ἐκεῖ ἐποιήσατο, καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ αὐτοῦ παρήγγειλεν ἡμῖν, τὴν ἀΐδιον μνήμην τοῦ πολυτίμου ἐκείνου θανάτου καὶ θυσίας ποιεῖν, μέχρι τοῦ ἐπανέρχεσθαι αὐτόν. Εἰσάκουσον ἡμῶν, ταπεινοφρονέστατα ἀντιβολοῦμέν σε, ἐλεημονέστατε Πάτερ, (n) καὶ κατάπεμψον τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκεί-

solum Mediatorem & Salvatorem nostrum. Amen.

Omnipotens Deus, Pater noster cœlestis, qui ex intima commiseratione tua dedisti Filium tuum unigenitum & dilectissimum pro redemtione nostra, ut in cruce mortem sufferret, qui (unicâ sui ipsius simul oblati oblatione) totam, perfectam & sufficientem victimam, oblationem & idoneum pretium pro peccatis totius mundi ibidem solvit, & in sancto Evangelio suo nobis annunciavit, ut sempiternam memoriam pretiosissimæ illius mortis & sacrificii faciamus, donec ipse redeat. Audi nos, humillimè precamur te, misericors Pater, & mitte Spiritum tuum Sanctum super nos & super proposita hæc do-

μενα δῶρα ταῦτα, καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου· τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου.

(o) Ὃς ἐν τῇ νυκτὶ, ᾗ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων· λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν κλώμενον, τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ὡσαύτως καὶ μετὰ τὸ δειπνῆσαι τὸ ποτήριον ἔλαβε, καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων. Πίνετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ ὑμῶν καὶ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· τοῦτο ποιεῖτε, ὁσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

(p) Μεμνημένοι οὖν, Κύριε, Πάτερ οὐράνιε, ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ δοῦλοί σου

dona, & fac panem hunc pretioſum Corpus Chriſti tui, id verò, quod eſt in hoc poculo, pretioſum Sanguinem Chriſti tui.

Qui in nocte, quâ tradebatur, ſumſit panem & gratias agens fregit & dedit Diſcipulis ſuis, dicens: ſumite, edite, *Hoc eſt Corpus meum*, quod pro vobis frangitur, hoc facite in mei memoriam. Similiter & poſt cœnam poculum ſumſit & gratias agens dedit, illis dicens: Bibite ex eo omnes, nam *Hic eſt Sanguis meus*, Sanguis Novi Teſtamenti, qui pro vobis & pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum. Hoc facite, quotieſcunque biberitis, in mei memoriam.

Memores itaque, Domine, Pater cœleſtis, nos humiles ſervi tui,

κατὰ ταύτην τοῦ υἱοῦ σου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διαταγὴν, τῶν σωτηρίων αὐτοῦ παθημάτων, ἐνδόξου ἀναστάσεώς τε καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνα-λήψεως, βάσεως, τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοι προσφέρομεν, εὐλογοῦντές σοι ὑπὲρ πασῶν, πολλῶν καὶ μεγίστων εὐεργεσιῶν, τῶν διὰ Χριστοῦ σου εἰς ἡμᾶς γεγενημένων. (q) Ἔτι παρακαλοῦμεν καὶ ἐκτενῶς δεόμεθα τῆς πατρῴας ἀγαθότητός σου, ταύτην τὴν τῆς αἰνέσεως καὶ εὐχαριστίας θυσίαν ἡμῶν εὐμενῶς ἀποδέξασθαι καὶ χαρίσασθαι ἡμῖν, ἵνα τῇ ἀξίᾳ τε καὶ θανάτῳ τοῦ υἱοῦ σου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, ἡμεῖς τε καὶ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία σου τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν καὶ πασῶν τῶν ἄλλων τοῦ πάθους αὐτοῦ εὐεργεσιῶν τύχωμεν. (r) Καὶ τὸ νῦν, Κύριε, προσφέρομέν

tui, juxta hanc Filii tui & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti ordinationem, beatæ paſſionis ipſius, glorioſæ reſurrectionis & aſcenſionis in cœlum, tua ex tuis tibi offerimus, benedicimuſque tibi pro omnibus, multis & maximis beneficiis per Chriſtum tuum in nos collatis. Porrò invocamus & vehementer precamur paternam bonitatem tuam, ut hoc noſtrum laudis & gratiarum actionis ſacrificium benevolè accipias, nobiſque largiaris, ut merito & morte Filii tui Jeſu Chriſti & fide in Sanguinem ipſius & nos & tota Eccleſia tua remiſſionem omnium peccatorum noſtrorum & omnia alia, quæ ex paſſione ipſius proficiſcuntur, beneficia nanciſcamur. Et nunc, Domi-

mi-

τε καὶ παριστάνομέν σοι ἡμᾶς αὐτοὺς, ψυχάς τε καὶ σώματα ἡμῶν, ὥστε γενέσθαι σοι θυσίαν λογικὴν, ἁγίαν καὶ ζῶσαν, ταπεινῶς ἱκετεύοντές σε, ἵνα ἡμεῖς τῶν εὐχαριστηθέντων τούτων συμμέτοχοι ὄντες, τῆς χάριτός σου καὶ οὐρανίου εὐλογίας πληρώμεθα, (s) ὥστε τὰ ἅγια μυστήρια ταῦτα γενέσθαι ἡμῖν εἰς κοινωνίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς βασιλείας οὐρανῶν πλήρωμα, εἰς παῤῥησίαν τὴν πρὸς σὲ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα. Εἰ δὲ καὶ διὰ πολλαπλάσια ἁμαρτήματα ἡμῶν θυσίαν ἡντιναοῦν σοι προσφέρειν ἀνάξιοι ὄντες τυγχάνομεν· ἀλλ' οὖν ἀντιβολοῦμεν γέ σε τὴν προσήκουσαν ταύτην τὴν λειτουργίαν ἡμῶν καὶ λατρείαν προσδέξασθαι, οὐ τὴν ἀξίαν ἡμῶν σκεψάμενον, ἀλλ' ἀφέντα τὰς ἁμαρτίας διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν·

mine, offerimus quoque & ſiſtimus tibi noſmet ipſos, animaſque & corpora noſtra, ut ſint tibi ſacrificium rationale, ſanctum & vivum, humiliter precantes te, ut nos, qui eorum, ſuper quæ gratiæ actæ ſunt, participes evadimus, gratia tua & cœleſti benedictione repleamur, ut hæc ſancta myſteria cedant nobis in communionem Sancti Spiritus, in regni cœlorum plenitudinem, in fiduciam erga te in die judicii, non in judicium aut condemnationem. Etſi quoque propter multiplicia peccata noſtra ad ſacrificium quodcunque tibi offerendum indigni ſimus, rogamus tamen te, ut hunc, ad quem obſtricti ſumus, cultum accipias, nec reſpicias ad merita noſtra, ſed re-

δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ ἐν ἑνότητι τοῦ πνεύματος ἁγίου πᾶσα τιμὴ καὶ δόξα ἔστω σοι, Πάτερ παντοδύναμε, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(t) Πάτερ ἡμῶν κτλ.

(u) Οὐ θαῤῥοῦμεν ἐλθεῖν ἐπὶ ταύτην τὴν τράπεζάν σου, ἐλέημον Κύριε, τῇ ἡμετέρᾳ δικαιοσύνῃ, ἀλλὰ τῷ μεγέθει καὶ πλήθει τῶν οἰκτιρμῶν σου πεποιθότες· ἡμεῖς μὲν οὐκ ἄξιοί ἐσμεν οὐδὲ τὰ ψιχία ἀπὸ τῆς τραπέζης σου πίπτοντα συλλέγειν. Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς Κύριος, οὗ ἴδιόν ἐστι τὸ ἐλεῆσαι· χάρισαι οὖν ἡμῖν, εὐμενέστατε Κύριε, οὕτω τὴν τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ σου Ἰησοῦ Χριστοῦ σάρκα ἐσθίειν καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ πίνειν, ὥστε τὰ ἁμαρτωλὰ ἡμῶν σώματα διὰ σώματος αὐτοῦ κεκαθαρίσθαι καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν διὰ τοῦ τι-

remittas peccata per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, per quem & cum quo in unitate Spiritus S. omnis honor & gloria tibi ſit, Pater omnipotens, in ſecula ſeculorum. Amen.

Pater noſter, &c.

Non audemus venire ad hanc menſam tuam, miſericors Domine, noſtræ juſtitiæ, ſed magnitudini & multitudini miſericordiæ tuæ confiſi. Nam non ſumus digni, qui ſaltem micas de menſa tua cadentes colligamus. Tu etenim es ille ipſe Dominus, cujus proprium eſt miſereri. Largire igitur nobis, benigniſſime Domine, ut ita carnem dilecti Filii tui Jeſu Chriſti edamus & ſanguinem ipſius bibamus, ut vitioſa corpora noſtra per corpus ipſius purificen-

μιωτάτȣ ἅιματος αὐτȣ̃ λελȣ̃σθαι, ὅπως ἡμεῖς ἐν αὐτῷ διαπαντὸς οἰκῶμεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν. Ἀμήν.

(x) Σῶμα Κυρίȣ ἡμῶν Ἰησȣ̃ Χριϛȣ̃ τὸ περί (y) μȣ (σȣ) διδόμενον, διαφυλάξαι τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμά μȣ (σȣ) εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Ἆιμα Κυρίȣ ἡμῶν Ἰησȣ̃ Χριϛȣ̃ τὸ περί μȣ (σȣ) ἐκχυνόμενον, διαφυλάξαι τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμά μȣ (σȣ) εἰς ζωὴν αἰώνιον.

(z) Δόξα ἐν ὑψίϛοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Σὲ αἰνȣ̃μεν, σὲ εὐλογȣ̃μεν, σὲ προσκυνȣ̃μεν, σὲ δοξάζομεν, σοὶ εὐχαριϛȣ̃μεν, ὑπὲρ μεγάλης τῆς δόξης σȣ, Κύριε Θεὸς, ȣ̓ράνιε Βασιλεῦ, Θεὸς ὁ Πατὴρ, ὁ παντοκράτωρ.

Κύριε υἱὲ μονογενὲς, Ἰησȣ̃ Χριϛὲ, Κύριε Θεὸς,

ficentur, & animæ noſtræ per pretioſiſſimum ſanguinem ipſius abluantur, ut nos in ipſo ſemper habitemus & ille in nobis. Amen.

Corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti pro me (te) datum, cuſtodiat animam & corpus meum (tuum) in vitam æternam.

Sanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti pro me (te) effuſum, cuſtodiat animam & corpus meum (tuum) in vitam æternam.

Gloria in excelſis Deo & in terra pax, in hominibus beneplacitum. Te laudamus, tibi benedicimus, te glorificamus, tibi gratias agimus, propter magnam gloriam tuam, Domine Deus, Rex cœleſtis, Deus, Pater omnipotens.

Domine, Fili unigenite, Jeſu Chriſte, Do-

ὁ ἀρνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, πρόσδεξαι τὴν δέησιν ἡμῶν. Ὁ ἐν δεξιᾷ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς καθήμενος, ἐλέησον ἡμᾶς. Σὺ γὰρ μόνος ἅγιος, σὺ μόνος Κύριος, σὺ μόνος, ὦ Χριστὲ, μετὰ Πνεύματος ἁγίου ἐν δόξῃ τοῦ Πατρὸς ὕψιστος εἶς. Ἀμήν.

Domine Deus, agnus Dei, Filius Patris. Qui tollis peccatum mundi, miſerere noſtri, qui tollis peccatum mundi, accipe deprecationem noſtram, qui ſedes ad dexteram Patris, miſerere noſtri. Tu enim ſolus ſanctus, tu ſolus Dominus, tu ſolus, ô Chriſte, cum Spiritu Sancto in gloria Patris altiſſimus es. Amen.

NOTÆ IN LITURGIAM GRABIANAM.

(*a*)

COmpoſita eſt hæc Liturgia ex Liturgiis Græcis, Miſſa Latina & Liturgia Anglicana. Quæ autem ex poſterioribus in Linguam Græcam tranſlata ſunt, non ubique linguæ Græcæ indolem geniumque ſapiunt. Iſtis tamen annotandis multam hîc operam non dabimus, qui alia omnia nunc agimus.

(*b*) Et ante & poſt Conſecrationem Oratio Dominica in hâc Liturgiâ ponitur, quod in aliis Liturgiis antiquioribus non obſervamus. Num Orationis Dominicæ recitatione olim conſecratum fuerit, ſuprà in Diſſertatione de Conſecratione Euchariſtiæ ſatis luculenterque diſquiſitum fuit. Cæterùm id extra omne dubium poſitum eſſe arbitramur, Veteres in adminiſtratione Euchariſtiæ Orationem Dominicam olim ſemper dixiſſe. Unde mirum oppidò, eam in Conſtitutionibus Apoſtolicis eo loco, quo preces rituſquè Euchariſtici traduntur, non exſtare. Scilicet ampliſſima SS. Patrum hanc in rem teſtimonia adduxit Card. Bona Rer. Liturg. L. II. C. XV. §. 1. qui & §. 2. eruditè obſervat, ſolis

lis initiatis licitum fuiſſe olim, Orationem Dominicam recitare. Hanc ex Veteribus egregiè explicârunt Tertullianus in Tractatu de Oratione & Cyprianus de Oratione Dominica, etſi allegoriis nimium favere aliquando videantur. Sequiorum ſæculorum Patres, qui in eandem commentati ſunt, allegat laudatus Bona de divina Pſalmodia C. XVI. §. 1. n. 3. Obſervat & idem n. 4. non ſine ratione Orationem Dominicam tribus modis in Officio divino recitari ſolere, in principio, in medio & in fine, idque ſubmiſſa omninò & ſecreta voce, vel alta prorſus & clara, vel partim tacita, partim elata, cujus rei & rationes addit, quæ tamen, ut verum fateamur, rem non conficiunt.

(c) Doxologiam, quæ Orationi Dominicæ vulgò ſubjungitur, omiſit hîc Grabius, non quòd in antiquis Liturgiis haud inveniatur, in quibus omninò exſtat, licèt diverſimodè elata, mox brevius, mox prolixius, ſed quòd ex his in textum Evangeliſtarum videatur eſſe recepta. Eſt tamen ea antiquiſſima, primiſque debetur ſeculis, cùm in Conſtit. Apoſt. L. III. C. XVIII. & L. VII. C. XXIV. exſtet.

(d) Exhibetur hîc Symbolum Nicænum, prout in Concilio Oecumenico II. Conſtantinopoli congregato auctum fuit. Dicitur autem id, cùm Miſſa fidelium incipit, exactis Catechumenis. Quis autem primùm Symbolum Liturgiæ inſeruerit, eruditè diſquirit Card. Bona Rer. Liturg. L. II. C. VIII. §. 2.

 (e) Ver-

(*e*) Verba καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ eapropter non addidit Grabius, quòd ſeculis demum ſequioribus à Latinis addita fuere, contra Synodi Epheſinæ deciſum, quæ prohibuerat, Symbolo Nicæno quicquam ulterius adjicere. Id quod non eapropter dicimus, ut ſtatuamus, Spiritum S. juxta Scripturam à Filio non procedere. Is enim Græcorum error eſt, dudùm ab Orthodoxis refutatus.

(*f*) Hæc Oratio petita eſt ex Liturgia Chryſoſtomiana, ubi exſtat ſub titulo: εὐχὴ προσκομιδῆς μετὰ τὴν ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ τῶν θείων δώρων ἀπόθεσιν, ἣν λέγει ὁ ἱερεὺς μυστικῶς. Vide editionem Morelianam Pariſiis A. MDLX. editam f. 93.

(*g*) Hæc præfatio in antiquiſſimis Liturgiis quibuſcunque invenitur. Exſtat ſanè jam in Conſtitut. Apoſtol. L. VIII. C. XII. ubi: καὶ ὁ ἀρχιερεὺς (εἰπάτω) ἄνω τὸν νοῦν. καὶ πάντες· ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον· καὶ ὁ ἀρχιερεὺς· εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ· καὶ πάντες· ἄξιον καὶ δίκαιον· καὶ ὁ ἀρχιερεὺς εἰπάτω· ἄξιον ὡς ἀληθῶς καὶ δίκαιον, πρὸ πάντων ἀνυμνεῖν σε τὸν ὄντως ὄντα θεὸν κτλ. Cyprianus de Oratione Dominica ita: *Quando ſtamus ad Orationem, fratres dilectiſſimi, vigilare & incumbere ad preces toto corde debemus. Cogitatio omnis carnalis & ſecularis abſcedat; nec quidquam tunc animus quàm id ſolum cogitet, quod precatur. Ideò & Sacerdos ante Orationem præfatione præmiſſa, parat fratrum mentes dicendo:* ſurſum corda,

ut,

ut, *dum respondet plebs*, habemus ad Dominum, *admoneatur*, *nihil aliud se quàm Dominum cogitare debere.* Addi poteſt Cyrillus Hieroſ. Catech. V. Myſtag. ubi eadem ferè reperiuntur. Sequiorum ſeculorum Patres allegare non attinet, cùm in re tàm clara atque indubia prolixioribus nobis eſſe haud liceat. Liturgia Jacobi ita habet : ὁ ἱερεὺς· ἄνω σχῶμεν τὸν νοῦν καὶ τὰς καρδίας. Ὁ λαός· ἄξιον καὶ δίκαιον. Εἶτα ἐπεύχεται ὁ ἱερεὺς· ὡς ἀληθῶς ἄξιόν ἐστι καὶ δίκαιον, πρέπον τε καὶ ὀφειλόμενον, σὲ αἰνεῖν, σὲ ὑμνεῖν, σὲ εὐλογεῖν, σὲ προσκυνεῖν, σὲ δοξολογεῖν, σοὶ εὐχαριστεῖν κτλ. Liturgia Baſilii : ὁ ἱερεὺς· ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας· ὁ χορός· ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον. Ὁ ἱερεὺς· εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ. Ὁ χορός· ἄξιον καὶ δίκαιόν ἐστι προσκυνεῖν Πατέρα, υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τριάδα ὁμούσιον καὶ ἀχώριστον κτλ. Eadem ferè habet Liturgia Chryſoſtomi.

(*h*) Hæc ex Liturgia Anglicana omninò petita ſunt. Similia habet Miſſa Latina : *Verè dignum & juſtum eſt*, *æquum & ſalutare*, *nos tibi ſemper & ubique gratias agere*, *Domine*, *ſancte Pater*, *omnipotens*, *æterne Deus*, *per Chriſtum*, *Dominum noſtrum*, *per quem majeſtatem tuam laudant Angeli*, *adorant Dominationes*, *tremunt Poteſtates*, *cœli cœlorumque Virtutes ac beata Seraphim ſociâ exultatione concelebrant*, *cum quibus & noſtras voces ut admitti jubeas*, *deprecamur*, *ſupplici confeſſione dicentes :* Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus, Deus Sabaoth, pleni ſunt

cœli & terra gloria tua. Hoſanna in excelſis. „

(*i*) Hæc verba inde à σὺ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος uſque ad ἐχαρίσω τὴν μέλλουσαν ex Liturgia Chryſoſtomi petita ſunt. Vide editionem Morelianam f. 95.

(*k*) Ita & in Conſtit. Apoſt. L. VIII. C. XII. καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἅμα εἰπάτω· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ· πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Conf. Jeſ. VI. 3. & Apoc. IV. 8. De hymno hoc ἐπινικίῳ ſeu Seraphico conferri meretur Card. Bona Rer. Liturg. L. II. C. X. §. 4. 5. ubi & diſquirit, à quonam Miſſæ is fuerit additus. Sed antiquiſſimum eſſe vel ex ſolis Conſtitutionibus Apoſtolicis apparet, quas allegavimus. Exſtat in omnibus ferè Liturgiis, ea cum ἐμφάσει, ut ſacrum quendam horrorem tremoremque incutiat audientibus. Liturgia Jacobi ita de Cherubim: κέκραγεν ἕτερον πρὸς ἕτερον ἀκαταπαύστοις στόμασιν, ἀσιγήτοις δοξολογίαις, τὸν ἐπινίκιον ὕμνον τῆς μεγαλοπρεποῦς σου δόξης λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ᾄδοντα, βοῶντα, δοξολογοῦντα, κεκραγότα καὶ λέγοντα· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριε Σαβαώθ. πλήρης ὁ οὐρανός καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. Quæ & eadem ferè in Liturgiis Baſilii & Chryſoſtomi repetuntur.

(*l*) Preces hæ ex Liturgia Anglicana petitæ & in ſermonem Græcum à Grabio tranſlatæ ſunt.

(*m*) Hæc Oratio conſecratoria ex Liturgia Anglicana itidem petita eſt.

(*n*) Hæc Liturgiis Græcis debentur. Liturgia Jacobi: αὐτὸ τὸ πνεῦμά σου τὸ πανάγιον κατάπεμψον, δέσποτα, ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα ἅγια δῶρα ταῦτα, ἵνα ἐπιφοιτῆσαν τῇ ἁγίᾳ καὶ ἀγαθῇ καὶ ἐνδόξῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἁγιάσῃ καὶ ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον σῶμα ἅγιον τοῦ Χριστοῦ σου καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο αἷμα τίμιον τοῦ Χριστοῦ σου. Idem ferè habetur in Liturgia Baſilii, maximè verò in Liturgia Chryſoſtomi. Notandum autem, iſta in Liturgiis Anglicanis tàm clarè ac perſpicuè haud poſita eſſe, quippe quæ ad Miſſam Latinam magis compoſitæ ſunt, in qua, uti notum eſt, ἐπίκλησις πνεύματος ἁγίου non habetur.

(*o*) Sunt verba inſtitutionis, ex Evangeliſtis & Paulo deſumta.

(*p*) Hæc ex antiquioribus Liturgiis maximè Græcis deſumta ſunt, imò & Miſſa Latina, ex qua in Anglicanas poſtmodum delata fuere. Id tamen obſervandum, in hac Liturgia Grabiana ordinem precum paululum interrumpi, ſi Græcas cum eadem conferas. Ita enim in Liturgia Chryſoſtomi: μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένων, τοῦ σταυροῦ, τοῦ τάφου, τῆς τριημέρου ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας, τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πάλιν παρουσίας, τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα, σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐ-

χαριστῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἔτι προσφερομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λατρείαν, καὶ παρακαλῦμεν καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν, κατάπεμψον τὸ πνεῦμά σε τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα. Et post quædam interjecta Diaconus ad Sacerdotem λέγει μυστικῶς· εὐλόγησον δέσποτα τὸν ἅγιον ἄρτον, quo facto Sacerdos orat: πόιησον τὸν μὲν ἄρτον τῦτον τίμιον σῶμα τῦ Χριστῦ κτλ. Hîc μεμνημένοι primùm ponitur, sequitur oblatio, claudit ἐπίκλησις, quæ tamen in Liturgia Grabiana ipsa institutionis verba præcedit. Idem ferè qui in Chrysostomiana Liturgia exstat, ordo observatur in Constitut. Apost. L. VIII. C. XII. nisi quòd τὸ μεμνημένοι bis, primùm ante, secundò post verba institutionis conspiciatur, & τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν haud memorentur. Juvat hîc Missæ Latinæ & quidem ipsius Missæ Canonis, quem vocant, verba adducere, ea nempe, quæ verba institutionis insequuntur: *Unde & memores, Domine, nos tui servi, sed & plebs tua sancta, Christi Filii tui Domini Dei nostri, tàm beatæ passionis nec non & ab inferis resurrectionis sed & in cœlos gloriosæ ascensionis, offerimus præclaræ majestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ & calicem salutis perpetuæ.*

(*q*) Hæc omnia ex Liturgia Anglicana petita sunt.

(*r*) Hæc ex Gregor. Naz. Apologet. I. quem suprà

ſuprà p. 117. allegavimus, tranſſumta eſſe videntur.

(*ſ*) Hæc ſequentia ad verbum exſtant in Liturgia Chryſoſtomi, uſque ad vocem καλάκριμα.

(*t*) Conſecrationem inſequitur Oratio Dominica, ritu antiquiſſimo, cujus veſtigia in Liturgiis obſervamus, licèt in Conſtitutionibus Apoſtolicis id non reperiatur.

(*u*) Hæc ex Liturgia Anglicana petita ſunt, & eapropter poſita, ut non ſine debita veneratione ad participationem myſterii tàm tremendi procedatur. Egregia ſunt, quæ hanc in rem in Liturgiis Græcis exſtant. Clamabat olim Sacerdos ante diſtributionem: τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, id quod & in Conſtit. Apoſt. L. VIII. C. XIII. exſtat. Diaconus accipiens reſpondebat προσέρχομαι τῷ ἀθανάτῳ Βασιλεῖ. Addebantur hæ preces: Κύριε, οὐκ εἰμὶ ἄξιος, ἵνα ὑπὸ τὴν ῥυπαρὰν στέγην τῆς ψυχῆς μου εἰσέλθῃς· ἀλλ᾽ ὡς κατεδέξω ἐν σπηλαίῳ καὶ φάτνῃ ἀλόγων ἀνακλιθῆναι καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ καὶ τὴν ὁμοίαν μου πόρνην τὴν ἁμαρτωλὸν προσερχομένην σοι καταδεξάμενος, αὐτὸς καταξίωσον καὶ ἐν τῇ φάτνῃ τῆς ἀλόγου μου ψυχῆς καὶ ἐν τῷ ἐσπηλωμένῳ μου σώματι εἰσελθεῖν τοῦ νεκροῦ καὶ λεπροῦ. καὶ ὡς οὐκ ἐβδελύξω τὸ στόμα τὸ ῥυπαρὸν τῆς πόρνης καταφιλούσης τοὺς ἀχράντους σου πόδας, οὕτω δέσποτα, Θεέ μου, μὴ βδελύξῃ καὶ ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλὸν, ἀλλ᾽ ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος ἀξίωσόν με κοινωνὸν γενέσθαι τοῦ παναγίου σώματος καὶ ἅιματός σου. In Miſſa Latina exſtant eadem ferè, quale eſt, quod dicitur: *Domine,*

non

non ſum dignus, ut intres ſub tectum meum. Id quod jam ſuo tempore commendavit Origenes Hom. V. in diverſa loca Evangelii.

(x) Simplicior primùm erat diſtribuendi Euchariſtiam forma. Ita in Conſtit. Apoſt. L. VIII. C. XIII. καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος διδότω τὴν προσφορὰν λέγων· σῶμα Χριςȣ̃· καὶ ὁ δεχόμενος λεγέτω· ἀμὴν· ὁ δὲ διάκονος κατεχέτω τὸ ποτήριον καὶ ἐπιδιδȣ̀ς λεγέτω· αἷμα Χριςȣ̃, ποτήριον ζωῆς· καὶ ὁ πίνων λεγέτω. ἀμὴν. Idem ferè exſtat in L. IV. de Sacramentis, qui Ambroſio adſcribitur, C. V. *Dicit tibi Sacerdos:* Corpus Chriſti, *&* *tu dicis:* Amen, *id eſt* verum. „ Poſtea, eadem forma novis acceſſionibus aucta fuit, quorum exempla exhibet Card. Bona Rer. Liturg. L. II. C. XVII. Liturgia Chryſoſtomi hunc ritum ita deſcribit: ὁ ἱερεὺς λέγει· πρόσελθε διάκονε. προσελθὼν ὁ διάκονος λέγει· μετάδος μοι, δέσποτα, τὸ τίμιον καὶ τὸ ἅγιον σῶμα τȣ̃ Κυρίȣ καὶ Θεȣ̃ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησȣ̃ Χριςȣ̃. Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει· μεταδίδωμί σȣ τὸ τίμιον καὶ ἅγιον καὶ ἄχραντον σῶμα τȣ̃ Κυρίȣ καὶ Θεȣ̃ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησȣ̃ Χριςȣ̃ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς ζωὴν αἰώνιον. Et quibuſdam interjectis ait Diaconus: τȣ̃το ἥψατο τῶν χειλέων μȣ καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας μȣ καὶ τὰς ἁμαρτίας μȣ περικαθαριεῖ, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τȣ̀ς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμὴν. Idem ritus eſt tradendi calicis. Miſſa Latina: *Perceptio Corporis tui, Domine Jeſu Chriſte, quod ego indignus ſumere præſumo, non mihi proveniat in judicium & condemnationem, ſed pro tua pie-*

pietate prosit mihi ad tutamentum mentis & corporis & ad medelam percipiendam. Et rursus: *Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat animam meam in vitam æternam. Amen.* Cæterùm forma hæc Grabiana, ad quam commentamur, eadem cum Anglicana est.

(y) Apparet ex his, quæ omnia juxta Veterum Liturgias dicuntur, Sacerdotes consecrantes olim sibimet ipsis Sacramentum Eucharistiæ porrexisse. Hinc cum grano salis accipienda sunt, quæ exstant in Articulis Smalcaldicis P. II. C. II. de Missa p. 307. *Se ipsum autem communicare humana persuasio est, incerta & non necessaria, imò prohibita.* Sed ostendunt sequentia, Lutherum saltem de iis loqui, qui sine casu necessitatis se ipsos communicant *extra Ecclesiæ communionem.*

(z) Hymnus hic à Latinis vocatur Angelicus, quia *initium ejus*, innuente Bona, *in nativitate Salvatoris nostri ab Angelis decantatum fuit* Luc. II. 13. 14. Quisnam hujus hymni auctor sit, sub judice lis est. Videri possunt variæ doctorum sententiæ ab eodem Bona recensitæ Rer. Liturg. L. II. C. IV. §. 4. seqq. Antiquissimum tamen eundem esse patet ex Constitutionibus Apostolicis, in quibus L. VII. C. XLVII. XLVIII. exstat. Ἑωθινὸς sive matutinus Græcis dicitur, & *ἡ μεγάλη δοξολογία* ab altera omninò distinguenda, quam *μικρὰν* vocant, his verbis constante: *δόξα Πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ*

εἰς

ἐις τὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. In Latina Miſſa Conſecrationem, Orationem Dominicam & Symbolum antecedit. Apud Græcos pars Liturgiæ non eſt, ſed in Liturgia Anglicana tamen exſtat, prout & in variis Eccleſiis Proteſtantibus durante S. Euchariſtiæ diſtributione canitur. Cæterùm conferri omninò hîc meretur egregia Thomæ Smithi Commentatio de veteris Eccleſiæ Græcæ hymno matutino, quam Collectaneis de Cyrillo Lucario, Patriarcha Conſtantinopolitano, Londini MDCCVII. adjunxit. Hymnum hunc προσευχὴν ἑωθινὴν ab Athanaſio ſub finem Libri de Virginitate, & ᾠδὴν πολυώνυμον à Luciano circa medium ſecundi ſeculi vocatum eſſe, eruditè obſervavit Pearſonius in verba Ignatii: δοξάζω Ἰησῦν Χριςὸν τὸν Θεὸν, ubi & egregiè obſervat, ex hoc hymno Deitatem Chriſti clariſſimè probari poſſe. Addi poteſt J. Uſſerii Diatriba de Symbolo Apoſtolico p. 34.

O B-

OBSERVATIO.

Quod statim sub initium diximus, Liturgiam hanc Grabianam non ex omni parte absolutam esse, id hîc repetitum omninò volumus. Id certum est, plura atque egregia ex ritibus antiquis addi posse. His omninò id accenseo, quòd apud Veteres nonnisi Fideles ad S. Cœnam admissi fuerint, exclusis etiam Catechumenis. Hodie verò omnes promiscuè admittuntur, si saltem peccata sua confiteantur vitæque promittant emendationem. Atque hinc nata est horrenda illa Ecclesiæ Disciplinæque Ecclesiasticæ corruptio, quam hodie deploramus. Huic egregiè olim obviam itum, cùm cœtus Christianorum in Fideles, Catechumenos & impœnitentes divisus adhuc esset. Nunc verò, ubi nullum spirituum discrimen admittitur, omnia susque deque ruere necesse est. Optandum itaque, ut resonaret aliquando inter nos ea Diaconi vox, Eucharistiæ administrationem annunciantis: μή τις τῶν κατηχουμένων, μή τις τῶν ἀρκροωμένων, μή τις τῶν ἀπίστων, μή τις τῶν ἑτεροδόξων. * Cæterùm id mirandum, Missam Latinam in hoc articulo non mutatam fuisse, cùm discrimen Fidelium & Catechumenorum sup-

* Constit. Apostol. L. VIII. C. XII.

ſupponat, quod hodie ſublatum eſt, eodem ferè modo, quo oblationes laicas ſupponit, quæ itidem hodiè ſunt abrogatæ. Poſſet quoque retineri ea Veterum acclamatio, qua accedentes ad Euchariſtiam monebantur, μή τις κατά τινος, μή τις ἐν ὑποκρίσει. * *Item:* τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, † *& quæ alia ſunt à Veteribus obſervata & in his quoque notis deſcripta. Sed de his omnibus forſan alibi data opera agemus.*

* Conſtit. Apoſtol. L. II. C. LIV. LVII.
† Conſtit. Apoſtol. L. VIII. C. XIII.

DIS-

DISSERTATIO DE PRÆJUDICATIS OPINIONIBUS IN RELIGIONE DIJUDICANDA FUGIENDIS,

Ubi
De Præjudiciorum Theologicorum causis, varietate, affectionibus, effectu, remediis tùm veris tùm falsis, Pyrrhonismo itidem atque ἐποχῇ Theologicâ agitur,
nuperusque etiam *de libertate cogitandi* libellus modestè examinatur.

Joh. VII. 24.
Μὴ κρίνετε κατ᾽ ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε.

Jac. II. 1.
Μὴ ἐν προσωποληψίαις ἔχετε τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

CONSPECTUS DISSERTATIONIS.

PRæfatio præmittitur. §. 1. *Causæ difficultatum in hoc de præjudiciis Theologicis argumento occurrentium enarrantur.* §. 2. *Per præjudicia non intelligimus propositiones illas generales, quæ & aliâs præjudicia nuncupantur.* §. 3. *Definitur præjudicia quid sint?* §. 4. *Fontes præjudiciorum Theologicorum aperiuntur. Ignavia hominis naturalis.* §. 5. *Perversa educatio.* §. 6. *Ambitio.* §. 7. *Avaritia aliique affectus omnes.* §. 8. *Consuetudo.* §. 9. *Naturalis intellectus humani imbecillitas.* §. 10. *Denique neglectus methodi bonæ.* §. 11. *Species præjudiciorum Theologicorum recensentur. Ea sunt vel autoritatis vel præcipitantiæ, theoretica vel practica.* §. 12. *Affectiones præjudiciorum Theologicorum sunt universalitas & efficacia.* §. 13. *Effectus eorundem indicantur.* §. 14. *Remedia præjudiciorum Theologicorum sunt vel vera vel falsa. Illa sunt vel spiritualia vel communia. Utraque vel intellectum vel voluntatem concer-*

nunt. §. 15. *Remedium spirituale intellectum concernens est lumen divinum.* §. 16. *Voluntatem operatio interna Spiritus S.* §. 17. *Remedium commune intellectum emendans primùm est* ἐποχὴ *Theologica.* §. 18. *Deinde diligens S. Scripturæ lectio, cum studio linguarum, Artis Criticæ & Historiæ Ecclesiasticæ conjuncta.* §. 19. *Porrò affectuum studiique, quo sectam suam quisque prosequitur, depositio.* §. 20. *Odii item Theologici.* §. 21. *Sincera denique veritatis inquisitio fideique simplicitas.* §. 22. *Humilitas quoque & pietatis studium.* §. 23. *Remedia falsa præjudiciorum sunt* α *scepticismus Theologicus, cujus defensor novissimus A. Collinus libelli de libertate cogitandi Autor refutatur,* §. 24. *Et quâ ratione scepticismo Theologico obviam eundum sit, ostenditur.* §. 25. β *Comica refutandi ratio* §. 26. γ *Persecutio & vis.* §. 27. δ *Nova præjudicia, quæ in veterum locum substituuntur.* §. 28. *Utilitas, quæ ex præjudiciorum Theologicorum depositione nascitur, monstratur, & Dissertationi pio voto finis imponitur.*

DISSERTATIO
DE
PRÆJUDICIIS
THEOLOGICIS.

PRÆFATIO.

ABſolutis duabus de Oblatione & Conſecratione Euchariſtiæ apud Veteres uſitata Diſſertationibus, cur tertiam hanc de Præjudiciis Theologicis addamus, paucis hîc ediſſerendum eſt. Etenim, cùm id, quod in prioribus illis tractavimus, argumentum involutum nobis atque difficile videretur, adeò, ut quid dicendum nobis eſſet, primo intuitu nobis haud pateret; tentandum tandem eſſe exiſtimavimus, num, depoſitis omnibus, quæ in tranſverſum aliâs mentem agunt, præjudiciis, veritas è puteo extrahi, tenebræque, quibus illa obtegitur, diſpelli poſſent. Quâ in re cùm haud infeliciter nobis egiſſe videremur (etſi id quidem nobis haud tribuamus, quòd nihil omninò in iis, quas dedimus, Diſſertationibus præjudicium aliquod ſapiat; uno enim ictu hunc intellectus noſtri pertinaciſſimum morbum debellare non poſſumus;) in mentem

venit, de amplissimo hoc sed & necessario argumento pauca quædam litteris mandare, & vitium hoc, quod omnium ferè errorum unicus fons est, fortiter atque audacter adgredi. Etsi enim *tutius* forsan *sit*, quod Vir doctus *a* monet, mala hæc *tacitè secum deplorare*, *quàm palàm reprehendere*, *raraque temporum*, quod ait Tacitus, *b sit felicitas*, *ut sentire*, *quæ velis*, *&*, *quæ sentias*, *dicere liceat*, *utileque* demùm *sit*, observante Augustino; *c ut taceatur aliquid verum propter incapaces*, non tamen committendum esse existimavimus, ut, quod dudùm facere nobiscum constitueramus, datâ hâc occasione negligeremus. Quid enim, quæso, à malis sibi timeat, qui veritatem profitetur? *d* Quæ licèt invidiam creet odiumque apud eos, quos culpæ conscientia vexat, eorum tamen nobis conciliat amorem, qui sincero ipsam adfectu amplectuntur. Quin & cujusvis boni id officium esse arbitramur, ut communibus vitiis, quantum quidem potest, obviam eat, maximè ubi veritatem simul pietatemque, iis impunè grassantibus, in periculo versari deprimique viderit. Cæterùm omninò opus est, ut is, qui Præjudicia Theologica adgressus fuerit, ipse primùm à præjudiciis se liberet, *e* ne aut sua vitia dissimu-

a Samuel Werenfelsius in Diff. de Logomachiis eruditorum C. II. §. 3. p. 26.

b Historiarum L. I. C. I.

c Lib. de Dono persever. C. XVI.

d Conf. omninò 1. Pet. III. 13. seqq.

e Urget hoc præcipuè & ante omnia Jo. Locke in elegantissimo libello

mulâſſe, aut ſcriptione ſuâ alios ſaltem adfligere voluiſſe videatur. In qua re uti omnem omninò operam ponere conamur; ita in id etiam nobis incumbendum eſſe ducimus, ut, dum deponenda quævis præjudicia eſſe oſtendimus, Scepticiſmum quoque Theologicum evitemus, ne Charybdis faucibus erepti in Scyllam incidamus. Hinc & ſub finem pauca contra nuperrimum Autorem libelli *de libertate cogitandi f* alioſque, quibus veritas Religionis Chriſtianæ haud perſpecta eſſe videtur, diximus, eâ tamen modeſtiâ, quæ & iis ipſis, contra quos agimus, placeat, eorumque nobis conciliare amorem apta ſit. Sed ad ipſam rem nunc progrediamur.

§. I.

ARduum eſt, quod adgredimur, de præjudicatis opinionibus in Religione dijudicanda fugiendis argumentum, tùm quòd ea hominis eſt perverſa indoles ingeniique malè conſtituti torpor, ut ad opiniones ſine prævio examine credendas ferè rapiatur, eorumque autoritati, quos doctiores ſapientioreſque ſe

 exiſti-

libello de intellectu ad veritatem inquirendam ritè manuducendo, qui Anglicâ primùm linguâ conſcriptus; poſtea etiam Gallicè verſus prodiit.

f Eſt is Antonius Collinus, Armiger, qui Anglicana primùm lingua edidit *a diſcourſe of free-thinking*, ſæpius poſtea recuſum atque etiam Gallicè verſum. Idem ille eſt, cui *ἀδεισιδαίμονα* ſuum dedicavit Jo. Tolandus, quem Autorem libelli citati eſſe neſcio cur dicant, qui Acta eruditorum Lipſiæ colligunt.

existimat, malit inniti, quàm rationibus à se longo labore atque industria investigatis, tùm quòd peculiarem quandam vim, quæ vix infringi potest, consuetudo iis dedit opinionibus, quæ etsi falsissimæ, diu tamen menti infixæ cùm sint, veritatis speciem ob longam possessionem, præscriptionisque jus induerunt, tùm quòd nemo est, quantumcunque is etiam sibi caveat, qui à præjudicatis opinionibus omninò liber sit, *a* huncque intellectus sui morbum penitus superavit, tùm denique, quòd pauciores sunt inter eos, qui sacra profitentur, qui præjudicatis opinionibus evellendis studeant, *b* communem viam calcandam non existiment, ex opinionibus diu defensis & per longa annorum spatia receptis articulos fidei non condant, eos, qui veritatem ingenuè proloquuntur, erroresque populares refellunt, hæreticorum in catalogum non referant, & orthodoxiæ, quâ nihil sanctius est aut magis eximium, laudem iis præripere omni studio non annitantur. Quicquid autem hujus sit, (sapientes enim doctosque Viros, eos maximè, qui sincero pietatis studio tanguntur, omninò nostram in sententiam descensuros esse arbitramur,) tentandum uti-

a Pertinet hùc illud Horatii L. I. Sat. III.
. . . . *Optimus ille est,*
Qui minimis urgetur
Quisque enim *suos patimur manes*, dicente Virgilio.

b Et hoc quidem præfiscini dixerim. Neque enim cum quoquam hâc de re altercari nobis animus est, vel autoritatem eorum, quos veneramur, sollicitare. Scilicet nec desunt, qui veritatem sincerè ament ac profiteantur.

utique nobis eſt, num de ampliſſimo arduoque hoc argumento dicere queamus, quæ ad veritatem fidei illuſtrandam communeſque abuſus vitandos veramque pietatem promovendam poſſint evaleſcere. *c*

§. I I.

Quùm verò de præjudicatis loquimur opinionibus, hâc voce non intellecta volumus principia illa generalia & propoſitiones univerſales, quas Gallico idiomate *préjugés* appellare ſolent. *a* Scilicet, cùm ea controverſias tractandi methodus, quâ unus articulus poſt alterum evolvitur, & nimiis ambagibus ſit involuta, & lites in infinitum ferat, è quibus tanquàm è labyrintho vix egrediaris, eorumque demùm, qui data opera Theologicis controverſiis haud incubuere, induſtriam fallat atque fatiget; plurimi fuere inter Eccleſiæ Romanæ Doctores, qui methodo quâdam generali Proteſtantium placita refutare conati ſunt. Primus ferè, qui hanc viam iniit, egregiéque hoc inſtitutum exſecutus

 eſt,

c Prævideo tamen, fore, qui negaturi ſint, dari Præjudicia Theologica, ſuâ ſcilicet in ſectâ, cui nomen dedere. Sed id quidem facetum eſt; cùm tacitè ii ſupponere neceſſum habeant, vel ſectam ſuam eſſe infallibilem vel nunquàm erráſſe. Aſt in re manifeſtâ ſoli lucem addere inepto auſu non conabimur, nec Præjudiciorum Theologicorum exiſtentiam prolixè probabimus.

a Obſervat & hoc Illuſtris Leibnitius: *Les raiſons generales peuvent être appellées des préjugés, que Tertullien parlant en Juriſconſulte appelloit des preſcriptions.* Lettre à Mr. Pelliſſon inſerée au traitté de la tolerance p. 7.

est, fuit Cardinalis Richelius, *b* à Martello, *c* Theologo Montalbanensi, refutatus. Secutus est Petrus Nicolius, *d* qui Antagonistas nactus est Pajonium, *e* & Claudium. *f* Denique eò ventum fuit, ut præjudiciis præjudicia opponerentur. Fecit id Petrus Juriæus *g* libro peculiari, & cùm in conventu generali Cleri Gallicani Anno MDCLXXXII. habito XVII. methodi conversionis sive præjudicia contra Protestantes è Gallia tunc exigendos formarentur, *h* luculentur responsum fuit tùm à Claudio, *i* Pajonio,

b Traitté, qui contient la methode la plus facile & la plus assûrée pour convertir ceux, qui se sont separés de l'Eglise. à Paris MDCLI.

c Martelli Responsio Gallica prodiit Rhotomagi A. MDCLXXIII.

d Préjugés legitimes contre les Calvinistes, à Paris MDCLXXI. Recusus fuit hic liber in Belgio MDCLXXXIII. Rectè conjecit Juriæus, Autorem ex Sodalibus Portus Regii esse in Preservatif contre le changement de religion p. 145. malè Acta eruditorum Lipsiensia, Autorem esse Arnaldum MDCLXXXIII. Sept. p. 438. egregiè Bælius, qui Nicolium nominat in Dict. Hist. & Crit. tit. Nicole T. III. f. 2222. col. 2. (*c*)

e Examen du livre, qui porte pour titre, préjugés legitimes contre les Calvinistes, divisé en trois parties. à la Haye MDCLXXXIII.

f La défense de la Reformation contre le livre intitulé préjugés legitimes contre les Calvinistes. à Roüen MDCLXXIII.

g Préjugés legitimes contre le Papisme. Amst. MDCLXXXV. Hunc librum refutare conatus fuit Abbas Richardus seu potius Gabriel Gerberonius, in *Critique des préjugés de Mr. Jurieu contre l'Eglise Romaine*. V. Ill. Seckendorffii Histor. Lutheranismi P. I. f. 166. col. 1. Acta erud. Lips. MDCXC. p. 565. 608. Scripserat & jam ante Juriæum Camero Tractatum *des préjugés de l'Eglise Romaine* MDCXVII. Eandem methodum imitatus est modernus Autor Anonymus in *Demonstrations solides de la verité de la Religion Protestante* C. VI. ubi agitur *des préjugés legitimes contre le Papisme*, p. 203. seq.

h Vide *Actes de l'Assemblée Generale du Clergé de France de MDCLXXXII. concernant la Religion.*

i Considerations sur les Lettres circulaires de l'Assemblée du Clergé de France en l'année MDCLXXXII. à Cologne MDCLXXXIV.

nio, *k* Basnagio, *l* qui & Instructionibus Pastoralibus quatuor Episcoporum Tractatum de præjudiciis falsis & legitimis opposuit, *m* tùm à Reverendiss. Episc. Salisb. Gilb. Burneto, *n* Sculteto, *o* & aliis. *p* Cæterùm & hoc præjudiciorum stratagemate contra Protestantes usi sunt Jacobus Benignus Bossuetus, Episcopus quondam Meldensis, *q* & Jo. Dezius *r* omnesque ferè recentiores, qui arma contra nostros sumsere. Nec negandum quoque est, esse in hâc, quam ita appellare liceat, præjudiciali methodo, quod statim in animos influat, judiciumque nondum benè formatum occupet. Ast, si penitius res consideretur, aut præjudicia illa sive propositiones generales in mera degenerant sophismata sive conclusiones firmis principiis fundamentisque haud nixas, aut per infinitas am-

k Remarques sur l'avertissement Pastoral, &c. Amst. MDCLXXXV.

l Examen des methodes proposées par Mrs de l'Assemblée du Clergé de France en l'année MDCLXXXII.

m Traitté des préjugés faux & legitimes, ou Réponse aux Lettres & Instructions Pastorales de Mrs l'Archevêque de Paris, de Roüen, de Meaux & de Montauban, à Delfft MDCCI. Lucem quoque postea vidit *Défense du traitté des préjugés.*

n Remarques sur les actes de la derniere assemblée du Clergé de France traduites de l'Anglois par M. de Rosemond, à Londres 1683.

o Conf. Dan. Severini Sculteti *Anti-didagma*, A. MDCLXXXIV. Hamburgi editum p. 724. seqq.

p Conferences des Protestans opposées aux XVII. Methodes du Clergé de France MDCLXXXII.

q Vide libellos: *Exposition de la doctrine de l'Eglise Catholique*, itemque *Histoire des variations des Eglises Protestantes*, cum *Instructionibus* quibusdam *Pastoralibus.*

r La reunion des Protestans de Strasbourg à l'Eglise Romaine. Strasbourg MDCLXXXVII.

ambages transeundo, omnesque, ex quibus eæ tandem gignuntur, propositiones particulares demonstrando demùm probantur, ut adeò & majorem hæc methodus difficultatem pariat, quàm communis illa, & hâc ipsâ quoque sit prolixior atque diffusior. *s* Quemadmodum autem fieri communiter solet, ut novæ methodi præ aliis eligantur, ita & Deistis & *t* Jansenistis, quos vocant, *u* præjudicia sive propositiones quædam generales fuere oppositæ, mutataque acies, ut dispositis alia ratione argumentis eò facilior redderetur victoria. Ast de his præjudiciis nunc non agimus. Qui verò de iis nôsse cupit ea, quæ à Viris doctis hanc in rem disputata fuere, adeat Autores infrà *x* à nobis allegatos.

§. III. Sunt

s Accedit alia adhùc difficultas, quæ consistit in pondere & vi præjudiciorum sibi oppositorum comparandâ. Audiamus Ill. Leibnitium: *On oppose préjugés à préjugés, nouveautés contre nouveautés, Péres contre Péres; mais la balance propre à les péser les uns contre les autres n'est pas entre les mains de tous les hommes & n'est pas aisée à manier*, Lettre à Mr. Pellisson L. C. p. 102.

t *Preuves & Préjugés pour la Religion Chrêtienne & Catholique contre les fausses Religions & l'Atheisme.* Autor est Franciscus Dyrois, Facult. Theol. Paris. Doctor.

u *Préjugés legitimes contre le Jansenisme.* à Cologne MDCLXXXVI. Autor est Abbas de Ville, qui Doctorem Sorbonicum in titulo se esse fingit. Vide Nouvelles de la Rep. des Lettres, MDCLXXXVI. Juillet p. 804. Reposuit Antonius Arnaldus *le Phantôme du Jansenisme*, impressum primùm à Cologne MDCLXXXVI. nuperrimè verò Amstelodami recusum. Confer & Lettres Choisies de M. Bayle T. I. Lett. LXII. p. 225.

x Confer omninò Sentimens de quelques Theologiens de Hollande sur l'Histoire Critique du P. Simon, Lett. II. p. 23. seq. eaque, quæ reposuit Clerico Simon in Réponse aux sentimens, &c. par le Prieur de Bolleville p. 16. Adde Défense des sentimens, &c. Lett. II. p. 30. seq. & Réponse à la défense C. II. p. 63. seqq. itemque

§. III.

Sunt itaque nobis præjudicatæ opiniones eæ, quando re non ſatis perſpecta, nec ſepoſito, uti par erat, autoritatis partiumque ſtudio errorem pro veritate apprehendimus, atque tuemur. Hæ uti per omnem hominis ſcientiam vitamque propter miram intellectus humani corruptionem & imbecillitatem ſeſe diffundunt, ita maximè in religione dijudicanda homines in tranſverſum agunt atque à veritate ſolent abducere. Quotuſquiſque enim ille eſt, qui & aptus ſit, dogmata fidei ex Scripturæ S. primique Chriſtianiſmi fontibus derivare, eamque, quâ par eſt, in certitudine fidei acquirenda operam ponat, & denique perſuaſus ſit, nullam omninò autoritatem aſſenſui ſuo pondus addidiſſe, ſed ſe ſolius veritatis intuitu iſtam, cui adhæret, religionem vel adoptâſſe vel ſervâſſe? Atque hinc patet, quàm neceſſarium ſit, de Præjudiciis Theologicis adcuratam inſtituere diſceptationem. Nec enim, quæ præjudicatis opinionibus nititur, re non ſatis intellectâ arreptis, religio hoc ſibi vindicare nomen jure merito poteſt, quam ſuperſtitionem potius dixeris. Si itaque ſuperſtitio vitanda eſt; fugienda quoque & exuenda ſunt præjudi-

que Bælii Critique Generale de l'Hiſtoire du Calviniſme Lett. XXVII. §. 4. ſeq. Lett. XXVIII. §. 2. ſeq. p. 181 ſeq. Denique & D. Buddei Proluſionem Academicam de Theologiæ Polemicæ ſtudio ſolidè ac ſobriè inſtituendo, Jenæ A. MDCCVI. editam.

judicia. Nec veram quoque pietatem superstitio gignit, sed sola veritas; hæc enim hominis animum ad virtutem componit sincerumque reddit, illa verò nonnisi hypocritas format, & vitia inspirat potius quàm debellat. Quæ omnia ut penitius perspecta nobis sint, agendum nunc erit tùm de Præjudiciorum Theologicorum origine, causis, varietate, affectionibus & effectu, tùm de remediis curando huic malo adhibendis sive veris sive falsis, maximaque utilitate, quæ ex depositione horum præjudiciorum nascitur.

§. IV.

De origine causisque *a* Præjudiciorum Theologicorum primùm nobis erit dispiciendum. Variæ autem hæ diversæque omninò sunt. Primum occupat locum naturalis illa ignavia, quæ hominum mentibus quasi insita est, insigne corruptionis humanæ lapsusque argumentum. Ea verò homines impedit, quò minus eo, quo par erat, studio veritati inquirendæ operam dent, sed receptis potius opinionibus defendendis & servandis studeant, ne nimia in detegendis communibus erroribus industria posita animus fatigetur turbeturve. *b* Qui itaque hoc labo-

a Scripsit Jo. de Hispania, Ecclesiæ Gallicæ Londinensis quondam Minister, Tractatum Gallicum de erroribus popularibus; ubi fontes præjudiciorum communium aperit, temperamenti, sensuum, imaginationis, ignorantiæ, &c.

b Sunt etenim, qui in jam inventis omninò acquiescendum esse arbitrentur, quòd nihil novi reperiri posse credant. Atque hoc ipsum

laborant vitio Murciæque litant, ad præjudicia deponenda omninò inepti ſunt, tùm quòd hæc ignavia ſummam judicii debilitatem arguit, tùm quòd ſine difficili operâ *veritas in puteo latens* c extrahi non poteſt. Nihil verò magis nobilitati mentis humanæ contrarium nobis eſſe videtur, quam eâ, ut par eſt, non uti, atque in communes opiniones, quarum veritatem ne quidem inveſtigarè cœpimus, præcipitem ruere. Quin & ipſi ſanctiores libri hanc ignaviam vehementer reprehendunt. Nota eſt, quam S. Paulus ponit, regula: πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε. *d* Scilicet eò quoque progreſſus eſt Apoſtolus, ut, quamvis divino Spiritu afflatus eſſet, Corinthios tamen moneret ad veritatem eorum, quæ diceret, inveſtigandam: ὡς φρονίμοις λέγω· κρίνατε ὑμεῖς, ὅ φημι. *e* Quinimo & ipſas prophetias & ſua effata omnia omni-

ipſum ex ignavia ingenii proficiſcitur. Virgilius aliter Æneid L. XI.

Multa dies variuſque labor mutabilis ævi
Rettulit in melius.

Seneca Nat. Quæſt. L. VI. C. V. *Plurimùm ad inveniendum contulit, qui ſperavit, poſſe reperiri.* Et L. VII. C. XXV. *Veniet tempus, quo iſta, quæ nunc latent, in lucem dies extrahat, & longioris ævi diligentia. Veniet tempus, quo poſteri noſtri tàm aperta nos neſciſſe mirentur.* Et denique C. XXXI. *Multa venienti ævi populus ignota nobis ſciet. Multa ſeculis tunc futuris, cùm memoria noſtri exoleverit, reſervantur . . . . . Rerum natura ſacra ſua non ſimul tradit. Initiatos nos credimus, in veſtibulo ejus hæremus. Illa arcana non promiſcuè neque omnibus patent. Reducta & in interiore ſacrario clauſa ſunt; ex quibus aliud hæc ætas, aliud, quæ poſt nos ſubibit, adſpiciet.*

c Hinc Democriti illud: ἐν βυθῷ ἀλήθεια, memoratum & aliis, & Ciceroni in Quæſtionibus Academicis.

d 1. Theſſ. V. 21.

e 1. Cor. X. 15.

omnibus dijudicanda alibi proponit. *f* Atque idem ferè repetit Johannes, cùm præcepit τὴν δοκιμασίαν τῶν πνευμάτων. *g* Laudanturque omninò Berrhoënses, ἀνακρίνοντες τὰς γραφὰς, εἰ ἔχοι ταῦτα οὕτως, quæ Paulus & Silas prædicaverant. *h* Nec ipse Christus γνῶσιν περὶ τῆς διδαχῆς respuit, sed commendat potius maximoperè. *i* Ex quo patet, insignem hanc calumniam esse, quam Christianis olim Ethnici impegere, ac si omne omninò fidei suæ examen respuerent, unicumque illud ingeminarent: μὴ ἐξέταζε, ἀλλὰ πίστευσον. *k* Nec, si huic ignaviæ locus relinqueretur, unquam vel hæreses debellari vel abusus reformari vel veritas præjudiciis sepulta è profundo erui posset. Deplorandumque omninò est, dari homines, qui hoc correpti morbo, dum animam pro sale habent, ne putrescant, ita obbrutuere, ut nullâ planè rationum vi, nullo modo ad præjudicia erroresque deponendos adigi possint, sed Dei hominumque commiserationi sint relinquendi. Ast hîc quidem nemo erit, qui in re tàm manifestâ nobis ausit contradicere.

§. V. Se-

f 1. Cor. XIV. 29. 32. 37.
g 1. Joh. IV. 1. Adde Rom. XII. 2. Phil. I. 10.
h Act. XVII. 11.
i Joh. VII. 17.
k Orig. contra Celsum L. I. p. 8. 11. edit. Spencer. Scilicet, qui sine prævio examine & ex mera credulitate, rationibus posthabitis, crederet, is crederet εἰκῆ *temerè*, quod Paulus rejicit 1. Cor. XV. 2. Adde hîc Orig. L. VI. contra Celsum p. 281.

§. V.

Secunda Præjudiciorum origo eſt perverſa, quæ mentem hominis corrumpit, educatio. Nec enim ita plurimùm formatur animus, ut veritatem à mendacio diſcernere diſcat, ſed ut ad ea, quæ à majoribus traduntur, credenda cœco impetu feratur. Hinc cum grano ſalis utique accipienda eſt, quam Ariſtoteles ponit, regula: τὸν μανθάνοντα δεῖ πιςεύειν. Quamvis enim id omninò certum ſit, intellectum, ubi ad maturitatem nondum pervenit, formandum prius, innumeriſque erroribus & præjudiciis expoſitum eſſe; opera tamen, quantum pote, danda, ut ſtatim à teneris ad examinanda ea, quæ tanquàm credenda nobis proponuntur, manuducamur, nihilque credamus, de quo non ſimus luculenter convicti. Hinc nulla ratione approbaverim eam docentium methodum, quâ formulas non intellectas aut res nullius momenti, ſaltem quia ab aliis æſtimantur, memoriæ curant mandari à pueris, ut ſonos ſenſu vacuos pſittacorum inſtar reddant, & ſolam autoritatem eorum, à quibus inſtituuntur, credendi cauſam habeant. Nec aniles quoque fabellæ pueris inſtillandæ aut mira referenda ſunt, ne mens mendaciis credendis aſſuefiat & in ſuperſtitionem præceps feratur. Etenim qui interiores mentis humanæ receſſus fugitivo ſaltem oculo inſpexerit, fatebitur, innatam illi eſſe natura-

lem quandam credulitatem, quæ omnis superstitionis errorisque mater est. Nec sanè illa nisi bonâ educatione & instructione potest corrigi. Habet autem suas tùm in intellectu tùm in voluntate hominis radices. In intellectu quidem, qui, cùm tabula rasa sit, cui nihil hactenùs impressum fuit, ideas, quæ primùm offeruntur, facilè recipit, receptasque miratur, &, cùm meliora non habeat, quibus inniti possit, hæc primùm accipit, & nullo negotio persuaderi sibi patitur, vera ista & extra omnem dubitationis aleam posita esse. Confirmat postmodùm hanc intellectus credulitatem voluntatis imbecillitas, ipsa ambitio, quâ ducti multa credimus, ne ignorantia aut judicii defectus nobis objiciatur, timiditas illa naturalis, quâ contra torrentem communesque errores niti non audemus, nimius, quem iis, qui in autoritate constituti sunt, deferimus, honor atque veneratio; ignavia illa atque ingenii torpor, de quo jam diximus; diffidentia illa atque abjecta ingenii indoles, quâ meliora nos inventuros desperamus; denique & terror ille, qui communiter incuti hominibus solet de certitudine Religionis disquirentibus, eosque ita in transversum agit, ut & ingenium hebescat, & in persuasionis locum, quam omni conatu quærere debebamus, succedat superstitio. Scilicet & iram Numinis, & judicia divina, & quicquid unquam excogitari potest, calamitatis tùm temporalis tùm æternæ iis an-

nun-

nunciant, *a* qui ſepoſito partium ſtudio veritatem Religionis ſcrutantur, eo ſanè fine, ut tenebris intellectus offuſcetur, atque ad dijudicandos refellendoſque errores fiat incapax. Quod vitium etſi cuivis bono maximè inviſum eſſe debeat, adeò tamen commune eſt, ut medela ferè nulla adhiberi amplius queat. Quantò melius foret, ſincerum veritatis amorem hominibus inſpirare, damnaque, quæ ex præjudicatis opinionibus naſcantur, &, quæ pertinaciæ illi cœcoque, quo ſuperſtitionem erroremque arripimus, impetui conſtituta ſit, pœnam delinquentibus ob oculos ponere?

§. V I.

Ex ambitione quoque præjudicatas oriri opiniones manifeſtum eſſe arbitramur. Ita enim comparatus eſt hominum animus, ut dedecori ſibi eſſe putent, ſi quid ſit, quod ignorent. Suntque omninò pauciſſimi, qui ſuo ſe modulo metiri ſciant nôrintque, ut de Arte Poëticâ ait Horatius,

Quid valeant humeri, quid ferre recuſent.

E contrario nemo ferè eſt ex iis, quibus felicior contigit Minerva, qui non egregiam de ſe opinionem foveat, atque arbitretur, ſe ad verita-

a Pertinet hùc illud T. Livii Hiſtor. L. XXXIX. C. XVI. *Ubi Deorum numen prætenditur ſceleribus, ſubit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandis divini juris aliquid immiſtum violemus.*

tem quamvis eruendam maximè idoneum esse, quo ipso & aliis dominari suaque ab illis recipi vult, & famam nominis sui novo invento quærit, & quicquid primùm animo sese offert, si speciem veritatis id saltem habeat, illicò ipsemet credit atque admiratur. Hinc innumeri errores, hinc præjudicia illa, quibus deinceps emendandis atque eradicandis vix sufficit tota hominis ætas aut clarissima quævis veritatis demonstratio, quæ tamen tàm efficax alioquin est, ut ipsum mendacium veritatis egeat specie, si credi velit. Quinimò & absurdum oppidò est, si credideris, te omnia perspecturum, aut nihil esse, quod te latere possit, si nervos ingenii tui intendas. *a* Etenim plura sunt, maximè quæ res divinas Religionisque dogmata concernunt, quæ futuro reservantur seculo, *b* nec pro eo, quem

a Egregiè Seneca: *Stude, non ut plus aliis scias, sed ut melius.* Epist. LXXXIX.

b Scilicet tùm demùm, cùm ad immediatam Dei visionem admittemur, plenior rerum divinarum nobis dabitur notitia, patebitque,

. . . . *quantâ sub nocte jaceret*
Nostra dies. Lucan. L. IX.

& quanta fuerint ignorantiæ errorumque vincla, quibus hoc in seculo ligati fuerimus. Esse autem veritates, quas æternitas sibi reservaverit detegendas, ipsi quoque agnoverunt Gentiles, & Socrates maximè, cujus ultima verba cùm recensuisset Plato, tandem Discipulum ejus ita loquentem introducit: ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, περὶ τῶν τοιούτων ἴσως ὥσπερ καὶ σοὶ· τὸ μὲν σαφὲς εἰδέναι ἐν τῷ νῦν βίῳ ἢ ἀδύνατον εἶναι ἢ παγχαλεπόν τι· τὸ μέντοι τὰ λεγόμενα περὶ αὐτῶν μὴ οὐχὶ παντὶ τρόπῳ ἐλέγχειν καὶ προαφίστασθαι, πρὶν ἂν πανταχῇ σκοπῶν ἀπείπῃ τις, πάνυ μαλθακοῦ εἶναι ἀνδρός. Ita in Phædone, & in Alcibiade: ΣΩΚ. Ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ κράτιστον εἶναι, ἡσυχίαν ἔχειν . . . . ἀναγκαῖον οὖν ἐστι περιμένειν, ἕως ἄν τις μά-

quem Deus nobis in præſente poſuit, ſcientiæ modulo à nobis perſpici poſſunt. *c* Innuit id Paulus Apoſtolus, Spiritu divino licèt adflatus, cùm ſcribit: βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. *d* Id quod & alibi repetit. *e* Egregiéque omninò ſcripſit noſter Irenæus: εἰ

μάθῃ, ὡς δεῖ πρὸς Θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους διακεῖσθαι. ΑΛΚ. Πότε οὖν παρέσται ὁ χρόνος οὗτος, ὦ Σώκρατες, καὶ τίς ὁ παιδεύων; ἥδιστα γὰρ ἄν μοι δοκῶ ἰδεῖν τοῦτον τὸν ἄνθρωπον, τίς ἐστι. ΣΩΚ. Οὗτός ἐστιν, ᾧ μέλει περὶ σοῦ. Ἀλλὰ δοκεῖ μοι, ὥσπερ τῷ Διομήδει φησὶ τὴν Ἀθηνᾶν Ὅμηρος ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀφελεῖν τὴν ἀχλὺν, ὄφρ' εὖ γιγνώσκοι ἠμὲν Θεὸν ἠδὲ καὶ ἄνδρα· οὕτω καὶ σοῦ δεῖν ἀπὸ τῆς ψυχῆς πρῶτον ἀφελόντα τὴν ἀχλὺν, ἣ νῦν παροῦσα τυγχάνει, τοτηνικαῦτ' ἤδη προσφέρειν, δι' ὧν μέλλεις γνώσεσθαι ἠμὲν κακὸν ἠδὲ καὶ ἐσθλόν. νῦν μὲν γὰρ οὐκ ἄν μοι δοκῇς δυνηθῆναι. ΑΛΚ. Ἀφαιρείτω, εἴτε βούλεται, τὴν ἀχλὺν, εἴτε ἄλλο τι· ὡς ἐγὼ παρεσκεύασμαι μηδὲν ἂν φεύγειν τῶν ὑπ' ἐκείνου προστασσομένων, ὅστις ποτ' ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, εἴγε μέλλοιμι βελτίων γενέσθαι. ΣΩΚ. Ἀλλὰ μὴν κἀκεῖνος θαυμαστὴν ὅσην περί σε προθυμίαν ἔχει. ΑΛΚ. Εἰς τότε τοίνυν καὶ τὴν θυσίαν ἀναβάλλεσθαι κράτιστον εἶναί μοι δοκεῖ. ΣΩΚ. Καὶ ὀρθῶς γε σοὶ δοκεῖ· ἀσφαλέστερον γάρ ἐστιν ἢ παρακινδυνεύειν τοσοῦτον κίνδυνον . . . . ΑΛΚ. Τοῖς Θεοῖς δὲ καὶ στεφάνους καὶ τἄλλα πάντα τὰ νομιζόμενα τότε δώσομεν, ὅταν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐλθοῦσαν ἴδω· ἥξει δ' οὐ διὰ μακροῦ, τούτων θελόντων. Hæc, ſi ſuperſtitionem, quæ paululum influit, Ethnicam demas, quantivis ſunt pretii.

c Pertinet hùc, quod Tertullianus ſcribit Lib. de præſcript. hæret. C. XIV. *Ignorare melius eſt, ne, quod non debeas, nôris.* Hieron. in Epiſt. ad Euſtoch. de cuſt. virgin. *Melius eſt, aliquid neſcire ſecurè, quàm cum periculo diſcere.* Auguſtinus in Enchiridio C. XVII. *Sunt quædam, quæ neſcire quàm ſcire ſit melius.*

d 1. Cor. XIII. 12. Vetus Interpres: *tunc cognoſcam, ſicut & cognitus ſum.* Sed aliter Beza: *tunc ampliùs cognoſcam, prout ampliùs edoctus fuero*, ut τὸ ἐπὶ ſuperveniens incrementum cognitionis declaret, & ἐγνώσθην ἀντὶ τοῦ ἐδιδάχθην poſitum exiſtimetur.

e Vide 2. Cor. V. 7. Phil. III. 12. Coloſſ. II. 18. 1. Joh. III. 2.

καὶ ἐπὶ τῶν τῆς κτίσεως ἔνια μὲν ἀνάκειται τῷ Θεῷ, ἔνια δὲ καὶ εἰς γνῶσιν ἐλήλυθε τὴν ἡμετέραν, τί χαλεπὸν, εἰ καὶ τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς ζητουμένων, ὅλων τῶν γραφῶν πνευματικῶν οὐσῶν, ἔνια μὲν ἐπιλύομεν κατὰ χάριν Θεοῦ, ἔνια δὲ ἀνακείσεται τῷ Θεῷ καὶ οὐ μόνον αἰῶνι ἐν τῷ νυνὶ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἵνα ἀεὶ μὲν ὁ Θεὸς διδάσκῃ, ἄνθρωπος δὲ διὰ παντὸς μανθάνῃ παρὰ Θεοῦ. *f* Accedit porrò intellectus noſtri imbecillitas, quæ tanta eſt, ut ad lucem divinam & myſteria fidei, ſi nobiſmet ipſis relicti ſimus, omninò caligemus; *g* ut alia taceamus, quæ in ſequentibus nobis dicenda erunt. Cæterùm, ſi quid eſt, quod ſincero veritatis amori planè eſt contrarium, eſt ſanè ambitio. Qui enim hâc inflatus eſt, perfectò veritatem non quærit, ſed laudes proprias, quibus & ipſam ſacrificare veritatem nihili omninò ducit. Hinc infauſta illa de Religione certamina, cùm quivis victoriam reportare vult, nec eſt, qui alteri cedat, ne erráſſe videatur. *h* Hinc illæ λογομαχίαι, quibus Theologia maximè Polemica, quam vocant, ſcatet, criminationeſque illæ communes, queis hæreſis illis

f L. II. Adv. Hær. C. XXVIII. §. 3. Adde & Orig. Hom. V. in Levit. T. LXVI. D.

g Vide omninò 1. Cor. I. 18. ſeqq. & II. 14. 2. Cor. IV. 4. Adde & Matth. XI. 25.

h Graviter iſta depingit ſæculique ſui miſeriam deplorat Hilarius Pictavienſis Lib. ad Conſtantium Auguſtum, ubi hæc habet: *Periculoſum nobis admodùm atque etiam miſerabile eſt, tot nunc fides exiſtere, quot voluntates, & tot nobis doctrinas eſſe, quot mores, & tot cauſas blaſphemiarum pullulare, quot vitia ſunt, dum aut ita fides ſcribuntur, ut volumus, aut ita, ut volumus, intelliguntur. Et cùm ſecun-*

illis imputatur, qui veritate perſpectâ, communem viam non terunt. *i* Hinc puerilis illa oſtentatio, quam pædantiſmum vocant, cùm, quicquid unquàm collectum fuit eruditionis ſive vanæ ſive ſolidæ, in unum congeritur, & datâ occaſione plenis buccis calamiſque effunditur, etſi nullius id ſæpiſſimè uſus ſit, nec vel intellectui vel voluntati emendandis inſerviat. Hinc novæ illæ, quæ confinguntur, hypotheſes, ſententiæque nonniſi ad pacem Eccleſiæ turbandam comparatæ, novarum controverſiarum ſemina. *k* Hinc contradicendi ſtudium & in er-

ſecundùm unum Deum, & unum Dominum, & unum baptiſma etiam fides una ſit, excidimus ab eâ fide, quæ ſola eſt, & dum plures fiunt, ad id cœperunt eſſe, ne ulla ſit . . . . . Dum in verbis pugna eſt, dum de novitatibus quæſtio eſt, dum de ambiguis occaſio eſt, dum de autoribus querela eſt, dum de ſtudiis certamen eſt, dum in conſenſu difficultas eſt, dum alter alteri anathema eſſe cœpit, prope jam nemo Chriſti eſt. Incerto enim doctrinarum vento vagamur, & aut, dum docemus, perturbamus, aut, dum docemur, erramus. Hæc ad noſtra quoque tempora applicari poſſe quis, proh dolor! non videt?

i Egregiè hanc eruditorum ambitionem delineat J. A. Turrettinus in Orat. de ſtud. emend. & promov. p. 27. ubi: *Qui vana tument de ſe concepta opinione, qui ſe putant ſumma jam adeptos, qui ab aliis erudiri vel quicquam à ſe erratum agnoſcere turpe ducunt ac indecorum, qui ſuæ partis opinionibus ita mordicùs adhærent, ut ne latum quidem unguem ab eis divelli queant, qui econtra reliquorum omnium ſibi mentes vellent ſubjicere, qui in ſcientiis tractandis non veritatem ſed victoriam quærunt, qui rabidorum canum in morem vel minimum diſſentientes impetunt illicò atque inſectantur, qui denique ad vanam pompam, ad inanem oſtentationem ſuos omnes labores dirigunt, & quicquid aliorum famæ ac laudibus accedit, ſuæ detractum putant.*

k Pertinet hùc illud Jo. Chryſoſtomi ad Gal. I. 9. ἀκουέτωσαν, τί φησιν ὁ Παῦλος, ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον ἀνέτρεψαν οἱ καὶ μικρόν τι καινοτομοῦντες, noſtroque etiam inſtituto adplicari poteſt illud Segeſtis Germani: *Vetera novis* (ſalva tamen veritate) *& quieta turbidis antehabeo.* Vide Taciti Annal. L. I. C. LVIII. §. 5.

rore defendendo pertinacia. *l* Hinc odium Theologicum, quo nullum infestius aut veræ pietati magis contrarium, ubi, quicquid ab aliis dictum fuit, naso adunco suspendimus atque contemnimus, inque propria labimur viscera, *m* qui amore mutuo ad mandatum exemplumque Christi nos invicem complecti debebamus. *n* Hinc denique ipsa hæresis seu error in fide cum pertinacia conjunctus, ubi, nulla veritatis ratione habitâ, ad famam nomenque sibi conciliandum in horrendos errores ruunt, qui aliâ ratione ambitionem suam explere nequeunt. Quinimò & tanta ambitionis vis est, ut errore quoque cognito, illum abjurare sæpius nolint, *o* qui istâ tanguntur, maleferiati homines, adque

l Seneca: *Coargui non volebat, & in malè cœptis honestior illi pertinacia videbatur, quàm pœnitentia.* Idem: *Non est levitas, à cognito & damnato errore discedere; & ingenuè fatendum est, aliud putavi, deceptus sum. Hæc verò superbæ stultitiæ perseverantia est: quod semel dixi, qualecunque est, fixum ratumque sit.* De Benef. L. IV. C. XXXVIII.

m Ingenua est Augustini confessio Confess. L. VIII. C. VIII. *Quid patimur? Quid est hoc? Quid audisti? Surgunt indocti & cœlum rapiunt, & nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce, ubi volutamur, in carne & sanguine.*

n Vide Joh. XIII. 34. 35. & alia loca passim occurrentia.

o Quinimo si alius sit, qui bona proponat & ad ædificationem Ecclesiæ veritatisque propagationem evalescentia, impedire solent, qui hoc sacræ ambitionis morbo corripiuntur, ne ista valeant aut approbentur, partim, ne erràsse ipsi aut ignoràsse ista videantur, partim, ne in alium redundet gloria, quam sibi solis asserere constituerant. Tùm verò vix tolerari potest Theologica hæc ambitio, quando cum imperitiâ & ignorantiâ est conjuncta. Nam, dicente Terentio,

Homine imperito numquam quicquam injustiu'st.

que ſupplicium prius provolent, *p* quàm ut

 am-

p Ita Atheiſmi martyrem, Mahomet Effendi, alium omninò ab eo, qui fuit Plenipotentiarius Imperatoris Turcici in Tractatu Carolovicenſi, & poſteà ad Magni Vizirii dignitatem tranſiit, Conſtantinopoli ſuo tempore combuſtum fuiſſe refert Rigaltius; in *Tableau de l'Empire Ottoman* C. IX. p. 64. Notumque eſt, quod pro Hieronymo Savanorola tantis animorum motibus pugnatum olim fuerit Florentiæ, ut duo Franciſcani ſe obtulerint igni, probaturi ipſum eſſe hæreticum, Dominicanus verò idem ſubire examen haud fuerit veritus, ut contrarium demonſtraret. Hinc & quævis Secta & quævis Religio, Paganiſmus quoque & Mahumedaniſmus, ſuum proferunt Martyrum catalogum; quos ſectam Phœnicum adpellat Vir acutus, quòd Martyr Martyrem gignat ſuo ſupplicio, ſive pro veritate is ſive pro mendacio moriatur. Hinc & diſtinguendi omninò ſunt Martyres ſectæ & opinionum à Martyribus Chriſtianiſmi; quæ ipſa diſtinctio communiter non admodùm attendi ſolet. Nec mirandum hoc eſt, eſſe homines, qui pro mendacio moriantur, cùm ea ſit intellectus humani perverſa indoles, ut, ſi rerum quoque falſarum ideæ ſæpius ipſi imprimantur; affectuſque quidam animique adſit paſſio, quæ recipiendas eas eſſe ſuadeat, falſa quoque tandem credat, queis imaginationis affectatæ vis veritatem indidit. Hinc non malè Ill. Schaftsburius, cujus verba Gallica adponemus, cùm Anglicana ad manum non ſint: *Les hommes reuſſiſſent admirablement bien à ſe tromper eux-mêmes, quand une fois ils l'ont fermement reſolu.* Videmus id in Proſelytis, qui Religionem mutant. Hi, cùm recalcitrante conſcientia alienæ fidei nomen dederint, poſtmodum præſcriptione temporis longaque conſuetudine & vi quadam, quam imaginationi ſuæ inferunt, ut novam Religionem tanquàm veram ſibi repræſentet, ita ſubiguntur, ut majorem pro ea amorem zelumque concipiant quàm ii, quibus avita iſta Religio eſt. Sed pergit idem: *Un Chrêtien même, à force de vouloir être devot & de s'imaginer qu'il ne peut jamais croire aſſés, peut en aidant un peu à ſon penchant donner une telle étendüe à ſa foy, qu'il recevra pour veritables non ſeulement tous les miracles, dont l'Ecriture ſainte fait mention, mais encore ceux que nous n'avons que par tradition; aprés quoi il n'aura pas de peine à embraſſer de bonne foi un ſyſtéme bien lié de contes de vieilles.* Lettre ſur l'Enthouſiaſme §. 3. p. 7. 8. 9. Quemadmodùm autem Martyres præjudiciorum dantur, ita & Martyres paſſionum, qui, ſaltem ut affectibus ſuis ſatiſfaciant, ſupplicio ſeſe exponunt, maximaque ſubire pericula haud detrectant.

ambitioni suæ fræna injiciant, seque errâsse fateantur. *q*

§. VII.

Quemadmodum verò ambitionem inter fontes præjudiciorum recensemus, ita & avaritiam & quoscunque affectus, *a* qui mentes hominum in diversa distrahunt. De avaritia, quod ponimus, longâ probatione non eget. Scilicet eò jucundior dulciorque nobis is error est, ex quo commodi aliquid aut utilitatis in nos proficiscitur; & idem amor, quo ad propriam utilitatem promovendam ferimur, est, quo & ad errores dudùm defensos retinendos credendosque excitamur. Hinc non sine ratione dici potest, nullam præjudicatam opinionem tanta cum pertinacia unquàm defendi & penitiùs animis nostris infixam esse, quàm quæ affectui huic tàm turpi atque ferè immedicabili innititur. Nec sanè, ubi iste regnat, spes ulla concipi potest de hominibus ad sanam mentem revocandis, quod tamen de iis, qui ambitione tanguntur, adfirmari nequit. Hi enim aliquando, ubi demon-

q Scilicet ista mala producit ambitio erudita, ut, quùm majorem, quàm par est, de doctrinâ nostrâ opinionem concipimus, & ipsam quoque fidem perversa hâc contendendi ratione suspectam aliis reddamus. Inflatis hisce hominibus occinendum est illud Petronii: *Pace vestrâ liceat dixisse: vos primi omnium literas* (fidem) *perditis.* Initio Satyr.

a Hinc Cæsar de bello Gallico L. II. C XXVII. *Quæ volumus, & credimus libenter, &, quæ sentimus ipsi, reliquos sentire speramus.*

monſtrata eſt veritas, mentemque ſuo lumine colluſtrat atque percellit, ſi paululum adhuc honeſtatis ſinceritatiſque habeant, cedunt & veritati manus dant, ne malam de ſe opinionem apud Viros doctos atque honeſtos concilient. Illi verò cùm longè alium finem ſibi habeant propoſitum, in omnia contraria ruunt, & licèt de errore ſuo convicti quoque ſint, tamen iſtum mordicùs defendunt, ne rebus ſuis deſint, & proprium, cui ante omnia alia inhiant, commodum negligant. Patet autem ex his, ubi voluntas emendata non eſt, nec intellectum emendari poſſe, cùm affectus mentem obnubilent, tenebriſque eam offundant. Scilicet, quod rectè dixit Boëthius, *b*

Nubila mens eſt
Vinctaque frænis,
Hæc ubi regnant.

Poterant hæc omnia exemplis demonſtrari ex Hiſtoria Eccleſiaſtica tùm antiquiore tùm recentiore deſumtis, cùm nulla ferè umquàm lis in Eccleſiâ exſtiterit, quæ ex affectibus hominum originem non duxerit. Sed id quidem ut faciamus, conſultum non ducimus, eam maximè ob cauſam, quòd arbitramur, melius eſſe, generali quâdam morbi hujus, qui univerſam ferè Chriſtianiſmi Corpus pervaſit, delineatione defungi, quàm adductis in medium exemplis, invidiam veritati creare.

§. VIII. Nec

b De Conſolatione Philoſophica L. II. p. 29.

§. VIII.

Nec negari quoque potest, matrem Præjudiciorum esse antiquam consuetudinem, in alteram ferè hominis naturam degenerantem. *a* Ubi enim errores longo usu recepti sunt, mensque iis assuefacta, certisque ideis affixa, difficillimum omninò est, opinionem diu jam radicatam exuere, novosque animo conceptus formare. Piget enim nos, ea, quæ didicimus, frustra didicisse, novumque inire examen, quod antiqua oblivioni tradenda esse nobis dictitet. *b* Nec hoc quidem solum est, quod inolita præjudicia retinenda esse nobis suadeat. Etenim, quæ inde à juventute credita à nobis sunt, atque

a Egregiè Tertullianus de Virginibus velandis sub initium: *Veritati nemo præscribere potest, non spatium temporum, non patrocinia personarum, non privilegia regionum, ex his enim ferè consuetudo initium ab aliquâ ignorantiâ vel simplicitate sortita, in usum per successionem corroboratur, & ita adversùs veritatem vindicatur. Sed Dominus noster Christus veritatem se, non consuetudinem cognominavit.* Et Cyprianus Epist. LXXIV. ad Pompejum scribit, *consuetudinem sine veritate vetustatem erroris esse.* Nec video, cur nova adeò invisa nobis esse debeant. Sufficit, si vera sint. Etenim & quæ antiqua sunt, aliquando nova fuisse debent. Innuit id Horatius Epist. L. II. Ep. I.

Quod si tàm Græcis novitas invisa fuisset,
Quàm nobis, quid nunc esset vetus, aut quid haberet,
Quod legeret tereretque viritim publicus usus?

b Superanda tamen & mala hæc consuetudo est ex amore veritatis. Ambrosius: *Nulla ætas ad perdiscendum sera est. Erubescat senectus, quæ emendare se non potest. Non annorum canities est laudanda sed morum. Nullus pudor est ad meliora transire.* Epist. L. V. Ep. XXXI. ad Valentin. Imp.

atque ſub Religionis ſpecie nobis perſuaſa, licèt eorum falſitatem ad oculum demonſtratam habeamus, tantam tamen vim animis noſtris inferunt, ut, ſi iis nuntium velimus mittere, contrariamque amplecti opinionem, aut dubiam in nobis, quam vocant, forment aut ſcrupuloſam conſcientiam, qui deſperatus eſt humani intellectus morbus. Cujus rei ratio facilè, ut arbitror, divinari poteſt. Cùm enim quæ præſentia ſunt, ſæpiuſque nobis occurrunt, maximè & quidem præ cæteris animos noſtros afficiant, id quoque hîc fieri ſolet, ut ideæ, quæ nobis familiares ſunt, magis nos tangant, utpote ſæpius & continuò ferè menti obverſantes, quàm eæ, quæ novæ ſunt, nuperque admodùm in cerebro noſtro natæ, ita, ut magnam quis de errore reportâſſe victoriam jure merito dici queat, qui hunc communem ferè intellectus humani morbum ſuperaverit, &, quæ inde provenit, ſuperſtitioni generoſa quâdam reſolutione maturè obviam iverit. Cæterùm ex his facilè patet, cur adeò difficile ſit, plebejis animis veritatem communibus præjudiciis contrariam perſuadere. Hi enim, quia & omni carent perſpicacia & veritatis amore, & inſitam habent ignaviam, quæ antiquis adhærere erroribus mavult, quàm veritati hactenus incognitæ manus dare; viam dudùm tritam calcant, & pecudum more ducuntur, non quà eundum eſt, ſed quà itur, omniaque, quæ novitatis ſaltem ſpeciem habent, naſo adunco ſuſpendunt, denique,

que, accedente indiſcreto Religionis zelo, nec perpenſis, prout par erat, diſſentiendi rationibus, eos perſequuntur, qui veritatis amore moti communibus erroribus ſe opponere audent.

§. IX.

Referenda quoque ad fontes Præjudiciorum eſt naturalis illa intellectus humani cœcitas, *a* quæ maximam hominum partem impedit, quò mi-

a Hanc Cicero ita exprimit: *Mihi autem non modò ad ſapientiam cœci videmur, ſed ad ea ipſa, quæ aliqua ex parte cerni videantur, hebetes & obtuſi*, quæ verba allegat Lactantius Inſtit. div. L. III. Ita & Ariſtoteles: ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ τῶν νυκτερίδων ὄμματα πρὸς τὸ φέγγος ἔχει τὸ μεθ' ἡμέραν, οὕτω καὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ὁ νοῦς πρὸς τὰ τῇ φύσει φανερώτατα πάντων. Metaphyſ. L. II. C. I. Nolumus hîc exempla cumulare, quæ rem illuſtrent. Unum id de anima noſtra nobis heic ſufficiat, cujus immaterialitatem immortalitatemque plurimi inter ipſos quoque Ethnicos agnovere. Nunc verò qui Chriſtiani ſunt, diſputare incipiunt, *an materia poſſit cogitare?* Suntque omninò qui id affirment, aut ſaltem arbitrentur, ex rationis lumine contrarium haud patere. Id quod poſt alios, quos non nominamus, ne argumentum ex invidia ductum nos afferre quis credat, ſtatuit acutiſſimus Philoſophus Jo. Locke, qui cum Ed. Stillingfleeto, Epiſcopo Vigornienſi hâc de re diſputavit. Confer, ſi placet, ipſius *Eſſay concerning humane Underſtanding* L. IV. C. III. §. 6. cum notis, & Bælii Dict. Hiſt. & Crit. T. I. tit. Dicearque (M) f. 1047. Eandem ferè in ſententiam deſcendit Clariſſ. Buddeus, qui in Elem. Philoſ. Theoret. T. II. P. I. C. V. §. 28. ait, *nullam tandem involvere contradictionem, quò minùs Deus ſubſtantiam corpoream cogitantem producere poſſit*. Et §. 29. *Mihi certè tutiſſimè philoſophari videntur, qui ex argumentis omnibus in ſummo veroſimilitudinis gradu mentis & immaterialitatem & immortalitatem eluceſcere autumant, ἀπόδειξιν autem ex Scripturâ S. petendam contendunt.* Adde P. VI. C. I. Aſt, ſi quid hîc judicandum ſit, egregiè totam rem confecit Vir doctiſſimus, Humphredus Dittonus, in Appendice Libri de Reſur-

minùs veritati adcuratè perſcrutandæ inquirendæque vacare poſſint, partim, quòd ad objecta, uti par eſt, recipienda clarumque de iis conceptum formandum ſint inepti, partim, quòd ideas animo conceptas combinare non nôrint, &, quæ heterogenea ſunt, maleſano auſu miſceant atque confundant. *b* Unde & ipſa ignorantia præjudicatas apud nos opiniones formare ſolet, admirationem primò, quâ res hactenus nobis incognitas arripimus, deinde errorem. *c* Accedit, pauciſſimos eſſe, qui ſincero veritatis ſtudio tangantur, cùm ita hominibus inſitus ſit mendacii amor, ut ipſa quoque errorum, quos amplectuntur, falſitate ſæpiùs gaudeant atque delectentur. Ut taceamus fre-

ſurrectione Chriſti *concerning the impoſſible production of thought from matter and motion* p. 471. ſeq. Cæterùm horrenda eſt hæc intellectus noſtri cœcitas, quòd ipſius animæ, cujus ille facultas eſt, eſſentiam, quam vocant, non intelligat, ſibique heic dubia formet, maximo cum periculo conjuncta. Si verò eâ in rebus naturalibus cœcitate laboramus, quid de ſpiritualibus dicendum erit, ubi oculi noſtri longè plus caligant? Confer Joh. III. 8. ſeq.

b Eſt & id intellectus humani vitium, cùm ſuum veritatibus pondus dare neſcimus, nec diſtinguimus eas, quæ majoris ſunt momenti, ab iis, quæ tanti non ſunt. Sunt enim tùm, quæ ad eruditionem ſolidam, tùm quæ ad ſuperficiariam ſpectant. Et qui hæc confundit, ſumma imis miſcet miſerèque ſibi conſulit. Oportet etenim ſcientias vanas & inanes ab iis ſecernere, quæ ſcitu & utiles & neceſſariæ ſunt.

c Hieron. in Epiſt. ad Nepotianum: *Nihil tàm facile, quàm vilem plebeculam & indoctam concionem linguæ volubilitate decipere; quicquid non intelligit, plus miratur.* Scilicet eſt & certa quædam intellectus voluptas, quæ ex eloquentia dicentis vel ſcribentis capitur & ita animos faſcinat, ut ad ea omnia credenda rapiantur, quæ facundè & benè dicta vel ſcripta ſunt. At verò & hæc deponenda eſt, ſi præjudiciis velimus ire obviam.

frequentes illas, queis animus humanus objicitur, distractiones, examen adcuratum rerum nondum probè cognitarum impedientes. Hæ enim prohibent quò minùs in cœpta inquisitione perseveremus, judiciumque nondum benè formatum præcipitant. Atque hinc nascuntur præjudicia præcipitantiæ, quibus anticipato judicio in opiniones ruimus, firmo fundamento haud nixas. Exempla quoque aliorum, quos veneramur, & qui eruditionis perspicaciæque laudem apud nos consecuti sunt, præjudicatas in animo nostro opiniones gignunt, quæ præjudicia autoritatis communiter appellari solent. Hæc eapropter saltem rejicienda nobis videri possent, quòd, qui solam aliorum autoritatem erroribus suis prætexunt, ipsimet fateri coguntur, se non ob rei evidentiam utpote sibi haud perspectam ea credere, sed quia alii ita statuant, quos errâsse haud sit probabile. Quâ re, nescio, num absurdius quid aut homine ratione prædito indignum magis excogitari possit. Denique ipsa impietas, quæ commune depravatæ naturæ humanæ vitium est, præjudicia menti humanæ ingerit. Exemplum nobis præbere potest maxima Deistarum, seu eorum, qui Religionis Christianæ veritatem negant, pars, qui non aliam ob causam Religioni infensi sunt, quàm quòd ista frænum voluptatibus injiciendum esse dictitat, moresque præscribit, quæ cum depravato ipsorum ingenio nequaquàm conveniunt. Id quod & in sequentibus notabimus.

§. X. Non-

§. X.

Nondum tamen omnes Præjudiciorum Theologicorum fontes exhausimus. His enim accensendus quoque venit neglectus methodi bonæ & ab omni affectatione alienæ sive non coactæ in tradendis veritatibus Theologicis. Ita videas, multos fingere systematis methodum, antequàm consideraverint, num istam methodum res tractanda patiatur. Homiletarum hoc commune vitium est, quòd textum explicandum legibus methodi cujusdam universalis circumscribant, nec pro ratione textus methodum eligant, quæ ipsi respondeat. Quinimò omnes Theologiæ partes hoc vitium pervasit. In Theologiâ dogmaticâ, quam adpellant, systema fidei primùm formatur, ad Confessionem Ecclesiæ, quam quisque profitetur, exactum, *a* & deinde demùm quæruntur Scripturæ dicta, quibus dogmata pro veris jam venditata probentur. *b* Id

 quod

a Egregiè J. A. Turrettinus: *Qui vellent, Christum Theologiam Systematicam hominibus tradidisse, parum prudentes sunt æstimatores rerum. Ars vivendi familiaribus colloquiis datisque, prout res ferunt, documentis longè feliciùs traditur, quàm operoso illo definitionum & argutarum quæstionum artificio, quod Systema nuncupatur.* In Cogitat. de Religione §. 67.

b Hinc mallem, ut à studio Scipturæ Sacræ sive exegetico initium faceret sacrarum literarum Studiosus, antequam ad thesin fidei probandam sive Theologiam Theticam, quam vocant, provolaret; vel saltem utrumque studium indivulso combinaret nexu. Theticæ enim Theologiæ fundamentum explicatio Scripturæ est

cu a

quod præpostero ausu omninò fit. Porrò in quovis articulo series causarum ut exstet, necesse est, quod & absque utilitate præcipua nec sine tædio quodam faciunt, quibus hæc scribendi ratio familiaris est, maximè cùm eædem semper causæ recurrant, &, ubi non inveniuntur, fingendæ sint. Ita & speciales dantur Theologiam tradendi methodi, quæ cùm coactæ existimentur, multis displicent. Rejicit ita methodum fœderalem seu Theologiam per fœdera Dei cum hominibus facta explicandi Clariss. Clericus; *c* quæ tametsi omnia in Theologiâ dogmaticâ tradenda non exhaurire videatur, nisi, quod Jo. Braunius *d* fecit, quâvis ferè occasione arrepta articulum, qui utique ad fœdera divina explicanda haud spectare videtur, hùc trahas; ingeniosam tamen Theologiæ ideam format, quam & magni inter nostrates nominis Theologus secutus est Jo. Wolfgangus Jægerus, Cancellarius Tubingensis. *e* In Theologia Polemica *f* sæpissimè status quæstionis, quem vo-

cum studio linguarum & Artis Criticæ conjuncta; Polemicæ verò ipsa Theologia Thetica cum Historiæ Ecclesiasticæ cognitione combinata. Theologia Moralis verò, sive quæ de agendis præcipit, & ad Theticam quoque spectat, Homileticæ fundamentum est.

c In Arte Crit. P. II. Sect. I. C. V. §. 14.

d In *doctrinâ fœderum.* Primus ferè, qui in formam artis hanc redegit methodum, fuit Jo. Coccejus, Vir doctissimus. Eandem viam postea ingressi fuere Franc. Burmannus, Guil. Momma, Herm. Witsius, alii.

e In *Compendio Theologiæ per fœdera.*

f Conferri omninò hîc meretur J. F. Buddei prolusio Academica de Theologiæ Polemicæ studio solidè ac sobriè instituendo Jenæ A. MDCCVI.

vocant, non rectè exponitur, & adversariis errores affinguntur, quos non statuunt; quin & innumeris logomachiis aperitur porta, maximè ubi odium prævalet Theologicum. In Theologia exegetica dicta Scripturæ explicantur juxta doctrinam, quam pro verâ jam habemus; doctrina autem non examinatur juxta dicta Scripturæ, absque partium studio explicata. Denique, quod Historiam Ecclesiasticam attinet, ii communiter nobis sunt hæretici, qui à nobis dissentiunt, ii testes veritatis, qui nobiscum faciunt, licèt etiam sæpius in unico saltem articulo eandem nobiscum viam, in cæteris verò aliam ingrediantur. His fidem damus; illis derogamus. Quicquid de his malè dictum fuit, rejicimus; quicquid de illis in sinistram partem scriptum, credimus. Hinc paucissimi omninò sunt Scriptores, qui de hoc eruditionis genere benè sint meriti, utpote omnes ferè studio partium abrepti.

§. XI.

A fontibus Præjudiciorum ad varias eorundem species nunc progredimur, quæ utique ratione objectorum infinitæ sunt. Sed eas quidem nunc tangere nostri non est instituti, cùm de

 solis

MDCCVI. edita, ubi multa egregia in unum collecta videas, quæ hùc spectant.

ſolis Præjudiciis Theologicis hîc agere nobis animus ſit. Ea verò varia omninò ſunt diverſique generis. Prout enim varios eorum fontes jam aſſignavimus, variè quoque eadem diſpeſci poſſunt. Et primò quidem juxta communem diviſionem ea ſunt vel *autoritatis Præjudicia* vel *præcipitantiæ*. *Autoritatis* ea ſunt, ubi ad ſententiam quandam amplectendam ſolâ aliorum autoritate ducimur *a*; *præcipitantiæ*, ubi omnium, quæ nobis perſpiciendæ ex omni parte erant, rationum vi nondum cognitâ, unâ ſaltem vel alterâ ratione eâque haud firmâ & pro-

a Juvat hîc præjudicia autoritatis ſtylo F. Lactantii delineare, qui ita: *Sapientiam ſibi adimunt, qui ſine ullo judicio inventa majorum probant, & ab aliis pecudum more ducuntur. Sed hoc eos fallit, quòd, majorum nomine poſito, non putant fieri poſſe, ut aut ipſi plus ſapiant, quia minores vocantur; aut illi deſipuerint, quia majores nominantur.* Inſtit. div. L. II. de origine erroris. Scilicet ſole clarius apparet, in quæ avia autoritatis præjudicio homines deducantur. Unum hîc allegemus Gentilium, eorum nempe, qui cæteris ſapientiores fuerunt, exemplum. Hi terrena & manufacta venerabantur ob cauſam, quòd hic cultus à majoribus ipſis traditus fuiſſet. Ita Cicero: *A patribus acceptos Deos placet coli.* Et: *Jam illud ex inſtitutis Pontificum & Aruſpicum non mutandum eſt, quibus hoſtiis immolandum cuique Deo.* De Legibus L. II. Cæterùm ex præjudicio autoritatis id quoque naſcitur, quòd omnia nova, licèt veriſſima ea ſint, ob ſolum novitatis titulum reſpuantur. Quod graviter alicubi reprehendit in ſui temporis hominibus Horatius L. III. Ep. I.

Indignor, quidquam reprehendi, non quia craſsè
Compoſitum illepidéve putetur, ſed quia nuper,
Nec veniam antiquis ſed honorem & præmia poſci.

Et poſt pauca:

Vel quia nîl rectum, niſi quod placuit ſibi, ducunt,
Vel quia turpe putant, parere minoribus, & quæ
Imberbes didicere, ſenes perdenda fateri.

Rectiſſimè Seneca Epiſt. XXXIII. ad Lucil. *Quid ergò? non ibò per priorum veſtigia? Ego verò utar viâ veteri. Sed, ſi propiorem invenero*

probabili ſolùm inducti ad errorem amplectendum ruimus, judiciumque noſtrum nondum, ut par erat, colluſtratum præmaturo auſu determinamus. *b* Ubi oppidò mirandum eſt, tàm depravatam eſſe hominum mentem, ut dedecori ſibi fore exiſtiment, ſi fateantur, ſe judicium ſuum, re nondum ſatis perſpecta, anticipâſſe; rectum autem eſſe putent, ſoli autoritati opiniones ſuas maximè in rebus fidei ſalutem æternam concernentibus ſuperſtruere, *c* quod primarium quoddam Eccleſiæ Romanæ dogma eſt, ubi in autoritatem Eccleſiæ particularis & viſibilis Pontificiſque Romani ferè omnia reſolvuntur. Poſſunt & *Præjudicia* Theologica dividi in *Theoretica* & *Practica*. Illa ſunt, quæ credenda ſaltem concernunt, hæc, quæ facienda reſpiciunt. Illa, etſi his magnam præbere occaſionem poſſint, tàm pernicioſa tamen haud ſunt, quàm Practica, utpote quæ viam ſalutis omninò intercludunt. Exemplum nobis ſuggerit

nero, hanc muniam. Qui ante nos iſta moverunt, non domini noſtri ſed duces ſunt. Patet omnibus veritas; nondum eſt occupata. Multum ex illâ etiam futuris relictum eſt. Hinc & egregiè Donatiſtis Auguſtinus: *Non quia ipſam, quam tenemus, fidem commendavit Milevitanus Optatus, vel Mediolanenſis Ambroſius; aut quia Collegarum noſtrorum Conciliis ipſa præjudicata eſt.* De Unitate Eccleſiæ C. XVI. Rejiciuntur autem autoritatis Præjudicia paſſim in Scripturis Sacris. Vide Matth. V. 21. ſeq. Jac. II. 1.

b Præcipitantiæ Præjudicia rejecit Chriſtus Joh. VII. 24.

c Hinc patet, nec ſyſtemata Theologiæ, nec deciſiones Theologorum normam fidei eſſe; nec Confeſſionem quoque particularis Eccleſiæ, nec Concilia, nec Pontificem. Fides enim nonniſi divinæ autoritati ſuperſtrui poteſt.

rit communis ille Christianorum error isque practicus, quo credunt, ad salutem adipiscendam sufficere, si externos Ecclesiæ ritus servent, *d* cultum publicum frequentent, absolutionem statis temporibus accipiant, & sacræ intersint Communioni, sibique persuadeant, merito Christi fide apprehenso omnia, quæ commiserint, peccata absorberi, licèt affectibus coërcendis haud studeant, mundum cum voluptatibus suis haud abnegent, & vitam ad præceptum Salvatoris tàm adcuratè haud componant, eaque etiam pro venialibus reputent peccata, quæ in se mortalia sunt vitamque spiritualem exstinguunt; & quæ alia hîc adferri possent, Præjudicia Practica, *e* quæ Hæreses potius Practicas optimo jure dixeris, utplurimùm à Doctoribus neglectas, qui hæresibus saltem Theoreticis obviam ire atque has solas atro carbone notare solent. *f*

§. XII. Sunt

d Egregiè hæc depingit Grotius: *Religio passim non in mentis puritate sed quasi reducto Judaismo in ritibus collocari cœpit: & in iis, quæ corporis magis exercitationem quàm animi emendationem in se continent, itemque in studio flagrante semel electarum partium: tandemque evenit, ut ubique multi essent Christiani nomine, re paucissimi.* De Verit. Rel. Christ. L. VI. §. 1.

e De Hæresi Practica egregiam edidit Dissertationem Jo. Henr. Majus, Theologus Giessensis, nuperrimè auctam & recusam.

f Fr. Baco Verulamius de aug. scient. præjudicia distinguit in *idola tribus*, *idola fori*, *idola specus* & *idola theatri*. Quæ explicare hic nolumus, cùm nimis subtilia & affectata nobis videantur.

§. XII.

Sunt & variæ Præjudiciorum Theologicorum affectiones, quas paucissimis saltem tangere nobis animus est. Duæ autem ferè sunt præcipuæ, de quibus monenda quædam nobis sunt, *universalitas* & *efficacia*. *Universalia a* esse ea mirandum non est, cùm & depravatio naturæ humanæ mentisque nostræ universalis sit, maximè, si res divinas respicias, quas, utpote τὰ τȢ πνεύματ☉, ψυχικὸς ἄνθρωπ☉ ȣ δέχεται. *b* Ita scilicet per lapsum corruptum est intellectus nostri lumen, ut rerum divinarum nonnisi falsas recipiamus species, nisi divino Spiritu collustremur, facultasque, quam perdidimus, tùm ea quæ divinitùs nobis revelata sunt, concipiendi tùm operationes Dei in animis nostris sentiendi nobis restituatur. Hinc, qui nondum conversi sunt, vocantur σκότ☉ à Paulo, *c* nec ἐσκοτισμένοι saltem, sed *tenebræ* in abstracto, quod ajunt, ut ostendatur, nos post lapsum omni divino lumine privatos esse. Quod & ipsa ostendit experientia, maximè, si, quæ in Chri-

a Hinc Cicero: *Nescio, quomodo nihil tàm absurdè dici potest, quod non dicatur ab aliquo Philosophorum.* L. II. de Divin. Idem proh dolor! de Scriptoribus Christianis dici potest, cùm nullum ferè tàm absurdum dogma fingi possit, quod non ab aliquo eorum fuerit defensum.

b 1. Cor. II. 14. Adde Joh. XIV. 17. 2. Cor. IV. 4.

c Eph. V. 8. Adde Eph. IV. 18.

ſtianiſmo & viguere ſemper & hodiè adhùc vigent, certamina liteſque eâ, quâ par eſt, judicii dexteritate conſideremus. Non enim de iis ſolùm pronunciant homines, quæ nec ſenſerunt unquàm nec intelligunt, *ἐμβατεύοντες, ἃ μὴ ἑωράκασιν*, *d* *καὶ ὅσα μὲν ὐκ οἴδασι, βλασφημοῦντες*, *e* ſed & præjudicia præjudiciis, errores erroribus opponunt, & more Andabatarum, relicto veritatis ſtudio pugnant, ſaltem ut receptæ ubique hypotheſes defendantur nec videatur erratum eſſe. Quæ *contendendi ſcabies* *f* adeò orbem Chriſtianum pervaſit, ut vix appareat, quâ ratione medela huic morbo adhiberi queat, niſi, quod optandum magis quàm ſperandum eſt, animi contendentium prius emendentur. Quod ſi factum fuerit, menſque ſincerè ad Deum converſa, domitique, qui eam diſtrahunt, perverſi affectus; ſuâ mole omnis cadet contentio, unioque illa & charitas, quam tantoperè commendârunt nobis Chriſtus & Apoſtoli, facili operâ, ſublato omni ſchiſmate, tolletur. Alteram Præjudiciorum affectionem diximus eſſe *efficaciam*. Etſi enim veritatis maxima ſit efficacia, utpote quæ ſuâ claritate ani-

d Col. II. 18.

e Jud. comm. X. Adde 2. Pet. II. 12.

f Henricus Wottonus, Anglus, teſtamento conſcripto hoc ſibi poni juſſit Epitaphium: *Hîc jacet hujus ſententiæ primus Autor: DISPUTANDI PRURITUS ECCLESIARUM SCABIES. Nomen aliàs quære.* Nihil poterat dici magis verum atque egregium.

animis hominum ſeſe infundit, ipſumque mendacium, ut credatur, veritatis ſpecie opus habeat; *g* eam ipſam tamen ob cauſam & præjudicia magnam hominum animis vim inferunt, quòd efficaciam ſuam à veritatis ſpecie, quâ ſuperbiunt, & affectibus, queis nihil efficacius eſt, longâque, ex quâ præſcriptionis jus ſibi formant, conſuetudine mutuantur. Quinimò auſim dicere, majorem Præjudiciorum, quàm ipſius veritatis efficaciam eſſe. Cùm enim veritatis ea ſit affectio, ut animum hominis reddat docilem, manſuetum, pacificum, ſincerum, *h* nulloque partium ſtudio in diverſa diſtractum; præjudicatæ opiniones omninò contraria ipſi vitia infundunt, homineſque adeò in tranſverſum agunt, ut & ſibi ſolis ſapiant, & omnem inſtitutionem reſpuant, & contradictionem non patiantur, & inſano quodam furore errores ſuos propugnent, & lites infinitas ſerant, hæreſes innocentibus impingant, diſſentientes omni modo non injuriis ſolùm verbiſque ſed & factis perſequantur, ſchiſmata forment, & licèt de veritate ſæpiùs convicti ſint, ſententiam tamen hactenùs defenſam non mutent, ſed ex partium, quas ſemel tuendas ſumſere, ſtudio

 eâdem

g Hinc egregiè Ill. Schaftsburius: *La verité eſt la choſe du monde la plus puiſſante, puiſqu'elle doit ſervir de regle à la fiction même, qui ne peut plaire qu'autant qu'elle a quelque reſſemblance avec la verité.* Lettre ſur l'Enthouſiaſme §. 2. p. 4.

h Jac. III. 13. ſeq.

eâdem semper lyrâ oberrent. *i* Atque hi ipsissimi Præjudiciorum errorumque Theologicorum characteres sunt & κριτήρια, quibus & hæc addi possunt: si de vocibus solùm disputetur, totaque lis ad λογομαχίαν *k* redeat, si dissentientibus opiniones attribuantur, quas non statuunt, si odiosæ ex eorum principiis formentur sequelæ, quas non admittunt, si res Theologicæ, quas clarè nobis revelare Spiritui Divino haud placuit, secundùm minutissimas quoque circumstantias præcisionemque, quam vocant, metaphysicam determinentur, si ex quovis errore hæresis & error in fide exsculpatur, si sarcasmis styloque comico Theologis planè indigno res sacræ tractentur, si denique, ubi nihil dici ampliùs potest, vel obscuris terminis nihilque significantibus res involvatur, methodusque sophistica adhibeatur, vel idem semper, clamore incondito sublato, repetatur, vel denique dissen-

i Quinimò tantum esse Præjudiciorum efficaciam, ut ipsum quoque naturæ lumen exstinguant, agnovit Cicero Tusc. Quæst. L. III. ubi: *Nunc parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatis sic restinguimus, ut nusquàm naturæ lumen appareat ...... Simulatque editi in lucem & suscepti sumus, in omni continuò pravitate & in summâ opinionum perversitate versamur, ut penè cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Cùm verò parentibus redditi, deinde Magistris traditi sumus, tùm ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat ..... Cùm verò accedit eódem, quasi maximus quidam Magister, populus atque omnis undique ad vitia consentiens multitudo; tùm planè inficimur opinionum pravitate, à naturâque ipsâ desciscimus.* Conferri hîc potest quoque Rom. I. 21. seq.

k *Λογομαχίας* carpit Paulus 1. Tim. VI. 4. 2. Tim. II. 14.

diſſentientes contumeliis calumniiſque impetantur, judiciumque divinum ridiculo auſu iis annuncietur. Quæ omnia utique abundè ſatis docent, & rationes iis deeſſe, qui, dum convincere alios ſtudent, iſto furore aguntur, & ipſas humanitatis, ne dicam Chriſtianiſmi regulas illis incognitas eſſe, qui, dum rationibus agere non poſſunt, injuriis vicem demonſtrationum ſupplent, quod utique indignum Viro honeſto *l* & Chriſtiano facinus eſt. Nec negari poteſt, ſi omnium ferè controverſiarum ob Religionem hucuſque agitatarum hiſtoriam mente recolamus, hanc methodum hactenus utplurimùm obtinuiſſe, etſi luce clarius pateat, nihil eâ corrigi vel emendari, ſed animos potius irritari & exacerbari. Suntque omninò inter recentiores pauciſſimi, qui, ſepoſito paululùm partium ſtudio, atque ex veritatis amore diſputent, ſuoque exemplo monſtrent, quid ſit ἀληθεύειν ἐν ἀγάπῃ, *m* & quàm neceſſarium ſit, cùm de rebus divinis controvertitur, ſtylum expolire atque omnes terminos acriores, qui diſſentientium animos offendere poſſent, proſcribere. Cæterùm nemo, ut puto, arbitrabitur, ſolis Theologis licere eſſe incivilibus, cùm regulæ Apoſtolicæ contrarium omninò doceant. *n*

§. XIII. Ad

l Hinc Seneca: *Magno temporum impendio, magna alienarum aurium moleſtia laudatio hæc conſtat: O Virum literatum! Simus hoc titulo ruſticiore contenti: O Virum bonum!* Epiſt. LXXXVIII.

m Eph. IV. 15.

n Conf. Gal. VI. 1. Phil. II. 3. Jac. III. 13. ſeq.

§. XIII.

Ad effectus Præjudiciorum Theologicorum nostra se vertit Dissertatio. Habent autem eos cum erroribus communes opiniones præjudicatæ, maximè, cùm nullum ferè inter has illosque intercedat discrimen, nisi quòd error rationibus licèt falsis nitatur, Præjudicia verò omnes, quæ ad speciem veritatis conciliandam adferri possent, rationes procul facessere jubeant. Sunt autem effectus Præjudiciorum ii ferè, quos superiùs enarravimus, cùm de efficacia præjudicatarum opinionum ageremus, *a* zelus *b* primùm indiscretus, quo omnia, quæ nobis non arrident, respuimus atque damnamus, eos etiam verbis factisque impetimus, qui à nobis dissentiunt, injuriæ Theologicæ, schismata, hæreses, superstitio, *c* præsumtio Scholastica, quæ alio

a §. 12.

b Pertinet hùc illud S. Pauli, quod de Judæis scribit: *μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον Θεῦ ἔχυσιν, ἀλλ' ὐ κατ' ἐπίγνωσιν.* Rom. X. 2. Cæterùm de zelo Theologico vero & falso conferri possunt Parrhasiana sive *Pensées diverses* Theodori Parrhasiii, sub quo nomine Jo. Clericus latet, T. II. Art. V.

c Superstitio est, quâ vel iis rebus divinam quandam vim adscribimus, quæ eâ carent, vel miracula credimus in fraudem veræ religionis aut favorem falsæ convicta, vel dogmata quædam arripimus tanquàm divinitùs tradita, quæ tamen falsa sunt, vel denique operi cuidam externo vim sacram adscribimus, aut etiam ea, de quibus tamen nec per evidentiam rei ipsius nec per evidentiam revelationis convicti sumus, persuaderi nobis patimur, imprudenti Religionis zelo & falso damnationis æternæ metu ducti. Nascitur autem superstitio ex iisdem fontibus, ex quibus præjudicia derivavimus. Mul-

alio nomine pædantiſmus *d* vocatur, logomachia, ſpiritus contradictionis, quem vocant, eaque intellectus obtenebratio, quæ mentem ad veritatem cognoſcendam planè ineptam reddit; ira, odium, litigandi cupido, vanæ gloriæ captatio; *e* diſſenſio perpetua, & quod inde promanat, ſcandalum Eccleſiaſticum, æternaque, quæ hinc ſequitur, pernicies. Hæc qui attento oculo conſideraverit, nullo negotio perſuadebitur ad approbandum id Carteſii effatum, quo præjudicia eſſe deponenda dictitavit. Quod ſi in Philoſophia & facere licet & fieri quoque debet, quidni id Theologo liceat, qui novit, *f* errore circa Religionem nihil eſſe pernicioſius? Hinc

Multum quoque in eâdem gignenda, augenda & conſervanda valet hominis temperamentum. Videmus enim, melancholicos maximè avaroſque ſuperſtitioni deditos atque in ea defendenda pertinaciſſimos eſſe etiam uſque ad ſupplicium. Hinc nonniſi melancholiæ attribuere poſſumus inſanos iſtos errores & mirandas corporis agitationes, quas in Fanaticis noviſque Prophetis noſtræ ætatis conſpicimus. Nec concipi ferè poteſt, homines hos perſuadere ſibi poſſe, quòd Divino Spiritu agitentur. Cæterùm ubi ſemel id animo conceperis, credendum tibi eſſe etiam, de quo convictus non ſis, omnibus erroribus ſuperſtitionique ampliſſima aperitur porta. Atque ita & egregiè quidem ſuperſtitionem depingit Tacitus: *Sanctius & reverentius viſum de actis Deorum credere quàm ſcire.* De moribus German. C. XXXIV. Supremus verò ſuperſtitionis gradus eſt Enthuſiaſmus. Sed & hæc omnia nobis nunc evolvenda non ſunt, ne nimium à viâ digrediamur. De Enthuſiaſmo tamen conſuli poſſunt Henr. Morus, Mer. Caſaubonus, Jo. Lockius, alii.

d Conferri poteſt Ulr. Huberi Oratio de Pædantiſmo, quam recuſam nobis dedit Chriſt. Thomaſius.

e Conf. Rom. XII. 16, 17. 1. Cor. IV. 6. 19. 1. Tim. VI. 4. 5.

f Scilicet, niſi Reformatores Eccleſiæ depoſuiſſent præjudicia à Doctoribus ſuis hauſta, nunquàm ad veritatis perveniſſent agnitionem. Nec hæreticus, qui mentem erroribus inquinatam habet, ad

ſanam

Hinc mirandum, esse Viros doctos, qui eousque progrediantur, ut præjudicia quædam omninò retinenda esse suadeant, ne scepticismo aut novæ Religioni hæresive via paretur. Scilicet, qui ita loquuntur, vel erroris sibi conscii sunt, vel quia veritatem demonstrare haud nôrunt, sibimet ipsis diffident, aut communium errorum propugnatores se esse ostendunt sectæque genio inflatos. Sed sufficiat nobis, præjudicia & errores eodem passu ambulare. Etenim si hi exuendi sint, & jure optimo illa deponenda esse concluseris.

§. XIV.

Cognito morbi fonte, speciebus, affectionibus & effectu, opus quoque est, ut, quæ remedia ei adhibenda sint, penitiùs inquiramus. Quod ut ritè fiat, vera à falsis probè nobis sunt distinguenda. Sunt autem remedia vera vel spiritualia vel communia. Spiritualia sunt tùm lumen divinum, modo quodam supernaturali mentibus nostris immissum, tùm operatio Spiritus Sancti intus in animis nostris agens. Illud intellectum, hæc voluntatem tangit. Illud tenebras, quæ intellectum circumfundunt, dispellit, hæc sensum quendam internum rerum divinarum in nobis operatur, quem aliâs *gustum* sole-

sanam redire doctrinam potest, nisi præjudicia sua deposuerit. Quinimò & impius pietatem non prius sectabitur, quàm veteris Adami perversæque carnis deposu[illegible]

ſolemus adpellare. Communia autem remedia nominamus ea, quæ aliis quoque in ſcientiis præter Theologiam adhiberi poſſunt. Atque hæc itidem vel intellectum concernunt vel voluntatem. Intellectum quidem, qualis eſt ἐποχὴ Theologica, quâ, ubi res ſatis perſpecta nobis haud eſt, judicium ſuſpendimus, & in iis, quæ vel ſcire nobis non contingit, vel quæ Deus ipſe clarè nobis non revelavit, ignorantiam noſtram candidè fatemur, porrò diligens Librorum Sacrorum lectio cum ſtudio linguarum, Artis Criticæ & Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ conjuncta, ita, ut, quid vel in Sacrâ Scripturâ traditum vel in Eccleſiâ per omnia ſecula creditum fuerit, probè noſcamus, & ad judicium tandem Theologicum inde formandum apti ſimus. Voluntas autem emendari & ab affectibus liberari vult, ita, ut nec partium ſectæve ſtudium apud nos valeat, nec odium Theologicum in tranſverſum nos agat, nec ambitio vel alius quivis affectus nobis dominetur. E contrario ſincerus veritatis amor & quæ inde profluit, humilitas ab omni vana gloriola & præſumtione aliena pietaſque haud fucata voluntati imperare judiciumque noſtrum moderari debent, ſi Præjudiciis obviam eundum ſit. Atque hæc omnia latiùs nunc explicabimus, & ad falſa Præjudiciorum remedia poſtmodùm deſcendemus.

§. XV. De

§. XV.

De remediis spiritualibus primùm nobis disquirendum est. Hæc tùm intellectum, tùm voluntatem spectare diximus. Intellectus si à præjudicio & errore liberandus sit, opus habet lumine divino, quod modo quodam extraordinario mentibus nostris illabitur. Jam enim suprà dicere cœpimus, nos per lapsum facultatem res divinas cognoscendi, nobis olim concreatam, perdidisse. Nec opus est, ut multis Scripturæ Sacræ locis id probatum eamus. Consulat, qui volet, quæ ad calcem hujus paginæ allegamus. *a* Cæterùm perdet operam, qui lumen hoc, de quo loquimur, divinum definire terminisque metaphysicis circumscribere contenderit. Ea enim, quæ sensu percipiuntur, definitione, ut arbitror, non opus habent, nec definiri semper queunt; id quod & in rebus naturalibus videmus. Ita, quid spiritus, quid anima, quid lumen sit aut color, aut sexcenta alia, difficulter definiveris, cùm hæc non sub definitionem sed sub sensum cadant. Sufficit itaque, eos, quos lumine isto divino dignatur Deus, nôsse, quid hoc lumen sit. Ii enim, qui intellectum suum tenebris adhùc involutum habent, nec ad Deum conversi sunt, hujus luminis conceptum sibi

a 1. Cor. I. 17. seq. 1. Cor. II. 4--15. 2. Cor. IV. 4. 6. Eph. I. 18. & IV. 18. & V. 8. 14. 2. Pet. I. 19. 20, 21.

ſibi formare nequeunt, nec δέχεται iſta ἄνθρωπος ψυχικὸς, innuente Paulo. *b* Qui verò intellectum à diviniore Spiritu transformatum atque illuminatum habent, ii *ſciunt, quid ſibi à Deo datum fuerit*, *c* *teſtante* intus *Spiritu, Spiritum*, hoc eſt, doctrinam Evangelii lumenque divinum animo illucens *eſſe veritatem*, hoc eſt eſſe verum lumen, non erraticum. *d* Hæc dum ponimus, miramur utique, plurimos eſſe, qui, quæcunque de interno iſto lumine dicuntur, Fanatica eſſe atque Enthuſiaſmum redolere exiſtiment. Hi verò nec corruptionem naturæ humanæ, quâ nunc poſt lapſum laboramus, nec veræ converſionis indolem rectè intelligunt, nec, quæ citamus, loca Scripturæ ritè explicare valent, ſed variâ contortâque explicandi ratione ſenſum eorum detorquent & eludunt, quinimò, quod ſuprà *e* jam innuimus, in eo præcipuè errant, quòd exiſtiment, ita ſtatuiſſe Deum, ſe nonniſi ordinario intellectus lumine ad hominis converſionem uſurum. Scilicet, niſi extraordinarium quoddam & ſupernaturale lumen mentibus noſtris infundatur, nec fides in nobis gigni, nec veritas Chriſtianiſmi à nobis agnoſci poterit, quin potius *Evangelium de cruce* nobis erit *ſcandalum & ſtultitia.*

Oo *f* Lu-

b 1. Cor. II. 14.
c 1. Cor. II. 12.
d 1. Joh. V. 6.
e In notis ad fragmenta S. Irenæi anecdota p. 7,

f Lumen autem hoc divinum adeò omnia evellere præjudicia omnesque errores, ut nihil sit, quod heic ipsi comparari possit, ita perspicuum esse arbitramur, ut nulla egeat probatione. Exemplum in ipsis videmus Domini Apostolis. Qui etsi de regno Christi terreno & gentibus à salute excludendis firmissimè persuasi essent, his tamen præjudiciis facilè nuntium misere, ubi lumen Spiritus S. successit, persuasionem contrariam animis eorum infundens. *g* Cæterùm nemo de hoc lumine meliora unquàm aut saniora protulit Scriptoribus Mysticis, iis nempe, quos experientia spiritualis, non inanis quædam & Philosophica contemplatio Mysticos fecit; mereturque omninò hîc adferri egregium Jo. Rusbrochii effatum, qui etsi Romanæ Religioni autoritatique Ecclesiæ vehementer addictus esset, candidè tamen professus est, se; si contraria sibi credenda proponerentur iis, quæ intus in corde sentiret, ea non crediturum, sed interno luminis divini sensui potiùs fisurum esse. Verba ipsius digna sunt, quæ hùc adponantur: *Mihi ipsi renuncio; atque æternæ veritati & Sanctæ Ec-*

f 1. Cor. I. 23.

g Patet quoque ex hac Apostolorum præjudicata opinione, quanta præjudiciis insit efficacia. Etsi enim ii à Christo edocti essent, regnum ipsius terrenum non esse Joh. VI. 15. & XVIII. 36. Gentilesque etiam convertendos Matth. XXI. 43. hæc tamen præjudicia, immediato licèt Spiritus S. lumine collustrati, diu non deposuere Act. I. 6. donec tandem & illuminatione divinâ & ipsâ experientiâ convicti veritati cesserunt Act. X. 34. 35.

Ecclesiæ Catholicæ fidei & Doctoribus, qui Sacras Scripturas per Spiritum S. explanârunt, me meaque ſcripta lubens ſubmitto. Attamen id, quod intus ſentio & experior, mihi manet, nec poſſum id ex Spiritu meo depellere: imò, ſi vel totum poſſem lucrari mundum, equidem diffidere non poſſem, nec deſperare de Domino JESU, quòd me damnare velit. Hæc Rusbrochius. *h*

§. XVI.

Alterum remedium ſpirituale, quo Præjudicia Theologica erroreſque diſpelluntur, eſt operatio Spiritus S. extraordinaria, intus in voluntate agens. Cùm enim voluntas & paſſiones, quibus illa afficitur, communis errorum mater ſint, patet omninò, illam primùm emendandam reformandamque eſſe. Scilicet ab hâc internâ Spiritus operatione, quæ voluntatem tangit, dependet totum ſalutis noſtræ negotium, *a* ἄισθησις illa ſive guſtus, *b* ſapientia *c* & δοκιμασία ſpiritualis, quâ & ipſam veritatem & Spiritum quemvis probamus. *d* Quinimò is, qui (ut Scripturæ Sacræ terminis utamur) per Spiritum

 S. rege-

h Lib. de verâ contemplatione C. LXXX. in fine, f. 393. a. editionis Colonienſis A. MDCXCII. impreſſæ.

a Phil. II. 13.

b Phil. I. 9.

c Col. I. 9. 10.

d Joh. VII. 17. 1. Cor. X. 15. 1. Theſſ. V. 21. 1. Joh. IV. 1.

S. regenitus eſt, facilè diſtinguet, quænam operationes inter eas, quas intus in ſe ſentit, à Spiritu S. & quæ à naturali quodam motu proficiſcantur, cùm Spiritum S. intus in ſe teſtantem ſentiat. *e* Quæ dum ponimus, non tamen arbitramur, Præjudicia, quæ vocamus Theoretica, ſalutem noſtram haudquaquàm impedientia, internâ hâc Spiritus S. operatione ſemper diſpelli; id quod ipſâ experientiâ refutatur. Sed de Præjudiciis ſaltem Practicis loquimur, vitam ſpiritualem exſtinguentibus & verum converſionis ſanctificationiſque modum intervertentibus. Quod verò de lumine ſpirituali intellectum colluſtrante diximus; illud philoſophicâ quâdam definitione deſcribi non poſſe, id quoque de hâc internâ Spiritus S. operatione, quæ voluntatem noſtram afficit, repetitum volumus. *f* Nemo

e Rom. VIII. 16. Eph. I. 13. 14.

f Viderunt id & hujus temporis Philoſophi, quibus aliâs nihil magis inviſum eſt quàm Enthuſiaſmus. Ita Illuſtris Leibnitius, cujus verba Gallica dabimus, quòd Gallica ubique ferè nunc intelliguntur: *Les raiſons inexplicables conſiſtent uniquement dans notre conſcience ou perception & dans une experience de ſentiment interieur, dans lequel on ne ſauroit faire entrer les autres, ſi l'on ne trouve moyen de leur faire ſentir les mêmes choſes de la même façon . . . . C'eſt pour cela qu'on dit, qu'il ne faut pas diſputer des goûts. C'eſt par la même raiſon, qu'on ne ſauroit faire comprendre à un aveugle né ce que c'eſt que la couleur. Or ceux, qui diſent trouver en eux une lumiere divine interieure ou bien un rayon qui leur fait ſentir quelque verité, ſe fondent en raiſons inexplicables. Et je voy, que non ſeulement les Proteſtans mais encore les Catholiques Romains employent ce rayon. Car outre les motifs de croyance ou de credibilité (comme ils les appellent) c'eſt à dire, outre les raiſons explicables de notre foy, qui ne ſont qu'un amas d'argumens de differens degrés de force, & qui ne peuvent fonder tous enſemble qu'une foi humaine, ils demandent une lumiere de la grace du ciel,*

Nemo iſtam concipit, niſi qui eam ſentit, ex-

 peritur

ciel, qui faſſe une entiére conviction & forme ce qu'on appelle la foy divine, de ſorte que ceux, qui ſe fondent ſur cette lumiere, ne peuvent demander d'autre examen à ceux, qui ſe fondent ſur une lumiere contraire, que celui de la propre conſcience d'un chacun; ſavoir, s'il dit vray & s'il ſent effectivement la lumiere, dont il ſe vante. Nec rejici poteſt, quod addit Vir ſummus, *que cette lumiere interieure eſt ſujette à caution & que l'examen de conſcience ſur ce ſujet eſt aſſés difficile.* Videatur Lettre à Mr. Pelliſſon dans le traité de la tolerance p. 4. 5. 6. Refutat hæc, quæ Leibnitius ponit, Pelliſſonius, negatque dari rationes inexplicabiles. Unde & ridet veritates ſenſus, *les verités de ſentiment* à Juriæo defenſas, Vol. III. Reflex. ſur les differens de la Religion ſive Chiméres de M. Jurieu P. I. Sect. V. Eandem tamen cum Leibnitio ſententiam ingreſſus ferè eſt S. Evermundus. Id quod eapropter miramur, quia ex iis, quæ ſcripſit, non poſſumus non colligere, ipſum de veritate Religionis Chriſtianæ vel dubitâſſe vel ſaltem perſuaſum non fuiſſe. Senſit tamen is in animo ſuo neſcio quam arcanam Dei operationem, cui ipſemet perſuaſionem & converſionem adſcribit. Verba ipſius, Gallica itidem, digna ſunt, quæ hùc adponamus: *Si nous prenons garde aux anciennes converſions qui ſe ſont faites, nous trouverons, que les ames ont été touchées & les entendemens peu convaincus. C'eſt dans le cœur que ſe forme la premiere diſpoſition à recevoir les verités Chrétiennes. Aux choſes qui ſont purement de la nature, c'eſt à l'eſprit de les concevoir, & ſa connoiſſance précéde l'attachement aux objets; aux ſurnaturelles, l'ame s'y prend, s'y affectionne, s'y attache, s'y unit, ſans que nous les puiſſions comprendre. Dieu a mieux preparé nos cœurs à l'impreſſion de ſa grace, que nos entendemens à celle de la lumiere. Son immenſité confond notre petite intelligence, ſa bonté a plus de rapport à notre amour. IL Y A JE NE SAI QUOI AU FOND DE NOTRE AME, qui ſe meut ſecrettement pour un Dieu, que nous ne pouvons connoître; & de-là vient, que pour travailler à la converſion des hommes il nous faut établir avec eux la douceur de quelque commerce, où nous puiſſions leur inſpirer nos mouvemens; car dans une diſpute de Religion l'eſprit s'efforce en vain de faire voir ce qu'il ne voit pas; mais dans une habitude douce & pieuſe il eſt aiſé à l'ame de faire ſentir ce qu'elle ſent. A bien conſiderer la Religion Chrétienne on diroit, que Dieu a voulu la derober aux lumieres de notre eſprit, pour la tourner ſur les mouvemens de notre cœur.* Ita egregiè S. Evermundus T. III. Opp. titulo: *Penſées ſur la Religion* p. 100. 101. 102. Sed nec diſſimulandum eſt, inter recentiores alios quoque fuiſſe, qui in diverſa omnia abierint. Præcipuum

peritur & gustat. Unde & terminus *gustus* in Sacro

cipuum inter hos nominamus Petrum Bælium, qui & ingenii vi & sermonis nitore parem ferè non habuit. Is autem alicubi: *Les preuves de sentiment ne concluent rien. On en a en Saxe touchant la presence réelle tout comme en Suisse touchant l'absence réelle. Chaque peuple est pénétré des preuves de sentiment pour sa Religion: elles sont donc plus souvent fausses que vrayes.* Vide Continuation des pensées diverses §. 20. p. 83. Idem & alibi Juriæum ridet, quòd affirmaverit, *que les fidelles ne sont point conduits à l'orthodoxie par des preuves evidentes mais par des preuves de sentiment, & qu'ils discernent la verité par le goût & non point par des idées distinctes.* Dict. Hist. & Crit. T. III. Tit. Nicole. (C) f. 2223. a. Scilicet cum tres viæ sint veritatem indagandi, *via autoritatis*, *via examinis* & *via gustus*, ultimas hasce duas combinaverat Juriæus, quem & Saurinus & Bælius refutare sustinuerant. Hinc Bælius, utpote Juriæo infensus, idem argumentum sæpiùs repetit, nec tamen ubivis satis sibi cavet, sed veritatem invitus quoque alio in loco profitetur. Eam enim in sententiam descendit, ut credat, statui posse, *que les hommes ne sont conduits à la vraye Religion ni par la voye de l'autorité ni par la voye de l'examen, mais les uns par l'education & les autres par la grace.* Conf. l. c. tit. Pellisson (D) f. 2342. b. Adde tamen & Comment. Philos. T. I. P. II. C. X. p. 467. 468. Quid quæso hoc aliud est, quàm veritates sensus viamque gustus, quam vocamus, adstruere? Id unum in errorem traxit Bælium, quòd existimavit, eos, qui viam gustus statuunt, arbitrari, quascunque veritates sive theoreticas sive practicas gustu discerni atque inveniri posse. Hinc dogma de præsentia reali allegavit & persuasionem communem pro gustu sumsit, quod perperam ab ipso factum. Suprà enim jam diximus, hanc positionem nostram veritates merè theoreticas haud concernere. Nemo tamen acerbiore calamo hanc de gustu spirituali doctrinam adgressus fuit Illustri Schaftsburio, acuti quidem ingenii Viro, sed qui de Religione Christianâ parum mihi persuasus fuisse videtur. Damus ipsius verba Anglica (suo enim quemque idiomate loquentem audire amamus): *In Religion the Enthusiasm, which works by love, is subject to many strange irregularitys; and that which works by fear, to many monstrous and horrible superstitions. Mysticks and Fanaticks are known to abound as well in our Reform'd as in the Romish Churches. The pretended floods of grace pour'd into the bosoms of the Quietists, Pietists and those, who favour the exstatick way of devotion, raise such transports as by their own Proselytes are confess'd to have something strangely agreeable and in common with what ordinary lovers are us'd to feel.* Vide ipsius miscellaneous reflections Misc.

Sacro Codice ad eam denotandam adhibetur. *g*

§. XVII.

Nunc ad communia iſta remedia, queis Præjudicia Theologica diſpelli queunt, deſcendimus. Inter ea, quæ intellectum concernunt, primum eſt, quod allegavimus, ἐποχὴ Theologica, quâ, ubi certi quid nobis cognoſcere non datur, ſive propter obſcuritatem revelationis ſive propter incomprehenſibilitatem objecti ſive etiam ob imbecillitatem intellectus noſtri, qui id penetrare haud valet, ignorantiam noſtram fatemur, & judicium ſuſpendimus, ad ſacrum illud NON LIQUET confugientes. Monſtrat ipſa hæc ἐποχῆς Theologicæ definitio, nihil eâ ſalubrius atque ad terminandas controverſias Theologicas utilius eſſe. Scilicet hic præcipuus contentionum de Religione fons eſt, quòd determinare omnia atque decidere velimus, quæ tamen vim intellectus noſtri tranſcendunt, nec determinari poſſunt, aut debent. *a* Hinc rationes diſſentientium ex utrâque parte

 ſe

Miſc. II. Ch. I. p. 38. Poterant hæc, ut arbitror, ſtylo iſto ſarcaſtico & ipſis objici Apoſtolis. Sed facilè perſpicitur, ipſam pietatem & id, quod anima Chriſtianiſmi eſt, hâc ratione rideri. Longè autem periculoſius eſt, praxin Chriſtianiſmi riſui exponere quàm ipſam veritatem, cui ille ſuperſtructus eſt.

g 1. Pet. II. 3.

a Hinc Apoſtolus Paulus monet Romanos, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν ἐις τὸ σωφρονεῖν, ἑκάςῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίςεως. Rom. XII. 3. Non enim datum eſt nobis in hâc vitâ

ſe offerunt ejuſdem ſæpiùs momenti, hinc lites in infinitum ſeruntur, confunduntur que ſæpiùs ſimplicium animi, ut neſciant, quid ſibi credendum ſit. Nec profectò eſt, qui ἐποχὴν hanc Theologicam rejecerit, niſi qui cœcâ ambitione ductus ſcientiam affectaverit vanam & ſimulatam. *b* Diſcamus potius ſinceri eſſe, & dicere quod res eſt. Ubi certitudo vel evidentia nobis deeſt, fateamur id ingenuè; ubi nonniſi probabili ſub ratione nobis cognitum eſt, quod affirmamus, majorem certitudinis gradum non affectemus, nec affirmemus, niſi de quo certiſſimè ſimus perſuaſi atque firmiſſimis argumentis convicti. *c* Fuit hæc Apoſtolo Paulo mens, qui, cùm arcana providentiæ ſapientiæque divinæ aſſequi non poſſet, licèt Spiritu Sancto immediatè, ut ajunt, colluſtratus eſſet, excla-

vitâ niſi τὸ βλέπειν δἰ ἐσόπτρȣ ἐν αἰνίγματι. 1. Cor. XIII. 12. Quid quòd & Angelis multa ſunt abſcondita, qui εἰς αὐτὰ ἐπιθυμȣ̃σι παρακύψαι. 1. Pet. I. 12. & Filio hominis dies judicii? Marc. XIII. 32. Hinc, ubi neſcire nos ex ſuis myſteriis quid vult Deus acquieſcendum utique nobis eſt, ulteriorque & ſecutura revelatio exſpectanda. Phil. III. 15. 16. 2. Pet. I. 19.

b Ajunt, ſummum Mahumedanorum Sacerdotem, quem *Muffti* adpellant, deciſis ſuis ſemper hæc ſubjicere: *Ita ego, ſed Deus novit, quid ſit melius.* Quæ utique inſignis nec culpanda modeſtia eſt. Vide *Tableau de l'Empire Ottoman par M. Ricaut* C. IV. p. 49. Aliter omninò ii inter Theologos, qui autoritatis ſuæ affectant gloriam, atque ubi controverſum quid decidunt, τὸ αὐτὸς ἔφα ingeminandum putant.

c Egregiè Taylorius, Epiſcopus Anglicanus: *It were very fit, that our confidence should be according to our evidence, and our zeal according to our confidence.* In Tract. *on the liberty of propheſying* p. 427. Verba hæc auro digna eſſe exiſtimamus.

exclamavit admirabundus, ſuamque ignorantiam inſimul confeſſus eſt : ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ. ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ ταὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου ; *d* Alibi idem : οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων, εἴτε ἐν σώματι, ΟΥΚ ΟΙΔΑ, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, ΟΥΚ ΟΙΔΑ, Ο ΘΕΟΣ ΟΙΔΕΝ. *e* Digna hæc Apoſtolo erat tàm ingenua confeſſio, ſed longè dignior iis, qui ab arcanorum divinorum ſcientiâ longiùs remoti ſunt. Aſt ita comparati ſunt homines, ut credant, ſibi turpe eſſe, ſi aliquid neſciant. Hinc in quævis involant myſteria, & ſi certi quid ipſis cognoſcere datum non ſit, & vel argumenta ejuſdem momenti ex utrâque parte ſe offerant, vel ipſum, de quo diſquiritur, argumentum tantis tenebris involutum ſit, ut, quò ſe vertant, ferè neſciant, ſecant nodum Gordium gladio metaphyſico, *f* ter-

d Rom. XI. 33. 34.
e 2. Cor. XII. 2.
f Hinc optimo jure Theologus magni nominis *monſtra vocum metaphyſica* è Scholis Theologicis proſcripta vult in Præfatione Compendii ſui Fœderalis. Agimus verò hîc de ſpuriâ illâ Scholaſticorum Metaphyſicâ, eâ nempe, quæ nonniſi terminos inanes complectitur, nec niſi ad lites ſerendas facit. Atque hæc ab Apoſtolo Paulo quoque damnatur Coloſſ. II. 8. 1. Tim. VI. 20. Aſt ne hanc quidem omninò negligendam eſſe cenſemus, juxta illud Senecæ Epiſt. XLIX. *Proſpicienda illa ſed proſpicienda tantùm & à limine ſalutanda, in hoc unum, ne verba nobis dentur & aliquid eſſe in illis magni & ſecreti boni judicemus.* Quod enim dicitur, terminis Scholaſticis & Metaphyſicis omnia clariora reddi & magis diſtincta, id ficulneum eſt. Neque enim ii *ex fumo lucem dant*, ſed *ex fulgore* potius *fumum*, ut phraſi Horatii utar, aut obſcurum

terminosque fingunt nihil significantes, *g* ne tacuisse videantur. *h* Egregiè Cicero de naturâ Deorum: *i Nîl tàm temerarium tàmque indignum sapientis gravitate atque constantiâ est, quàm quod non satis explorate perceptum sit & cognitum, sine ullâ dubitatione defendere.* Et ibidem: *Quàm bellum est velle confiteri potius, quod nescias, quàm ista effutientem nauseare atque*

rum saltem per æquè obscurum explicant. Cæterùm notissima est illa Card. Pallavicini vox sed & verissima: *Senza Aristotele noi mancavamo di molti articoli di fede.*

g Termini nihil significantes sunt, quibus nulla subjecta est potestas. Atque his abundat Theologia Scholastica. Eò magis autem illi homines in admirationem rapiunt, quò minùs intelliguntur. Hinc Lucretius L. I.

Omnia enim stolidi magis admirantur amantque,
Inversis quæ sub verbis latitantia cernunt,
Veraque constituunt, quæ bellè tangere possunt
Aures & lepido quæ sunt fucata sonore.

Scilicet innumeræ in Theologia voces nonnisi ad serendas lites confictæ venditantur, quibus tàm nulla attribui potestas potest, quàm Aristophanico illi φλαττοθραττοφλαττόθρατ. Unde nec isti, qui de his vocibus disputant, in doctorum numero sunt habendi, utpote qui, dum magna eruditionis opinione inflati sunt, nihil sciunt. Vide Rom. I. 22. 1. Cor. VIII. 1. 2. 1. Tim. I. 7. VI. 4. 2. Tim. III. 7. 8. Patet hinc, si corrigenda sit Theologia, quæ tot spinis Scholasticis hirsuta nunc incedit, quantum inutilis materiæ sit abscindendum. Acutè Turrettinus: *Theologia haud absimilis est Arti statuariæ, quæ non tàm adjiciendo quàm abradendo opera sua perficit. Tantùm materiæ inutilis vel noxiæ abscindendum est, donec id, quod supererit, sit novus homo ad Dei imaginem sculptus.* Cogitat. de Religione §. 70.

h Miror, articulum de Trinitate hùc trahi à S. Augustino. Ita enim ille: *Cùm quæritur, quid tres? magnâ prorsus inopiâ laborat humanum eloquium. Dictum est tamen tres personæ, non ut illud diceretur, sed ne taceretur.* De Trinit. L. V. C. IX. & L. VII. C. IV. *Ne omninò taceremus, interrogati, quid tres, cùm tres esse fateamur.*

i L. I.

atque ipsum sibi displicere. Et alibi: *Ex cæteris Philosophis nonne optimus & gravissimus quisque confitetur, multa se ignorare, & multa sibi etiam atque etiam esse discenda?* k Nec minus rectè Cassiodorus *melius esse* ait, *in occultis causis confiteri ignorantiam, quàm periculosam sumere audaciam.* l Hinc & Josephus Scaliger ex occasione disputationum Gomari & Arminii ita:

Ne curiosus quære causas omnium,
Quæcunque libris vis Prophetarum indidit
Afflata m cœlo, plena veraci Deo:
Nec operta sacri supparo silentii
Irrumpere aude, sed pudenter n præteri.
Nescire velle, quæ Magister optimus
Docere non vult, erudita inscitia est.

Quinimò & Quintilianus inter virtutes Grammatici refert, *quædam si nesciat*, o egregiusque est Canon, quem Clariss. Clericus Arti Criticæ p inseruit: *Quando Scriptor de re obscura verba faciens utitur vocibus ambiguis, nec aliunde nobis constat, quousque ejus cognitio in hoc negotio porrecta fuerit, ad* ἐποχὴν *tanquàm ad anchoram sacram est confugiendum.* Magna itaque

k Tuscul. Quæst. III.
l Lib. de animâ C. XIV.
m Bælius malè *sacrata* legit in *Reponse aux questions d'un Provincial* T. III. p. 1055.
n Legendum esse *prudenter* observat Leibnitius in *Essais de Théodicée* Disc. prelim. §. 56. p. 67. 68.
o L. I. C. VIII.
p P. II. Sect. I. C. V. §. 16.

que ſapientiæ pars eſt, ſi, ubi verum invenire nequeas, judicium ſuſpenderis, eaque rimari ceſſes, quæ ingenio tuo aſſequi non valeas. *q* Nam

Qui curioſus poſtulat totum ſuæ
Patere menti, ferre qui non ſufficit
Mediocritatis conſcientiam ſuæ,
Judex iniquus, æſtimator eſt malus
Sui naturæque; nam rerum parens
Libanda tantùm quæ venit mortalibus,
Nos ſcire pauca, multa mirari jubet.
Nam qui fateri nîl poteſt incognitum,
Falsò neceſſe eſt placet ignorantiam,
Umbraſque inanes captet inter nubila
Imaginoſæ adûlter Ixion Deæ.
Magis quieſcet, minùs errabit animus
Contentus eruditione parabili;
Nec quæret illam, ſi qua quærentem fugit.
Neſcire quædam magna pars ſapientiæ.

Viderunt hæc, quos frequenter allegare amamus, quòd partium ſtudiis addicti non fuerunt, recentiorum temporum Philoſophi. Unus autem inſtar omnium hîc procedat S. Evermundus, qui ſæpius miratur, homines ea velle com-

q Scilicet verum eſt illud Ariſtotelis: *τὴν δ' ἀκριβολογίαν τὴν μαθηματικὴν ἐκ ἐν ἅπασιν ἀπαντητέον. Certitudo mathematica non in omnibus rebus haberi poteſt.* Metaph. L. I. P. II. ſub finem; rectéque ait Turrettinus: *Qui vellent, Religionis fundamenta eodem genere demonſtrationum probari, quibus probantur veritates Mathematicæ, ad Religionis ſcopum atque indolem non ſatis attendunt.* Cogit. de variis Theologiæ Capitibus §. 41.

comprehendere, quæ tamen comprehendi nequeunt. Verba ipſius Gallica ad calcem hujus paginæ adſcripta *r* dabimus, ne tædioſâ & affectatâ verſione, quam ſecum ferunt, elegantiam perdant. Quocunque igitur mentem vertamus, neceſſe erit, ut aliquando in rebus divinioribus dijudicandis ἐποχὴν adprehendamus. Suadet id primùm, uti ſuprà jam innuere cœpimus, revelationis obſcuritas. Quamvis enim, quæ & communis omnium Proteſtantium fides eſt,

r Exſtant hæc T. IV. Opp. cui inſeritur *Lettre à Mad. la Ducheſſe de Mazarin*, ſive *Reflexions ſur l'eſprit de religion*, ubi: *Nous paſſons la vie à vouloir comprendre ce qui ne ſauroit être compris; & il vient des tems de ſécheresſe & de langueur, où on fait de fâcheuſes reflexions ſur le tourment qu'on ſe donne pour un bien oppoſé aux ſens, peu connu à la raiſon, conçû foiblement par une foy incertaine & mal aſſûrée.* p. 96. 97. Patet ex his, quæ poſtremò allegavimus, S. Evermundum vel guſtu illo ſpirituali, de quo ſuprà diximus, planè caruiſſe, vel iſtum ſaltem ſuppreſſiſſe. Unde & ultima hæc mali commatis ſunt, niſi de iis ſolis, qui converſionis gratiâ adhuc deſtituti ſunt, idem loquatur. Pergit autem Vir ingenioſus: *Pour les myſtéres, ils ſont au deſſus de l'eſprit humain, & nous cherchons inutilement à connoître ce qui ne peut être connû, ce qui ne tombe ni ſous les ſens ni ſous la raiſon. La coûtume en autoriſe le diſcours, LA SEULE GRACE* (hæc egregiè dicuntur) *en peut inſpirer la créance. Il ne dépend pas de nous de croire ce qu'on veut, ni même ce que nous voulons. L'entendement ne ſauroit ſe rendre qu'aux lumieres qu'on luy donne; mais la volonté ſe doit ſoûmettre aux ordres qu'elle reçoit.* p. 98. 99. Idem Tomo eodem, eo loco, ubi exſtant *reflexions ſur la Religion: Nous diſons par docilité, que nous croyons ce qu'on dit avec autorité qu'il nous faut croire, mais ſans une grace particuliere nous ſommes plus inquietés que perſuadés d'une choſe, qui ne tombe point ſous l'évidence des ſens & qui ne fournit aucune ſorte de demonſtration à nôtre eſprit.* p. 313. Hinc & p. 317. allegat noſter Juriæi verba ita ſcribentis: *Je croi les myſtéres de l'Evangile, non par conviction, mais parce que je croi, que cela eſt de la derniere importance pour la gloire de Dieu & pour mon ſalut. Traitté de la nature & de la grace.* p. 225. Quæ ipſa tamen cum grano ſalis accipienda ſunt. Alio loco ita inſit: *Dieu nous donne*

eſt, ea omnia clariſſimè nobis revelata ſint, quæ ad ſalutem æternam acquirendam creditu abſolutè ſunt neceſſaria; multa tamen ſunt myſteria, multa & alia dogmata, multa & quæ ad Hiſtoriam ſacram ſpectant, quæ omnem omninò diligentiam noſtram perſpicaciamque eludunt, & quæ vano impetu auſuque rimari & determinare tentaveris, maximè, ſi is quoque, qui in Litteris Sacris obtinet, ſcribendi modus reſpiciatur, ex omni parte difficilis, tùm quod linguam, quâ illæ exaratæ ſunt, tùm quod ſtylum geniumque ſermonis attinet. Lingua profectò Hebræa, quæ mortua eſt, multa habet vocabula multaſque phraſes, quarum ſignificatus ſciri deſiit, ut taceamus inſignem ejus paupertatem, quæ infinitarum ambiguitatum mater eſt. Accedit, plura loca in Sacris Scripturis tanquàm corrupta nobis apparitura, & quæ reſtitui ampliùs nequeant, niſi crederemus, providentiam divinam huic Libro ita invigilâſſe, ut præſertim in locis primariis, fidem concernentibus,

donne aſſés de lumiéres pour bien agir, nous en voulons pour ſavoir trop, & au lieu de nous en tenir à ce qu'il nous découvre, nous voulons pénétrer dans ce qu'il nous cache. T. III. Opp. tit. *Penſées ſur la Religion* p. 97. Eadem ferè habet & Cyrillus Alex. in Proſphonetico ad Imp. Theodoſium: ὐ ταῖς ὑπὲρ μέτρον ἀκριβείαις καταλύειν ἄξιον, ὔτε μὴν ταῖς ἐις ἄκρον ἐρεύναις ὑποφέρειν τὰ ὑπὲρ νῦν. Et Hilarius L. VIII. de Trinitate p. 149. *Humana mens hoc ſolum ſapit, quod intelligit, & mundus hoc tantum, quod poteſt, credit, ſecundùm elementorum naturas id tantùm poſſibile exiſtimans, quod aut videret aut ageret.* Et Gregorius M. L. XVI. Moral. C. XXVII. *Omne enim, quod ratione perſcrutari non poſſumus, credere contemnunt, & per inquiſitionem nimiam in errorem labuntur.*

tibus corrumpi non potuerit. Ipſe quoque ſcribendi modus, qui in Libris Novi Fœderis adparet, Helleniſticus eſt atque ex Hebræa ſcribendi ratione explicandus. Denique & diverſitas ſtyli, quæ in Sacris Scriptoribus obſervatur, ſæpiùs obſcuritatem parit, nec negari poteſt, eſſe, qui involutâ dicendi ratione & difficili uſi fuerint. Cui rei ut remedium ἑρμηνευτικὸν adhibeatur, hoc opus, hic labor eſt. *ſ* Secunda ratio, quæ ad ἐποχὴν Theologicam nos ducit, eſt objectorum (ſit venia verbo metaphyſico, metaphyſicas enim voces dediſcere vix poſſibile iis eſt, qui his loquendi modis adſueti ſunt) incomprehenſibilitas. Pertinent hùc omnia ferè fidei myſteria, intellectui humano impervia, & quorum nec ideas formare nec combinare nobis datum eſt. Multum etenim obſcuritas objecti valet ad gignendos errores, niſi eam ſponte agnoſcamus & ἐποχὴν adprehendamus, quod & vidit acutiſſimus Bælius. *t* Diximus autem non ſine ratione, tùm ea myſteria intellectui humano impervia eſſe, quorum ideas formare non poſſumus, quale exempli gratiâ eſt Trinitatis

ſ Eſt & hæc, quæ ἐποχὴν Theologicam nobis ſuadeat, ratio, quòd veteres Chriſtiani pauciſſimos nobis libros reliquerunt, teſtante Euſebio, Apoſtolos *de libris ſcribendis parùm ſollicitos fuiſſe, utpote præſtantiore miniſterio & plus quàm humano fungentes.* Hiſt. Eccleſ. L. III. C. XXIV. Quinimò & tot ſcripta olim ficta atque ſuppoſita fuere, ut ad Pyrrhoniſmum Hiſtoricum ferè delabendum eſſet, niſi Ars Critica hîc opem ferret.

t Ita autem ille: *Il y a des procés civils & des controverſes, où la verité eſt ſi difficile à demêler de la fauſſeté, que les juges les plus deſinte-*

tatis mysterium, *u* tùm ea etiam, quorum ideas nobis combinare datum non sit. Referendæ hùc sunt quæstiones de origine mali, *x* de permissione lapsus,

desinteressés & que les Pyrrhoniens mêmes les plus habiles ne sauroient de quel côté se tourner. Il est donc vray, que les préjugés & les passions n'aveuglent pas en toutes rencontres & que LES DIFFICULTE'S de l'examen SONT quelquefois DANS LES OBJETS. Dict. Hist. & Crit. tit. Pellisson (E) f. 2344. a.

u Demonstrârunt hoc alii sed quos allegare supersedemus, cùm res demonstratione non egeat, & sincerâ cujusvis confessione demonstretur. Fuerunt tamen, qui ideam Trinitatis dare conati sunt, partim ex similibus ex natura petitis, e. g. unius hominis tres personas repræsentantis vel trium corporis dimensionum, &c. partim ex Sephirotis Cabbalisticis, quod cum aliis fecit Christianus Knorrius, partim peculiari conceptu adinvento sive Mystico, qualem nobis dedere Jac. Boehmius & Pet. Poiretus, sive Philosophico, cujus infinitæ dantur species, prout suus cuique fœtus pulcher est. Nolumus hîc adducere veteres tùm Orthodoxos tùm Hæreticos, quorum infinita ferè sunt Systemata. Inter recentiores sunt, qui tria in Divinitate agnoscant individua eaque æqualia sed unius essentiæ, item, qui unitatem in Trinitate agnoscant partim individualem partim specificam, ut Sherlockius, alii, qui subordinationem in Trinitate afferant, quod cum Remonstrantibus Bullus, Cudworthus multique Theologi Anglicani faciunt, porrò qui personas in modis relationibusque intrinsecis ponant, ut Southius, rursus, qui in nudis relationibus extrinsecis Trinitatem consistere existiment, aut eam ex tribus partibus velint compositam, quæ Wallisii fuit sententia, iterum, qui personas divinas ex attributis explicent, quod fecit cum plurimis Nyæus, aut tres Dei vitas Trinitatem efficientes confingant, atque hâc hypothesi nixi Anthropomorphitarum errorem sustineant defendere, quod tentavit Warrenius, ut quæ nuper in Anglia à Whistono & Clarkio disputata fuere taceamus. Sed perperam quidem ii faciunt, qui ἐμβατεύουσιν, ἃ μὴ ἑωράκασιν, Ecclesiæque turbantes pacem impiis occasionem præbent totam ridendi Religionem & ex Theologorum disputationibus concludendi, omnia aut incerta aut falsa esse. Quidni potius hæc æternitati reservemus & in exprimendo hoc mysterio Scripturæ Sacræ verbis potissimùm utamur? Id quod tutissimum esse quivis videt, nisi autoritatis præjudicio in transversum agatur.

x Hoc de argumento inter doctissimos acutissimosque Viros superioribus annis abundè satis disputatum fuit, autore certaminis Petro

lapſus, de neceſſitate ſatiſfactionis ad remittenda hominum peccata, de concurſu divino in actionibus malis, de prædeſtinatione, de incarnatione & exinanitione Chriſti, de pœnis impiorum æternis, de prædicatione Evangelii tot gentibus maximæque hominum parti denegatâ, de præſentiâ reali Corporis Chriſti in S. Euchariſtiâ, & quæ alia ſunt tantis difficultatibus circumſepta, ut ſolvi omninò nequeant, ſi ad rationis noſtræ modulum componantur. Diſtinguendum tamen hîc eſt inter obſcuritatem revelationis & obſcuritatem objecti, atque ubi illius adeſt evidentia, *y* hæc nos haud impedit, quò minùs ea fidenter determinemus, quæ clarè nobis revelata ſunt, uti jam ſuprà in Diſſertatione de Conſecratione Veterum Euchariſtica monuimus. *z* Cavendum enim eſt, ne ea, quam ſtatuimus,

tro Bælio. Sed nihil proficiunt, qui ipſorum ſcripta legunt, niſi quòd, ſi quidem aliquâ judicii vi polleant, ex iis perſpiciant, tot ex omni parte difficultates, quamcunque adprehendas ſententiam, ſe offerre, ut, quæ melior ſit, determinare ferè neſcias. Ultimum hujus argumenti ſyſtema & à cæteris aliquatenùs diverſum nobis dedit Philoſophorum hujus ſæculi Princeps, Illuſtris, quem ſæpiùs jam citavimus, Leibnitius. Sed, ut verum fateamur, id ſententiam Bælii confirmare potius, neceſſitatemque mali ſtabilire, quàm evertere nobis videtur.

y Rectè Malebranchius *de la Recherche de la verité* L. I. C. III. §. 2. ait, *qu'il ne faut pas s'étonner, ſi nous n'avons pas d'évidence des myſtéres de la foy, puiſque nous n'avons pas même d'idées.* De quibuſdam myſteriis profectò id certiſſimum eſt; aut dicendum potius, ideas, quas de iis formamus, valdè imperfectas & obſcuras eſſe.

z In eo ſaltem difficultas jacet, quòd diſcrimen veræ falſæque evidentiæ haud omnibus tàm clarè pateat. Putant enim multi, evidentiam veritatemque hujus vel illius propoſitionis ſibi compertam eſſe,

ἐποχὴ Theologica in Pyrrhonifmum degeneret, quo pejus malum vix inveniri poteft, uti in fequentibus notabimus. Poftremò & imbecillitas intellectus humani, uti diximus, ἐποχὴν Theologicam fuadet iis in rebus, quibus dijudicandis debiles obtufæque ingenii vires haud fufficiunt. Atque hoc ferè folum eft, quod viam examinis, quam vocant, invifam reddere poffit. Pauci quippe funt inter mortales, qui eâ judicii acie polleant, ut de rebus difficilibus æquè ac adcuratè poffint judicare. Sed nîl aliud hîc fupereft, quàm ut vicem eorum doleamus, nec autoritatis via eapropter adprehendenda, quæ præter hanc difficultatem alias innumeras habet, heic, quòd inftituti noftri ratio id non fert,

effe, perverfâ licèt imaginatione fuâ decipiantur. Sed hi dolendi potiùs funt, utpote qui defectu judicii fanioris vel finceritatis laborent, quàm ut longum cum iis examen ineundum regulæque præfcribendæ fint, quibus veram evidentiam à falfâ difcernant. Cæterùm non negari poteft, verum effe illud Philofophorum axioma, nihil credendum effe, nifi cujus evidentia nobis conftet, & quod clarè & diftinctè concipiamus. Etenim fides noftra, quod & fuprà jam verbis Taylorii notavimus, eofdem gradus habere debet, quos habet noftra evidentia. Quod fi obfervaverimus, ab errore & præjudicio facilè nobis cavebimus. Aft nec cum illis facimus, qui circa evidentiam conceptûs nimios fibi fcrupulos formant. Ita Malebranchium miramur afferentem, corporum exiftentiam ex ratione probari non poffe, nec nifi ope fidei innotefcere; quæ eadem ferè & Renati Cartefii fuit fententia; videnturque ii magis adhuc excufari poffe, qui fpirituum exiftentiam in dubium vocant. Prout autem evidentia conceptûs fufficiens fidei noftræ fundamentum eft, ita & evidentia fenfûs. Sunt enim multæ res, quæ conceptui non fubjacent fed fenfui.

fert, haud tangendas. * Cæterùm quæ de ἐποχῇ Theologicâ diximus, cum veteris Ecclesiæ sententiâ ad amussim congruunt. †

 §. XVIII. Al-

* Qui recentiorum temporum controversias nôrunt, eos latere non potest, hoc de argumento inter Viros doctissimos & tùm ingenii vi tùm scribendi arte plurimùm pollentes multa disputata fuisse. Ex unâ parte pro viâ autoritatis pugnârunt Petrus Nicolius & Paulus Pellissonius; ex alterâ parte viam examinis defenderunt Jo. Claudius & Petrus Juriæus. Utramque verò adgredi sustinuit & subruere tentavit Petrus Bælius. Patet autem, quod diximus, viam autoritatis eâdem, quâ examinis via premitur, difficultate laborare, cùm ad viam autoritatis nonnisi viâ autoritatis aut præjudicio præcipitantiæ perveniri possit. Id quod innumeris in locis laudatus Bælius observavit, maximè verò in Dict. Hist. & Crit. tit. Nicole (C) T. III. f. 2223. a. ubi: *Un homme, qui se veut assûrer legitimement, qu'il se doit soûmettre à l'autorité de l'Eglise, est obligé de savoir, que l'Ecriture le veut ainsi.* Idem ferè est, quod Vir doctissimus Jo. Alphonsus Turrettinus alicubi notat: *Ut sciam, quibusdam Doctoribus absque examine credendum esse, examen requiritur, ipso singulorum doctrinæ capitum examine difficilius.* Cogitat. de Controv. §. 64.

† Gregor. Nazianz. Orat. XXVI. f. 454. cùm damnâsset eos, *qui simplici ac ingenuâ tractatione relictâ tortuosum atque involutum genus* Theologiæ *invexerint*, eum laudibus evehit, ὅστις μετρίως περὶ Θεοῦ φθέγγεται, καὶ τὰ μὲν εἰπεῖν οἶδε, τὰ δὲ κατέχειν, τῶν δὲ ὁμολογεῖν τὴν ἄγνοιαν. Ita & Basilius Hom. XXIX. T. I. f. 624. Εἰδέναι γὰρ ὀφείλομεν, ἃ χρὴ λαλεῖν καὶ ἃ χρὴ σιωπᾶν. οὐ πάντα ῥητὰ τῇ γλώσσῃ, ἵνα μὴ ὁ νοῦς καθάπερ ὁ ὀφθαλμὸς ὅλον τὸν ἥλιον θέλων ὁρᾶν ἀπολέσῃ καὶ ὃ ἔχει, φῶς. Hilarius L. X. de Trinitate f. 751. *Ratio cœlestis in tantum intelligenda est, in quantum se permittit intelligi; in tantum expetenda est, in quantum apprehendendam se dedit, ne, si contenti indulgentiæ moderatione non simus, amittamus indulta.* Et Gregorius M. L. XIV. Moral. C. XII. Ecclesia *utilius studet nescire, quæ perscrutari non valet, quàm audacter definire, quæ nescit.* Cæterùm conferri hîc quoque potest Dissertatio nostra de Consecratione Veterum Eucharistica §. 19.

§. XVIII.

Alterum, quo Præjudiciorum morbus curari possit, intellectusque ad veritatem dogmatum sacrorum dignoscendam aptus reddi, remedium est diligens S. Scripturæ lectio cum studio Linguarum, Artis Criticæ & Historiæ Ecclesiasticæ conjuncta. Velim autem, ut, qui Libris divinioribus legendis operam dat, sine partium studio ad eos accedat, nec systema fidei jam conceptum afferat, quod ex verbis sacrorum Scriptorum sibi arbitretur extrahendum; sed potiùs exstimet, ex iis demùm, quæ legit, ritè combinatis sibi systema doctrinæ sanctioris formandum esse. Hinc optimè Hilarius Pictaviensis: *Optimus lector est, qui dictorum intelligentiam expectet ex dictis potius, quàm imponat, & retulerit magis quàm attulerit, neque cogat, id videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumserit intelligendum.* a Porrò nec cursoriâ operâ legendæ sunt sacræ Scripturæ, sed magnâ cum diligentiâ rimanda & secum invicem combinanda earundem loca, ut de genuino sensu à nobis invento certi esse queamus. Denique & genius cujusvis Scriptoris dicendique ratio probè exploranda est, ut easdem, quas ipse animo concepit, ideas & nos quoque for-

a L. I. de Trinitate.

formare diſcamus. Nemo hoc inter recentiores melius obſervâſſe ſibi viſus eſt Jo. Lockio, ſummi ingenii Viro, qui Epiſtolas quaſdam Paulinas hâc ratione explicare conatus fuit. *b* Cæterùm cùm noſtri inſtituti non ſit, regulas hermeneuticas hîc tradere, id unicum nobis adhùc notandum venit, eos, qui Scripturam ſacram intelligere ſenſumque ipſius ritè inveſtigare cupiunt, linguarum, queis ea ſcripta eſt, cognitione nec mediocri ſaltem inſtructos eſſe debere. Quod utique nemo nobis negaverit, qui perſpexerit, textui originali majorem quàm verſionibus fidem eſſe habendam, cùm verſiones textum nunquàm tàm adcuratè exprimere valeant, ut omnis ſermoni nitor atque emphaſis conſervetur; & quævis lingua peculiarem habeat genium, quam alia exprimere nequit; porrò etiam nulla ſit verſio, quæ non ſæpiùs ab alterâ diſſideat, ubi ad terminandam litem ſine dubio ad originem erit recurrendum. Parùm tamen proficimus linguarum cognitione, niſi Ars accedat Critica, quæ nos doceat, quâ ratione eâdem ritè uti poſſimus. Nihil autem aliud per Artem Criticam intelligimus, quàm ſcientiam ſenſum Scripto-

b Vide ipſius *paraphraſe and notes on the Epiſtles of St. Paul*, maximè verò *the prefix'd eſſay for the underſtanding of St. Paul's Epiſtles by conſulting St. Paul himſelf.* Multa ſunt egregia, quæ hîc leguntur, digna omninò, quibus Interpretes Scripturæ attendant; nec tamen omnia ita comparata, ut ea calculo noſtro adprobemus. Cæterùm qui Anglica non novit, excerpta Clariſſ. Clerici adeat in Bibliothecâ ſelectâ exſtantia.

Scriptorum, quæ legimus, rectè perfpiciendi & explicandi, genuinam verborum phrafiumque fignificationem eruendi, genium eruditionemque Scriptoris ftylumque, quo utitur, dijudicandi, Scripta fpuria & interpolata à genuinis fecernendi, loca item corrupta emendandi, & eafdem animo ideas formandi, quas formavit ille, qui ea litteris mandavit, quæ nos legimus. *c* Regulæ autem hujus Artis cùm paucis perfpectæ fint, non fine ratione commendandum hîc nobis effe ducimus aureum Viri doctiffimi Jo. Clerici de Arte Criticâ libellum, tribus voluminibus comprehenfum, & ante biennium Amfte-

c Artem Criticam, ita definitam, nemo eft qui rejicere aut culpare poffit, etfi multi fint, qui eam carpant, ὅσα μὲν οὐκ οἴδασι, βλασφημοῦντες. Etenim dantur homines, qui ad folum Critices nomen exhorrefcunt. Laudanda potiùs erat Ars, quæ ad veritatem nobis viam pandit, & ad fenfum Scriptorum penetrandum abfolutè neceffaria eft. Nec tamen negamus, effe Criticos, qui hâc Arte abutantur, eamque five ex defectu fanioris judicii five ex malitiâ, aut quòd eam non rectè calleant, ad figmenta cerebri fui defendenda atque Religionem deftruendam perperàm adhibeant. Sed abufus, quod ajunt, ufum non tollit. Scripfit eapropter ante aliquot annos Laubruffelius, è Soc. Jefu, Tractatum de abufu Criticæ *de l'abus de la Critique en matiére de Religion*, ubi fuos Arti Criticæ limites ponere voluit, quod utique egregium eft. Sed nimis, ut arbitror, præjudiciis fuis litavit Vir doctus, cùm ifta fcriberet; quod &, fi fincerè agere velit, ipfe fatebitur. Fuit & alius, Honoratus S. Mariæ, Carmelita difcalceatus, qui ante biennium edidit *Reflexions fur les regles & fur l'ufage de la Critique*, ubi, quæ in Virorum doctorum libris hùc pertinentibus invenit, diligenter abs fe collecta nobis dedit. Cæterùm fi quis dixerit, Artem Criticam, uti à nobis definitur, ad Logicam fpectare, is fuo per nos abundet fenfu. De generalioribus certè Criticæ principiis id dici utique poteft, cùm Ars fenfa aliorum intelligendi & explicandi utique ad Logicam pertineat.

Amſtelodami recuſum. *d* Denique & Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cognitio *e* ad debellanda præjudicia videtur eſſe neceſſaria, maximè verò ea pars, quæ hiſtoriam dogmatum & hæreſium nobis ſiſtit. Qui enim hiſtoriam controverſiarum errorumque, horumque fontes noverit, & cum ſimplicitate antiquioris Chriſtianorum doctrinæ ſubtilia recentiorum ſyſtemata ritè combinaverit, is puto facilè veritatem ab errore diſtinguet, & præjudicatarum opinionum falſitatem deteget. Sed hoc opus, hic labor eſt, paucique omninò ſunt, quibus adire Corinthum datur. Superandus tamen eſt naturalis ille, qui diligentiam noſtram impedit, torpor, & quidvis

 potiùs

d Cùm Clariſſ. Clerici Libros de Arte Criticâ hîc commendamus, non ea animo noſtro opinio ſedet, quòd, quicquid in iis exſtat, calculo noſtro velimus approbatum. Regulæ verò, quas ponit, egregiæ ſunt atque omnium approbatione digniſſimæ, etſi ab ipſo quoque profectæ haud eſſent. Quinimò fidenter affirmamus, ſine iis nihil in explicatione Scriptorum veterum profici poſſe.

e Mirabitur quis, nos dicere, Hiſtoriæ quoque Eccleſiaſticæ cognitionem ad debellanda Præjudicia Theologica adhibendam eſſe, cùm nulla ferè Theologiæ pars tot tantiſque præjudiciis involuta ſit, quàm Hiſtoria Eccleſiaſtica. Quod cùm ita ſit, oportet utique, ut facta, quæ Hiſtoria Eccleſiaſtica tradit, proſcripto omni partium ſtudio eâ qua par eſt, ſinceritatis æquitatiſque lance examinemus, indolem, ſtudia, affectus & eruditionem diſſentientium probè obſervemus, veritatem relationum à falſitate, zelumque genuinum ab odio Theologico curatè diſtinguamus, & quod præcipuum eſt, ea, quæ à Veteribus deciſa fuere, tùm ſecum invicem tùm cum primis Chriſti Apoſtolorumque deciſis ſine affectu componamus, ut ad judicium pragmaticum idque verum ferendum reddamur idonei. Hoc ſi fiat, & facili negotio omnia, quæ in tranſverſum agere nos poſſent, præjudicia diſpellentur, & ſuâ luce radiabit veritas, quâ utique nihil prius, nihil antiquiùs nobis eſſe debet.

potiùs tentandum, quàm ut ſub onere præjudiciorum erroriſque ſuccumbamus, mentemque noſtram his vinculis ligatam iſto ſub jugo tàm turpi tàmque ignobili relinquamus.

§. XIX.

Oſtendimus hactenùs, quâ ratione intellectus emendandus atque à præjudicatis opinionibus liberandus ſit. Nunc ad voluntatem progredimur, quam ante omnia emendandam & corrigendam eſſe nemo negaverit, qui conſideraverit, hanc præcipuè affectuſque in eâ reſidentes eſſe, qui intellectum in tranſverſum agant & lumen illius obſcurum reddant. Diximus jam ſuprà, cùm de fontibus Præjudiciorum ageremus, ambitionem atque avaritiam eſſe deponendam Theologo res divinas contemplaturo, ita ut nec vanâ quâdam præſumtione, nec iis, quæ ad credendos defendendoſque communes errores impellere ipſum poſſent, commodis ad Præjudicia ſe rapi patiatur. Nunc & alia quædam paucis addenda ſunt, quæ hùc pertinere videntur. Eminet inter ea, quæ voluntatem hominis afficiunt, vitia, partium ſectæque, cui quiſque addictus eſt, defendendæ ſtudium, *a* quo ſit,

a Sectarum ſtudium ipſi damnant veteres Chriſtiani. Hinc ex omnibus ea, quæ bona ſunt, in unum colligenda eſſe exiſtimârunt. Ita Juſtinus M. Apol. I. ἕκαστος γὰρ τὶς ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ θείου λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς ἐφθέγξατο . . . . . . ὅσα οὖν παρὰ πᾶσι καλῶς εἴρηται, ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἐστί. Et Lactantius: *Quòd*

fit, ut eas opiniones, quæ in Ecclesiâ, cui nomen damus, defensæ semper fuerunt & adhùc defenduntur, sine ullo discrimine sacras habeamus, & pro iis tanquàm pro aris & focis pugnemus, non veritatem sed victoriam quærentes, ne errâsse nostri videantur. *b* Conjunctum est utplurimùm hoc partium studium cum zelo quodam Theologico, qui utique non κατ᾽ ἐπίγνωσιν est, utpote quo ad omnes eos damnandos perverso ausu ruimus, qui vel nostra refutant, vel eas ideas animo non concipiunt, quas nos de rebus divinis formamus. *c* Nec opus est, ut

Pp 5 prolixè

Quòd si exstitisset aliquis, qui veritatem sparsam per singulos per sectasque diffusam colligeret in unum ac redigeret in corpus; is profectò non dissentiret à nobis. Sed hoc nemo facere nisi veri peritus ac sciens potest. Verum autem nonnisi ejus scire est, qui sit doctus à Deo. Instit. Div. L. VII. Cæterùm quæ de Sectis Philosophorum isti memorant, ad nostrum institutum hîc accommodamus.

b Facilè etenim perspicere possumus, num in formandis opinionibus nostris partium sectæve studio ducamur. Scilicet si de duabus sententiis contrariis nobis decidendum sit, nos verò, re nondum inquisitâ aut perspectâ, opinionem jam nobis eligamus optemusque, ut illa vera sit, maléque nos habeat, si difficultates quædam se nobis offerant, aut falsitas ejus nobis adpareat, tunc certissimum est, nos præjudiciis partiumque studio duci. Etenim in eligendis de Religione sententiis omninò indifferentes nos esse oportet, quod præcipuè & egregiè urget Jo. Lockius in elegantissimo libello de intellectu ad veritatem inquirendam ritè manuducendo. Est & aliud partium studii indicium, si instar caussidicorum, nonnisi, quæ caussæ nostræ favent, in medium proferamus, cætera verò reticeamus.

c Pertinet hùc istud Juvenalis Sat. XV. versu 35.

Summus utrinque
Inde furor vulgo, quòd Numina vicinorum
Odit uterque locus, quùm solos credat habendos
Esse Deos, quos ipse colit.

Nec possibile etiam est, ut omnes idem sentiant. Prout enim &

alia

prolixè demonstremus, partium studium à Theologo alienum esse debere. Supponit enim non solum utramque Præjudiciorum speciem & autoritatis & præcipitantiæ, sed & tacitam quandam præsumtionem, quâ credimus, vel eam, cui nomen dedimus, Ecclesiam particularem, vel eos, quos sequimur, Doctores infallibiles esse aut nunquàm errâsse; id quod Protestantium saltem fidei planè est contrarium. Quinimò, &, quod Romanam attinet Ecclesiam, quæ & ipsa particularis est, ipsa docet experientia, nec eam nec Doctores ejus esse vel fuisse umquàm infallibiles, cùm & in doctrinâ & in cultu eam variâsse, & constitutiones decisionesque sibi contrarias edidisse, & errores quoque defendisse & adhùc defendere clarissimum dudùmque ab aliis demonstratum esse arbitremur. Hinc &, cùm de Religione disputandum est, ita à nobis disputandum est, tanquàm nullis omninò partibus nullique sectæ addicti essemus. *d* Deposito

alia cuique homini phantasia, & diversa omnium ingenii vis, & educatio diversa & diversa quoque studiorum eruditionisque ratio est, ipsaque etiam hominum diversa facies, ut nulla omninò alteri ex asse respondeat, diversique mores, ita & sententiæ diversæ, etiam in re Religionis. Id quod tàm diu manebit, quàm diu durabit vita hæc, cujus proprium ex omni parte est imperfectio. Atque id innuit Paulus ipse: *γινώσκομεν ἐκ μέρους* 1. Cor. XIII. 9. 12. Vide & suprà §. 13. not *b*.

d Egregia hanc in rem sunt, quæ ponit Augustinus C. III. contra Epist. fundam. ubi: *Ut autem faciliùs mitescatis, & non inimico animo vobisque pernicioso mihi adversemini, quovis judice me impetrare à vobis oportet, ut ex utrâque parte omnis arrogantia deponatur. NEMO NOSTRUM DICAT, SE JAM INVENISSE VERITATEM. SIC EAM QUÆRAMUS, QUASI AB UTRISQUE*

posito autem partium studio humanæque autoritatis præjudicio sola apud nos veritatis valeat [illegible] auto-

QUE NESCIATUR. Ita enim diligenter & concorditer quæri poterit, si nullâ temerariâ præsumtione inventa & cognita esse credatur. Quòd si enim sectæ amor apud nos prævaleat, pertinacia in errore defendendo & contradicendi studium ponè sequetur. Hinc Lactantius de Philosophis: *Dum contradicendi studio insaniunt, dum sua etiam falsa defendunt, aliorum etiam vera subvertunt, non tantùm elapsa illis veritas est, quam se quærere simulabant, sed ipsi eam potissimùm suo vitio perdiderunt.* L. VII. Instit. Div. C. VII. §. 2. Et alibi: *Quare incredibilis est error illorum, qui, cùm aliquam sectam probaverint, eique se addixerint, cæteras damnant tanquàm falsas & inanes, armantque se ad præliandum, nec, quid defendere debeant, scientes, nec, quid refutare, incursantque passim sine delectu omnia, quæ adferunt, quicunque dissentiunt.* loc. cit. §. 6. Cæterùm ipsa & olim docuit & hodiè docet adhùc experientia, disputationibus Theologicis, Conciliis & Colloquiis veritati pacique Ecclesiasticæ parùm consuli, eam ipsam ob rem, quòd partium studium plerumque in iis prædominetur. Rarissimaque omninò sunt eorum exempla, qui disputationibus ad veritatem conversi fuere. Quod dum ponimus, non possumus non hîc memorare factum quoddam singulare, quod Scriptores quidam Anglicani nobis tradunt. Duo fratres Joannes & Guilielmus Reginaldi sive Reynoldi, quorum ille Romanæ, hic Anglicanæ fidei erat addictus, in arenam descendebant de Religione disputaturi, acciditque, ut, rationibus ab utroque propositis, alter alterum converteret, Joannesque ad Anglicanam, Gulielmus ad Romanam Ecclesiam transiret. Id quod Anno circiter MDLXXXIV. factum est; composuitque in memoriam pugnæ tàm memorabilis hos versus D. Alabaster:

Bella inter geminos plus quàm civilia fratres
Traxerat ambiguus Relligionis apex.
Ille Reformatæ fidei pro partibus instat,
Iste reformandam denegat esse fidem.
Propositis caussæ rationibus alteruterque
Concurrêre pares & cecidêre pares.
Quod fuit in votis, fratrem capit alteruterque,
Quod fuit in fatis, perdit uterque fidem.
Captivi gemini sine captivante fuerunt,
Et victor victi transfuga castra petit.
Quod genus hoc pugnæ est, ubi victus gaudet uterque,
Et tamen alteruter se superâsse dolet?

Conferri possunt, qui historiæ hujus veritatem fide suâ abunde probant,

autoritas, illiusque divinioris Scripturæ, in quâ eadem expressa reperitur. *e* Cæterùm dum de partium studio hîc agimus, omninò nobis observan-

bant, Heylinus, Chamberlaynius, Miegius. Dubitavit de eâ primùm P. Bælius in Dict. Hist. & Crit. f. 2822. tit. Sutlivius, sed re postmodùm adcuratiùs investigatâ de eâdem dubitare desiit. Vide Epistolas ipsius selectas T. III. Ep. 135. 136. 140. cum notis. Neque enim, quæ minùs accuratè ponit Ant. Woodius in Hist. & Antiqu. Univ. Oxon. L. I. p. 300. ea, quæ ab aliis tradita fuere, dubia reddere possunt. Adde & notas in Colomesiana T. I. du *Mélange curieux des meilleures piéces attribuées à M. de Saint-Evremond* p. 259. 260.

e Hæc non ex partium studio aut juxta communem Protestantium opinionem solùm dicimus, sed ex veteris Ecclesiæ judicio, quod expressit Optatus Milevitanus L. V. de schismate Donatistico Adv. Parmen. cùm ageret de quæstione: Num baptismus ab hæreticis collatus iterandus esset à Catholicis? Donatistis affirmantibus, Orthodoxis verò negantibus. Ita autem ille: *Vos dicitis, licet, nos dicimus, non licet. Inter licet vestrum & non licet nostrum nutant & remigant animi populorum. NEMO VOBIS CREDAT, NEMO NOBIS: OMNES CONTENTIOSI HOMINES SUMUS. Quærendi sunt judices, si Christiani de utrâque parte dari non possunt, quia studiis veritas impeditur. De foris quærendus est judex. Si Paganus, non potest Christiana nôsse secreta: si Judæus, inimicus est Christiani baptismatis. Ergò in terris hâc de re nullum poterit reperiri judicium. De cœlo quærendus est judex. Sed ut quid pulsamus ad cœlum, cùm habeamus hîc in Evangelio testamentum? quia hoc loco rectè possunt terrena cœlestibus comparari. Tale est, quòd quivis hominum habens numerosos filios, quamdiu pater præsens est, ipse imperat singulis, non est adhùc necessarium testamentum; sic & Christus, quamdiu in terris præsens fuit, (quamvis nec modò desit,) pro tempore, quicquid necessarium erat, Apostolis imperavit. Sed quomodo terrenus pater, dum se in confinio senserit mortis, timens, ne post mortem suam, rupta pace, litigent fratres, adhibitis testibus, voluntatem suam de pectore morituro transfert in tabulas diu duraturas, &, si fuerit inter fratres nata contentio, non itur ad tumulum sed quæritur testamentum, &, qui in tumulo quiescit, tacitus de tabulis loquitur. Vivus, cujus est testamentum, in cœlo est; ergò voluntas ejus, velut in testamento, sic in Evangelio requiratur.* Hactenùs Optatus.

ſervandum quoque eſt, id in ipſis Sacris Litteris atro carbone notari. Hinc Corinthios acriter reprehendit Paulus, quòd inter ſe ſchiſmata oriri patiantur, cùm quidam Pauli, quidam Apollinis, quidam verò Cephæ ſe eſſe dicerent. *f* Omnia potius probanda & exploranda, bonumque retinendum eſſe alibi *g* docet. Scilicet, cùm partium ſtudium nihil ſit aliud quàm autoritati humanæ adhærere, cuivis patet, id in rebus divinis proſcribendum eſſe.

§. XX.

Odium *a* quoque Theologicum, *b* ubi voluntatem hominis occupat, intellectum in tranſverſum agit & Præjudicia format, cùm iſte, quem hæreticum eſſe arbitror, deque rebus divinis malè credere exiſtimo, nihil niſi ſuſpectum mihi dicere poſſit, & eapropter ſaltem rejiciendum,

f 1. Cor. I. 10. 11. 12.
g 1. Theſſ. V. 21.
a Egregiè Cæſar apud Salluſtium ſub initium belli Catilinarii: *Omnes homines, qui de rebus dubiis conſultant, ab irâ & odio vacuos eſſe debere, & haud facilè animum pervidere verum, ubi illa officiunt.*
b De hoc argumento conferri poſſunt Diſſertationes Jo. Clerici de argumento Theologico ab invidiâ ducto & de quæſtione: an ſemper reſpondendum ſit calumniis Theologorum; quarum illa ſub finem Logicæ, quam edidit, hæc verò ad calcem Artis Criticæ exſtat. Addi poteſt J. F. Buddei diſquiſitio Theologica de moderamine inculpatæ tutelæ in certaminibus Theologorum cum Obſervationibus Apologeticis Jenæ A. MDCCVIII. edita, & Theodori Parrhaſii ſive J. Clerici Parrhaſiana *ou penſées diverſes*, T. II. Art. I. & V.

dum, quòd ab eo affirmatum sit, quem in hæreticorum catalogum jam retuli. Hoc odium antiquum satis est, studiumque hæreticos creandi primitivam Ecclesiam jam inquinavit. *c* Quod dum dicimus, de iis non loquimur, qui vel veritatem Religionis Christianæ vel primaria ejusdem dogmata malesano ausu adgrediuntur. Hi enim optimo jure è Christianorum cœtu proscribi possunt. Quin eos potiùs hìc indigitamus, qui vel bonâ fide *d* errant, cùm aliter persuasi non sint, vel ita errant, ut error ipsorum fundamentum fidei non subruat, *e* vel denique planè non errant, sed vel veritates aliis invisas

c Nolumus hìc exempla afferre ex Historia Ecclesiastica tùm antiquiore tùm recentiore petita. Prolixius enim hoc est argumentum, quàm ut limites dissertationis ferre possit.

d Sive ob præjudicia, quæ ex educatione hauserunt, sive ob præcipitatum judicium autoritatemque, quam iis tribuunt, à quibus instituti sunt, sive ob imbecillitatem intellectûs, qui digerere ea non valet, quæ sibi dijudicanda sumserunt. Hinc non omninò rejicienda est, quæ apud Ecclesiæ Romanæ Doctores obtinet, distinctio inter hæreticum materialem & formalem. Ille est, qui bonâ fide hæresin statuit. Hic, qui de veritate, quam negat, est convictus, & errorem defendit pertinaciter.

e Horrendum id est in Scholis Theologicis, cùm articuli fidei ita cumulantur, ut quivis error, si ita quidem nobis videatur, fidei statuatur esse contrarius. Scilicet ita necesse est ut formentur schismata, quâ re nihil pejus aut rei Christianæ perniciosius fingi potest. Id verò planè comprehendere non possumus, quâ ratione successu temporum dogma quoddam articulus fidei evadere possit, quod antea ad articulorum fidei seriem non pertinuerat. Creditur tamen hoc plurimis in Ecclesiâ Romanâ, autoritasque ea tribuitur Concilio vel Pontifici, anathema iis dicenti, qui, quæ damnat, sustinuerit defendere. Cæterùm difficilis omninò de articulis fidei fundamentalibus disquisitio est. Solidè autem & adcuratè de hoc argumento, peculiaribus thesibus hanc in rem conditis, scripsit J. A. Turrettinus,

invisas proponunt, vel de universali Fcclesiæ corruptione ea proloquuntur, quæ alii *palàm nolunt audire. f* Atque hos maximè tangit odium istud, de quo loquimur, Theologicum. Hos hæreticorum nomine insignire amant ii, quorum interest, Ecclesiam tùm quoad doctrinam tùm quoad abusus corruptam servare. Hinc provolatur ad certamina, quæ finem non habent, bellaque Theologica, quibus atrocius nihil fingi potest, cùm anathema dissentientibus dicatur, licèt, qui ea gerunt, *bella Domini gerere* videri velint. *g* Sed nec hæc sola horum

nus, Theologus Genevensis, quem ob judicii soliditatem & modestiam, ingeniique, quo pollet, elegantiam plurimùm veneramur, utpote ex cujus scriptis plurimùm profecerimus; id unum optantes, ut plura eruditionis suæ monumenta nobis ne invideat. Cæterùm confer Cogitat. de variis Theologiæ Capitibus §. 143. seq.

f Phrasis hæc Tertulliani est Lib. ad Scapulam C. I. ubi: *Qui ergò dolemus de ignorantiâ vestrâ & miseremur erroris humani, & futura prospicimus, signa eorum cottidiè intentari videmus, necesse est vel hoc modo erumpere ad proponenda vobis ea, quæ palàm non vultis audire.*

g Quadrant hùc, quæ in Prologo Irenici posuit H. Witsius, ubi controversias Antinomorum & Neonomorum examinat: *Velis, nolis, cernendum certamen est; utinam semper pulchrum illud fidei, quod Timotheo commendavit Paulus! Cæterùm, si pugnam evadere non licet, prudentia justorum exigit, ut, qui in Orthodoxiæ tutamine rigidos se veritatis satellites præstant, iidem studiosè sibi ab iis rebus cavendum esse meminerint, quæ non licent Sacerdotibus pacis. Atque hùc sanè pertinet, ut ii imprimis, quibus Evangelii commissa prædicatio est, veritates à Deo revelatas liquidò perspectas habere nitantur: ut eas verbis claris, propriis & ex sacrarum litterarum fonte petitis exponant: ut in consensu animorum seriò exultent, eumque, quantum salvâ veritate fieri potest, promoveant: ut in dissensu æquitatem suam ac modestiam Deo hominibusque probent cum lenitate sapiente: ut de se ipsis submissè, de Fratribus præclarè sentiant, non affectantes exquisitioris sapientiæ famam, sed dona Dei justo pretio in iis, qui sibi proximi sunt, æstimantes: ut nullius verba calumnientur, aut cavillando opiniones cuiquam*

rum bellorum causa est. Facit enim & ambitio Theologica, ut dissentientes tolerare nequeamus. Cùm autem hi invisi magis reddi nequeant, quàm si hæreseos crimen ipsis impingatur; fieri omninò solet, ut ex quovis errore fingatur hæresis, aut certamen, meris in logomachiis licèt consistens, *h* instituatur, saltem, ut ii, quibuscum contendimus, orthodoxiæ gloriâ priventur. *i* Quinimò sunt quorundam adeò pugnaces animi, ut sine contentione vivere nequeant, &, si aliud quid

cuiquam imputent, à quibus se profitetur esse alienum: ut denique indignum hominis Theologi gravitate existiment, de verborum apicibus otiosè atque odiosè digladiari, ubi circa rem ipsam exigua ac ferè nulla discrepantia est. Cæterùm hoc contendendi studium rejicitur 1. Tim. III. 3. & 1. Cor. XIV. 29. seq.

h Conferri hîc meretur Sam. Werenfelsii, Theologi Basiliensis, Dissertatio de logomachiis eruditorum Amstelodami A. MDCCII. edita. Nec negari potest, innumeras ferè esse controversias Theologicas, quæ in meras logomachias abeant, & ubi more Andabatarum pugnatur. De terminis enim utplurimùm disquiritur, non de rebus. Id quod suo jam tempore graviter notavit Gregorius Neocæsariensis, *περὶ σαρκώσεως καὶ πίστεως*, ubi: *μὴ περιεργαζώμεθα τὸν εὐαγγελικὸν λόγον λέξεσι περιξήροις καὶ ἀπεράντους ζητήσεις καὶ λογομαχίας σπείροντες καὶ τὸν λεῖον καὶ εὐθύτατον τῆς πίστεως λόγον τραχύνοντες.* Adde 1. Tim. VI. 4. 2. Tim. II. 14. Scilicèt eò sæpiùs progreditur contendendi libido, ut soli quoque termini, quibus nostra animi sensa exprimimus, aliis invisi reddantur; eâdem ferè ratione, quâ tempore interregni Cromwelliani in Angliâ vox *regni* tanto exposita erat odio, ut existimarent quidam, in Oratione Dominicâ non ampliùs dicendum esse: *adveniat* regnum *tuum*, sed *adveniat* respublica *tua*, observante id Sam. Puffendorfio Dissert. Academ. Select. Append. p. 740.

i Egregius est Prosperi Aquitanici contra Collatorem locus, qui hùc pertinet, C. I. exstans: *Unde in hanc austeritatem supercilium se tetricæ frontis armavit, ut mensuras sensuum, pondera locutionum, numeros syllabarum insidiosus scrutator eventilet; magnumque se aliquid conficere præsumat, si catholico prædicatori notam erroris affigat?*

quid excogitare non valeant, de rebus nullius momenti diſputent & in infinitum rixentur. *k* His oggerendum eſt illud Pauli Apoſtoli: εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ. *l* Hinc exiſtimamus quoque, contentioſis iis hominibus, qui non ex amore veritatis ſed κατ' ἐρίθειαν

Qq diſpu-

k Ridentur hi à Timone Phliaſio:

Σχέτλιοι ἄνθρωποι, κακ' ἐλέγχεα, γαστέρες οἷον,
Ποίων ἐκ τ' ἐρίδων καὶ λεσχομάχων πεπλάνεσθε,
Ἄνθρωποι, κενεῆς οἰήσιος ἔμπλεοι ἀσκοί.
Mortales miſeri, probra peſſima, nîl niſi ventres,
Quæ vos vaniloquo fallunt certamine lites?
O homines, tumidis inflati faſtibus utres.

Item: Τίς δ' ἄρ τοὺς δ' ὀλοῇ ἔριδι ξυνέηκε μάχεσθαι;
Ἠχοῦς σύνδρομος ὄχλος· ὁ γὰρ σιγῶσι χολωθεὶς
Νοῦσον ἐπ' ἀνέρας ὦρσε λαλήν. ὀλέκοντο δὲ πολλοί.
Ecquis eos tanto pugnæ inflammavit amore?
Ad ſtrepitum accurrens plebs atque exoſa ſilentes:
Unde loquax morbus multâ cum peſte cucurrit.

Conf. Clem. Alex. Strom. L. V. Euſeb. in fine Præparationis Evangelicæ & Theodoretum Serm. II. qui hæc nobis conſervârunt. Cæterùm nihil ridiculum magis eſt, quàm contentionis ſtudium, ubi de rebus parvi aut nullius momenti, de lanâ caprinâ, quod Flaccus dixit, aut περὶ ὄνου σκιᾶς, quod Lucianus, aut περὶ κάπνου, quod Ariſtophanes, diſputatur.

Ambigitur quid enim? Caſtor ſciat an Docilis plus,
Brundiſium Minucî melius via ducat an Appî?

Horat. Epiſt. L. I. Ep. XVIII. Rectè omninò Martialis ad Claſſicum L. II. Epig. LXXXVI.

Turpe eſt difficiles habere nugas,
Et ſtultus labor eſt ineptiarum.

Adde Recognitiones Clementis ſive Itinera Petri L. II. §. 20. 21. 22.

l 1. Cor. XI. 16. Ipſum hoc contendendi ſtudium omnium ferè Conciliorum proſperum eventum ſufflaminavit, monente Gregorio Naz. ἔχω μὲν οὕτως, εἰ δεῖ τἀληθὲς γράφειν, ὥστε πάντα σύλλογον φεύγειν ἐπισκόπων, ὅτι μηδεμιᾶς συνόδου τέλος εἶδον χρηστὸν, μηδὲ λύσιν κακῶν μᾶλλον ἐσχηκυίας ἢ προσθήκην. Epiſt. ad Procopium.

disputant, nunquàm respondendum esse, *m* ut, quùm satis clamaverint, virusque suum effuderint, ipsi tandem conticescant, & nimio clamore suo fatigentur. *n* Producant licèt argumenta ab invidiâ ducta, *o* mille nobis impingant hæreses, consequentias ex doctrinâ nostrâ, quam sæpiùs non intelligunt, nectant horrendas;

m Egregiè Seneca Epist. XXIX. *Nulli nisi audituro dicendum est . . . . . . Quid enim, si quis surdos objurget, aut naturâ morbove mutos?* Nec malè Plautus Amphit. Act. II. Sc. II. vers. 71.

. . . . Bacchæ bacchanti si velis adversarier,
Ex insanâ insaniorem reddes, feriet sæpiùs,
Si obsequare, unâ resolves plagâ.

Hinc & Augustinus: *Quis disceptandi finis erit & loquendi modus, si respondendum esse respondentibus semper existimemus? Nam qui vel non possunt intelligere, quod dicitur, vel tàm duri sunt adversitate mentis, ut, etiamsi intellexerint, non obediant; respondent, ut scriptum est* (Psalm. XXXI. 1.) *& loquuntur iniquitatem atque infatigabiliter vani sunt. Quorum dicta contraria si toties velimus refellere, quoties obnixâ fronte statuerint non curare quid dicant, dum quocumque modo nostris disputationibus contradicant, quàm sit infinitum & ærumnosum & infructuosum, vides.* De Civitate Dei L. II. C. I.

n Verissimum etenim est illud Judæorum effatum: תצרא דמיא לנצורא דבדקא המיא כיון דרוח רוח *Contentio similis est canali eruptionis aquarum, quæ, ubi semel eruperit, continuè progreditur & incrementa sumit.* Talm. Sanh. fol. 7. 1. Scilicèt si injuriis & sarcasmis ab adversario fueris impetitus, par pari referendum tibi esse existimas, ne vel de tuo vel de Ecclesiæ tuæ jure cedere aliquid videare. Ast ficulnea hæc ratio est, & tùm exemplo Christi 1. Pet. II. 23. & præcepto divino Matth. V. 11. 12. 38. seq. Rom. XII. 19. seq. tùm legibus humanis & sanæ rationi contraria, omnibusque, qui virtutem amant, invisa.

o His argumentis nihil est communius. Sed summa ea est injuria, adgredi eos, quos refutandi causam non habeas. Hinc Augustinus Lib. de utilitate credendi C. VI. *Nihil est profectò temeritatis plenius, quàm quorumcunque librorum sententiam requirere ab his, qui conditoribus illorum atque auctoribus acerbissimum, nescio quâ cogente causâ, bellum indixerunt.*

das; *p* ii tamen, qui emunctioris nasi sunt & pietatem pacemque Ecclesiæ amant, satis perspiciunt, non esse gloriam Dei sed affectus contentionisque studium, quo agantur. Cæterùm, ubi convenire atque in unam descendere sententiam non possumus, qui veritatem quærimus, id unum superest, ut illibatâ charitate nos invicem toleremus, *q* cogitantes, scientiam hujus seculi esse imperfectam, *r* debilemque fratrem, qui dissentiat, patienter ferendum esse. *s* Id quod & ipsæ Sacræ Litteræ sæpiùs monent. *t*

p Maxima hæc est, quæ in dissentientes vibrari potest, calumnia, atque indignum Theologo facinus, nisi iidem ipsi, quos refutamus, veritatem consequentiæ agnoscant.

q Vide Col. III. 13. Gal. VI. 1. 2. 1. Thess. V. 14. 2. Tim. II. 24. Apoc. II. 3. Cyprianus Concilio Africano: *Neminem judicantes, aut à jure communionis aliquem, si diversum senserit, amoventes.* Vide & suprà not. in Fr. Anecd. Irenæi p. 148. 149.

r Conf. 1. Cor. XIII. 9. seq.

s Rom. XIV. 1. seq. & XV. 1.

t Amplectenda hîc est regula Apostolica, quæ quemvis suo sensu abundare jubet. *Ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω.* Id quod Hebræi ita efferunt: איש ימלא את לבי *Quisque cor suum impleat.* Rom. XIV. 5. Hinc perperam faciunt, qui statim ad anathema dissentientibus infligendum provolant. Ista enim controversiarum decisio judicio extremo reservanda est. Cæterùm omnes quæstiones inutiles controversiasque nullius momenti è Theologiâ exulare jubet Apostolus Paulus 1. Tim. I. 4. 6. & VI. 4. 5. 20. 2. Tim. II. 14. 16. 23. & III. 8. Egregiè Augustinus L. II. de doctrinâ Christianâ C. XXXI. *Sed disputationis disciplina ad omnia genera quæstionum, quæ in Literis Sanctis sunt, penetranda & dissolvenda plurimùm valet. Tantum tibi cavenda est libido rixandi & puerilis quædam ostentatio decipiendi adversarium.*

§. XXI.

Cæterùm id, quod ſtudium partium odiumque Theologicum & omnes omninò errores præjudicataſque opiniones ſuffocare & ſupprimere cæteris paribus poteſt, eſt ſinceritas mentis, ſive ſincerus, quo erga veritatem ferimur, amor; quo ſenſim ſenſimque veris juſtiſque de quacunque re ideis formandis adſueſcimus, & errorem mendaciumque eo, quo par eſt, odio proſequi diſcimus. *a* Dulce hoc ſinceritatis nomen eſt, ſed vis ejus, quod dolemus, pauciſſimis cognita eſt atque perſpecta. *b* Quotuſquiſque

a Egregiè Hilarius L. X. de Trin. *Immoderata eſt omnis ſuſceptarum voluntatum pertinacia, & indeflexo motu adverſandi ſtudium perſiſtit, ubi non rationi volúntas ſubjicitur, nec ſtudium doctrinæ impenditur, ſed iis, quæ volumus, rationem conquirimus, & iis, quæ ſtudemus, doctrinam comparamus. Jamque nominis potius quàm naturæ erit doctrina, quæ fingitur, & non jam veri manebit ratio ſed placiti, quam ſibi voluntas magis ad defenſionem placentium coaptavit.* Scilicet nîl magis ſinceritati huic, de qua loquimur, adverſum eſt, quàm inepta iſta pertinacia, quâ defendimus id, quod nobis etiam ſine ratione placet. Cæterùm datur & in veritatis amore exceſſus, cùm nempe veritatem mendaciis adſtruére tentamus, æquè vitandus ac ipſum mendacium. Hinc rectè Ludovicus Vives L. V. de tradendis diſciplinis: *Fuere, qui magnæ pietatis loco ducerent, mendaciola pro Religione confingere: quod & periculoſum eſt, nè veris adimatur fides propter falſa; & minimè neceſſarium, quoniam pro pietate noſtrâ tàm multa ſunt vera, ut falſa tanquàm ignavi milites atque inutiles, oneri ſint magis, quàm auxilio.* Quæ cùm ita ſint, non approbandæ ſunt eæ Veterum piæ fraudes, quibus & falſos libros & falſa miracula & falſa facta pro veris ſuppoſuerunt.

b Sincero veritatis amori, quem commendamus, omnino contrarium eſſe arbitramur, quod alicubi apud Auguſtinum legimus: *Multa eſſe vera, quæ vulgò ſcire non ſit utile, & quædam, quæ, tametſi falſa ſint, aliter exiſtimare*

quiſque enim eſt, qui ſincerè veritatem amet, &, quod ore effatur, ipſo facto oſtendat? Nec tamen exprimi poteſt, quantam veritatis amor in animo delectationem quantamque lætitiam creet. Inquieta quippe ſemper eſt mens, ubi errore paſcitur, inquieta itidem, ubi inter dubia anxiè hæret; aſt, ubi veritas plenis radiis eam colluſtraverit, tùm demùm ſuâ ſorte contenta eſt, eóque hominem adigit, ut quidvis potiùs patiatur quàm ut veritati deroget & errori litet. Nec dubium eſt, ſi iſta animi ſinceritas in iis, qui ſacra tractant, frequentior eſſet, fore, ut maxima controverſiarum pars ſponte caderet, atque exoptata Eccleſiæ quies aureumque ſeculum reſtitueretur, ubi, quod Paulus Corinthiis *c* ſcripſit, obſervarent Chriſtiani: παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, διὰ τȣ̃ ὀνόματος τȣ̃ Κυρίȣ ἡμῶν Ἰησȣ̃ Χριςȣ̃, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα, ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοΐ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ. Conjuncta tamen cum hâc animi ſinceritate eſſe debet fidei ſimplicitas, ut quæ illam matrem agnoſcat, omnique

ſtimare populum expediat. De Civit. Dei L. IV. C. XXXI. Nec enim errores ſaltem debellandi, ſed nec error docendus veritaſque reticenda eſt, etſi in ejus diſpenſatione cautos nos prudenteſque eſſe oporteat. Cæterùm, qui ſincerè veritatem amat, omnem quoque operam adhibebit ad eam ſollicitè indagandam, *cupietque* etiam, quod Juſtus Lipſius dixit, *in minimis vera ſcire.* Quinimò ſcientiam ſuam extendet eouſque, quò humanus penetrare poteſt intellectus. Nimirum

Eſt quoddam prodire tenùs, ſi non datur ultrà.

c 1. Cor. I. 10.

nique vanæ eruditionis affectationi ſit contraria. *d* Vitanda hinc ſuſquipedalia Scholaſticorum verba grandeſque cothurni, queis ſcabrum involutumque redditur dicendi genus; fugienda monſtra vocum metaphyſica, nimiaque iſta, quæ Philoſophis arridere ſolet, ſubtilitas, nonniſi ad eruditionem oſtentandam liteſque ſerendas efficta. *e* Nec cum Philoſophorum ideis res divinæ componendæ, nec Theologia ad Philoſophiæ

d Hanc ob rem ſui jam temporis Theologos reprehendit Baſilius, cùm ſcripſit: τεχνολογοῦσιν, οὐχὶ θεολογοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, & Eraſmus alicubi: *Ingenioſa res fuit eſſe Chriſtianum*, quòd ſimplicitate fidei relicta ad ſubtiles otioſaſque quæſtiones delaberentur Doctores, eruditione ſuâ turgidi atque inflati. Hinc egregiè Grotius corruptionem Eccleſiæ illiuſque origines poſt alia ita depingit: *Sicut olim arbori vitæ prælata arbor ſcientiæ maxima dedit mala, ita tunc quoque curioſa eruditio pietati antehabita fuit & ex Religione ars facta: cui deinde conſequens fuit, ut ad exemplum eorum, qui turrim Babylonicam ædificabant, affectatio temeraria rerum ſublimium diſſonas locutiones & diſcordiam pareret: quibus plebs conſpectis, ſæpè neſcia, quò ſe verteret, culpam in Sacras Literas rejecit, & eas tanquàm venenatas cœpit fugere.* De Ver. Rel. Chriſt. L. VI. §. 1. Nec ſcitè minus H. Witſius: *Nunquàm melius comparatum fuiſſe arbitror cum populo Chriſtiano, quàm quando ſuâ ſe involvens credendi Evangelio ſanctéque vivendi integritate, procul eſſe juſſis curioſarum quæſtionum argutiis, in caſto Dei Chriſtique amore & certâ æternæ vitæ exſpectatione deliciabatur.* In Prologo Animadverſ. Irenic. ad Controv. Antinomorum & Neonomorum.

e Nicephorus Gregoras L. VIII. citat effatum Liſidæ Pythagorici & Syneſii: τῇ δημοσίᾳ φιλοσοφεῖν μεγάλης ἐς ἀνθρώπους ἦρξε τῶν θείων καταφρονήσεως. Et L. X. τοὺς Ἰταλοὺς διασύρω καὶ μέμφομαι ἰταμῶς οὑτωσὶ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ὀφρύος τῇ θεολογίᾳ ἐπιπηδῶντας. Et porrò: οὕτω γὰρ παρ᾽ αὐτοῖς εἰπεῖν τοῖς βαναύσοις ἐκκέχυται τὰ θεολογίας μυστήρια· καὶ οὕτω κεχήνασιν ἅπαντες ἐπὶ τῷ συλλογιστικῶς ἐμβατεύειν τοῖς λόγοις αὐτῶν, ὥσπερ ἐπὶ τῇ χλόῃ καὶ νομαῖς τὰ βοσκήματα. καὶ οἱ τὸ πιστεύειν ὀρθῶς ἀμφίβολον ἔχοντες καὶ οἱ μηδ᾽ ὅπως δεῖ πιστεύειν εἰδότες, μηδ᾽ ὅ, τι ἐστὶν, ὃ πιστεύειν φασὶν, ἀγορὰς καὶ περιπάτους καὶ θέατρα πάντ᾽ ἐμπεπλήκασι τῆς θεολογίας, καὶ οὐδὲ

phiæ modulum exigenda eſt; *f* id quod tùm in veteri Eccleſia tùm in recentiore irreparabile damnum peperit. Quinimò nec nimiæ Myſticorum ſpeculationes, exceptis ſolis iis, quæ ex ſpirituali experientiâ natæ ſunt, hîc adprobari à nobis poſſunt, utpote ſimplicitati fidei adverſæ, quam deſtruunt. Denique ita formandus nobis eſt animus, ut à mirorum pruritu myſteriorumque affectatione alienus ſit. Ea enim omnia & ſinceritati & ſimplicitati fidei adverſantur.

ὐδὲ τοῦτον τὸν ἥλιον αἰσχύνονται μάρτυρα τῆς ἀναιδείας ποιούμενοι. Hanc involutam Theologiæ tradendæ rationem carpit quoque Gregor. Naz. Carm. Jamb. de vitâ ſuâ f. 10. ubi:

Γλῶσσαί τε λάβροι καὶ πολύστροφοι πλοκαὶ,
Ἐξ ὧν τό γ' ἁπλοῦν οἴχεται τῆς πίστεως,
Ἱστοί τ' ἀράχνης, σαθρὰ δεσμωτήρια,
Τὰ κοῦφα συνδέοντες, ἰσχυροῖς γέλως,
Ῥαγοῖεν ἢ λυθεῖεν ἐν στέῤῥοις λόγοις,
Οἱ τ' ἐμπεσόντες ἐκφύγοισιν τοὺς βρόχους.

Linguæque audaces & multiplices textus,
Per quos ſimplicitas perit fidei,
Telæque araneæ, imbecillus carcer,
Quæ levia illigant, robuſtis riſus,
Rumpantur aut ſolvantur validis ſermonibus,
Et qui inciderunt, effugiant laqueos.

Eâdem ratione Prudentius in Præfat. ad Apotheoſin:

Fidem minutis diſſecant ambagibus,
Ut quiſque linguâ eſt nequior;
Solvunt ligantque quæſtionum vincula
Per ſyllogiſmos plectiles.
Væ captioſis ſycophantarum ſtrophis,
Væ verſipelli aſtutiæ.
Nodos tenaces recta rumpit regula
Infeſta diſſertantibus.
Idcircò mundi ſtulta delegit Deus,
Ut concidant ſophiſtica.

Confer J. A. Turrettini Orat. de ſtudiis emendandis & promovendis p. 21. ſeq.

f Tertullianus de Præſcript. C. VII. VIII. *Quid ergò Athenis & Hie-*

§. XXII.

Cæterùm ubi sincerum veritatis studium cum simplicitate fidei conjunctum reperitur, ibi & humilitatem quandam animi videre est, quæ sibi nimium haud tribuat, ambitionemque eruditam, quæ plurimos omninò in transversum agit, exstinguat. Hinc &, qui hâc virtute præditi sunt, à propriis præjudiciis evellendis incipiunt, antequàm aliorum præjudicia corrigere adgrediantur, & moderatè de se, magnificè de aliis sentiunt, æquâ veritatis judiciique lance omnia expendentes, & sua potiùs deprimentes, quàm ea quæ aliorum sunt contemnentes. Quinimò & ipsa eruditio, quam nacti forsan sunt, hanc in iis humilitatem gignit, *a* si vera quidem ea sit, nec à propriâ quâdam præsumtione aliquid mutuetur. Accedit, lumen divinum nonnisi iis sese infundere, qui eâ animi humilitate pollent. *b* Hinc Jacobus Apostolus *c* τῇ σοφίᾳ τῇ ἄνωθεν hæc adscribit attributa, quòd sit εἰρηνικὴ, ἐπιεικὴς, εὐπειθὴς, μεστὴ ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν. Et Paulus ambitionem eruditam

& Hierosolymis? Quid Academiæ & Ecclesiæ? Viderint, qui Stoicum & Platonicum, & Dialecticum Christianismum protulerunt.

a Rectè omninò Hieronymus Ep. ad Evagr. *Imperitia confidentiam, eruditio timorem creat.*

b Conf. Esaj. LXVI. 2. Psalm. LI. 19. & alia loca passim obvia. Cæterùm conferenda hîc est H. Witsii Oratio inauguralis Leidensis de Theologo modesto dicta XVI. Oct. MDCXCVIII. & Miscell. Sacr. Tomo II. sub finem adjecta.

c Jac. III. 17.

ditam atro passim notat carbone. *d* Ast nec ambitio sola sed & omnis impietas *e* è voluntate evellenda est, si præjudiciis obviam eundum sit.

d Rom. XII. 16. 1. Cor. IV. 19. 1. Tim. VI. 3. 4. 5.

e Vix periculosiora dantur præjudicia, quàm quæ impietas format. Ita enim arbitrantur impii, non esse possibile, ut quis pietatem sectetur virtutisque leges expleat, cujus vanum & inane nomen esse putant. Refert id de Nerone Suetonius C. XXIX. *Ex nonnullis comperi, persuasissimum habuisse eum, neminem hominem pudicum aut ullâ corporis parte purum esse, verùm plerosque dissimulare vitium, calliditate obtegere.* Ita & Juvenalis Sat. XIII.

Egregium sanctumque virum si cerno, bimembri
Hoc monstrum puero, vel miranti sub aratro
Piscibus inventis & fœtæ comparo mulæ.

Nec mirum tamen, Ethnicos ita de se ipsis fateri, quod res est. Quamvis enim Philosophi bona præciperent, ipsi tamen ea non observabant. Id quod fatetur quoque Cicero, sincerissimus hominum, qui unquàm fuit, *sed hæc eadem*, scribens, *num censes apud eos ipsos valere, nisi admodùm paucos, à quibus inventa, disputata, conscripta sunt? Quotus enim quisque Philosophorum invenitur, qui sit ita moratus, ita animo ac vitâ constitutus, ut ratio postulat; qui disciplinam suam non ostentationem scientiæ sed legem vitæ putet; qui obtemperet ipse sibi & decretis suis pareat? Videre licet multos libidinum servos*, & quæ sequuntur. Idem ferè Aristoteles: *ἀλλ᾽ οἱ πολλοὶ ταῦτα μὲν οὐ πράσσουσιν· ἐπὶ δὲ τὸν λόγον καταφεύγοντες οἴονται φιλοσοφεῖν, καὶ οὕτως ἔσεσθαι σπουδαῖοι, ὅμοιόν τι ποιοῦντες τοῖς κάμνουσιν, οἳ τῶν ἰατρῶν ἀκούουσι μὲν ἐπιμελῶς, ποιοῦσι δ᾽ οὐδὲν τῶν προςασσομένων. ὥσπερ οὖν οὐδ᾽ ἐκεῖνοι εὖ ἕξουσι τὸ σῶμα οὕτω θεραπευόμενοι, οὐδ᾽ οὗτοι τὴν ψυχὴν, οὕτω φιλοσοφοῦντες.* Hinc eadem a Christianis objecta ipsis videre licet. Arnobius: *Sint licèt perhonesti . . . . . . Sed audire deposcimus, quot sint aut fuerint numero . . . . Unus, duo, tres.* Adv. Gentes L. II. Confirmat eadem Lactantius, cùm ait, *Philosophos inclusos in angulis vera præcipere, quæ ne ipsi quidem faciunt, qui loquuntur; & quoniam se à veris actibus removerunt, apparere eos exercendæ linguæ caussâ vel advocandi gratiâ artem ipsam Philosophiæ reperisse.* L. III. Instit. Div. Quinimò si & in Gentilibus virtutis emicuit species, nonnisi species fuit, vitiis in vitiorum locum succedentibus, iis nempe, quæ minùs conspicua erant nec in oculos incurrebant. Egregia tamen sunt & pietatem spirant, quæ apud Platonem de viro bono legimus. Ita autem ille: *ταῦτα λογισμῷ λαβὼν, ἡσυχίαν ἔχων καὶ τὰ αὑτοῦ πράττων, οἷον ἐν χειμῶνι κονιορτοῦ*

καὶ

ſit. Qui enim voluptatibus deditus eſt, nec coërcendas ſibi eas eſſe arbitratur, quomodo is quæſo veritatem divinam aſſequi aut credere poterit? Unde omninò arbitror, maximam eorum partem, qui hodiè veritatem Religionis Chriſtianæ negant, impietatis vi ad hunc errorem ſeductam eſſe. Diſplicet enim iis præceptum de abnegandâ voluptate exuendiſque vitiis, quod Religio ante omnia præſcribit. *f* Cæterùm

καὶ ζάλης ὑπὸ πνεύματος φερομένου, ὑπὸ τειχίον ὑποστὰς, ὁρῶν τοὺς ἄλλους καταπιμπλαμένους ἀνομίας, ἀγαπᾶ, εἴπη αὐτὸς καθαρὸς ἀδικίας τε καὶ ἀνομίας ἔργων, τὸν δὲ ἐνθάδε βίον βιώσεται, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτοῦ μετὰ καλῆς ἐλπίδος ἵλεώς τε καὶ εὐμενὴς ἀπαλλάξεται. De Republ. L. VI. Si itaque Chriſtianiſmi vim cum Gentilium Philoſophia componamus, longè hæc fortior in verâ pietate gignendâ apparebit, innuente Lactantio, qui tamen, ſi fas eſt dicere, nimium forſan dicit: *Da mihi virum, qui ſit iracundus, maledicus, effrænatus; pauciſſimis Dei verbis tàm placidum quàm ovem reddam. Da libidinoſum . . . . Numquis hæc Philoſophorum aut unquàm præſtitit, aut præſtare, ſi velit, poteſt?* Inſtit. Div. L. III. Optandum etenim omninò eſſet, ut, quæ Chriſtiani docerent, facerent quoque. Sed pauciſſimi ſunt, qui impietatem vincant, & quam Chriſtùs præcepit, abnegationem voluptatum ſtrenuè exſequantur. Sunt tamen &, qui exemplo ſuo doceant, poſſibile id eſſe, quod cæteri limites mortalitatis credunt excedere. Cauſæ autem, cur præcepta pietatis, quæ toties apud Chriſtianos, in publico maximè cultu, repetuntur, effectum ſuum haud ſortiantur, cùm plurimæ ſint, juvat, unam ſaltem hîc allegare, & quidem verbis Senecæ ad inſtitutum noſtrum tractis: *Quidam*, ita ille, *ad magnificas voces excitantur & tranſeunt in affectum dicentium, alacres vultu & animo. Rapit illos inſtigatque rerum pulchritudo . . . . Juvat protinus, quæ audias, facere. Afficiuntur illi, & ſunt, quales jubentur, ſi illa animo forma permaneat, ſi non impetum inſignem protinùs populus honeſti diſſuaſor excipiat. Pauci illam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt.* Epiſt. CIX.

f Conferendus omninò hîc eſt Jo. Chryſoſtomus ad 1. Cor. III. in principio. Idem ad Demetrium: τὸ ἀπιστεῖν ταῖς ἐντολαῖς ἐκ τοῦ πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν ἐκλελύσθαι τῶν ἐντολῶν γίνεται, Hinc egregiè H. Gro-

rùm id, quod modò ponimus, ipſe inter Judæos agnovit David Kimchius, qui in Præfat. ad Commentarium in Joſuam ita ſcribit: כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקימת: וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקימת: *Omnis, cujus ſapientiam timor peccati præcedit, ſtabilem habet ſapientiam. Ubi verò ſecus, illius ſapientia non eſt firma.* Egregiè item Auguſtinus: *Errat, quiſquis veritatem ſe putat cognoſcere, cùm nequiter vivat.* g Ait & Gregorius Nazianzenus, Orat. XXXIII. f. 530. eorum ſaltem eſſe de Deo diſputare, qui ſint διαβεβηκότες ἐν θεωρίᾳ καὶ πρὸ τούτων καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα κεκαθαρμένοι, dignaque ſunt om-

H. Grotius: *Cùm ea, quæ diximus, argumenta tam multos probos eoſdemque ſapientes in aſſenſum traxerint, hoc ipſo liquet, apud cæteros incredulitatis cauſam non in probationis penuriâ eſſe poſitam, ſed in eo, quòd nolint, verum videri id, quod affectibus ſuis adverſatur; quòd ſcilicet durum illis ſit, honores & alia commoda parvi ducere*, &c. de Ver. Rel. Chriſt. L. II. §. 22. Cæterùm ex impietate non incredulitas madò naſcitur, ſed & protervia quædam, de rebus divinis audacter & ſine reverentiâ diſputandi, ipſis quoque Gentilibus inviſa. *Stulta*, inquit Cicero, *& impia conſuetudo eſt, contra Deos diſputandi, ſive ex animo id fiat, ſive ſimulatè.* Pulchrè itidem Seneca: *Egregiè Ariſtoteles ait, nunquàm nos verecundiores eſſe debere, quàm cùm de Diis agitur. Si intramus templa compoſiti, ſi ad ſacrificium acceſſuri vultum ſubmittimus, togam adducimus, ſi in omne argumentum modeſtiæ fingimur; quantò hoc magis facere debemus, cùm de Deorum naturâ diſputamus, ne quid temerè, ne quid impudenter aut ignorantes affirmemus, aut ſcientes mentiamur?* Nat. Quæſt. L. VII. C. XXX. Eodem modo & ex Chriſtianis Salvianus: *Tanta eſt ſacræ majeſtatis & tàm tremenda reverentia, ut non ſolùm ea, quæ ab impiis contra Religionem dicuntur, horrere, ſed etiam, quæ pro Religione nos ipſi dicimus, cum gravi metu ac diſciplinâ facere debeamus.* Lib. de Provid.

g De agone Chriſtiano C. XIII.

omninò, quæ hîc apponantur, ea, quæ in ἀποῤῥήτοις Carm. I. περὶ ἀρχῶν sub initium f. 161. ponit, ubi:

Ἀλλ' ἀπὸ τῆλε
Φεύγετε, ὅστις ἀλιτρός. ἐμὸς λόγος ἢ, καθαροῖσιν
Ἠὲ καθαιρομένοισιν ὁδ' ἔρχεται. οἱ δὲ βέβηλοι
Ὡς θῆρες Χριστοῖο κατ' ὄρεος ἀκροτόμοιο
Λαμπομένου, Μωσῆϊ νόμον τ' ἐνὶ πλαξὶ γράφοντος
Αὐτίκα ῥηγνυμένοισιν ὑπὸ σκοπέλοισι δαμεῖεν.

Ergò procul, procul extemplò ſcelerata caterva
Hinc fuge. Namq; meus puras tantummodò mentes
Sermo petit, vel quæ ſeſe purgare laborant.
Quod ſi quiſquam animo, ſi moribus atque profanis
Hùc veniat, denſâ ſaxorum mole peribit
Obrutus: ut quondam, cùm ſummo in vertice montis
Omnipotens claro radiaret lumine Chriſtus,
Moſique in tabulis ſanctiſſima jura notaret.

Quibus verbis impuros impetit, qui de rebus divinis judicium ſibi arrogant. *h* Sed teſtimoniis opus non eſt, ubi veritas animos colluſtrat. Quid juvat, quæſo, morborum cauſſas nôſſe, atque de remediis, queis iidem tolli queant, prudenter diſſerere, ſi ipſe ſanitati conſervandæ operam non des, teque ipſum negligas? Quid juvat, de mediis ad ſalutem æternam perveniendi egregiè diſputare, ſi ipſemet vitiis tuis impediaris, quò minùs ad ſalutem pervenias? Quinimò ſi, quam ſtatuis, veritatem credideris,

h Conf. Pſalm. L. 16. ſeq. & alia paſſim Scripturæ ſacræ loca.

ris, non poſſibile eſt, ut vitam veritati contrariam agere poſſis. *i*

§. XXIII.

Vera Præjudiciorum Theologicorum remedia cùm hactenùs enucleaverimus, nunc ad ſpuria & falſa nobis diſcedendum eſt. Primum autem inter hæc locum obtinet Scepticiſmus ſive Pyrrhoniſmus Theologicus, ſive dubitatio illa univerſalis, quâ non tantùm quodvis ferè Religionis Chriſtianæ dogma ſed & ipſa illius veritas perverſo auſu in dubium vocatur; quod modernorum Philoſophorum vitium eſt, eò magis deplorandum, quòd ii, qui hiſce dubiis mentem diſtractam habent, infeliciſſimi mortalium nobis eſſe videntur. *a* Etenim, cùm nullus inter eos ſit, qui

i Conferri de hoc argumento poſſunt elegantiſſimæ Orationes Virorum doctiſſimorum, J. F. Buddei, Theologi Jenenſis de veritatis & pietatis nexu neceſſario Jenæ XXV. Apr. MDCCV. recitata, & J. A. Turrettini, Theologi Genevenſis, de eruditionis & pietatis nexu XVII. Maj. MDCCVI. Genevæ habita. Adde ejuſdem Cogitationes de Religione §.47. ſeq.

a Poteramus quidem hîc nominibus parcere & ſilentio obtegere ea, quæ ipſorum oculis gravia ſunt, eoſque manes, qui apud ipſos in benedictione ſunt, turbare videntur. Sed ſufficit, ea, quæ ponimus, ex odio Theologico, à quo omninò ſumus alieniſſimi, haud proficiſci. Principes hujus dubitantium ſectæ eſſe exiſtimamus ex Anglis Illuſtrem, qui nunc obiit, Schaftsburium, Tolandum, Collinum, ut alios taceamus, ex Gallis Bælium & S. Evermundum, qui & ambo fata ſua explevere. Jo. Lockium enim his accenſere nolumus, cùm & ipſe pro veritate Religionis Chriſtianæ ſcripſerit, & ante obitum ſuum egregia quoque dederit pietatis fideique ſuæ ſpecimina, ut vel ex ſolis patet Epiſtolis, quas ipſo ferè die ſuo emortuali conſcripſit, editis nuper à Cl. Whiſtono in *Reflections on an*

qui non formidine oppositi torqueatur, *b* eaque sit humani ingenii indoles, ut, quæ inde ab incunabulis menti nostræ impressa sunt, nullâ operâ

an anonymous Pamphlet entituled a discourse of freethinking p. 55. Scilicet, quamvis illi omnes nullibi fateantur, se Christianam Religionem abnegare, tot tamen ubique scriptis suis immiscent dubia, & Christianismum risui exponunt, ut vix de Pyrrhonismo eorum Theologico dubitare queamus. De Collino autem sub finem notarum dicenda quædam erunt, quòd hic novissimè in arenam pro Pyrrhonismo Theologico defendendo libertateque quam vocat, de Religione cogitandi, quodcumque velis, adstruenda descendit. Nec pro Bælio quis allegaverit, rejectum ab ipso fuisse Pyrrhonismum in rebus sacris, cum sub finem Dictionarii Historici & Critici posuerit Dilucidationem numero tertiam, quòd ea, quæ in Dictionario de Pyrrhonismo dicta fuerint, Religioni nocere nequeant. T. III. f. 3153. seq. Præterquàm enim, quòd hinc inde sarcastica ipsius dicendi ratio, quâ de re tàm sacrâ pronunciare audet, ostendit, ipsum dicis gratia & ne vel Bibliopolæ vel famæ suæ noceret, ista posuisse, aliud omninò conjiciet is, qui ipsum perlegerit Dictionarium & contulerit, quæ T. I. Epistolarum selectarum Ep. I. ad Minutolium scriptâ exstant.

b Scilicet hoc illi ipsi fatebuntur, qui protervo ausu Religionem pedibus proculcant, si quidem velint esse sinceri nec ea proloqui, quæ intus in pectore aliter sentiunt. Nemo enim umquàm hoc sibi tribuere potest, nisi vanissimè jactare velit, quòd, ut Virgilius ait,

. . . . Metus omnis & inexorabile fatum
Subdiderit pedibus strepitumque Acherontis avari.

Exempla dantur ferè quotidiana eorum, qui, dum integrâ gaudebant valetudine, datâ operâ Religionem adgressi cùm essent, morte appropinquante non credidere saltem, sed & summam in superstitionem delapsi aliquando sunt. Id quod & Bælius in Bione (D) & Des-Barreaux (EΔ) observat, pertinetque hùc illa Phædri fabula:

Multos cùm menses ægrotâsset milvius,
Nec jam videret esse vitæ spem suæ,
Matrem rogabat, sancta circumiret loca,
Et pro salute vota faceret maxima.
Faciam, inquit, fili, sed opem ne non impetrem,
Vehementer vereor; sed qui delubra omnia
Vastando cuncta polluisti altaria
Sacrificiis nullis parcens, nunc quid vis rogem?

Rectè omninò loco citato Bælius in Dione: *Presque tous ceux qui vivent*

operâ queat exſtinguere, facilè patet, homines hos non ſine ſummâ animi anxietate & continuâ quâdam illius perturbatione vitam tranſigere poſſe, *c* maximè ſi eas, quæ pro veritate Religionis militant, rationes probè ponderaverint atque

vivent dans l'irreligion ne font que douter; ils ne parviennent pas à la certitude; ſe voyant donc dans le lit d'infirmité, où l'irreligion ne leur eſt plus d'aucun uſage, ils prennent le parti le plus ſûr, celui qui promet une felicité éternelle en cas qu'il ſoit vray, & qui ne fait courir alors aucun riſque en cas qu'il ſoit faux. Ils ſe confeſſent, ils font tout le reſte ad majorem cautelam T. I. f. 602. a. Digna ſunt, quæ hùc apponantur ea, quæ de Bione refert Diogenes Laërtius L. IV. n. 55. ita Latinè facta:

Bionem Boryſthenitem, quem Scythica tellus produxit,
Dixiſſe audivimus, reverâ nihil eſſe Deos.
Ac ſi quidem id dogma tueri perſtitiſſet, meritò dicendus eſſet
Senſiſſe, ut viſum fuiſſet, etſi malè viſum eſſet.
At nunc quùm in longum morbum incidiſſet, ac mori pertimeſceret,
Qui Deos non eſſe dixerat, qui fanum non viderat,
Mortalibus qui illuſerat, dùm Diis immolarent;
Non pro foco ſolùm ariſque ac menſâ,
Nidore, adipe, thureque Deorum nares implevit.
Nec ſolum, peccavi, dixit, delictis parcite;
Sed & anui collum facilè porrexit excantandum,
Brachiaque loris perſuaſus devinxit;
Rhamnumque & lauri ramum januæ impoſuit:
Cuncta adminiſtrare magis quàm mori paratus.
Stultus, qui mercede voluerit, Deos eſſe.
Quaſi tunc eſſent, quùm illos Bion demùm eſſe arbitretur.

c Non poſſum quin hùc apponam veriſſima hæc P. Bælii verba: *Il eſt aſſés apparent, que ceux qui affectent dans les compagnies de combattre les verités les plus communes de la Religion, en diſent plus qu'ils n'en penſent. La vanité a plus de part à leurs diſputes que la conſcience. Ils s'imaginent que la ſingularité & la hardieſſe des ſentimens qu'ils ſoutiendront, leur procurera la reputation de grands eſprits . . . . Cette mauvaiſe habitude, contractée d'un côté ſous les auſpices de l'orgueil & de l'autre ſous les auſpices de la ſenſualité, émouſſe la pointe des impreſſions de l'education, je veux dire, qu'elle aſſoupit le ſentiment des verités qu'ils ont appriſes dans leur enfance touchant la Divinité, le paradis & l'enfer; mais ce n'eſt pas une foy eteinte,* CE N'EST QU'UN

atque expenderint. *d* Si quid ergò est, quod à Pyrrhonismo Theologico & incredulitate absterrere nos debeat possitque, est sanè hoc, quòd illa animum infinitis turbis objiciat, inquietumque reddat, quâ non datur ferè major, quæ in hominem cadere possit, calamitas. *e* Accedit, ipsum, quo Pyrrhonismus Theologicus

QU'UN FEU CACHE' SOUS LES CENDRES. Ils en ressentent l'activité dés qu'ils se consultent, & principalement à la vûe de quelque peril. On les voit alors plus tremblans que les autres hommes. Ils passent jusqu'à la superstition: le souvenir d'avoir témoigné plus de mépris qu'ils n'en sentoient pour les choses saintes, & d'avoir tâché de se soustraire interieurement aussi à ce joug, redouble LEUR INQUIETUDE. Dict. Hist. & Crit. T. I. tit. Des-Barreaux. f. 1036. b. Scilicet homo ad Religionem natus est, nec possibile est, id excutere, quod ipse Deus implantavit. Cæterùm hîc ipsum reum habemus confitentem. Conferenda autem hîc quoque est nota hujus paragraphi ultima sub finem.

d Sunt omninò Scriptores acutissimi, qui egregiis indubiisque demonstrationibus veritatem Religionis Christianæ tradidere. Sed nec hos allegare hîc possumus, ut prolixitatem evitemus. Nemo autem post H. Grotium & Jo. Clericum, quorum ille de veritate Religionis Christianæ, hic de incredulitate libellum Gallicum scripsit, melius atque majori cum ingenii vi hoc argumentum tractavit Sam. Clarkio & Humphredo Dittono, Viris doctissimis. Uterque Anglicano scripsit idiomate, ille *a discourse concerning the truth and certainty of the Christian Revelation*, hic *a discourse concerning the resurrection of Jesus Christ*. Digna hæc sunt, quæ in exterorum gratiam aliam in linguam transducantur. Descendat modò hîc in arenam, qui Religionem Christianam aut negat aut vocat in dubium, & experiatur vires suas. Omninò enim confidimus, eum, quæ digna ingenio suo sint, haud producturum.

e Hoc velim, ut seriò consideretur; cùm nihil utique dari possit majoris momenti, & ab hâc decisione pendeat æternitas. Cæterùm dum hæc ponimus, alia in mentem venit ratio, quæ communiter Pyrrhonismo Theologico opponi solet. Ajunt enim, qui, de Religione dum disputant, nesciunt, ubi pedem figant, tutiorem semper viam ingrediendam esse. Si itaque Religioni fidem adhibueris, ea verò falsa sit, nihil perdi; è contrario verò, si vera eadem sit, fidemque

gicus nititur, fundamentum tàm lubricum esse, ut nullo ferè negotio queat subverti. Etenim, quæ primùm ex incomprehensibilitate mysteriorum formantur, dubia, ita comparata sunt, ut ex ipsius quoque naturæ adspectu refutari queant. Si enim id dubium aut planè falsum est, quod est incomprehensibile, multa erunt & dubia & falsa, quorum veritatem & ipsi sensus nostri, & experientia, & rationis lumen

fidemque ei denegaveris, damnum esse irreparabile. Ast hoc mihi videtur valdè esse ficulneum, tùm quòd ex mero metu id proficiscitur, qui superstitionem quidem sed fidem non gignit, quæ altioris est principii; tùm quòd supponit, nos de Religione dubitare. Quomodo autem, quæso, credere id potes, de quo convictus non sis dubitesve? Hinc egregiè, si unquàm, illustris Schaftsburius: *La plus pitoyable ressource du monde est ce qui passe pour une excellente maxime parmi bien des habiles gens, & ce qu'ils louent extrêmement*; (par exemple Tillotson, Pascal & d'autres) *c'est, qu'on doit faire tous ses efforts pour avoir la foy, & croire sans exception tout ce qu'on nous enseigne; parceque, disent-ils, s'il n'est rien de ce que nous croyons, il ne nous arrivera aucun mal de nous être ainsi trompés; mais si ce que l'on nous enseigne, est effectivement, comme on nous le dit, nous courons grand risque & nous avons tout à aprehender de notre manque de foy.* Lettre sur l'Enthousiasme §. 29. p. 96. 97. Cæterùm hoc argumentum tùm demùm valere existimamus, si cum aliis fortioribus combinetur atque ita adhibeatur, ut viam ad convictionem sternat. Hinc non malè Arnobius: *Nonne purior ratio est, ex duobus incertis & in ambiguâ expectatione pendentibus id potiùs credere, quod aliquas spes ferat quàm quod nullas? In illo enim periculi nihil est, si, quod dicitur imminere, cassum fiat & vacuum; in hoc damnum est maximum, (id est, salutis amissio,) si, cùm tempus advenerit, aperiatur, hoc fuisse mendacium.* L. II. Adv. Gentes; & ibidem: *Quid dicitis, ô nescii, & miseratione dignissimi? Ita non tàm extimescitis, ne fortè hæc vera sint, quæ sunt despectui vobis & præbent materiam risûs? Nec saltem vobiscum sub obscuris cogitationibus volvitis, ne, quod hoc die credere obstinatâ renuitis perversitate, redarguat serum tempus & irrevocabilis pœnitentia castiget?* Hactenùs Arnobius.

palpandam dat, quæ tamen comprehendere ne acutiſſimi quidem mortalium poſſunt. *f* Nôrunt id Philoſophi; & ſi ſapiant, intellectus quidem humani hîc deplorant imbecillitatem, ſed ad Pyrrhoniſmum non delabuntur, homine penitus, ſi quidquam, indignum. Aſt nec contraria rationi Chriſtianam docere Religionem aſſeret, qui Pyrrhoniſmum Theologicum ſectabitur. Præterquam enim quòd hoc dici nullâ ratione poteſt; omninò non ſufficeret, hîc dubia ſaltem fingere, ſed certi quid foret pronunciandum, & ſine hæſitatione determinanda veritas. *g* Porrò ſi diſſenſum ſectarum, varietatem Religionum, & Theologorum controverſias pro defendendo Pyrrhoniſmo Theologico allegaveris, dices quidem aliquid, quod vel plebis vel eorum, qui rem adcuratè non perſpexerunt, aures animoſque in tranſverſum rapiat, ſuſpenſoſque teneat, eos verò nequaquàm terreat, qui omni, quâ par erat, operâ adhibitâ veritati ſtuduere. Hi enim nullo monſtrabunt negotio, non ipſam Religionem ſed affectus hominum diverſis illis, in quas Chriſtianiſmus proh dolor! diſciſſus eſt, ſectis Theologorumque controverſiis occaſionem præbuiſſe. Quod ſi

f Conf. Joh. III. 8. 12.

g Sed nec hoc placet iis, qui fœdâ Pyrrhoniſmi labe tacti ſunt. Cæterùm qui Philoſophorum Pyrrhonicorum hiſtoriam legere velit, adeat Bælium tùm in Dictionario, maximè in Arceſila, Bione, Pyrrhone, Zenone, aliis, tùm in Epiſtolis Gallicis ſelectis T. I. Ep. I.

ſi oſtenſum fuerit; prout oſtendi ad oculum poteſt; res utique eſt in vado, nec video, quid ampliùs opponi poſſit. *h* Denique ſi obſcuritatem ſacrarum Litterarum, ſi defectum Canonis, ſi corruptos diviniores Libros, ſi contradictiones in iis occurrentes, ſi vaticinia non impleta, ſi allegationes falſas, ſi dubia Hiſtorica, Chronologica, Genealogica, Geographica, Critica, ſi denique dogmatum vanitatem objeceris, ſacrorumque Scriptorum inſpirationem divinam negaveris, quod tamen omne unâ eâdemque operâ nemo hactenus palàm facere, utpote imbecillitatis impietatiſque ſuæ conſcientiâ abſterritus, auſus fuit, in latiſſimum quidem procurres campum, cujus ſpatia emetiri anguſti Diſſertationis hujus limites haud permittunt, ita tamen rem tuam ages, ut, quod primo intuitu credideras haud magno labore perfici poſſe, & periculoſum tibi poſtmodùm, & factu impoſſibile, & impium quoque appariturum ſit. Fieri enim non poteſt, ut reſponſionum, quæ tibi regerentur, vim umquàm effugias; & ſi pertinacia opinioni

 tuæ

h Egregiè H. Grotius: *Opponet fortè aliquis contra dogmatum Chriſti excellentiam, quam prædicamus, magnam opinionum inter Chriſtianos diſcrepantiam, unde orta ſit & ſectarum multitudo. Sed parata reſponſio, idem in omnibus fermè artibus accidere, partim imbecillitate humani ingenii, partim quòd ſtudiis judicium impeditur. Sed ſolent iſtæ opinionum veritates conſiſtere intra certos terminos, de quibus convenit, & unde ad ambigua argumentum petitur . . . . . Sic & diſcrepantia illa opinionum inter Chriſtianos impedire nequit, quò minùs de præcipuis . . . . . ſatis conſtet.* De Ver. Rel. Chriſt. L. II. §. 16. 17.

tuæ accesserit, gravissimo experieris damno tuo; quid hoc sit contra Deum agere, & Religionem ab eo præscriptam & maximarum minarum robore firmatam temerario ausu adgredi. *i* Sed hæc

i Dum ita Pyrrhonismum Theologicum refutare conamur, reponendum quid nobis esse videtur ad ea, quæ Autor libelli nuperi *de libertate cogitandi* pro eo defendendo posuit. Rem autem paucis delibabimus & summa tantùm tangemus; ita tamen, ut ipsa libelli subruamus fundamenta ostendamusque, tùm ipsa, queis ille innititur, principia, tùm connexionem, quâ secum invicem illa combinantur, mirum in modum fallere. Et primò quidem id observamus, libellum hunc eo affectu scriptum fuisse, ut Clerus affligatur atque ad iras concitetur, videturque Autor insignem ex istâ passione animi delectationem victoriamque capere voluisse. Id quod monstrat omninò, non fuisse sincerum veritatis studium, quo in exarandis istis actus fuerit, sed odium quoddam geniumque sarcasticum, quem in scribendo voluerit exercere, cujus & hinc inde dat argumenta satis palpabilia. Sed hoc quidem nos non tangit. Alterum quod non sine causâ miramur, est, quòd arbitretur, libertatem cogitandi esse rem Theologis invisam, adeoque peculiari libello adstruendam. Quod si putaverit Vir doctus, errat maximoperè. Ii enim qui emunctioris nasi sunt, & ipsi hanc amant libertatem, & præjudicia exuenda esse dictitant, & nihil credendum, nisi cujus in rationes adcuratè inquisiverimus. Id unum supererat, ut demonstrâsset, hanc cogitandi libertatem sincerò veritatis studio superstruendam, si quidem à probis laudanda sit. Quod fundamentum, si, uti par est, supponatur; nec culpanda hæc libertas erit, nec ponendi unquàm illi sunt limites, quos quippe nec ipsa natura ponit. Quis enim quæso tàm absurdus unquàm fuerit, ut vetet liberè de re quâcumque cogitare, cùm nec egomet mihi à liberrima cogitatione cavere possim? Hinc quas affert rationes Collinus, maximâ ex parte bonæ sunt, nec contemnendæ, nisi & immiscuisset quædam mali commatis, & multa in odium Cleri cumulâsset, & risui Religionem exponere conatus esset. Ea, quæ mali commatis esse dicimus, hùc ferè redeunt. Scripturæ revelationisque divinitas mox statuitur, mox rejicitur, p. 30. 31. & 82. edit. Angl. sub finem Sectionis II. ubi Autor ex principiis datis conclusionem tandem hanc format, posito præsente Scripturæ Canone Græcoque Novi Testamenti textu nullam de Deo & Religione genuinam notionem concipi posse. Id quod ex eo probare conatur Vir doctus, quòd

hæc quidem nunc hujus loci non ſunt, cùm veritatem Religionis Chriſtianæ hîc demonſtrare

quòd ipſi Sacerdotes differentes inter ſe opiniones de Dei natura & attributis, deque autoritate & ſenſu Scripturæ foveant, dogmata Chriſtianæ Religionis ſecum invicem & cum ſana ratione pugnare afferant, falſas doctrinas in Eccleſiam irrepſiſſe fateantur, odio Theologico operam dent, hæreſeſque innocentibus impingant, Canonem Scripturæ incertum reddant, piiſque fraudibus in corrumpendis libris utantur. Aſt miror, non vidiſſe Virum optimum, nullam his omnibus ineſſe connectendi vim. Ponamus enim, hæc omnia veriſſima eſſe, quæ dicuntur, uti ex parte vera ſunt, licèt & plurima ſint, quæ in perverſum ſenſum rapiantur, aliter ab iis intellecta, qui ſcripſere ea, quæ allegantur, teſtimonia, quid quæſo tandem Theologorum quorundam vel malè effata vel malè facta ipſi nocebunt Religioni, niſi dicas, Religionis veritatem ab illis deſtrui poſſe, qui ejus cauſam malè agunt? Accedit, à Theologis Anglicanis, maximè verò doctiſſimo Bentlejo & Clariſſ. Whiſtono aliiſque egregiè ad pleraque reſponſum fuiſſe, maximè, quòd attinet Critica, quorum adcurata cognitio utique Collinum noſtrum fugit, qui, ut arbitror, non debebat ſcribere, ſe hunc libellum compoſuiſſe *without the leaſt hopes of doing any good*, ſine ulla ſpe boni quid efficiendi, cùm id ſaltem Theologis monſtraverit, perperàm ab ipſis fieri, ſi de myſteriis controverſias in infinitum ferant, ſi ea comprehendere velint, quæ comprehendi non poſſunt, ſi novis ſemper opinionibus inveniendis ſtudeant, ſi ex diſſenſionibus mutuis gloriam captent pacemque Eccleſiæ turbent, ſi odio Theologico indulgeant, atque ipſimet aliquando, dum libertatis Theologicæ limites tranſcendunt, impietati facem præferant. Ipſe enim ſuo oſtendit exemplo, hæc nonniſi materiam riſûs occaſionemque ad res divinas contemnendas iis præbere, qui omnem Religionem ex animis hominum vellent exſtinctam. Porrò cur primis Chriſtianis ridicula de Deo cogitata in genere affingat Collinus, omninò non comprehendimus. Ait eos crediſſe, Deum eſſe corporeum formamque habere humanam. Quod utique ex ipſorum ſcriptis difficile probatu eſt. Si enim & Tertullianus tale quid dixit aliterque omninò iſtam vocem ſumſit, quàm pro poteſtate, quâ nunc pollet, & ſi quoque veteres inter hæreticos fuere, queis titulus Anthropomorphitarum inditus fuit; primis tamen Chriſtianis hæc omnia tribui nequeunt, niſi argumentum ab invidiâ ductum adhibere limiteſque veritatis ad ignaros ſeducendos tranſgredi velis. Nec particulares quoque Patrum Eccleſiæ ſententiæ hîc adgrediendæ ſunt, ubi univerſo veterique maximè Chriſtianiſmo, ipſi denique Religioni dicam ſcribere tentaveris.

Cæterùm

nostri instituti non sit, & ad finem Dissertationi

Cæterùm cùm alicubi Consubstantiationem Theologis Augustanæ Confessionis attribuit Collinus, aitque eam ipsi sensuum testimonio repugnare, duplicem committit errorem, tribuitque primùm nobis, quod non statuimus, uti ex Differt. de Consecratione Veterum Eucharistica §. 16. liquet, porrò probè expendere haud videtur, nos existimare, quòd panis vinumque in S. Cœna exhibeantur. Si enim hoc diximus, omne id dicimus, quod & cum sensuum congruit testimonio, etsi simul affirmemus, Corpus Sanguinemque Christi cum externis panis vinique elementis unita esse, utpote quæ sensibus non subjacent. Quinimò nec id adprobari potest, quòd certæ quorundam, quæ inter Christianos sunt, sectarum superstitiones dissensionesque ita recenseantur, ac si totus Christianismus iis inquinatus esset, & necessum foret, ut qui Christianam Religionem credit, eadem in devia laberetur. Qui enim ista vident ingenioque & pietate pollent, ii deplorant mala, quibus obrutam corruptamque se videt Ecclesia, medelamque adhibent, quam possunt. Cæterùm & inspirationem Librorum sacrorum affirmari aliquando, aliquando negari à Collino videas, quem tamen totum hoc de inspiratione argumentum satis perspectum haud habuisse arbitramur, quod si eâ, qua par est, operâ excutiatur, ab omnibus utique, quæ communia circumfundunt præjudicia, dubiis liberari potest. Nec quæ de variantibus Novi Testamenti lectionibus dicuntur, ipsum textum incertùm reddere possunt, cùm & eæ variationes utplurimùm haud magni sint momenti, & collatio veram lectionem ubivis ferè prodat, & articuli fidei variis istis lectionibus non sollicitentur, denique lectionum variatio textum potius certum reddat viamque ad genuinas lectiones inveniendas sternat. Nec postulare hoc potest Collinus, Deum omnes, qui Novi Testamenti libros descripsere, Librarios in actu scriptionis perpetuo quodam miraculo ab errore præservare debuisse. Quod statuere tàm absurdum utique mihi esse videtur, ac absurdum id foret, si de Typographis Libros sacros exscribentibus idem adfirmaveris; qui cùm errare possint, dum literas componunt, & semper quoque errent, quantumvis menda ipsorum utplurimùm sint levissima; quidni & idem de Librariis adfirmaveris, maximè si in rem præsentem venias, Codicumque variationes & menda conspicias? Id verò, quod de corruptione Evangeliorum ex Victoris Tununensis Chronico allegatur, etsi primo quidem intuitu multum videatur promittere, ita tamen comparatum est, ut multa omninò regeri possint; inter quæ id præcipuum est, Victorem hæc non αὐτόπτην aut coætaneum scripsisse, sed ea quæ rumor sive verus sive falsus tulerat, ne quidem rectè percepisse, nec adcuratè literis mandâsse.

ni imponendum nunc pergere neceſſum habea-
Rr 4 mus.

mandâſſe. Etenim, ſi *Anaſtaſio Imperatore jubente, Evangelia tanquàm ab idiotis Evangeliſtis compoſita reprehenſa & emendata fuiſſent*, & tumultus contra Anaſtaſium ortus fuiſſet, & Patres ipſi reſtitiſſent, & Hiſtorici ejus ævi id memorâſſent, & Codices Novi Teſtamenti ſequiore ætate conſcripti à vetuſtioribus ſeculoque VI. antiquioribus diverſi eſſent, & Anaſtaſio, utpote hæretico, dica indelebilis eam ob rem ab Orthodoxis ſcripta fuiſſet, & vaniſſimum omninò fuiſſet hoc Anaſtaſii conſilium, cùm Codices Evangeliorum omnes, utpote toto in mundo diſperſi ſub ipſius poteſtate non fuerint neque univerſali cuidam emendationi ſubjici potuerint. Sed patet, vel falſâ quâdam relatione vel propriâ incuriâ deceptum fuiſſe Victorem, cujus & verba Iſidorus in Chronico refert. Accuratius omninò ea recenſet Liberatus Diaconus in Breviario C. XIX. *Hoc tempore Macedonius, Conſtantinopolitanus Epiſcopus ab Imperatore Anaſtaſio dicitur expulſus, tanquàm Evangelia falſâſſet & maximè illud Apoſtoli dictum:* Qui apparuit in carne, juſtificatus eſt in ſpiritu. *Hunc enim immutaſſe, ubi habet* ΟΣ *id eſt* qui *monoſyllabum Græcum, literâ mutatâ,* Ο *in* Θ *vertiſſe & feciſſe* ΘΣ *id eſt*, ut eſſet Deus, apparuit per carnem. *Tanquàm Neſtorianus ergò culpatus expellitur per Severum Monachum.* Adde & Hincmari Opuſc. XVII. ubi & Liberati verba ita allegantur, & confer, quæ hanc in rem ſcripſit eruditiſſimus Bentlejus in *Remarks upon a late diſcourſe of free-thinking* p. 77. Sed progrediamur in inſtituto. Amicitiam in Evangelio haud præceptam eſſe dicit Collinus, qui tamen nôſſe debuit, nihil magis à Chriſto Apoſtoliſque commendatum fuiſſe quàm amorem (ſub quo amicitia quoque, ut arbitror, comprehenditur) eundemque fraternum. Nec quæ contra immortalitatem animæ ex Eccleſiaſte objiciuntur, vel nova ſunt aut prolixâ reſponſione digna, cùm Eccleſiaſtes de eo ſaltem loquatur, quod ex aſpectu exteriore judicari poteſt, alibique immortalitatem animæ judiciumque mortem inſecuturum clarè ſatis innuat C. XII. comm. VII. XIV. Denique, ubi tantam teſtimoniorum farraginem pro libertate cogitandi adducit noſter, & multa affert, quæ bonam interpretationem religionique haud contrariam admittunt, & præjudicio autoritatis videtur libertatem cogitandi ſuperſtruere velle. Addere poterat & Benedictum Spinoſam, qui Tractatum Theologico-Politicum de libertate philoſophandi Hamburgi A. MDCLXX. edidit, & libertatem hanc maximè Cap. XX. adſtruere conatur. Et quis quæſo eſt, qui eam limitibus coërcendam eſſe exiſtimet? Hinc rectè omninò rejicere exiſtimo Schaftsburium id, quod appellat *half-thinking*, ubi primùm quidem omnia ad rationis

præſcriptum

mus. Dicamus tamen, si placet, aliqua de remediis

præscriptum examinamus, postea verò certos quosdam Religionis articulos sine ulteriori examine assumimus. Miscell: Refl. Misc. V. Ch. III. p. 298. seq. & *Essay on the freedom of wit and humour* P. I. Sect. VI. p. 81. Cogitent modo liberrimè, & quantum velint, Viri docti, ideis suis in latissimos incognitosque evagentur campos, oculis suis pertingere conentur ad litora longissimè dissita, inter quæ & nos maximum χάσμα infinitæque, ut ita dicam, parasangæ interjectæ sunt; tententque, si possint, pelagi altitudinem bolide ejectâ, ubi ad ima perveniri nequit; quid quæso hâc suâ efficient cogitandi vel audaciâ vel libertate? Nîl sanè aliud, quàm ut exclament tandem cum Apostolo: ὦ βάθος, Rom. XI. 33. & cum Ezechiele aquam ingrediantur, quæ ad talos primùm, pòst ad genua, mox ad lumbos pertingat, denique tàm profunda sit, ut ad ripam reverti necessum habeant, Ezech. XLVII. 1. seq.; uno verbo, ut fateantur sui imbecillitatem ingenii, dicantque, se comprehendere multa non posse, quæ æternitas prolixiùs clariùsque explicanda sibi reservaverit. Egregium verò est, ea determinare, & aut negare aut in dubium vocare, quæ comprehendere non possis, Philosophoque dignum facinus! Apparet autem ex his, quæ dicimus, quanta ex illimitatâ istâ cogitandi libertate proficiscatur utilitas. Scilicet eadem ipsa ad Religionem viam sternit, eóque nos ducit, ut Deum in mysteriis suis adoremus. Sed requiritur, ut, prout cum odio superstitionis conjuncta est, sincero quoque veritatis studio superstruatur, atque ab omni perverso affectu aliena sit. Aliàs sanè, quod Horatius de Arte Poëticâ dicit,

> . . . . . . *in vitium libertas excidet & vim*
> *Dignam lege regi*,

metuendumque est, ne

> . . . . . . *nimia illæc licentia*
> *Postremò evadat in aliquod magnum malum*,

atque *speciosa* sit *verbis*, *re inanis* & *subdola*: *quantóque majore libertatis imagine tegitur, tantò eruptura* sit *ad infensius servitium*, monente Tacito Annal. L. I. sub finem. Cæterùm dum suprà Spinosam Schaftsburiumque, à quo plurima mutuatus est Collinus, hujus lateri adjunximus, id omninò non fecimus, ut invidiam Viro docto crearemus, cujus & ingenium eruditionemque, ut par, æstimamus, & quem persuasum omninò de sinceritate affectus nostri esse volumus, id unum optantes, ut, dum ad Pyrrhonismum Theologicum viam monstrare conatus est, & nunc ostendendum sibi sumat, ubi pes figendus sit, cùm & Religio sit necessaria, & nullis velit esse dubiis obsepta, quippe cujus finis sit, hominem felicem reddere, hoc

mediis pessimo huic Pyrrhonismi Theologici morbo opponendis.

hoc verò dubiis illis vel maximè impediatur. Claudimus hæc egregio S. Evermundi, sive quisquis is sit qui hæc scripsit, effato: *Nous avons certains esprits laches toujours portés à l'imitation des autres, qui sans s'être examinés eux mêmes ni avoir medité sur ces choses donnent dans l'impieté, seulement pour se declarer partisans de quelque fameux libertin. Il est même certains esprits, qui par une force d'ame extravagante ne veulent en rien dependre de leur Créateur, s'imaginant, que l'obéissance, qu'ils auroient pour cette Majesté infinie, choqueroit la liberté de leurs sentimens. Ce n'est pas qu'on ne voye les plus honnêtes gens du monde & les plus savans tomber dans quelque sorte d'incredulité ou d'incertitude. Ceux-ci ne se contentent pas de decouvrir une Intelligence éternelle par l'ordre de l'univers; leur curiosité les pousse à rechercher ce que ce peut être; & aprés avoir étonné leur entendement de ses qualités infinies, que l'esprit de l'homme ne sauroit comprendre, ils demeurent souvent incredules malgré qu'ils en ayent, & ne sauroient accorder les sentimens de leur esprit avec ceux de leur conscience. Or comme il faut se mocquer des sots & abhorrer les méchans, je croi qu'on doit avoir compassion des derniers, & les plaindre seulement de ce qu'ils sont miserables. Quelques uns se gênent à se persuader ce qu'ils ne sauroient comprendre. Les autres attaquent le Ciel, & blasphément contre un Dieu, dont ils n'ignorent pas le pouvoir. Aussi sont-ils toujours dans le trouble & dans le desespoir; & aprés avoir été agités par la rage de l'impieté, ils se trouvent déchirés par les remords de leur conscience; sur tout quand la lumiere les abandonne, & que la compagnie qui les assûroit, les laisse dans l'effroi de la solitude. Il n'y a passion facheuse, dont ils ne ressentent les mouvemens. La crainte, le trouble, l'inquietude, & la fureur les travaillent tour à tour. Il vaudroit mieux pour leur repos, qu'ils ne rentrassent jamais en eux-mêmes que d'avoir un moment de commerce avec leur conscience: car rien n'est égal au tourment de l'impie . . . . Les incredules pour n'être pas si criminels ne sont pas moins miserables. Ils cherchent avec peine une chose qu'ils ne trouvent point, & accusent à toute heure la nature d'être cruelle seulement à l'egard des hommes.* Vide Mélange curieux des meilleures piéces attribuées à M. de S. Evremond T. I. de l'usage de la vie Ch. II. p. 32. 33. 34. Hæc nostris verbis edisserere noluimus, ut eò majorem iis fidem dent, qui putant, omnes Theologos studio partium præjudiciisque vinci.

§. XXIV.

Cùm igitur Pyrrhonismus Theologicus maximum ferè malum sit, quo & ipsa demùm Religio subvertitur, quærenda omninò sunt remedia, quæ morbo isti expellendo adhibere possis. Ea verò pro ratione eorum, qui hâc labe inquinati sunt, varia esse existimamus. Etenim duplex est, ut arbitror, Pyrrhonismi aut Deismi origo. Sunt enim, qui sine ullo examine sola impietatis voluptatumque vi ducti Religionem spernunt, & nescio quam ex contemtu sacrorum ipsiusque Dei gloriam captant. Alii datâ operâ initoque articulorum Religionis examine certum sibi impietatis & Deismi systema formant, positisque principiis formant conclusiones Religionem, si quidem id fieri possit, destructuras. *a* Atque & hi in diversa abeunt nec est ferè qui cum altero consentiat, animis per infinita dubia in transversum actis nec umquàm sibi constantibus.

a Etenim tanti hoc non est, multos errores, qui hodie inter Christianos regnant, communiaque, quæ ubique dominantur, præjudicia detegere. Sed perperam id fit, ubi ex multis, quos detegimus, erroribus concludimus, omnia esse falsa, verumque nescimus adstruere atque à mendacio separare. Id quod notat alicubi Tullius: *Utinam tàm facilè vera invenire possem, quàm falsa convincere!* De naturâ Deorum L. I. Cæterùm eas, quas posuimus, diversas Deistarum species agnoscit quoque Bælius in Dict. Hist. & Crit. tit. Des-Barreaux T. I. f. 1036. b. 1037. a. Forsan & aliquando Pyrrhonismus ex temperamento nascitur melancholico. Qui enim isto laborant, nimios sæpiùs sibi scrupulos formant nodumque in scirpo quærunt, nunquàm sibi minùs constantes quàm in re Religionis, ubi

bus. Illi nisi turpitudine vitiorum aliquando terreantur, discantque, saltem Numini id placere non posse, si nequiter vivant, sensumque humanitatis exuant, ad saniorem revertere mentem non possunt. Quid enim quæso cum illis faciendum, qui omnem decoxerunt honestatem & in opprobrium generis humani vivunt? Hi verò, ubi veritatem aliquando sincerè amare & quærere, revelationis necessitatem suique intellectus imbecillitatem & Pyrrhonismi miseriam *b* agnoscere, divinam gratiam implorare, Viros probos in consilium vocare, Religionis Christianæ placita de virtute sectandâ adamare, cæterarum Religionum quarumvis vanitatem perspicere,

ubi vel ad superstitionem vel ad scepticismum miseri dilabuntur. Hinc egregiè Schaftsburius: *Tout ce que je pretends, c'est, qu'on doit se mettre en bonne humeur, lorsqu'on veut penser à la Religion.* Et rursus: *Je doute fort, qu'aucune chose puisse faire tomber dans l'atheisme si ce n'est la mauvaise humeur. Lettre sur l'Enthousiasme.* §. 15. 16. p. 56. 57.

b Etenim tanta est Pyrrhonismi miseria, ut, qui hoc laborant morbo, de rebus quoque certissimis incipiant dubitare. Malebranchius, uti suprà ad §. 17. diximus, affirmavit, difficillimum esse probatu, quòd dentur corpora, de inquirenda veritate L. I. C. III. §. 2. C. X. §. 1. Gregorius verò Berkeleyus peculiarem nuper libellum edidit, ut demonstraret, nulla planè dari corpora nec posse existere nisi spiritus. Vide ipsius *three dialogues between Hylas and Philon*, Londini MDCCXIII. editos. Hâc verâ sententiâ quid possit fingi absurdius, nos haud perspicimus. Adde Bælii Dict. Hist. & Crit. tit. Zenon T. III. f. 3063. 3064. Cæterùm nec de rebus Philosophicis dubitare saltem jubet Pyrrhonismus, sed & de factis, unde & alia Pyrrhonismi Historici species enascitur; ajuntque, Bælium, cùm fama victoriæ Höchstättensis ubique jam in Belgio percrebuisset, creditaque fuisset ab omnibus, tamen de veritate ejus ob certas quasdam rationes, quas animo impresserat, adhùc dubitâsse, risuique amicorum tandem se exposuisse,

ſpicere, ſuperſtitionem erroreſque communes à Religione diſtinguere, voluptatique & affectibus domandis datâ operâ ſtudere, & ἐποχὴν, in quibuſdam pro Pyrrhoniſmo univerſali adprehendere, luminique divino & operationi Spiritus S. obſequi cœperint, certam ſine dubio de dubiis ſuis victoriam reportabunt. *c* Cæterùm de libertate cogitandi vel dubitatione Theologica conferendus omninò eſt Tertullianus de præſcriptionibus hæreticorum. *d* Scilicet ſola eſt divinior gratia efficaxque Spiritus S. lumen, quo animus noſter in veritate Religionis determinandâ certus queat reddi, ne in continua dubia & incertum Pyrrhoniſmi errorem præceps feratur; pertinetque hùc illud Epiſtolæ ad Hebræos: διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ περιφέρεσθε. καλὸν γὰρ ΧΑΡΙΤΙ βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν. *e*

§. XXV.

Sed nec ſolus eſt Pyrrhoniſmus, qui perverſo auſu atque invitâ veritate Præjudiciis Theologicis

c Eſt & efficaciſſimum, quod Pyrrhoniſmo Theologico opponi queat remedium, ſi articulos fidei fundamentales & neceſſarios ab iis qui minùs præcipui ſunt probè diſtinguas, id quod haud difficile factu eſſe exiſtimamus, ſi à præjudiciis animus liber ſit, difficillimum autem, ſi errorum nube is ſit obductus. Specimen quoddam dedit Jo. Clericus in diſſertatione *de eligendâ inter Chriſtianos diſſidentes ſententiâ*, quam aureo Grotii de veritate Religionis Chriſtianæ libello ſuffixit A. MDCCIX.

d C. VII. ſeq.

e Hebr. XIII. 9. Adde Eph. IV. 14. 1. Pet. I. 13.

cis opponatur. Sunt & qui dicant, nullâ ratione magis præjudicatas debellari opiniones poſſe quàm ſi riſui eas exponas ſtyloque comico refellas. Scilicet, ut Horatius *a* ait,

. . . . *Ridiculum acri*
Fortius & melius magnas plerumque ſecat res.

Nec malè videtur alicubi *b* pronunciâſſe Tertullianus: *Si & ridebitur alicubi, materiis ipſis ſatiſfiet: multa ſunt digna revinci, ne gravitate adorentur.* Sed iſta quidem refutandi ratio nobis haud arridet. Præterquàm enim, quòd Chriſtus & Apoſtoli ſtylo iſto comico nunquàm uſi ſunt; gravitas majeſtaſque argumenti, quod tractamus, gravitatem quoque ſermonis poſcit, *c* nec convenit, in re ſacrâ ludere, vitioſâque delectatione animum afficere, ut affligatur is, *d* qui vel indignatione vel miſericordia dignus erat.

a L. I. Sat. X.

b Lib. Adv. Valent. C. V.

c Scilicet cùm comica iſta ſcribendi dicendive ratio, quâ utimur, ex maligno quodam contemtu errantium proficiſcatur, & illa delectatio, quam phantaſia ex ridiculis ideis capit, in ſe mala ſit, patet omninò, illam è Scholis Theologorum proſcribendam eſſe.

d Diſſentientem hîc habemus Ill. Schaftsburium, qui tamen, dum diffitetur, gravitatem argumenti impedire, quò minus ſtylus comicus in re Religionis adhiberi poſſit, omninò errare nobis videtur. Quid enim quæſo gravius eſt Religione, quid ſanctius? Conf. *Lettre ſur l'Enthouſiaſme* §. 4. 5. Adde quæ ſuprà §. 22. nota *f* diximus. Cæterùm non poſſumus non hîc recenſere lepidam quandam reflexionem, quam in laudati Schaftsburii Epiſtola de Enthuſiaſmo §. 19. 20. p. 72. ſeq. legimus. Refert ille, in foro Londinenſi, quod *Smithfield* nuncupatur, combuſtos olim fuiſſe, qui ob hæreſeos crimen damnati fuerint. Aſt paucos ante annos accidiſſe, ut illi, qui hiſtrionicam exercent artem, in nundinis, S. Bartholomæi die, menſe Auguſto, celebrari ſolitis, Novos Prophetas eorumque voces & geſtus

erat. Porrò comicâ istâ dicendi ratione efficies nunquàm, ut vel is, quem adgressus fueris, mutet sententiam, qui ad iras potius cupidinemque pari ratione se ulciscendi concitabitur, id quod & tibimet ipsi molestum erit; nec invidiam creabis apud alios errori, quem debellare contendis, cùm plebeji quidem animi hoc modo in sententiam tuam trahi possint, qui rationes non quærunt, queis tua suffulcias, & solâ dicentium autoritate capiuntur, ii verò, qui veritatem amant, potiùs credituri sint, rationes tibi deficere, quòd in vicem earum dictionem supponas comicam, quàm ut ob hanc adhibitam in tuas partes sint descensuri. Nec Patrum quoque exempla, qui stylo comico adversarios suos sunt adgressi, allegare quis hîc poterit, cùm ea, quâ usi sunt, refellendi ratio & odium probet Theologicum, & ostendat quoque, ipsos affectui sæpius, non veritati studuisse. Denique cùm tot videamus homines impios, qui, deficientibus, queis sua pallient, rationibus, hâc comicâ methodo omnem Religionem sacraque omnia risui exponunt; *e* omninò non decet nos,

gestus repræsentaverint, eodem loco, ubi hæretici olim fuerint supplicio dati. Illud, ait, numerum Martyrum auxisse, martyriique gloriam propagâsse, hoc verò effecisse, ut Novi Prophetæ deinceps contemti fuerint, numerumque suum augere ampliùs haud potuerint. Hinc, addit, patere, nunquàm meliùs refutari præjudicia, quàm si risui exponantur. Sed hæc omnia nîl probant, ut arbitror, cùm ex plebis judicio res non decidi possit.

e Hinc rectè omninò Bælius de Bione in Dict. Hist. & Crit. T. I. f. 602. a. (C) *L'impudence qu'il avoit de tourner en ridicule la Religion, devoit*

nos, in quorum pectore certior sanctiorque fides habitat, eorum exemplum sequi, eandemque cum ipsis ingredi viam, quæ & in divinioribus Litteris rejicitur. *f*

§. XXVI. Prout

devoit être reprimée ; car une refutation serieuse ne fait pas à beaucoup prés tant de mal que les railleries d'un homme d'esprit. Les jeunes gens se laissent gâter par ces sortes de moqueurs plus que l'on ne sauroit dire. Atque ita sibi ipsi sententiam dicit Bælius, omnibusque iis, qui etsi & eruditione & ingenio longè inferiores ipso sint, ipsius tamen exemplum infausto omine sequuntur. Quod dum ponimus, in mentem venit, hîc meminisse certi cujusdam libelli, qui Londini A. MDCXCIX. prodiit, titulumque fert: *Jo. Craigii, Scoti, Theologiæ Christianæ principia Mathematica.* Probare autem is conatur, omnia, quæ ex hominum testimonio credamus, sive inspirata sint sin secus, saltem probabilia esse. Supponit porrò, hanc probabilitatem semper decrescere, pro incremento scilicet temporis, ex quo testes illi vixerint, quibus fidem habeamus. His ergò calculo Algebraico computatis putat, Religionis Christianæ probabilitatem adhuc per Annos MCCCCLIV. duraturam, posteà ferè nullam fore. Ne tamen quis Deismum ipsi imputet, addit, Christum suo adventu hanc eclipsin præventurum esse, utpote qui paulò ante hoc tempus ad judicium venturus sit, eodemque illo tempore carnem assumserit, quo Religionis Judaicæ probabilitas fini suo fuerit proxima. Ista quidem Craigius, qui aliam ob rationem confingere hæc non potuit, quàm ut cum Religione luderet, eamque risui exponeret. Sed sibi ipsi peccavit. Nec enim impunè quis Religionem pedibus calcaverit. Μὴ πλανᾶσθε, Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. Gal. VI. 7.

f Conf. Psalm. I. 1. & alia Scripturæ Sacræ loca passim obvia. Accedit, hanc methodum tàm difficilem arduamque esse, ut vix appareat, quâ ratione jocus cum gravitate componi possit. Rara enim hæc virtus est, innuente Bernhardo: *Placet, fateor, jocus: est enim & jucunditate gratus & serius gravitate. Nescio siquidem, quomodo inter jocandum ita disponitis sermones vestros in judicio, ut & jocus levitatem non redoleat, & auctoritas conservata hilaritatis non minuat gratiam. Porro auctoritas ita servatur, ut illud sancti Viri meritò vobis possit aptari:* Si quando ridebam, non credebant mihi. „ Epist. CCXXVIII. ad Petrum, Abbatem Cluniacensem.

§. XXVI.

Prout verò comica dicendi ratio ad præjudicatas opiniones evellendas parum omninò confert, ita nec vis externa, quæ hominibus adfertur, vel ad errores debellandos vel ad præjudicia destruenda multum valet. Patet hîc nobis amplissimus dicendi campus, sed in quem exspatiari non possumus, ne nimium nostra excrescat Dissertatio; maximè cùm à Viris doctissimis abundè satis tractatum fuerit hoc argumentum. *a* Tentabimus tamen, num, quæ prolixè ab aliis dicta sunt, nervosâ quâdam brevitate in compendium redigere queamus. Communis ea est Ecclesiæ Romanæ aliisque etiam aliquando sectis methodus, ut eos, qui in Religione à se dissentiunt, vi, exilio, ferro, suspendio, flammis omnique persecutionum genere ad abjurandam de fide suâ sententiam & antiqua castra relinquenda cogant. Hoc verò nos perperàm omninò fieri arbitramur; & quidem ob eas, quas nunc dabimus, rationes. Etenim (ut ab ovo rem ordiamur) non solùm ab ipso Christo in propagandâ fide vis adhibita non

a Inter recentiores hoc de argumento egregiè egerunt Jo. Lockius, Gerhardus Noodt & Petrus Bælius, qui, quæcunque hanc in rem dici possunt, exhausit ferè in libro Gallico nuper recuso: *Commentaire Philosophique sur ces paroles de Jesus-Christ contrain-les d'entrer; ou traité de la tolérance universelle.*

non fuit, *b* ſed & rejecta ab Apoſtolo Paulo, *c* non quòd primis Chriſtianiſmi plantandi temporibus vis à Chriſtianis adhiberi non potuerit, qui ipſimet perſecutionem patiebantur, ſed quòd ea genio Chriſtianæ Religionis eſſet contraria. *d* Accedit, fidem, quæ Evangelio præſtatur, ſi libera non ſit, veram non eſſe, *e* rectéque omninò dixit Lactantius, *ſolam Religionem eſſe, in quâ libertas domicilium collocaverit, utpote rem præter cæteras voluntariam. f* Nec cogi unquàm poterit intellectus, ut ea tanquàm vera credat, de quibus convictus non eſt, & quæ falſa eſſe arbitratur. Nec, ſi tandem ea vis imaginationi hominis inferatur, ut, repetitis ſemper recoctiſque falſæ Religionis argumentis, cæteriſque, quæ vel pro verâ vel pro antiquâ fide militant, extra teli jactum poſitis, eadem novis ideis tandem aſſuefiat, & quod falſum olim eſſe crediderat, nunc pro vero reputet, ita fides gignitur; ſed mera ſuperſtitio, utpote cujus prima origo timor eſt, qui ex vi illata naſcitur. Nec ſi violentâ iſtâ perſuadendi ratione (ſi quidem, quod negamus, vis perſuadere poſſit,) uſus fueris, eos formabis, qui ſincero

b Luc. IX. 53. ſeq. Matth. XXVI. 51. 52. 53.

c 2. Cor. X. 4. Gal. VI. 1. 2. Tim. II. 24. 1. Pet. III. 4. Apoc. II. 3.

d Luc. IX. 55. Joh. VIII. 36. Rom. VIII. 15. Adde Pſalm. CX. 3.

e Idem probatur ex locis jamjam allegatis.

f Epit. Inſtit. Div. C. LIV. p. 110. 111.

pectore tuæ fidei adhæreant, sed hypocritas efficies, qui fidem suam dissimulant & premunt, externisqne sacris tuis nonnisi ex turpi quâdam ac nefandâ, Deoque invisâ, & honesto cuique detestandâ συγκαταβάσει operantur. Scilicet nec contra conscientiam quoque erroneam agere quis poterit, nisi elatâ manu contra Deum peccare rem ducat nihili. *g* Nec nos ii sumus, quibus injunctum sit, vindictam ab iis sumere, qui bona fide errant & malè credunt, cùm Deus hoc sibi jus reservaverit, tùm demùm exercendum, cùm in novissimo die peremtoria dicetur sententia. *h* Id verò planè inhumanum est atque impium facinus, si ob diversam fidem falsamque Religionem supplicio des, quos hæreticâ labe infectos putas. Quùm enim credas, damnatum eos iri, ubi ad mortem usque in errore perseveraverint, & iis malè consulis, quos neci tradis, utpote ob maturatum abs te supplicium

g Nemo prolixius acutiusque de jure conscientiæ erroneæ atque impunitate ex hoc profluente egit Petro Bælio, tùm passim tùm maximè in Commentario Philosophico jam citato. Sed nec dissimulandum est, eum limites aliquando supergressum esse; quod ostendere nunc nostri nón est instituti. Sufficiat hîc monuisse, distinguendum esse inter conscientiam erroneam & furibundam. Hæc, non illa, externis pœnis subjacet, cùm hæc salutem pacemque publicam turbet, & insanum pro Religione zelum instillet. Cæterùm jus conscientiæ erroneæ & ratio stabilit & divinior Scriptura. Confer Rom. XIV. 23. ubi *πίστις conscientiam* seu persuasionem firmam significat.

h Hinc Livius Hist. L. X. *ad Deos id magis, quàm ad se pertinere, ipsos visuros, ne sacra sua polluantur.* & Tacitus L. I. Annal. *Deorum injuriæ Diis curæ.* Adde Epist. Cypriani ad Demetrium & Judic. VI. 31. 32. 1. Reg. XVIII. 21. seq.

cium in æternum perituris, & tibi quoque, qui, tolerare dum poteras errantes, donec converterentur, omnem iis ad conversionem viam uno ictu præcludis, æternumque in exitium, tuo saltem judicio, eos das præcipites. Nec sufficit hîc dicere, tuam Religionem bonam optimamque esse. Agenda enim tibi primùm opera est, ut, rationibus propositis, iste, quem persequeris, idem credat, nec, vi abs te illata, concludat potius, rationes tibi deesse, utpote qui in vicem earum vim substituas. Accedit, quòd nimium probet hoc argumentum, utpote quod ab omnibus planè adhiberi possit, quamcunque etiam fidem profiteantur, sive Christianam sive aliam, sive Religioni à Christo institutæ conformem sive ab eâ diversam. Ubique enim tollitur iste vanus clamor: היכל יהוה המה *Hîc est templum Domini*, [i] ubique resonat ista vox: Ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς, ἢ ὧδε, ἰδοὺ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστὶν, ἰδοὺ ἐν τοῖς ταμείοις; [k] ubique sectam suam tanquàm idolum veneratur plebs, exclamatque: μεγάλη ἡ Ἄρτεμις Ἐφεσίων. [l] Suâ quippe ex præjudicatâ opinione veritatem Religionis quisque ferè judicat, & ad condemnandos dissentientes præceps ruit. Nec umquam quis dixerit, ex præjudiciis, quibus alienam Religionem impetimus, jus nobis nasci dissentientes persequendi,

i Jerem. VII. 4.
k Matth. XXIV. 23. 26.
l Act. XIX. 28. 34.

di, cùm, ſi hoc valeret, mundus, qui tot in Religiones diſciſſus eſt, atque univerſus Chriſtianorum cœtus, qui itidem in infinitas ferè partes ſectaſque abit, evaderet, ut ſtylo Chriſti utamur, σπήλαιον λῃςῶν, *m* unuſque in alterum perpetuò fureret, Eccleſiaque continuo maderet ſanguine. Neque vel leges Judæorum forenſes *n* vel exempla veterum Imperatorum aut Pontificum hîc allegari poſſunt, ut vis, quæ ad Præjudicia falſæ Religionis evellenda adhiberi ſolet, adſtruatur, cùm non exemplis, ſed argumentis hîc agendum ſit. *o*

§. XXVII. De-

m Matth. XXI. 13.

n Imperatum quippe à Deo Judæis erat, ut exſtirparent Cananitas, ſupplicioque darent aruſpices, blaſphemos, falſos Prophetas & idololatras. Vide Levit. XVII. 24. ſeq. XIX. 27. XXIV. 10. ſeq. Deut. VII. 1. ſeq. XIII. 5. ſeq. XVII. 5. Additur & exemplum Eliæ 2. Reg. I. 10. 11. 12. & 1. Reg. XVIII. 40. Sed ad hæc quidem omnia facilè reſponderi poterit, ſi & mandàtum Dei immediatum, & Veteris Teſtamenti genium, & ſtatum populi Judaici Theocraticum, & peccata Cananitarum ipſam naturæ legem violantia, & crimen blaſphemiæ atque idololatriæ civile (quale ſcilicet id apud Judæos erat) reſpexeris. Confer tamen P. Bælii Commentarium Philoſophicum, quem primâ in notâ allegavimus, T. I. P. II. C. IV.

o Miror, Viros doctos ad exempla provocare, quæ rationibus vincuntur aliud ſuadentibus. Cæterùm nota eſt in hoc argumento S. Auguſtini variatio; qui, cùm primùm ſtatuiſſet, nullâ vi contra errantes agendum eſſe, poſtremò in Epiſt. ad Vincentium ſententiam mutavit, & pœnis Donatiſtas coërcendos eſſe ſtatuit. Egregia verò ſunt, quæ alibi ad Manichæos ſcribit: *Illi in vos ſæviant, qui neſciunt, cum quo labore verum inveniatur, & quàm difficilè caveantur errores. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt, quàm rarum & arduum ſit, carnalia phantaſmata piæ mentis ſerenitate ſuperare. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt, cum quantâ difficultate ſanetur oculus interioris hominis, ut poſſit intueri ſolem ſuum . . . .*

illi

§. XXVII.

Denique & ea eſt perverſiſſima Præjudiciorum debellandorum methodus, ubi Præjudicia Præjudiciis, errores erroribus expelluntur. Quod perinde eſt, ac ſi vitia vitiis expellas virtutumque poſtea hæc celebres nomine. Nec craſſiorum quoque Præjudiciorum in locum ſubtiliora ſurrogare licet, ne, dum Scyllam evitare conamur, in Charybdin incidamus. Peccant hîc communiter ferè Proſelyti, qui ſæpè, unius ſaltem ſectæ ſuæ dogmatis falſitate perſpectâ, fidem mutant, & dum ad meliora tranſire ſe credunt, avitorum Præjudiciorum vices novis ſupplent Præjudiciis noviſque articulis, de quorum veritate non juſto quodam examine, ſed vel docentium autoritate vel judicii præcipitantiâ vel voluptatum vi perſuaderi ſe paſſi ſunt. Sed hæc quidem ulteriori deductione non egent.

§. XXVIII.

Supererat, ut de utilitate, quæ ex Præjudiciorum depoſitione naſcitur, aliqua adderemus, niſi limites Diſſertationis ſilentium nobis injungerent. Paucis igitur ſubſtringamus, quæ prolixiùs

illi in vos ſæviant, qui neſciunt, quibus ſuſpiriis & gemitibus fiat, ut ex quantulacumque parte poſſit intelligi Deus. Contra Epiſt. Fundam. C. II.

lixiùs dici poterant. Præjudiciis depoſitis & veritas eruitur & incredulitas labefactatur, & pax Eccleſiaſtica reſtituitur, & ſchiſmata tolluntur, & contentiones Theologicæ componuntur, & fides, in multas antea eaſque diverſas partes diviſa, unitur, *a* & omnes quotquot ſunt, ſectæ in diverſa abeuntes conflantur in unum, &, quod præcipuum maximumque eſt, pietatis promovetur ſtudium, ſublatâque omni hæreſi, omni errore vitioque aureum ſiſtitur ſeculum, piorum omnium votis exoptandum; ſed exoptandum proh dolor! potius quàm ſperandum. *b* Ita quippe eſt in fatis; durabitque iſta, nî fallimur, confuſio uſque ad conſummationem ſeculi. Quæ ubi advenerit, unio illa, de quâ loquimur, perfectioque fidei, æternitati hactenus reſervata, & ipſa, ſublato omni ignorantiæ erroriſque velo conſummabitur. Interim tentandum nobis eſt,

a Scilicet hoc omnium piorum votum, hæ preces ſunt, quas verbis Pſalmo CII. comm. 14. 15. exſtantibus exprimimus: אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי רצו עבדיך את--אבניה ואת--עפרה יחננו: *Surgas*, quæſumus, ô Deus, *& miſerearis Zionis*, Eccleſiæ tuæ, *nam tempus eſt*, *ut ejus miſereſcas. Optant enim ſervi tui*, ut disjecti *ejus lapides* colligantur, atque ut ex *pulvere* & ruderibus eam tua extrahat *miſeratio.* Et qui hanc *ſanctorum communionem*, quam in Symbolo profitemur, non optaverit, nec reſtituere pro viribus conatus fuerit, næ iſtum Chriſtiano nomine indignum planè pronunciaverimus.

b Nobis ergò, qui miſeriam Eccleſiæ deploramus, nec meliora prævidemus tempora, id unicum relictum eſt, ut precibus noſtris cœlum tundamus & ſuſpiremus ad Dominum, ſimiles τοῖς הנאנחים והנאנקים *ſuſpirantibus & plangentibus*, quos Propheta Ezechiel memorat C. IX. comm. 4.

eſt, quod poſſumus; danturque ſemper, qui veritatis amore victi perſuaderi ſe patiuntur ab iis, quæ regiam iſtam viam monſtrant, & ut imperfectam hujus vitæ cognitionem cum perfectiſſimâ alterius componamus, τὰς ἀπαρχὰς τῦ πνεύματος ἔχυσι. *c* Quod reſtat,

Deum precemur, det Gregi ſuo lucem,
Hîc quanta ſat eſt; hâc det eſſe contentum;
Det non loquentes ſua reperta Doctores;
Det conſonantes ſemper omnium linguas
Aut corda ſaltem; præpotente vi flammæ
Caliginoſas litium fuget ſordes;
Ut ſpiret unum tota Civitas Chriſti,
Vitamque terris adprobet, fidem cœlo. d

c Rom. VIII. 23.
d Ita claudit Grotius Epicedium Jacobi Arminii, Diſſertationemque de calumniis Theologorum Vir doctus, quem ſæpius laudavimus.

F I N I S.

INDEX

INDEX

LOCORUM SCRIPTURÆ EXPLICATORUM.

INDEX

RERUM.

Hiſt.

121.

ADDENDA & EMENDANDA.

P. 16. l. 4. lege *qui.* l. 5. *habitus* l. 21. *eruditi.* p. 18. l. 25. lege *tamen concesso.* p. 29. l. 16. lege *Quas.* p. 35. l. 10. 11. pro *hæreticos, homo Semipelagianus* lege *adversus profanas omnium hæresium novationes.* p. 42. l. 20. lege *Can.* IV. p. 43. l. 24. ſupple : Scilicet ἀρχὴ σωτηρίου ὀνόματος, quod eſt Ἰησοῦς, litera nempe I. numerum deſignat decimum, atque inde eſt, quòd δεκάτας ἀρχὴν nominis Jeſu eſſe Conſtitutiones Apoſtolicæ aſſerunt. p. 64. l. 25. lege *graviter.* p. 69. l. 11. poſt *fuiſſe*, ſupple : *cùm nec panis oblatio diabolo fuerit ignota, de quo Tertullianus in libro de præſcriptionibus :* ſignat in frontibus milites ſuos, celebrat panis oblationem &c. „ Hinc & ita ad verba p. 70. l. 5. ad vocem χάρις hanc notam pone : *Hâc voce virtus Spiritus S. in Euchariſtia indigitatur. Ita enim eâ utitur Clemens Alex. & Gregorius Nyſſ. Simili modo* gratia *dicitur apud Cyprianum, Jul.* Firmicum & alios. p. 71. l. 13. ad τὰ ἴδια hanc pone notam : *Hæc in veteres poſtmodùm Liturgias tranſſumta fuere, ubi:* τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν προσφέρομεν. Cæterùm egregiè hæc Irenæi verba explicat doctiſſimus Johnſonius in Tr. Angl. *the unbloody ſacrifice and altar* Ch. II. Sect. I. p. 188. ſeq. etſi pauliſper ab eo diſſentiamus. p. 88. l. 23. lege τὸν ἐπισκιασμὸν τὸν. p. 92. l. 2. lege ἀπαγγέλλοντες. p. 112. l. 26. ad *Feuardentii verba* hanc pone notam; Neſcio, cur Grabio iſta attribuat Reverendus Whitbyus in libro nupero de interpretatione Scripturæ ſecundùm Patres p. 148. ſeq. P. 116. l. 12. lege *aut.* l. 13. *plurimi.* p. 117. l. 11. dele ἥττημαι ταῦτα οὖν εἰδὼς ἐγὼ καὶ ὅτι l. 14. poſt ἁγίαν, ſupple : μηδὲ τὴν λογικὴν λατρείαν εὐάρεστον ἐπεδείξατο μηδὲ ἔθυσε τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως καὶ πνεῦμα συντετριμμένον, ἣν μόνην ὁ πάντα δοὺς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν θυσίαν. p. 38. edit. Pariſ. 1609. p. 118. l. 17. lege σωματικὸν. p. 121. l. 7. lege *coacervaverat.* l. 17. lege *&.* l. 122. poſt ἔπειτα, pone *etſi &* ἐνταῦθα *idem ſignificet, eſt enim* tùm. p. 129. lin. antepen. poſt *Gabrielis* ſupple *Severi.* p. 130. l. 6. pro καὶ lege ἡ. l. 9. lege ἔτος. l. 11. τῇ. l. 12. ἤρθη. lin. antepen. οἱ. p. 131. l. 21. νῆψιν. p. 136. lin. proantepen. dele *Al.* p. 137. l. penult. lege Ἰησοῦ. p. 138. l. proantepen. lege καί. p. 139. l. 6. lege *dixerint.* p. 143. lin. ult. dele *Alex.* p. 145. ſupple ad calcem : *Nam cùm* ἀντιτύπου *vox ſit valdè æquivoca & tùm figuram tùm rem* ipſam ſub figurâ latentem tùm utrumque ſimul denotare poſſit, patet utique, incaſſùm ex hâc voce aliquid extrahi. (Cæterùm aliam hujus vocis litiumque de eâ natarum hiſtoriam dogmaticam, à noſtra recenſione pauliſper abludentem dedere Edm. Albertinus de ſacramento Euchariſtiæ & Petrus Nicolius de perpetuitate fidei. p. 146. ſupple in titulo : *Fragm. Anecd.* p. 149. l. 23. lege 685. l. 24. lege 1057. p. 151. l. 5. poſt *calculum* ſupple *determinat.* p. 153. ſupple in titulo : *Notæ in S. Irenæi.* l. 6. poſt *poſt* ſupple *Dionyſium Petavium.* l. 18. pone : *Clarkii doctrinam Scripturariam* l. 19. lege *ſcriptam.* p. 158. l. 26. lege *plurimis.* p. 159. l. 12. ſupple : Adde & Porrhaſ. T. I. p. 311. ſeq. p. 160. ſupple in titulo : *Fragm.*

Anecd.

Addenda & Emendanda.

Anecd. p. 169. ad *confecto* hanc notam adjice: *Hinc patet, primam Cœnam Eucharisticam ab ipso Christo celebratam convivium sacrificiale non fuisse, quia tùm corpus Christi nondum immolatum sanguisque ipsius nondum fusus erat, nisi eam per anticipationem epulum sacrificiale nominaveris.* p. 170. l. 1. *participes.* p. 172. l. 10. post 16. pone ** l. 28. post *Deum* dele * l. 36. in notis pro * pone ** p. 181. l. 6. pro 26. pone 16. & pro 102. lege 103. l. 9. pro §. 13. pone C. XIII. p. 195. l. 10. lege *Christi, cùm Romana Ecclesia.* l. 13. lege *credat.* lin. ult. pro I. *Art.* lege III. *Qu.* p. 169. l. 16. pro *offert* lege *affert.* p. 200. l. 29. post *ait* pone ** & adde notam secundam ** p. 112. p. 201. l. 18. *est proportio.* p. 202. in nota dele seq. p. 207. l. 6. lege אפשר. l. 17. lege *quod.* p. 208. l. 24. pro 5. pone 7. p. 209. l. 1. vox *afferuntur* oblongis, non cursivis literis exscribenda erat. p. 213. l. 24. pro 10. pone X. p. 236. l. 5. lege *quod &c.* l. 6. pro *repetitur* lege *dicitur.* p. 237. l. 15. pro *negare* lege *statuere.* p. 243. l. 9. post Zephyrinus, pone * & sub calcem adde notam * l. c. §. 25. p. 153. 154. p. 245. l. 10. pro *tamen* pone *quidem.* p. 246. l. 3. lege *apponunt.* p. 248. l. 21. post *Antiqu.* adde *Jud.* p. 253. in notâ pro *Lib.* lege *loc.* p. 257. l. 1. 2. lege *cùm post* ἀρχιερέα *&* ἱερέας λευΐτας. l. 13. post *exprimuntur*, supple *etsi eandem teneat interpretationem Irenæus L.* IV. *Adv. Hær. C.* XLIV. p. 258. in notâ secundâ pro *doctissima* lege *egregia.* p. 264. l. 10. pro 1. *Cor.* II. lege 1. *Cor.* X. p. 267. l. 24. lege ἔχον. l. 30. lege τράπεζαν. p. 268. l. 1. lege συνέρχεσθε. p. 275. in notâ post II. adde §. 7. p. 276. l. 1. lege *derivantur.* & l. 2. *in Matth.* p. 278. l. 19. lege *ista.* p. 282. l. 20. post *nôrunt* adde * l. 23. dele * l. 26. pro *Eucharistiæ* pone *panis & vini.* p. 286. l. 16. lege *sed &c.* l. 17. pro *sed* pone *at.* l. 25. pro *At* pone *Sed* p. 300. l. 13. lege IX. l. 15. lege ἀπάρτι. p. 306. l. ult. dele † & totam notam secundam. p. 308. l. 27. post Græca pone * & sub finem adde hanc notam: * *Vide Epiphan. de hæres. in summar.* L. 3. p. 330. in notâ l. 3. lege 130. p. 333. l. 13. pro *Ita &* lege *Et.* p. 339. l. 23. post *Christum* pone * & sub finem adde hanc noram: * *Facetum est, quod dicunt Card. Bona, Claudius de Vert aliique, hæc de primitiis munerum altari olim impositorum earumque benedictione intelligenda esse, cùm contrarium doceat contextus, istaque consuetudo dudum fuerit abolita, manente tamen semper eodem Missæ Canone.* p. 341. l. 24. lege *perspectu.* p. 348. in notâ l. 11. post *MS.* adde *Anglicè exaratâ* & sub finem supple: *Ast in Liturgia Græca Grabii ἐπίκλησις ista omninò reperitur. Vide infrà* p. 509. 510. p. 353. l. 20. post V. adde *signum Crucis* VI. & l. 21. pro VI. pone VII. p. 354. l. 6. lege *Refutatur.* p 370. l. 16. lege 259. p. 371. l. 27. pro II. III. lege IV. III. p. 372. l. 21. pro II. lege 11. p. 373. l. 1. pro III. lege V. p. 374. l. 27. lege 253. p. 387. sub finem notæ adjice: *Adjungi etiam potest Jo. Dallæus de cultibus Latinorum religiosis à* p. 349. *usque ad* p. 388. p. 397. l. 20. pro *M* pone *D.* p. 407. l. 18. lege *in hoc de*

Consecratione. p. 408. in notâ. l. 3. 4. lege *Hæc recitatio verborum institutionis cum precibus conjuncta, quod paragrapho*. p. 410. l. 18. 19. 20. 21. lege: *ingrediuntur. Constat &, quod sexto loco monemus, Veteres,* cætera dele. p. 412. l. 22. lege *denotantes, quæ septima Consecrationis species est. Notandum*. p. 417. l. 17. lege *aliter*. p. 418. l. 22. lege p. 18. seq. p. 422. malè exprimitur per 222. p. 426. l. 24. lege MDLX. p. 433. l. 18. lege XVIII. p. 441. l. 20. lege *addatque*. p. 442. l. 2. lege *dictæ*. l. 28. pro *adhùc* lege *quoque*. p. 449. l. 5. post *videbatur* supple: *Addi possunt, quæ de præsentiâ reali in usu demùm se exerente disputavit Lutherus cum Carolstadio, Bucero & Sociis, notata à Bossueto de Variat. Eccl. Prot.* L. III. *sub finem*. p. 456. l. 25. pro XIII. lege 13. p. 457. l. 4. lege XL. l. 18. lege *Dist*. XI. p. 459. l. 20 lege 18. p. 462. l. 12. lege *Concordiæ* pro *Concil*. p. 468. l. 28. 29. lege *voces, non ideas*. p. 474. in notâ l. 1. lege *sont*. p. 477. l. 6. lege C. I. p. 484. l. 8. pro *Cæterùm* lege *Enimverò*. p. 486. l. 19. lege *aliquot*. l. 31. lege 99. p. 488. l. 2. *System. p.* charactere oblongo exprimenda erant. p. 492. l. 24. post *ordo* hæc supple: *Eandem ferè cum Tertulliano sententiam tenuit Irenæus, cùm* L. IV. *Adv. Hær.* C. VIII. §. 3. *scribit*: πᾶς βασιλεὺς δίκαιος ἱερατικὴν ἔχει τάξιν: *Ubi vetus Interpres*: Omnes enim justi sacerdotalem habent ordinem, *quæ ipsa à Græcis paulisper abludunt, etsi ea ita efferant Damascenus in Parallelis & Antonius Melissa, utpote ex quibus hoc fragmentum eruere Holloixius, Grabius & Massuetus. Hinc Grabius in notis*: Irenæum in eâdem ferè cum Tertulliano sententiâ fuisse videri, quòd omnes fideles sint sacerdotali ordine ac potestate præditi ejusque exercitium, ubi necessitas requirat, obire queant, licèt ordinaria functio nonnisi ordinatis ad sacra munia Ministris competat. *Sed contradicit graviter doctissimus Massuetus Diss.* III. *in Iren. Art.* VIII. §. 100. 101. f. 151. 152. p. 493. l. 12. lege f. 80. p. 494. l. 3. lege L. I. *de*. p. 494. l. 22. adde *& Jo. Harduinus in Embolo primo, quod Epistolæ Chrysostomi ad Cæsarium addidit, & ubi* de potestate consecrandi *latius agit*. p. 507. l. 13. lege *audiat & suscipiat*. l. 15. *serviat*. p. 536. l. 11. lege *superaverit*. p. 538. l. 11. lege *luculenter*. p. 544. in notâ quintâ l. 1. lege p. 811. p. 610. notâ secundâ l. 1. תגרא p. 614. l. 2. *sesquipedalia*. p. 619. l. 4. שיראת l. 5. חכמתו p. 622. in notâ secundâ l. 4. *vanissima*. l. 5. *omnes*. Cætera errata leviora benevolo Lectori corrigenda relinquimus.

F I N I S.